Roldue.

Boekbinderij N. Alberts

Kerkrade.

Oldue

Roldan

Roldua in Woord en Beeld.

Geschiedenis der Abdij en der Onderwijs-inrichting bewerkt ten voordeele der Abdijkerk door Dr R. Corten / Directeur der scholen van Roldur / voortgezet van 1893 door A. M. Ruyten / Leeraar.

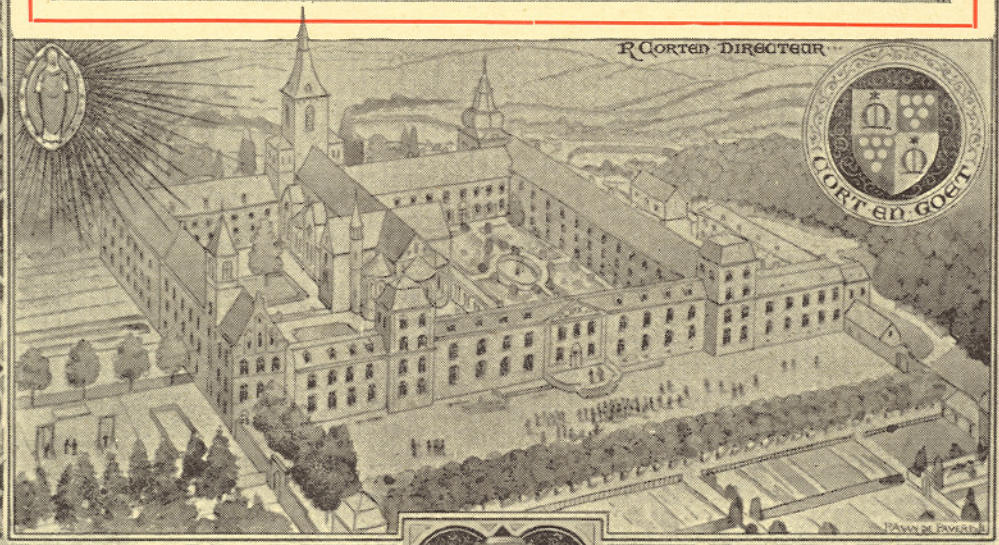

Roldua in Woord en Beeld.

Aan

Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid

Mgr. Josephus Hubertus Drehmanns,

Bisschop van Roermond;

Aan

alle Leeraren en Leerlingen van voorheen en nu, aan alle Weldoeners en Vrienden van Rolduc

met erkentelijke hoogachting opgedragen.

Inhoud.

BLADZ.

Een Woord vooraf V
Rolduc 1
DE STICHTER 4
Wedervinding van het gebeente van den eerbiedwaardigen priester Ailbertus 7
Overbrenging van het gebeente van den eerbiedwaardigen Ailbertus naar Rolduc . . 11
DE CRYPTE 13
Toestand der crypte vóór de herstelling . . 16
Eerste herstelling der crypte. 18
Volledige herstelling 20
De vensters der crypte 21
De polychromie der crypte. 23
De KERK VAN ROLDUC. 24
Toestand der kerk in 1453. 29
Herstelling der kerk 31
Herstelling van het priesterkoor 31
Volledige herstelling der kerk. 34
De kerkschildering. 41
De altaren 54
Een nieuw altaar van het heilig Kruis . . . 55
De mozaiek-vloer op het koor 57
De reliquieën in de kerk van Rolduc. Reliquieën van het heilig Kruis. 58
Het wonder der partikel van het H. Kruis te Hoydonck 59
De reliquiëen der H. Lucia. 62
Het corpus sanctum der h. Daphné. . . . 66
De H. Johannes-kapel op het kerkhof en de Johannes-klok. 68
De kerk van Rolduc, begraafplaats der Hertogen van Limburg. 71
Afstamming van H. M. Wilhelmina, Koningin der Nederlanden, van Karel den Groote door de Hertogen van Limburg 74
GESCHIEDENIS DER ABDIJ. Oorsprong der Abdij 77
De Abten van Rolduc en hunne voornaamste daden, van Abt Richer 1111 tot aan het bestuur van Leonardus Dammerscheidt, 1521
Richer 79
Giselbertus 81
Bertholf 81
Borno en Fredericus 81
Joannes 84
Erpo 85
Butcherus. 86
Helmericus 87
Marsilius 87
Conradus 88

BLADZ.

Cono 89
Theobaldus 90
Joannes van Rade 90
Joannes van Berensberg 92
Joannes Vorschheim, Joannes Rippelman . . 92
Joannes van Huffel, Joannes van Goer . . . 92
Arnoldus Vinck, Joannes Potens 93
Terugblik op de Abdij Cloosterrade en hare inrichting gedurende de middeleeuwen . . 94
De school van Rolduc 101
Catalogus der boekerij 104
Uitbreiding der Abdij op geestelijk en stoffelijk gebied. 107
De mannenkloosters 107
De parochiën 108
De vrouwenkloosters 109
De tijdelijke bezittingen der abdij 112
De Abten en hunne voornaamste daden van 1522 tot aan de opheffing der Abdij in 1803 . 115
Leonard Dammerscheidt. 115
Joannes Wormbs 117
Mathias Stralen, Baldwin van Horpusch. . . 120
Caspar Duckweiler. 121
Winand Lamberti 122
Petrus Melchior van der Steghe 131
Joannes Bock 140
Nikolaas Heyendal. 142
Frans Willem Rauschaw 148
Joannes Goswinus Fabritius. 149
Jan Jozef Haghen 149
Petrus Jozef Chaineux. 151
Abten der Abdij van Rolduc 158
ROLDUC, SEMINARIE VAN LUIK . . . 159
Lijst der Leeraren van Rolduc als Seminarie van Luik 163
ROLDUC, SEMINARIE, EN INRICHTING VAN HOOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS IN HET BISDOM ROERMOND 164
Mgr. Henricus, Hubertus, Jacobus Peters . . 165
Antonius Jansen. 172
Gottes Segen ruht über diesem Hause . . . 184
Mgr. Dr. W. Everts 176
Rolduc van 1893 tot 1902 186
Dr. M. Reinier H. Corten 187
Directeuren en Leeraren van het Seminarie van Rolduc 199
Het godsdienstig leven te Rolduc 203
Naamlijst der leerlingen van Rolduc 1843-1901 (1)
» » » » » 1901-1902 (45)

Een Woord vooraf.

ONS doel bij het uitgeven dezer geïllustreerde geschiedenis is den lezer bekend: den oud-leerlingen van Rolduc eene rijke gedachtenis in woord en beeld aan te bieden van de Inrichting, waarin zij hunne jongelingsjaren in deugd en vreugd hebben doorgebracht.

Dat wij ons plan konden verwezenlijken, danken wij in de eerste plaats aan de bereidwilligheid van Rolduc's vrienden, die door het groot aantal inteekeningen ons onmiddellijk in staat stelden, tot de kostbare uitgave zonder bezwaar of bedenking over te gaan.

Hun allen onze oprechte erkentelijkheid!

Verder rekenen wij het ons ten plicht, onzen dank te betuigen aan onze twee medewerkers bij het schrijven dezer monographie, aan de weleerwaarde, zeergeleerde Heeren Alf. Ruyten en Willem Goossens, van welke de eerste niet alleen de geschiedenis van ons Seminarie van 1893 tot heden voortzette (zie bl. 34—40 en 186—202), maar ook de Latijnsche verzen in het Nederlandsch overbracht en in de geheele bewerking ons steeds met raad en daad ter zijde stond, terwijl de Heer Goossens, tijd noch moeite sparend, alles wat er maar in boeken of bescheiden over het oude Cloosterrade te vinden was, ijverig opspoorde, en ons bij elke gelegenheid de hooggewaardeerde en onontbeerlijke hulp zijner degelijke en uitgebreide paleographische en geschiedkundige kennis trouw verleende.

Ook brengen wij hulde aan de vriendschappelijke medewerking van Dr. Cuijpers en Can. Goebbels, die op architecturaal gebied, aan Jhr. V. de Steurs, F. A. J. Flament, aan de Archivarissen van 's Gravenhage, Brussel, Luik, Aken, Dusseldorf, en niet het minst aan den weleerw. Heer H. Hanssen, die ons bij het raadplegen en overschrijven der Archieven zoo welwillend ten dienste stonden.

Voor het opnemen der vele photographieën, ook in ver afgelegen plaatsen, zorgde met de grootste onbaatzuchtigheid de Heer L. Werry te Kerkrade, terwijl de jeugdige kunstenaar Victor Schols uit Maastricht met evenveel ijver als kundigheid de zinco-cliché's vervaardigde. Aan de kunstige pen van den Heer R. van de Pavert danken wij de teekening van titelblad en hoofdlijsten. De door ons aangegeven motieven dezer teekeningen willen wij even ophelderen.

Bl. 3. Gelijk Abraham in Chaldea de stem van God hoort: «exi de terra tua et veni in terram quam monstravero tibi. Verlaat uw vaderland en ga naar het land, dat Ik u toonen zal,» zoo hoort Ailbertus de stem des Heeren, die hem beveelt de heerlijkheid Antoing en de stiftsschool te Doornik te verlaten en als pelgrim het land van Rolduc, hem in een droomgezicht getoond, op te sporen.

Bl. 13. Naast de teekening der crypte leest men woorden uit het Boek Genesis, XXVIII, 22: Lapis iste quem erexi vocabitur domus Dei. De steen, dien ik opgericht heb, zal Gods huis genoemd worden.

Mocht niet Ailbertus, toen hij bij het bouwen der crypte tevens den eersten steen legde der Abdij, waar gedurende zoovele eeuwen Gods woord verkondigd en Gods altaargeheimenissen gevierd zouden worden, met Jacob uitroepen, dat die heilige plaats den naam van Gods Huis zou dragen?

Blz. 24. Rondom het medaillon, waarin de gerestaureerde kerk in oost-westelijke richting geteekend is, slingert zich tusschen welige palm- en cedertwijgen de tekst uit de Liturgie der Kerkwijding: Benedicti qui aedificaverint te. Geze-

gend zij, die u gebouwd zullen hebben. In allen, die tot het herbouwen der kerk meegewerkt hebben, mogen de woorden der Schrift vervuld worden: Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. De gerechte zal bloeien als de palmboom en zich vermenigvuldigen als de ceder van den Libanon.

Bl. 76. De fries zinspeelt op de kloostergeloften. In den open pandtuin staat het beeld der Moedermaagd omringd van bloeiende leliën, symbool der kuischheid; tusschen de ranken van den gesnoeiden en met druiven beladen wijnstok, waarin wij een beeld zien van de versterving en de gehoorzaamheid, zonder welke het geestelijke leven geen vruchten draagt, maar den wilden ongesnoeiden wijnstok gelijkt, die in ijdel loof en ranken opschiet, fladdert de musch, de arme grauwe monnik (moineau — diminutif de moine. Littré) die op onze hoeven en akkers, aan de deur en het raam onzer huizen het dagelijksch brood bedelt.

De woorden: «Erant perseverantes cum Maria. Zij waren volhardend met Maria,» zijn genomen uit de Handelingen der Apostelen en hebben betrekking op het feit dat de Kolducsche Abdij, destijds Cloosterrade genaamd, onder de bijzondere bescherming van Maria stond. Een vergelijking van de reguliere Kanunniken met de Apostelen was niet opvallend. Erant et Apostoli, zoo heette het, Canonici sub Abbate Jesu. Ook de Apostelen waren Kanunniken onder hun Abt Jezus.

Bl. 150. De fries geeft den oostelijken gevel van Rolduc met het wapen van Mgr. C. van Bommel, Bisschop van Luik. De gedurende vijf en twintig jaren onbewoonde en verlaten Abdij biedt nu, bij haar herleven als Seminarie, den aanblik van een vroolijk landschap met bloeiende boomen en struiken, frissche waterbronnen en grazend vee. De tekst «Laetabitur deserta et exultabit solitudo» is een verkorting van Isaias Hoofdst. XXXV 10:

De woestenij zal zich verblijden,
De dorre landstreek jubelen luid;
Haar hart zal zich van vreugd verwijden
En botten als een lelie uit. (G. Jonkbloet. S J.)

Bl. 164. Dezelfde gedachte is voortgezet. De oostelijke gevel is hier door den westelijken vervangen, omdat deze onder het bestuur van het Seminarie van Roermond voltooid werd. Het landschap blijft schitterend van leven en vreugde.

Ter woestenije wellen wateren
En beken in de wildernis;
De bronnen zullen vreugde schateren,
De golfjes hupplen door het lisch. (Ibidem.)

en, gelijk de dorstende herten zich laven aan de levende waterbronnen, zoo lescht de jongeling den dorst zijner ziel aan de breede stroomen van alle bovennatuurlijke en natuurlijke kennissen, die hem in rijke golven toevloeien: «inebriabuntur ab ubertate domus tuae. Zij zullen verzadigd worden van den overvloed van uw huis.» Ps. XXXV, 9.

Nog een woord ten slotte over den uiterlijken vorm en stoffeering van het boek.

De strenge, sobere, maar daarom niet minder artistische uitvoering van den druk, strekt de snelpersdrukkerij van het St.-Gregoriushuis te Utrecht tot hooge eer, te meer daar geen egoïstisch winstbejag maar zuivere kunstliefde de drijfveer was van den moeilijken, met groote zorgvuldigheid en taai geduld volbrachten arbeid.

Bij het samenstellen van ons werk maakten wij gebruik van een groot aantal handschriften, charters, bescheiden en brieven, die in het archief van het Seminarie Rolduc bewaard worden en bijna alle uit het voormalig archief der Abdij afkomstig zijn.

Onder de handschriften vermelden wij:

1. Annales Rodenses tot 1700. Een eigenhandig door den Abt Heijendal geschreven exemplaar en uitgebreider dan de uitgave van Lavalleye, die een handschrift, dat in het Klein Seminarie te S. Truijen bewaard wordt, benuttigd heeft (Deel VII van de Histoire du Limbourg door S. P. Ernst.).

2. Notitia status, rerum, negotiorum, praerogativarum... monasterii Rodensis pro instructione abbatum. Dit zeer merkwaardig handschrift is evenals het volgende door den Abt Heijendal vervaardigd.

3. Historia reformationis monasterii Rodensis.

4. Compendiosa narratio rerum aliquot ad historiam abbatiae Rodensis spectantium door den Secretaris van den Abt Haghen.

5. Liber actuum capitularium abbatiae Rodensis.

6. Memorieboek der Abten Wormbs en Stralen 1559—1613.

Een bezoek aan de bibliotheek der Paters Bollan-

disten te Brussel, aan de Rijksarchieven te 's Gravenhage, Maastricht, Brussel en Luik, gaf ons de gelegenheid kennis te nemen van een aantal zeer belangrijke stukken, die op de Abdij betrekking hebben, en door de welwillendheid der Pruisische Regeering werden wij in staat gesteld. het Diarium rerum memorabilium abbatiae Rodensis 1740—1772 uit het Staatsarchief te Aken te kunnen raadplegen.

Daarenboven hebben de volgende werken ons grooten dienst bewezen:

Acquoy (J. G. R.) Het klooster Windesheim en zijn invloed, Utrecht 1875—1880. Deel III.

Acta Sanctorum. Mens. Sept.

Daris (Jos.) Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège. Tome XV. Liège 1894.

Dietsche Warande 1855.

Ernst (S. P.) Histoire du Limbourg publ. par Lavalleye. Liège 1837—1852.

Foppens (J. F.) Historia episcopatus Silvaeducensis. Brux. 1721.

Franquinet (G. D.) Beredeneerde Inventaris der oorkonden en bescheiden van de Abdij Kloosterrade... berustende op 't prov. archief van Limburg, Maastricht, 1869.

Habets (Jos.) Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond. Roermond 1875—1892 3d.

Hélyot. Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires. Paris 1714—19. Deel II.

Hezenmans (J. C. A.) Drie addijen uit de XIIe eeuw. Amsterdam 1874.

Kersten. Journal historique et littéraire Liège. Deel 14.

Lennartz. Die Augustiner-Abtei Klosterrath.

Moll (W.) Kerkgeschiedenis van Nederland voor de Hervorming. Arnhem. Utrecht 1864—1871.

Neujean (F. P.) Notice historique sur l' abbaye de Rolduc. Aix-la-Chapelle 1868.

Noppius (J.) Aacher Chronick. Kölln 1632.

Oudheden en Gestichten van de bissch. stadt en Meijerije van 's Hertogenbosch, 1742.

Pothast. (B. A.) Annales de Rolduc depuis le 1 du mois de mai 1843, manuscrit.

Revue de l' Art Chrétien 1892. Historique de la fondation de l' abbaye de Rolduc par P. J. H. Cuijpers.

Schutjens. Geschiedenis van 't bisdom van 's Hertogenbosch. Deel V.

Slee. (J. C. van) De Kloostervereeniging van Windesheim. Leiden 1874.

Sloet (W.) Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen, tot 1228. 's Gravenhage 1876.

N. B. Ofschoon de Abdij gedurende de middeleeuwen onder den naam Cloosterrade en Roda bekend stond en slechts in lateren tijd den tegenwoordigen naam Rolduc (Rode-le-Duc) ontving, hebben wij ons in deze geschiedkundige schets aan dat onderscheid van tijd niet gehouden.

ROLDUC, 24 Juni, 1902.

Auspice Deo!

Overbrenging van het Gebeente van den eerbiedwaardigen Ailbertus naar Rolduc. 7 Augustus 1895.

HET spreekt van zelf, dat bij de bewoners van Rolduc het verlangen levendig bleef, om het dierbare gebeente van den vromen Stichter der Abdij te bezitten en het eene waardige rustplaats te geven, onder de indrukwekkende gewelven der kerk, waarvan hij den grondslag had gelegd. Meer dan iemand koesterde de Directeur Everts dezen wensch. Herhaaldelijk daartoe aangewende pogingen mislukten evenwel.

Opnieuw werden in 1894 tot dat doel onderhandelingen aangeknoopt, ditmaal Godlof met gunstig gevolg, dank vooral aan de bemiddeling van Z. E. Mgr. Ph. Krementz, Kardinaal, Aartsbisschop van Keulen.

Den 28 Juli 1895 begaf Directeur Corten vergezeld van de innigste wenschen zijner onderhoorigen, leerlingen zoowel als leeraren, zich naar de oude Bisschopsstad aan den Rijn, en vandaar in gezelschap van Mgr's secretaris, den weleerw. heer Vogt, naar Sechtem bij Bonn, en onmiddellijk daarop met den pastoor van Sechtem naar het kasteel van Baron von Geier Schweppenburg in het Brohlthal. Albert d' Antoing was ons. Na 773 jaren lang gerust te hebben in de slotkapel der adellijke familie Von Geier Schweppenburg, werd hij overgebracht naar zijn geliefd Rolduc. Den 30 Juli kwam de Directeur met het gebeente te Herzogenrath aan, vanwaar het voorloopig werd gebracht naar Kerkrade, om in de pastorie te worden bewaard, in afwachting van de plechtige inhaling te Rolduc, welke zou plaats hebben op den dag der prijsuitdeeling. Dat geschiedde den 7 Augustus. In de dagbladverslagen over dien dag lezen wij het volgende:

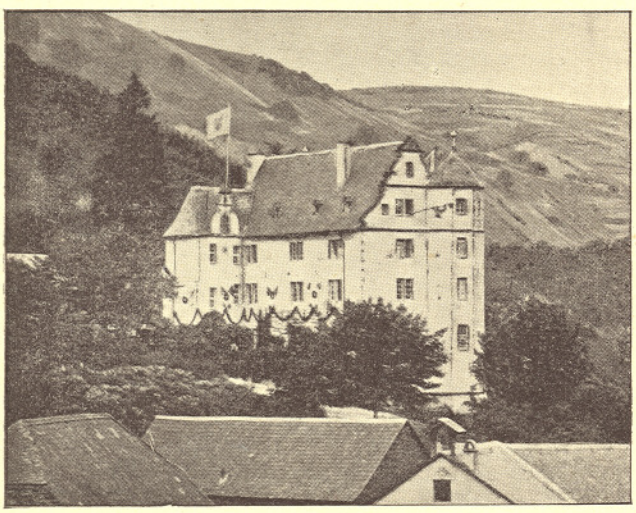

Kasteel Schweppenburg.

Dinsdag, den vooravond van het feest, werd in tegenwoordigheid van den zeereerwaarden Deken van Kerkrade, den Edelachtbaren Heer Burgemeester en eenige andere heeren, door Mgr. Boermans, bisschop van Roermond, de oude sarcophaag geopend en de ongeschondenheid van de verzegelde gebeenten geconstateerd.

Woensdag-ochtend te 8 uur, bij overheerlijk weder, begaven zich Rolduc's studenten en professoren naar Kerkrade, alwaar voor de deur der pastorie onder een prachtigen troonhemel de versierde sarcophaag was opgesteld. Onder het gelui der klokken, het gebulder van het geschut en de vreugdetonen der harmonieën van Rolduc en Kerkrade,

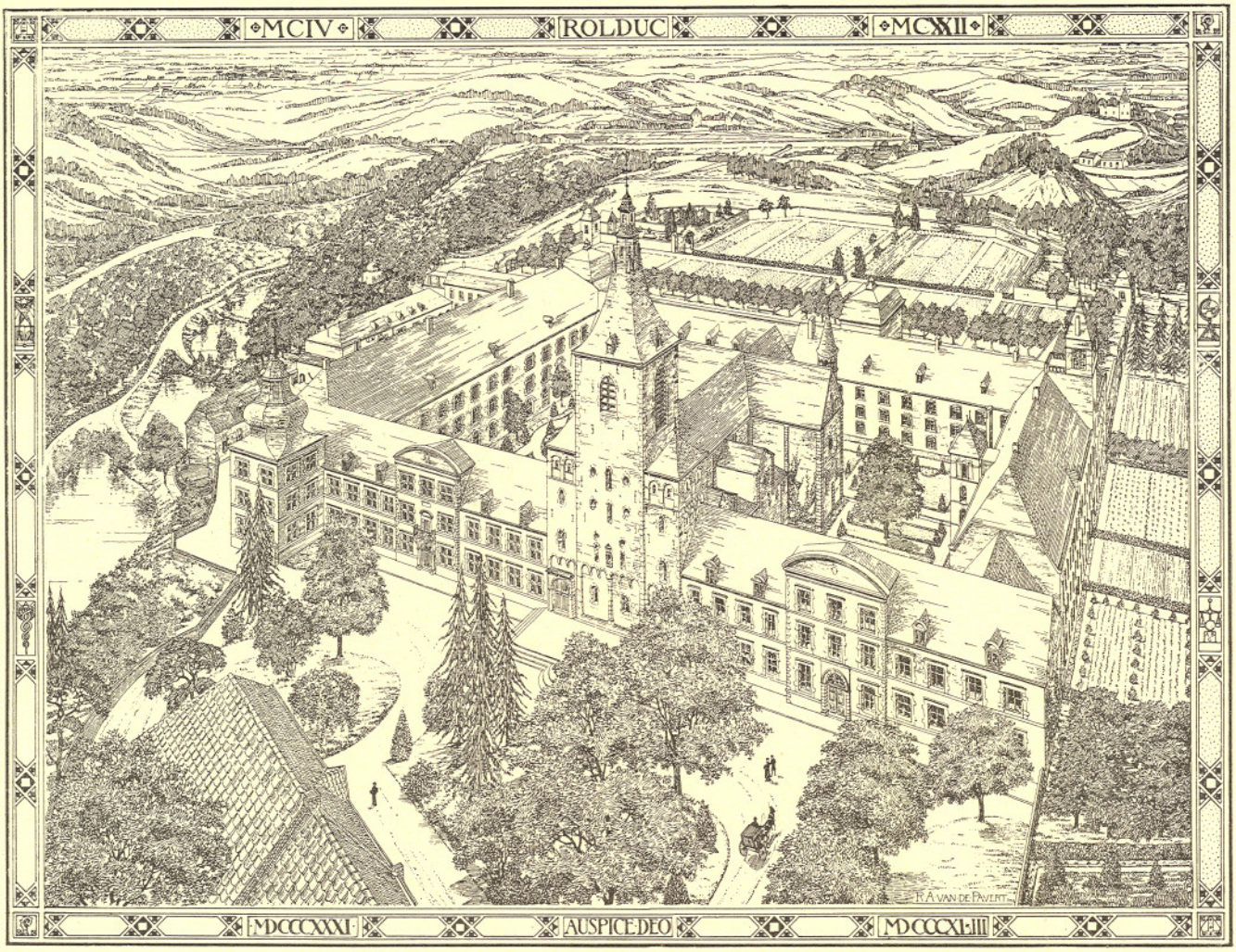

Rolduc.

ROLDUC! — 't Is een heerlijke streek, het Z. O. gedeelte van Limburg, waarheen Ailbertus, de hoogadellijke en geleerde priester, als pelgrim uit Vlaanderenland getogen, zijne schreden richtte; een verrukkelijk oord, de weelderig begroeide heuvel, dien hij op Gods bevel tot stille wijkplaats koos, om met zijne medebroeders in heilige afzondering Gode te dienen.

De kleine rivier, de Worms, die van uit de stad van Karel den Groote door een eng, van beide kanten door boschrijke heuvelen ingesloten dal, in grillige bochten en kronkelingen haar water voortstuwt, ontvangt daar, in eene zich plotseling breed openende vlakte, het bergwater, dat, van de oostelijke hellingen nederdalend, nu eens in beekjes voortslingert, dan in vijvers samenvloeit en eindelijk door de frissche, aan den voet van den zoogenaamden Duivelsberg gelegen beemden, in den schoot der rivier verdwijnt.

In de diepte der vallei ligt het stadje, eerst Rode, later, na het huwelijk van

Hendrik II, hertog van Limburg, met Mathilde, kleindochter van graaf Adelbert van Saffenberg, Hertogenrode geheeten.

Het eng saamgedrongen, steilklimmend vlekje is nog heden gedeeltelijk ingesloten door de ringmuren van den middeleeuwschen burcht, die eens het Castrum der graven van Saffenberg, weldra het kasteel der beroemde oorlogzuchtige Hertogen van Limburg werd, en welks grijze, gekanteelde slottoren thans nog het diepe dal beheerscht.

Van hier uit voeren rijk beschaduwde straatwegen, rechts, langs zand-, steen-, en bruinkoolgroeven, — het land is verwonderlijk rijk aan veelsoortige delfstoffen — naar de indrukwekkende ruïne van het eens zoo sterke, nu nog zoo fier op zijn heuvel gelegen Wilhelmstein, en, links, naar de oude, in woesten chaos door elkaar liggende steengroeven van Nivelstein, terwijl andere wegen, midden door de open, vruchtbare velden naar het bosch van Alsdorf en de dorpen Opper- en Neder-Bardenberg leiden.

Rondom op de hoogten rijzen tusschen welige korenvelden en frissche bosschen de slanke torens der omliggende dorpskerken, terwijl de hooge schoorsteenen der kolenmijnen met hunne breedgolvende, wuivende rookpluimen zich schilderachtig tegen den gezichteinder afteekenen. Ver, uren ver zuidwaarts ontwaart men in weifelend verschiet de schemerende massa's der grauwe toppen van het Eifelgebergte.

Drie spoorlijnen verleenen thans een gemakkelijken toegang tot die heerlijke gouw.

Het panorama, dat zich oostwaarts uren ver voor onze oogen uitstrekt, wordt aan den westkant afgesloten door de grootsche gebouwen van Rolduc en zijne bosschen.

Met waarlijk vorstelijke pracht troont de eeuwenoude Abdij op hare groene heuvelen te midden der bosschen, spiegelt hare regelmatige en toch zoo sierlijke gevels en fiere torenkroon in de heldere wateren harer vijvers, — en beheerscht wijd en zijd het schilderachtige landschap.

Wie de Abdij beschouwt, die als een vorstin van hare hoogten den bewonderaar met koninklijke fierheid toeroept: «Dit land behoort mij! Ik heb zijne bosschen gerooid, zijne kerken gebouwd, zijn inwoners beschaafd, de schatten in zijn grond verborgen, aan den diepen schoot der aarde ontwoekerd;» — wie in haar gebouwen is doorgedrongen en gezien heeft, hoe zij haar breede gangen en vleugels werpt om de pandtuinen der grijze kerk; maar meer nog, wie binnen hare muren zijne jeugd heeft doorgebracht en het opvoedingsgesticht heeft leeren kennen en beminnen, is zeker begeerig uit de jaarboeken nadere bijzonderheden omtrent de geschiedenis der acht eeuwen, die over Rolduc zijn heengetrokken, te vernemen.

En waarlijk schooner dan de ligging en de gebouwen van Rolduc is zijn overlevering.

«Men moge een landschap vinden, even schilderachtig en lommerrijk als het onze, met eiken en beuken, zoo slank en rijk gekroond als die onzer lanen; men moge uit den schoot der aarde een water doen ontspringen even koel en zuiver als dat onzer bronnen; de hand der menschen moge gebouwen oprichten, die de onze in schoonheid en regelmaat van vorm evenaren: maar wat zijn deze voorrechten vergeleken bij al de herinneringen van wetenschap en deugd, bij al het zedelijke schoon, waarvan deze muren getuigen? De jaarboeken en de

overlevering van Rolduc gedurende bijna acht eeuwen, leveren ons het schoonste beeld van Rolduc's ware grootheid!»(1)

Laten wij dan in breede trekken de geschiedenis schetsen, eerst van den Stichter, dan van de Kerk met Crypte, verder van de Abdij en ten laatste van het Seminarie, en mogen deze bladzijden een gedenkteeken zijn van hulde en dankbaarheid jegens God, die het Huis tot op dit oogenblik spaarde, van dankbaarheid tevens jegens allen, die door woord en daad tot zijne grootheid medewerkten.

(1) Neujean, Notice historique.

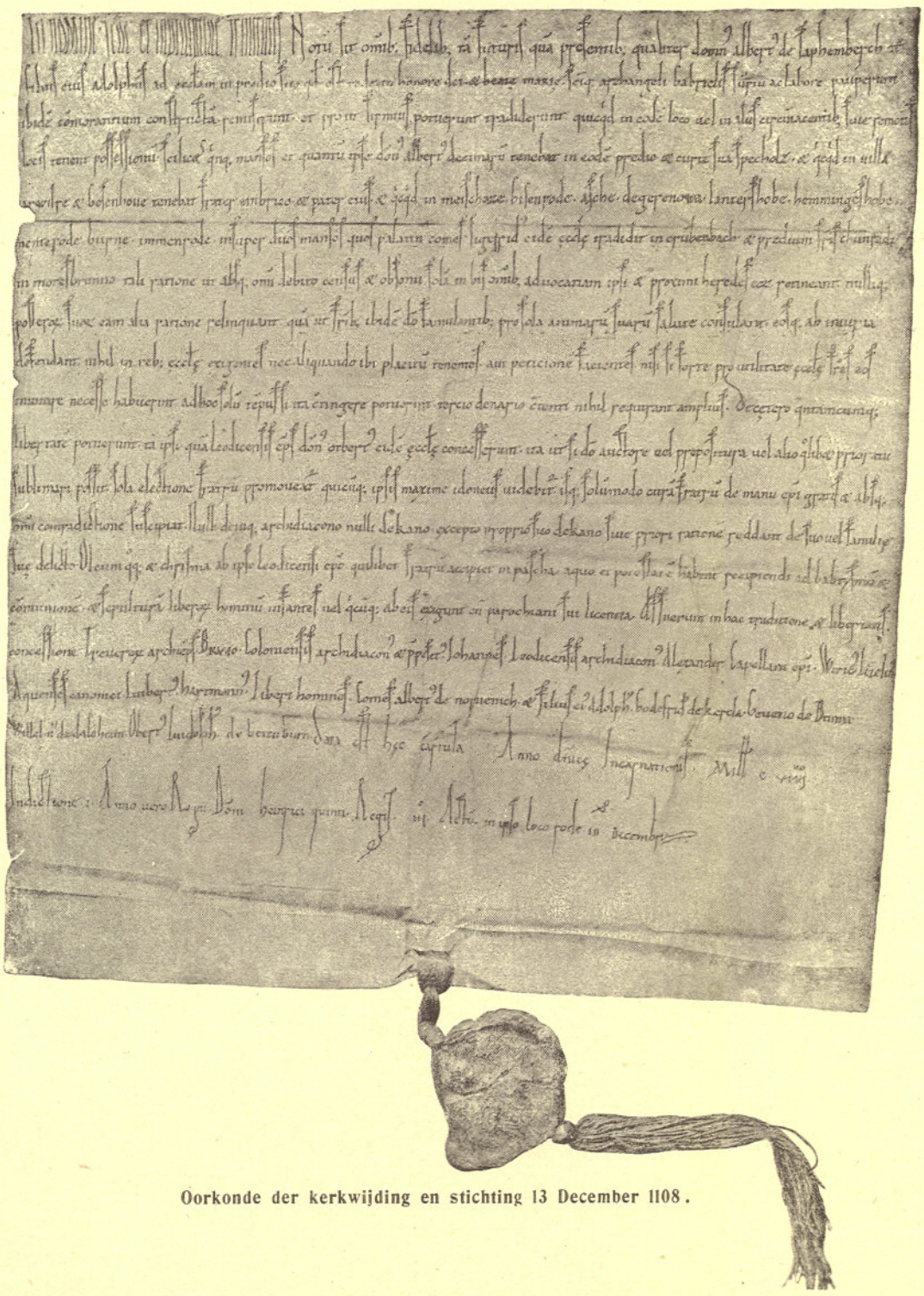

Oorkonde der kerkwijding en stichting 13 December 1108.

WEST-FAÇADE. ROLDUC.

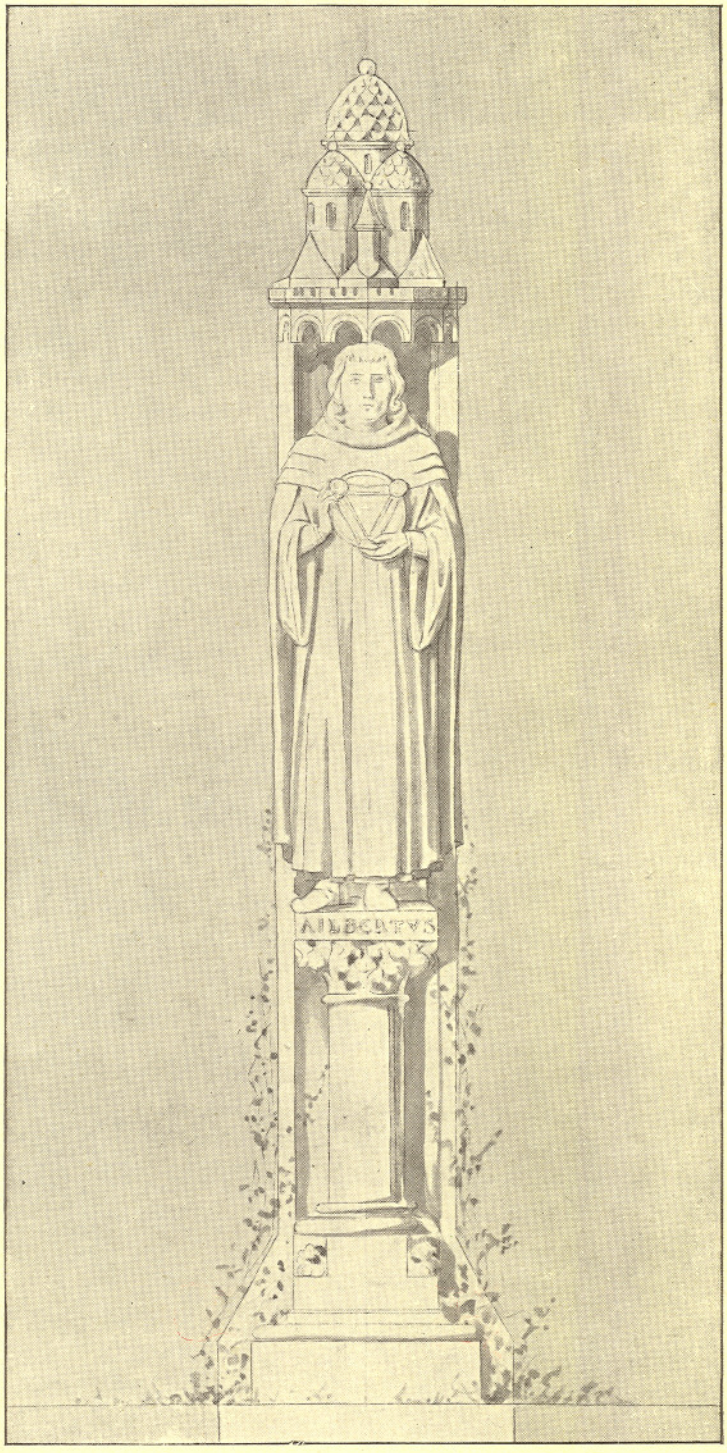

AILBERTUS, STICHTER VAN ROLDUC

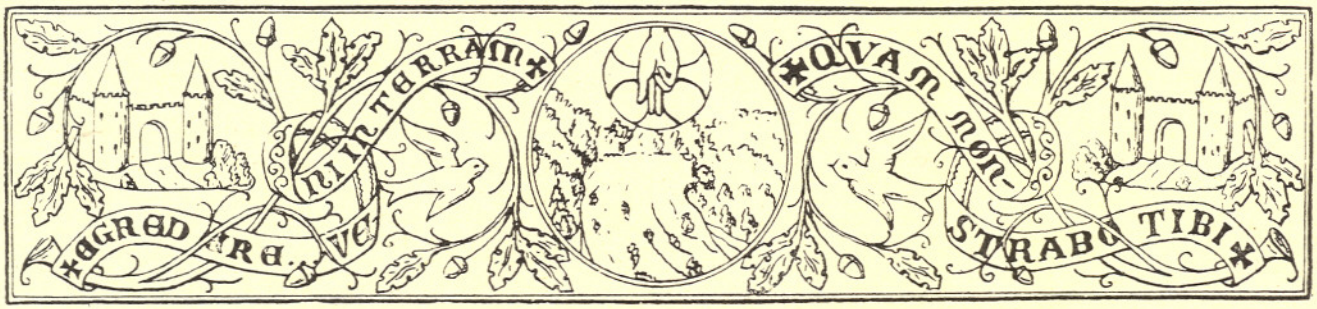

Ailbertus, de Stichter van Kalduc.

Zijn heilig Leven en Sterven.

DE schrijver der «Annales Rodenses», verhaalt dat een eerbiedwaardig, uit hoog adellijken bloede te Antoing, in Vlaanderen, gesproten priester, Ailbertus, Amorricus' zoon, terwijl hij aan de stiftschool te Doornik de letteren onderwees, door God aangespoord werd om zijn vaderland te verlaten en God een heiligdom te stichten op de plaats, die hem herhaaldelijk in een droomgezicht werd getoond.

Op de roepstem des Heeren vertrekt de vrome priester met zijn beide broepers Thyemo en Walgerus. Op God alleen vertrouwend richt hij zijne schreden niet naar het grondgebied zijner adellijke verwanten Gerard van Gelre, Goswijn van Heinsberch, Theodoricus van Cleef, maar neemt, na een langen en moeilijken tocht, zijn intrek bij graaf Adelbert van Saffenberch, die toen op zijn burcht te Rode ('s-Hertogenrode) vertoefde. De pelgrim verzocht nederig, in het gebied van den graaf de plaats te mogen opsporen, die God hem had getoond. De graaf stemt toe in zijn bede; en ziet, terwijl Gods ijverige dienaar rondzwerft, zoo verhaalt dichterlijk de middeleeuwsche schrijver, ontwaart hij midden in de dichtbegroeide wouden een open vlakte, met welig, bloemrijk gras bewassen, en rechts en links door heldere fonteinen besproeid; en eenige schreden verder gaande, ter plaatse waar nu de crypte en het priesterkoor liggen, verheft hij vol vreugde de handen ten hemel en valt dankend op de knieën, het geheele lichaam ter aarde gebogen: hij erkent de gezegende plek, die hem zoo levendig en zoo duidelijk in visioen getoond was. Terwijl hij in tranen en gebeden God dankt, hoort hij onder den grond een geklingel als van altaarbellen, ten teeken dat die plek aan 's Heeren dienst moest gewijd, en dat daar in den loop der eeuwen ontelbare malen het heilig Misoffer moest opgedragen worden.

De uitverkoren plaats was ook den landbewoners bekend en heilig: zij hadden er dikwijls hemelsche verschijningen gezien, en herders die naar die bloeiende

zoden de kudden dreven, bevestigden, dat zij vaak op die plek liefelijke melodieën als van hemelsche geesten gehoord hadden. Daarom eerbiedigde men dat oord, en bleef het tot aan de komst van den dienaar Gods onbebouwd en onbewoond.

Overigens scheen Ailbertus, den bouwmeester, de plaats zeer geschikt tot zijn doel: er was hout in overvloed, een beek tot het aanleggen van vischvijvers in de nabijheid, steengroeven op korten afstand, en rondom een vruchtbare grond ter bebouwing.

Terstond werd een houten noodkapel opgericht, waarin de vrome Ailbertus het eerst de heilige Mis aan God opdroeg. In het jaar 1106 bouwde hij een priesterkoor in steen; maar toen Embrico, een rijk edelman aan de Aar, op de faam der heiligheid van Ailbertus, zich, onder diens leiding, met zijn familie aan den dienst des Heeren gewijd, en zijn rijke bezittingen aan het pas gestichte klooster geschonken had, werd dit, naar het schijnt, niet ruim genoeg aangelegde koor geslecht, en bouwde Ailbertus gesteund door Embrico, de crypte als onderbouw der kerk, die weldra zou volgen.

In het jaar 1108, den 13^{den} December, feestdag der heilige Lucia, werd de plaats, bestemd voor de kerk van Rolduc en de krocht, plechtig ter eere van de H. Maagd en van den Aartsengel Gabriël gewijd door Otbertus, bisschop van Luik, wien een schaar van hooggeplaatste geestelijken, met name de aartsdiakenen van de bisdommen Keulen en Luik, en tevens Bruno, aartsbisschop van Trier, ter zijde stond. Ook Graaf Adelbert en zijn zoon Adolf knielden voor het altaar om vooraf in handen van den bisschop plechtig afstand te doen van den eigendom dier plek en en van de belendende bosschen en landerijen, en ze aan God den Heer, aan Maria en den Aartsengel Gabriël te schenken.

De oorkonde der kerkwijding en van den afstand der bezittingen berust in de archieven van Rolduc.

Ailbertus bleef te Rolduc tot het jaar 1111. Broederlijke liefde en offervaardigheid deden den nederigen priester het besluit nemen te vertrekken; verschil van meening en karakter met Embrico bracht de eensgezindheid in gevaar, en hij wilde niet, dat het hem zoo dierbare heiligdom zou verstoken zijn van zoo groote hulpmiddelen als Embrico aan het stift kon verstrekken.

Gelaten en zich Gode aanbevelend vertrekt de trouwe dienaar des Heeren onder de leiding der engelen, (niet wetend, waarheen God hem riep) naar Gallië. Daar treedt hij een uitgestrekt woud binnen, Tirache genoemd, en nadat hem het bezit van den grond een mijl in den omtrek afgestaan is, roeit hij het woud uit, bebouwt den grond en sticht er het klooster van Claire-Fontaine (bij Laon). Daar dient hij God in de eenzaamheid, tot weldra nieuwe kloosterlingen, aangelokt door de deugden en de heiligheid van Ailbertus het oord bevolken.

In het jaar 1122 verliet hij Claire-Fontaine; hij brandde van verlangen om vóór zijn sterven Rolduc en de daar achtergelaten vrienden nog eenmaal weder te zien.

Op zijn reis ontsnapte hij door een wonder aan eene valsche beschuldiging, die hem aan 't gevaar blootstelde ter dood gebracht te worden. Een woest en ontembaar paard, dat hij zijn gastheer zou ontvreemd hebben, kwam gedurende de dagvaarding tam en han-

delbaar tot zijn meester terug. Hij werd doodelijk ziek te Sechtem bij Bonn. Daar bevestigde God de heiligheid van zijn dienaar door een schitterend wonder. Toen hij, om den brandenden dorst der koorts te lesschen, een glas water aan zijne lippen bracht, proefde hij wijn en wilde niet drinken; hij vroeg een tweeden en toen een derden keer niet om wijn, maar om versch water, uit de bron; maar God veranderde telkens het water in wijn, en toen de heilige overtuigd was, dat het Gods gave was, dronk hij den beker uit en prees den Opperheer van hemel en aarde. Ook de omstanders, die zich van het wonder overtuigd hadden, loofden God, die zoo getuigenis gaf van den priester, die Hem beminde; en toen het stervensuur naderde, vervulde een allerzoetste geur het geheele vertrek, een hemelsche geur die aller harten verblijdde. Ailbertus smeekte God voor het behoud der heiligdommen, die hij Hem ter eere gesticht en voor het heil der zielen, die hij bekeerd en onderwezen had, en stierf door allen vereerd, die naar het sterfhuis des heiligen toegestroomd waren, den 19 September 1122.

Hij werd begraven te Sechtem en bleef daar rusten, niettegenstaande de pogingen van graaf Adolf van Saffenberch, die het lijk van zijn vriend gaarne naar Rolduc had overgebracht.

Al vinden wij hier en daar den stichter van Rolduc vermeld onder den naam van «heiligen Albertus», tot heden heeft de Kerk, door een uitspraak van haar eerbiedwaardig gezag, hem noch met den titel van heilig noch met dien van zalig vereerd.

Toch gaan de Bollandisten den priester niet stilzwijgend voorbij. Zij schrijven bij datum 19 September:

«Albertus (of Ailbertus), een adellijk «Belg, stichter van eenige kloosters, wordt «op dezen dag als een eerbiedwaardig en «door heiligen levenswandel uitstekend «man vermeld door Fisen in zijn Bloe-«men der Kerk van Luik, omdat «hij de stichter is van Rolduc, (eertijds) «in het bisdom van Luik.»

«Het leven van den eerbiedwaardigen «Albertus zou waardig zijn een plaats te «hebben in ons werk, ware het niet dat «wij ons voorgenomen hadden van geen «andere dienaars van God gewag te ma-«ken dan van hen, aan wie openbare «vereering bewezen wordt.»

Deze getuigenis der beroemde geschiedschrijvers baart ons geen verwondering, als wij het beeld van den man, ons breedvoerig door den kroniekschrijver van Rolduc geschetst, beschouwen.

«De priester Ailbertus» zegt hij, «was «buitengewoon nederig en muntte uit «door vlekkelooze reinheid van zeden; «hij was waarheidlievend in gesprek en «ijverig in het werk, mild in aalmoezen, «rijk in gastvrijheid, volhardend in wa-«ken en vasten, vurig in het gebed, vol «godsvrucht in 's Heeren dienst, beroemd «bij de menschen en in geheel zijn le-«venswandel trouw en eerbaar. Was hij «uiterlijk behoorlijk volgens zijn stand «gekleed, toch omgordde steeds het boe-«tekleed zijn lenden; zelfs in den winter «droeg hij geen schoeisel, daar geen «winterkoude hém deerde, die met Gods «heilige liefde was bekleed; hij volgde «het leven der Apostelen, en, hoezeer «ook verstorven in zijne levenswijze — «dat verried zijn uitgemergeld lichaam, — «had hij toch steeds overvloed voor an-«deren; steeds blij te moede en welwil-«lend, weigerde hij nooit wat men hem «vroeg.»

Is het wonder dat zulk een leven door

God met vele bovennatuurlijke gunsten beloond en bekroond werd? En is het niet te betreuren, dat wij het vertrouwen, hetwelk wij in de voorspraak van zulk een dienaar Gods hebben, niet in openbare gebeden en eerbewijzingen kunnen lucht geven?

Wij zeggen openbare gebeden; want nu zijn gebeente in ons midden rust, zal van de lippen der priesters en der jongelingen, in de stille eenzaamheid der krocht, dikwijls de bede rijzen, dat de machtige voorspreker bij God den rijksten zegen afroepe over zijn huis en de bewoners van zijn Rolduc.

Wedervinding van het Gebeente van den eerbiedwaardigen Priester Ailbertus.

IN een latijnschen brief, (waarvan wij het afschrift uit het Museum Bollandianum, Collectanea, tom. 25 fol. 268 — 270 genomen hebben en in ons archief bewaren,) door den abt J. HAGHEN aan de Bollandisten den 13 Januari 1772 geschreven, lezen wij:

«De plaats waar Ailbertus in geur van heiligheid gestorven en begraven is, heette Sehtène, nu Sechtem, en is gelegen in het diocees Keulen. Toen ik vóór 40 jaren hier lector of professor in de godgeleerdheid was, begaf ik mij tijdens de vacantie als ter vrome pelgrimsreis naar genoemde plaats en naar de kleine kerk, waarvan de annalist spreekt, denkende, dat het God zou behagen eenig teeken van de heiligheid van onzen eerbiedwaardigen Ailbertus te geven, of dat ik ten minste met eigen oogen de plaats, waar hij begraven ligt, zou herkennen en zien of er werkelijk in het dorp Sechtem twee kerken zijn, een groote en eene kleine, en ook of er benevens de groote deur in het kerkje, eene kleine en dat wel aan de zuidzijde bij het koor bestond. Maar het behaagde Gode niet, als door een wonder de heiligheid van zijn dienaar te openbaren, en wat mij meer verwonderde en smartte, ik vond wel de twee kerken en vond tevens in de kleine kerk het deurtje bij het priesterkoor, maar aan den noordkant; en zoo kwam het vermoeden bij mij op, dat onze annalen niet nauwkeurig waren, noch in dit feit, noch in andere.

Zoo bleef het tot verleden jaar, toen de Heer van Sechtem uit winzucht of uit spaarzaamheid de kleine kerk, die zeer oud en uit zware muren van zuiveren gipssteen gebouwd was, om de waarde van het gips, liet afbreken en, met toestemming van den bisschop eene nieuwe kapel uit baksteen daar ter plaatse bouwde.

In de dikte van den muur ontdekte men aan de zuidzijde het deurtje nog geheel bekleed met witte kalk, met dorpel en hengsel, en juist daar, waar het toegang bood tot het koor der oude kleine kerk. Met toestemming van den Heer van Sechtem en op bevel van den Bisschop werd in mijne tegenwoordigheid de geheele grond binnen de kerk omgewerkt en omgewoeld, tot de diepte, waarop volgens gebruik de lichamen der Christenen begraven worden. Dit gebeurde in tegenwoordigheid van mij en van andere beëedigde en eerbiedwaardige getuigen, op het feest van de H. Theresia, den 15den October jongstleden.

Ook werd er bevonden, dat vóór ongeveer honderd en vijftig jaar dezelfde grond omgewerkt was geworden, niet om het lichaam van Ailbertus te zoeken, maar om op diezelfde plaats een onderaardsche crypte te bouwen tot begraafplaats der adellijke familie van Siegen, aan welke destijds de heerlijkheid van Sechtem behoorde. Deze crypte werd gevonden, goed gesloten, en onder het slijk (sub limo) buiten de crypte lagen de beenderen van een enkelen

man, overal in de kapel verspreid. Deze beenderen werden verzameld en door een professor aan de Universiteit van Keulen tot een menschelijk lichaam saamgevoegd; zij waren alle onbedorven, van witachtige kleur en zoo volledig, dat er nauwelijks een particula aan ontbrak; zoo met allen eerbied geordend, in een versierde kist ingesloten en verzegeld, worden ze nu op een passende plaats bewaard, totdat ze, nadat de bouw der nieuwe kapel geeindigd zal zijn, óf opnieuw daarin geplaatst, óf andere maatregelen dienaangaande genomen worden.

Misschien ligt het in Gods raadbesluiten, niet eerder de heiligheid van zijn dienaar door nieuwe en meer klaarblijkelijke wonderen te openbaren, dan wanneer Zijn vriend teruggebracht worde hier op de plaats, die hij met zooveel godsvrucht stichtte, en die hij voor ongeveer zeven eeuwen, toen hij nog als pelgrim leefde, tot zijne begraafplaats heeft uitgekozen.

Zoo moge dan met het gebeente en de overblijfsels en alles wat het lichaam van den eerbiedwaardigen Ailbertus aangaat, gebeuren wat Gode behaagt. — Dit staat bij mij als zeker vast, dat deze onze bezorgdheid voor den roem der Heiligen, al is zij nog zoo klein, in den hemel én onzen Ailbertus én God den Heer zelven aangenaam is, evenzoo zeker als het hun moest mishagen, dat voor anderhalve eeuw door hen, die de crypte bouwden, het graf van een zoo heilig man geschonden werd en dat hier zich niemand over dat graf bekommerde of er zelfs de herinnering van bewaarde.

Get: J. J. HAGHEN, ABT VAN ROLDUC.

Abdij van Rolduc bij Aken, 30 Jan. 1772.

De Professor van de Keulsche Universiteit was Dr. J. Georg. Menn. In ons Archief berust het authentiek stuk (7. Nov. 1771) van zijn nauwkeurig verslag met de even nauwkeurige opsomming van al de beenderen, die hij in de kapel gevonden, van de aardkluiten en onreinheden gezuiverd, en na een ernstig en herhaald onderzoek nauwkeurig saamgevoegd heeft, zooals de schrijver van dit werk ze later in het jaar 1893 terugzag. Wij geven in afdruk de laatste bladzijde met de onderteekeningen en zegels.

Volgens de voorschriften der anatomie en de beginselen der Geneeskunde mag men, schrijft Dr. Menn, de volgende conclusie als waarheid aannemen:

Dat de beenderen zijn van een en denzelfden mannelijken persoon en alle zonder de minste uitzondering tot een en hetzelfde geraamte behooren; dat deze persoon van gevorderden leeftijd en van meer dan gewone lichaamsgestalte was; dat al de beenderen van denzelfden tijd zijn. En, voegt hij er bij, daar de geschiedenis getuigt, «dat het lichaam «van den eerbiedwaardigen Ailbertus «reeds meer dan zes en een halve eeuw «in dat heiligdom rust, is het niet alleen «te verwonderen, dat dit gebeente ge«durende zooveel eeuwen onbedorven is «gebleven, maar moet men met recht «besluiten, dat dit op bovennatuurlijke «wijze behouden en voor alle vernieti«ging gevrijwaard is, omdat de beenderen «volgens de natuurlijke wetten in zoo «langen tijd, bijzonder wegens de slijkeri«ge aarde, onder welke zij rustten, geheel «en al tot stof moesten vergaan zijn.»

Kan men deze laatste redeneering ook toepassen op de laatste 150 jaren vóór 1771, gedurende welke zeker niemand in de St. Nicolaas-kapel begraven is, dan zou niet alleen de identiteit van het gevonden gebeente als dat van Ailbertus, maar ook de heiligheid van den stichter van Rolduc door een bovennatuurlijk wonder bewezen zijn.

Wij stellen deze vraag met te meer recht, omdat volgens vertrouwbare berichten de St. Nicolaas-kapel in het midden van het oude kerkhof ligt en de grond dezelfde is als die van het nieuwe kerkhof, waar de lijken in 30 jaren geheel en al vergaan zijn.

In een handschrift van ons archief getiteld; compendiosa narratio rerum aliquot ad historiam Abbatiae Rodensis spectantium, en geschreven door den secretaris van den Abt Haghen, lezen wij: «toen in te-

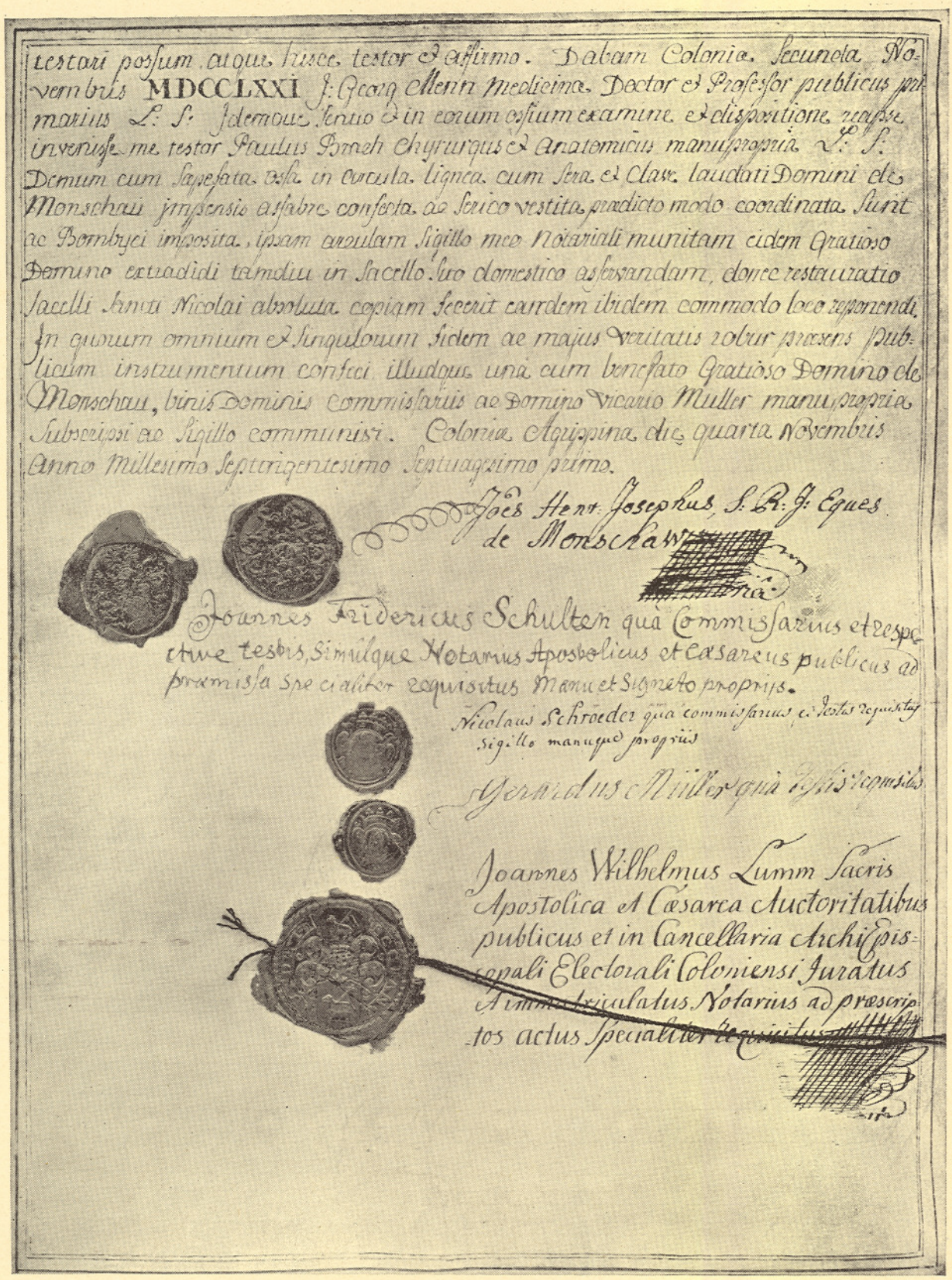

testari possum atque hisce testor et affirmo. Datum Coloniæ Secunda Novembris **MDCCLXXI** J: Georg Clemens medicinæ Doctor et Professor publicus jur. marius L: S: Idemque servato in eorum essium examine et dispositione reapse inveniisse me testor Paulus Poech Chyrurgus et Anatomicus manupropria L: S: Demum cum sepesata esse in cucula lignea cum sera et clave laudati Domini de Monschau jmpensis a fabro confecta ac serico vestita prædicto modo coordinata sunt ac Bombyci imposita, ipsam arculam Sigillo meo Notariali munitam eidem Gratioso Domino extradidi tamdiu in Sacello Suo domestico asservandam, donec restauratio Sacelli Sancti Nicolai absoluta copiam fecerit eandem ibidem commodo loco reponendi. In quorum omnium et singulorum fidem ac majus veritatis robur presens Publicum instrumentum confeci illudque una cum benefato Gratioso Domino de Monschau, binis Dominis commissariis ac Domino Vicario Muller manupropria Subscripsi ac Sigillo communivi. Coloniæ Agrippinæ die quarta Novembris Anno Millesimo Septingentesimo Septuagesimo primo.

Joes Henr: Josephus, S. R: J: Eques de Monschau

Joannes Fridericus Schulten qua Commissarius et respective testis, Simulque Notarius Apostolicus et Cæsareus publicus ad premissa specialiter requisitus Manu et Signeto propriis.

Nicolaus Schroeder qua commissarius et testis requisitus Sigillo manuque propriis

Gerardus Muller qua supra requisitus

Joannes Wilhelmus Lumm Sacris Apostolica et Cæsarea Auctoritatibus publicus et in Cancellaria Archiepiscopali Electorali Coloniensi Juratus Animadvigilatus Notarius ad præscriptos actus Specialiter requisitus

LAATSTE BLADZIJDE DER OORKONDE.

«genwoordigheid van den Pastoor, den «Kapelaan en de Schepenen van het «dorp de vraag gesteld werd, of er ooit «daar ter plaatse iemand anders begra«ven was, verklaarden zij eenstemmig «met de vele anderen, die daar tegen«woordig waren, dat zij altijd gehoord «hadden en dat hun door een ononderbro«ken overlevering met zekerheid bekend «was, dat buiten Ailbertus niemand «daar begraven was. Derhalve waren «zij eenparig van gevoelen, dat er geen «twijfel was of de daar gevonden been«deren behoorden in werkelijkheid tot «het lichaam van den eerbiedwaardigen «dienaar Gods Ailbertus.»

De veronderstelling, die de geschiedschrijver Ernst in een nota op bl. 305 van het tweede deel aangeeft, dat namelijk het overschot van Ailbertus in latere tijden naar Rolduc zou overgebracht zijn, mist allen grond, daar vooreerst het handschrift zelf, waarop alleen deze vreemde meening berust, — een handschrift in 1670 door van Theenen S. J. uit Aken geschreven — hoegenaamd geen historische waarde heeft.

«Overigens is het feit dat nergens, noch in de «Annales» noch in eenig ander overgebleven stuk, van het overbrengen van het gebeente of van de rustplaats van Ailbertus te Rolduc het minste gewag gemaakt wordt, een voldoende bewijs van het ongegronde dezer uit de lucht gegrepen bewering: hoe immers is het te verklaren, dat zulk eene gewichtige gebeurtenis geheel en al uit de herinnering der kloosterheeren zou verdwenen zijn?

Ook vinden wij, tot afdoende logenstraffing, in een boek getiteld: Aacher Chronieck in 1623 door Joannes Noppius op bl. 152 de volgende woorden:

„Der anfangs gemelter H. Albertus „diemeil er bey seinem Leben mit viel „Miraculen und Wunderzeichen geleuch„tet/ wie deszfals im Kloster gute Nach„richtung gesehen/ dermegen mol zu mün„schen/ dasz/ als er ausmendig auff der „Reisen gestorben/ auch hette mögen hie„her bracht/ und in seiner gestiffteten „Kirchen begraben seijn worden."

Dat deze Joannes Noppius aan Rolduc en zijne geschiedenis niet vreemd was, bewijzen de bijzonderheden die hij over de stichting, over de crypte, over het graf van Walram, over de kleeding van Abt en kloosterheeren aangeeft, en meer nog de opdracht van het voor ons liggend boekdeel aan den Abt zelven in de volgende door hem zelf geschreven woorden:

REVERENDISSIMO AC PRÆNOBILI DOMINO Do BALDVINO AB HORPVSH RHÆDENSIS ECCLESIÆ, SIVE MONASTERII BENE MERITO ABBATI, DOMINO SVO ET MECÆNATI SVMME COLENDO PRÆSENTABAT HAC 25 IVLII ANNO 1632.

IOANNES NOPPIVS DOCTOR.

LAPIS QUEM ERE XI

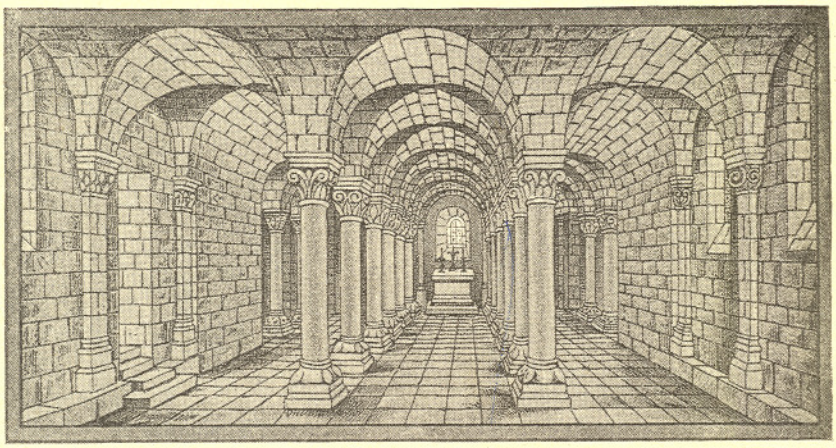

VOCABITUR DOMUS DEI

De Crypte.

OFSCHOON Ailbertus, de Stichter van Rolduc, volgens zijn eigen uitspraak (Annales Rodenses bl. 10) het veel verhevener en verdienstelijker achtte, zielen door Gods woord te voeden en te troosten dan kerken te bouwen, omdat deze door de macht des tijds te niet gaan, gene, naar Gods beeld geschapen, onsterfelijk zijn, verdient hij toch ook als bouwkundige hoogen lof en bijzondere vermelding; en niet het minst belangrijk, zegt dr. Cuypers, zijn in de kroniek van Rolduc de bijzonderheden, die op Ailbertus als bouwmeester betrekking hebben.

Eerst wordt hij vermeld als de bouwheer der kapel van den heiligen Medardus, de bakermat der abdij van den heiligen Nicolaas te Doornik, die hij «op eigen kosten en volgens eigen plan» bouwde. In het jaar 1105 sticht hij, op verzoek van eene rijke matrone, de kerk van Elsbach in Brabant; dan in 1106 het eerste koor der kerk van Rolduc en de kloosterwoning bij de kerk, en misschien nog in hetzelfde jaar de crypte met de fundamenten van het klooster in Lombardischen stijl;

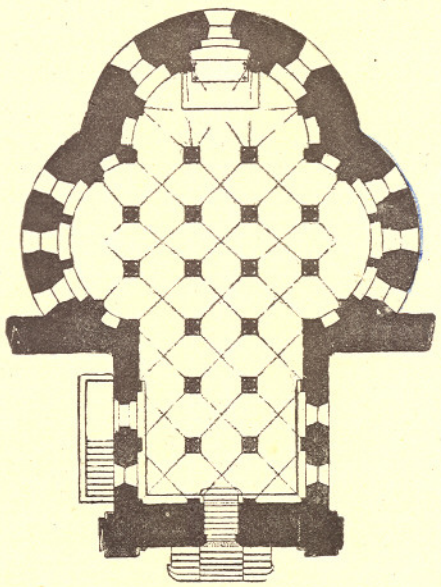

Grondplan der Crypte.

eindelijk in het jaar 1111 de kerk en het klooster te Claire-Fontaine.

Deze feiten bewijzen ten duidelijkste, dat de geleerde scholaster van Doornik

trok de stoet door het feestelijk versierde dorp over Holz naar Rolduc. De sarcophaag werd gedragen door vier eerwaarde heeren professoren. Duizenden toeschouwers waren van alle kanten toegestroomd. De meeste begeleidden den stoet in stille ingetogenheid tot voor de poorten van Rolduc.

Overbrenging van het gebeente van Ailbertus naar Rolduc.

Aan het portaal der kerk werden de overblijfselen in ontvangst genomen door Mgr. Lorenzelli, Internuntius van den Paus bij ons Hof, Mgr. Boermans, Bisschop van Roermond, en verscheidene andere hooge dignitarissen van Bisdom en Provincie. De kerk was opgepropt vol geloovigen. Terwijl de sarcophaag rustte boven den ingang der crypte op het heerlijk nieuw gepolychromeerde koor, bracht de zeer eerw. heer Directeur in verheven taal en onder de diepste ontroering een welkomsgroet aan den eerbiedwaardigen Man Gods, wiens gebeente na zeven en een halve eeuw eindelijk te Rolduc, in zijn Rolduc, zijn ware en waardige rustplaats vindt. Hij schetste in korte trekken het leven van Ailbertus, een toonbeeld van de verhevenste Christelijke en priesterlijke deugden, dankte de Goddelijke Voorzienigheid voor de groote gunst, heden aan Rolduc bewezen, en sprak de hoop uit, dat Rolduc onder Ailbertus' bescherming steeds meer en meer in bloei moge toenemen. Na deze verheffende toespraak werd de sarcophaag geplaatst in de crypte.

Omstreeks 10 uur werd door Mgr. Boermans eene pontificale Mis gecelebreerd in gratiarum actionem, waarbij Z.D.H. werd geassisteerd door de zeereerwaarde Heeren Dekenen van Roermond, Weert en Heerlen.

Onder de vele hooggeplaatste personen, die op het priesterkoor de Mis bijwoonden, merkten wij op Jhr Ruys de Beerenbrouck, Gouverneur der Provincie, baron von Geier Schweppenburg, den edelen schenker van de overblijfselen, Canonicus M. Goebbels, Dr. Cuypers, Ant. Mähler uit Londen, vele leden der Tweede Kamer en der Provinciale Staten. De Mis werd besloten met den lofzang «Te Deum.»

Met gulden letters staat die 7 Augustusdag opgeteekend in de Annalen van Rolduc

In de eenvoudige houten sarcophaag bleef het stoffelijk overschot van Ailbertus rusten in de eerbiedwekkende crypte, tot het in 1897 door Mgr H. van de Wetering werd geplaatst in een gebeeldhouwd steenen monument uit de kunstwerkplaatsen van Dr P. J. H. Cuypers te Roermond.

Sarcophaag van Ailbertus.

buitengewone kennis bezat van bouwkunde, een kunst, die hij nergens anders bestudeerd kan hebben dan in de school van Doornik. Neemt men nu in aanmerking de heerlijke opvatting en de keurige uitvoering der krocht van Rolduc, dan komt men tot het besluit, dat de stiftschool van Doornik in dit vak voor geen andere in Europa behoefde onder te doen. Een vergelijking tusschen de kathedraal van Doornik en onze krocht bevestigt den gemeenschappelijken oorsprong. De Lombardo-byzantijnsche kapiteelen, naar beide kanten volgens dezelfde beginselen bekapt, de op dezelfde wijze versierde schacht der zuilen, de vier merkwaardige zuilen der krocht met de fantastische monsters als voetstukken, 't is alles in volle harmonie met den bouwtrant der Doorniksche kathedraal.

De crypte van Rolduc is een overheerlijke nalatenschap der middeleeuwen, een onomstootelijk bewijs van de hooge ontwikkeling der kunst in die «duistere» tijden.

Een korte schets moge die uitspraak rechtvaardigen.

De crypte telt drie gelijke schepen en vormt den onderbouw voor het oorspronkelijk in trifolium opgetrokken priesterkoor der kerk. Zestien zuilen, uit één stuk, en vier en twintig pilasters dragen de gekruiste tongewelven in romaanschen stijl. Al de kapiteelen zijn verschillend van teekening. Vier dezer zijn zeer merkwaardig. Een er van stelt een naakt mensch voor, in loofwerk gestrengeld de armen naar de hoeken uitgestrekt, waar grimmige dieren hem aanvallen. Een ander draagt een voorthollend ros, eveneens door loofwerk omstrengeld; beide afbeeldingen zijn zeker symbolen van den mensch,

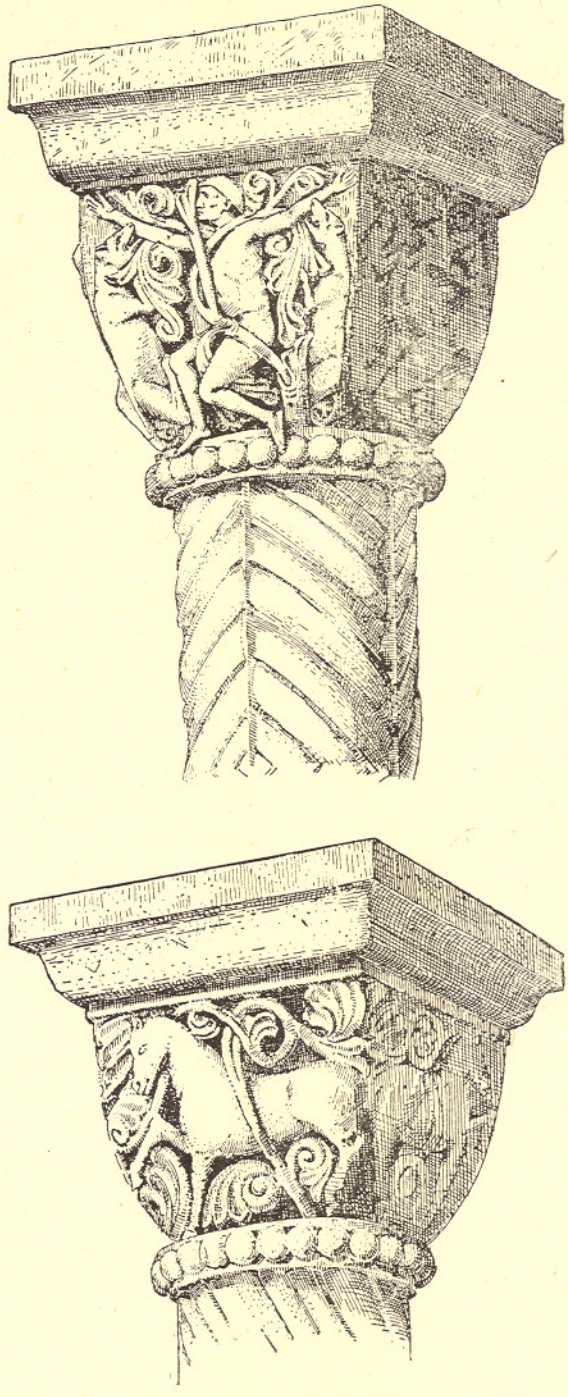

Kapiteelen in de Crypte.

die door de driften misleid, tot de zonde wordt meegesleept. De schachten der vier merkwaardigste zuilen zijn met spiraalkoorden of kepersgewijze ingegroefd en rusten op dieren. De overige zuilen hebben kapiteelen met loofwerk en bazementen met bladervoeten op de hoeken. Dertien rondboog-vensters — althans in den oorspronkelijken bouw —

verspreiden in de krocht een geheimzinnig licht. Let men er op dat het middelvenster boven het altaar grooter is en rijker versierd dan de overige, dan mag men ook hier een symbolische gedachte bij den stichter veronderstellen: Jesus Christus te midden der twaalf Apostelen.

In 1855, na de eerste herstelling der crypte, schrijft Alb. Thijm in de Dietsche Warande.

De krypt of krocht der kerk van Rolduc heeft reeds voor drie a vier jaren geleden de aandacht getrokken van een der meest begaafde bezoekers en medearbeiders onzer «Warande» den Heer Alexander Schaepkens, die onder het geleide van een uit de oostzijde genomen teekening, over deze hoogstmerkwaardige kapel zijne denkbeelden heeft medegedeeld, bij monde van onzen verdienstelijken bondgenoot, den «Messager des sciences historiques». De Heer Schaepkens aarzelt niet te verklaren: «La Crypte de Rolduc est la plus riche de celles qui existent en Belgique, dans les Pays-Bas et dans les provinces Rhénanes et mérite par son importance archéologique d'être placée au rang des plus beaux monuments de ce genre».

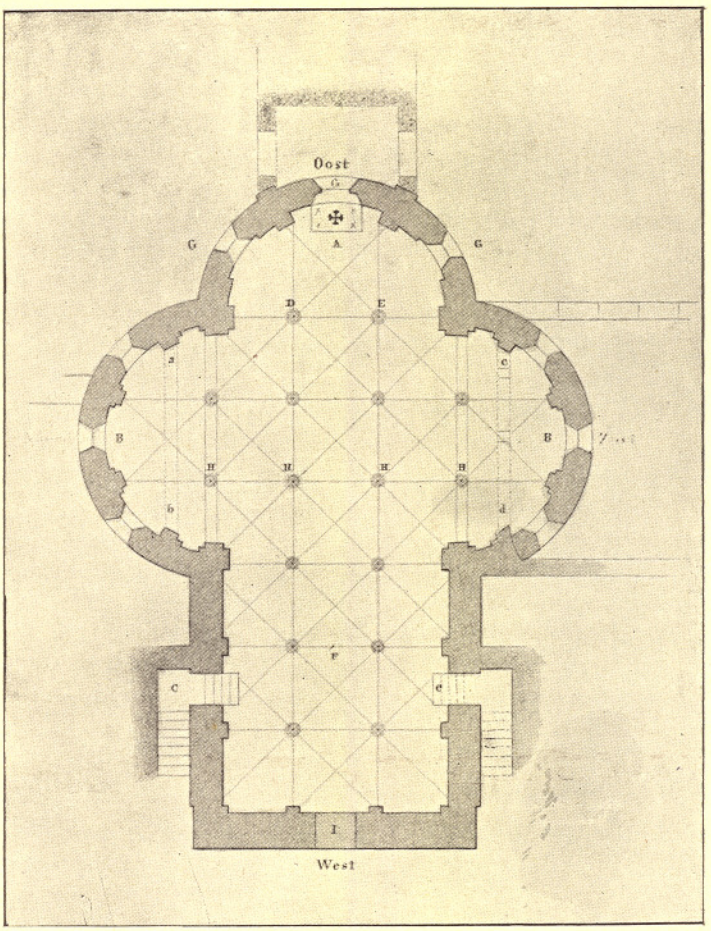

Grondplan der Crypte volgens de Dietsche Warande.

Hoe veel hooger zou de Heer Schaepkens dit bouwwerk niet nog aangeslagen hebben, had hij, zoo als thands zich kunnen verlustigen in de beschouwing van het grondplan van de krypt, waarvan wij hier onzen lezeren eene kleine teekening aanbieden. De ware minnaar der christelijke bouwkunst toch geniet schier meer bij het zien en in zijne verbeelding optrekken van het plan eens kerkbouws dan bij de beschouwing van een perspektivischen opstand, die nooit meer dan eene zijde des gebouws te gelijk kan aanbieden. En zoover men, uit de door den Heer Schaepkens geleverde teekening en beschrijving kan opmaken bleef de schoone omtrek van het plan der krocht dezen kunstvriend onbekend.

De krypt is gelegen onder het choor en dwarspand der bovenkerk, waarvan het schip dan ook merkelijk lager ligt; aldus bevindt zich het heiligdom A met zijn hoofdaltaar juist onder het presbyterium der bovenkerk.

Voor weinig jaren nu wist men niet beter of de krijpt werd aan de noord- en zuidzijde bepaald door de hier met stippen aangegeven muren a b en c d; maar de Heer Cuypers had het geluk de belangrijke ontdekking te doen, dat de oorspronkelijke vorm een latijnsch kruis was, waarvan het hoofd en de armen door een halven cirkelboog werden omschreven. . . . . .

Het waardigste deel eener kerk is het heiligdom, het presbyterium; bij uitbreiding het choor, dat dat door het kruis- of dwarspand van het schip wordt gescheiden: het eerste vertegenwoordigt de eeuwige, hemelsche, zegepralende orde, het laatste den tijdelijken, aardschen, strijdenden staat van al het geschapene. Deze verdeeling is ook te vinden in onze krocht waar A op zijn altaar de eerste stralen van het morgenlicht ontvangt, terwijl F als het lager deel minder verlicht en versierd is.

Toen de Heer Cuypers, met het herstellen van het romaansche hoofdaltaar A, van de zuilen tot aan F en van de choorvensters G G G belast, te rade werd onderzoek te doen naar den oorspronkelijken omtrek der krocht, vond hij tot zijne groote vreugde den halfringmuur B aan de noord-zijde, achter den wanstaltigen a b nog geheel in wezen,

maar die aan de zuidzijde, achter den scheidsmuur c d, was vernield.

Wij laten nu het woord aan Dr. Cuypers, aan den «bouwmeester die het werk liefhad en er zijne goede krachten aan besteedde», zooals Thijm het in 1855 reeds dankbaar verklaarde, en «dien het goed aan het harte deed door het meedoogenloos wegvoeren van karrenvrachten sieraden van den «rocaille-stijl» der «Régence» de bedeeler der justitie te kunnen zijn over drie eeuwen van onrecht en ontrouw aan de goede aesthetische beginselen.»

Toestand der Crypte vóór de Herstelling.

UIT een onlangs door den beroemden Altmeister Dr. P. H. J. Cuypers ons toegezonden rapport geven wij de volgende bladzijden zoowel over den toestand der crypte als over het herstellingswerk.

Daar de meeste ooggetuigen van deze eerste herstelling van het monument reeds ten zielen zijn gegaan, achten wij het voor de geschiedenis van Rolduc hoogst belangrijk uit de pen van den Architect zelf de nauwkeurige beschrijving én van den toestand der kerk met crypte vóór bijna een halve eeuw én van de herstellingswerken te geven.

Wij blijven den trouwen vriend van Rolduc voor deze mededeeling zeer dankbaar.

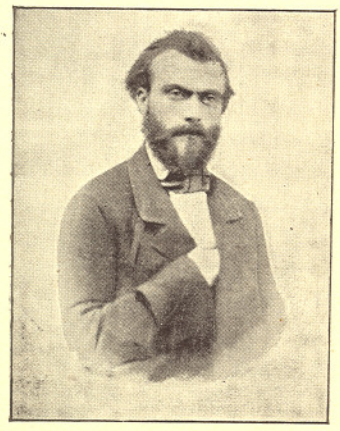

Dr Cuypers als jong architect.

Het was, naar ik meen — schrijft Dr. Cuypers — in 1853, dat mij de opdracht gewerd, een beeld te ontwerpen van de H. Maagd, onbevlekt ontvangen, voor de nis naast de groote inrijpoort van Rolduc. Bij die gelegenheid bezocht ik natuurlijk de kerk en besprak met de eerw. heeren Directeur en leeraren de voortreffelijkheid van 't gebouw en den minder goeden toestand van het monument in dien tijd. Vooral de heeren professoren Th. Ariens en W. Everts toonden groote belangstelling in de geschiedenis en het behoud van het middeleeuwsche gebouw. De krocht, crypte of onderkerk was te dien tijde allesbehalve in haar oorspronkelijken toestand. De hoofdingang, die de verbinding met de bovenkerk uitmaakt, was geheel verdwenen. In het midden van het kruis der kerk, boven het westelijk einde der crypte zag men een breede trap met ijzeren leuningen in rococo-stijl, die toegang gaf tot het hooge koor. Een tweede oorspronkelijke toegang tot de crypte aan de noordzijde was dichtgemetseld en in plaats van de deuropening was er een vierkant venster, terwijl men aan de zuidzijde een klein vierkant venster en een deur gebroken had.

Deze vervormingen waren in baksteen uitgevoerd, en om er een schijn van oorspronkelijkheid aan te geven en alle stijlvormen aan het oog te onttrekken, de rijke boogfries en verdere fraaie bouwkunstige geledingen met baksteen gevuld. Zoo traden de smakelooze vervalschingen minder op den voorgrond.

De hoofdvorm der crypte was eveneens verloren gegaan.

De zestiende eeuw was noodlottig voor het kunstgewrocht van Ailbertus.

Toen het koor der bovenkerk, in 1130 op de grondslagen der crypte gebouwd, hetzij door den invloed der eeuwen, hetzij — en dit is wel meer waarschijnlijk, door het vuur des oorlogs verwoest was, bouwde men — wel jammer! — een pseudo-Gotisch koor aan de Romeinsche kerk. Zoodoende werd niet alleen de bovenkerk misvormd, hare harmonische eenheid verbroken, maar ook de crypte verminkt, doordien de grondslagen van het nieuwe koor de helft van het linker en het rechter halfrond van het trifolium afsneden. De oostelijke of hoofdconcha was nog wel aanwezig, doch zoodanig door een altaar in rococo-stijl volgebouwd, dat er van den eigenlijken oostmuur of absis niets meer te zien was. Het middenvenster was dichtgemetseld en vervangen door een zware nis in baksteen, slecht in pleister uitgevoerd maar rijk versierd in den weelderigen vorm van den stijl der fransche hofjonkers. Geen der oorspronkelijke vensters was meer ter plaatse; om licht op het altaar te verkrijgen, had men nauwe gaten in den zwaren muur gebroken, ook deze natuurlijk in den vorm van den toen heerschenden stijl. Een beeld van de Moeder Gods in denzelfden zwierigen trant pronkte in de nis, die in goud en kleuren schitterde. Ook de gewelven van het geheele oostelijk gedeelte waren met een dikke pleisterlaag bedekt om des te gemakkelijker de grillige sieraden te kunnen aanbrengen. Om een denkbeeld te geven van de hoeveelheid materiaal, verbruikt ter ontsiering van dit heerlijk gedeelte, behoef ik slechts mede te deelen, dat meer dan 30 karrevrachten puin van baksteen en kalk opgeruimd werden ten einde tot den oorspronkelijken vorm der absis te geraken.

De plattegrond der crypte had toen den vorm van eene kleine basilica met drie beuken, zes travées, van welke ieder in het plan drie gelijke quadraten vormde, terwijl zij aan de oostzijde in een halfrond ter volle breedte der drie beuken uitliepen. Na een grondig onderzoek kwam men al spoedig tot de ontdekking van het oorspronkelijk rijke plan in kruisvorm met drie concha's, door den stichter ontworpen en gebouwd ter eere der H. Drievuldigheid.

Eerste Herstelling der Crypte.

NADAT men het knoeiwerk der 17de eeuw uit de absis verwijderd had, kwam het oorspronkelijk altaar voor den dag ; hoewel zeer beschadigd kon het toch in zijn oorspronkelijken vorm hersteld worden. Eveneens vertoonde het oostelijk venster achter het altaar al zijn geledingen en waren de sierlijke hoekzuiltjes nog aanwezig. Van de beide overige oorspronkelijke vensters waren eenige kantsteenen nog op hun plaats gebleven, zoodat men uit deze en enkele boogsteenen de juiste afmetingen kon opmaken en de vensters herstellen.

De kolommen werden ontdaan van de zware kalklagen, en uit het pleister kwam met hun fraaie profileering het sierlijke loofwerk der kapiteelen te voorschijn, hetwelk ten gevolge der herhaalde overwitting zoodanig onder een kalklaag verborgen zat, dat men bijv. de heerlijke vormen der twee dicht bij het altaar staande zuilenkapiteelen zelfs niet kon gissen.

Het herstellen van den ingang en den muur van de voorzijde ging gepaard met groote moeilijkheden. Van de deuropening, van de verschillende sprongen, welke die wand aan de kerkzijde vertoont evenals van de fraaie boogfries en rozetten was niets te zien ; 't was één vlakke, witte muur met een groot vierkant raam, dat door een segmentboog afgesloten was. Bij het blootleggen van den wand vonden wij in de omlijsting van den ingang en hier en daar aan de bogenfries de duidelijke sporen van den

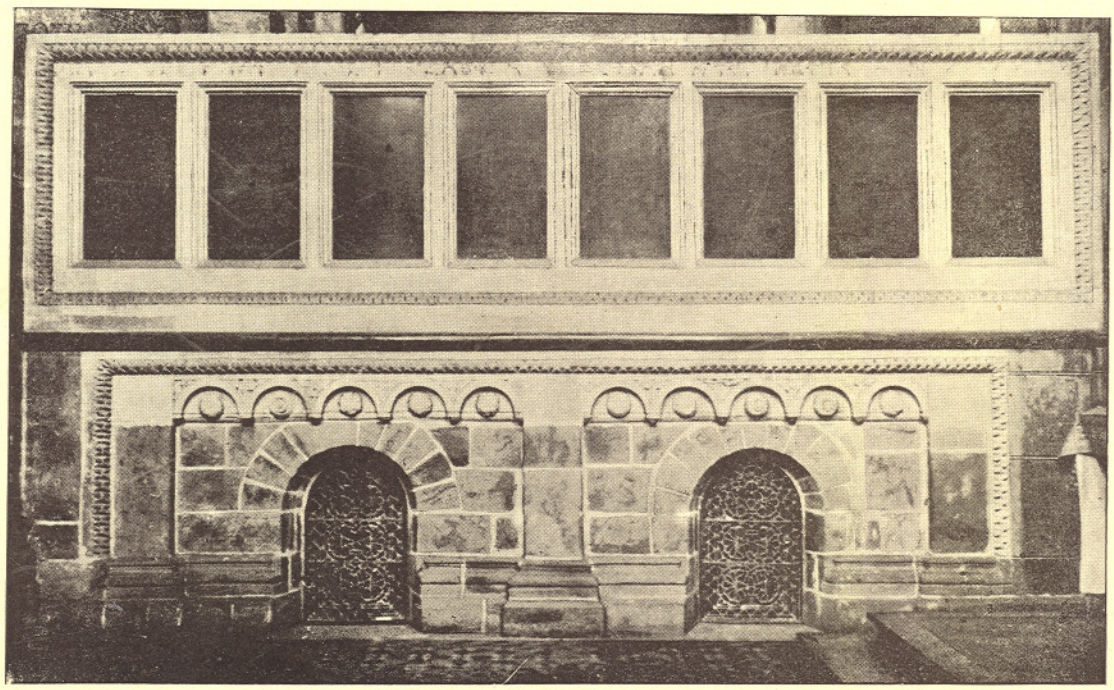

Zuidelijke zijmuur der crypte.

brand der St. Anna-kapel in 1580. Wij moeten veronderstellen, dat de kloosterheeren, in plaats van deze enkele gebreken te herstellen, het beter en gemakkelijker vonden, den geheelen muur te effenen en met een pleisterlaag te bedekken. Dit zoogenaamd herstellingswerk zou eerder den naam verdienen van vernielingswerk, want om den baksteen gemakkelijk te bevestigen, werd hij in den muur vastgehecht door middel van spijkers, die niet zelden, nu eens de fraaie rozetten dan weer de zoo geestig en origioneel versierde hoeken beschadigden, soms vernielden. Desondanks mocht het gelukken, uit het nog aanwezige het origineele te herstellen. Aan de zuidzijde, waar de nieuwe ingang gemaakt was, waren de rozetten en bogen minder beschadigd, ofschoon ook daar de geheele muur met baksteen en kalk overpleisterd was. Rozetten, hoekversieringen en kraagstukken zijn verschillend in hunne motieven en kunstig uitgevoerd; de profileering en het ornament van beide deze bouwdeelen, zoo uiterst sierlijk, zoo fijn van gevoel en van uitvoering, leggen het getuigenis af, dat zoowel ontwerper als uitvoerder kunstenaars waren van talent en ontwikkeling.

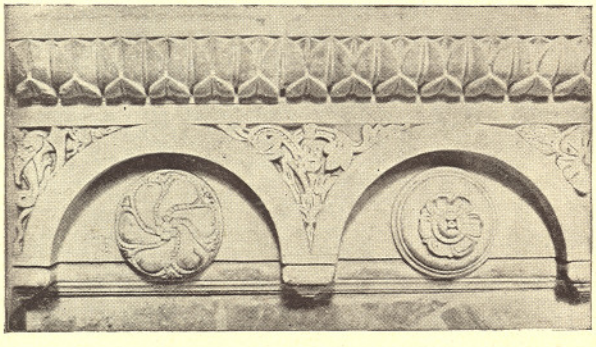

Rozetten en hoekjes van den zijmuur.

Bij de afbraak der gewijzigde ingangen en vensters vonden wij verschillende

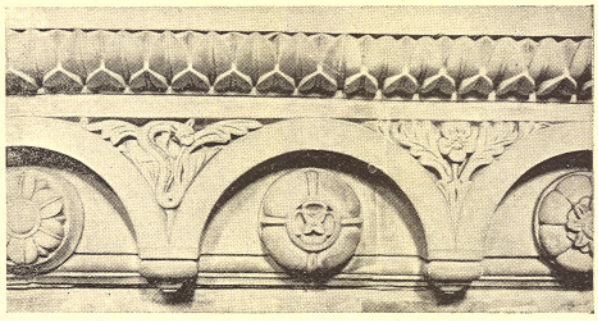

Rozetten en hoekjes van den zijmuur.

stukken van de met bladwerk versierde lijsten, afkomstig van de balustrade, die vroeger achter de koorbanken het hooge koor afsloot. Eenige deelen van de gepolijste granieten paneelen gaven ook hier duidelijke aanwijzing van vorm, afmetingen en materiaal.

Wat den hoofdingang tot de crypte betreft, ook deze was dichtgemetseld; nadat men de breede trap, die naar het priesterkoor leidde, verwijderd had, kwamen de oude profileeringen van den boog aan het licht, terwijl de aanduiding der beide zijtrappen in den muur zichtbaar was.

De volledige restauratie werd evenwel nog tegengehouden door den toren aan de noord- en de sacrystie aan de zuidzijde van het koor. Door een opening in een der fundeeringsmuren van den toren was het gelukt, in dat gedeelte van de noordelijke concha der crypte binnen te dringen, hetwelk door dezen muur van het overige der crypte was afgesloten. Alles was er gaaf; de twee vensteropeningen waren aanwezig, doch zonder glas, de omlijsting ongeschonden en zelfs de eenvoudige muurschildering zuiver behouden, roode en gele banden, de gewelfkappen wit met geel en grijs afgetrokken.

Nu wachtte de krocht hare volledige herstelling.

Volledige Herstelling. 1891 - 1893.

HOE vurig en hoe aanhoudend het verlangen was om het heiligdom in zijne oorspronkelijke schoonheid te herstellen, men zag geen kans zulk een grootsch werk tot stand te brengen.

Het in 1893 te vieren jubelfeest van het vijftigjarig bestaan van Rolduc als seminarie van Roermond bracht redding.

Dank aan het initiatief en aan de hooge bescherming van Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Monseigneur Franciscus Boermans, Bisschop van Roermond, dank aan de milde bijdragen der oud-studenten van Rolduc en aan de edelmoedige medewerking der Provincie, heeft men het groote werk van den herbouw van het priesterkoor, en als noodzakelijk gevolg, van zijn onderbouw, de crypte, ondernomen en tot stand gebracht.

De herbouw der crypte is voleind!

DE CRYPTE.

De eerbiedwaardige, eeuwenoude krocht is wonderschoon!

Was reeds voor den herbouw de indruk zoo overweldigend en werden wij getroffen door de edele, fraaie vormen der crypte, hoe klimt onze bewondering, nu het geheele klaverblad zich ontvouwt en door zijn negen vensters het licht straalt, geheimzinnig nog, maar voldoende om de drie zuilenrijen met hare rijkbewerkte voetstukken en kapiteelen ten volle te doen waardeeren! Wat Alberdingk Thym in zijn verbeelding aanschouwde, straalt nu in werkelijkheid voor ieders oog:

«Nu verliezen zich niet meer aan het gewelf der onderaardsche kerk de graatbogen van het uiterste zuilenpaar ten noorden en ten zuiden in een redeloozen muur, maar gaan in twee schoon geëvenredigde transeptnissen de pilasters vinden, die spreken met genoemde zuilen. Hoe schoon is deze bidkapel, nu, bij het binnentreden in het stille heiligdom, onze blik vrijelijk langs de zijkolommen kan ronddwalen en gaan dompelen in het koele licht ten noorden of in den middaggloed ten zuiden, die door de smalle vensters der monumentale absis-muren komt heendringen.

In schoonheid van ontwerp kunnen noch de crypte van Emmerik, noch die van Anderlecht bij Brussel, van St. Bavo te Gent, van de St Pieterskerk te Utrecht, of St. Lebuïnus te Deventer met die van Rolduc vergeleken worden.»

Dr. Cuypers verklaart, dat hij geen schooner Romaansche crypte ter wereld kent.

Waarlijk, Ailbertus was een meester in de kunst!

Het overheerlijk monument wacht nog slechts op de noodige versiering, op de steenen, met de crypte volmaakt overeenstemmende zij-altaren, op een mozaiekvloer, zooals men dien ziet in de Romaansche kapel in 't Rijksmuseum. Voor de gekleurde vensters en polychrome versiering is reeds gedeeltelijk gezorgd.

De Vensters der Crypte.

DE gebrandschilderde vensters zijn er.

Wij danken ze aan de edelmoedigheid van den Weled. heer Antoon Mähler te Londen, die ze plaatste als blijk van hulde en dankbaarheid ter eere van zijn oud leeraar B. A. Pothast, bij gelegenheid van diens gouden priesterfeest.

De volgende beschrijving ervan, ons welwillend toegezonden, is van de kunstvaardige pen van den heer Jan Kalf, assistent aan het Rijksmuseum te Amsterdam.

Het was ongetwijfeld een voortreffelijk denkbeeld van wie met grooten eerbied de Rolducsche crypt in haar oude, sobere pracht herstelden, haar den luister van gebrandschilderde glazen niet te laten ontbreken. De kunst, die, naar Huysmans' fraaie woord, door menschenhand niet te volmaken is, maar Gods zonnestraal behoeft om haar kleuren te

bezielen, werd terecht geroepen een deel der eerbiedwaardige historie van dit monument der vrome aandacht ter overweging te geven.

En ook archaeologisch schijnt het mij goed gezien, in dezen vroeg-twaalfd'eeuwschen bouw glasschilderingen aan te brengen. Want behalve het ietwat vage bericht van Thietmar van Merseburg over een kruis in het venster der cel van het klooster bij Amersfoort, waarnaar bisschop Ansfried stervend de oogen opsloeg (1010), hebben wij de zekerheid, dat reeds in den aanvang der elfde eeuw door Rogerius van Rheims ruiten werden geschilderd voor de abdij van Saint-Hubert in de Ardennen en ontbreken ons zelfs geene monumenten van Romaansche glasschilderkunst in niet zoo ver van Rolduc verwijderde Duitsche plaatsen.

De beglazing, in den stijl van omstreeks 1200 gedacht, vult elk der drie rondboogvensters van de concha met twee cirkelvormige medaillons, omlijst door een, den venstervorm volgenden, breeden rand van strak ornament.

Het grootere middenvenster (M. 1.20 × 0.70) vertoont — op de hiërarchisch voornaamste plaats: het bovenste medaillon — de Annunciatio Beatae Mariae Virginis, den titel van Crypt en Kerk. Daaronder staat verbeeld hoe de H. Norbertus den Kelk opheft ter nuttiging, waarin na de consecratie van den wijn een spin gevallen was, aldus uit eerbied het venijn-gewaande drinkend: herinnering aan het op de nog bestaande mensa van het hoogaltaar gebeurde feit.

Het rechter venster (M. 0.80 × 0.57^5) commemoreert de H. Lucia, van wie eene reliquie in 1107, bij de wijding, in het altaar werd gelegd. Het onderst medaillon vertoont haar voor den in zijn rechterstoel gezeten Paschasius, wiens vraag «estne in te Spiritus Sanctus» de Maagd met het fiere «omnes caste et pie viventes sunt templum Spiritus Sancti» beantwoordt. Het bovenst medaillon laat haar zien, door Engelen ten hemel gevoerd, vóór den tronenden Christus, wiens «veni sponsa» de zalige Bruid begroet.

Het linker venster heeft in zijn benedenst rond den H. Gerlacus, geknield zijne biecht sprekend voor abt Erpo van Rolduc, gelijk hij wekelijks te doen placht tijdens zijn lang verblijf te Houthem. In den bovencirkel aanschouwt men zijne glorie na de boete: de verrezen ziel des Heiligen, voor den Heer des Oordeels geleid, en zich verblijdend in de woorden: «Beati qui lugent, quia consolabuntur.»

In deze beschrijving zelfs komt, naar ik meen, de wijze evenmaat der compositie aan den dag. Rhythmisch flankeeren de twee hemeltafreelen het in groote lijnen gehouden hoofdpaneel der in twee figuren verbeelde Annunciatie en de van bewogener lijnen tezaamgestelde drie onderste medaillons vormen insgelijks een harmonisch geheel.

De uitvoering dezer ontwerpen van Dr. Cuypers, mag zonder voorbehoud worden geprezen. Het innig begrip voor oude kunst van den ontwerper had rekening gehouden met de waarde van de verlooding voor het scheiden der kleuren, en de looden omvattingen dus wijselijk tot contouren aangewezen. En de groote technische kennis van den uitvoerder Westlake wist het kleurkarakter van vroege glasschilderkunst gelukkig na te volgen.

Zoo werden deze ruiten van een zeer voorname werking: met hun diep rood en blauw en geel en groen het bleeke licht filtreerend als tot een ernstiger beschijning van het gewijde interieur.

Mij is van oude glazen de sombere pracht der oudste vensters in de Chartrijnsche Kathedraal als een onvergankelijk beeld voor oogen gebleven, maar behalve de Fransche imitaties daarvan, die het Nederlandsch Museum bezit, herinner ik mij in ons land geen hedendaagsch werk, dat zóó goed als deze beglazing der Rolducsche crypt, in staat is daarnaar te gelijken.

JAN KALF.

AMSTERDAM, 30 November 1900.

De Polychromie der Crypte.

HERINNEREN we ons een oogenblik de legende der stichting van Rolduc.

Na langen zwerftocht erkent Ailbertus de gezegende plek, hem zoo duidelijk in visioen getoond; vol vreugde verheft hij de handen ten hemel en valt dankend op de knieën, het geheele lichaam ter aarde gebogen.

En terwijl hij in tranen en gebeden God dankt, hoort hij onder den grond een geklingel als van altaarschellen, ten teeken, dat die plek aan 's Heeren dienst moest gewijd en dat daar in den loop der eeuwen ontelbare malen het heilig Misoffer moest opgedragen worden.

De uitverkoren plaats was ook den inwoners bekend en heilig; zij hadden er dikwijls hemelsche verschijningen gezien, en herders, die naar die bloeiende zoden de kudde dreven, bevestigden, dat zij vaak liefelijke melodieën als van hemelsche geesten hadden gehoord.

Wij slaan de oogen opwaarts, en daar ontrolt zich in alle bijzonderheden de schoone legende, en, onder den indruk der geheimnisvolle tafereelen, fluisteren wij: «de plek, waarop wij staan, is een heilige grond.»

Hoofdbeeld der crypte.

In het middelpunt van het gewelf prijkt op gouden achtergrond de heilige Maagd en Moeder Gods Maria; immers Haar en den Aartsengel Gabriël is de crypte, bij de consecratie in 't jaar 1108, toegewijd. De voorstelling is een navolging van de middeleeuwsche Madonna van Gurk in Karinthië. De Moedermaagd zetelt op den troon van Salomon en hare rechterhand streelt zachtkens het goddelijk Kind. De scheppende hand des Vaders, de zeven duiven, die haar omringen vervolledigen het idee der H. Drievuldigheid, aan wie de stichter Ailbertus zijne bijzondere vereering gewijd had.

Het beeld der Hemelkoningin wordt ingesloten door een krans van twaalf musiceerende Engelen op blauwen grond, in wier midden de aartsengel Gabriël met den schepter en het «ave Maria» de hoofdplaats inneemt.

De liefelijke, naïeve Engelengroep met snaarinstrumenten, zakpijporgel en tamboerijn, herinnert aan de Engelen van Fiesole; zij zijn zoo passend aangebracht in de voorstelling der legende, de gevleugelde Hemelmuzikantjes, dat men onwillekeurig met de herders van weleer luistert en de ooren spitst, om de tonen van het paradijsconcert op te vangen.

Zij zijn echter niet alléén van den Hemel in onze crypte nedergedaald, die kleine toonkunstenaars; boven het altaar zweven twee Engelen met het Gloria in excelsis Deo en daartegenover twee andere, met de woorden: et in terra pax hominibus bonae voluntatis; zij herinneren de toeschouwers aan het Kerstfeest, dat van oudsher elk jaar door heel de studentengemeenschap in de crypte gevierd wordt. Vijf kleinere broertjes zitten op grauwen, donkeren achtergrond in de benedenhoeken van de gewelfbogen gedoken en schudden met alle kracht de gouden schelletjes, bang of Ailbertus het teeken, waardoor hem Gods wil geopenbaard wordt, niet hooren zou.

Het middelveld van het koorgewelf is op de volgende wijze verdeeld. Recht voor het altaar knielen op de bloeiende zoden de stichter en zijn twee reisgezellen. Ailbertus toont het grondplan der crypte, zijne broeders dragen pelgrimsstaf en tasch; allen zijn gekleed in de zwarte monnikspij der Augustijnen.

Rechts van het altaar, aan de noordzijde, zien wij den grijzen graaf Adelbert met zijn jeugdigen zoon Adolf (die wel hoogstwaarschijnlijk onder de leiding van Ailbertus, den beroemden Leeraar van Doornik, opgevoed en onderwezen, en zoo de eerste leerling van Rolduc zal geweest zijn) in tegenwoordigheid van Bruno, den bisschop van Trier, de aartsdiakenen van Luik en Keulen en de kanunniken van Aken, Luibertus en Hartmannus, afstand doen van den eigendom in handen van Obbertus, den bisschop van Luik, om de plaats met de belendende akkers en bosschen te geven aan God, aan de H. Maagd en den Aartsengel Gabriël.

Aan den zuidkant staan de herders; zij slaan verbaasd de oogen ten hemel en luisteren eerbiedig naar de melodieën der Engelen. Ook de schapen en hun trouwe bewaker zijn getroffen door de hemelsche muziek en spitsen in vrome aandacht de ooren.

Tegenover Ailbertus en zijne broeders staat op het zuidelijk gewelfvlak Embrico, de edelman, met zijne echtgenoote Adelida, de «Conversen», die hun rijke inkomsten aan Ailbertus ten geschenke brachten, om de crypte te bouwen.

De polychromie van het overige gedeelte der crypte, der drie beuken met de beide halfronden van het trifolium, heeft tot onderwerp het Credo, de twaalf artikelen van de geloofsbelijdenis der Apostelen. Geen onderwerp kon passender gekozen worden. Eenvoudig en rijk! Gelijk de onmetelijke schat der katholieke leer en wetenschap ontstaan is uit het Symbolum der Apostelen, zoo ontwikkelt zich op de breede muren en hechte zuilen het heerlijke koor der bovenkerk met zijn stout ontworpen trifolium, zijn hooge bogen en breed gerekte gewelven.

Eenvoudig! En daarom is ook de wijze van voorstelling der geloofsbelijdenis ontleend aan de oudste overblijfsels der christelijke kunst, zooals wij ze vinden op de muren en gewelven der catacomben, op de marmeren zerken tot op de aarden lampen en de goudglazen, die gebruikt werden bij de agapen of liefdemaaltijden. Deze voorstellingen der apostolische geloofsbelijdenis wisselen op de gewelven der crypte, in nabootsing der catacomben, af met de symbolen, die op Christus, zijne leer en Sacramenten betrekking hebben. Hij is de nieuwe Adam, die op den boom des kruises de erfschuld wegneemt, de ware Isaäc, ter verzoening geslachtofferd, de Mozes der Nieuwe Wet, de Rots waaruit het water stroomt ten eeuwigen leven, de Man der Smarten als Job, de overwinnaar van Goliath als David, de Visch van Tobias, die het gezicht aan den blinde teruggeeft. Hij trekt de volkeren tot zich als Orpheus, hij is de goede Herder, hij is de Visch, die het Brood des Hemels draagt, de Leeuw van Juda, de Duif, het onschuldige Lam, geslachtofferd voor onze zonden.

De KERK VAN ROLDUC. 24
Toestand der kerk in 1453. 29
Herstelling der kerk 31
Herstelling van het priesterkoor 31
Volledige herstelling der kerk. 34
De kerkschildering. 41
De altaren 54
Een nieuw altaar van het heilig Kruis . . . 55
De mozaiek-vloer op het koor 57
De reliquieën in de kerk van Rolduc. Reliquieën van het heilig Kruis. 58
Het wonder der partikel van het H. Kruis te Hoydonck 59
De reliquiëen der H. Lucia. 62
Het corpus sanctum der h. Daphné. . . . 66
De H. Johannes-kapel op het kerkhof en de Johannes-klok. 68
De kerk van Rolduc, begraafplaats der Hertogen van Limburg. 71
Afstamming van H. M. Wilhelmina, Koningin der Nederlanden, van Karel den Groote door de Hertogen van Limburg 74

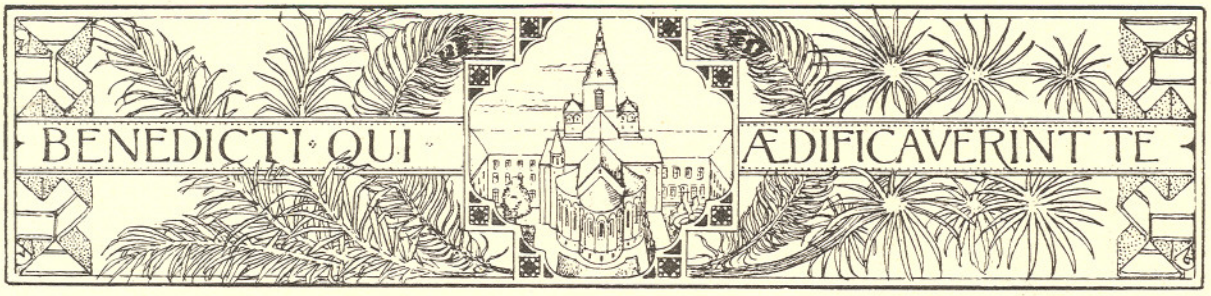

De Kerk van Rolduc.

Beschrijving der Kerk.

HET lijdt geen twijfel, dat de kerk tegelijk met de crypte door Ailbertus ontworpen is, en dat de fundamenten van het gebouw reeds door hem en Embrico gelegd zijn. Dit blijkt niet alleen uit de heerlijke eenheid van constructie, maar ook uit de woorden van de annalen: «consecratus est locus Rodensis ecclesiae et cripta,» en later bij den opbouw: «exaltavit muros ecclesiae.»

In het jaar 1130 werd de eerste hand gelegd aan den opbouw van het monument, dat in waardigheid en zuiverheid van vormen met de schoonste kerken in dien bouwtrant aan den Rijn kan wedijveren. Men bouwde in dat jaar het priesterkoor in trifolium op den grondslag der crypte, en later achtereenvolgens, met tusschenruimte van vele jaren, de verschillende vakken van de hoofd- en zijbeuken der kerk; zij werd pas voltooid in 1209, en datzelfde jaar gewijd door Philippus, Bisschop van Ratzeburg.

De abdijkerk van Rolduc is eene kruiskerk, wier as eene lengte heeft van bijna 52 meter bij eene hoogte van bijna 14, gemeten onder de gewelven van het schip, dat door zijbeuken geflankeerd wordt. Het koor heeft den vorm van een klaverblad. Deze, wegens zijne symbolistische beteekenis zeer opmerkenswaardige vorm, is uiterst zeldzaam; hij verzinnebeeldt het leerstuk der H. Drievuldigheid; en te treffender wordt deze voorstelling, als wij bedenken, dat de Annalen den genialen stichter Ailbertus noemen: «Sanctissimae Trinitatis cultor eximius,» een uitstekend vereerder der heilige Drievuldigheid.

Wij geven hier een schets van het belangwekkend monument.

Tusschen den nartex die, zegt Dr. Cuypers, oorspronkelijk in den vorm veel overeenkomst had met dien der Romaansche kerken van Maastricht, maar in den loop der eeuwen veel veranderingen heeft ondergaan, en den kruisbeuk, strekt zich de hoofdbeuk naar het Oosten in vier gelijke, vierkante vakken uit.

De wijd gerekte kruisgewelven rusten op zware vierkante pijlers, bezet met pilasters, die de gordelbogen van den

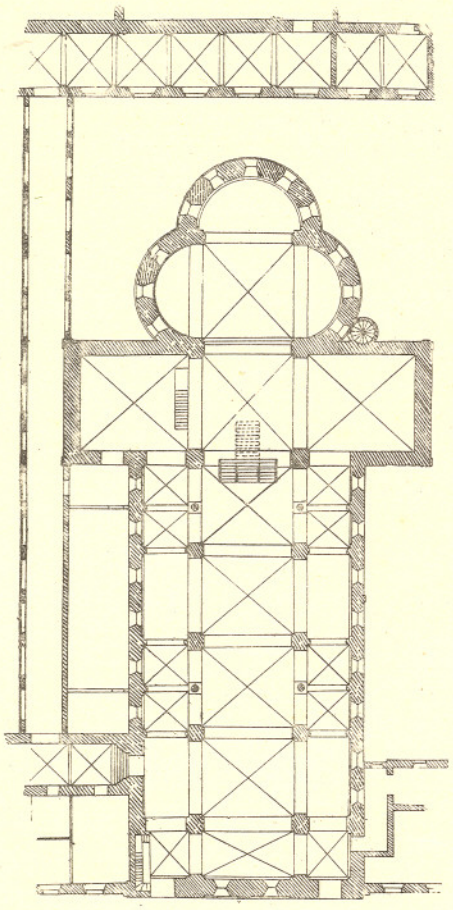

Oorspronkelijk grondplan der kerk, hersteld sedert 1891.

middenbeuk dragen. Naar den kant der zijbeuken verheffen zich ronde, half in het metselwerk ingelaten zuilen, die aan den overkant in den muur der zijbeuken herhaald, de bogen der zijgewelven dragen. De voet- en kroonstukken dezer halve zuilen zijn hoogst opmerkenswaardig; eenige der voetstukken zijn bekapt in vorm van fantastische monsters, symbolen der ketterijen, die door de Kerk overwonnen werden.

Om tegensteun te geven aan de zware gewelven der vier vakken in den hoofdbeuk, heeft de bouwmeester de zijbeuken afwisselend gebouwd met verhoogde tongewelven, die van den eenen pijler tot den anderen gaan, en met lagere kruisgewelven, die, rustend op een tusschen geplaatste kolom, door deze in twee gelijke vierkanten verdeeld zijn.

Zoo komt het tongewelf, dat zich op de gordelbogen der zijbeuken verheft, de geboorte der gewelven van den middenbeuk ondersteunen; zoo ontvangt deze middenbeuk het licht èn uit de vensters, die in den muur van den hoofdbeuk boven de zijdaken geplaatst zijn, èn van den verhoogden muur van den zijbeuk, waar het hooge tongewelf ruimte geeft voor twee grootere vensters, bekroond met een roosvenster van twee meter doorsnede.

Deze zeldzame bouwwijze is niet alleen doelmatig, omdat ze aan de gewelven krachtigen tegensteun verleent, maar zij geeft tevens aan het in- en uitwendige van het gebouw een heel eigenaardige en rijke afwisseling, die veel tot de schoonheid van het monument bijdraagt; van buiten de drie kruisbeuken met hunne sierlijk omlijste gevels en hunne drie vensters — het getal drie komt

Bazement eener zuil in den zijbeuk.

Bazement eener zuil in den zijbeuk.

steeds terug in de kerk van Ailbertus;— van binnen de beurtelings hoogere en lagere gewelven, bogen en zuilen,— 't vormt alles in die verscheidenheid een zóó harmonisch geheel, dat wij niet kunnen nalaten, onze bewondering uit te drukken voor het genie van den stichter, die het gebouw ontworpen heeft.

Groot is de indruk, dien dit meesterstuk van Romaanschen stijl op ieders gemoed maakt. Beschouwen wij de kerk uit den noordoostelijken hoek van den pandhof. Daar ligt het voor ons, ernstig, zwaar, maar niet log, niet gedrukt, het massief gebouw, breed omkranst door frissche graszoden en bloembedden, van alle kanten ingesloten door de vleugels van het gesticht en toch zoo vrij, zoo los te midden der binnentuinen.

Sierlijk als de tente van den Koning der koningen, leunt het met ranke zuilen, hoogrijzende muurlijsten en slanke vensters versierde presbyterium tegen het schip, hoog aan den gelen muur van den bovenuitstekenden middenbeuk zijn drievoudig blauw schelpdak, door een diadeem van kraagsteenen omkranst, vastklampend.

Met innige belangstelling aanschouwen wij dit geheel nieuw gedeelte en laten dan onze oogen gaan langs het schip, langs den ruigen uit onbehouwen bloksteen, hoog boven de nieuwe Romaansche kruisgang opgetrokken muur, die nu eens slechts doorbroken met kleine, diepe vensteropeningen, zich met zijn schilddak terugtrekt, om plaats te maken voor de vensters van den hoofdbeuk, dan wederom in de drie kruisbeuken met hunne grootere vensterlichten en sierlijke gevels op den voorgrond treedt, totdat hij stuit tegen toren en nartex, waar wij, om niet uit de stemming te geraken, voor het oog onzer verbeelding de reeds geprojecteerde gevels in zandsteen tooveren.

Wij begeven ons in de kruisgang, werpen een blik op de grafsteenen, die daar staan aan den ingang der kerk, alsof de groote mannen uit de geschiedenis der Abdij daar post gevat hadden, om te waken over de gebouwen en de tucht van het Huis, wij treden de kerk binnen en knielen, want niemand behoeft ons in het oor te fluisteren, dat wij ons bevinden in het huis Gods.

Dwars door het middenschip vestigen wij de blikken op den zuidelijken zijbeuk, dien wij vol bewondering volgen tot in de oostelijke nis van het groote transept. Wat een grootsche aanblik in die betrekkelijk kleine ruimte! Wat een speling van pijlers, kolommen, pilasters en bogen, groote en kleine, alles in het grauwroode, warmaandoende steen der omstreken! Wat rijkbeschilderde muur-

vlakken! Wat een afwisseling van schemering en licht, van kleuren en tinten!

We keeren ons om, beschouwen eenige oogenblikken den zwaren nartex, ook voorportaal genoemd, de aangewezen plaats der Catechumenen in de oude basilieken, waar het schemerlicht der twee vensters aan den avondkant het symbool is van den pas aanbrekenden dageraad des geloofs, en plaatsen ons dan in den middenbeuk van het gebouw.

Daar ligt ze voor ons open, de wijde tempelhalle! Roept de Gothische kerk met haar hoogrijzende spitsbogen u het «sursum corda» toe, hier galmt het u van alle kanten tegen: kniel neder, o nietig schepsel, en aanbid uwen God!

Het is ontegenzeggelijk waar, de aanblik van dit heiligdom stemt tot heiligen ernst, tot een stille bede des harten. En niets leidt u af van deze ernstige gedachten, noch de schoone architectonische vormen, noch de beeldengroepen, die u van de breede muurvlakken en van de hooge gewelven tegenstralen. Men wil bidden, men bidt! En hoe verder wij in de richting van het priesterkoor voortschrijden, hoe machtiger de indruk is op ons gemoed. Wij staan voor den dwarsbeuk; daar dompelt het oog in het schemerlicht der crypte en rechts en links vertoonen zich de prachtige kapellen van den kruisbeuk en treffen ons door hare rijke versieringen. Wij stijgen de trappen op van het priesterkoor. Daar ontwikkelt zich tot onze verrassing en verbazing het prachtige trifolium. Het volle daglicht, dat door het gebrand glas der elf groote vensters verheerlijkt, als het licht der hemelzalen, binnendringt, de edele vormen van het klaverblad, de geheimnisvolle schildering der gewelven op de Drievuldigheid wijzend, alles roept u toe: Eere zij den Vader, den Zoon en den H. Geest! En in onze ziel ruischen de tonen van het bekende Rolducsche Kerklied:

Qu'ils sont aimés, grand Dieu, tes tabernacles!
Qu'ils sont aimés et chéris de mon cœur!
Là tu te plais à rendre tes oracles,
La foi triomphe et l'amour est vainqueur.

Laten wij God danken, die in den alles vernielenden stroom der eeuwen het heiligdom onzer vaderen bewaard heeft.

Bewaard, o ja, maar niet altijd bleef het in den loop der tijden gespaard.

Vreeselijke stormen zijn over het gebouw heengevaren.

Bij het jaar 1516 teekent de Annalist aan (van het jaar 1158 af is de geleerde Nicolaas Heyendal, abt van 1712—1733, schrijver der Rolducsche Annalen), dat de klooster- en kerkgebouwen vervallen of door brand vernield waren. Is in die algemeene ruïne ook het priesterkoor begrepen?

Het schijnt zoo; althans wij vinden er in verdere jaren geen gewag meer van gemaakt, totdat de schrijver bij 't jaar 1557 vermeldt, dat de abt Leonard Dammerscheid het nieuwe koor gebouwd heeft, het slecht Gothisch koor, dat met de kerk tevens de crypte heeft ontsierd en bedorven.

In den vreeselijken godsdienstoorlog der zestiende eeuw moest de kerk jammerlijk de getrouwheid der abten aan de oude leer misgelden; in de jaren 1568 en 1574, werd zij door de woeste legerbenden van Willem en Lodewijk van Nassau op deerniswekkende wijze geplunderd en door de brandfakkel geteisterd.

In het jaar 1580 ging de baldadigheid der soldaten van het garnizoen van Herzogenrath zóó ver, dat zij een reusachtigen stapel stroobossen in brand staken, zoodat de gewelven der St. Anna-

kapel (tegenwoordig de kapel van Onze Lieve Vrouw) door de felle hitte nederstortten.

Nieuwe eeuwen brachten nieuwe vijanden. De zoogenaamde Renaissance verving in haar afschrik van alle Romaansche en Gothische vormen de Romaansche vensters van den kruisbeuk door een ruw en plomp muurwerk met onhebbelijke moderne vensters, voerde een der kruisgangen van de abdij door het noordelijk transept en verschool de heele noordfaçade der kerk achter belendende gebouwen. De Fransche omwenteling zette de kroon op het vernielingswerk; de priesters moesten vluchten uit het heiligdom; de kostbaarheden des tempels werden verdeeld en naar nabuburige parochiën overgebracht, en terwijl Rolduc eenzaam en verlaten treurde over zijne kinderen, heerschte de gruwel der verwoesting in de heilige plaats: de kerk werd gebruikt tot paardenstal!

God waakte echter over Ailbertus' heiligdom.

Ofschoon al de bezittingen der rijke abdij in den maalstroom der beroerten verloren gingen, bleef het huis en de kerk, dank aan de gehechtheid der laatste kloosterpriesters, gespaard. In het jaar 1831 nam Mgr. Van Bommel, Bisschop van Luik, het gebouw over als Klein Seminarie voor zijn diocees, en stond het in 1843 af aan Mgr. Paredis, toenmaals apostolisch Vicaris van Limburg.

Nu sloeg eindelijk, na drie lange eeuwen van tegenspoed, het verrijzenisuur voor het dierbare monument.

Toestand der Kerk in 1853.

ONDER Gods zichtbaren zegen en tegen alle menschelijke berekening in, vermocht het Bestuur van het Seminarie reeds in 1853 de hand te leggen aan de restauratie van kerk en krocht: de beschadigde gewelven werden geankerd, de gebroken zuilen hernieuwd, de vensters en vensterbogen herbouwd, de kalk afgenomen van de heerlijke steenen zuilen en bogen, nieuwe beelden en altaren geplaatst, een prachtig orgel op een schoon en met den stijl overeenkomend (maar geheel misplaatst!) oksaal gebouwd; kortom langzaam maar veilig verrees onder de leidende hand van Dr. Cuypers het middeleeuwsch gebouw in zijn edele en strenge schoonheid.

Treden wij in eene nadere beschrijving.

Wij ontleenen de bijzonderheden over den toestand der kerk in het jaar 1853 aan het bovengenoemd rapport van Dr. Cuypers.

DE GEWELVEN: Door het eenigszins uitwijken der muren waren er in de gewelven van den hoofdbeuk scheuren ontstaan, van welke eene zich over de geheele lengte van het oosten naar het westen uitstrekte. Ook in de transeptgewelven constateerde men op meer dan eene plaats afwijkingen, terwijl ook de zijbeuken van deze beschadiging niet vrij gebleven waren. In het noordertransept was, na den brand van 1580, het steenen gewelf door een ander in latten en pleisterwerk vervangen, en

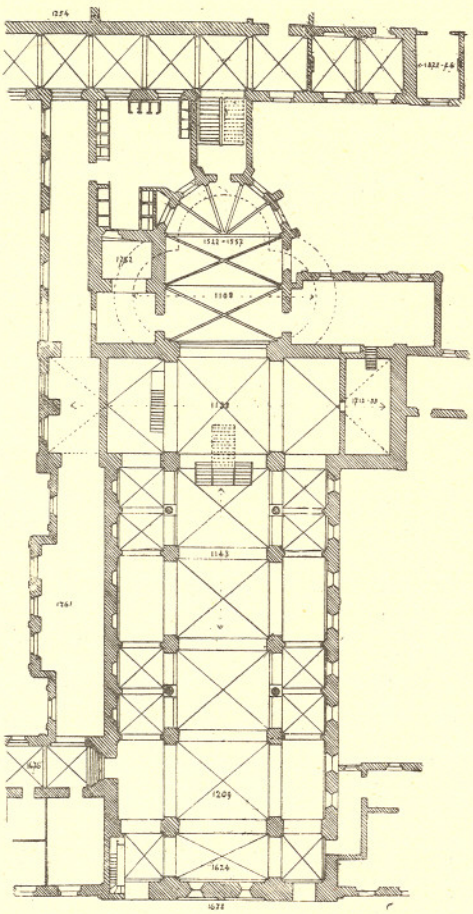

Grondplan der kerk vóór de herstelling van 1891.

werd daardoor het verband, zoo noodig voor een gebouw met zware steenen rondbooggewelven, geheel verbroken.

DE ZUILEN: Bij het onderzoek naar den toestand der zuilen bleek, dat de ronde zuil, die de twee eerste bogen van het dubbel travée ten zuidwesten van het kruis draagt, geheel en al, terwijl de noordoostelijke althans gedeeltelijk vernieuwd moest worden.

BOGEN EN VENSTERS: Ook de gordel- en muraalbogen waren op verschillende plaatsen beschadigd. Nog minder bevonden zich de vensters in hun oorspronkelijken toestand. De meeste waren veranderd van vorm, vergroot of dichtgemetseld. De groote roosvensters hadden het meest geleden, bijzonder in den noorder-transept-gevel, waarin vier groote vensters in den muur gebroken waren, twee beneden tot verlichting van de kloostergang en twee boven tot verlichting der kerk.

HET KOOR: Het koor, dat in de eerste helft der zestiende eeuw niet op de grondslagen van het oorspronkelijke met zijn drie concha's maar op nieuwe grondslagen in vorm van een veelhoekige absis in 5 vakken gebouwd was, en in lateren tijd met ribgewelven gedekt werd, was verlicht door zes groote vensterramen, waarvan de oorspronkelijke Gothische traveeringen nu door ijzeren staven vervangen waren.

NARTHEX EN TOREN: In plaats van de hoofdingangen in den noordelijken en zuidelijken wand, had men in de 17de eeuw twee ingangen in den westelijken muur gebroken, en deze aan de buitenzijden, met een in den steen uitgehakt loofwerk volgens den toen heerschenden smaak versierd. Het gewelf, dat aan de laatste travée ten westen ter breedte van den middenbeuk in twee quadraten verdeeld was, waarvan de gordelboog op een middelpijler rustte, was vervangen door een vlak kruisgewelf, hetwelk de geheele breedte van van den middenbeuk innam. De muraalbogen boven de westelijke vensters evenals de muurpijler in den westmuur waren niet veranderd. De trap in den grooten toren was op de eerste verdieping weggebroken. De voorgevel van den narthex aan de westzijde had door het dichtmetselen van vensters, het maken van nissen en het afbreken van den noordelijken en zuidelijken gevel geheel het Romaansche karakter verloren. In plaats van met driehoekige geveltoppen zag men den narthex met een tentdak afgedekt en met een booggalerijtje in baksteen versierd.

Herstelling der Kerk.

NADAT men van den ongunstigen toestand van het monument kennis genomen had, werd een grondige herstelling ondernomen. Het eerste werk was, door eene behoorlijke verankering de eenigszins afgeweken muren van den middenbeuk te stevigen. Daarna werden de twee kolommen onder handen genomen, waarvan de eene, een monolith, verwijderd en door een nieuwe vervangen werd. Dit was een moeilijke en gevaarlijke onderneming. Niet alleen de op beide bogen staande muur, maar ook de gewelven en de dakbedekking moesten ondervangen worden. Onder beide bogen werd een sterk schoorwerk geplaatst, terwijl door een ander de uitwijking der muren naar de zijde van het schip der kerk belet werd. Het kapiteel van deze kolom, dat in goeden staat was gebleven, werd door een stevig raamwerk op een uiterst sterk schraagwerk onwrikbaar vastgelegd, en daarna werd de pijler weggenomen en een nieuwe geplaatst.

Twee dagen en één nacht werd er onophoudelijk doorgewerkt; niet de geringste verzetting had er plaats: bogen en gewelven, evenals de rechtstaande muren, bleven ongeschonden. Na dit succes werd op dezelfde wijze een tweede kolom geplaatst en eene derde met een nieuw kapiteel bekroond. Toen kwamen de gewelven aan de beurt; de gordel- en muraalbogen werden hersteld en waar de gewelfvelden gescheurd waren en verzakkingen vertoonden, werden ze behoorlijk in hun verband gebracht.

Om de vensters hun Romaansch karakter terug te geven, werden meerdere kubiekmeters baksteen uitgenomen en de vensterbogen voor een zeer groot gedeelte in zandsteen vernieuwd.—

De kosten der restauratie van crypte en kerk beloopen tot het jaar 1891 ongeveer 20,000 gulden.

Herstelling van het Priesterkoor. 1891 - 1893.

VEEL was gedaan; maar nog stond het Heilige der Heiligen van kunst en sierlijkheid beroofd.

God zij dank, ook over deze moeilijkheid heeft de liefde voor Rolduc en zijn heiligdom gezegevierd!

Wie nu Rolduc bezoekt, ziet het Romaansche koor eenvoudig en streng, schoon toch en edel in den vorm van een klaverblad zich verheffen en zich harmonisch bij het overige van den kerkbouw aansluiten —

Gelukkig werden bij de afbraak eenige sporen van den ouden bouw ontdekt, gegevens genoeg voor den genialen bouwmeester om met bijna wiskunstige ze-

PRIESTERKOOR IN DE ZESTIENDE EEUW.

ROMAANSCH PRIESTERKOOR 1891 — 1893.

kerheid het geheele priesterkoor in zijne oorspronkelijke gedaante te herstellen.

Niet alleen vond men aan beide zijden de aanzetsteenen van den gewelfboog, maar ook een aanzienlijk brokstuk van den top van den muur der noordelijke zij-concha, waaruit men besloot, dat de zij-conchae dezelfde hoogte moesten hebben als de hoofd-concha.— Was dit minder gevorderd door de regels der techniek, de symboliek der H. Drievuldigheid eischte het ten volle.

Verder ontdekte men een der steenen van de zware gordellijst, die de crypte van de bovenkerk afsluit, en bovendien, schuins boven de vensters der hoofd-concha van de crypte, twee Romaansche kraagsteenen onder de vroegere zuilen. Deze, achter de Gothische contreforten verborgen overblijfsels zijn hoogst belangrijk; immers zij bepalen niet alleen de versiering van den buitenmuur, maar lossen door een onbetwistbaar bewijs den twijfel op aangaande de verdeeling der hoofdabsis in vijf vakken

Is deze uitwendige verdeeling en versiering eens vastgesteld, dan volgt de inwendige van zelf. In de hoofd-concha worden de vijf vensters gescheiden door tweelingzuilen, in de zij-concha de drie vensters door enkele zuilen; alle zijn bekroond met kapiteelen, behouwen gelijk de oude kapiteelen der twaalfde eeuw, die voor ettelijke jaren te Rolduc, bij het leggen der fundamenten voor eene nieuwe eetzaal, gevonden zijn. De gewelf- en vensterbogen, de muurlijsten, alle inwendige versieringen zijn bewerkt in de roodgrauwe steen der oude groeven van het naburige Nivelstein, waaruit ook het overige gebouw in de twaalfde eeuw opgetrokken werd.

Volledige Herstelling der Kerk. 1895 - 1901.

OM zoo getrouw mogelijk de herstellingsgeschiedenis weêr te geven der oude, eerbiedwaardige abdijkerk, waaraan land, provincie en oud-leerlingen van Rolduc zoo ruimschoots hebben bijgedragen, moeten we teruggaan tot den tijd, toen die herstelling wel in votis was, doch men zich van eene verwezenlijking der gedroomde plannen nog op schier onbereikbare verte verwijderd waande. Hoe dikwijls hadden in vroegere jaren verschillende leeraren, onder wie wijlen prof. G. Slits, wiens hart leefde en klopte voor het geliefd heiligdom, niet de idee geopperd van eene mogelijke eindelijke restauratie! Hij vooral had den bouw, zooals hij zou moeten wezen, gedurig voor het oog zijner ziel; berekeningen had hij gemaakt, schetsen ontworpen, en hoe vaak sprak hij met geestdrift over zijne heerlijke plannen, wier verwerkelijking hij helaas niet mocht beleven.

Het was op 11 Augustus 1891, in den voormiddag van het groote feest, dat Rolduc vierde ter eere van het 40-jarig priesterschap van den toenmaligen Directeur Mgr. Dr. W. Everts.

Onder de vele gasten, voor de feestviering aanwezig, was ook de groo-

te bouwmeester Dr. P. J. H. Cuypers; en de leiding van het feest was opgedragen aan den tegenwoordigen Directeur, toen conrector en professor der Rhetorika, aan den weleerw. zeer-gel. heer R. Corten. Beiden waren vurige ijveraars voor de te ondernemen herstellingswerken, de eerste omdat hij het oude Romaansche monument, waaraan hij zijn krachten beproefd had in het begin zijner later zoo roemrijke kunstenaarsloopbaan, had liefgekregen, de andere omdat hij leefde voor Rolduc en niets inniger wenschte dan het overheerlijk gedenkteeken van middeleeuwsche bouwkunst hersteld te zien in zijn oorspronkelijke schoonheid. Welnu, de bespreking dezer heeren, eerst onder elkander en vervolgens met den Bisschop dien ochtend gehouden, gaf den stoot tot het ondernemen van het grootsche werk. Men zou handelend optreden. Nog zien we den beroemden «Altmeister» aan het feestmaal oprijzen van zijn zetel, en hooren wij hem met den gloed der diepste overtuiging zijn krachtig pleidooi houden voor de herstelling der monumentale kerk; nog hooren we het levendig applaus, dat telkens zijn woorden onderstreepte; maar toen de geestdrift verkoelde, rezen er van verschillende zijden bedenkingen, zoowel van technischen als van finantieelen aard. En de slotsom? Z. D. H. Mgr. F. A. H. Boermans, die het feest met zijne tegenwoordigheid opluisterde, verklaarde, na ernstige bespreking, dat hij zijne toestemming en goedkeuring gaf; eene commissie uit vrienden van Rolduc, priesters en leeken, werd benoemd onder beschermheerschap van den Bisschop; de eerste stap was gedaan; het spreekwoord «goed begonnen is half voleind» zou hier van toepassing worden; het begin was gemaakt van het grootsche werk, welks algeheele voltooiing niet zou uitblijven.

Onverwijld werd de hand aan den ploeg geslagen. De commissie, die zich met het inzamelen van het benoodigde geld belastte, vond steun en medewerking: oud-studenten en vrienden droegen ruimschoots bij; de provincie hielp mede; en zoo kon reeds in 1893, toen Rolduc het gouden jubelfeest vierde van zijn bestaan als Nederlandsche stichting van onderwijs en Mgr. Everts tegelijkertijd zijn 25-jarig directeurschap herdacht, het nieuwe, heerlijk herstelde priesterkoor in gebruik worden genomen.

Na de groote vacantie van genoemd jaar begroetten wij prof. R. Corten als directeur. Wat Rolduc in zake de kerkrestauratie van hem te wachten had, kon, na wat voorafgegaan en reeds geschied was, geen raadsel meer wezen. Met kracht en beleid werd nu zoowel de uitwendige herstelling als de innerlijke verfraaiing van het eerbiedwaardige Godshuis ter hand genomen. Trouw stond ZEerw. ter zijde de penningmeester der Commissie, de weleerw. heer H. van Haeff, provisor van het Gesticht.

Daar stond dan het heerlijke koor in zijn nieuwe lijnen en vormen, en rees de vraag, de netelige vraag: moet dan de kerk zelve verminkt blijven en zal de kruisgang door het transept der kerk heen blijven voortbestaan? Moet de façade ontsierd blijven door een stuk slaapzaal en eenige vertrekken? Wil de prachtige kerkbouw in zijn geheel te voorschijn treden, dan moeten die gebouwen verdwijnen en een nieuwe wandelgang aan de noordzijde gebouwd worden. Reeds waren de plannen in gereedheid: een nieuwe fraaie sacristie zou opgetrokken worden aan de zuidzijde der kerk, en de onooglijke gang met den

aankleve van dien zou het indrukwekkend gezicht op den noordkant blijven bederven en geen venster zou aan dien kant haar licht geven. Men weifelde, weifelde lang, totdat de Directeur Corten den genialen bouwmeester de vraag stelde, of er dan geen mogelijkheid bestond, om de sacristie aan den noordkant te bouwen, en zoodoende door een gelukkige combinatie, aan beide zijden der kerk recht te laten weervaren door de eene in haren oorspronkelijken architektonischen vorm, vrij van nieuwe belendende gebouwen, te behouden, de andere open te leggen

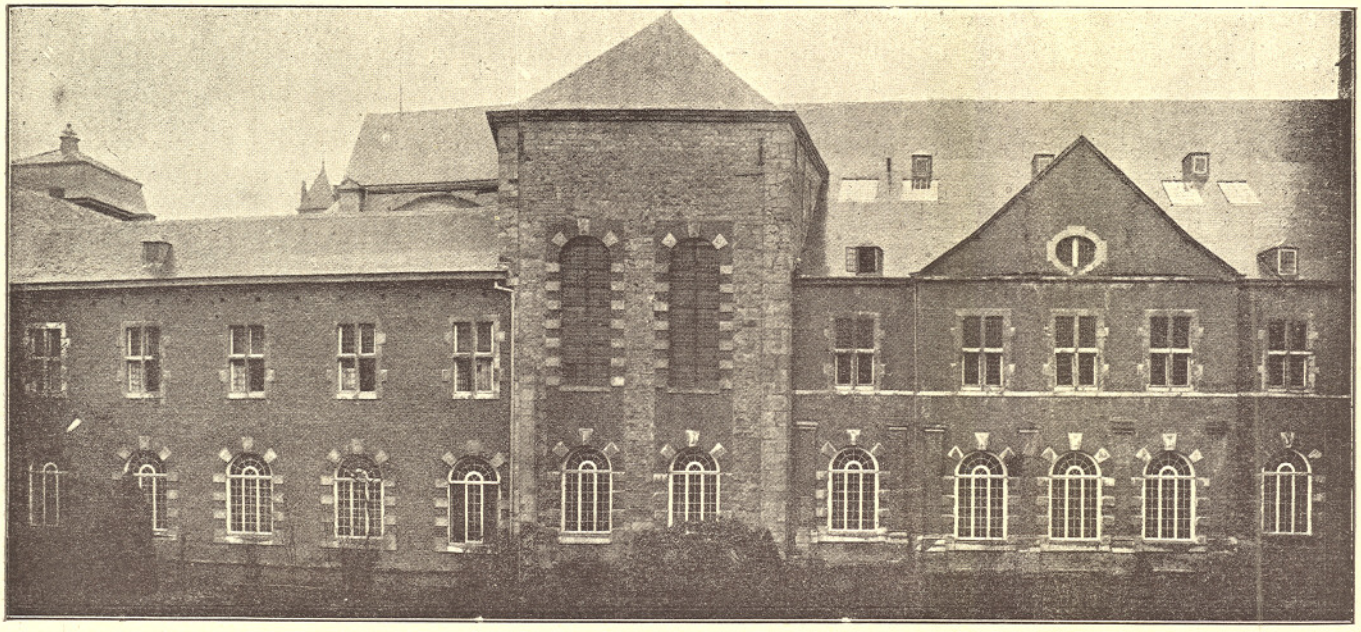

Noordgevel 18de eeuw.

door het meedoogenloos wegbreken van de kruisgang met haar ontsierende bovenverdieping? Na ernstige gedachtenwisseling werd de knoop doorgehakt en in de commissie besloten tot het ondernemen der zuivere oorspronkelijke herstelling.

Het nieuwe plan werd ontworpen. De plaats voor de nieuwe sacristie werd gevonden aan den noordwestelijken kant der kerk, het transept kon geheel bij de kerk behouden worden en een nieuwe gang zou in Romaanschen stijl, geheel in overeenstemming met het gerestaureerde gebouw, worden opgetrokken.

Nu ging het groote restauratiewerk jaar op jaar zijn gang. In 't jaar 1894 verdween een onoogelijke en onpassende bijbouw achter het koor, en werd ten gerieve van het huis verlegd naar het zuidoostelijk uiteinde der basse-cour.

In het voorjaar van 1896 werden de gebouwen aan den noordoostelijken kant — eenige slaapvertrekken van leeraren — gesloopt en de muren van het noordelijk transept hersteld. Bij de aanvrage om vermeerdering van rijkssubsidie haalde de Directeur het merkwaardige feit aan, dat ten gevolge van den brand in de zestiende eeuw de muren zóó vermolmd waren, dat men ze met de hand kon afbrokkelen en dat om deze reden de kerk van dien kant wel degelijk bouwvallig moest verklaard worden. Van den noordoostelijken gevel was

Noordgevel der gerestaureerde Kerk.

niets meer gaaf. In de gewelven vond men nog de halfverbrande toortsen op de halfverkoolde balken. Niet minder gehavend waren de muren aan den noordkant der kerk, toen men, na afbraak der belendende gebouwen, de beschadiging door den tand des tijds en niet minder door oorlog en brand aangericht, nauwkeurig kon overzien. Met kracht evenwel werd de restauratie begonnen en voortgezet; den 25^{en} Maart reeds was het noordelijk transept voltooid. Wat een heerlijk gezicht! Welke verrassing! Waar eens de gevel stond met zijn groote moderne vensters, een gevel, waarvan niemand vermoedde, dat hij tot het heerlijk Romaansche heiligdom behoorde, verhief zich nu, om zoo te zeggen van den grond opgetrokken, de ernstige, waardige, oud-middeleeuwsche transeptmuur en sprak op zijne beurt in de heerlijke symboliek van zijn roos- en beide nevenvensters van den eerbiedwaardigen Ailbertus, den

vereerder der H. Drievuldigheid. Men beschouwe de hiervoren geplaatste afbeeldingen en oordeele!

Bovendien, heeft het uitwendige van het gebouw door deze restauratie reeds zooveel gewonnen, niet minder het inwendige. Immers door het vrij leggen en openen der vensters, ontvangt de kerk ook van den noordkant het volle licht en komen de architektonische lijnen en de heerlijke schildering tot haar volle recht. Zoo moest het zijn.

Toen de nieuwe façade daar weêr prijkte in hare oorspronkelijke schoonheid en de ruimte openlag, door de zuidelijke kruisgang ingenomen, was het optrekken der sacristie, waarvan boven sprake, aan de beurt. Doch tevens rees de vraag, op wat wijze te voorzien in de voor beweging en verkeer in het binnenhuis zoo noodzakelijke kruisgang. Ook de oplossing van dit vraagstuk werd gevonden na langdurig overleg en rijp beraad. Wilde men het indrukwek-

Herstellingswerk aan den noordgevel der Kerk.

kend uitzicht op deze zijde der kerk niet bederven, dan moest niet een moderne maar een aan de eischen van den stijl beantwoordende gang aan dien kant gebouwd worden. En het model daarvan? Het werd gevonden in de kloostergangen der oude abdij Brauweiler in de Rijnprovincie. Huiverde men al eenigszins voor de groote kosten, dat plan en dat plan alleen werd uitgevoerd. Na de Paaschvacantie van het jaar 1896 bewoog de jeugd zich door de nieuwe kruisgang, of liever door de heerlijke Romaansche gaanderij. Aan den zuidkant waren de wonderschoone kapiteelen en bazementen aangebracht, die eens,

in de 12de eeuw, de kruisgang der oude abdij versierden; bij het uitgraven van fundamenten in 1876 te voorschijn gekomen, waren zij als kostbare overblijfsels van dien tijd met eerbied bewaard gebleven. In denzelfden trant werd de noordzijde door eene lange rij van sierlijke twee- en drielichten met gekoppelde zuiltjes en bergsteenen arcaden voltooid. Aan het oostelijk uiteinde geven twee

Zuidgevel der Kerk.

breede Romaansche poorten toegang tot den noordelijken en den zuidelijken pandtuin van het huis. Eene heerlijke verbinding, die het geheele binnenhuis tot onschatbare versiering dient!

De nieuwe zeer doelmatige sacristie werd den 4den Mei 1897 in gebruik genomen; de vroegere, tegen den oostmuur van den zuidelijken kruisbeuk gebouwd, kon nu gesloopt en het herstellingswerk aan den zuidkant der kerk begonnen worden. Bij de afbraak vond men de onmiskenbare sporen van een Romaansche wenteltrap in den oostelijken muur van het zuidertransept; op dezelfde plaats in het noorder-transept waren die sporen twijfelachtig. Hier evenwel waren zij zoo duidelijk, dat, al viel het niet in de begrooting, die trap hersteld en door een sierlijk lantaarntorentje bekroond moest worden. Zoo geschiedde.

Nu het groote werk aan het transept voltooid was, bleef de herstelling over van den muur en de gevels aan den zuidkant. Die werd voleindigd in het jaar 1900.

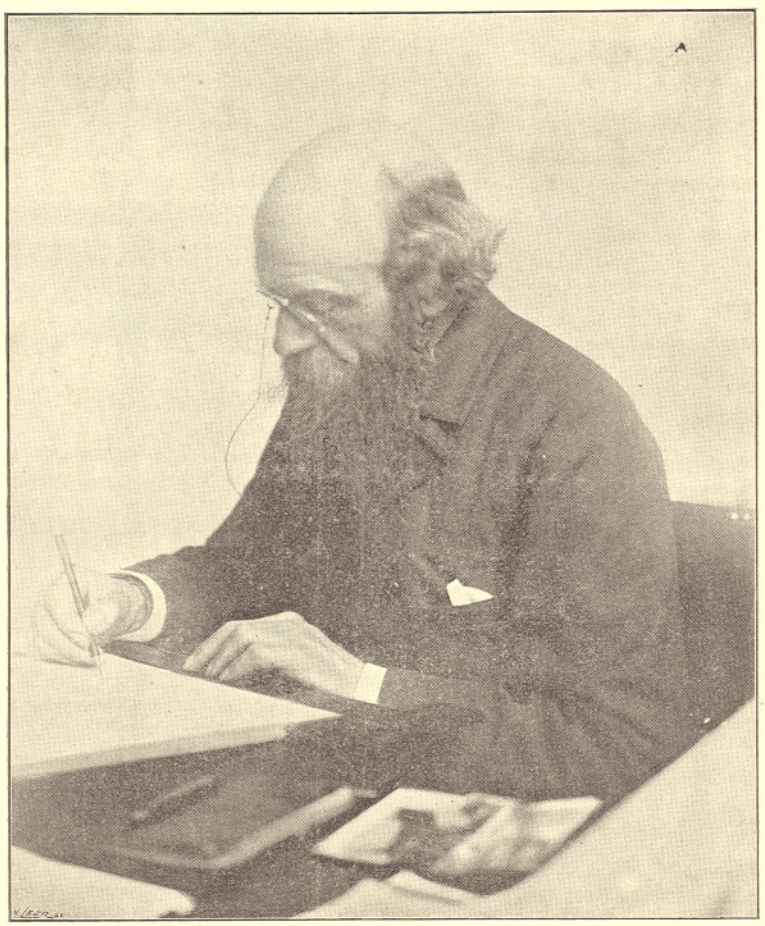

Dr. P. J. H. Cuypers.

De kosten der restauratie sedert 1891 bedragen 61500 gulden, waarvan het rijk en de provincie 28000 gulden tot ondersteuning der groote onderneming verstrekten. De overblijvende som werd voor een groot deel door de edelmoedige bijdragen van vrienden en oudleerlingen gedekt. Hun allen zij nogmaals onze oprechte dank gebracht met den wensch en de bede aan het hoofd van dit gedeelte van ons werk uitgedrukt: benedicti qui te ædificaverint. Moge, God allen zegenen, die tot het bouwen van ons heiligdom hebben meegewerkt!

Aan de zorgen der toekomst blijve het bouwen van den vroeger bestaan hebbenden kruistoren (dakruiter) en het herstellen van hoofdtoren, nartex en jubé overgelaten.

De Kerkschildering.

NAARMATE de herstellingswerken aan het uitwendige van koor en kerk vorderden, werd ook de van den aanvang af gekoesterde wensch vuriger: het inwendige van het majestueuze heiligdom op passende wijze te versieren. Doch welke kunstenaar zou die taak naar eisch volbrengen? Wat meer is, wie zou de ontzaglijke kosten er van dragen? De breede muurvakken en de ruime gewelven leenden zich zoo uitstekend tot een rijke polychromie, waardoor de onovertreffelijke schoonheid der architektonische lijnen nog beter zou uitkomen en het innerlijke kerkruim eenig zou wezen in zijn soort. Doch, wie? hoe? was en bleef de vraag.

Daar wilde het toeval, dat een kunstkenner, tevens kunstenaar «von Gottes Gnaden» het in restauratie zijnde kerkgebouw bezocht en — hoe kan het anders? — verbaasd stond over ons bewonderenswaardig monument van Romaanschen bouwstijl. Het gesprek viel, als van zelf, op de noodzakelijke polychromie, op de wijze hoe, op de middelen waarmee; en de beraadslaging eindigde met de woorden, die we ons steeds dankbaar herinneren: «Laat de steigers plaatsen, ik doe het zelf.»

De kunstenaar, die ze sprak, was de hoogeerw. heer Mathias Goebbels, kanunnik aan de Domkerk te Aken.

Onmiddellijk werd een begin gemaakt met het ontwerpen en teekenen der kartons voor de luisterrijke kerkschildering, waarvan we hier de beschrijving laten volgen, zooals zij in het jaar 1899 door Directeur Corten in de Katholieke Illustratie geplaatst werd.

Kanunnik M. Goebbels.

Christus, het eeuwige Woord Gods, de eeuwige Wijsheid, de Leeraar der menschen, en Maria de hoogste type der menschelijke wijsheid; ziedaar de leidende gedachten der schildering.

Gaan wij nu de tafereelen in bijzonderheden na, dan treffen wij in 't priesterkoor de volgende ontwikkeling aan: de zending van het Woord, de zending van den H. Geest, de verheerlijking van Christus, den goddelijken Leeraar; en in het koepelgewelf de kroning van de Allerheiligste Maagd Maria door de H. Drievuldigheid.

HOOFDCONCHA. — In het midden zetelt, omgeven door een stralenkrans, de triomfeerende Christus op den troon, geschraagd door gevleugelde ringen (zinnebeeld der Tronen). De rechterhand houdt Hij leerarende omhoog, in de linker heeft Hij het geopende boek met de tekstwoorden: Ego sum lux mundi. Ik ben het Licht der wereld.

Dit beeld wordt omgeven door de allegorische, aan het gezicht van Ezechiël ontleende voorstelling der vier Evangelisten.

Boven Christus' hoofd zweven in een krans vijf

Hoofdconcha.

Engelen. In hunne handen houden zij de spreuk: «Heilig, heilig, heilig is de Heer, de God der heerscharen.»

Rechts van het Christusbeeld staan de volgende figuren:

Maria knielend en de handen gevouwen in aanbidding voor haar goddelijken Zoon.

Als patroon van het college der leeraren van Rolduc volgt de H. Jozef, met den leliestaf in de eene en het schild met het scheepje der katholieke Kerk in de andere hand.

Dan met boek en sleutel, de H. Petrus, die naast Maria als patroon der bovenkerk wordt genoemd, en, als laatste voorstelling, de patrones der wijsbegeerte, de H. Catharina, met het rad der martelie en den zegetak.

Ter linkerzijde zien wij den Voorlooper van den Goddelijken Zaligmaker, den H. Johannes den Dooper, in knielende houding, een schild met het Lam Gods in de hand; vervolgens den H. Augustinus, een der groote Kerkvaders van het Westen, aan wiens orde de abdijkerk in de middeleeuwen behoorde; den H. Thomas van Aquinen, den Engel der School, die door onzen H. Vader Paus Leo XIII bijzonder werd aanbevolen als patroon der studeerende jeugd; eindelijk den H. Joannes Chrysostomus, het toonbeeld der christelijke welsprekendheid, het grootste genie der Oostersche Kerk.

De Concha aan de evangeliezijde biedt ons de meesterlijk uitgevoerde voorstelling van de Boodschap des Engels. De heerlijke, hemelsche figuren van den aartsengel Gabriël en van Maria, door den

H. Geest overschaduwd, vertolken op welsprekende wijze het groote Geheim van onzen hoogheiligen godsdienst: de zending van het eeuwige Woord des Vaders op aarde.

Boven deze twee beelden welft zich een baldakijn, dat het Huisje van Nazareth voorstelt. Als een edele hofstoet der H. Maagd omgeven deze groep, ter rechterzijde, de beide te Rolduc vereerde heilige maagden Daphne en Lucia, ter linker, de heilige Bernardus en Servatius.

Daphne, de Grieksche maagd, uit een aanzienlijk geslacht gesproten, draagt in haar handen de lauwerkroon, een symbolische voorstelling van haar naam; Lucia, op wier feestdag (13 Dec.) de crypta gewijd is, en wier relikwieën in het hoofdaltaar onzer crypta berusten, draagt het zwaard ten teeken van haar martelaarschap.

De H. Bernardus, die volgens de overlevering in onze kerk den kruistocht zou gepredikt hebben, de beroemde schrijver der homilieën op het Evangelie Missus est, dat de Zending van Gods Zoon behelst, draagt de spreuk uit de tweede homilie: Stella cuius radius universum orbem illuminat. De Ster, wier licht de geheele wereld bestraalt.

De H. Servatius, met den bekenden staf en sleutel afgebeeld, behoorde volgens de legende tot de familie der H. Maagd en was de eerste apostel dezer streken.

Dezelfde groep bevat nog, in kleinere gestalte — de eer der Heiligen mocht aan den stichter niet gegeven worden — het beeld van Ailbertus met de kerk van Rolduc en de woorden: «Eere zij den Vader en den Zoon en den H. Geest.»

De Concha aan de epistelzijde bevat de zending van den H. Geest, de voorstelling van Pinksterdag. In het midden troont Maria als Koningin der apostelen.

DE KOEPEL. — Geheel in overeenstemming met de boven aangegeven hoofdgedachten, stelt de hoofdgroep hier de kroning der Moedermaagd door de H. Drievuldigheid voor, een tafereel zoo rijk, zoo verheven van zin en uitdrukking, dat het den beschouwer aan de aarde onttrekt en ten hemel verheft.

Acht straalsgewijze geplaatste figuren onder baldakijnen omgeven deze groep. De eerste stelt den profeet Isaias voor met den tekst: Et requiescet super eum Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae et pietatis — et replebit eum Spiritus timoris Domini. En op hem zal rusten de geest van wijsheid en van verstand, de geest van raad en van sterkte, de geest van wetenschap en van godsvrucht — en de geest van vreeze des Heeren zal hem vervullen.

De gaven van den H. Geest, in deze woorden van Isaïas opgenoemd, worden door de zeven overige figuren, allegorische beelden, voorgesteld. Houding en gelaatsuitdrukking dezer zeven gestalten zijn een meesterstuk van symboliek. Ieder draagt een spreukband in de handen met een toepasselijken tekst uit de H. Schrift.

De Wijsheid, omhoog wijzend en met haar voet de schatten vertredend, draagt de woorden: Melior est sapientia cunctis pretiosissimis. De wijsheid is beter dan alle kostbaarheden. Prov. VIII, 11.

Het Verstand blikt naar boven en bidt. Het heeft het geopende boek met de tien geboden in de hand en de spreuk: Da mihi intellectum, et discam mandata tua. Geef mij verstand, opdat ik uwe geboden leere. Ps. CXVIII, 73.

De Raad houdt de eene hand omhoog. De tekst luidt: Audi consilium et suscipe disciplinam. Luister naar raad en neem de tucht aan. Prov. XIX, 20.

De Sterkte draagt een lans en een schild met een leeuw. Op den spreukband staan de woorden: Repletus sum fortitudine Spiritus Domini. Ik ben vervuld met de kracht van den Geest des Heeren. Mich. III, 8.

De Wetenschap, met het boek der wetenschap in de hand, vertoont den tekst: Pueris autem his dedit Deus scientiam in omni libro. God gaf aan deze jongelingen wetenschap (en inzicht) in alle boeken. Daniel I, 17.

De Godsvrucht houdt een kruisbeeld op de borst. In de andere hand draagt zij de tekstwoorden: Exerce teipsum ad pietatem. Oefen u zelven tot godsvrucht. Tim. IV, 7.

De Vreeze des Heeren weert de slang af, die aan haar voeten kruipt, om haar te bekoren. Want «de Vreeze des Heeren haat het kwaad.» Timor Domini odit malum. Prov. VIII, 13.

Het ligt in ons plan, in overeenstemming met deze zeven gaven van den H. Geest, in den vloer van het priesterkoor, in mozaïek, een voorstelling te geven van de Wijsheid, omringd door de zeven natuurlijke wetenschappen. Zoo geven dan de schildering van het gewelf en de mozaïek van den vloer op heerlijke wijze de overeenkomst weer tusschen de wetenschap der bovennatuurlijke en die der natuurlijke orde. De afbeelding van het ontwerp geven wij later.

In de vier boldriehoeken, waarin de koepel beneden uitloopt, prijken medaillons met de voorstelling der vier Evangelisten.

In de versiering der gewelfbogen prijken de wapenschilden, zoowel der kerkelijke als der burger-

lijke overheid, der steden of personen, die door edelmoedige giften tot het kunstwerk hebben bijgedragen.

In het middelgewelf van den kruisbeuk is Maria voorgesteld als de Zetel der Wijsheid, sedes sapientiae. In schitterend zilverbrocaat troont de Moeder van het menschgeworden Woord des Vaders, de eeuwige Wijsheid, op Salomons zetel, waarboven twee Engelen zweven met de woorden: Sapientia aedificavit sibi domum. De Wijsheid heeft zich een paleis gesticht.

Aan de voeten der Moedermaagd knielt Franciscus in bruine pij en roept Maria aan met serafijnsche liefde, terwijl Ephraëm de Syriër peinzend nederzit op de trap van den troon; rechts staan Bonaventura, Ignatius, Damasus, links Alphonsus, Dominicus en Ambrosius, allen heiligen, die den lof der Moedermaagd verkondigd hebben, hetzij in dogmatische schriften, hetzij in poëzie, hetzij door de stichting van kloosterorden, waarin hun liefde tot «den Zetel der Wijsheid» van geslacht tot geslacht voortgeplant werd.

In de vier velden van het met engelenfiguren en bloemwerk rijk versierde gewelf aanschouwen wij de symbolische voorstelling der cardinale deugden, in wier beoefening op de eerste plaats de wijsheid der menschen uitstraalt.

Ten Oosten de Rechtvaardigheid, de maagd met de weegschaal en de woorden, die de Wijsheid spreekt in het achtste hoofdstuk van Salomons spreuken: In viis iustitiae ambulo, in medio semitarum iudicii. Ik wandel op de wegen der gerechtigheid, in 't midden van de paden des rechts.

Ten Zuiden de Sterkte, die met maagdelijke hand den opgespalkten muil van een leeuw breidelt: Mea est fortitudo — per me principes imperant. Bij mij is het vermogen — door mij heerschen de vorsten.

Ten Westen de Matigheid, die in de wijnkruik water giet. Miscuit vinum et proposuit mensam. De Wijsheid heeft haren wijn gemengd en haar tafel toebereid. Eindelijk de Voorzichtigheid, langs wier arm de slang kronkelt: Mea est prudentia, per me legum conditores iusta decernunt. Bij mij, zegt de Wijsheid, is de Voorzichtigheid; door mij maken de wetgevers rechtvaardige wetten.

Nu dalen wij de trap van het heerlijk priesterkoor af en komen in de eerste travee der kerk. Op de breede wanden zien wij rechts de voorstelling van een tooneel uit het Evangelie van St. Lucas, dat ons terstond het hoofdidee der geheele schildering, het leerambt van Jesus Christus, krachtig voor oogen stelt.

Om van deze geheel en al origineele schildering, naar waarde te genieten, gaan wij in den linker zijbeuk, zoodat wij de schildering vlak voor oogen hebben.

Hoe krachtig en levendig vertolkt de schilder de woorden van den Evangelist:

«En hij kwam in Nazareth, waar hij opgevoed was. En hij ging, naar zijn gewoonte, op den Sabbathdag in de Synagoog; en hij stond op, om te lezen. En hem werd het boek van den profeet Isaïas toegereikt; en toen hij het boek had opengedaan, vond hij de plaats waar geschreven stond: «De Geest des Heeren is op mij, daarom heeft hij mij gezalfd: om aan armen het Evangelie te prediken heeft hij mij gezonden, om te genezen, die vermorzeld zijn van harte, om aan de gevangenen loslating te verkondigen, en aan de blinden het gezicht; om gewonden heen te zenden in vrijheid, om het jaar van 's Heeren welbehagen te verkondigen, en den dag der vergelding.

«En het boek toegedaan hebbende, gaf hij het aan den dienaar weder, en ging zitten; en aller oogen in de Synagoog waren op hem gevestigd.»

De majesteit van den goddelijken leeraar, staande op den voet van 't altaar met het geopende boek van Isaïas in de handen, tusschen twee brandende kaarsen volgens oud-middeleeuwsche voorstelling, de verbazing der schriftgeleerden, uit wier mond wij meenen te hooren: is deze niet de zoon van Jozef? de troost en hoop, die zichtbaar nederdaalt in de harten van den gevangene, van den vermorzelde van harte, van den lamme, die op den rug van den blinde tot in de nabijheid des Zaligmakers is doorgedrongen, alles stelt ons het tooneel levendig voor oogen en verkondigt ons het talent van den kunstenaar.

Om het eentonige van de breede muurvlakte te breken, heeft kan. Goebbels overal aan de zijden der tafereelen staande figuren van profeten aangebracht met teksten, die op het leerambt van den Messias betrekking hebben.

Aan de eene zijde staat Ezechiël: Salvabo gregem meum.... et suscitabo super eos pastorem, XXXI, 22 en 23. Ik zal mijn kudde redden en zal over hen verwekken een eenigen redder; aan de andere Joel: Filii Sion exultate: quia dedit vobis doctorem iustitiae, II, 23. Kinderen van Sion jubelt: want gegeven heeft hij u den leeraar der gerechtigheid.

Als tegenstuk staat aan den kant van het evangelie de prediking des Zaligmakers uit het scheepje van Petrus, volgens Joannes V, 3: «En het geschiedde terwijl de scharen op Hem aandrongen om het woord Gods te hooren, dat Hij stond aan het meer van Genezareth. En Hij zag twee sche-

pen aan den oever van het meer liggen; en de visschers waren er uit gegaan, en spoelden de netten af. En hij ging in het eene schip, dat van Simon was, en verzocht hem een weinig van land af te steken: En hij zat neder en leerde de scharen uit het scheepje.» De leerlingen die op den achterboeg de netten spoelen, de menigte van mannen en vrouwen, die aandachtig het woord Gods aanhooren en voorop de kinderen, die tot in het water van het meer tot den Heiland, den Kindervriend, doorgedrongen zijn, de vogelen der lucht en de visschen der zee, die op hunne beurt komen luisteren, maar vooral de verheven figuur van den goddelijken Leeraar — alles stelt ons het idyllische tafereel levendig voor oogen.

Maria, Beschermster der Jeugd.

Aan de rechterzijde staat de koninklijke profeet David met de woorden uit Ps. 77, 2: Operiam in parabolis os meum. Ik zal mijnen mond opendoen in gelijkenissen. Links de Profeet Osee met den tekst uit het hoofdstuk 10: Tempus autem requirendi Dominum cum venerit qui docebit vos iustitiam. Dan is het tijd den Heer te zoeken, wanneer Hij komt, die u de rechtvaardigheid leeren zal.

Slaan wij onze blikken opwaarts, dan straalt ons het beeld van Maria tegen, nu voorgesteld als «zegevierend over alle ketterijen en dwalingen.»

«De kunstenaar heeft blijkbaar zijn gedachten ontleend aan het twaalfde hoofdstuk van het Boek der Openbaring, waar zich de vrouw vertoont, «bekleed met de zon, en de maan onder hare voeten, en op haar hoofd een kroon van twaalf sterren. En een ander teeken werd gezien: en zie, een groote rosse draak, die zeven hoofden had en tien hoornen, en op zijn hoofden zeven diademen.»

De zegevierende Maagd, onder wier voeten de draak der ketterij zich machteloos kronkelt, is omringd van een hofstoet kerkleeraren, bestrijders der monsters, wier leer zij verpletterden: aan den zuidkant staan Basilius en Athanasius tegen Macedonius en Arius, aan den westkant Cyrillus en Irenaeus tegen Nestorius en de Gnosis, ten Noorden Cyprianus en Fulgentius tegen de Manicheërs en de volgelingen van Pelagius, ten oosten Leo met de beroemde woorden: Petrus per Leonem locutus est, en de heerlijke figuur der Kerk, de fiere Maagd, in hoogepriesterlijk gewaad, die met de banier des kruises, waarop de woorden schitteren: «De poorten der hel zullen haar niet overweldigen» in de hand, Maria den zegekreet toeroept, die van eeuw tot eeuw Haar toegezongen wordt: Verheug u, o Maria, alle ketterijen hebt gij gesmoord in geheel de wereld.»

Waarlijk een zegezang is dit vlak in het epos van de prediking der evangelische waarheid en haar strijd tegen logen en dwaling!

In het breede gewelf van het middeltransept straalt in vollen glans een nieuw tafereel door Kanunnik Goebbels meesterlijk ontworpen en uitgevoerd: «Maria, beschermster der jeugd.»

De Hemelkoningin, op wier gelaat moederlijke liefde zich paart aan edele majesteit, staat op den troon, den witten met gouden bloemen bestikten mantel boven het roode kleed wijd uitgespreid en door Engelen van weerszijden opgehouden; het is alsof Maria tot de jeugd het woord van haren goddelijken Zoon richt: «Komt allen tot Mij, die belast en beladen zijt, en Ik zal u verkwikken.»

Onder den mantel der Maagd hebben de beschermheiligen der jeugd een schuilplaats gezocht tegen de vijanden des heils, wier aanval immers ook zij te vreezen hadden. De figuren der Heiligen schitteren in de aanminnigheid der onbesmet bewaarde onschuld: vijf blanke leliën, ontloken rondom den troon der vlekkelooze Maagd, vijf voorbeelden van maagdelijke reinheid, ten eeuwigen dage aan de Rolducsche jeugd voorgesteld ter bewondering en navolging!

Aan de rechterzijde scharen zich de drie beroemde beschermheiligen der studeerende jeugd: de H. Aloysius in het witte koorkleed, met den lelietak in de hand; de H. Stanislaus Kostka in het gewaad van den edelknaap; meer in het midden de H. Joannes Berchmans, de patroon der congreganisten en misdienaars, die met de brandende kaars in de hand voor Maria nederknielt.

Ter linkerzijde zien wij in koninklijk gewaad den H. Casimirus, den edelen afstammeling der koningen van Polen, die, terwijl hij als jongeling de wetenschappen beoefende, zijn tenger lichaam zoo streng kastijdde, dat zijn ziel steeds op de innigste wijze met den lijdenden Zaligmaker vereenigd was, den biddenden leerling, die met zoo diepe godsvrucht de H. Mis bijwoonde, dat hij voortdurend in geestvervoering scheen te wezen, den kuischen jongeling, die met onwrikbare standvastigheid liever wilde sterven, dan ook maar in het minste de lelie der maagdelijkheid te kreuken.

Naast hem knielt de kleine Herman Jozef, het schuldeloos naïeve kind, dat elken ochtend het beeld van Maria in het heiligdom «Maria Kapitol» te Keulen ging groeten, en bij een dier bezoeken, toen het in zijn kinderlijken eenvoud het Kindje Jesus een appel aanbood, de innige voldoening mocht smaken, zijn schamel geschenk door den goddelijken Kindervriend te zien aannemen.

In elk der vier velden van het kruisgewelf is op blauwen grond, zooals bij het hoofdtafereel, een medaillon geschilderd, waarin de hoofddeugden der studeerende jongelingschap zijn voorgesteld: de Godsvrucht, de Zuiverheid, de Gehoorzaamheid en de IJver in de studie. Ditmaal is echter het motief niet een allegorie, zooals in het hoofdgewelf van den kruisbeuk de kardinale deugden zijn voorgesteld; hier is het ter afwisseling een historisch feit, (dat duidelijk aan de deugd herinnert) bij welks verwezenlijking God een der hemelsche gezanten op aarde zond, om aan de jeugd te toonen, hoe aangenaam Hem de beoefening der volmaaktheid is.

Aan den oostkant is de Godsvrucht voorgesteld in het beeld der drie jongelingen van Babylon, die den dood verkozen in de vlammen van den gloeienden oven, liever dan het gouden afgodsbeeld te aanbidden. Een Engel daalt neder en dooft de vlammen uit. Deus noster quem colimus potest nos eripere. Angelus Domini excussit flammam ignis de fornace. De God, dien wij aanbidden, kan ons verlossen. De Engel des Heeren doofde de vlam des ovens uit.

In het noorden prijkt het beeld der H. Caecilia, over wier Zuiverheid de Engel des Heeren waakt: «Ik ben onder de bescherming van den Engel (zoo spreekt de maagd tot den heiden Valerianus), die mijne maagdelijkheid bewaart.» Terwijl de edele dochter uit de gens Caecilia haar lofzangen zingt ter eere van Christus, haar Bruidegom, verschijnt de Engel met den lauwerkrans in de hand en moedigt Caecilia aan tot den grooten strijd van den marteldood; Valerianus schrikt op het gezicht van den hemelbode, en zinkt vol eerbied op de knieën neer.

Tobias, die op 't bevel van den aartsengel Raphaël, onder de gedaante van Azarias, den vreeselijken visch op den oever van den Tiger grijpt en doodt, is het beeld der Gehoorzaamheid, terwijl de IJver in de studie verzinlijkt wordt door het beeld van den H. Trudo.

Van zijne jeugd af, zegt het Brevier op het feest van dezen Heilige van ons Bisdom (27 November), was hij vol verlangen, om zich aan den dienst van God en aan de wetenschap te wijden. Op zekeren dag verscheen hem de Engel Gods en gaf hem den raad, zich te begeven naar den bisschop van Maastricht, den heiligen Remaclus, die hem in de noodige kundigheden zoude onderwijzen. Het tafereel stelt den heiligen jongeling voor, aan den lessenaar den Engel aanstarend, die, leerend voor hem staat.

Treffend is de indruk dezer heerlijke beelden, die op den blauwen grond als emailmedaillons schitteren tusschen het gele loofwerk, dat zich in weelderige ranken en bloemen tusschen de groepen heenstrengelt.

Op de vlakken der muren van het middelschip, die zich in vorm van halve maan boven de bogen van het transept verheffen, heeft de kunstenaar, op zeer passende wijze, niet in verschillende kleuren, maar in steenkleur, toon op toon, om de constructie van den bouw niet te stooren, gelijkenissen uit het Evangelie geschilderd, die op het hoofdidee der polychromie, den leerenden Christus, betrekking hebben.

Aan de noordzijde is de uitlegging der woorden uit Matheus XIII, 52: «Derhalve is ieder leeraar, die onderwezen is in het rijk der hemelen, gelijk aan eenen vader des huisgezins, die uit zijnen schat nieuwe en oude dingen te voorschijn brengt,» op de volgende wijze naar Cornelius A. Lapide voorgesteld. De vader des huisgezins neemt uit de zware voorraadkist allerhande spijzen, zoowel versche als oude, zoowel den verschen honing als den ouden wijn, zegt A. Lapide, en de bedienden brengen ze ter tafel om de familie te spijzigen. Zoo put de leeraar uit het Oude en Nieuwe Testament zijn bewijzen om het volk te onderrichten.

Aan den zuidkant ziet men, volgens Lucas X, den reiziger wreed gewond en van zijn kleederen beroofd liggen op de glooiing van den weg van Jerusalem naar Jericho. Links van den gewonde trekt de Priester heen, den rug keerend naar den zieltogenden man, rechts gaat de Leviet voorbij met dezelfde onverschilligheid voor den zieke, terwijl de Samaritaan meedoogend van zijn lastdier stijgt, liefderijk het kranke hoofd van den reiziger opbeurt en in zijn wonden balsem en wijn giet.

Waarom juist deze parabel? Omdat zij het treffend antwoord bevat van den goddelijken Leeraar aan den schriftgeleerde, die hem vroeg: «Meester, met wat te doen zal ik het eeuwig leven bezitten?» — «Bemint elkander!» Dat is het gebod des Zaligmakers, hetwelk Hij bij uitstek het zijne noemt, en dat Hij ons leert in woord en werk.

Terwijl de Priester, dat is het Heidendom, en de Leviet, dat is het Jodendom, den op den levensweg door den duivel wreed geplunderden en gewonden mensch minachtend voorbijgaan, komt de menschgeworden Zoon Gods op de wereld, heelt de wonden van den rampzalige door de Sacramenten en brengt hem in Zijne Kerk, waar de priesters van het Nieuwe Verbond hem verzorgen, totdat Hij op 't einde der tijden terugkeert om hen te beloonen.

En nu de tongewelven. In het zuidelijke straalt

Gezicht op de beschildering van den noordelijken zijbeuk.

in 't goud der hemelsche glorie het aangezicht van den verheerlijkten Zaligmaker op den Thabor, terwijl zijn kleederen schitteren als sneeuw; naast Hem verschijnen Mozes en Elias, die met Hem spreken, en aan den voet van den Berg liggen de apostelen Petrus, Jacobus en Joannes. In het midden verschijnt op zijn glorietroon de eeuwige Vader, die uitroept: «Deze is mijn welbeminde Zoon, in wien Ik mijn behagen heb genomen: hoort Hem!»

Aan de overzijde van hetzelfde tongewelf rijzen de muren en torens der stad, die den achtergrond vormen van het tafereel genomen uit Lucas XI, waar een vrouw uit de luisterende menigte te voorschijn treedt en de moeder zalig prijst van Hem, die, met een zoo wegslepende en der wereld onbekende kracht, Gods leer aan Israël verkondigt, terwijl zij weldra van Jezus' lippen het antwoord verneemt: «Neen, veeleer zijn zij gelukkig, die het woord Gods aanhooren en dit onderhouden.»

In het linker tongewelf, in den noordelijken zijbeuk verschijnt aan den eenen kant de Zaligmaker, midden tusschen de gezanten der Farizeën en Herodianen, die Hem op verradelijke wijze vragen: «Is het geoorloofd den keizer cijns te betalen of niet?» Jesus, die hun booze plannen kende, spreekt tot hen: «Toont mij den cijnspenning,» en verder wijzend op het geldstuk: «Van wien is dit beeld en het opschrift?» — «Van den keizer.» — «Geef dan den keizer wat des keizers en Gode wat Gode is!»

Daartegenover zien wij als tegenstuk den rijken jongeling uit Juda, van wien de Evangelist Mattheus XIX verhaalt, dat hij den Zaligmaker naderde en Hem zeide: «Goede Meester! welk goed moet ik doen opdat ik het eeuwige leven hebbe?»

Wij aanschouwen hem op het oogenblik, dat de goddelijke Meester hem de woorden heeft toege-

Jezus leerarend in den tempel.

sproken: «Indien gij volmaakt wilt zijn, ga heen, verkoop wat gij hebt en geef het den armen, en gij zult een schat hebben in den Hemel en kom en volg Mij.» Hij wendt zich van den Heiland af en gaat bedroefd heen. En Jezus zegt tot de leerlingen: «Voorwaar zeg Ik u, dat een rijke moeilijk het rijk der hemelen zal ingaan.»

In de laatste boogstelling voor het orgelkoor aan-

schouwen wij rechts de prediking van het goddelijk Kind in den tempel. Nog staren de schriftgeleerden vol bewondering op den twaalfjarigen jongeling, toen Maria met Jozef binnentreedt en hem vraagt: «Kind, waarom deedt ge ons alzoo? Zie uw vader en ik zochten U met smarte.» En Hij zeide tot hen: «Waarom zocht gij Mij? Wist gij niet, dat Ik in de dingen mijns Vaders moest wezen?»

Het schoone in levendige kleuren uitgevoerd tafereel is geflankeerd door de figuren der profeten Zacharias en Aggaeus, waarvan de eene Jerusalem toeroept: IX, 9. Exulta satis filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus et salvator: Juich vrij, dochter Sion, zie uw Koning zal tot u komen; gerechtig is Hij en Zaligmaker; terwijl de andere de glorie van den tweeden tempel voorspelt en het volk troost met de woorden: II, 8. Veniet desideratus cunctis gentibus: et implebo domum istam gloria dicit Dominus exercituum: Komen zal de Verlangde van alle volkeren; en ik zal dit huis vervullen met heerlijkheid, zegt de Heer der heerscharen.

Links bewonderen wij de schoone voorstelling

De Samaritaansche vrouw.

van de ontmoeting der Samaritaansche vrouw. De Zaligmaker zit aan den rand van de Jacobs-bron. Hij had aan de vrouw, die uit Sichar gekomen was om water te putten, al de geheimen van haar leven geopenbaard en haar gezegd, dat de ure gekomen was, dat de ware aanbidders den Vader zouden aanbidden in geest en in waarheid, en dat hij die met haar sprak, de Messias was.

De vrouw heeft haar waterkruik laten staan en nu zien wij haar uit de stad terugkeeren; zij wijst op den Zaligmaker en zegt aan het volk: «Komt en ziet een mensch, die mij alles gezegd heeft wat ik gedaan heb! Zou deze niet de Christus zijn?»

Van de andere zijde naderden de Apostelen die Jesus te eten brengen. De Zaligmaker wijst op het Samaritaansche volk en zegt hun: «Ziet, ik zeg u: heft uwe oogen op, en aanschouwt de velden, hoe zij al wit zijn tot den oogst.»

In volmaakte overeenstemming met deze voorstelling, roept de profeet Isaïas uit: Ecce testem populis dedi eum, ducem et praeceptorem gentibus. Ziet, ik heb hem de volkeren tot getuige gegeven, en den heidenen tot aanvoerder en leeraar; en Baruch: Deus in terris vi-

sus est, cum hominibus conversatus est. Een God is op aarde gezien en heeft met de menschen verkeerd.

En nu, in het gewelf, de vijfde voorstelling van de Moedermaagd: Maria patrona artium, Maria, de beschermster der schoone kunsten.

Maria, beschermster der kunsten.

In het midden straalt het beeld van Gods Moeder met het Kind, zooals dit volgens de legende door den H. Lucas zou ontworpen zijn: Maria, het hoogste ideaal van zuiverheid en schoonheid, dat zoovele kunstenaars trachtten weer te geven, maar dat nooit een penseel mocht verwezenlijken. Daarom schitteren terecht boven haar hoofd de woorden: Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna. Zij verschijnt aan den heiligen Evangelist Lucas, die recht staande en starende op de heilige Maagd, het verheven beeld op het paneel wedergeeft.

Links zien wij den H. Gregorius, den kunstenaar, aan wien de kerkelijke zang zijn naam ontleent en naast dezen den onovertroffen schilder, fra Angelico; rechts den H. Monulphus, den bouwmeester van de St.-Servatiuskerk te Maastricht, den heiligen Eligius, den beroemden goudsmid onder Dagobert I, later bisschop en apostel der Friezen; verder den heiligen Reinoldus, een ridder van Karolingsche afkomst, die als monnik naar Keulen kwam en als bouwopzichter door arbeiders met hamers doodgeslagen werd, eindelijk den grooten Vondel met zijn «Maaghdepalmen» in de hand.

Rondom het beeld der Moedermaagd, de «tympanistria» zooals Augustinus haar noemt, staat een schaar van Engelen, die het Magnificat aanheffen en den lofzang met hun instrumenten begeleiden.

Hoe gaarne vereenigen wij onze hulde en liefde jegens Gods Moeder met die dezer beroemde mannen, van wie het opschrift luidt: Laudemus viros gloriosos in peritia sua requirentes modos musicos et narrantes carmina scripturarum, homines divites in virtute, pulchritudinis studium habentes. Laten wij de beroemde mannen prijzen .... in hunne kunst spoorden zij de wijzen op der muziek en stelden zij de zangen der schrift, mannen rijk in

MARIA, ZONDER VLEK ONTVANGEN.

deugd en zich beijverend om het schoone!

Hoe gaarne zingen wij het Vondel na:

Wie zal ick best mijn Maeghdepalmen wijden?
Wie beter dan de Hemelkoningin?
Wat geest blaest mij dit Kerckorakel in?
O Phoenixmaagd! O Moeder van 't verblijden!
Al zit gij op een wolck van Seraphinnen
Zoo diep in 't gout van 't albezielend licht
Der Godtheit, met uw stralende aengezicht,
Dat Cherubyns beloncken en beminnen:
Dat d' Engelen bewieroocken, en eeren,
Met d' Engelen zangk, en galm van 't zaligh koor;
Noch dringt de strael van uwe genade door
Dees duisternis, waarin wij ons verneêren
Voor uwen troon . . . . . .
Gij spant de kroon, o puickkroon aller vrouwen!
De loftrompet van uw benijde Faem
Vult hemel, aerde en zee met uwen naem;
Een naem, waarin wij Christus kerken bouwen.
Uw tittel blinckt in 't voorhoofd zijner kerken
En kooren, als een zegen, voor ons oogh,
Mijn note rolt te laagh: ghij rijst te hoogh!
O zeestar! licht mij zoo, in 's weerelts nacht,
Dat Jesus troost mij aenblicke in Marye.

In het laatste transept zal in de tongewelven der noordzijde aan den eenen kant de geboorte des Zaligmakers, aan den anderen de verschijning van den Engel aan de herders geschilderd worden; Engelen zullen het in spreukbanden openbaren, dat de oneindige Wijsheid «het Woord vleesch geworden is» en «het licht in de duisternis schijnt.» Verbum caro factum est. Lux in tenebris lucet.

Aan den zuidkant zullen wij van de lippen van den grijzen Simeon de heuglijke woorden vernemen, dat zijn oogen den Heiland gezien hebben, het Licht dat den Heidenen geopenbaard is, terwijl wij bij de aanbidding der Wijzen de woorden der Kerk zullen lezen: Lux de Luce, apparuisti, Christe. Gij zijt ons verschenen, Licht van Licht, Christus!

In de halfronden zullen de parabels van den «Zaaier» en van den «Goeden Herder,» naar wiens stem de schapen luisteren, duidelijk op den goddelijken Leeraar wijzen.

Het kruisgewelf boven het orgelkoor zal Maria voorstellen in de tijden der voorbereiding: Eva, de moeder der levenden, Judith, tot wie de triomfkreten rijzen: Tu gloria Jerusalem, tu laetitia Israël; Esther, die genade heeft gevonden bij den grooten koning, David en Salomon, die Haar voorspelden, de Sibylle en de Druïde, met de spreuk: Virgini parituraе. Aan de Maagd die baren zal.

In zijn onvermoeiden ijver is de hoogeerw. heer Goebbels reeds bezig met de schildering der kruisbeuken. Op de wanden wordt het leerambt van den goddelijken Zaligmaker voortgezet, en wel op het uitgestrekte vlak, in den noordelijken beuk, het grootsche tafereel van den bergprediking; verder de liefelijke scène van het Evangelie, waar Jezus de kinderen zegent en de verhevenheid der onschuld verkondigt, zooals het luidt in de bergprediking: «Zalig zijn de zuiveren van harte, want zij zullen God zien.»

Het kruisgewelf van dit transept, dat ook den naam draagt van de «kapel van den heiligen Rozenkrans,» is bestemd voor het beeld van Maria, de Koningin van den H. Rozenkrans.

Het hoofdbeeld is het toereiken van den Rozenkrans aan Dominicus; in de vier velden van het het gewelf zien wij in de aanduiding der Geheimen de vertolking van de strophe van het officie:

Te gestientem gaudiis
Te sauciam doloribus
Te jugi amictam gloria,
Te, sacra Virgo, pangimus.

Z. D. H. Mgr. Fr. Boermans ontvangt uit de handen van Z. H. Paus Leo XIII de bulle over het bidden van den Rozenkrans.

De hoofdvoorstelling in het zuidelijk transept is Maria, de Koningin zonder vlek ontvangen.

Haar lieflijk beeld straalt in het goud der zonnestralen, omgeven van een engelenschaar, die de Hoogverhevene groeten als vol van genade en haren lof bezingen: Immaculata conceptio tua gaudium annuntiavit universo mundo. Uwe onbevlekte ontvangenis was een vreugdevolle tijding voor heel de wereld.

Op Petrus stoel zit Pius IX met de bulle van het dogma der onbevlekte Ontvangenis, en aan zijn voeten knielt Mgr. J. A. Paredis, de onvergetelijke bisschop van Roermond, en betuigt in dankbare liefde en eerbied zijn geloof in 't afgekondigd leerstuk.

Als bijfiguren staan er de H. Sophronius met den tekst: Invenisti gratiam nunquam elanguentem. Gij hebt een genade gevonden die nooit verminderde; en de H. Epiphanius met de woorden: Ave sanctissima mater immaculata. Wees gegroet, allerheiligste onbevlekte moeder.

Op de wanden gaat het hoofdidee door in de Zending der Apostelen; verder in de tafereelen, genomen uit het leven der Apostelen. Uit het leven van Petrus: het overgeven der sleutelmacht, het genezen van den lamme aan de Tempelpoort en het visioen, waarin Petrus in de onreine dieren, die in den schoot van het nederdalend laken zich bevinden, de roeping der heidenen tot de Kerk erkent; uit het leven van Paulus: de bekeering van den grooten Apostel en zijne redevoering in den Areopagus te Athene; den H. Philippus stelt ons de kunstenaar voor op den dag dat de Apostel,

De zending der Apostelen.

op den weg van Jeruzalem naar Gaza, den Aethiopiër in zijn' wagen opneemt, hem onderwijst en doopt, en den H. Joannes als den afgeleefden grijsaard, die, bij het naderen van den dood, tot zijne leerlingen steeds de woorden herhaalt: Filioli, diligite invicem. Mijne kinderen, bemint elkander.

De voorstelling der hoofdgedachte eindigt in den noordelijken kruisbeuk, met eenige herinneringen aan de verkondiging van Jezus' leer in onze streken: Servatius, die den sleutel der belijdenis uit de handen van Paus Damasus ontvangt; Willibrord, aan de voeten van Paus Sergius; Ailbertus, met zijne twee broeders den grondslag leggend van Rolduc; Heriman, Embrico's zoon, die van Paus Innocentius II een gedeelte van het opschrift van het heilig Kruis ontvangt en van Rolduc naar Sleeswijk als bisschop dier stad vertrekt; en eindelijk Abt Winandus Lamberti, die Rolduc voor het geloof en de Kerk bewaart en, ter aanmoediging zijner weifelende medebroeders, in zijne gevangenis moedig het maledicta pensio op het deksel der bierkan grift.

Uit eerbied voor de middeleeuwsche devotie zal een fries in den noordelijken kruisbeuk aan de vereering van St. Anna, en in den zuidelijken aan die van St. Nicolaas herinneren.

Onze beschrijving, te koud en te kleurloos bij al het licht en leven der heerlijke tafereelen, is ten einde; rest nog, onzen oprechten dank en onze hulde te brengen aan kanunnik Goebbels voor de edelmoedige, nooit genoeg geprezen toewijding aan de restauratie en versiering van onze monumentale kerk. Daarom maken wij het feestgedicht van Prof. A. Ruyten tot het onze en verkondigen luide door Nederland den roem van Canonicus Goebbels, den grooten, edelen kunstenaar:

Zoo staat gij daar, ons monument!
Meer monument dan ooit voordezen
De voorzaat, die u heeft gekend,
Heeft nooit zoo in uw ziel gelezen
Als wij, nu 't meesterlijk penseel
U leven doet in ieder deel.

O heilige, o ontschatbre kunst,
Die vormen uitvindt voor gedachten
Gelukkig hij, die in uw gunst
Den lof verdient der nageslachten,
Die zijne ziel legt in zijn werk,
En 't werk bestemt tot roem der Kerk.

Uw geest geeft aan den kouden steen
De ziel, die hem tot ons doet spreken,
En door uw tooverkleuren heen
Zien wij het licht van Boven breken. —
O schilder, gij geniet de gunst
Dier heilige en onschatbre kunst!

Aan u, aan u, wiens meesterhand,
Door hoogen heilgen geest gedreven,
In onze kerk gewelf en wand,
Zoo op als onder de aard doet leven,
Aan u de hooge jubelklank:
Rolduc wijdt u zijn hulde en dank!

De Altaren.

HET hoogaltaar, voor zoover het nu afgewerkt is, werd geplaatst in het jaar 1894 en draagt, ter herinnering aan den edelmoedigen weldoener der Kerk, het opschrift:

Antonius Mähler Rodae altricis haut oblitus pia largitione altare exstrui iussit.

Beneden, in de tombe, staan, keurig in steen gebeiteld, de offeraars van het Oude Verbond, Melchisedech, Abraham en Abel, hunne offeranden Gode aanbiedend.

De «retable» zal, na uitvoering der teekening, in de groepen van de Geboorte des Zaligmakers, het laatste Avondmaal, den Kruisdood en de Aanbidding des Lams, de strophe van het «Verbum supernum» vertolken:

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in praemium.

De twee eerste verzen van de volgende strophe:

O salutaris hostia,
Quae coeli pandis ostium,

zullen hun verheven opheldering vinden in de Hemelvaart van het goddelijk Zoenoffer, met zijn doorboorde handen en voeten; de twee volgende:

Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

in de eerste H. Communie, den H. Aloysius door den H. Carolus Borromeüs toegereikt, en in de laatste heilige Communie, den H. Gerlacus op wondervolle wijze als teerspijze gegeven door den H. Servatius.

De eerste Communie geeft kracht en sterkte tegen de aanvallen des vijands in den beginnenden levensstrijd der jongelingsjaren, de teerspijze geeft moed en overwinning in den doodsstrijd.

Op den buitenkant der vleugels zal op het eene paneel prijken de belofte der instelling van het heilig Sacrament, op het andere de Herkenning des Zaligmakers door de leerlingen van Emmaüs in het breken van het Brood.

Een rijk idee, in volmaakte eenheid opgevat!

Onder de nevenaltaren merken wij het eerst op, bezijden de trappen van het hooge koor, het altaar van den H. Jozef met schild en lelieschepter, en dat van den engelachtigen Aloysius met het kruis, het verheven voorwerp zijner liefde. Beide altaren zijn een geschenk van een dankbaar oud-leerling, bij gelegenheid van zijn intreden in het klooster.

Als versiering der steenen altaren in de beide absiden op het priesterkoor zouden wij gaarne zien in bas-relief, op het eene de voorstelling van het Geven der Sleutelmacht aan den H. Petrus, Patroon der Kerk van Rolduc, op het

andere Johannes den Evangelist, in zijn ouderdom niets anders predikend dan het groote gebod der naastenliefde. Beide Apostelen hadden gedurende de middeleeuwen hun altaar in onze kerk.

In den noordelijken kruisbeuk of Anna-Kapel staat het altaar der heilige Maagd, onder den titel van «Zetel der wijsheid.»

In de nis daarnaast herrijze het altaar der middeleeuwen ter eere van de H. Catharina. Het beeld der wijsgeerige heldinne, die de heidensche geleerden beschaamde, neme de middenplaats in de schildering der nis, en haar ten zijde sta de h. Dionysius die, als patroon der hooge wetenschappen, in de abdij zijn altaar had tegen de zuidelijke middenzuil der kerk, met den h. Thomas, patroon der studeerende jeugd.

De woorden op beide zijden van het hoofdaltaar in den zuidelijken kruisbreuk of St. Nikolaas-Kapel, bewijzen, dat dit altaar, aan het heilig Hart toegewijd, een gedenkteeken is ter herinnering aan Mgr. Henricus Peters, eersten Directeur van het Seminarie van Rolduc.

Aan dit altaar is door de ouders van een oud-leerling de stichting eener maandelijksche heilige Mis verbonden, ter eere van het Heilig Hart, met het gebed ter plechtige eerherstelling en den zegen met het Allerheiligste Sacrament.

Een nieuw Altaar van het Heilig Kruis.

BIJ het uitbreken der nis in het zuidelijk transept ontdekten wij eene oude, maar, jammer genoeg, zeer beschadigde muurschildering uit het begin der zestiende eeuw, eene Madonna volgens het type van Memling.

In gouden stralenkrans verschijnt de Moedermaagd, omringd door zwevende engelen, waarvan een het wierookvat zwaait en twee andere de kroon boven het hoofd der Maagd houden; blijkbaar reikt de kleine Jezus, op de armen der Moeder rustend, een buiten alle verhouding groot kruis toe, — aan wien?

De persoon is in de schildering geheel en al verdwenen, zoodat het weergevonden stuk van het tafereel ons nauwelijks eene gissing van het oorspronkelijke overlaat en wij ons tevreden moeten stellen met eene oplossing, die wellicht geen andere verdienste heeft, dan dat, bij de voltooiing der schildering, de nieuwe voorstelling met de bestaande niet in tegenspraak komt.

Volgens het oordeel der kunstkenners is het zeker, dat de schildering dateert uit de eerste helft der zestiende eeuw. Hieruit besluiten wij met dezelfde zekerheid, dat ze vervaardigd is onder het bewind van den Abt Leonardus Dammerscheidt; na hem immers kon er te Rolduc, in die eeuw, wegens de rampzalige tijden, geen sprake meer van kunstwerken zijn. In de iconographie is bovendien de verschijning der H. Maagd met het Kind voor den knielenden H. Leonardus eene bekende voorstelling. Maar, het toereiken van het kruis, van het ontzaglijke kruis?

Daar de Annalen ons leeren, dat abt Leonardus met alle kracht er naar streefde het kloosterleven in de Abdij te

hervormen en zelfs kloosterlingen uit Windesheim en uit Leuven ontbood, om de «Navolging van Christus» te doen herleven, nemen wij de volgende hypothese als de eenig mogelijke ter verklaring aan: de heilige Maagd, de groote beschermster van Rolduc, verschijnt aan den h. Leonardus: hem, en in zijn persoon, den Abt en den kloosterlingen, reikt het goddelijk Kind den zwaren last des kruises over, alsof het hun allen wilde toeroepen: «wie na Mij wil komen, hij neme zijn kruis op en volge Mij.»

Daar nu het altaar van het heilig Kruis zich reeds in 1151 in het midden der kerk bevond, in 1209 door Philippus, Bisschop van Ratzeburg, geconsacreerd, en in 1224 dichter bij het hoofdaltaar geplaatst werd, en daar in het «Memoriale de reconciliatione ecclesiae nostrae et septem altarium facta 10 Maii 1608» hetwelk in ons archief berust, onder de zeven altaren onzer kerk ook het «altare sanctae crucis» vermeld wordt, herstellen wij, om deze eerbiedwaardige overlevering getrouw te blijven, in deze nis het altaar van het heilig Kruis. In het lagere gedeelte, waar niets van de schildering overgebleven is als sporen van de architecturale lijnen en van het altaartapijt met afsluitingsrand, zullen de beelden geschilderd worden van Petrus, Andreas, Helena, Koning Lodewijk en Bernardus, heiligen, uitschitterend door hunne liefde jegens het kruis van Jezus, met dat van Venantius Fortunatus, den beroemden dichter van het heilig Kruis.

Vóór de nis worde een eenvoudig steenen altaar geplaatst, in welks «stipes» de boom van het Paradijs ons herinnere aan de heerlijke legende van het heilig Kruis, en in welks tabernakel achter ijzeren traliewerk onze heerlijke reliquie van het kruishout ter altijddurende vereering veilig en toch zichtbaar bewaard wordt. Eene brandende lamp zal de geloovigen aan de tegenwoordigheid van de heilige partikel herinneren.

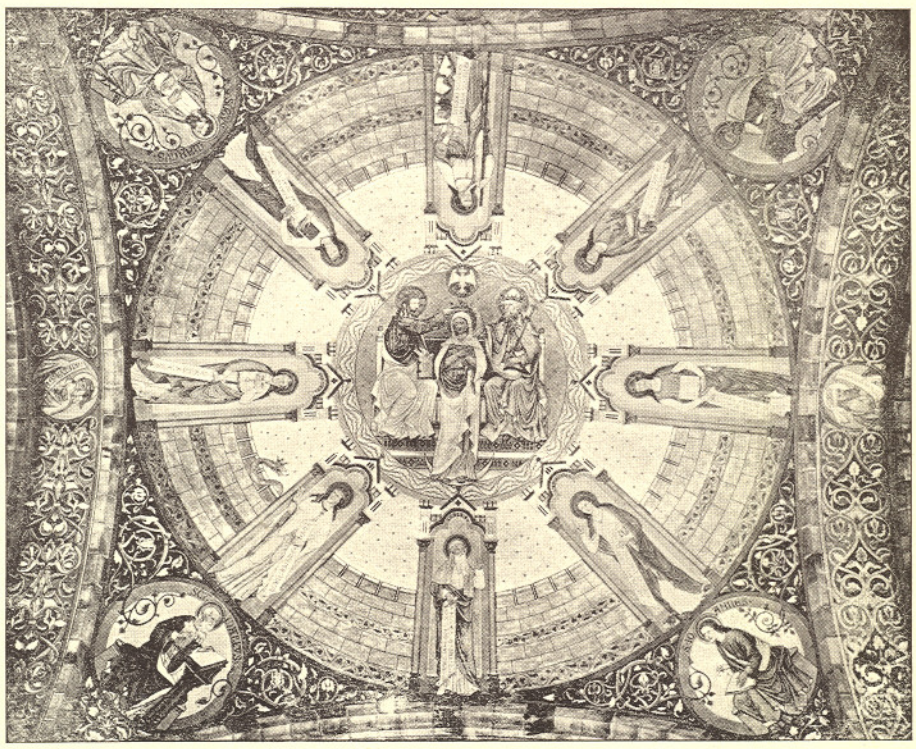

Schildering van het koepelgewelf.

De Mozaiek-vloer op het Koor.

WIJ schreven op bl. 43, dat het een verheven en voor onze inrichting zeer passend idee zou zijn, onder het koepelgewelf, versierd met de zeven gaven van den heiligen Geest, een mozaïekvloer te leggen met de voorstelling der zeven vakken van wetenschap, de zeven «disciplinae naturales» die het trivium en quadrivium uitmaakten der middeleeuwen.

Ontwerp van mozaiekvloer voor het Priesterkoor.

De hoogeerwaarde Kan. Goebbels is onzen wensch tegemoetgekomen en heeft reeds het plan ontworpen naar een manuscript van Herrad van Landesberg (Hortus deliciarum) uit de twaalfde eeuw.

Men zie de reproductie van de prachtige teekening op de vorige bladzijde.

De Reliquieën in de Kerk van Rolduc. - Reliquieën van het heilig Kruis.

VEER waarschijnlijk werd het altaar van het heilig Kruis reeds opgericht in 1131, toen Heriman, Embrico's zoon, een kloosterling alhier, aan de kerk de partikel gaf van het opschrift van het Kruis, welke hij van Paus Innocentius II ten geschenke had ontvangen.

Heriman had namelijk te Rome de zaak van Eskill, Aartsbisschop van Lunden, in Denemarken, bepleit, en wel met dit gevolg, dat de metropolitaan-zetel van Lunden hersteld, en Heriman zelf tot bisschop van Sleeswijk benoemd werd.

Gaarne verplaatsen wij ons naar Rolduc in de eerste eeuw van zijn bestaan, in den tijd, waar volgens de annalen, de prediking der kruistochten (Annales Rodenses p. 58) als met hemelsche kracht overal door heel Germanje weerklonk, eerst van de lippen van den diaken Rodolf en later uit den mond van den heiligen Bernardus, die beiden ook dit land doorreisden. Overal, zegt de Kroniekschrijver, teekende het kruis de borst der steeds in getal aangroeiende krijgers, en een tiende gedeelte der bevolking schaarde zich onder de heilige banier.

Deze woorden, in verband met het feit, dat vele bewoners dezer streken vóor hun vertrek naar Jerusalem hunne bezittingen aan de kerk van Rolduc vermaakten, wekken het vermoeden, dat ook in de kerk van Rolduc het gloeiend woord van Bernardus de harten ontvlamde tot den strijd voor het Kruis, en eene schaar van ridders en krijgers, in hunne schitterende wapenrusting, voor het altaar des kruises bracht, om van den gekruisigden Koning van den Golgotha de overwinning over den vijand, die Christus' graf onteerde, af te smeeken en het teeken des heils te aanvaarden.

De partikel van het opschrift des Kruises bleef te Rolduc tot aan het einde der vijftiende eeuw, toen zij spoorloos verdween.

In 1663 ontving Rolduc de wonderdadige partikel van het heilig Kruis, die tot het jaar 1650 te Hoydonck, bij Helmond, in het klooster der Augustinessen, dat van de Abdij van Rolduc afhankelijk was, zich bevond. Bij de opheffing van het klooster kwam het in het bezit van Vrouwe Agnes van Pollaert, laatste abdisse; na haar overlijden in 1663 werd de heilige partikel,

„in een silveren kasgen ingesloten neffens een gulden rinck met eene roos van diamanten daerin gewinckt",

(zie het stuk van ons Archief 22 Oct. 1663) naar onze Abdij overgebracht; zij bleef, hoog vereerd, in onze kerk tot aan de Fransche omwenteling. Toen viel de beroemde reliquie ten deel aan een der kloosterheeren, Laurentius Welter, die ze naar de naburige kerk van Waubach bracht, waar zij steeds het voorwerp is der vurigste vereering.

HET WONDER DER PARTIKEL VAN HET H. KRUIS TE HOYDONCK.

Het klooster van Hoydonck werd gesticht in 1146, door een der Koorheeren van Rolduc, met name Leo. In 1244 moest er eene nieuwe kerk gewijd worden. De toenmalige bisschop van Luik, Robertus, zond daartoe Bonifacius, bisschop van Lausanne, die om de vervolging eeniger booswichten te ontwijken, in het klooster ter Cameren, bij Brussel, gevlucht was.

Een groot wonder gebeurde bij die gelegenheid.

Wij laten hier de letterlijke vertaling volgen van het diploma, dat Bonifacius, wiens gelukzalig verscheiden in het aartsbisdom Mechelen, op den 9^{en} Februari herdacht wordt, zelf heeft opgesteld. (Zie W. Everts. Volksalmanak voor Nederlandsche katholieken 1867).

»Aan alle Christengeloovigen, die dit schrijven zullen zien, wenscht Bonifacius, door Gods Voorzienigheid weleer aangesteld als bisschop van Lausanne, duurzaam heil in den Stichter onzes heils.

»Het zij bekend aan alle geloovige Christenen, en mocht het ook aan de ongeloovigen bekend worden (ter beschaming van de vijanden des Kruises van Christus en tot lof en eer van hen, die zich beroemen op het Kruis van O. H. Jezus Christus,) het wonder van Gods barmhartige goedheid, dat O. H. Jezus Christus zich gewaardigd heeft, te bewerken in eene partikel van het Kruishout Onzes Heeren, in het stift van de vrouwen der orde van den H. Augustinus, Hodunck genaamd, onder het bisdom van Luik, in het land van den Hertog van Brabant, het jaar O. H. 1244 in de maand Augustus, op den oktaafdag van den H. Augustinus.

«Toen ik derwaarts gekomen was, om eene kerk en twee altaren, ter liefde van God en op verzoek van den Hoogwaarden Vader, Heer Robert, bisschop van Luik, te wijden, zag ik er, onder vele andere reliquieën van Heiligen, die mij vertoond werden, een stuk hout, ter lengte van een vinger, dat het stift geloofde en bevestigde te zijn van het Kruishout Onzes Heeren.

«Ik had eertijds te Lausanne gehoord van den bisschop van Cevennes, die het weder van een anderen vernomen had, dat het hout van het Kruis Onzes Heeren, als men het in het water legt, zinkt, terwijl alle andere hout, van natuur, in het water drijft. Hij verzekerde, dat hij op die wijze proefondervindelijk zeker was, een partikel van het H. Kruis des Heeren te bezitten.

«Daar ik mij deze proefneming van den even genoemden bisschop herinnerde, deed ik mij, bij 't zien van voormeld hout, een' beker met water, van middelbare grootte, brengen, ten einde eene dergelijke proeve te nemen.

«Daar stonden en zaten een groot getal kloosterzusters uit dat huis en eenige andere religieuzen alsmede vele wereldlijke personen rondom mij, toen ik voormeld hout tusschen den duim en den wijsvinger der rechterhand genomen

hebbende, er driemaal het kruisteeken mede boven den beker met water maakte, den Heer smeekende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, dat Hij zich gewaardigen mocht, ons te toonen, of dit stukje hout van het H. Kruis Onzes Heeren was.

«Toen ik het in het water legde, daalde het terstond op den bodem neder, als een steen. Nadat ik het met dezelfde vingers van den bodem des bekers boven het water opgeheven had, vloeiden er vele druppels dik bloed, welke de een na den anderen op den bodem des bekers nederdaalden, uit het onderste gedeelte van datzelfde hout, wat alle omstaanden en omzittenden zagen.

«Verbaasd bij het aanschouwen van dit wonder, deed ik in der haast een rein fleschje halen, om het vloeiende bloed op te vangen. Daar echter, toen men het fleschje bracht, het bloed opgehouden had te vloeien, legde ik ten tweeden male het hout in 't water; en nadat het er uitgenomen was, vielen er andermaal, doch minder dikke bloeddruppels, af, die in het glazen fleschje opgevangen werden. Toen het vloeien ophield, legde ik ten derden male hetzelfde hout in hetzelfde water; ik nam het er vervolgens wederom uit, en de bloeddruppels, die er ten derden male afvielen, werden in dezelfde ampul opgenomen.

«Dit ter tweede en derde reize van het voormelde hout opgevangen bloed wordt thans in een kristallen fleschje in het bovengenoemde kloosterhuis bewaard. Het water uit den beker, rood geverfd door de druppels dik bloed, die bij de eerste ophaling van het hout uit het water, er in gevallen waren, bevindt zich in hetzelfde huis in een glazen ampul.

«Alvorens ik echter ten derden male het hout in den beker legde, maakte ik met hetzelfde hout een kruis boven het water des bekers, en er verscheen op den bodem een rood kruis, dat de Priorin des huizes en vele anderen der omstaanden en omzittenden gezien hebben.

«Zekere aanzienlijke wereldlijke vrouwe, Hildegondis genaamd van Wulffsombeke, dit kruis eveneens ziende, werd als waanzinnig. Op den bodem van den beker vertoonden zich bloeddruppels, die zich, naar de verklaring der kloostervrouwen, daar vroeger nooit vertoond hebben. Naderhand heb ik den beker in een anderen beker met water uitgespoeld; en na deze afwassching, en na het verdwijnen der bloedkleur, dronken velen van dat water, die verklaard hebben, dat het eenen honingzoeten smaak had.

«Een van de kloostervrouwen en anderen hebben er van gedronken, en ook de bovengemelde Hildegondis, die daardoor van eene ziekte genezen werd, waaraan zij sedert drie jaren leed, en welke noch door geneesheeren, noch door geneesmiddelen kon verdreven worden, gelijk zij zelf mij verhaald heeft, den vijfden dag na deze gebeurtenis.

«Op den vierden dag,» (t. w. na deze gebeurtenis,) «den vooravond van O. L. Vrouw Geboorte, heb ik, na de Mis gelezen te hebben, met geheel het vóór mij neergezeten convent, eerst de algemeene schuldbelijdenis en de daarop volgende kwijtscheldings-gebeden gesproken, en daarna O. H. Jezus Christus gesmeekt, dat Hij zich gewaardigen mocht tot lof en eer van zijnen Naam, ons eenig kenteeken van zijnen wil omtrent het voormeld hout te geven.

«Nadat men dus den meergemelden beker met water gebracht had, maakte ik driemaal het teeken des kruises, on-

der aanroeping van den Vader en den Zoon en den H. Geest; en toen ik vervolgens het hout in het water legde, zonk het terstond op den bodem. Ik nam het er uit, en alstoen vielen er weder bloeddruppels af, die bij het vorige bloed in het kristallen fleschje werden opgevangen.

«En zoo gebeurde het ten tweeden en ten derden male, wat ik met eigen oogen gezien heb, evenals al het volk en Frater Henricus van Averbode, een priester, die de kristallen ampul vasthield, waarin de bloeddruppel tot driemaal toe opgenomen werd, telkens wanneer ik het hout in het water leî en het er weer uitnam, gelijk hierboven verhaald is. Deze voormelde priester bezit een stuk zijde, dat hij mij geheel blank overhandigde en dat rood geverfd is van het aan mijne vingers klevende bloed.

«Arnulphus, ridder van Stakenbroeck, was daar ook aanwezig, benevens zijne echtgenoote, welke ook reeds getuige geweest was van het eerste wonder, in al zijne bijzonderheden. Er waren ook vele andere leeken. Toen ik met een scherp mes in het voormelde, buitengewoon harde hout sneed, viel er een zeer klein, door het gevoel of het gezicht schier niet waarneembaar deeltje af, zwart, zooals het hout zelf zwart is, hoewel op zekere plaats wit.

«Daar ik evenwel twijfelde of dit uiterst geringe deeltje van voormeld hout was, deed ik het in het water, en het zonk op den bodem; en toen ik het er uit nam en tusschen mijne vingers wreef, werden deze rood van bloed.

«Ik lei dit splintertje in de kristallen ampul, waar het bloed in opgevangen was, en het bleef kleven tegen het binnenste van het kristallen fleschje, alwaar het terstond in bloedkleur overging, wat ik zelf en alle toeschouwers gezien hebben. Toen hield ik het fleschje in schuine richting naar het splintertje toe, zoodat dit, door het bloed aangeraakt, onder het bloed bleef in dezelfde kristallen ampul.

«Dit heb ik, op verzoek van meergemeld convent en van eene menigte andere menschen («aliorum plurimorum») in schrift opgesteld tot eer en glorie van O. H. Jezus Christus, tot heil der geloovigen, ter beschaming der ongeloovigen en ter bevestiging van het heilig Christelijk geloof.

«En ik heb er mijn zegel aangehecht, ter verheerlijking van het levendmakend Hout des Kruises, waaraan ons heil en leven, O. H. Jezus Christus, gehangen heeft. Hem zij eer, en ons met Hem de zaligheid en het leven, door Hem in de eeuwige vreugde, door alle eeuwen der eeuwen! Amen.»

Onder het afschrift van dit diploma, afschrift uit het begin der 17de eeuw berustend in ons archief, bevindt zich de eigenhandige attestatie van den Abt Mathias de Amezaga:

EGO INFRASCRIPTVS ATTESTOR ET FIDEM FACIO, ME VIDISSE HVIVS ATTESTATIONIS ORIGINALE, SCRIPTVM IN PERGAMENO ET EXINDE DEPENDENTE SIGILLO IN CERA VIRIDI, LOVANII, IN ABBATIA S. GERTRVDIS, QVAE EX HOC LIGNO S. CRVCIS EX HOYDONCK CONFITETVR HABERE PARTICVLAM ET ORIGINALEM ATTESTATIONEM, QVAM VIDI IBIDEM HOSPITANS 27 MARTII ANNO 1665. IN QVORVM FIDEM HAEC SCRIPSI ET SVBSCRIPSI.

(GET.) M. DE AMEZAGA
ABBAS RODENSIS.

Eene vertaling van het diploma vinden wij reeds in «Oudheden en Gestichten van de bisschoppelijke stadt en Meyerye van 's Hertogenbosch.» Leiden 1742, bladz. 602 — 608.

De partikel van het heilig Kruis heeft eene lengte van 5 duim op eene breedte van 8 streep en eene dikte van 5 streep; ze is gevat in een verguld zilveren kruis, dat hoogst waarschijnlijk (behalve het later bijgevoegde aanhangsel) uit de 13de eeuw afkomstig is.

De tegenwoordige reliquie is, — volgens het authentiek stuk van 1844, geteekend door den toenmaligen Vicaris-Generaal van het Aartsbisdom van Mechelen, P. Corten —, afkomstig uit het diocees van Gent en werd in 1850 aan het Seminarie van Rolduc door den weleerwaarden Heer C. H. Caers, priester uit het diocees van Mechelen, ten geschenke gegeven.

In het jaar 1875 werd deze partikel geplaatst in een nieuw reliquiarium, dat, in navolging van het oorspronkelijke reliquaire van Hoydonck bewerkt, door den hoogeerw. Heer Kan. J. Deutz, Deken van Kerkrade, destijds leeraar aan onze Scholen, aan de Inrichting gegeven werd.

Het inschrift luidt:

Exilit antiqua amissa cruce Rhoda recenti.

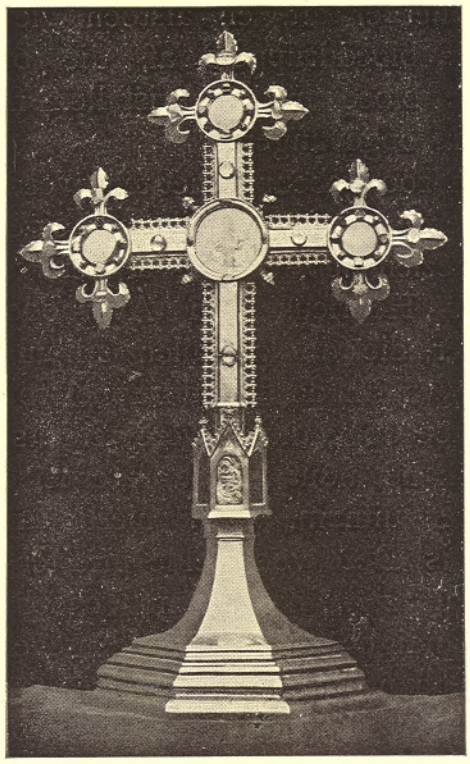

De reliquie van het heilig Kruis te Waubach.

De Reliquieën der H. Lucia.

ER is geen twijfel, dat bij de plechtige consecratie der crypte, op den 13den December 1108, aanzienlijke reliquieën der heilige Lucia, op wier feest de kerkwijding plaats had, in het hoofdaltaar geborgen werden en dat van dien tijd de groote vereering dezer heilige martelaresse in de Abdij en omstreken dagteekent.

Verschillende stukken van ons Archief leggen van deze groote vereering onwederlegbare getuigenis af.

In het jaar 1209 werd met vele andere eene reliquie der heilige Lucia gelegd in het altaar, dat in het midden van den westelijken muur, onder den toren, ter eere van den Prins der Apostelen opgericht werd.

Een document van 11 November 1361 (afschrift op papier, 18de eeuw) spreekt van den aankoop eener jaarlijksche rente ten behoeve van den beneficiant „sent Luciën Elters der heyliger Jonfrauen dy hynen der Kroigt in demselben Godshuys steit."

In 1565 verklaart abt Joh. Wormbs, dat de «capella S. Luciae», in onze

kerk gelegen, een waar beneficie is, met jaarlijksche inkomsten tot een bedrag van 24 daalders.

Den 6den September 1647 had de consecratie plaats van het altaar aan de H. Lucia toegewijd, door den Wijbisschop en Vicaris Generaal van Luik, Richard Paulistravius. Den 14den Mei 1670 werd een overeenkomst geteekend door den abt van Rolduc en Lennerdt Graff, goudsmid te Aken, over het vervaardigen van een zilveren borstbeeld der H. Lucia. Lennerdt Graff verklaart, op zich genomen te hebben **„zu verfertigen ein silbernes Brustbilt der H. Luciae in lebensgroße/ in gewicht haltendt ungefehr 14 ad 15 pond silbers ... nach der auß holtz gemachten modell."** Hij krijgt **„vor jeder lots silbers aan macherlohn ein Kopstuck."** Daar hij zelf het noodige zilver niet bezorgen kan, zoo heeft de abt hem **„zu selbigem endt laßen uberzahlen ein hundert und achtzig Reichsthaler in frantzösichen speciebus,"** welke hij verklaart ontvangen te hebben. (Beide stukken oorsp. op papier).

Den 10den April 1677, wordt op verzoek van den abt van Rolduc, het anniversarium der consecratie van het altaar van Sint Lucia verplaatst op den Zondag voor Maria Geboorte door Johannes Antonius Blavier, Wijbisschop van Luik. Den 12den Juni van hetzelfde jaar keurt Paus Innocentius XI de Broederschap van de H. Lucia goed en verleent rijke aflaten op haren feestdag en op verscheidene andere dagen. Het oorspronkelijke stuk op perkament «sub annulo piscatoris» berust in het Archief.

Een bidprentje van 1758, de processies voorstellend, die ter vrome vereering der heilige Maagd en Martelaresse van alle kanten van ons gewest naar Rolduc heentrokken, geeft eene opsomming der aflaten, verleend aan de leden der Broederschap van de H. Lucia. Wij laten den tekst in de eigenaardige taal van het oorspronkelijke stuk hier volgen.

Verzeichniß der Ablaß/ zu verdienen von allen denen so in der Abteyen Closterade zu Ehren der hl. Jongfrau und Märtyrin Lucia/ eine besondere Patronin wider die gefährlichen Krankheiten der rothen Ruhr/ Pest/ etc. aufgerichteten Bruderschaft einverleibet seynd.

Erstens verdienen Vollkommenen Ablaß am Tage da sie sich einschreiben lassen/ wenn sie nach gethaner reumütigen Beicht die heil. Communion empfangen.

Zweitens verdienen sie Vollkommen Ablaß am Fest der heil. Lucia/ den 13 Decembris; sieben-jährigen samt 7 Quadragenen Ablaß/ am letzten Sonntag vor der Fasten/ Quinquagesima genannt; am Pfingstmontag/ am Fest der hl. Anna/ und am Sonntag vor Mariä Geburth/ wen sie jedesmahl gemeldter Abteyen/ Kirch oder Capelle der heil. Martyrin besuchen/ reumüthig beichten/ Communiciren/ und Gott andächtig betten für Bekehrung der Sünder/ Vereinigung Christlicher Fürsten und Potentaten/ Aufreutung der Ketzereyen/ und Erhöhung der Kirchen.

Drittens können sie 60 Tag Ablaß verdienen/ so offt sie dem Ampt der h. Meeßen, oder andern Kirchendiensten in gedachter Kirchen oder Capellen beiwohnen; so offt sie einem Armen beherbergen /zwischen Feinden den Fried machen/ oder dazu helfen; so offt sie eine Leiche

zum Begräbniß begleyten; bey Proceßionen/ so mit Gutheissen der Obern geschehen/ sich einfinden; so offt sie das hochw. Sacrament des Altars bey Proceßionen/ oder wenn er zu Krancken getragen wird/ begleyten/ oder falls sie verhindert seyen/ zum gewöhnlichen Glocken-Zeichen einmahl das Vatter unser und Englischen Gruß betten; so oft sie 5 Vatter unser samt Englischen Gruß betten für die seelen der abgestorbenen Mitbrüder und Mitschwestern; so sie einen Sünder auf den rechten Weg des Heils bringen; die unwißende die Gebott Gottes/ und was zum Heyl nothwendig/ lehren/ oder einiges ander Werck der Liebe oder der Andacht verrichten.

Endlich verdienen sie vollkommen Ablaß in ihrem Sterbe-Stündlein/ wan sie nach reumuthig gethaner hl. Beicht die hl. Communion empfangen/ oder wofern sie dieses nicht können/ den Nahmen Jesu — mit dem Mund oder wenigstens mit dem Hertzen andächtig und reumuthig anruffen.

Aachen/ gedruckt J. M. E. Muller/ Buchdr. 1758.

In een zeer beschadigd concept op papier van 13 Mei 1678, verklaart de abt Petrus van der Steegh, dat een klein stukje van de reliquie afgenomen is en ten geschenke gegeven aan Thomas Stapleson, en beschrijft hij de reliquie van de H. Lucia, als hij getuigt, dat «in onze kerk bewaard wordt eene partikel van den hegilien schedel der H. Maagd en Martelares, van eene aanzienlijke lengte, «ad longitudinem unius digiti» en dat deze reliquie aan de Abdij gegeven is geworden door een beroemd en vroom inwoner van Keulen, Wilhelmus Friessen.

Deze vurige vereering der heilige Lucia duurde tot aan de Fransche Omwenteling.

Bij het beschrijven van de middeleeuwsche merkwaardigheden der oude abdijkerk kunnen wij ons niet weerhouden onzen weemoed uit te spreken over het verlies van de schatten, die eens de kerk versierden. Altaren, beelden, altaarsieraden, gouden en zilveren vaatwerk, misgewaden, het levenslange werk van menig kunstenaar in de kloosterpij, of het vrome tijdverdrijf van adellijke jonkvrouwen, alles is verdwenen, alles verslonden in den maalstroom der omwentelingen!

Zoo is elk heiligdom een beeld en bewijs tevens van de beschavende macht der ware Kerk.

Zoolang de zon der waarheid een land beschijnt, ontluiken onder hare weldoende stralen duizenden bloemen der kunst in de rijkste schakeeringen. De Christen, door den gloed der waarheid in geestdrift ontvlamd, grijpt naar alle stoffen der natuur, om het verheven gevoel, dat zijne ziel beheerscht, te verzinlijken; hout en steen, goud en zilver, zijde en fluweel vertolken de bede zijns harten, en de kerk, waar zijn God in woont en troont, waar hij, het schepsel, knielt en bidt en peinst en weent, en juicht, wordt een verheven lust-warande, waarin, door de wondervolle scheppingen der kunst, een lentebloei heerscht, zoo één en toch zoo verscheiden als de duizend gevoelens der ééne ziel, om God, de zon van alle waarheid en leven, te eeren en te prijzen. Maar wee, wanneer de duistere wolken der dwaling opstijgen en de orkaan der omwenteling over den rijk begroeiden lusthof in woeste

vaart zijne vernieling slingert! Alle bloemen zijn verflenst, alle stengels zijn geknakt! Het paradijs ligt verwoest, in de akelige woestenij heerscht de dood, en elke levenskiem is vertrapt en verdord.

Maar de dwaling heeft haar tijd en hare grenzen. Wanneer de mensch zijn hoogmoed en eigenwaan aflegt en bij het erkennen van eigen zwakheid, weer hoopvol het oog richt op de Kerk, de veilige vuurbaak op de zee der wereld, dan keert de zon met haar licht en warmte weder, die de woestijn doet herleven en alles groeien en bloeien onder hare stralen.

Uitgeplunderd, naakt en letterlijk van alles, ook van het allernoodzakelijkste beroofd, kwam de kerk in 1830 onder het bisdom van Luik, in 1843, onder het bestuur van het pas opgerichte seminarie van het bisdom Roermond. Volgens menschelijke berekening kon geen ongunstiger lot haar treffen; het seminarie toch van Rolduc, van alle bezitting verstoken, kon slechts met moeite in de noodzakelijke behoeften der school voorzien.

Maar de liefde is machtig, de liefde is rijk.

Een halve eeuw is verstreken, en niet alleen is de kerk in hare oorspronkelijke vormen herbouwd en met de heerlijkste tafereelen op muur- en gewelfvakken versierd, maar zij bevat tevens menig sieraad, dat spreekt van het geloof, van de liefde en dankbaarheid der jeugdige bevolking.

Daar rijzen, wij meldden het reeds, naast het hoofdaltaar, de altaren van het H. Hart, van de H. Maagd, van den H. Jozef, den H. Aloysius; daar schitteren in het smeltend geheimzinnige licht der geschilderde koorvensters de heilige Geheimen der Moedermaagd; daar staat de priester met zijne bedienaren, op de hooge feestdagen, uitgedost in de wijde misgewaden, waarop de beelden der beschermheiligen van Rolduc in keurig borduurwerk geschilderd zijn; daar galmen door de oude gewelven de machtige tonen van een orgel, dat met de beste in ons land kan wedijveren; daar hangen in donkerrood fluweel de rijkbestikte banieren der Congregaties; daar vereenigen zich in de schoone bidkapel de leden der drie Congregaties en bidden vóór de reliquieën van hunne Patronen, Aloysius en Joannes Berchmans.

Wij weiden niet verder uit en beperken ons ten slotte tot twee merkwaardige feiten: het overbrengen van het lichaam der heilige Daphne uit de Catacomben naar Rolduc en de aanleiding tot het aanleggen van het kleine kerkhof te Rolduc.

„Het Corpus sanctum" der H. Daphne.

DIE der talrijke leerlingen, die te Rolduc hunne opvoeding genoten hebben, herinnert zich niet met levendige belangstelling den naam der heilige Martelares, wier heilig gebeente in zijn geheel, zooals dit in de catacomben van Praetextatus gevonden werd, door Gods liefdevolle voorzienigheid naar Rolduc werd overgebracht? Wie hunner heeft de heilige Daphne, in zijn nood naar ziel of lichaam, niet met onbegrensd vertrouwen aangeroepen en denkt niet met dankbaarheid terug aan de persoonlijke, door hare machtige voorspraak verkregen gunsten en genaden? En de Inrichting zelve, hoe vaak verheugde zij zich niet in de zichtbare bescherming der Heilige bij dreigende gevaren en mocht zij het danklied aanheffen Haar ter eere, wier machtige hand alle onheil afwendde, alle zegeningen over het Haar toevertrouwde gesticht deed nederdalen?

Het zal daarom den lezer welkom zijn, het heuglijk feit van de schenking en overbrenging van het «heilig lichaam» te vernemen, zooals wij het verhaald vinden in «Kersten, journal historique et littéraire», deel 14, bladzijde 411.

Het was op een Zondag van 't jaar 1847, den 24sten October, dat het Seminarie Rolduc verrijkt werd met een corpus sanctum, hetwelk pas uit de catacomben van Rome was opgegraven. Wij laten eenige bijzonderheden betreffende deze heuglijke gebeurtenis volgen:

In het jaar 1846 werd Rolduc bezocht door een reiziger, die zich door zijne hoogst beschaafde en deftige manieren onderscheidde en die volstrekt onbekend wenschte te blijven. Hij vertoefde er slechts korten tijd en dacht aanvankelijk niet meer weder te keeren; doch of het toe te schrijven was aan de aantrekkelijkheid der streek, of aan de hartelijke ontvangst, hem bereid, of wellicht aan beide, zeker is het, dat de reiziger, acht dagen later terugkwam en men toen ontdekte, wie hij was: deze hooge bezoeker, tot nog toe onbekend, was niemand anders dan prins Julius Cesar de Rospigliosi, later commandant van de burgerwacht te Rome. — Het toeval wilde, dat Mr. Bogaers, professor aan het Seminarie van Roermond, zich te Rolduc bevond en getuige was van het hartelijke afscheid des prinsen. Dit gaf hem den moed om den vorstelijken persoon bij gelegenheid van zijn bezoek aan Rome, zijne opwachting te maken. Bij het hooren van den naam van Rolduc vroeg de prins aanstonds allerminzaamst op welke wijze hij zijne vermeende verplichtingen aan dat gesticht zou kunnen nakomen; waarop de professor als zijn gevoelen te kennen gaf, dat hij voorzeker zijn aandenken niet beter zou kunnen vereeuwigen, dan door het schenken van eene voorname reliquie. Ik zal er aan denken, antwoordde de prins. Eenige dagen later kwam hij den professor een tegenbezoek brengen en hem eene reliquieënkast, waarin het geheele gebeente en een gedeelte van het bloed van de H. Daphne zich bevonden, ten geschenke aanbieden.[1]) De prins had deze kostbare overblijfselen op uitdrukkelijk bevel van den H. Vader verkregen. De ontdekking en uitgraving van het corpus sanctum had den 5den Januari van hetzelfde jaar plaats gehad, zooals het authentieke bewijsstuk getuigt. De naam der heilige was op een grafsteen gegrift en het bloed lag naast het lichaam in een fiool. Het geheel draagt de handteekening en het zegel van den opzichter der pauselijke sacristie, Mgr. Castellani, bisschop van Porphyra, en Z. D. H. alsook Dr. Faylor, was zoo goed verdere en meer omstandige inlichtingen te verschaffen.

Rolduc was dus in bezit gekomen van het lichaam eener heilige uit de eerste eeuwen; er bleef slechts over het waardig te ontvangen. Mgr. Paradis wilde daarom de plechtigheid der ontvangst met zijne hooge tegenwoordigheid opluisteren. Eene ontelbare menigte was van alle kanten samengestroomd; de geestelijkheid van alle omliggende plaatsen, en alle

1) Daphne is een Grieksch woord, dat laurier beteekent. De Latijnsche benaming zou zijn Laura, welke naam volstrekt niet onbekend is.

leeraren en leerlingen van Rolduc omringden den kerkvoogd in de ruime kerk van Kerkrade. Ten aanschouwe van die geheele vergadering gaf Mr. Bogaers zijn heiligen schat aan Mgr. Peters, Directeur van Rolduc over, met de woorden: «Ik acht mij gelukkig U namens Zijne Excellentie den prins de Rospigliosi, het lichaam met een gedeelte van het bloed van de H. Daphne, maagd en martelares, te kunnen overhandigen. Moge het voor het Seminarie Rolduc het onderpand zijn van eene steeds toenemende welvaart, en voor de geloovigen dezer schoone streek een voorwerp van gedurige vereering en eene bron van alle zegeningen!»

De Directeur antwoordde met verheffing van stem: «En ik, Professor, ben gelukkig het voor ons geliefd Rolduc in ontvangst te nemen, en u hier openlijk dank te kunnen betuigen. Sedert Rolduc onder de hoede staat van onzen welbeminden bisschop, hier tegenwoordig, zijn ons zeer vele giften gedaan; doch deze overtreft alle. Onze dankbaarheid is dan ook grenzenloos; gelijk de prijs van het geschenk, dat gij ons brengt, onschatbaar is. Ware iets bij machte haar te verhoogen, dan zou het de naam zijn van Pius IX en van prins de Rospigliosi, alsook de hand van hem, die het ons aanbiedt.»

Na deze woorden werd de antiphoon «Veni sponsa Christi» aangeheven en begaf men zich in processie naar het Seminarie Rolduc. Op dat oogenblik weergalmde allerwege het klokkengelui, terwijl de opgewekte tonen der muziek en de blijde gezangen, zich mengend met de gebeden der menigte, door het luichtruim weerklonken.

Men stelle zich eene processie voor van duizenden personen van iederen leeftijd, van iedere kunne en alle standen, die daar tusschen twee onafzienbare rijen toeschouwers voortschrijdt! Over de geheele lengte van den stoet zag men ontelbare banieren wapperen; bijzonder echter viel in het oog het vaandel, dat de heilige overblijfselen onmiddellijk voorafging. Het droeg den naam van de heilige en en gaf een regenboog te aanschouwen met de woorden: Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriae, — gelijk de regenboog schittert tusschen de glanzende wolken — en beneden een rozenboom, waar omheen geschreven stond: Et quasi flos rosarum in diebus vernis, — en gelijk bloeiende rozen in de dagen der lente. — Door een gelukkig toeval geeft de latijnsche tekst, letterlijk genomen uit het boek Eccli. 50, 8, nauwkeurig den datum aan van het jaar der overbrenging.

Op het oogenblik, dat de stoet den drempel der kerk van Rolduc overschreed, weerklonk een tweede salvo in de verte. In de kerk gekomen, opende de bisschop de reliquieënkast. Plechtig oogenblik! Met luider stemme las de kerkvoogd de bewijsstukken voor, verbrak de zegels, en heel het volk herhaalde tot driemaal toe en in verschillende talen: Heilige Daphne, bid voor ons. De begeestering bereikte haar toppunt, toen men een der voornaamste beenderen alsmede de fiool, die een gedeelte van het bloed der heilige bevatte, aan aller blikken vertoonde. Een der leeraren der inrichting hield eene keurige redevoering, op de gebeurtenis toepasselijk, waarin hij tot tekstwoorden gekozen had: Custodit Dominus ossa justorum, et unum ex his non conteretur.

Toen deze geëindigd was, hief de bisschop plechtstatig het Te Deum aan, voortgezet door duizenden stemmen; en zoo werd letterlijk aan de uitnoodiging van den psalmist gevolg gegeven: Looft den Heer in Zijne heiligen. Laudate Dominum in sanctis ejus. De heilige geestdrift van het volk is zoo groot, dat men er tegenwoordig van spreekt den naam van de heilige bij het doopsel te geven: het zij zoo! Dit is ook nog eene manier om den Heer in Zijne heiligen te loven. Laudate Dominum in sanctis ejus.

Bij gelegenheid van het veertigjarig priesterfeest van Mgr. W. Everts, Directeur der Inrichting, werd den hoogstverdienstelijken priester eene door Dr. Cuypers ontworpen teekening aangeboden van een heerlijk, in koper uit te voeren, reliquiarium. Het nieuwe reliquieënschrijn is een geschenk van de leeraren en leerlingen van het gesticht.

Op Zondag, 15 November, werd het heilig gebeente plechtig in dit reliquieënschrijn neergelegd.

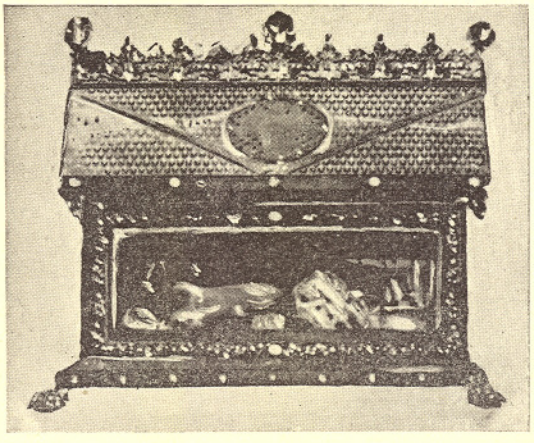

Reliquiarium der H. Daphne.

In 1897 vierde Rolduc, tegelijk met het vijfentwintigjarig bestaan van de Hoogere Burgerschool, de vijftigjarige herinnering van het overbrengen van het «corpus sanctum». De pontificale hoogmis werd gehouden door Z. D. H. den Aartsbisschop van Utrecht, Mgr. Henricus van de Wetering, waarna het Te Deum, tot dankzegging voor de vele genaden, verkregen door de H. Martelares, plechtig gezongen werd.

Op aanvrage van den Directeur der inrichting heeft Paus Leo XIII een jaarlijkschen vollen aflaat verleent op 23 October — consuetis conditionibus — en een aflaat van 300 dagen dagelijks eenmaal te verdienen door allen die met een berouwvol en godvruchtig hart bij de reliquie der H. Daphne zullen bidden.

De Johannes-kapel op het Kerkhof en de Johannes-klok.

TOT het jaar 1870 werden de enkele leerlingen, die de dood aan onze zorgen en liefde ontrukte, op het parochiale kerkhof te Kerkrade ter aarde besteld. Sedert dat jaar rusten onze dierbare afgestorvenen, leeraren, leerlingen en dienstboden, in de nabijheid van het gesticht, in de schaduw der cypressen, wier donkere toppen zich hoog verheffen op het langwerpig vierkant van den kleinen godsakker, in het noordelijk gedeelte van den tuin. Daar, binnen de enge met klimop begroeide muren, rusten in den Heer, onder de bloemige graszode, de afgestorven leeraren, de Weleerwaarde Zeergeleerde Heeren Petrus en Gerardus Slits, Frans Ramaekers en Jozef Lienaerts, en de diep betreurde leerlingen, wier namen op de kleine grafsteenen, die hunne rustplaats aanduiden, vermeld staan.

Op dit kleine kerkhof werd ook, zooals wij later zullen mededeelen, het stoffelijk overblijfsel bijgezet van den Hoogeerwaarden en diepbetreurden Directeur Mgr. W. Everts, om in de schaduw van zijn Rolduc, en te midden zijner te vroeg ontslapen medewerkers en leerlingen, den dag der verrijzenis af te wachten.

In den achtergrond der grafkapel, onder de in wit zandsteen gebeitelde voorstelling van den Gekruiste met zijne goddelijke Moeder en beminden leerling, lezen wij het opschift:

AAN DE NAGEDACHTENIS
VAN HUN GELIEFDEN EENIGEN ZOON
JOHAN VAN WEEDE
GEB. TE ALKMAAR 22 JULI 1857
OVERLEDEN TE AKEN 15 JULI 1870
EN HET EERST OP DEZEN GODSAKKER TER
AARDE BESTELD, HEBBEN DIEPBEDROEFDE
OUDERS DIT GEDENKTEEKEN GEWIJD.

Bij gelegenheid van het overlijden van dezen jeugdigen leerling werd de Joannes-klok gegoten. Zij draagt tot opschrift:

D.D.
Joës van Weede et Jacoba van
Waas coni. Alcmarienses.

en op den anderen kant:

Dulcis nati Dant Causa tristes
genitores Dicorque Johannes.

Diepbedroefde ouders hebben mij ten geschenke gegeven om wille van hun dierbaren zoon en Johannes is mijn naam.

Tot blijvende herinnering aan den dier-

baren ontslapene, halen wij hier de bladzijden aan, die wij kort na zijn dood aan zijne nagedachtenis wijdden.

DE JOHANNES-KLOK TE ROLDUC.

In het voorjaar van 1869 belde een elfjarig knaapje bij den pastoor van Alkmaar aan, om hem zijn

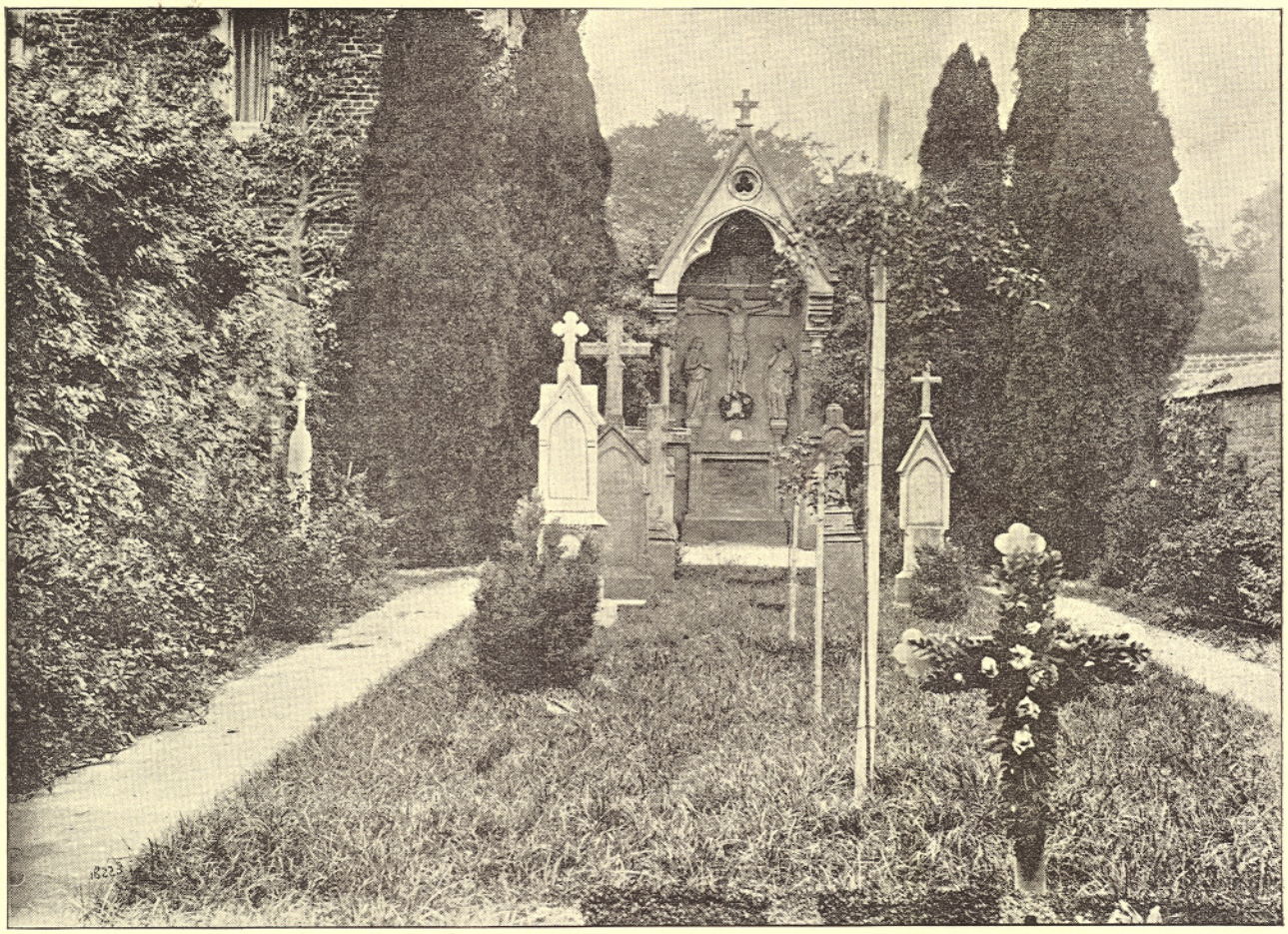

Kerkhof van Rolduc.

afscheidsgroet te brengen. Na een kort en hartelijk onderhoud, knielde hij neder, zeggende: «Vader, geef mij den zegen, opdat ik den wil van God in alles getrouw moge volbrengen.»

«De goede Jesus, Zijne Moeder, en uw beschermheilige Johannes begeleiden u, mijn dierbaar kind!» sprak de priester bewogen door dat blijk van kinderlijk geloof. «De vrede en de zegen van den Almachtige dale over u neder en blijve steeds op u rusten.» En Johan stoomde blij te moede, vergezeld van zijne ouders, naar zijn nieuwe verblijfplaats.

Gelukkig Rolduc, dat binnen zijne muren een engel mocht huisvesten!

Een engel! Zoo lieflijk immers waren de zachte trekken van zijn eenigszins bleek gelaat, zoo innemend zijn vriendelijke glimlach en de vroolijke blik zijner oogen.

Gelijk de zon met hare gouden stralen het wolkje, dat haar voorbijdrijft, doordringt en verguldt, zoo straalde de bovennatuurlijke glans van de onschuldige ziel des jongelings door al zijne gelaatstrekken. Altijd even tevreden en gelukkig, altijd even minzaam en toegeeflijk jegens zijne makkers, even kinderlijk onderdanig aan zijne oversten, bracht hij in ongestoorde vreugde het eerste jaar door. In dat argeloos spelend kind vermoedde wellicht niemand den diepen ernst van een rijperen leeftijd en den ijver van een apostel; en toch, reeds toen werkte hij onvermoeid aan de bekeering eener ziel, die hem dierbaar was. Maar gij, die met hem uwe speeluren doorbracht, zaagt gij dan niet, hoe hij elken middag, wanneer gij ter speelplaats spoeddet, ongemerkt de koordeur der kerk binnensloop en op de trappen van het hoogaltaar nederknielde? Daar, in de ongestoorde, geheimnisvolle stilte des heiligdoms, dacht hij aan haar, van wie hij, de eenig overgebleven zoon, geheel het geluk, geheel de vreugde uitmaakte; aan haar, die hem zoo onschuldig, zoo vroom had weten op te voeden, ofschoon zij zelve, helaas! geen kind der ware Kerk

was. Daarom verliet hij op dat uur zijne spelende makkers; daarom vouwde hij zoo smeekend zijne teedere handen, verhief hij zoo geloovig zijne oogen tot het tabernakel en bad hij zoo kinderlijk en vurig: O goede Jesus, ontferm U toch over mijne dierbare Moeder! zij bemint mij zoo teeder en is zoo ver van U verwijderd! Leer haar U en Uwe goedheid kennen, al was het ten koste van mijn leven, dat ik U gaarne ten offer aanbied.»

De Engelen brachten den kelk des jeugdigen offeraars, omkranst met de rozen zijner dagelijksche beden, voor God; en beangst, of soms een aardsche smet op de sneeuwwitte blaadjes dier pas ontloken lelie mocht vallen, baden zij Hem het onschuldig kind in hun gezelschap op te nemen. God nam het offer aan en verhoorde die bede. Langzaam ondermijnde eene kwijnende ziekte zijn zwak lichaamsgestel. Zijne zorgvolle ouders namen hem mede naar het naburige Aken; daar werd het offer volbracht. O! wie u daar gezien heeft uitgestrekt op uwe lijdenssponde, met uw doodsbleek gelaat, waarvan de ziekte wel allen bloei van gezondheid, maar niet de engelachtige vriendelijkheid had kunnen rooven; wie u daar gezien heeft spelende met uw rozenkransje en uw kruisbeeld, hij vergeet u nooit meer! Wie uwe woorden gehoord heeft, woorden vol verheven waarheid en diepe godsvrucht, onschatbare paarlen van uwe verbleekte lippen gerold, neen, hij vergeet ze nooit meer! Meer dan iemand echter, ving zij ze op in haar trouw moederhart, de edele vrouwe, die hem lange dagen en lange nachten met onuitsprekelijke liefde bewaakte en verzorgde! Te vergeefs evenwel smeekte zij den Hemel om het behoud van dien zoon, den eenigen, die haar op aarde den zoeten naam van «moeder» kon toefluisteren; te vergeefs verklaarde zij zich bereid, haar twijfelenden geest gevangen te geven in de banden des geloofs voor het afgebeden wonder zijner genezing; — het offer moest volbracht, de kelk ten bodem toe geledigd worden; het zaad moest in den schoot der aarde wegsterven, alvorens de vrucht des heils te dragen.

De Julizon stond in vollen gloed; de oogsttijd was aangebroken; de jeugdige plant was gerijpt voor de eeuwigheid.

Als een blanke duif steeg zijne ziel ten hemel. Zijn lichaam werd volgens zijn verlangen, naar het hem zoo dierbaar Rolduc overgebracht en, als een eerste zaad van onsterfelijkheid, op den nieuwen Godsakker nedergelegd.

O! hoevele tranen vloeiden op zijn graf!

O! moeder, wie zal zeggen, wat er in uw bloedend hart omging, bij dat laatste vaarwel uwen lieveling toegeroepen, toen gij hem, en met hem geheel uw geluk, geheel uw levensvreugde, in den schoot der aarde zaagt nederdalen! Matig, o matig uwe droefheid! Zijn dood zal uw leven worden; gij hebt hem het aardsche geschonken, hij zal het u met het eeuwige vergelden.

Zij ging henen overstelpt van droefheid. Maar het zaad, door de woorden van het lijdend kind in hare ziel geworpen, ontkiemde en groeide welig op. Nog geen jaar was er verloopen, of het gebed der onschuld had in den harden strijd tusschen geloof en dwaling gezegevierd. En toen zij op den eersten verjaardag van Johan's dood terugkeerde, zag men haar voor hetzelfde altaar, aan welks voet, op de bede van het kind, de bron der genade opborrelde, in gloeiende liefde nederknielen en het Brood der uitverkorenen ontvangen.

Wel was de smart niet geweken en weende zij nog bitter op het graf haars zoons, maar bestraald door de zon der genade, begreep zij nu, in hunne volle waarheid, de woorden in de marmeren zerk gebeiteld: «Ik ben de verrijzenis en het leven; wie in Mij gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven.» En een onuitsprekelijke troost verkwikte haar bloedend moederhart.

Maar wie, o dierbare jongeling, wie zal ten eeuwigen dage de herinnering van uw geloof en van uwe edele zelfopoffering bewaren?

Wel staat uw naam diep gegrift in het hart uwer studiegenooten. — maar Rolduc is als de rusteloze zee, waar steeds nieuwe golven de vorige verdringen. Uwe vrienden hebben uwe rustplaats reeds verlaten en zijn verspreid in alle oorden der wereld.

Wel zweeft uw beeld nog levendig voor den geest uwer leeraren, maar ook zij, op de gladde baan des levens voortgedreven, zullen niet altijd bij uw graf vertoeven.

Wel spreekt de prachtige grafkapel van uwe liefde tot Jezus, tot Zijne onbevlekte Moeder, tot Zijn lievelingsleerling, maar zij meldt ons niet, dat daar een kind rust, wiens gebed zijne moeder bekeerde.

Nog eens, waar is de stem, die met onvermoeide kracht aan het nageslacht uw geloof en uwe edelmoedige daad zal verkondigen?

De moeder, die gij reddet, zij weet in hare vindingrijke liefde haar danklied te vereeuwigen. Onuitwischbaar drukte zij uw beeld in het gesmolten metaal der klok, die in den doop uw naam ontving; en elken dag, op het middaguur, het uur der redding, waarop gij van God hare bekeering afsmeektet, golven de machtige tonen der Johannesklok over de ruime gebouwen van het gesticht, ruischen zij door de dichte kronen zijner eike- en beukeboomen en glijden zij langs de verre heuvelklingen, om zich te verliezen in de vruchtbare valleien.

En zoo lang geen goddelooze hand dit gezegend oord zal onteeren, zoo lang het kruis zal schitteren op zijn torens, zoo lang zal hare metalen tong uw naam, uw onschuld, de kracht van uwe gebeden, de dankbare liefde uwer moeder verkondigen.

De Kerk van Rolduc, Begraafplaats der Hertogen van Limburg.

IN zijne geschiedenis van Limburg noemt Ernst de kerk van Rolduc het «Saint-Denis» der Hertogen van Limburg, voorzaten van ons geliefd vorstenhuis.

In het midden der kerk namelijk rusten de stoffelijke overblijfsels van Hertog Walram III, zeer diep begraven onder eene graftombe, die beschadigd en half verbrijzeld door de hervormers der zestiende eeuw, in 1687 hersteld werd in den vorm, dien zij nu nog heeft. Zij bestaat uit een hardsteenen praalzerk, waarin een levensgroot beeld den hertog voorstelt in liggende houding en met stalen wapenrusting bekleed; in de trekken van het gelaat bemerkt Ernst, is het nieuwe beeld de trouwe navolging van het eerste. De tegenwoordige sarcophaag ligt van 1687 af even onder den vloer en is met koperen traliewerk overdekt. De rand draagt het volgende opschrift:

Iste fuit talis virtutibus imperialis
Majestas similem nescivit habere per orbem:
Limburch dux, archos Arlon, comes in Lucelemburch,
Walramus dictus, dux Henricus pater ejus.

Wij vertalen; Zóó was zijn uiterlijk; geen prins ter wereld beklom den keizerstroon, die hem in deugden evenaarde. Hij was Hertog van Limburg, Markies van Arlon, Graaf van Luxemburg. Zijn naam is Walram; hij was de zoon van Hertog Hendrik.

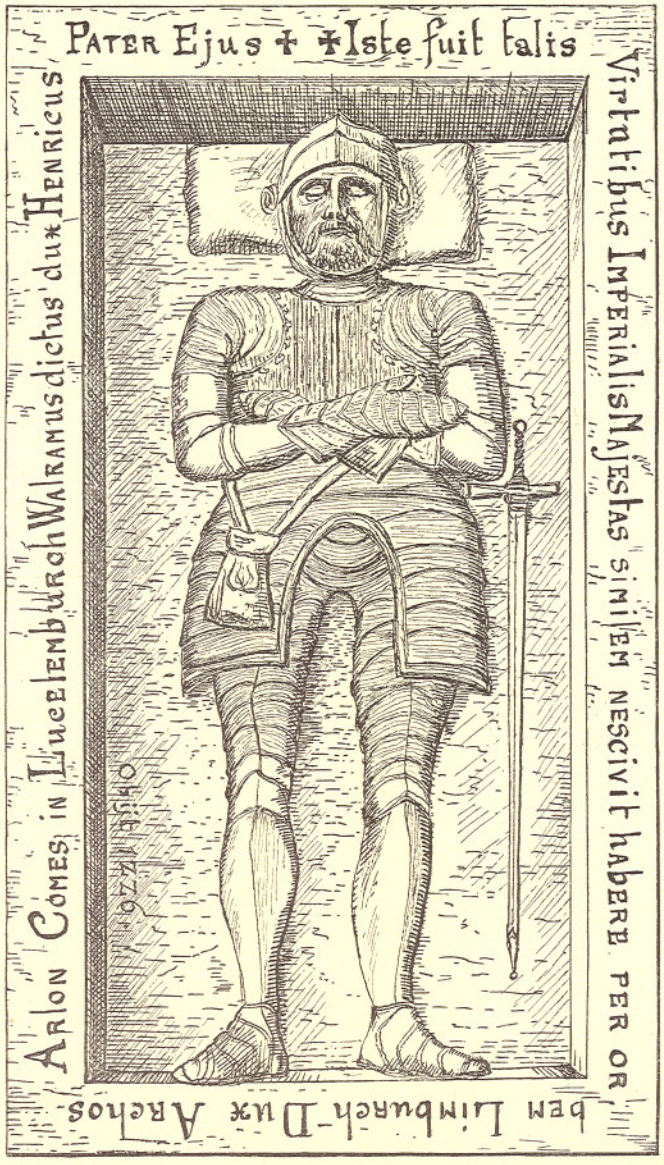

Graftombe van Walram III, Hertog van Limburg.

Tevens zijn in de kerk te Rolduc begraven:

Jutta van Gelder, gemalin van Walram II (den Heiden.)

Hendrik II met zijne gemalin Machteld, gravin van Saphenberg.

Hendrik III, Hertog van Limburg, vader van Walram III.

Door deze Hertogen stamt onze jeugdige Koningin Wilhelmina, (die God moge beschermen!) van Karel den Groote af, zooals blijkt uit den stamboom door wijlen Mgr. Everts, directeur der scholen te Rolduc, aan Zijne Majesteit Koning Willem III, bij zijn vijf-en-twintig-jarig Koningschap, in 1874 aangeboden.

De te Rolduc begraven voorvaders van ons koninklijk stamhuis nemen wegens hun uitstekenden krijgsmoed een eerste plaats in onder de ridders dier heldeneeuw.

Hendrik II was een moedig krijgsman, al stelde hij zijn dapperheid niet altijd der goede zaak ten dienste. Wij zien hem strijden onder het vaandel van Frederik Barbarossa, tegen Rome optrekken in 1166, terwijl hij reeds met Kerstmis in 1165 aan de vergadering deelnam, waarin de anti-Paus Paschalis III de heiligverklaring van Karel den Groote uitsprak. Hij stierf aan de pest, die in het leger van den keizer in Italië uitbrak, maar zijn lichaam, (of liever zijn gebeente) werd naar Rolduc overgebracht.

Hendrik III (de Oude) was volgens Ernst een der uitstekendste vorsten zijner eeuw. Hij was begaafd met een buitengewone werkkracht en een onwrikbare standvastigheid in het doorzetten zijner plannen. Hij was een schrander staatsman, maar niet altijd even oprecht en kiesch in de keus zijner middelen, een krijgsman, wiens dapperheid zich nooit verloochende en tot in hoogen ouderdom roemrijk uitblonk.

Zijne regeering was een onafgebroken oorlogen, nu eens in groote geschillen zooals in den strijd van Otto IV van Duitschland tegen Philips August van Frankrijk, waar hij als een der dapperste verdedigers van Otto deelnam aan den slag bij Bouvines, dan weder in de twisten der kleinere vorstendommen, waarin Limburg onophoudelijk gewikkeld was.

Wij halen slechts één feit aan, dat meer op Rolduc betrekking heeft.

In den strijd van den rechtmatig gekozen bisschop van Luik, den heiligen Albertus van Leuven (officium dioec. Ruraemund. 21 Nov.) tegen Lotharius van Hostade, beschermeling van keizer Hendrik VI, was Hertog Hendrik de trouwe en edelmoedige beschermer van den vervolgden kerkvoogd, zijn zusterszoon. Op het versterkt slot van Limburg vond de heilige een veilig toevluchtsoord, en onder de trouwe hoede en begeleiding van den onversaagden hertog vertrok hij naar Reims ter bisschopswijding. Toen Albertus te Reims op trouwelooze wijze door Duitsche edellieden (Hendrik was, op de tijding dat de Keizer van Duitschland naar Luik getrokken was, naar Limburg teruggekeerd) vermoord was geworden, trad de Limburgsche ridder als vreeselijk wreker op dier snoode daad en vernielde al de burchten van den Graaf van Hostade.

Wanneer wij nu lezen dat de Hertogen van Limburg de Abdij van Rolduc «h u n h u i s» en de kerk «h u n n e k e r k» noemen, is het dan niet hoogst waarschijnlijk, dat ook Albertus gedurende zijn leven dikwijls te Rolduc vertoefde, hij die in zoo innige betrekking met de Hertogen stond?

Hendrik III stierf in het jaar 1221. Een document bewijst, dat in hetzelfde jaar de heilige Engelbertus, aartsbisschop van Keulen, zich te Rolduc bevond, en het is waarschijnlijk, dat hij de begrafenis van den Hertog door zijne tegenwoordigheid opgeluisterd heeft. Het stuk behelst een, door Hendrik III aan het kapittel van Maastricht gegeven privilege, dat nu door Walram zijn zoon bevestigd wordt en op de eerste plaats door Engelbertus als getuige onderteekend is. Het eindigt met de woorden: dit is gebeurd te Rolduc 1221. Daar Walram enkel den titel voert van Graaf van Luxemburg, is de charta waarschijnlijk op den dag der begrafenis van zijn vader uitgevaardigd.

Walram III, de stamvorst van het beroemd Limburgsch-Luxemburgsch vorstenhuis, schittert als een der heldhaftigste ridders in de roemvolle schaar der kruisvaarders.

Hij had zich met zijn vader en broeder onder de banier des kruises geschaard, toen keizer Frederik Barbarossa op den beroemden landdag van Mentz, den «landdag van Christus» genoemd, het kruis aannam.

In het Oosten zien wij hem steeds als den trouwen en onversaagden wapengezel van den dapperen Koning Richard Leeuwenhart van Engeland. Hij streed aan 's Konings zijde in den vreeselijken slag van Arsuf (1191), waarin Saladijn 8000 soldaten en 32 emirs op het slagveld liet, en Richard met zijn wapenbroeders tusschen de vijandelijke scharen woedde als de zeis tusschen de korenaren, gelijk de oorkonden het uitdrukken.

Het volgend jaar was nog roemrijker voor den Limburgschen ridder. Koning Richard Leeuwenhart had hem uitgekozen tot eene onderneming, een wapenfeit, zooals men moeielijk een tweede in de jaarboeken der geschiedenis zal vinden. (Ernst. Histoire du Limbourg, III, 171-172.)

Terwijl de koning te Accon vertoeft, ontvangt hij het bericht, dat Saladijn Jerusalem verlaten en zich met al zijn strijdkrachten geworpen heeft op Joppe of Jaffa, eene vesting die slechts door 3000 Christenen verdedigd werd. Terstond zendt hij een afdeeling soldaten die, langs het strand, Joppe zouden bereiken; hij zelf steekt in zee met 10 ridders, onder welke Walram en eenige boogschutters, om met allen spoed hulp te brengen aan de bezetting. Voor Accon gekomen, ziet hij, dat de stad reeds in 't bezit der vijanden is. Vol verontwaardiging springen de onvervaarde ridders van de schepen, waden tot aan het middellijf door de golven, stormen de poort binnen, richten een vreeselijk bloedbad onder de Muzelmannen aan, dringen tot den burcht door, waar de bezetting nog weerstand biedt, en drijven het talrijk leger der ongeloovigen uit de stad.

Dit haast ongelooflijk wapenfeit veroorzaakte een ware paniek onder de Muzelmannen; de naam alleen van Richard verwekte angst, en de moed des konings werd spreekwoordelijk. De Turksche schrijver Boha-Eddin kan zijn hulde aan de heldenschaar niet onthouden.

Eer en hulde aan de ridderlijke voorvaderen van ons Koninklijk geslacht!

Eer en hulde, trouw en liefde aan Neerlands jeugdige Koningin, de laatste loot van dien forschen stam!

Moge zij, in vereeniging met Z. Kon. Hoogh. Prins Hendrik van Mecklenburg aan Nederland een nieuw geslacht van Koningen schenken, in wier aderen het heldenbloed der Walrams stroome!

Afstamming van H. M. Wilhelmina Koningin der Nederlanden van Karel den Groote door de Hertogen van Limburg.

KAREL DE GROOTE († 814) × Hildegardis.

I. Lodewijk de Vrome († 840) × Jutta van Beieren.

II. Karel de Kale († 877) × Ermintrudis van Orleans.

III. Lodewijk de Stamelaar († 879) × Aleidis.

IV. Karel de Eenvoudige († 929) × Ogiva van Engeland.

V. Lodewijk van Overzee († 955) × Gerberga van Saksen.

VI. Karel van Frankrijk hertog van Lotharingen († 991) × Bonna van Ardennen.

VII. Lambert I heer van Leuven († 1015) × Gerberga van Lotharingen.

VIII. Eustachius I graaf van Boulogne († 1040) × Machteld van Leuven.

IX. Fred. van Luxemb. hert. v. Neder-Loth. († 1065) × Gerberga v. Boulogne († 1049).

X. Walram of Udo graaf van Limburg († 1082) × Jutta van Luxemburg.

XI. Hendrik I graaf van Limburg en Arlon († 1119) × Aleidis gravin van Bodenstein.

XII. Walram II (de Heiden) graaf v. Limburg († 1139) × Jutta v. Gelder (begr. te Roldue).

XIII. Hendrik II hert. van Limburg († 1167) × Machteld gravin van Saphenburg.
(Begraven te Roldue). (Begraven te Roldue).

XIV. Hendr. III hert. v. Limburg († 1221) (Begr. te Roldue). × Sophia gravin v. Saarbruggen.

XV. Walram III hert. v. Limb. graaf v. Luxemb. († 1226) × Kunegonda erfd. v. Valkenb.
(begraven te Roldue.)

XVI. Walram I heer van Valkenburg († 1242) × Elisabeth gravin van Baar.

XVII. Diederik I v. Valkenburg († 1268) × Johanna (of Aleidis) gravin v. Loon.

XVIII. Walram II van Valkenburg († 1302) × Philippa van Gelder.

XIX. Reinout van Valkenburg († 1332) × Maria van Bautershem.

XX. Margaretha v. Valkenb. × Hendrik graaf v. Vianden heer v. Grimbergen († 1351).

XXI. Otto II graaf van Nassau Dillenburg († 1369) × Aleidis van Vianden.

XXII Jan graaf v. Nassau Dillenb. († 1400) × Margar. gravin v. d. Marck en v. Kleef.

XXIII. Engelbert I graaf v. Nassau enz. († 1442) × Johanna v. Polanen en Breda.

XXIV. Jan (de oude) gr. v. Nassau Dill. († 1475) × Maria gr. v. Loo en v. Heinsberg etc.

XXV. Jan (de jonge) van Nassau († 1516) × Elisabeth van Hessen.

XXVI. Willem (de oude) van Nassau († 1559) × Julienne van Stolberg.

XXVII. Willem I (de Zwijger) gr. v. Nassau, pr. v. Oranje († 1584) × Louise v. Coligny.

XXVIII. Frederik Hendrik prins van Oranje († 1647) × Amalia gravin van Solms.

XXIX. Albertine Agnes prinses v. Oranje († 1664) × Willem Fred. gr. v. Nassau-Dietz.

XXX. Hendrik Casimir graaf van Nassau-Dietz († 1696) × Amalia v. Anhalt-Dessau.

XXXI. Jan Willem Friso gr. v. Nassau-Dietz pr. v. Oranje († 1711) × Maria Louise van Hessen-Kassel.

XXXII. Willem IV prins van Oranje-Nassau († 1751) × Anna van Groot-Bretanje.

XXXIII. Willem V pr. v. Oranje-Nassau († 1806) × Fred. Sophia Wilh. v. Pruisen.

XXXIV. Willem I koning der Nederlanden, groothertog van Luxemburg, prins van Oranje-Nassau († 1843) × Frederica Louisa Wilh. prinses van Pruisen.

XXXV. Willem II koning der Nederl. († 1849) × Anna Paulowna groothv. v. Rusland.

XXXVI. Willem III koning der Nederlanden († 1890) × Adelheid Emma Wilhelmina Theresia prinses van Waldeck en Pyrmont.

XXXVII. WILHELMINA Helena Paulina Maria Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau gehuwd den 7den Februari 1901 met Z. Kon. Hoogheid Prins Hendrik van Mecklenburg-Schwerin.

Aan Hare Majesteit brengen wij opnieuw nederig de Hulde, Haar op den huwelijksdag aangeboden door den Directeur, de Leeraren en Leerlingen van Bolduc.

't Aloud Bolduc, waar 't duurzaam grafgesteente
Uw voorgeslacht vereert in het geheente
Der loken van 't Hertogelijke Huis
Der kloeke Walrams, ridders van het Kruis, —
't Aloud Bolduc, dat ook in jonger tijden
Bond een Oranje-prins zich mocht verblijden
Om uit zijn mond te hooren: „Leeft in vree;
„Wat over u ook koom, „Je Maintiendrai," —
't Aloud Bolduc — verjongd en als herboren,
Nu 't oude in nieuwen luister staat te gloren —
Waar godsdienstzin zich paart aan burgerdeugd
In 't harte van de Nederlandsche jeugd —
't Aloud Bolduc betuigt U hulde en trouwe,
Oranje-Maagd, thans Koninklijke Vrouwe!
Het juicht U toe met frissche jonglingskracht;
Het bidt voor U en voor Uw nageslacht.
Met gansch Uw volk, het thans zoo eensgezinde,
Roemt het U Wilhelmina de Beminde;
Zijn hartewensch en bede is U gewijd:
Oranje nu! Oranje voor altijd!

INHOUD GESCHIEDENIS DER ABDIJ.

Deel I

Oorsprong der Abdij	76
De Abten van Rolduc en hunne voornaamste daden, van Abt Richer 1111 tot aan het bestuur van Leonardus Dammerscheidt, 1521:	
Richer	79
Giselbertus	81
Bertholf	81
Borno en Fredericus	81
Joannes	84
Erpo	85
Butcherus.	86
Helmericus	87
Marsilius	87
Conradus	88
Cono	89
Theobaldus	90
Joannes van Rade	90
Joannes van Berensberg	92
Joannes Vorschheim, Joannes Rippelman	92
Joannes van Huffel, Joannes van Goer	92
Arnoldus Vinck, Joannes Potens	93
Terugblik op de Abdij Cloosterrade en hare inrichting gedurende de middeleeuwen	94
De school van Rolduc	101
Catalogus der boekerij	104
Uitbreiding der Abdij op geestelijk en stoffelijk gebied	107
De mannenkloosters	107
De parochiën	108
De vrouwenkloosters	109
De tijdelijke bezittingen der abdij	112

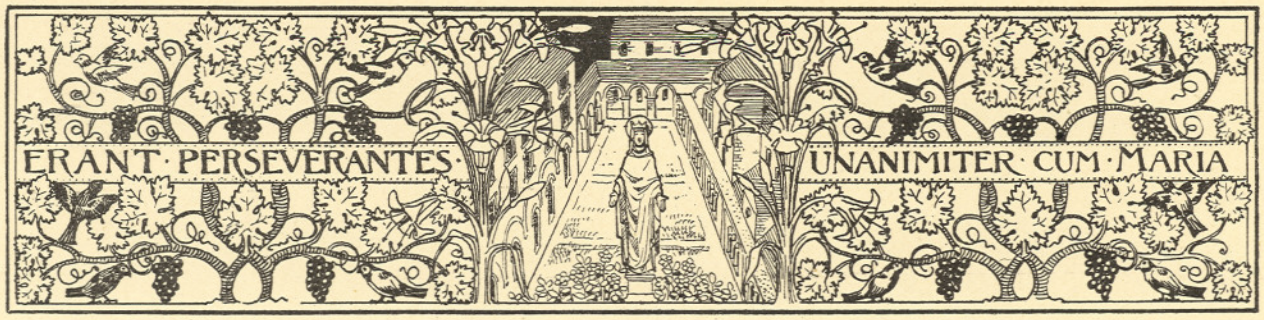

Geschiedenis der Abdij

van het jaar der Stichting 1104 tot aan het jaar der Opheffing 1804.

Oorsprong der Abdij.

Wij beschreven reeds den oorsprong van Rolduc; zijne wieg is de crypte door Ailbertus, den Meester, gebouwd.

Gods huis was op waardige wijze voltooid; nu bouwde Ailbertus, door Embrico ondersteund, de kloosterwoning in Lombardischen stijl, niet in steen, maar in hout, zooals o. a. ook de Abdij van Egmond gebouwd was.

De Annalist van Rolduc, die de houten woning gekend had, zegt, dat ze voor een groot convent niet doelmatig ingericht was; maar noemt ze toch: «een heerlijk gebouw.»

Midden tusschen dichte wouden, op het welig begroeide bergvlak de zich even boven den grond verheffende crypte, en, ten noorden van het Godshuis, eene ruime, in ééne verdieping in sierlijken en strengen bouwtrant opgetrokken woning, beide, huizing en crypte, met rieten dak bedekt, — dat was Rolduc bij zijn eerste ontstaan.

De naam der abdij is in de oudste stukken: ecclesia sanctae Mariae et sancti Gabrielis, eenmaal mons sanctae Mariae, berg der heilige Maria. Later: ecclesia, conventus rodensis, monasterium de rode ducis, cloester van Rode, Godshuis van Cloisterrode, Cloosterrade, Kloosterrade, en in de laatste eeuwen abbatia rodensis, abbaye de Rode-le-duc, of Rolduc.

Het grondgebied, dat Graaf Adelbert van Saphenbergh aan Ailbertus had toegewezen, bevatte al wat tusschen beide bronnen en beken lag, alle weilanden, bosschen en akkers van den westelijken weg tot aan de Worms ten Oosten, uitgezonderd de burcht van Herzogenrade met het vlekje, dat tusschen de ringmuren lag. De bron ten noorden ligt boven den nog bestaanden vijver van het gesticht, de andere lag op niet veel meer afstand, ten zuiden van de kerk, in den tegenwoordigen boomgaard van den Hof, Sichelweide genoemd.

Nauwelijks was Ailbertus met zijne twee broeders Thiëmo en Walgerus op de nieuwe standplaats aangekomen, of «van alle kanten stroomde het volk «naar 's Heeren dienaar, die een waar «leeraar der zielen was, om de woor- «den des heils uit zijnen mond te hoo- «ren, en hem de noodzakelijke levens- «behoeften te brengen : immers Ailbertus «had al zijne goederen onder de armen «van zijn vaderland verdeeld, willende «de armoede van Christus door eeuwi- «ge gelofte navolgen. Hij volgde het «Apostolisch leven, waarin ook de «H. Vader Augustinus zijne leerlingen «had opgeleid, legde zich toe op han- «denarbeid zooals Paulus, en droeg «linnen kleeding zooals Jacobus de «Rechtvaardige. Hij «zelf gebruikte noch «vleesch, noch wijn, «maar oefende de gul- «ste gastvrijheid je- «gens vreemdelingen.» (Annales Rodenses.)

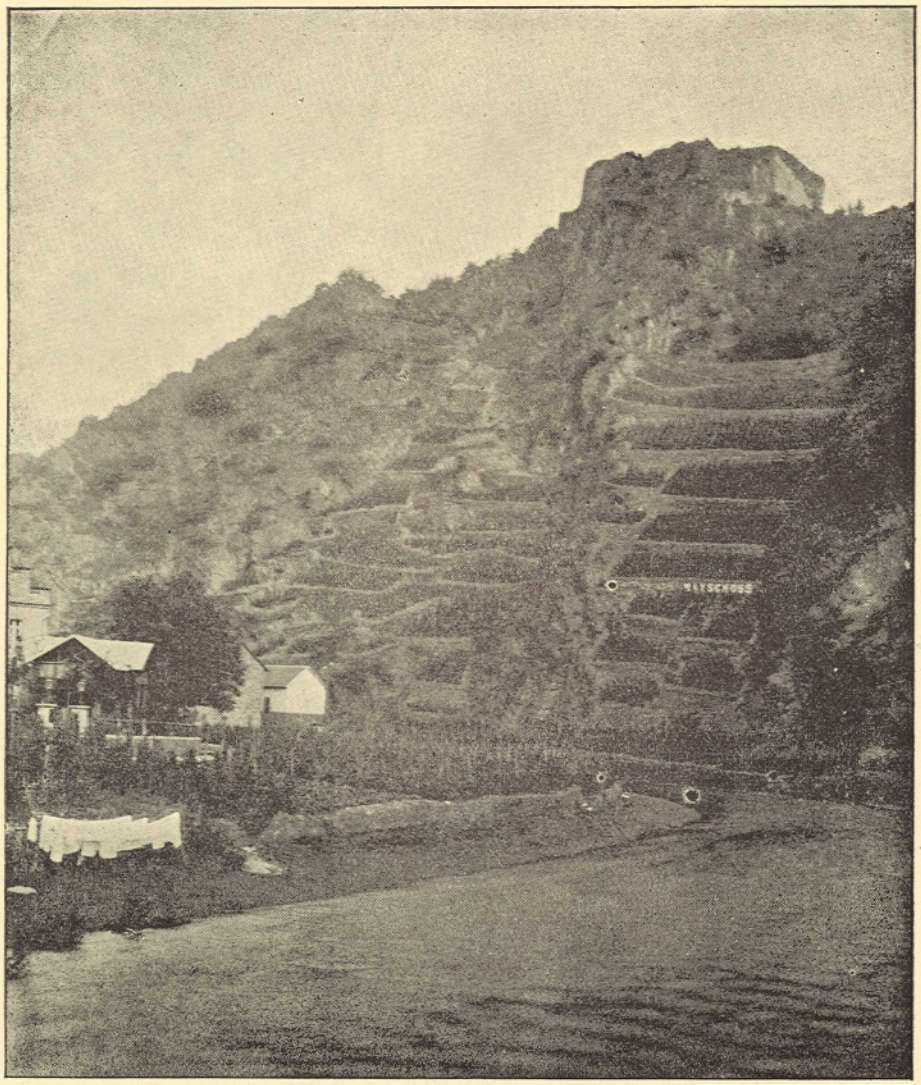

Ruïne van den burcht Saphenberg. Dorp Meinscozen.

De roem zijner heiligheid drong tot verre gewesten door. De Annalist (bl. 9.) meldt, dat de Bisschop van Utrecht, Burchard, (niet Conradus) den stichter van ons huis bezocht en onder de heerlijkste beloften bij hem er op aandrong, dat hij zich in zijn bisdom zou vestigen. Ailbertus gaf geen gevolg aan de uitnoodiging. In een document van het Archief te Zutphen (Sloet n. 214 Oorkonden) lezen wij, dat Bisschop Burchard den 28sten December 1107 te Aken was, bij gelegenheid van het bezoek van Keizer Hendrik V in deze stad. Waarschijnlijk heeft hij bij deze gelegenheid het pas gestichte klooster bezocht.

De eerste der leeken, die zich bij Ailbertus aansloten, was de vroeger reeds genoemde Embrico van Meinscozen met zijne echtgenoote Adeleida en zijne kinderen Heriman en Margaretha. Deze schonk aan de jeugdige kloostergemeente zijne rijke bezittingen aan de Aar, zijn

landgoed, zijne akkers en wijnbergen.

Dat leeken in het klooster traden, was in de middeleeuwen volstrekt niet zeldzaam; men noemde hen, die zich bij het gezelschap der kloosterlingen aansloten, conversen en conversinnen. Zonder de volheid der kloostergeloften op zich te nemen, beloofden zij toch gehoorzaamheid aan de bevelen der oversten en aan de wetten des huizes en namen de verplichting op zich, dat zij zich niet zonder verlof zouden verwijderen. Zij kregen de tonsuur en droegen eene bepaalde kleeding.

In het jaar 1108 gaf Obbertus, bisschop van Luik, bij gelegenheid van de wijding der crypte, aan de pas verrezen kloostergemeente het recht zelf haar overste te kiezen; deze overste, aan wien de bisschop van Luik de abbatiale wijding zou toedienen, bekwam de machtiging om te doopen, Gods woord te verkondigen en de geloovigen te begraven.

In het jaar 1109 kwamen ook clerici te Rode om zich onder Ailbertus' leiding te stellen. Geen wonder dat de dichter van het «carmen historicum» (1) — in 't jaar 1780, bij gelegenheid van het eeuwfeest der hervorming van de kloostertucht, door een der Canonici geschreven, — den lof van de opkomende abdij aldus bezingt:

Sub patris degens oculis adolevit in omne
Sincerae pietatis opus, talique magistro
(Roda) Et didicit docuitque suos contemnere mundum.
Undique certatim pariter concurrere plebes,
Aeternae quae percipiat documenta salutis.

(1) Fragmenten uit dit gedicht, dat wij in eene eerste bewerking met veel correctuur in ons archief vonden, zullen wij én wegens inhoud én wegens het los en gemakkelijk geschreven Latijnsch vers meermalen in den loop van dit geschiedkundig overzicht aanhalen.

En onder 's vaders oog, en in zijn hoede sterk,
o Roda, groeidet gij in alle liefdewerk;
Gij leerdet, leeraardet de wereld te verachten.
Nu kwamen zij tot u, de nieuwere geslachten,
En hoorden uit uw mond de leer des eeuw'gen heils.

Zoo was dan op wonderlijk snelle wijze de kloostergemeenschap verrezen en bloeide in heiligheid, toen een verschil van meening tusschen Ailbertus en Embrico de broederlijke eensgezindheid kwam storen.

Embrico wilde de van dag tot dag aangroeiende inkomsten gebruiken tot verbetering en versiering der gebouwen, Ailbertus tot ondersteuning der armen; de edelman van minder strenge opvatting dan de priester, wilde de adellijke vrouwen, de conversae, wegens haar klein getal niet geheel van de samenleving der monniken uitsluiten, terwijl Ailbertus op volkomen afscheiding aandrong.

Om oneenigheid te voorkomen vertrok Ailbertus in het jaar 1111; Thiemo bleef te Rode en overleed er weldra; Walgerus was reeds gestorven op een pelgrimsreis naar Jerusalem.

Na het vertrek van Ailbertus roept de dichter weeklagend uit:

Heu! actum est de te, mihi dilectissima Roda!
Fallor: namque tui miserescens arbiter orbis
Providet ecce tibi sponsum, quo cuncta reflorent,
Nomine Richerum, quem Raitenbuschia cessit
Bojorum de gente virum, pietate coruscum
Doctrinaque gravem multa.

Rolduc, geliefd Rolduc, nu is 't met u gedaan!
Doch neen, de goede God, Hij trekt zich uwer aan,
En zendt uit Raitenbusch een nieuwen gids en vader,
Een man van kloeke deugd en wetenschap te gader.
En bij zijn komst herrijst ge in nieuwen lentebloei.
Zijn naam is Richer.....

De Abten van Rolduc en hunne voornaamste Daden, van Abt Richer 1111 tot aan het bestuur van Leonardus Dammerscheidt, 1521.

RICHER.

TOEN Ailbertus, de geliefde priester en overste, vertrokken was, wendden zich de broeders in hunne verlegenheid, wel wetend, dat ledematen zonder hoofd tot niets in staat zijn, tot het klooster van Raitenbusch in Beieren, en kozen tot hun prelaat Richer, een man zeer ervaren in de letteren en van zijne jeugd af in de reguliere kloostertucht opgevoed. Deze echter weigerde uit nederigheid het aangeboden ambt; maar de gelastigden van Rolduc begaven zich naar Koenraad van Salsburg, die, gebruik makende van zijn bisschoppelijk gezag, Richer naar de abdij zond.

In het klooster te Raitenbusch was eene reguliere vereeniging van clerici; zij leefden in gemeenschap en hadden zich door het afleggen der kloostergeloften aan 's Heeren dienst toegewijd.

Richer nam de kloostervoogdijschap van Rolduc aan van bisschop Obbertus van Luik, maar liet zich door hem niet tot abt wijden, omdat de bisschop simonie gepleegd had. Eerst in 1118 zou hij door Obbertus' opvolger, den H. Martelaar Fredericus, tot abt gewijd worden. Zoo werd Rolduc onder Richer's leiding eene abdij van reguliere kanunniken van St. Augustinus.

Eene groote schaar priesters uit de bisdommen Luik en Keulen hadden zich daar Gode toegewijd.

Acht adellijke vrouwen verbleven te Rolduc «sub custodia acerrimi rigoris» onder zeer streng toezicht. Als conversen werden door Richer alleen zulke mannen opgenomen, die in de wereld door eer en deugd hadden uitgeblonken.

Strenge tucht heerschte in het klooster; zelfs werd er volslagen onthouding van vleesch verplichtend gesteld. De Annalist teekent dan ook bij het leven van Richer aan, dat door zijne leer en zijn voorbeeld het convent zóó door godsvrucht uitschitterde, dat de abdij in de hoogste eer stond bij de vorsten van dien tijd.

Groot was zijne edelmoedigheid en gastvrijheid, grooter nog zijne liefde jegens de armen. Voor welgestelden was er een gasthuis dicht bij de gebouwen der abdij. Het gasthuis der armen lag ten zuiden niet ver van den weg «Rodergracht» genoemd; een tiende van alle opbrengsten diende tot ondersteuning der armen, tot wier verzorging en verpleging in ziekten broeders der abdij werden aangesteld. (Ann. bl. 28.)

Uit een handschrift van abt Heyendal blijkt, dat dit gasthuis hoofdzakelijk werd gebouwd voor de arme en zieke pelgrims, die ten tijde der kruistochten naar het heilig land trokken.

In het jaar van Richer's dood 1122,

bevestigde eene bulle van Paus Callixtus II de stichting der abdij en verzekerde haar het bezit harer goederen. Deze bulle, met haar looden zegel, berust nog in de archieven van Rolduc.

Na het overlijden van den abt Richer biedt ons de abdij al terstond in 't klein een beeld van den verkeerden invloed, dien macht en rijkdom uitoefenden op het bestuur der Kerk gedurende de

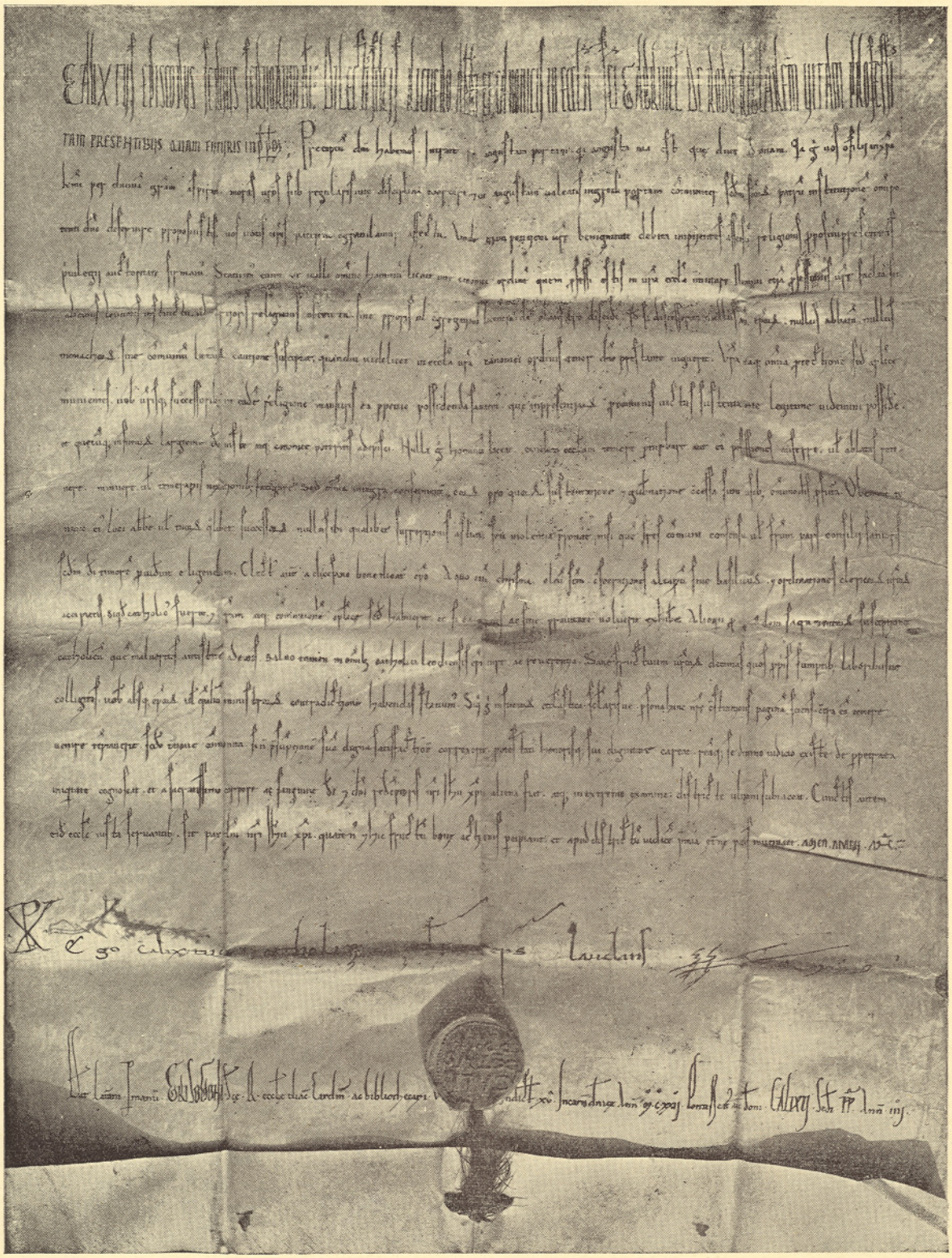

Bulle van Paus Callixtus II.

roemvolle middeleeuwen. In de vrijheid der keuze van een nieuwen abt stond Heriman, Embrico's zoon, steeds de kloosterlingen in den weg, daar hij zelf naar de waardigheid dong en zoo tweedracht en oneenigheid zaaide. Niettegenstaande dezen invloed van Embrico en Heriman zelf, werd als opvolger gekozen:

GISELBERTUS 1122 — 1123.

Hij was een man van reeds gevorderden leeftijd en pastoor te Oberzier aan de Roer. — De kloosterlingen, die hem tot abt gekozen hadden wegens de faam zijner geleerdheid, zagen weldra in, dat hij van kloostertucht geen begrip had. Zij brachten de moeilijkheid voor den bisschop van Luik, die hem uit zijn ambt ontzette, maar hem tevens zijn levensonderhoud in de abdij verzekerde.

In zijn plaats werd gekozen

BERTHOLF 1123 — 1124,

uit het klooster van Springiersbach aan de Moezel, een man, die in elk opzicht voor zijne taak berekend was, maar die weldra wegens de ontevredenheid der kloosterlingen, opgeruid door Heriman, het klooster heimelijk verliet.

Het vertrek van den abt en meer nog de vernieling van het geheele gebouw, de crypte alleen uitgezonderd, door moedwillige brandstichting van een paar schoolknapen, brachten de abdij in de grootste ellende en in hopeloozen toestand. De bewoners waren zonder hoofd en zonder dak.

In deze benarde omstandigheden wendden zij zich tot den aartsbisschop van Salzburg, die hen welwillend ontving en een groot getal hunner tijdelijk in zijn klooster huisvestte. Van dien tijd bestond eene zoo enge vriendschapsbetrekking tusschen beide kloosters, dat zij elkander steeds wederkeerige hulp, ook in geestelijke zaken, verleenden.

Niettegenstaande de bemoeiingen van Heriman, werd nu tot abt benoemd een jeugdig kloosterling van Springiersbach, uit Bourgondië geboortig, met name Borno.

BORNO EN FREDERICUS

1124 — 1137.

Het eerste werk van Borno was de nieuwe inrichting der kloosterwoning voor het groote getal der bewoners van beider geslachten; want van het begin der stichting hadden zich adellijke vrouwen en jonkvrouwen in grooten getale naar de abdij begeven, om in de volmaaktheid van het kloosterleven God te dienen.

Hij begon den bouw van een klooster voor de Zusters langs de beek Frowensipha, maar verplaatste dit weldra op het kerkhof naast de kerk van Kerkrade en richtte dit zoo in, dat zij van het klooster een doorgang hadden naar den toren der kerk en daar de H. Mis bijwoonden.

Er heerschte vrede en eendracht, en het religieuze leven bloeide in de abdij, toen Borno het noodlottig plan opvatte, het brevier van zijn vroeger klooster ook in de abdij van Rolduc in te voeren; dit wekte bij zijne medebroeders, gesteund door Heriman, zoo groote ontevredenheid, dat, toen de abt alleen tegen aller wil de verandering doorzette, de zaak voor den Paus gebracht werd, die ten gunste der kloosterlingen besliste.

De abt vertrok, en door de heerschzucht en het dwarsdrijven van Heriman ontstond er zulk een tweedracht, dat de

abdij ware te gronde gegaan, nisi, zegt de Annalist, astitisset ei Mater misericordiae cum paranympho suo beato Gabriele, ware het niet dat haar ter hulpe stond de Moeder der barmhartigheid met den heiligen Gabriël, haar bruidsgeleider.

Zegel der abdij, dertiende eeuw.

Nu zou, dacht Heriman, zijn wensch vervuld worden. Neen, om zijne heerschzucht te weerstaan en aan zijn verderfelijke inmenging een einde te maken, kozen de kloosterlingen Fredericus van Beieren, broeder van Richer, een man van veel moed, wilskracht en strengheid en daarom een geschikt tegenstander van Heriman.

De nieuwe abt toonde zich zachtmoedig en nederig in den beginne, maar later hard en afstootend. Hij bouwde het koor der kerk in 1130 en was vast besloten tevens het klooster te herbouwen, zoodra de inkomsten dit zouden toelaten.

Bij hetzelfde jaar 1130 vinden wij in de annalen de volgende bijzonderheid: insluiten liet zich alhier een edele matrone van Roermond, Reinwildis, aan den zuidkant van het koor. Deze inclusae of reclusae werden in eene kleine cel opgesloten en in de strengste afzondering gehouden, zoo zelfs dat de deur door den bisschop of den abt verzegeld werd. Van de twee venstertjes gaf het eene uitzicht op het altaar in de kerk, door het andere werd het karige voedsel toegereikt.

Op verzoek van Pholcoldus of Folkert, zond hij uit de abdij broeders om het klooster te Bern te stichten. Ziehier bij welke gelegenheid.

Op zekeren dag draaft Folkert zwaar gewapend door den Boemelerwaard; zijn wegen echter zijn verraden en Heusden heeft hem een hinderlaag gelegd. Zoodra de koene ridder nadert, breekt zijn vijand op en stort zich onder krijgsgeschrei op hem en zijn gevolg. Daar dacht hij, dat zijn einde gekomen was! Zijn kloekste gezellen ziet hij rond zich uit den zadel werpen en nederhouwen, hij zelf heeft gestreden zoolang zijn arm het zwaard houden kon, doch de overmacht is te groot, van alle kanten wordt hij besprongen, nog één wanhopige poging waagt hij, met geweld breekt hij door zijn vijanden heen en vlucht met lossen toom. Doch in de hitte van den strijd, de verwarring der vlucht, heeft hij zijn weg verloren en niet bemerkt dat zijn paard hem recht naar de Maas voert. Heusden wel, en hij vervolgt Folkert met de grootste snelheid, want nu is er voor hem geen ontkomen meer mogelijk. Daar ziet Folkert eindelijk de gele wateren der Maas voor zich in de zon schitteren, hij is verloren, uitkomst is er niet! Achter hem de vijand, voor zich de rivier! In dit uiterste verheft hij handen en oogen ten hemel, hij be-

looft een klooster te zullen stichten ter eere der Moeder Gods, als hij dit gevaar ontkomen mag en werpt zich vol vertrouwen met paard en wapenen in den stroom.

En, terwijl de vijand nadert, draagt zijn ros hem ongedeerd door de golven heen. Heusden staat hem met verbaasden blik van den oever na te staren, iets buitengewoons was hier in het spel; zelfs verzekerden eenigen zijner vervolgers, dat zij achter den ridder een verschijning als der Heilige Maagd over den stroom zagen zweven; kortom, onder het oog zijner vijanden bereikt Folkert de overzijde. De dankbare ridder was onmiddellijk bedacht om zich van zijne belofte te kwijten.

De krijgsbanier verdween weldra van Berns torenspits, een kruis trad in de plaats. De klok riep het volk niet meer ter heirvaart, kondigde geen oorlog en brandstichting meer aan, zij was een bedeklok geworden, die den landman uitnoodigde om de heilige diensten bij te wonen.

Op de trappen van het kasteel klonken de ijzeren strijdlaarzen en zwaarden der ridders niet meer, voorhof en gangen wemelden niet meer van lansknechten, boogschutters, valkeniers en jagers, — stille, vreedzame kloosterlingen wandelden daar nu in gebed en overweging.

Het duurde niet lang, of Folkert zelf besloot zich met de monnikskoord te omgorden. (Hezenmans.)

Abt Frederik drong na korten tijd zich zelf op, om aan het hoofd der nieuwe abdij te staan; dit was een onvoorzichtige aanmatiging, waardoor hij zoowel ginds als in zijn eigen klooster in ongenade raakte. Eene nog grootere fout beging hij, toen hij zich, zonder zijne kloosterbroeders te raadplegen of te verwittigen, bij het gevolg van koning Lotharius op de kroningsreis naar Rome aansloot en daar tot groot nadeel der abdij eenigen tijd verbleef. Toen in het jaar 1134 Kardinaal Gerhard (later Paus Lucius II) te Aken als pauselijk legaat op den rijksdag tegenwoordig was, ontzette deze den abt van zijn ambt en droeg het bestuur der abdij op aan Borno, die, nu een nederig kloosterling der abdij geworden, door bisschop Adelbert gewijd werd.

Heriman werd te Rome als bisschop van Sleeswijk gewijd en stierf weldra, zonder den bisschoppelijken zetel beklommen te hebben. Abt Borno bouwde in 1136 het steenen dormitorium, want tot dat jaar bewoonde het geheele convent een houten gebouw; hij plantte een wijnberg bij Aarweiler en maakte een aanvang met het bouwen van het vrouwenklooster Marienthal in een woeste streek van het Aarthal. Hij stierf in het jaar 1137. Hij was, zegt de Annalist, een eenvoudig en godvruchtig man, zeer welwillend, en zelfs door de vorsten geëerd en bemind.

Niettegenstaande de treurige verdeeldheid der kloosterlingen en de ongeschiktheid van eenige abten, bloeide de abdij en stond reeds in zoo hoog aanzien dat haar de bisschop van Luik de desservituur van 20 parochiën opgedragen had. Wij sluiten deze periode, met de verzen, waarin de dichter ons Heriman's heerschzucht schetst:

Abbatis munus perverso, Herimanne, quid ambis
Exemplo? Sacrum ipse tibi cur sumis honorem?
Sarcina nolentem premit, opprimit ista volentem.
Heu! quid agis? refugis Fredericum agnoscere Patrem,
Optima quem fratrum pars suscipit atque veretur?
Non gemitus matris, non te reverentia fratrum
Flectunt; sed durus tumidusque abscedere mavis?
Vade Deo obluctans; non illo at Rege volente
Sleswici aggrederis sacram conscendere sedem.

Nimirum ambitio ipsa sibi fit poena, novaeque
Fons culpae. Sic sic est: nulla vocatio tuta,
Nî Deus ipse vocet....

Verwaten Heriman, wat streeft gij naar dit ambt,
Die heilige eer, waarvoor m' uit eerzucht toch niet
[kampt?

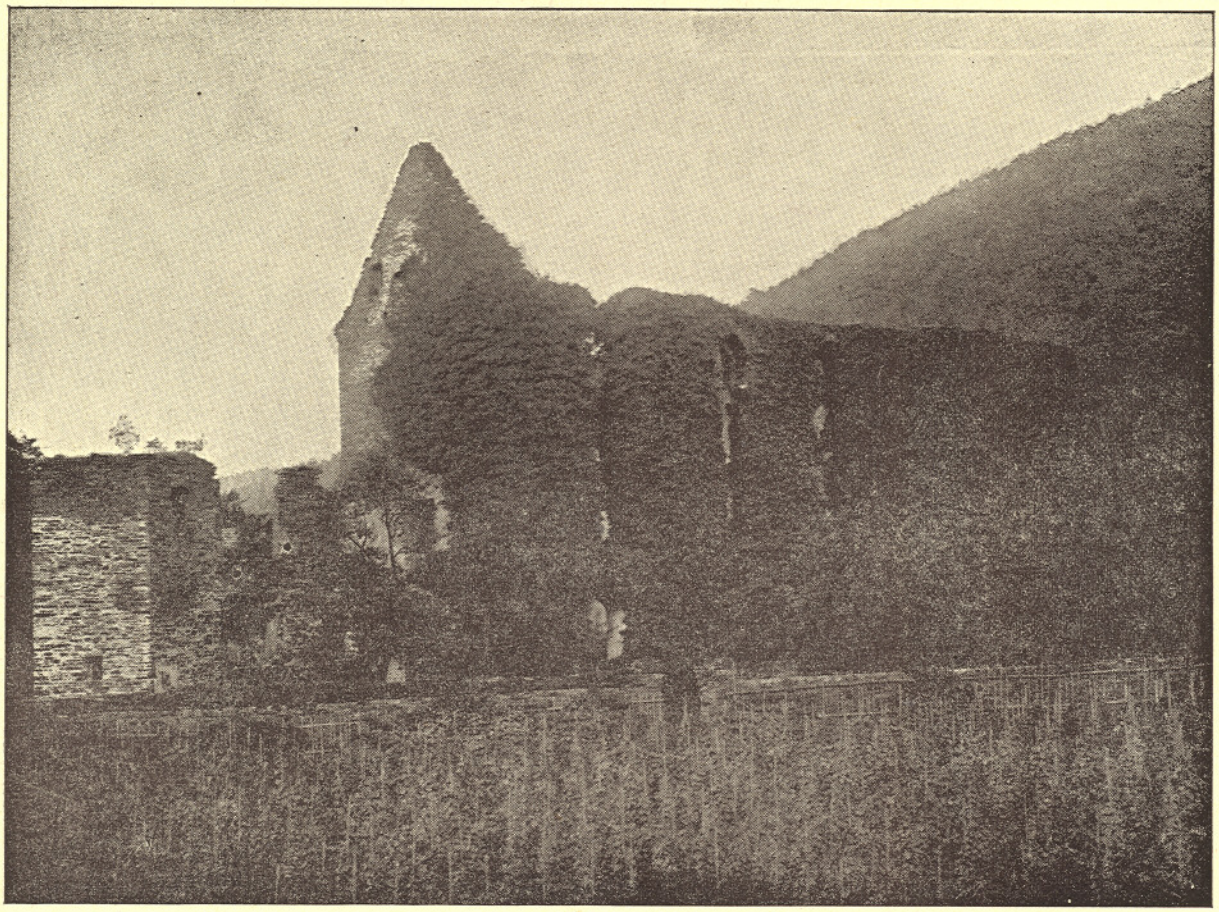

Ruïne van de kerk van Marienthal.

Zij drukt hem, die haar mijdt, verdrukt hen, die
[vermeten
Haar zoeken. Fredrik, dien de broeders abt thans
[heeten,
Brengt gij de hulde niet, die u zijn ambt gebiedt?
Der Kerke klacht, der broedren vroomheid telt gij niet,
En in uw euvelmoed en hoogmoed gaat gij henen?
Zoo wederstreef uw God, ga vorstengunst u leenen
Om Sleeswijks zetel, dien u God niet geven kon!
Ja, zoo wordt eerzucht, eerst zich zelf tot straf, een bron
Van nieuwe schuld. Zoo is 't: geen roeping ooit is
[veilig,
Dan die door God geschiedt....

Als opvolger van Borno werd met algemeene stemmen gekozen:

JOHANNES 1137 — 1142.

geboortig uit Leuven, een man, die in de kloosterlijke tucht van de abdij vergrijsd was. In 't jaar 1138 voltooide hij den bouw van 't klooster Marienthal aan de Aar, verplaatste daarheen in 't jaar 1140 zeven en dertig Zusters van Cloosterrade en verrijkte het nieuwe gesticht met vele goederen.

In hetzelfde jaar bouwde hij den kruisbeuk der kerk met de drie steenen gewelven; tot dat jaar had het convent de getijden in het priesterkoor gezongen.

In het volgend jaar timmerde hij, ten Westen van Rolduc, in de nabijheid van het huis, een heerlijk houten gasthuis voor rijken en armen, want het was de gewoonte in de abdij, allen vreemdelin-

gen gastvrijheid te verleenen. Dit gasthuis werd door den brand van 1144 vernield. Abt Joannes stierf in het vijfde jaar van zijn bestuur, en liet aan zijne

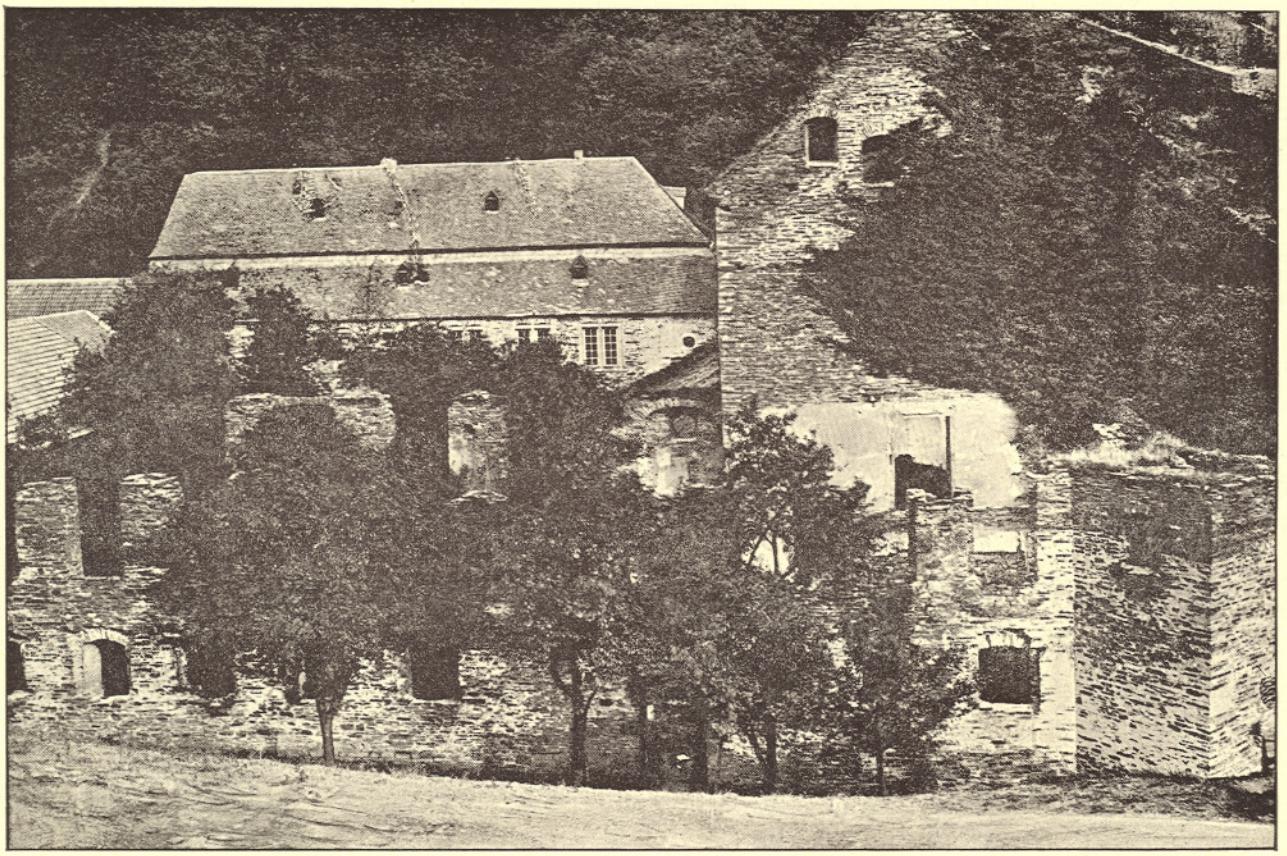

Ruïne van het klooster van Marienthal.

medebroeders de herinnering van een godvreezend en heilig leven en aan de abdij grooteren roem en groote bezittingen na.

ERPO,

een jeugdig priester van Maastricht, in de abdij opgevoed, volgde hem op.

Deze begon zijn bestuur met de al te lange gebeden, bijv. de litanie van Alle Heiligen, de zeven boetpsalmen voor de prime, in te korten en de al te strenge tucht, bijv: het altijddurend stilzwijgen, te verzachten. In tegenstelling met zijn voorganger plaatste hij acht zusters in een afgezonderd gebouw — misschien op de plaats der tegenwoordige oeconomiegebouwen ten noorden — omdat zij, zoo oordeelde de abt, voor kleeding en huishouding noodzakelijk waren; het getal

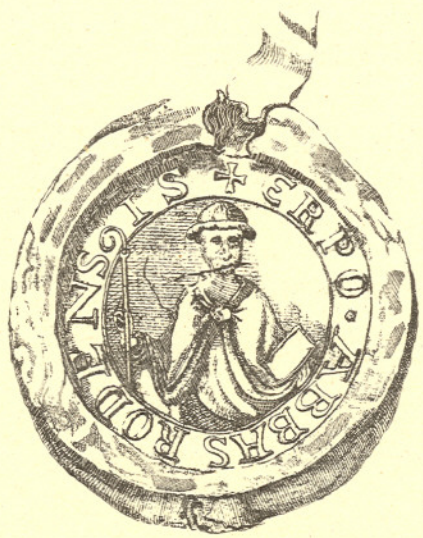

Zegel van Erpo.

groeide echter welig aan, «sicut hoc genus conversionis crescit et multiplicatur uberrime», zegt de Annalist. In 't jaar 1145 bouwde Erpo een vrouwenklooster te Scharn, bij Maastricht, en in 1151 een tweede, Marienbron, te Sinnich, bij Teuven in België.

In 't jaar 1143 werd de kerk, in hare lengte naar het westen met drie travées vergroot, van welke twee overwelfd werden. De stroodaken van kerk en huis maakten plaats voor pannen, die in de abdij — 1153 — gebakken werden, en waarvan eenige exemplaren nog bewaard gebleven zijn.

Zeer aanzienlijk waren de bezittingen, waarmede de abdij van dag tot dag verrijkt werd en welker opbrengsten een

Klooster van Marienbron te Sinnich. Voorgevel.

zegen voor 't land werden in tijd van oorlog en ellende, zooals de annalen het uitdrukkelijk vermelden.

Onder Erpo's bestuur werd waarschijnlijk ook in de abdij de kruistocht gepredikt. De H. Gerlachus van Houthem stelde zich onder de geestelijke leiding van den abt en de graven en hertogen kozen Rolduc tot hunne begraafplaats. De abdij bereikte onder Erpo haar toppunt van bloei. De abt leefde nog in het jaar 1178. Zijn opvolger was

RUTCHERUS.

Onder zijn bestuur werd in 't jaar 1194 eene kapel, ten gerieve van zieken, gebouwd en ter eere van den heiligen Servatius gewijd. Philippus, Bisschop van Ratzenburg, wijdde in het jaar 1209 de kerk van Rolduc ter eere van de

Boodschap des engels en van den heiligen Petrus, en tegelijk met de kerk het hoofdaltaar, waarin, met andere reliquieën een stukje van de kleederen der H. Maagd geplaatst werd, het altaar van het H. Kruis, waarin de reliquieën van 't H. Kruis en onder den toren het altaar van den H. Petrus, waarin reliquieën van Laurentius en Augustinus gelegd werden.

Onder zijn bestuur werden de rijke bezittingen nog vermeerderd.

Na den dood van Rutcherus ontmoeten wij in de rij der abten

HELMERICUS,

over wiens persoon en bestuur de annalen geene bijzonderheden vermelden. In het jaar 1222 vinden wij reeds den naam van

MARSILIUS.

Onder dezen abt verbleef geruimen tijd in het gastvrije Roda de door zijn heilig leven beroemde Conradus, pauselijk legaat in deze streken; hij consacreerde opnieuw het hoofdaltaar en verzette het anniversarium dedicationis, het feest der kerkwijding, van het feest der H. Cecilia op dat van den H. Lambertus en verleende op dat feest een jaarlijkschen aflaat van 40 dagen; op dezen dag bleef deze plechtigheid tot aan de opheffing der abdij.

Den 21sten Juni 1234 nam de bisschop Simeon van Anninia, onder het aartsbisdom Ninive, zijn intrek te Rolduc en gaf een aflaat van 15 dagen aan alle vreemden en inwoners van de abdij op den dag van St. Jan, Evangelist.

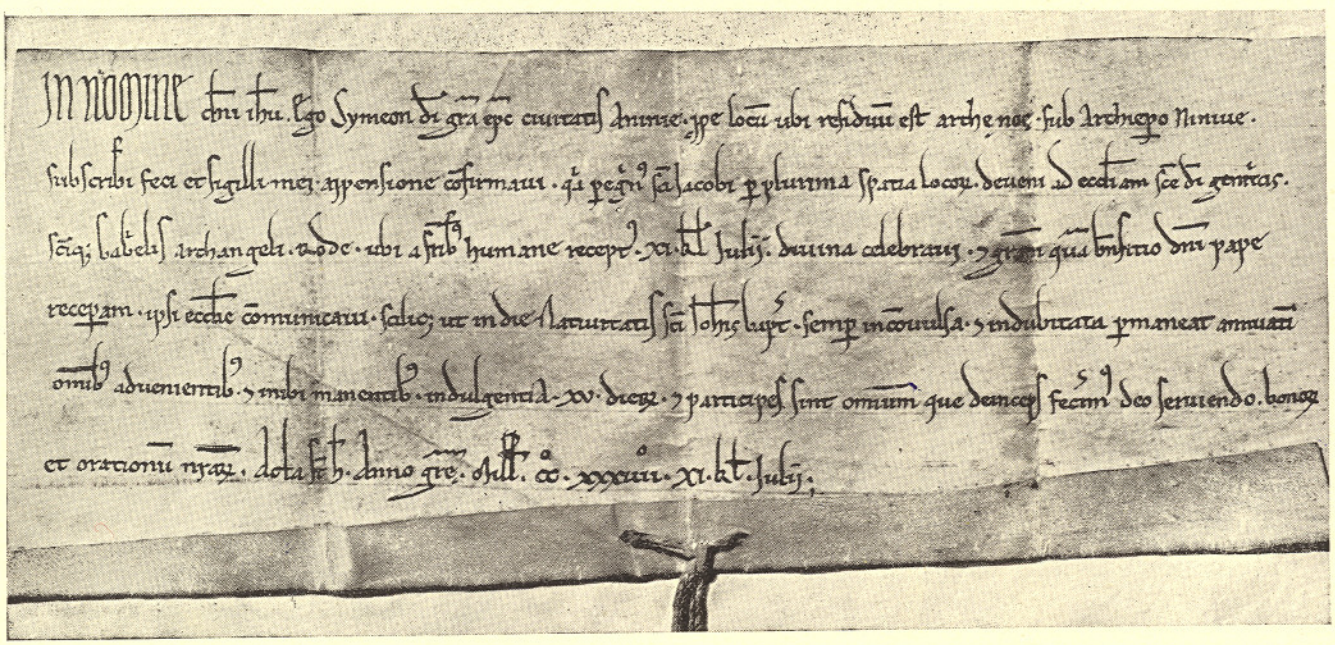

Indult van den aflaat, verleend door Simeon van Anninia.

In het jaar 1225 werd de heilige Engelbertus, graaf van Berg, aartsbisschop van Keulen, door zijn neef Frederik van Isenburg, verraderlijk aangevallen en vermoord; de Annalist verhaalt, dat op dien dag pater Lodewijk, die op den burcht Herzogenrath de heilige Mis las, gedurende de geheele Mis Engelbertus staande aan het altaar gezien had.

In het jaar 1226 schonk hertog Hen-

drik IV de hofstede van Rutcelerfeld (Ritzerfeld) met weilanden, bosschen en akker, in 1241 de tienden van Afden en Kerkrade, die een som van 40 Mark bedroegen, een aanzienlijke geldsom in dien tijd. In het jaar 1243 verplaatste hij het geheele vrouwenklooster uit Scharn en uit Rolduc naar Sinnich, bij Aubel, en stond aan het nieuwe klooster rijke bezittingen af.

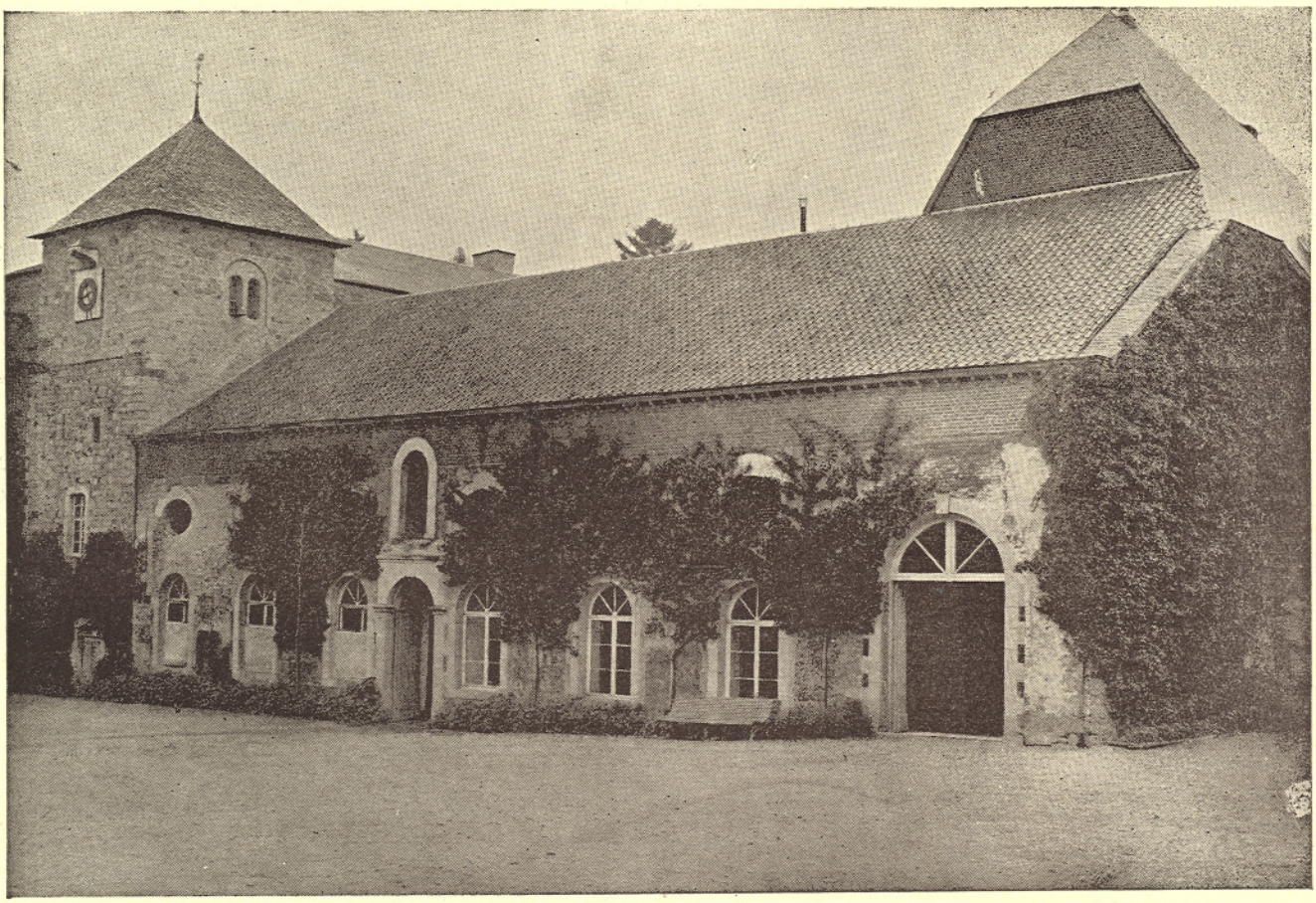

Klooster van Marienbron te Sinnich.

In de maand Augustus 1244 viel in het klooster te Hoydonk het wonder voor met de reliquie van het H. Kruis, dat wij op bl. 59 beschreven.

Het is niet zeker tot hoelang Marsilius het bestuur voerde; in elk geval leefde hij nog in 1246. (Zie Franquinet, Inventaris van het Kapittel van O. L. Vr. te Maastricht I, 27).

Met zijn naam of althans met dien van

CONRADUS,

die tot 1288 het bewind voerde, eindigt, helaas te vroeg, een periode van wier hoogen bloei en glorie de dichter spreekt in de volgende verzen:

Tum Roda .....
Omnigenae radians virtutis lumine cunctis
Gratior arrisit. Quid ego jejunia multis
Conarer verbis, sacri studiumque silentii
Atque precum, et reliquas majorum texere laudes?
Quidve tuos longo, mater, referam ordine sponsos?
Unus adest Erpo, reliquorum nomine, tantus
Illius ut cura sanctus sit Gerlacus usus.
O Roda ter felix, cui talis volvitur aetas.

Rolduc .....
Hoe schittert nu uw kroon in aller deugden glans
Hoog boven allen uit! Wie geeft mij woorden thans,
Om 't vasten en gebed van uwe kloosterlingen

En hun verheven tucht naar waarde te bezingen?
Wat noem ik namen! Neen, ik vat hun aller naam
In dien van éénen slechts, den naam van Erpo. saâm;
Hem schonk Gerlacus zelf zijn innigst zielsvertrouwen.
Heil driewerf Roda, dat zoo'n tijden mocht aan-
[schouwen!

Die zalige tijden zouden niet lang duren. Onder denzelfden Conradus begint reeds het betreurenswaardig verval der abdij, zoowel in geestelijk als in stoffelijk opzicht. De oorzaak lag volgens den Annalist zoo niet geheel, dan toch voor een aanmerkelijk deel in de onlusten en oorlogen, die het geheele land van Limburg, niet het minst de omstreken der abdij, onophoudelijk teisterden.

Hoe noodlottig de belegering van de stad Aken in 1248 voor het naburige Cloosterrade geweest is, blijkt uit het feit, dat de aartsbisschop van Keulen, Conradus I, zich verplicht gevoelde aan den abt van Rolduc de tienden van Lommersheim over te dragen, ter vergoeding voor de zware schade, die de abdij gedurende het oorlogsjaar in hare eigendommen geleden had. Geen wonder, daar volgens de annalen, een leger van ongeveer 200,000 man de stad, gedurende zes maanden belegerd hield, om aan graaf Willem van Holland, die in 1247 te Woeringen tot Keizer gekozen was, de poorten der stad tot de kroning te ontsluiten.

De toestand verergerde onder

CONO

en zijne opvolgers. In 't land van Limburg gaf de erfopvolging in 't hertogdom aanleiding tot bloedige twisten tusschen de twee machtige familiën van Schaafdries — Scavedris — en Müllenbach — Mülrepas —.

Müllenbach was een adellijk goed, ge-

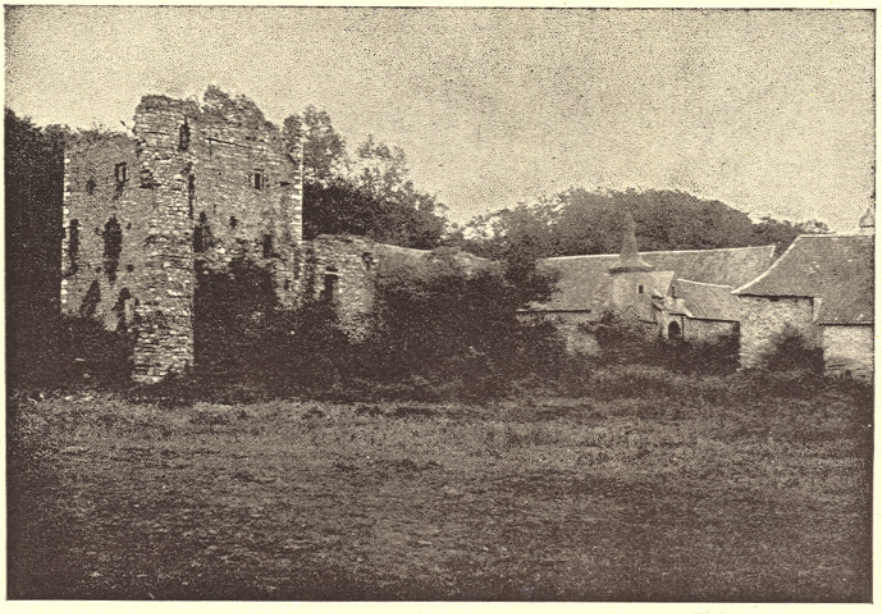

Ruïne van den burcht Ter Heyden

legen in de vroegere heerlijkheid Ter Heyden, op een uur afstand van de abdij; de familie Scavedris had haar zetel te Lontzen.

Toen Reinoudt, hertog van Gelder, het land van Limburg in bezit nam, ontzette hij de Mülrepas uit het drossaardschap en gaf deze waardigheid aan Conraad Snabbe uit het geslacht der Scavedris; het gevolg hiervan was, dat de Ridders van Mülrepas partij kozen voor den hertog Jan van Brabant en in den slag van Woeringen het geslacht der Scavedris zóó toetakelden, dat van de 110 leden slechts Conraad met drie anderen ontkwamen.

(v. 1501) Men leze van Heelu:

Doen deze vormarden was verbonden/
Gheviel/ ten zelven stonden/
Dat 't land van Limborgh was geseeden

In tweëen partijen van veeden;
Want daer waren in geslechten
Die ieghen een wouden vechten/
Die Scavedrieschen ende Malrepas.

(v. 7155) Die Scavedriesche
Si brachten daar ter stride
Van haren geslechten bi getale
Hondert mans ende X Wale
Ghemonteert onder eene baniere/
Diere en keerde maar niere
Weder geheel van alle dien
Ende dat mas/ met hen drien/
Her Coene Snabbe die ontloe.

De abdij nu lag in het brandpunt der onlusten en moest het in dien strijd deerlijk misgelden. In een verkoopakte van 1 Juni 1290 (Ernst blz. 476) zegt abt Cono, dat «het klooster reeds vele «jaren wegens zijne ligging aan alle «verdrukkingen en knevelarijen van een «bedorven geslacht blootgesteld, zooveel «schade geleden heeft, dat de abt tot het «delgen van eene schuld van veertien «honderd Keulsche marken verschei- «dene vaste goederen der abdij moest «verkoopen.»

Als twaalfden abt treffen wij nu aan

THEOBALDUS.

Over zijn bestuur laten ons de jaarboeken geen andere merkwaardigheid achter, dan het treurige feit, dat de abt bij een bezoek in het vrouwenklooster van Hoydonck deze stichting met zooveel schulden beladen vond, dat wegens gebrek aan inkomsten, het getal der kloostervrouwen tot een en twintig moest beperkt worden.

Een decreet van Paus Clemens V, te Avignon gegeven, bevestigt alle vrijheden, immuniteiten enz. door de vorige Pausen in den loop der eeuwen aan de abdij verleend.

Met het jaar 1300 begint een duistere, troostelooze periode van twee volle eeuwen, eene periode, over welke de jaarboeken slechts hier en daar een weinig licht verspreiden, terwijl hetgeen zich in dat licht der annalen aan ons openbaart, ons gemoed waarlijk troost noch verblijdt. Wij moeten het met weemoed erkennen. De gloriezon der abdij taant, de stoffelijke en geestelijke welstand is verdwenen, en, terwijl wij in het noorden van ons land het Augustijner klooster van Windesheim zien rijzen in vollen glans van deugd en wetenschap, raakt hier in het zuiden de eens zoo glanzende stede van heiligheid en wetenschap in verval en vergetelheid.

Van de vijf abten: Tilmannus, Wilhelmus van Julich, Cono van Ruve, Christianus de Steghe, Wilhelmus van Mertzenhausen is niets bekend dan de naam en de orde der opvolging. Van

JOANNES VAN RADE, (Kerkrade),

die volgens ons manuscript der annalen een afstammeling is uit het adellijk geslacht van de Heeren Van de Heiden, vernemen wij ook niets anders dan dat onder zijn noodlottig bestuur met de stoffelijke goederen ook de kloosterlijke tucht en geheel het geestelijk leven meer en meer in verval geraakten. Van den eenen kant geen regelmatig beheer der kloostergoederen, van den anderen geen gemeenschappelijk kloosterleven, geen koordienst. Een derde van de inkomsten behield de abt voor zich en de andere werden tusschen de kloosterheeren verdeeld; voor den koordienst werden presentiegelden gegeven en ook deze prikkel was niet voldoende tot het

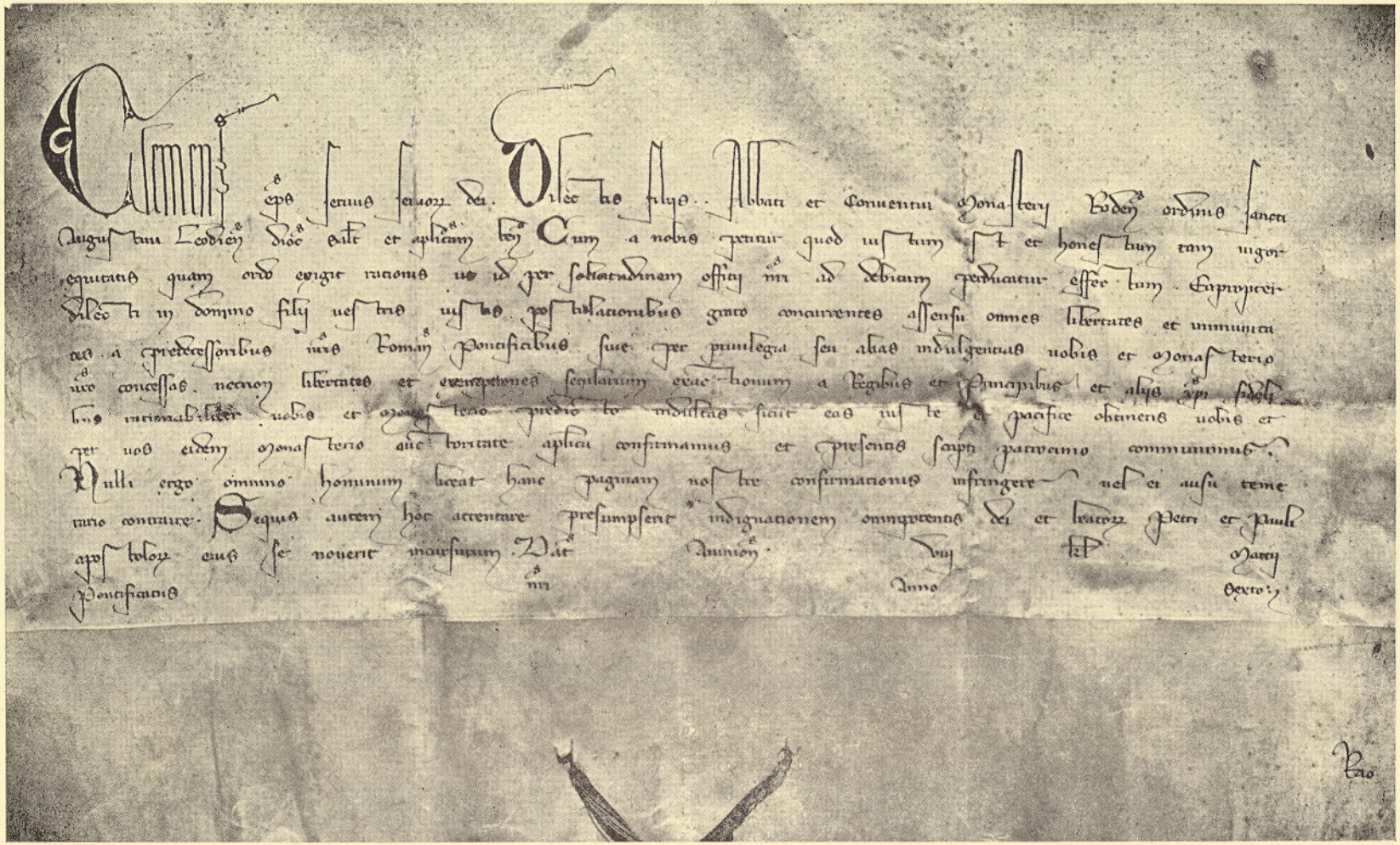

APOSTOLISCHE BRIEF VAN CLEMENS V,

gegeven te Avignon, waarin de Paus alle vrijheden en privilegiën bevestigt.

regelmatig bijwonen van het koorgebed.

Terwijl in het jaar 1262 nog 44 kloosterheeren de abdij bewoonden, vinden wij in 1381 niet meer dan 12, wier namen in de jaarboeken vermeld zijn. Uit het register van dit jaar blijkt, zegt de Annalist, dat ook tienjarige knapen in de orde opgenomen werden.

Onder de aangegeven kloosterlingen vinden wij ook

JOANNES VAN BERENSBERG,

en deze naam straalt ons in een gunstiger licht.

Hij was geboren uit de oudadellijke familie van Berensberg op het kasteel van dien naam in de parochie Laurenzberg bij Richterich, en werd als abt gewijd in 1392.

Een oud zegel met zijn beeltenis en wapen is gehecht aan de oorkonde van 3 Mei 1409. Hij vergaf als abt een nog heden bestaand beneficie in de kapel van Berensberg, een bewijs dat hij geene strenge opvatting had van de heilige gelofte van armoede. Bij zijn leven maakt abt Heyendal, de annalist, de beteekenisvolle opmerking:

Zegel van Berensberg.

«Joannes was een ijverig en zorgzaam abt, een bestuurder betere tijden waardig; had hij het klooster in goede tucht gevonden, hij zou er over gewaakt hebben, dat deze tucht niet in verval raakte. Maar het is alleen grooten en door God daartoe op bijzondere wijze geroepen mannen gegeven, ingewortelde misbruiken en kwade gewoonten, wanneer deze eens in de plaats van regel en wetten getreden zijn, te verbeteren of zelfs deze als zoodanig te erkennen.»

De tucht was vervallen in de abdij; in de afhankelijke kloosters van Hoydonck, Sinnich en Marienthal was het helaas niet beter.

De abt trachtte door eenige goede wetten den toestand te verbeteren, maar niet met gunstig gevolg: de wortels van het kwaad, eigen bezitting en afzonderlijke levenswijze, werden niet weggenomen, en het onkruid tierde voort. Den 6^{den} October 1399 woonde abt van Berensberg eene algemeene kerkelijke vergadering bij te Luik. In een officieel stuk verklaarde hij met de daar vereenigde geestelijkheid, dat hij zich aansloot bij de partij van den koning van Frankrijk, ten einde een algemeen concilie te vragen tot opheffing van de scheuring in de Westersche kerk; de drie Pausen zouden ontslag in dienen en een ware en wettelijke Paus zou gekozen worden: zij verklaarden verder, dat zij tot dien tijd aan de drie Pausen de gehoorzaamheid zouden weigeren en deze alleen aan God, den Paus des hemels, betuigen.

In 't jaar 1429 werden de kloosters van Friesland, het St. Maarten klooster te Ludingakerke, Marienberg te Aningen, het St. Nicolaasklooster te Bergum, het klooster Rozendal te Haske, die alle driehonderd jaren lang aan de abten van Cloosterrade onderworpen waren geweest, onder bisschop Frederik van Blankenheim door de reguliere kloosterheeren van Windesheim, aan de jurisdictie van den abt Joannes onttrokken. De abt, die wegens ouderdom en jicht het huis niet kon verlaten, diende schriftelijk protest, in, zoowel bij de nieuwe kloosterlingen van Ludingakerke, als bij den overste van Windesheim, maar te vergeefs. De kloosters van Friesland

bleven onder het rechtsgebied van Windesheim, iets wat, met 't oog op den toestand, waarin de tucht in de abdij hier verkeerde, eerder te wenschen, dan te betreuren was, zegt de annalist.

Meer dan veertig jaren stond de abt Joannes Berensberg, aan het hoofd der Abdij. Hem volgde op:

JOHANNES VORSTHEIM,

geboren op 't kasteel van dien naam in 't hertogdom Gulik. Als abt was hij in strijd met een adellijken ridder Willem van Arkenteel, die meermalen het land van Herzogenrath uitgeplunderd en de inwoners gevankelijk weggevoerd had, totdat een zekere Joannes de Loen, heer van Heinsberg, den twist langs gerechtelijken weg beslechtte.

In 't jaar 1460 stond de abt toe, dat de kerk van Limburg verheven werd tot proostdij en dat de overste van het nieuwe klooster zou zorgen voor de drie parochiën Limburg, Gulken en Bilstein; deze concessie werd in het jaar 1464 door Paus Paulus II goedgekeurd, met dien verstande echter, dat de visitatie van het nieuwe klooster kon gehouden worden, niet alleen door de abten van Rolduc, maar ook door afgevaardigden van Windesheim. Een treurig bewijs, dat het moederklooster van Rolduc het vertrouwen van den Paus verbeurd had.

Verder is zijn bestuur door niets anders gekenmerkt dan door het vervreemden en verkoopen van kloostergoederen. De rijke abdij, — zegt ons manuscript der annalen, — die vroeger een inkomen had van 15000 Rijnsche gulden, kon nu met moeite vier of vijf kloosterlingen onderhouden.

Geen andere vermaardheid hebben:

JOANNES RIPPELMAN,

en zijn neef, die hem opvolgde in 1476,

JOANNES VAN HUFFEL.

Na vijf jaren werd deze van zijn ambt ontzet, terwijl voor de regeling en het beheer der tijdelijke goederen door den bisschop van Luik benoemd werd:

JOANNES VAN GOER.

Na twee jaren werd hem de abbatiale wijding toegediend. Deze abt was, zegt Heyendal, zooals blijkt uit de weinige overgebleven stukken, een waardig overste, die tot herstelling van de geestelijke en stoffelijke welvaart der abdij met kracht en ijver optrad. In 1488 herstelde hij de tucht in Marienthal, in 1479 in Sinnich, met behulp van voorbeeldige kloostervrouwen uit Engelthal bij Bonn en uit Holtzem bij Neuss. Dezen lof kan de annalist niet toekennen aan diens opvolgers:

ARNOLDUS VINCK, 1508-1515,

en

JOANNES POTENS, 1515-1521.

Tot slot van deze droevige periode en van dit geschiedkundig overzicht der abdij gedurende de middeleeuwen, halen wij de verzen aan van den dichter, waarin hij den treurigen toestand der abdij in de laatste eeuwen met een warm en medelijdend hart beschrijft.

Ast heu, quae est humanarum inconstantia rerum!
O quam principiis labuntur maxima parvis!
Quippe ratem faustis scindentem marmora velis,
Quando obluctantes immensis viribus euri
Atque procellosi glomerato turbine cauri
Certantes rapiunt atque huc illucque volutant
Spumantesque simul stridenti murmure fluctus
Mox sursum tollunt mox rursus ad ima revolvunt,
Vim torrentis ubi longum tulit ardua moles,
Exili subito dum rimâ forte dehiscit

Mox patulam praebet portam fatalibus undis.
Ergo ubi Roda semel bellorum turbine quassa
— Queis, Limburga, tuos avide sibi sumere tractus
Et Brabantus atrox dirusque Sicamber in annos
Tentabant multos — infelix egit hiatum
Communis propriique expertis in omnia vitae,
Cuncta cito ruere et mores mutarier omnes
Aedibus in sacris Rodensi jure subactis;
Frisiae et Occiduas collegia sparsa per oras
Canonici ritus nostris subducier aris.
O Roda! o mater! tun' quae prae millibus olim
Clara coruscabas, quos heu geris hispida vultus?
Ah mihi turgentes protrudunt lumine guttas!
Ite igitur faciles lacrymae, ite, diemque nefastum
Nostris diluite in libris; omni excidat aevo!
Immo referte gradum! legat aetas ista superstes,
Condignasque Deo discat persolvere grates,
Cujus magna malis subvenit gratia tantis,
Disciplina Rodam dum sacra reducitur exul.

Doch onbestendig is wat menschlijk is en aardsch.
Het grootste ziet men soms door luttele oorzaak
[vallen . . .
Hoe durft gij, ranke kiel, op strakke zeilen brallen?
Met ongemeten kracht verspert u straks orkaan
En woeste wervelwind de thans nog gladde baan,
Aanvaardt den strijd met u, en zweept u heen en
[weder,
Verheft u op der golven rug en ploft u neder
Bij ziedend golfgebruis en gierend stormgeraas.
Weêrstaat uw stoere kracht ook lang 't geweld —
[helaas,
Een smalle spleet in 't eerst . . . de golven gaan
[verwinnen,
Slaan uw gebinte weg en stroomen bruisend binnen.
Zoo, Roda, leedt ook gij in sombren oorlogstijd,
Toen Brabants hertog en de Geldersman om strijd
Met bloedig zwaard, en haat in 't hart, elkaar be-
[sprongen
En woedend naar 't bezit van 't trouwe Limburg
[dongen.
Een breuk in uwe tucht werd weldra u tot ramp:
Uw oude kracht bezweek in d'ongelijken kamp,
En wie aan 't Friesche strand en aan de noordzee-
[boorden
Tot uw gebied en uwe rechtspraak eens behoorden,
Zij scheurden zich van u en uwen regel los.
o Moederlijk Rolduc! gij eens hun aller trots,
Waar is uw schoonheid nu? Verwelkt, verflenst,
[vervlogen.
Ach, tranen wellen op in mijn gezwollen oogen!
Zoo stroom, o tranenvloed, toch vruchteloos gestuit,
En wisch dien sombren dag in ons geschiedboek uit!
Doch neen, houd in! Laat ons geslacht en die na-
[dezen
Dat blad vol heilloosheên tot hunne leering lezen,
Om God te danken, die genâ na boete geeft,
Nu, Roda, de oude tucht weêr in uw schoot herleeft.

Terugblik op de Abdij Cloosternade en hare Inrichting gedurende de Middeleeuwen.

IN een kort overzicht hebben wij het leven en de daden der abten, die gedurende de middeleeuwen de abdij bestuurden, den lezer voor oogen gesteld. Wij hebben geen melding gemaakt van hen, wier namen in een dooden-register van het klooster van Sinnich opgeteekend staan, Guibaldus, Richardus, Renardus, Walramus, Goswinus, Anselmus, omdat deze namen in de oude registers der abdij niet voorkomen en niets van het leven dier abten bekend is.

Hoe gaarne zagen wij, na het lezen van dit overzicht, de oude abdij in een concreet beeld voor onzen geest opdoemen, de abdij met hare omgeving, zooals zij daar stond in de eeuwen harer glorie, haren machtigen invloed heinde en ver uitoefenend!

Een beeld van het gebouw en zijn omtrek, ook slechts in breede lijnen te ont-

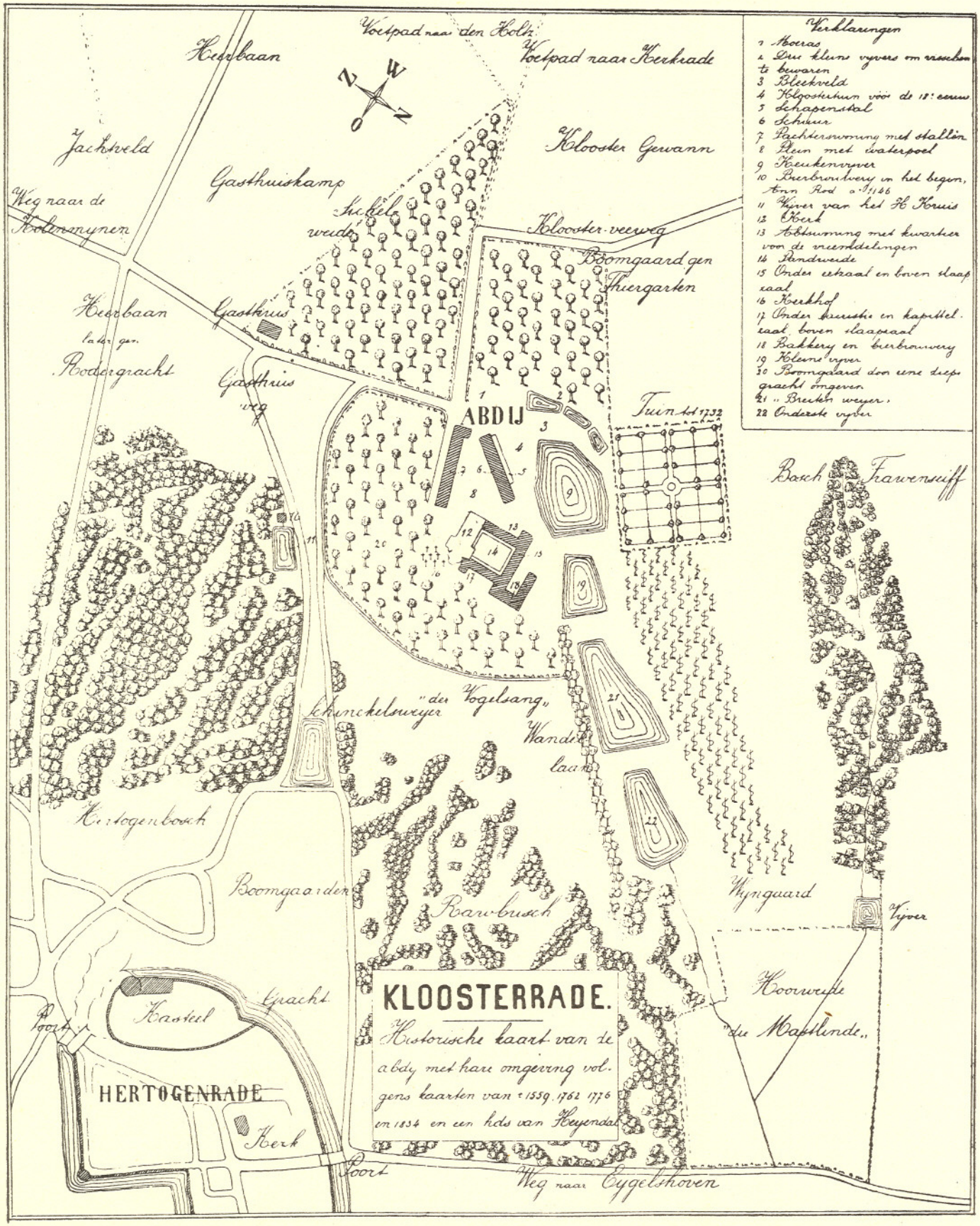
Verklaringen
1 Hoeras
2 Drie kleine vijvers om vischen te bewaren
3 Bleekveld
4 Hofpoorthuis vóór de 18e eeuw
5 Schapenstal
6 Schuur
7 Pachterswoning met stallen
8 Plein met waterpoel
9 Keukenvijver
10 Bierbrouwerij in het begin der 18e eeuw
11 Vijver van het H. Huis
12 Kerk
13 Abtswoning met kwartier voor de vreemdelingen
14 Zandweide
15 Onder refaal en boven slaapzaal
16 Kerkhof
17 Onder kapittelzaal en kapittelzaal boven slaapzaal
18 Bakkerij en bierbrouwerij
19 Kleine vijver
20 Boomgaard door eene diepe gracht omgeven
21 „ Breede vijver.
22 Onderste vijver
Voetpad naar den Holz
Voetpad naar Kerkrade
Heerbaan
Jachtveld
Klooster Gewann
Gasthuiskamp
Weg naar de Kolenmijnen
Sichelweide
Klooster-veerweg
Boomgaard gen Thiergarten
Heerbaan laan gen. Rodergracht
Gasthuis
Gasthuis weg
ABDIJ
Tuin tot 1732
Bach Frawensiff
Schenckelsvijver „der Vogelsang"
Wandel laan
Hertogenbosch
Boomgaarden
Rauwbusch
Wijngaard
Vijver
Gracht
Kasteel
Poort
HERTOGENRADE
Kerk
Poort
Hoorweide
„de Maastlinde"
Weg naar Eygelshoven
KLOOSTERRADE.
Historische kaart van de abdij met haar omgevng volgens kaarten van 1559. 1762 1776 en 1834 en een hds van Heyendal

werpen, is een moeilijke taak, daar wij, wonder en jammer genoeg! geen enkele afbeelding der abdij van vóor de negentiende eeuw kunnen ontdekken en geen andere bronnen en hulpmiddelen ons ten dienste staan dan eene algemeene kaart van 't land, door Jacobus van Deventer in 't jaar 1559 uitgegeven, en enkele karige aanwijzingen, schijnbaar verloren en langs den weg onachtzaam verstrooide maar voor ons doel zeer kostbare zaadkorrels, die wij bij het bestudeeren der jaarboeken en documenten nauwkeurig verzamelden, zoowel om de hierbij gegeven kaart te ontwerpen, als om een eenigszins trouw beeld der middeleeuwsche Augustijnerabdij te schetsen en den lezer ter aanschouwing aan te bieden.

Wij verplaatsen ons in de dertiende eeuw en begeven ons in de vlakte, aan den oostelijken voet van den heuvel, op wiens kruin de abdij zich stil en statig in de eenzaamheid der wouden verheft.

Wij slaan geen acht op den burg van Rode, die met zijn toren, zijne ringmuren en grachten achter ons ligt, beklimmen den grooten weg niet, die door de Rodergracht, nu een dichtbegroeide, diepe kloof, recht naar de parochie Kerkrade voert, maar volgen den zoom van «'s hertogs bosch» en slaan dan links den Gasthuisweg in, die langs de vijvers en het brouwhuis ons voert tot het gasthuis, op de zuidelijke helling van het bergvlak gebouwd. Daar worden niet alleen de vreemdelingen geherbergd, maar ook zieken, bijzonder zij, die de pelgrimsreize naar 't heilig land of den kruistocht niet konden voortzetten, worden er met de grootste liefde verpleegd en verzorgd door de ziekenbroeders der abdij; ook zij, die door de destijds gebruikelijke aderlating verzwakt (minuti) of om andere oorzaken ziek waren, wachten daar de herstelling af; allen worden onderhouden uit de aan het gasthuis verbonden inkomsten, een tiende der geheele opbrengst van het klooster; brood en bier en wijn zijn er in overvloed.(1) Langs het gasthuis voert recht naar de abdij de breede zijweg (2), waarvan de sporen nog duidelijk zichtbaar zijn in de Sichelweide; open en vrij schittert de zuidkant der kerk, met roode pannen gedekt, door de fruitboomen der frissche weilanden heen, die de geheele abdij ten zuiden en ten oosten omringen.

Op dezen weg, die toegang geeft tot de abdij, is het stil in het morgenuur; zwijgend en biddend gaat de geloovige, wanneer om half zes de zilveren tonen der kerkklok tot 's Heeren dienst roepen, ter bid- en boeteplaats. Bij het vorderen van den dag echter wordt het levendig op den kloosterweg; dan trekken zij henen, de pachters en pachtsters, en kruien hun zakken met rogge- of tarwemeel, of dragen hun manden vol veld- of tuinvruchten, kippen en kapoenen, of drijven voor zich uit blanke lammeren en ganzen, de tienden hunner kudde(3); dan voert de landman de zwaarbeladen oogstkar over den dreunenden grond en bergt de koren- en tarwegarven in de ruime tiendschuren; dan brengt de wijnbouwer na verren tocht den purperen oogst van het Aarthal ter kloosterpers; dan komt de visscher met zijn buit van de boorden van Maas en Roer of van de meren en poelen van de Eifel. Dan gaat ook de werkman heen en vraagt, van het rijke loon zeker, arbeid in klooster of pachthoeve: allen spoeden zich voort met blijde

(1) Annales Rodenses bl. 56.
(2) Notitia status, enz.
(3) Notitia status, enz.

haast, want onder den kromstaf is het goed leven.

Maar de abdij is niet alleen een middelpunt van beweging in landbouwzaken en van wat met handen- en kunstarbeid samenhangt, zij is dit in veel hoogere mate op geestelijk gebied.

Wat al priesters trekken er henen om raad en leering, en met hen hoevele ridders en edellieden, die troost zoeken voor hunne ziel! Doch meer nog dan de rijken kennen de armen den weg naar het klooster, en woedt krijg of hongersnood in Limburgs gouwen, dan trekt de ongelukkige bevolking in breede scharen naar het groote huis, waar zij troost en hulpe vindt naar lichaam en ziel.

Wij volgen de schreden der pelgrims, aanschouwen bij het naderen der gebouwen de steenen in pyramide-vorm opgetrokken torenspits, gaan de stallingen der hoeve voorbij en treden de kerk binnen door de zuidelijke deur, die voor de buitenwereld bestemd is; want waar nu de twee groote poorten toegang verleenen aan den westkant, zien wij niets dan den vlakken muur

Het is het uur van het koorgebed. In den middelbeuk der kerk bevinden zich de zusters, allen adellijke jonkvrouwen, gehuld in zwarte subtiel (koorkleed) en zwarte kaper(1), de Conversen in hun streng kerkelijke kleeding, met grijzen mantel en zwarte kap(2) en, op het hooge koor, vóór de zware lessenaars en lijvige koorboeken, de gebaarde Kanunniken in hun zwarten tabberd, het sneeuwwit scapulier — een strook van zacht linnen, overblijfsel der albe — over de borst en naar beneden hangend onder den linker arm, daarboven het witte koorhemd, het roccètto, dan op den linkerarm den zwarten pelsmantel (dien zij buiten het koor om de schouders dragen als een camail) en op het hoofd het vierkantig barret(1). In de Aachener Kroniek beschrijft Joannes Noppius bl. 151 de kleederdracht onzer kanunnikken als volgt:

die Conventualen tragen alle über ihre lange schwartze casacken ein schneeweiß meyel oder scapulir von zartem leinwaht etwan einer handbreit/ onder dem arm beysamen gebonden/ und darüber mann sie zu chor gehen/ ein röckeleyn/ auf dem lincken arm ein schwartze/ der Praelat aber ein graume heff/ und in gemein alle die canonici viereckige mützen.

Een Augustijner-koorheer der abdij Cloosterrade.

(1) Annales Rodenses, manuscript.
(2) Hélyot.

(1) Ernst II 228.

Waarschijnlijk was in de dertiende eeuw de dracht strenger en eenvoudiger; in hoofdzaak echter kwam ze ook toen met de beschrijving van Noppius overeen. Het witte linnen, later wollen kleed, waarvan alleen het scapulier overbleef, was het onderscheidingshabijt van den Augustijner Kanunnik; de overige kleeding was verschillend in de verschillende landen; in de eerste eeuwen droegen de Augustijnen een linnen albe, zwarten mantel en het amuzium, hoofd- en schouderbedekking.

Een eereplaats neemt de abt in, dien men herkent aan zijn grauwen pelsmantel volgens den ooggetuige, Noppius. De abt! Hij immers is in het kleine gebied de vorst, aan wien allen gehoorzamen, maar de vader tevens, die het geestelijk en tijdelijk welzijn van de kloosterbewoners moet behartigen en juist den zwaksten der broeders de meeste liefde moet wijden. (Ernst. Handschrift.) Alle eerbewijzen worden hem gegeven. De kloosterbewoners — zoo luiden de constituties — konden hem niet ontmoeten, ja hem zelfs geen boek of ander voorwerp overhandigen, of zij moesten met het hoofd voor hem nijgen. Waren zij buiten het klooster gezeten en naderde hij, dan moesten zij opstaan en blijven staan, totdat hij voorbij was. In den refter moesten zij het hoofd voor hem ontblooten en in de kapittelzaal voor hem opstaan, buigen en mochten niet gaan zitten, vóordat hij zelf zat. Hij was het, die de broeders inkleedde, in wiens handen zij hunne geloften aflegden, die den stervenden het laatste oliesel toediende en hen begroef. Hij was de spil, waarom alles draaide, meer dan menig constitutionneel koning in zijn gebied, — maar hij moest ook in alles den kloosterregel volgen en het voorbeeld der kudde wezen.(1)

Wil de lezer de andere ambtbekleeders leeren kennen?

Wij vinden in de documenten der dertiende eeuw achter de namen der kloosterlingen, die als getuigen stukken onderteekenden, de volgende Titularissen: prior, supprior, cellarius, custos, cantor, frater hospitalis.

De prior stond den abt in alles ter zijde en was bij diens afwezigheid zijn plaatsvervanger. In onze abdij, zoo melden de Annalen uitdrukkelijk, stond hij aan het hoofd der school en had de leeraren «subdocentes» onder zijn gezag. Op zijne beurt werd hij bijgestaan en en vervangen door den supprior; deze zal waarschijnlijk ook het ambt van procurator — die niet genoemd wordt in de oorkonden — uitgeoefend hebben. De procurator was belast met de zorg voor de huishoudelijke aangelegenheden, met den aankoop en het bestuur der kloosterbezittingen.

De cellarius had de zorg over keuken, kelder, brouwerij, vleesch- en vischspijzen. Waarschijnlijk werd hij uit het getal der conversen en niet uit de eigelijke kanunniken gekozen.

De bijzondere ambtsbezigheden van den custos (koster), den cantor (voorzanger) den frater hospitalis of infirmarius (ziekenwaarder) zijn door den naam voldoende aangeduid. In de meeste kloosters komen nog voor de portarius (portier) de librarius, aan wien de boekerij, en de vestiarius, aan wien de zorg voor de kleeding der bewoners toevertrouwd was.

Wij verlaten de kerk door de deur, die aan de noordzijde tot het binnenklooster voert. Opmerkenswaardig is

(1) Dr. J. G. R. Acquoy.

het, dat terwijl in bijna alle kloosters het convent zijne huizing ten zuiden der kerk heeft, deze hier ten noorden ligt. Deze afwijking is te verklaren uit de omstandigheid, dat de groote bron, zich aan den noordkant van onze abdij bevindt.

Zooals tegenwoordig nog het geval is, komen wij uit de kerk onmiddellijk in de kruisgangen, destijds open zuilengaanderijen, wier trans den kleinen vierkanten pandhof omsluit; deze pandhof (of liever de kleine groene weide pratulum) was in de middeleeuwen de helft kleiner dan nu, daar de oostelijke vleugel der gebouwen slechts tot aan het transept der kerk reikte.

Een overblijfsel van dien vleugel is in de muren van den grooten regenput — de voormalige kelders — te zien. Ook bewijzen de resten der fundeeringen, die wij nagespoord hebben, dat de westelijke en noordelijke gangen meer binnenwaarts den pandhof lagen.

Wij kunnen ons een begrip vormen van den rijkdom en de afwisseling van de, waarschijnlijk door abt Erpo gebouwde zuilengang, indien wij de heerlijke kapiteelen en voetstukken beschouwen, die, in 1870 gevonden, nu de nieuw gebouwde wandelgang ten oosten van de kerk versieren.

In de kruisgangen heerscht eene eeuwige, ononderbroken stilte. Zwijgend en in gebed verzonken, wandelt de kloosterling door de eenzame gaanderij en denkt aan zijne eeuwige bestemming en aan het lot zijner afgestorven medebroeders; immers, werden de abten in de kerk en de overige huisgenooten, conversen en leekebroeders, op het ten zuiden der kerk, vlak bij het koor gelegen kerkhof ter aarde besteld, de kloosterheeren vonden in de kruisgangen hun laatste rustplaats.

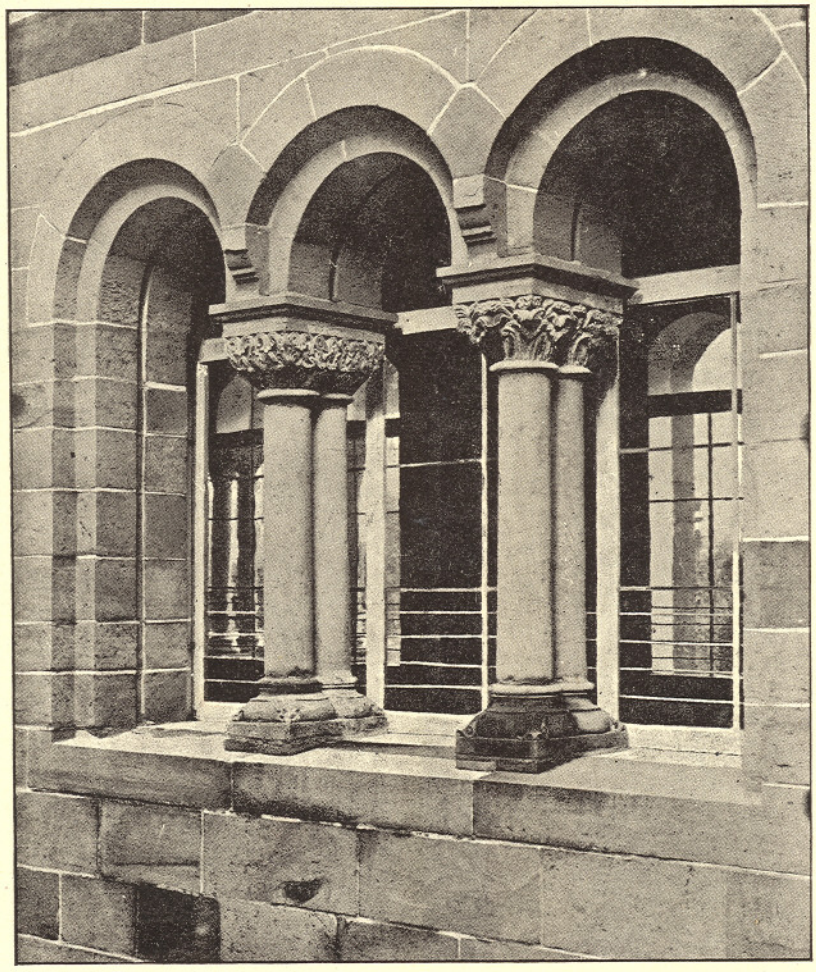

Uit de Romaansche kruisgang.

Rondom de kruisgangen zien wij de eigenlijke kloosterwoning met hare «huizen» domus abbatialis, domus capituli en hare zalen, met name de eetzaal of refter, de kleederenzaal (vestiarium), de ziekenzaal en andere, zoodat het heele convent in den gangentrans, waarin alle deuren uitkomen, het gemeenschappelijk verkeer vindt.

Ten westen, waar ook nu de hoofdingang en de spreekkamers zijn, ligt het abbatiale huis met de gastenkamers; dit vormt, zooals in alle abdijen, het schoonste en rijkste van de gebouwen.

Ten noorden vinden wij de keuken met eetzaal en kleederenzaal, terwijl wij de studentenvertrekken in den oostelijken vleugel moeten zoeken; boven beide vleugels was de slaapzaal met de cellen van kloosterlingen en scholieren.

Daár ook, ten oosten, ligt aangrenzend aan sacristie en kerk, het kapittelhuis.(1) Dit laatste is voor den kleinen staat de vergaderzaal, de zaal der wetgevende macht en gerechtshof tevens. Daar heeft de keuze plaats van abt en prior; daar wordt over het al of niet

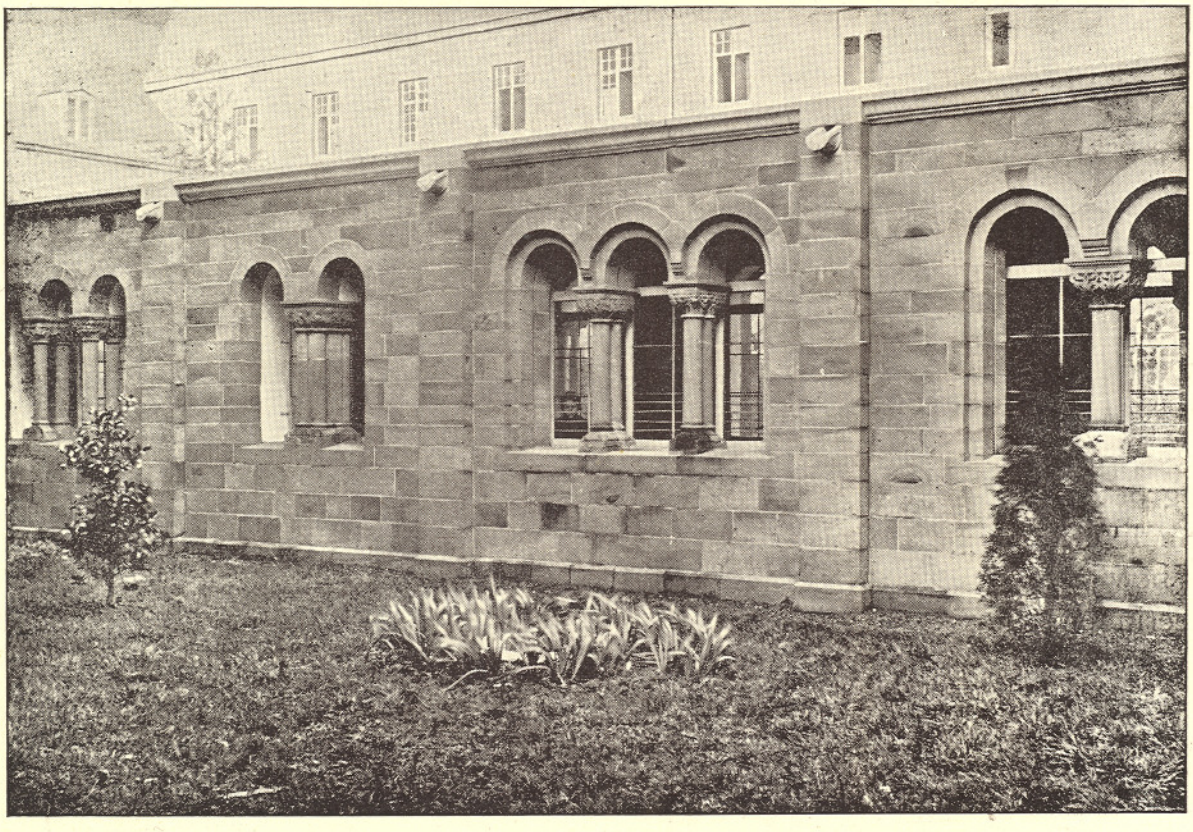

Uit de Romaansche kruisgang.

aannemen der novicen beraadslaagd en het hooge burgerrecht gegeven of geweigerd. Daar vergadert eens in de week, des Vrijdags na de priem, het convent en wordt alles besproken, wat tot instandhouding der tucht en verbetering der ingeslopen misbruiken noodzakelijk of nuttig is, daar ook worden de fouten beleden, beoordeeld en gestraft.

Verlaten wij het binnenklooster door de oostelijke deur, dan zal het ons vreemd en opvallend zijn niet de open speelplaats met de uitgestrekte tuinen voor ons te zien, maar een groenen boomgaard, die den heelen omtrek tot aan het gebouw inneemt; de tuinen liggen aan den westkant der vijvers tegenover de keuken, terwijl langs den middelvijver en verder noordwaarts de geheele helling met wijnstokken be-

(1) Notitia status etc.

plant is.(1) Aan de oostzijde der vijvers, waar nu de heerlijke eikenlaan langs het met wandelwegen doorsneden «bosquet» loopt, strekt zich langs den zoom van den wilden «raubusch» de esschenlaan uit, wandelplaats der kloosterheeren «ambulatio dominorum» genoemd.(2)

De deur aan de noordzijde komt uit op de binnenplaats, waar zich nu de brouwerij en overige oeconomie bijgebouwen bevinden; het wil ons toeschijnen, dat daar, in de twaalfde eeuw (1141), het «afzonderlijk huis» der zusters stond, en dat, na het vertrek der zusters naar Scarnen, deze vleugel van het gebouw tot verblijf der conversen ingericht werd. De stallingen, schuren, en verdere inrichtingen bijv. smederij, timmerhuis, waarin de conversen hun werk verrichten, vinden wij in de gebouwen, die zich ten westen vóor de abbatiale woning uitstrekken. Op de kaart van 1559 zien wij ook den «Thiergarten» septum ferarum geheeten; misschien wordt hierdoor een wildpark bedoeld, zooals dat bij meerdere abdijen bestond.

Een afzonderlijk hoofdstuk zij gewijd aan de school van Rolduc.

De School van Rolduc.

DAT van de eerste jaren af aan het godshuis eene school verbonden was, blijkt uit het feit dat in 1122 het houten kloostergebouw door de baldadigheid van twee leerlingen in vlammen opging. Zoo verregaande kwaadwilligheid was zeker niet aanmoedigend voor de pas begonnen kloosterschool. Maar de beproeving zou tot rijken zegen gedijen, tot zegen voor de verste geslachten in den loop van vele eeuwen.

In eene oorkonde van 1147 lezen wij, dat aan de abdij zes bunder land gegeven werden, opdat een knaap er het onderwijs zou genieten.

Een tweede aanteekening over het onderwijs vinden wij bij het jaar 1381.

De kroniekschrijver verhaalt ons, dat te Rolduc de knapen op tienjarigen leeftijd — elders dikwijls op zevenjarigen — in den geestelijken stand opgenomen werden, en schrijft verder: «ook destijds werden in dit klooster de schoone letteren onderwezen, zooals dit van den beginne af steeds hier gebruikelijk was. De bestuurder der school was de prior des kloosters, die onder zich de paedagogen had. De abdij had vaste inkomsten voor den bestuurder en de onderwijzers.»(1)

Zoo dagteekent onze school van de eerste jaren der twaalfde eeuw en zal haar niemand de eer betwisten de oudste school in ons vaderland te zijn; immers met slechts weinige jaren onderbreking duurt ze tot op den dag van heden voort en zoo kan weldra de school van Rolduc haar achtste eeuwfeest vieren. Acht eeuwen! Welk eene tijdruimte!

Maar ook welk een verschil tusschen nu en toen!

Wat een verrassing zou het zijn voor den student onzer dagen, het troetel-

(1) Notitia status etc. (2) Ibidem.

(1) Annales Rodenses bl. 92.

kind onzer eeuw, voor wien geen kosten worden gespaard om hem alle hulpmiddelen ter ontwikkeling en kennis te verschaffen, indien hij zich eensklaps, als bij tooverslag, in de school der twaalfde eeuw verplaatst zag!

Geen heerlijk gesticht, met breede en koele gangen, ruime leer-, speel- en slaapzalen, maar het strenge en niet ruim gebouwde kloosterhuis, in hetwelk aan ieder inwoner de plaats karig toegemeten is. Geen groote open speelplaats, geen lommerrijk bosschage in de heete zomerdagen, waar, in de bonte kleurenmengeling der afwisselende kleederdracht, onder ernstig en nauwgezet weliswaar, maar steeds liefdevol toezicht der prefecten en leeraren, zich vrij en vroolijk de schaar der jongelingen beweegt; maar de enge binnenhof, waar in ernstig, eenkleurig en eenvormig habijt, onder de hoede der strenge custodes, de kloosterleerlingen het langdurige silentium soms door het spel, gewoonlijk slechts door de Latijnsche conversatie onderbreken.

Geen ruime en hooge leerzalen met makkelijke zitplaatsen en lessenaars, en tal van boeken, en borden, en wandkaarten, en al het comfortabele van het hedendaagsch onderwijs, — maar enge en lage vertrekken, waarin rondom langs de wanden de scholieren op hun houten stoeltjes zitten, en, zonder andere lessenaars dan hun knieën, nu eens met den Abacus (het rekentafeltje) de sommen uitwerken, dan op hun wastafel de dictee van den magister griffen, meestal aanhoudend memoriseeren, om zich tekst en verklaring in het geheugen te prenten.

En onder welke tucht!

't Is waar, het waren wel de zonen der Saksen niet, van welke de dichter van Dreizehnlinden zegt:

Auf den braunen Eichenbänken
Sass die Brut der Sachsenrecken/
Junge Bären; Riesenarbeit
War 's sie bildend zu belecken/

maar zoowel de kloosterscholieren als de jonkers der buitenschool vormden toch in dien tijd van ruw oorlogsvermaak en ridderlijke tornooien een veld, waar de teedere bloem der wetenschap moeielijk tierde, hoe rijk ook de bodem van nature was!

Traun/ da gab es viel zu rupfen/
Viel zu zähmen/ und zu zanken/
Viel zu zerren und zu zupfen
An den ungezognen Ranken!

Wat zou daar het modern wetboek van strafrecht onzer tegenwoordige kostscholen geholpen hebben: het verlies van goede punten, een vaderlijke vermaning, een uur arrest in de strafzaal, of zelfs een «compareat» op de geduchte vergaderzaal der gestrenge Heeren?

Zeker ook de magister der middeleeuwen voedde met priesterlijk vaderhart de jeugd op, en Walafridus Strabo bewonderde het geduld en de bereidvaardigheid van Dominicus Tatto, zijn leermeester; hij voelde zich aangetrokken, zoo schrijft hij, door den stillen vrede, die in zijn trekken lag en die op de gistende hoofden en ontstuimige harten als een tooverkracht uitoefende, en allen storm bedaarde; maar toch bij de meeste scholieren, — zoo leeren het ons de middeleeuwsche traditiën, — moest de roede tucht en orde handhaven, de roede voor den drentelaar in den vroegen morgen reeds, als hij ter vigilie geroepen werd: de roede voor den speelschen en onoplettenden leerling in de klassen, de roede voor den te uitgelaten en aan strenge

kloosterdiscipline moeilijk te gewennen oblaat, de roede ook voor den jonker, voor den toekomstigen ridder, en graaf, en hertog; en waren de misstappen van erger aard, het verschijnen in het kapittel, waar op het vreeselijk woord van den prior: «exuimini!» «'t habijt uit!» een flinke tuchtiging volgde.

Bij zulk een aanblik zou het weekelijk studentje onzer tijden al heel verbaasd opzien, — en zijn lot gelukkig prijzen!

Maar andere tijden, andere zeden! En toen niet minder dan nu vormde de school flinke karakters en flinke koppen, en met Weber roepen wij onzen voorgangers toe:

Preis den braven schwarzen Mönchen/
Preis den mackren Kuttenträgern/
Alles menschlich schönen Wissens
Frommen Hütern/ treuen Pflegern!

En welke vakken studeerde men dan in de Rolducsche abdijschool?

Men weet, dat het voorbereidend onderwijs in de middeleeuwen de zeven vrije kunsten omvatte: de Grammatica, Rhetorica, Dialectica, die het Trivium, — de Musica, Arithmetica, Geometria en Astronomia, die het Quadrivium vormden; dat waren, volgens Alcuinus, de wegen, die de leerling bewandelen moest, voordat hij zich aan de studie der «heilige bladzijden» (de H. Schrift) kon wijden.

Een kostbaar overblijfsel onzer middeleeuwsche bibliotheek, een catalogus, omstreeks het jaar 1230 opgemaakt, geeft ons licht over de studiën onzer school.

Een klooster zonder «libry» was, zoo gold het in die tijden, een wapenkamer zonder zwaard of schild.

Kunnen, in de middeleeuwen althans, de boekerijen als maatstaf dienen van de intellectueele ontwikkeling der bezitters, dan mogen wij besluiten dat de abdij zich in hoogen wetenschappelijken bloei verheugde.

Honderd veertig nummers vormden de «libri theologici Rodensis Ecclesiae,» en zes en tachtig de «libri artium liberalium et philosophorum et auctorum et poetarum»: een onwaardeerbare schat in die tijden!

Wij beperken ons tot de laatste, die op de jongelingsschool betrekking hebben.

De studie van het trivium begon met de grammatica, die men in de middeleeuwen de «portierster» noemde van alle andere wetenschappen, die «de tong zuivert en zonder welke niemand waardig is in Gods kerk eenigszins bevoordeeld te worden». Zij was de vorstin der wetenschappen en als zoodanig was zij reeds afgebeeld op een schilderstuk aan het Hof van Karel den Groote: stralend in purperen koningsmantel, het hoofd omkranst met een rijk beparelde diadeem, troont zij onder den boom der kennis, gewapend — met een mes om de taalfouten uit te schrappen.

Het doel der grammatica, zegt Rabanus Maurus, is het uitleggen der dichters en het leeren van juist spreken en schrijven.

Als handboeken voor de eigenlijke gramatica waren o. a. Donatus viermaal, en Priscianus tienmaal vertegenwoordigd; van de schrijvers waren er in verschillende exemplaren: Vergilius, Ovidius, Horatius, Lucanus, Cicero, Sallustius, Seneca, Statius, Persius, Prudentius.

Het vervaardigen van Latijnsche verzen was een hoofdbezigheid in de middeleeuwsche school.

Waren de leerlingen genoegzaam in

de spraakleer en metrica, soms na veel moeite en veel jaren, gevorderd en hadden zij in een examen blijken van aanleg gegeven, dan gingen ze over tot de rhetorica, waar zij met de theorie der welsprekendheid het latijnsch prozaopstel leerden. Te Rolduc gebruikten zij: o. a. Cicero's prima Rhetorica, de Oratore, Manuale Alcuini en Orationum liber.

Na de Rhetorica leerden zij de elementen der philosophie in de dialectica en oefenden zich in het houden van redetwisten. Zij gebruikten als handboeken o. a. een bloemlezing uit Aristoteles door Boëtius, en de sententiae van Hugo en Petrus Lombardus.

Wat nu de vier vakken van het Quadrivium betreft, het is duidelijk dat de studie der wiskundige vakken, vergeleken bij die studie in onze dagen, al heel elementair te noemen is. Zij diende trouwens hoofdzakelijk tot onderwijs der clerici in de kerkelijke tijdrekening. Ook de musica had tot hoofddoel den jongeling tot den kerkzang voor te bereiden.

Dat ook in onze school de studie van natuurkunde, landbouw en geschiedenis niet onbeoefend bleef, bewijzen de boeken over deze vakken in den catalogus opgeteekend.

Een uitweiding over het hoogst belangrijke der hier volgende boekenlijst ligt thans niet in ons bestek.

Hij sunt libri theolaici Rodensis ecclesie.

Wij geven den tekst volgens het oorspronkelijke document en verbeteren enkel zinstorende fouten.

Liber Augustini de trinitate xv cum aliis libris in uno uolumine.
Tractatus eius supra iij quinquagenas psalterij. cum alijs opusculis eius.
Sermones eius lxiij. super iij ewangelistas Matheum Lucam Johannem.
Item super Johannem.
Super Genesim ad litteram. et supra genesym contra manicheos, et contra Achademicos in uno uolumine.
Liber de ciuitate dei.
Contra faustum manicheum.
De pastoribus.
De ouibus.
De cura mortuorum.
De doctrina christiana libri quatuor in uno uolumine.
Contra epistolam Parmeniani donatiste.
De natura et gratia.
De libero Arbitrio et contra Donatistas et psalterium eius in uno uolumine.
Item de natura et gratia et quedam alia excerpta.
Libri xiij confessionum eius.
Gregorius super Ezechielem et haimo super Apokalipsin in uno uolumine.
Dialogus Gregorij et Dialogus Basilij et Johannis in uno uolumine.
Moralia Gregorij supra iob.
Rubertus super Johannem.
Beda de tabernaclo et de temporibus.
Libri numeri, Judicum, Job, cum glosis in uno uolumine.
Quatuor ewangelie cum glosis.
Libri leuiticus. Judicum. et alii in uno uolumine quos dedit magister bertolphus xanctensis.
Jheronimus super vi prophetas.
Item dupliciter super xii minores prophetas.
Rabanus super librum machabeorum.
Idem super librum regum.
Magnus epistolarius iheronimi.
Item epistolarius eius.
Cassiodorus in secundam quinquagenam.
Beda in ecclesiastem et Jheronimus in ecclesiastem et cantica canticorum beda in parabolas et alia.
Augustinus de catezizandis rudibus, beda super Ezdram.
Claudianus de anima.
Jheronimus in Danielem.
Exameron Ambrosij.
Pastoralis Gregorii.
Daniel glosatus.

Duplices glose in Paulum.
Glose super psalterium.
Ambrosius de sacramentis.
Epistole Cipriani et Ambrosii in uno uolumine.
Gratiani duo et alius liber in Gratianum.
Gemma anime.
Johannes Scotus super ierarchiam dionisij
Candela gerlandi.
Scolastica historia.
Glose super Matheum.
Pauli plures cum glosis marginalibus.
Glose super primam partem Mathei et super totum iohannem.
Anselmus cur deus homo.
Haymo super Jeremiam succincte.
Orationes Anselmi.
Lucas glosatus.
Omelie sancti Cesarij ad monachos et uita seruatij in uno uolumine.
Ysidorus ethimologiarum.
Ecclesiastica historia.
Item Paulus glosatus.
Expositio in Ysaiam, beda in Marcum et canonicas epistolas et actus apostolorum in uno uolumine.
Rubertus in osee prophetam et alios quosdam.
Expositio Apokalipsis.
Efitius in leuiticum.
Excerpta quedam canonum et legum.
Origenes in exodum.
Duo penitentiales.
Psalterium glosatum.
Boetius de sancta trinitate cum expositione et aliis quibusdam expositionibus.
Genesis et exodus cum glosis marginalibus.
Epistole Fulberti episcopi.
Anselmus cur deus homo.
Liber temporum.
Ysidorus de cleris et summo bono.
Monologion Anselmi de libero Arbitrio et opus abbatis de clara ualle in uno uolumine.
Item commentarium eius in cantica canticorum.
Passio ignatij et liber Syxti qui dicitur anulus.
Excerpta canonum.
Hincmarus ad karolum regem.
Item hincmarus de trinitate et aliis capitulis.
Iuo carnotensis de sacramentis et Anselmus de libero arbitrio, in uno uolumine.
Origenes in cantica canticorum.
Bernardus in cantica canticorum.
Sententie magistri hugonis et sententie magistri Petri.
Epistole canonicae et Apokalipsis cum glosis.
De naturis rerum et sententiis Astrolabij.
Cantica canticorum et epistole canonicae, cum glosis.
Johannes cum glosis.
Glose super Matheum.
Secundarie glose in quatuor ewangelistas.
Conpotus Rabanj.
Beda de temporibus.
Manualis Alcwini.
Ysidorus contra iudeos.
De questionibus in libro regum et beda in ezdram.
Ysaias glosatus.
Apokalipsis glosata.
Excerpta canonum.
Commentarium Ruberti pubblici montis.
Apokalipsis glosata.
Enchiridion Augustini.
Glose super Genesim.
Glose super titulos psalmorum.
Paulus cum glosis.
Explanatio VI. dierum.
Berengerus de sacramentis.
Cantica canticorum et apokalipsis.
Anselmus de libero arbitrio et originali peccato.
Genesis glosata ab eo loco Vende mihi primogeniam.
Job cum glosis.
Registrum Gregorii.
Smaragdus.
Passio catherine.
Vita Martini cum aliis vitis et passionibus sanctorum.
Vita Gregorij.
Passionalis Apostolorum.
Vita seruatii duplex.
Vita Nycholai.
Vita Goaris et Egidij in uno uolumine.
Vita sancti Adelberti.
Omelie Johannis crisostomi.
Flores Augustini Ambrosij Jeronimi.
Item Jeronimus in ysayam.
Job glosatus.
Aurora Petri.
Summa magistri bertolphi.
Amalarius et Rubertus de offitijs in uno uolumine.
Opus domini Ruberti in canticum canticorum in persona beate beate uirginis.
Epistole Pauli omnes cum glosis et secundarie glose in paulum.
Egesippus de excidio iherosolimorum et Orosius in historiam Romanorum in uno uolumine.
Beda in anglicam historiam.
Historia brittonum.
Historia Langobardorum et Persarum in uno uolumine.
Passionalis maior et minor.
Orationum liber.
Musica Widonis et Johannis in uno uolumine.
Musica bern.
Consuetudines.

Musica Odonis.
Solinus.
Quidam sermones cum collationibus patrum in uno uolumine.
Liber sermonum et item liber sermonum.

HIJ SUNT LIBRI ARTIUM LIBERALIUM ET PHILOSOPHORUM ET AUCTORUM ET POETARUM.

Editio boetij in chategorias Aristotelis.
Tres lucani et glose in eum.
Duo Salustij et glose.
Ouidius metamorphoses et epistolarum duo et Tristium et de Ponto et Ouidius in ybim et glose eius.
Thodolus cum glosis.
Sedulius et Theodolus in uno uolumine.
Quatuor Statij Achilleides et glose.
Tullius de Amititia.
Prudentius psicomachie.
Eneida. et Georgica Virgilij.
Tres poetie horatij.
Expositio Remigii super donatum.
Donatus magnus et Donatus maior cum diuersis glosis.
Super boetium glose.
Timeus platonis.
Glose super Priscianum constructionum et super Priscianum magnum.
Item Tullius de Amititia.
Fabule poetarum cum expositionibus.
Prima Rethorica et glose in eam.
Regule Arithmetice et Geometrie.
Glose super ysagogas porphirij et super topica boetii in uno uolumine.
Glose super ysagogas porphirij et super praedicamenta Aristotelis et super peri erminias et super boetium de cathegoricis et ypoteticis sillogismis et super topica in uno uolumine.
Commentarium boetij super cathegorias Aristotelis.
Priscianus de xij versibus Virgilii et glose super primam Rethoricam.
Prosper.
Glose super Macrobium et Platonem.
Ortographia metrice composita et lectoria ars Americi in uno uolumine.
Glose super Oratium.
Tullius super Rethoricam.
Glose super Arithmeticam et boetium de musica.
Item Donatus.
Solinus.
Glose super Priscianum magnum.
Glose super boetium de consolatione philosophie.
Excerpta grammatice et sententiarum Oratii.
Tullij Ciceronis thimeus.
Item Salustius.
Duo persij cum glosis.
Glose super Priscianum constructionum.
Epistole Senece ad Lucilium et de clementia ad Neronem.
Conpotus helperici.
Priscianus constructionum.
Glose Prudentii psicomachie.
Glose statij thebaidis.
Item Glose super boetium.
Item tullius de Amititia.
Boetius de consolatione philosophie.
Seneca Novato.
Item Priscianus constructionum.
Epistole Cyceronis.
Breuiarium arithmetice.
Ysagoge porphyrij in cathegorias aristotelis.
Glose in Priscianum constructionum.
Liber peri erminias.
Glose super Macrobium et Ouidium magnum.
Thimeus Critias hermocrates.
Plato glosatus.
Liber Ygini de astronomia.
Timeus platonis.
Liber ysagogarum porphyrij.
Emelianus de preceptis rei rustice.
Libellus herimanni de compositione astrolabii.
Porphyrius peri erminias.
Topica.
Cathegorie.
Glose de orthographia.
Micrologus in musica.
Glose super lucanum.
Item glose in lucanum.
Regule dictaminum.
Ars prisciani cesariensis.
Liber bestiarum.
Glose super boetium de diuisionibus et glose in priscianum constructionum.
Glose super Tullium de Amititia.
De generibus herbarum.
Salustius.
Herimannus de astrolabio.
Expositio menbrorum.
Horatius cum suis libris.
Boetius in Arithmeticam.
Philippica tullii.
Item Epistole Senece ad lucilium.
Ysagoge iohannitij.
Item genera herbarum.
Duo libri gradiui Constantini.
Item constantinus.

Zoo gingen dan te Rolduc, van zijn eerste bestaan af, hand aan hand gods-

dienstzin en liefde tot de wetenschap, en is de abdij een sprekend bewijs van waarheid van het onbevooroordeelde woord van den protestantschen geschiedschrijver Moll:

«Was het de Kerk geweest, die de natie had opgekweekt tot dien trap van wijsheid, waarop zij hare behoefte aan verdere ontwikkeling eerst recht kon beseffen, tot eere van dezelfde kerk mag gezegd worden, dat zij het ook geweest is, die het hare er toe bijgedragen heeft om in die behoefte te voorzien. Van haar, inzonderheid, gingen de belangrijke inrichtingen voor onderwijs uit en hare bevoorrechte leden, geestelijken en religieuzen, leverden tot in de zestiende eeuw het grootste en niet het minst bruikbare contingent van leeraren aan alle scholen.»

In de eerste eeuwen van haar bestaan was de abdij een heiligdom van godsvrucht en wetenschap. Hoe verder zij haren zegenrijken werkkring uitbreidde, des te meer groeiden hare bezittingen en inkomsten aan, zoowel in den omtrek als in meer afgelegen streken.

Uitbreiding der Abdij op geestelijk en staffelijk Gebied.

De Mannenkloosters.

BINNEN de kloostermuren bleef de invloed der abdij niet beperkt. In het geschiedkundig overzicht zagen wij, hoe Cloosterrade een centrum werd, waaruit stralen van geloof en wetenschap zich naar alle kanten verspreidden.

Het eerste Augustijnerklooster, dat zijn bestaan aan Cloosterrade te danken had, was het klooster van Bern bij Heusden.

Van denzelfden tijd, de twaalfde eeuw, moet ook de stichting dagteekenen van het klooster van Ludingakerke in Friesland en van de kloosters van Haske, Aningen en Bergum, over welke wij vroeger gesproken hebben. Bijzonderheden over deze stichtingen vindt men bij dr. J. G. R. Acquoy, «Het klooster van Windesheim, derde deel,» en bij J. C. van Slee, «De kloostervereeniging van Windesheim». Beide schrijvers schijnen van hetgeen onze annalen berichten (zie bladzijde 87) geen kennis genomen te hebben. De oorsprong dezer kloosters ligt tamelijk in het duister. De geschiedschrijver Ernst (Histoire du Limbourg II. bl. 350) schrijft de stichting van Ludingakerke aan Reguliere kanunniken van Cloosterrade toe en vindt in deze stichting het recht van het gezag, dat het moederklooster gedurende drie eeuwen op de Friesche kloosters uitoefende. Op bladzijde 348 geeft hij in eene noot 't begin van den brief, waarin Abt Jan Berensberg zijne rechten handhaaft op de abdijen van Friesland, en zegt: «Voilà ce que nous avons pu copier de cette lettre qui se trouvait dans un régistre de cet Abbé, lorsqu' il fallut, a l'arrivée des armées républicaines, faire passer en Allemagne ce régistre avec les autres papiers des archives de Rol-

duc. Mais une partie y a péri, et de ce nombre était ce registre».

Over het uiteinde van Ludingakerke schrijft van Slee:

In 1515 werden de woorden bewaarheid van den blinden leekebroeder Simon, die in 't koehuis zittende had gesproken:

„o Lunekerck/ o Lunekerck/ wat sal dy overgaan? Siet die tyd sal komen dat dit scone cloester van Lunekerck ten gronde toe sal verdorven worden ende het sal aan een hair hanghen offet een cloester meder sal worden of niet."

Nadat «de zwarte hoop» het reeds eenmaal ten deele had in brand gestoken, en de Gelderschen en de Friezen er eenigen tijd in gelegerd waren geweest, werd het, na het vertrek van dezen, op nieuw overvallen en verbrand **„met die kerck en al datter was/ ende sie hebbent bynae uitgeroedet totten grond ende hebbent thoemaal verdorven/ dat alto moertlicken scade is van alsulcken eerlicken cloester."**

Een niet minder treurig lot trof, volgens Acquoy, de andere bovengenoemde kloosters.

De Parochiën.

HOE groot de invloed der abdij was gedurende de middeleeuwen, bewijst tevens het groot getal parochiën, die door de kanunniken van Cloosterrade bediend werden. Vele parochiën in de middeleeuwen hadden zich langzamerhand gevormd uit de huizen, die rondom de kapel van een kasteel of de pachthoeve van een heer of ridder gebouwd werden en bleven afhankelijk van den adellijken grondbezitter. De edelman gaf dan aan eene abdij (of andere kerkelijke inrichting) òf den eigendom òf het patronaatsrecht met de aan de kerk verbonden inkomsten tot onderhoud van den desservant, terwijl de abt voor de bediening der parochie zorgde. Zoo werd de pastorie van Kerkrade reeds in het jaar 1109 door graaf Adelbert van Saphenberg aan Ailbertus overgegeven. Vanaf het jaar 1140 werd deze parochie regelmatig door priesters uit de abdij bediend. In het stadje Herzogenrath was slechts eene kapel en deze was afhankelijk van de parochie Kerkrade; ook nadat in 1564 een kerk door de abdij, ondersteund door de bijdragen der inwoners, gebouwd was, bleef Herzogenrath eene filiaalkerk van Kerkrade.

De kerk van Goë of Gulken met de kapel van Bilstein behoorde aan een edelman, Henricus, en kwam in het bezit der abdij in 1145 bij gelegenheid dat de bezitter in de orde der Augustijnen trad.

Hertogin Jutta, echtgenoote van hertog Walram, schonk de kerk van Lommerson, in het jaar 1151.

De kerk van Spaubeek werd met twee pachthoeven, ieder van twaalf bunders, in 1148 aan de abdij ten geschenke gegeven, door Adeleïde, echtgenoote van Reinerus van Beek.

De kerk van Limburg was waarschijnlijk reeds in de twaalfde eeuw afhanke-

lijk van Cloosterrade. In 1178 vinden wij onder het beheer der Abdij de parochiën Baelen, Doveren en Afden; in 1250 Hersel; in 1237 Setterich, terwijl de datum waarop Eupen, Capelle, Welkenrade en Membach onder het beheer van den Abt kwamen, niet bekend is.

Ook oefende de Abdij het patronaatsrecht uit over de kerk van Nederwetten in Noord-Brabant.

De Vrouwenkloosters.

DE door Cloosterrade opgerichte vrouwenkloosters waren, om niet te gewagen van het kloos-ter, dat in 1126 bij den toren van Kerkrade gebouwd werd, de kloosters van Marienthal, Scarnen, Sinnich en Hoydonck.

De oude kerk van Kerkrade.

Adolf, graaf van Saphenberg, schonk aan Abt Borno in 1136 een onbebouwde en wilde landstreek aan de Aar, een diepe vallei, Hubach genaamd; daar zou voor de kanonikessen, die in Kerkrade hun verblijf hadden, een nieuw klooster met kerk, aan Gods Moeder gewijd, onder den naam van Marienthal gebouwd worden. De bouw dezer kerk, in 1137 begonnen, kwam, na groote en moeilijke aanvullingswerken in de diepte der vallei, tot stand in 1138, in welk jaar er op den 3^{den} Kerstdag de eerste H. Mis werd opgedragen; toen vervolgens ten oosten van de kerk de zeer geschikte kloostergebouwen in 1140 voleind waren, werden 37 adellijke stiftsvrouwen door abt Johannes binnengevoerd. Rijke goederen werden Marienthal aangewezen, uit wier opbrengst het onderhoud der jonkvrouwen verzekerd werd; het bezit ervan bleef aan de Abdij.

Hoe innig de band was, welke die kloosters met de Abdij vereenigde, blijkt uit den eed, dien de overste bij hare inhuldiging aflegde. Hij luidde:

„Ich .... ehrmehlte und bestettigte frau Meisterin des Claisters zu Marienthal gelobe und schwere hiemit zu Gott und seine liebe Heiligen/ das ich dem hochwurdigen herren .... Abten zu Closterrade und seine successoren als dieses Claisters rechtmessige obrigkeit gehorsamb sein und bleiben will/ und diesen Claister getreulig vorstehen/ alles gute beforderen und allen schaden so viel in mir ist verhuten und sonsten alles thun will durch die hulff Gottes/ was zum besten nutzen des Claisters in geist- und zeitlichen gereichen mag. So hilfft mir Gott und seine liebe Heiligen."

Het klooster bleef met afwisselenden bloei en verval voortbestaan tot aan de Fransche Revolutie.

De oorsprong van het vrouwensticht te Scarnen, tegenwoordig Schaarn, 10 minuten ten z. w. van Heer bij Maastricht, is de volgende.

In het jaar 1145 schonk Adelbertus, een man uit adellijk geslacht, aan de kerk van Rolduc eene kapel bij Schaarn met eene pachthoeve rondom dit heiligdom gelegen; hij begiftigde de kapel met achttien bunders land, en droeg ze over aan de Abdij, onder voorwaarde, dat er door een der kloosterlingen de heilige Mis zou gelezen worden. Abt Erpo plaatste er de Zusters. Uit een oorkonde van Hendrik II, bisschop van Luik, dateerend van 't jaar 1151, blijkt, dat deze plaats niet gelukkig gekozen was; het klooster lag namelijk te dicht bij de poorten van Maastricht en was, bijzonder gedurende den nacht, blootgesteld aan al de onaangenaamheden van den kant van 't rondzwervend gepeupel, dat niet in de stad binnengelaten werd. Daarom werden de Zusters in het jaar 1151 overgebracht naar Sinnich. Toch bleef het sticht in Scharnen voortbestaan, daar, zooals ook te Rolduc, door adellijke jonkvrouwen bewoond, tot het jaar 1247; in dat jaar keurde Paus Innocentius IV de overbrenging aller Zusters uit Scharnen en uit de Abdij zelve naar Sinnich goed, en sedert dien tijd wordt er van beide vrouwenkloosters in de jaarboeken geen melding meer gemaakt.

Marienthal. Woning van den Prior.

De kapel van Schaarn bestond nog in het begin der 19de eeuw.

Het klooster Mariabron van Sinnich, bij Teuven, heeft zijn eerste ontstaan te danken aan een uitgestrekt landgoed met akkers, weilanden en bosch, dat Abt Erpo in 1141 kocht van Eppo van Ludesheim. In 1151 kocht hij daarbij een aangrenzend erfgoed, behoorend aan de kerk van St. Jacobus te Luik, dat nog de helft grooter was dan het eerste. Op dat erf bouwde hij in hetzelfde jaar een klooster, van hetwelk nog overblijfsels in de tegenwoordige gebouwen te herkennen zijn. Ook dat klooster, — zoo werd uitdrukkelijk bepaald, — bleef geheel en al onder het bestuur en beheer van het Kapittel der Abdij, zooals het uit de eedformule bij de inhuldiging blijkt. (Franquinet. Beredeneerde inventaris etc. bl. 177). Eene oorkonde van 1245 vermeldt, dat de goederen, welke de Abdij aan het klooster van Sinnich had toegewezen, hoofdzakelijk lagen in Sinnich, Nuedorp, Givelt, Bubarz, Berg, Remps, Bredelo, Beggendorp, Horin-

dorp, Hersele, Reindorp, Endelsdorp. Kort hierop bouwden de kanonikessen een nieuwe kerk; in het jaar 1254 verleende de Aartsbisschop van Keulen een aflaat van 40 dagen aan allen, die tot den bouw zouden bijdragen. De kerk werd gewijd, den 24 Juni 1297, door Thomas, bisschop van Salone.

Het sticht bestond alleen uit adellijke jonkvrouwen; zelfs moesten de postulanten een bepaald getal kwartieren van adeldom vereenigen, om opgenomen te kunnen worden. (Daris, XV p. 283.)

De tucht liet soms veel te wenschen over; de Abten van Rolduc maakten er een canonisch bezoek in de jaren 1407, 1508, 1622, 1626, 1629, 1640, 1671, 1689, 1707, 1773.

Een dezer bezoeken wordt ons op eigenaardige wijze beschreven in een oorkonde van num. 960, staats-archief te Luik.

Anno MV^{c}LVIII anderen daechs nae synt Gillis dach/ und mas vridach/ quam onse werdigier Abt Her Jan Worms end leesz sich inwoeren off antfangen in ons cloester.

He quam eyrst tzo den portzen in dae myn tzamen synre wardende maeren/ end men luyden die klocken; doe hoef die sengerse ain te Deum/ daer myt gynck die processie der kyrchen in vor den elter; hys der loff uis war/ sanck he beginnende Veni Ste Spiritus und sanck selff die collecte. Daernae gynck men in den Capittel/ maeren leysusteren auch by/ ende dede ons eyn sermoen. Doe gyngen die susteren uis/ end die joufferen deden in geloeffden.

Het klooster van Sinnich werd opgeheven bij de wet van 1 September 1796 en met de pachthoeve en 41 bunders land verkocht voor 960,000 franken (klinkende munt 25,000 fr.), den 17 Maart 1798.

Den oorsprong van het klooster van Hoydonck, nu in de gemeente Nuenen en parochie Nederwetten, vinden wij in 't jaar 1146, toen de kanunnik Leo, met verlof zijner oversten, naar Taxandria kwam en te Hoydonck een houten kerkje en kloosterwoning begon te bouwen; het kerkje werd in 1148 ter eere van O. L. Vrouw en van den heiligen Joannes Evangelist gewijd door Philippus, bisschop van Osnabrück. Na drie jaren keerde Leo in de abdij van Cloosterrade terug.

Een fragment van een oorkonde, aangegeven in Schutjes, Geschiedenis van het bisdom van 's Hertogenbosch, V bl. 157, luidt:

„In 't jaar ons heeren MI^{c} ende XLVI es dat cloester van Hoedonck bij Eindhoven begonnen om te timmeren by einen Religieus van Shertogenbode geheyten Leo ende in 't jaer van XLVIII die capelle by den selven Leo gefondeert ende gewyt by den eermerdighen heere geheyten Philips van Hosenbreycken."

Foppens, de schrijver van de Historia Episc. Sylvaeduc., die de mededeelingen over Hoydonck van den annalist Heyendal zelf ontvangen had, en dus uit goede bron putte, beweert dat het klooster van Hoydonck vanaf het begin door Zusters bewoond is geweest. Tegen deze meening pleit, dat in een verkoopakte van 9 September 1242 zes Broeders als getuigen onderteekenen met het onderschrift: Conversi in Hoydonck. Toch was deze akte ook aan Heyendal niet onbekend. (Annales Rod. 84). De

zaak blijft dus twijfelachtig. In elk geval was het klooster van Hoydonck in 1244 een vrouwenklooster, zooals bewezen wordt uit de oorkonde van bisschop Bonifacius, die uitdrukkelijk van het slot der dominae gewaagt.

Was het klooster aanvankelijk niet rijk, bij verloop van tijd verkreeg het door de opneming van vele adellijke jonkvrouwen aanzienlijke bezittingen. In eene nota van den rentmeester des kloosters, mr. Jan van Goirle, van omtrent het jaar 1571, vindt men aangeteekend, dat het convent jaarlijks, na aftrek der noodige uitkeeringen, 300 mud rogge, 200 mud gerst en 1000 gulden introk aan cijnsen en pachten van molens, hoeven en landerijen.

De kloostertucht liet vaak veel te wenschen over, en de visitaties der Abten van Rolduc vermochten de kwaal niet te genezen.

Het klooster werd opgeheven onder het bestuur van de Abdisse Agnes van Pollaart in 1648, en van het eenmaal zoo vermaarde convent is niets meer te zien dan eenige kelders. (Schutjes V. 164.)

Wij eindigen den terugblik op de Abdij in de middeleeuwen met een woord over:

De tijdelijke Bezittingen der Abdij.

OFSCHOON de vrome priester Ailbertus als arme pelgrim geen rijkdom voor het nieuwe sticht meebracht, en ofschoon de eerste Abten en kloosterlingen zich alleen om Gods rijk en zijne gerechtigheid bekommerden, werden hun de goederen dezer wereld al heel spoedig in ruime mate toegedeeld.

Wij beperken ons bij de voornaamste bezittingen. Reeds vóor de wijding der crypta had graaf Adelbert van Saphenberg aan Ailbertus in de nabijheid van het klooster twee mansi, ieder van zestig morgen gegeven, terwijl de gravin Mathildis er nog een mansus bijvoegde. De bezittingen rondom de Abdij groeiden langzamerhand aan tot 500 morgen.

De pachthoeve van Crombach werd aan de Abdij geschonken door de familie en omgeving van Siegfried den Palzgraaf van 1109 tot 1127; hierbij kwamen andere schenkingen, o. a. van Meinerus de Anstela, die in 1150 twintig morgen lands gaf ter bekostiging van het onderricht zijner zonen. De geheele pachthoeve bestond, in 1426, uit 276½ morgen buiten de weilanden.

De pachthoeve van Speckholz, groot 202 morgen buiten de weilanden, was eene gift van de Hertogelijke familie van Limburg, en dateert van 1141 tot 1247.

De pachthoeve Klooster-Anstel, bestaande in 1426 uit 176½ morgen, was grootendeels aangekocht, in 1124, uit de opbrengst van een verkoop van drie mansi in Bymle (Bemelen) gelegen en door Frater Henricus van Maastricht aan de Abdij geschonken; een mansus werd er als gift van een kloosterling, Hildebrand, in 1143 bijgevoegd.

De eerste schenkingen, behoorende bij de pachthoeve van Rützerfeldt, werden

gedaan door twee dienstmannen van Walram den Heiden, Eingramus en Embrico, die beiden het kloosterleven hier aanvaardden; de hofstede zelve met alle dependentiën, weilanden, bosschen en landerijen, werden als vrij erfgoed afgestaan aan de Abdij door Hertog Hendrik in 1226.

De oppervlakte besloeg 183 morgen.

De hoeve van Streyffelt bestond in hoofdzaak uit een schenking van de conversen Theodoricus Holgrim en zijne huisvrouw Gertrudis, in 1117, en besloeg ongeveer 315 morgen.

Alten-Merberen kwam in het bezit der Abdij in 1158 en bestond uit 357 morgen.

Neu-Merberen in de vijftiende eeuw, en bestond uit 278 morgen. De hofstede van Schleibach werd door Erpo gekocht van Reinerus en Jordanus van Schleiden, bij gelegenheid, dat dezen naar het heilig Land togen. Tot de hofstede behoorden 117 morgen.

De pachthoeve van Bornheim, in 1149, aan de Abdij als een vrij erfgoed geschonken door Joannes van Bornheim, bestond uit 77 morgen.

Voeg daarbij den molen van Baelsbruggen aan de Worms, reeds door graaf Adelbert aan Ailbertus, bij zijn komst in het land, met een akkergoed van 20 morgen gegeven, de uitgestrekte wijnbergen aan de Aar, de tienden, het jacht- en vischrecht op menig uitgestrekt grondgebied, en men heeft een begrip van den grooten rijkdom der Abdij in de twaalfde en dertiende eeuw.

Deze rijkdom, dien een Benedictijnermonnik uit de vijftiende eeuw op een inkomen van 15000 Rijnsche guldens schat, was te danken aan de schenkingen der vele adellijken, die de roem van heiligheid der kloosterlingen van Rolduc tot het kloosterleven aantrok. Van die schatten werd in die tijden van

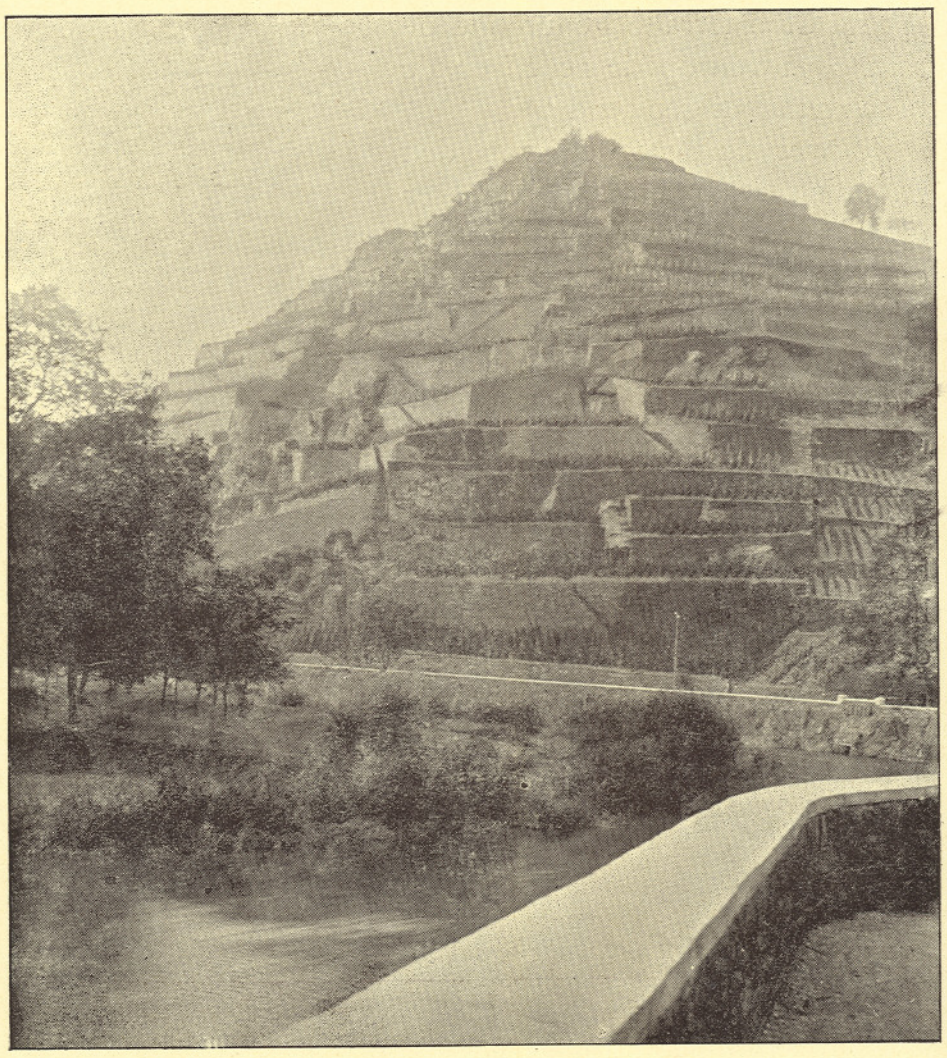

Wijnbergen der Abdij, aan de Aar.

strenge tucht en onthouding zeker geen misbruik gemaakt, en het is opmerkenswaardig, hoe met het verslappen van de tucht, ook de rijkdom in de Abdij verminderde, zoodat in de geschiedenis der Abdij het woord des Zaligmakers bewaarheid werd: zoekt eerst het rijk des hemels en al het andere zal u toegeworpen worden.

Wij eindigen dit gedeelte van het geschiedkundig overzicht met de vraag: welken invloed heeft de Abdij Cloosterrade gedurende de middeleeuwen op de zeden en de beschaving uitgeoefend?

Zoowel de woorden van den Annalist, waar hij spreekt over de talrijke conversen en priesters, die van heinde en verre naar de Abdij toestroomden, als de feiten, met name de stichting der nieuwe kloosters en het bedienen der talrijke parochiën in 't Limburgsch gebied bewijzen, dat de Abdij gedurende de 12e en 13e eeuw door het heilige leven harer kloosterlingen een groot aandeel nam in den strijd tegen de misbruiken van dien tijd, o. a. tegen het wereldsche leven van den clerus, treurig gevolg van investituur en simonie, en dat zij de verordeningen der Pausen ten gunste van het gemeenschappelijk bezit en gebruik der goederen in het kloosterleven (vita communis), ten stipste behartigde en in ruimeren kring deed naleven.

Hare gasthuizen leveren het bewijs, dat de nooden der arme landelijke bevolking haar niet vreemd bleven, maar door haar hulp op edelmoedige wijze gelenigd en bestreden werden, terwijl de rijke catalogus der bibliotheek ons doet besluiten, dat zoowel de studie der letteren als die der filosofische en theologische wetenschappen binnen haar muren bloeide.

Zoo was de Abdij van Cloosterrade niet het minste onder de 4000 Augustijnerkloosters dier tijden en niet de minst rijke parel aan de kroon van het beroemde bisdom van Luik.

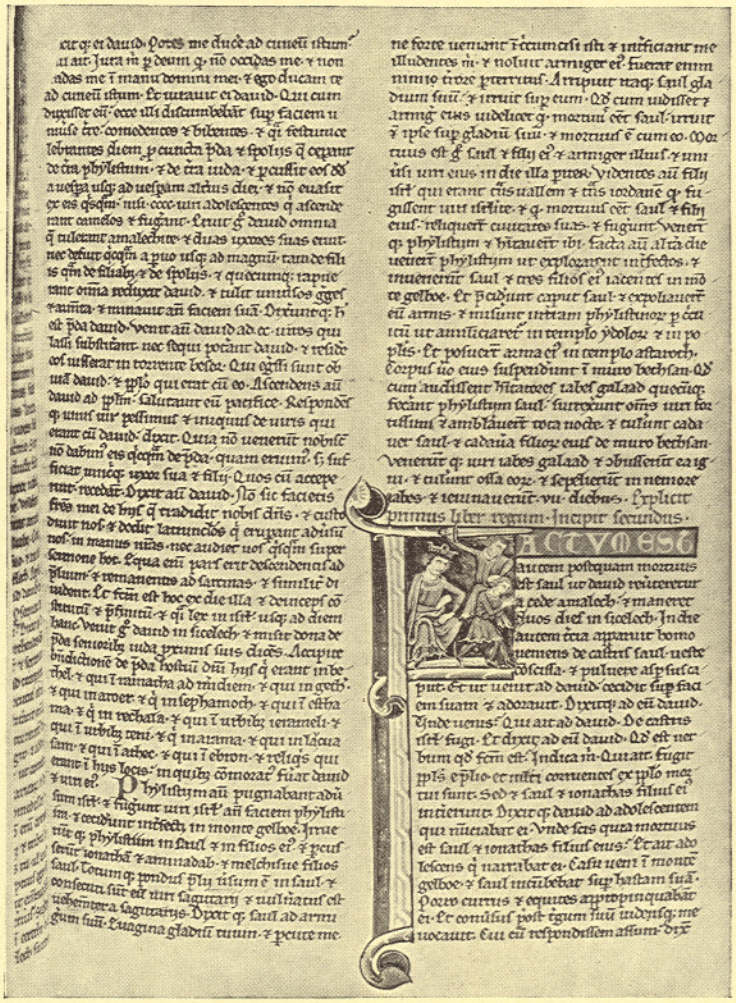

Bladzijde uit den Bijbel, handschrift einde twaalfde eeuw, berustende in de Bibliotheek van Rolduc.

Hoe jammer, dat ook zij in de 14e en 15e eeuw in het algemeen verval dier Augustijnerkloosters moest deelen, dat haar invloed te niet ging en haar glorie taande! Wat moeite het kostte

om het klooster in zijn voormaligen luister te herstellen, zal het vervolg der geschiedenis in de nieuwe tijden den lezer duidelijk maken.

De Abten en hunne voornaamste Daden van 1522 tot aan de opheffing der Abdij in 1803.

ZIE p.g. 115 vv

INHOUD DER GESCHIEDENIS DER ABDIJ

Deel II

De Abten en hunne voornaamste daden van 1522 tot aan de opheffing der Abdij in 1803	115
Leonard Dammerscheidt	115
Joannes Wormbs	117
Mathias Stralen, Baldwin van Horpusch	120
Caspar Duckweiler	121
Winand Lamberti	122
Petrus Melchior van der Steghe	131
Joannes Bock	140
Nikolaas Heyendal	142
Frans Willem Rauschaw	148
Joannes Goswinus Fabritius	149
Jan Jozef Haghen	149
Petrus Jozef Chaineux	151
Abten der Abdij van Rolduc	158

INHOUD DER GESCHIEDENIS DER ABDIJ

Deel II

De Abten en hunne voornaamste daden van 1522 tot aan de opheffing der Abdij in 1803	115
Leonard Dammerscheidt	115
Joannes Wormbs	117
Mathias Stralen, Baldwin van Horpusch	120
Caspar Duckweiler	121
Winand Lamberti	122
Petrus Melchior van der Steghe	131
Joannes Bock	140
Nikolaas Heyendal	142
Frans Willem Rauschaw	148
Joannes Goswinus Fabritius	149
Jan Jozef Haghen	149
Petrus Jozef Chaineux	151
Abten der Abdij van Rolduc	158

De Abten en hunne voornaamste Daden van 1522 tot aan de opheffing der Abdij in 1803.

LEONARD DAMMERSCHEIDT.

HET jaar 1522 zag den kromstaf in handen van Leonard Dammerscheidt, zoon van Jonker Jan, heer van Dammerscheidt. Uit het overzicht, dat wij van de laatste Abten gedurende de middeleeuwen gegeven hebben, blijkt genoeg, in welken treurigen toestand de Abdij zich bevond. De Annalist schetst ons dien in de volgende woorden: de nieuwe Abt vond het klooster door brand, plundering, aanhoudende oorlogen en niet minder door de zorgeloosheid zijner voorgangers tot zulk een armoede gebracht, dat het niet in staat was de voor de kerkelijke diensten onmisbare kloosterlingen te onderhouden; hij vond de kloostertucht geheel en al vervallen en de overgebleven gebouwen van het Huis bouwvallig, zoodat hij in waarheid aan den Paus kon berichten, dat in het oog van allen de Abdij een verlaten en vervallen klooster was.

Abt Leonard, die in het jaar 1510 in het klooster was getreden, was de man der Voorzienigheid. Zegenrijk was zijn vijf-en-dertigjarig bestuur.

Hij hernieuwde den geheelen kloosterbouw. Van zijn werk bestaan nog (in 1700), zegt de Annalist, de oude muren van beide slaapzalen en van het kapittelgebouw, dat is de oost- en noordvleugel der Abdij; de laatste bestond

Facsimile eener bladzijde uit een Anthiphonale H. S., einde der Middeleeuwen.

nog in het jaar 1876.

Tevens bouwde hij het gothisch koor, waarvan wij vroeger gesproken hebben.

Hij verbeterde den toestand der geldelijke inkomsten, bevrijdde de belaste goederen der Abdij, en kocht andere terug. In Aken kocht hij op de Elfschornsteinstraat een huis met tuin, tot toevluchtsoord voor de kloosterlingen in tijd van oorlog. Dit huis brandde in 1656 af, en bij dezen brand werden de meeste Archieven van het klooster vernield.

Bij een verkoop van de onder Kerkrade gelegen goederen «Kochen-Erben» behoudt hij aan de Abdij het uitsluitend recht op de kolengroeven (kalkulen) voor, wel wetend welk een schat onder de aarde bedolven was.

In het vernieuwde klooster moest een vernieuwde tucht heerschen.

De Abt, de beleediging van vroegere tijden vergetend, wendde zich tot de kloosterlingen van Windesheim met de bede, zes of acht kloosterlingen naar Rolduc te zenden, om volgens hun gemeenschappelijk leven, de tucht in de Abdij te herstellen. Dit werd geweigerd.

Hierdoor niet ontmoedigd, beproefde hij een ander middel.

Eenige studenten van Leuven hadden zich als kloosterlingen in de Abdij aangegeven; nu wendde hij zich tot het klooster van St. Martinus te Leuven, opdat het bestuur priesters naar Rolduc zou zenden, om zich hier met de leiding der jeugdige novicen te belasten. Of aan het verzoek van den Abt gevolg werd gegeven, blijkt uit zijne levensbeschrijving niet.

Zijn hervormingsmaatregelen beperkten zich niet binnen de muren der Abdij. In de afhankelijke parochiën stelde hij nieuwe, plichtgetrouwe herders aan, schreef in de afhankelijke vrouwenkloosters uitstekende maatregelen voor ter hervorming van de kloostertucht, en verloste het geheele land van Herzogenrade van de dwingelandij van den Hertog van Gulik, die het geloof onderdrukte; de Abt bewerkte dat de 20,000 gulden, waarvoor het den hertog verpand was, uitgekeerd werden.

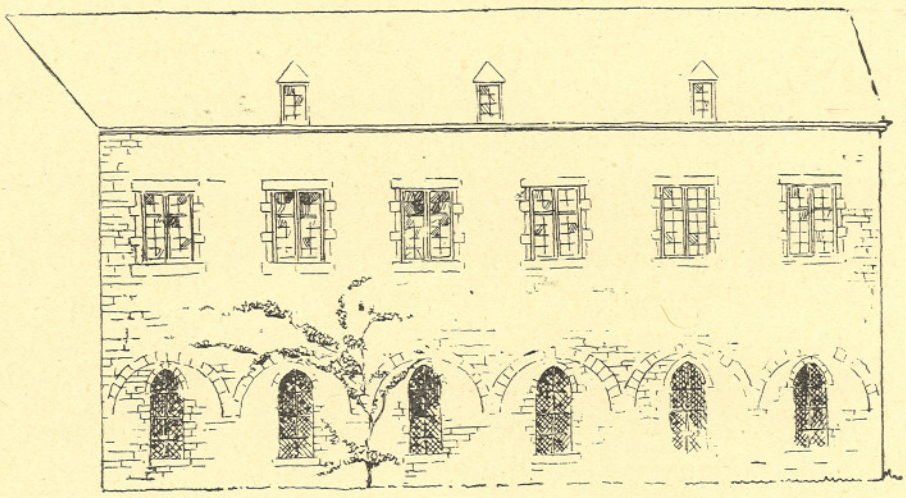

Noordelijke vleugel, gebouwd door Abt Dammerscheidt.

Bij gelegenheid van den oorlog tegen de Turken was de staatskist uitgeput; Karel V schreef voor, dat zoowel de reguliere als de seculiere geestelijkheid de helft harer jaarlijksche inkomsten aan den keizer zou afstaan. De Abdij werd op 803 gulden geschat.

In het archief van Maastricht berust een brief van Keizer Karel V, waarin hij aan Abt Leonard Dammerscheidt toestaat dat **in plaatse van vijfftich offt 't sestich Laken/ dewelcke mits huer menichten nemmermeer off seer selden in heuren opinien veraccordeeren . . . . . zeven notable en verstandige mannen aangesteld worden om voirt aen zonder**

overtolligen cost den vorss/ partijen recht ende justitie te administreren.

Tot belooning voor zooveel ijver en goede diensten werd hij door Keizer Karel tot zijn raadsheer benoemd.

Veel had de Abt voor de Abdij gedaan; maar was na zooveel moeite de tucht in het klooster hersteld?

O neen, zware wonden heelen langzaam! Maar wanneer de Kerk zelve de levenssappen niet biedt om gezonde vruchten voort te brengen, zal tevergeefs kracht en heil gezocht worden in dorre, van den boom des levens afgesneden ranken!

Daar naderen onder Abt

JOANNES WORMBS

de dagen der hervorming.

De hervorming! Een dageraad dus vol licht en leven, de vreugdevolle bode van een lentedag, die wat kwijnt opbeurt, en hoop geeft dat de boom der Kerk weldra in geurigen bloesem en blozende vruchten zal prijken?

O neen, maar een tijd van bloed en brand, waarin woeste benden onder de ruwe krijgslaars alle kiemen van godsdienst en wetenschap vertrappen of ze onder de asch der verbrande heiligdommen begraven.

Hoort den kroniekschrijver!

Ferdinand Alvarez, Hertog van Alba, schrijft hij, uit Spanje gezonden om het vuur der ketterij, dat geheel België doordrong, te blusschen en het oproer te smoren, was met zulke strengheid te werk gegaan, dat vele landen van den Koning afvielen en de ketters in hun verbittering zich door het vuur en staal wreekten, waar zich de gelegenheid aanbood. Zoo verwoestte Wilhelm van Nassau, Prins van Oranje, het hoofd der oproerlingen en aanvoerder der troepen, alles wat zich op zijn weg voordeed.

In het jaar 1568 dreigde hij ook de Abdij in brand te steken, indien hem niet terstond 10,000 imperialen uitbetaald werden.

Daar de betaling der som niet mogelijk was, werden de kostbaarheden in veiligheid gebracht en het klooster aan den vijand prijs gegeven; in Abdij en kerk woedden de vlammen. Zes jaren daarna, in 1574, onderging de Abdij hetzelfde lot. Uit het leger der Duitsche huurlingen was het bericht des bevelhebbers gekomen:

„undt hab der Pfaltzgraff den Abt zu Klosterrode geschetzt um 20/000 gulden; er hat aber nichts wollen geben; also sey das Closter sampt seinen zugehörigen Weyggerhoven undt gütern angesteckt undt verbrant."

Na wederom zes jaren, in 1580, overrompelde een bende soldaten het klooster, plunderde het gebouw en stak met opgehoopte stroobossen de kerk in brand, zoodat nu ook de kerk van binnen geheel en al geschonden en uitgebrand werd.

Inmiddels waren de kloosterlingen overal verspreid; de heilige diensten hadden opgehouden, en nauwelijks waagde een enkel priester zich in een schuilhoek van 't klooster te verbergen, niet om het te vrijwaren van roovers, maar om de droevige getuige der heiligschennissen te wezen.

Het is met betrekking tot de twee eerste verwoestingen dat, volgens een oorkonde van den 30sten Januari 1579, de Gouverneur van Limburg, Christoffel van Mondragon, spreekt van de **„ootmoedige supplicatie van den Prelaat des Gotshuis van Cloisterroide inhoudende**

hoe jammerlijken dat zijn cloister mitsgaders der kerken en voorts zijnen toebehorende meinhoven is in verleden tijden door Hertog Christoffel/ den Paltzgraven bij Rijn/ ende Graiff Lodewichen van Nassauwen tyrannelijcken beroofft/ verbrant ende ten gronde gedestrueert gewest".

Uit een ander stuk, gedagteekend van Rolduc, den 1 Jan. 1597, blijkt dat bij den brand van 1574 Abt Jan van Thombergh, Wormbs genaamd, door de vijanden gevankelijk weggevoerd werd; in dat stuk maakt de Abt melding van de rente van den losprijs (200 daalders), eene som, die hij van een burger te Aken geleend en gedurende al die jaren niet had kunnen teruggeven, «wegens de allertreurigste omstandigheden van brand, roof en oorlog.»

De kroniekschrijver spreekt met niet veel lof over het bestuur van Abt Wormbs; bij het aanschouwen echter van de innemende trekken van den priester, wiens kalme, edele figuur op den lijksteen onder zijne leus: «spes mea Christus» uitgehouwen is, willen wij gaarne de opmerking van den schrijver aannemen, als hij zegt, dat de vervallen toestand en de achteruitgang der Abdij toch meer aan de alleronzaligste tijden dan aan de zorgeloosheid van den bestuurder te wijten waren. Hoe stond daar het klooster gehavend en verlaten!

Verlaten, ja, en wel zóó dat, indien men althans aan de overlevering, waarvan de Annalist spreekt, geloof kan hechten, een andere kloosterorde op het gerucht, dat de abdij daar lag als eene ruïne en zonder kloosterlingen, pogingen aanwendde om ze in bezit te krijgen. Reeds waren onderhandelingen aange-

Grafzerk van Abt Wormbs.

knoopt met Rome; reeds waren gelastigden te Rolduc gekomen om zich van de volslagen verlatenheid te overtuigen; maar de Abt, verwittigd van hunne komst, had alle priesters van den omtrek ontboden, en hen in het habijt der orde plaats doen nemen op het koor; en toen de vreemde kloosterlingen de kerk binnentraden, weergalmde de koorzang in volle tonen door het van den brand nog niet herstelde heiligdom. Aan geest en vinding ontbrak het den Abt niet.

De volgende bijzonderheden uit zijn bestuur willen wij hier aanteekenen. Hoe weinig kloosterheeren er ook in de Abdij waren, de school werd niet opgeheven. Wel werden ook leeken als leeraren aangesteld.

In een memorieboek van Abt Wormbs lezen wij:

Anno 1592 den 12 Aprilis Nicolaum lectorem juvenum angenommen. Sol mynnen 60 Brab. gulden/ 1 par schoin (schoenen) 1 par muill.

Deze Nicolaus staat in den index vermeld als paedagogus. En op een andere bladzijde, spreekt hij van een priester als leeraar aangesteld, namelijk:

Dominus Joannes de Brugis Capellanus.

Item gemeet 1 jair angande 18 Juni 1589. Sal ihm geben 40 Brab. guld. 1 par schoin/ 1 par muill/ 1 par underhossen.

Den organist Dom. Joannes, geeft hij per jaar 15 dal. en eenige kleedingstukken.

Aan **Gerhardus Lutetius capellaen zu unser leven Framen zu Mastricht** heeft de abt **verdeinght ein Antiphonael zu schryven/ sall ihm van der sextarn/ id est 8 folia/ geven 18 st. braban. und dat pergament sall ich ihm stellen; kost dat der sinn 42 st. braban. Item beloopt dat pergament op 37 gl. braban/ 17 st. 2 ort. Item helt dat erste mintersturk** (pars hiemalis) **52 quaternen off sexternen.**

Hij betaalt aan Gerhardus voor de pars hiemalis 32 Brab. gulden en 17 stuiver, en bestelt hem een ander deel te schrijven.

In het jaar 1564 wordt Herzogenrath door toedoen van den Abt, tot parochie verheven, en wordt de kerk door de Kloosterheeren van Rolduc bediend.

Abt Wormbs stierf den 28sten Mei 1600.

De dichter mocht, bij het zien van de ongelukken, die over Rolduc losbarstten, wel het klaaglied aanheffen:

Nostris obtutibus heu
Triste quid ingeritur? Bacchantes horreo flammas
Proh Roda! terque quaterque tuis discurrere tectis.
In cineres prope cuncta ruunt, nondumque favilla
Defervet fumans, en atque furentior instat
Miles, diripuitque sibi quod flamma vorare
Dedignata fuit. Tremor irruit undique et horror.
Diffugere Roda nati per caeca vagantes,
Ceu viso trepidae rapido falcone volucres.

Helaas! wat droef tafreel
Gaat voor ons op! Rolduc, ik zie de vlammen blaken
Met felle razernij uw muren en uw daken.
Schier alles stort in puin. Nog smeult de vonk, en ach!
Daar walmt weêr de oorlogstoorts, en wat het vuur [ontzag
In zijne woede, wordt door 't oorlogszwaard verslonden.
Eén groote woestenij vol schrik en angst in 't ronde,
En als de schuchtere duif, die 't oog des volks ont- [vliedt,
Zoo dwaalt uw kroost en zoekt, waar zich een schuil- [plaats biedt.

Zware stormen waren over de Abdij heengetrokken, nog zwaardere zouden volgen.

De eerste jaren verliepen echter in betrekkelijke rust en boden gelegenheid om de wonden eenigermate te heelen.

MATHIAS STRALEN,

Pastoor van Hersel, nam op de dringende bede van den prior en de twee andere kloosterlingen, die met hun drieën het heele convent uitmaakten, de abbatiale waardigheid aan, den 17 October 1600. Het Huis lag nog in puin en asch en van kloosterregel was er geen sprake. De ijverige en godsdienstige priester legde de hand aan 't werk; hij bracht kerk en klooster in bewoonbaren toestand, bouwde in 1606 het door brand vernielde huis in Aken weder op, en beijverde zich om de tucht te herstellen. Ten einde dit laatste te bereiken, trachtte hij nieuwe kloosterpriesters aan te winnen en wendde zich tot het klooster der H. Gertrudis te Leuven om de daar geldende en hier geheel en al verloren statuten weder in Cloosterrade in te voeren; gaarne had hij alle Augustijnen-kloosters van België in een lichaam vereenigd en onder één visitator gebracht. Deze wensch werd niet vervuld.

De vele en zware onaangenaamheden die hij van alle kanten ondervond ondermijnden zijn lichaamsgestel en hij stierf 8 Mei 1614.

Zijn opvolger Jonker

BALDWIN VAN HORPUSCH

werd buiten de kanonieke keuze door den Hertog van Brabant, den 12^{den} Juni van hetzelfde jaar, benoemd. Hij was ontsproten uit het adellijk geslacht van Kuckum en was reeds als jongeling in de Abdij ingetreden.

Nog geen twee maanden was hij benoemd, of een brand, in de brouwerij ontstaan, had het geheele gebouw van de slaapzaal, die zich van de brouwerij tot aan de kerk uitstrekt — den oostelijken vleugel van de Abdij, — in asch gelegd. De Abt richtte niet alleen de afgebrande gebouwen weder op, maar bouwde tevens den grooten kerktoren, overwelfde het onder Dammerscheidt gebouwde koor, voorzag de kerk van nieuwe klokken, orgel en hoofdaltaar, en het huis van al het benoodigde.

Hij was een vroom en waardig kloostervoogd, die fier en streng zijn waardigheid deed gelden.

De priester had de fierheid en ijdelheid van den edelman niet geheel en al verdrongen; op alles wat hij bouwde, ook op de kleinste versierselen, zegt de kroniekschrijver, plaatste hij zijn wapen; dat wapen en 's mans beeltenis zagen wij op de tafereelen van Christus' lijden, die voor twee jaren nog het koor verof liever ontsierden.

Hij opende de rijke kolenmijn te Steinbusch en plaatste de noodige werktuigen tot het uitpompen van het water.

Hij kocht het leenheerschap van Kerkrade voor 9600 en dat van Merkstein voor 5600 brabantsche guldens, een bewijs van de stoffelijke welvaart der Abdij.

Zoo hadden twee abten in dertig jaren tijds het klooster wederom tot hoogen bloei gevoerd; 't was de rust, die den storm voorafgaat, een storm zóó vreeselijk dat het Huis slechts als door een wonder gered werd.

Eenige jaren namelijk voor den dood van abt Horpusch maakten de Staten van Holland zich meester van het kasteel van Limburg en begonnen, onder voorwendsel van wederwraak tegen de Spanjaarden, die eenige predikanten te Breda gevangen hielden, een vreeselijke vervolging der geestelijken in de landen van Overmaas, Valkenberg, Dalhem, Herzogenrode.

Met name zouden, zoo was het be-

paald, de abdijen van Rolduc en Val-Dieu het misgelden.

Talrijke legerbenden doorkruisten het land.

Ofschoon de Abt en de kloosterlingen, na rijp beraad over het al of niet geoorloofde der handeling, den eed van getrouwheid aan de Generaal-Staten van Holland afgelegd hadden, was de Abdij niet beveiligd tegen de gewelddadigheden der soldaten.

Abt Baldwin stierf den 18^{den} December 1635.

Na zijn dood verergde de toestand dermate, dat de kloosterlingen vluchtten en zich, in leekenkleeding in bosschen of veilige huizen schuil hielden. Het klooster was verlaten, en zoo ging een heel jaar voorbij. Na veel moeite gelukte het Jan van Weert in 1637 zijn bloedverwant

CASPAR DUCKWEILER

als Abt te doen benoemen.

De eerste moeilijkheid ondervond hij in het bezetten der pastoriën van Eupen, Henri-Chapelle, Doveren en Lommersheim, waar de pastoors ten gevolge der pest gestorven waren. Daar er geen kloosterlingen beschikbaar waren, benoemde hij wereldsche priesters. In Doveren werd Joannes Serrarius, veldkapelaan van Jan van Weert aangesteld, die vier en veertig jaren de parochie, niet tot haar geluk, bestuurde.

De onlusten rondom de Abdij hielden niet op. Van den burcht van Herzogenrath uit hielden de soldaten van Hertog Karel IV van Lotharingen, die van het land van Limburg eene som van 500,000 gulden vorderde, hunne rooftochten in den heelen omtrek. Daarbij kwamen oneenigheden met den Baron van Rim-

Grafsteen van Abt Baldwin.

burg, met den Heer van Bornheim, met de inwoners van Lommersheim. De Abt niet bestand tegen zoovele wederwaardigheden, stelde in het jaar 1647 aan het kapittel der Abdij voor, hem

Winandus Lamberti tot coadjutor te geven. Dit gebeurde.

WINAND LAMBERTI.

Winand Lamberti! De man der Voorzienigheid, de redder van Rolduc! De dichter beschrijft den strijd en de overwinning van den moedigen strijder voor het behoud der Abdij, als volgt:

Vix animus pavidis rediit rursumque procella
Incubuit gravior. Sex atria mensibus hostis
Occupat haereticus, commiscens sacra profanis.
Nullus honor aris, sponso divulsaque caro
Roda gemit. Lamberti pater, cui vincula lunis
Queisce decem premeris, non constringant pectora
[luctu?
Sed tua tartareas vicit constantia technas
Redderis atque tuis et Numine Teque juvante
Stat Roda, stat Regi, fideique Deoque perennat.

Doch nauw herleeft de moed, of nieuwe en feller
[storm
Steekt op. Zes maanden lang zijn Staatsche leger-
[scharen
De geesels van het Huis en schenners der altaren,
Gods Woning is ontwijd. Uw Roda zucht verweesd,
Lamberti! Vader, ach, het lijdt in hart en geest
Met U, tien maanden lang in ketenen geslagen.
Doch uw standvastigheid verwint de helsche lagen.
Gij keert in vrijheid wêer, en dank aan God en u,
Blijft Rolduc trouw aan God en Koning zooals nu.

De kroniekschrijver Heyendal, een vurig bewonderaar van den grooten Abt, begint de geschiedenis (1637—1650) met deze woorden:

«Geen ander lot dan dat der opheffing (zooals te Hooydonk) zou onze Abdij getroffen hebben, had de barmhartige God zich harer niet ontfermd en haar van een wissen ondergang gered. Dewijl Hij dan de blikken Zijner meedoogendheid op dit Huis had laten vallen, voorziende de werken Zijner genade, die Hij hier tot heil van velen zou verrichten, gewaardigde Hij zich een Abt aan het hoofd te stellen, wien Hij gegeven had ijver voor den godsdienst, vastheid van karakter, vriendelijkheid en bevalligheid in omgang, bedrevenheid in het onderhandelen, in één woord, alle de gaven der natuur en der genade, die noodzakelijk waren om het klooster te redden van een ondergang, die onvermijdelijk scheen.»

Goswinus Nickel, Generaal der Jezuïeten te Rome bevestigt dien lof, als hij in een brief aan Lamberti van 18 Mei 1652 (Archief Rolduc) bij zijn wensch dat de onderhandelingen met de Hollanders tot een gelukkig einde mochten gevoerd worden, de woorden voegt: «quod omnino de ipsius prudentia agendique dexteritate confido» iets wat ik met volle vertrouwen van zijne voorzichtigheid en bedrevenheid in het onderhandelen verwacht.

De oorlogen tusschen Spanje en Holland waren geëindigd en de vrede te Munster in 1648 gesloten, een bittere vrede, zegt Heyendal, «in hac pace amaritudo nostra amarissima.»

Immers (1) terwijl men te Munster op den grondslag: «uti possidetis» onderhandelde, had de Republiek zich meester gemaakt van deze streken en de hand gelegd op de Abdij en hare onderhoorigheden.

Het betooverende van het oord, de schoonheid van het Huis, de rijkdom van den grond, hadden de hebzucht van de jonge Republiek gaande gemaakt. Rolduc scheen haar een Dorado toe, dat staatseigendom moest worden. Schraapzucht, politieke haat, godsdienstige onverdraagzaamheid, alles zocht voldoening in dien roof. Van den kant der Republiek, — voortvarendheid, halsstarrigheid, aandrang om het stuk te doen lukken; van den kant des konings, — eene traagheid, die veel leek op een

(1) F. Neujean.

een prijsgeven zijner rechten. Nooit had Rolduc meer gevaar geloopen.

Maar Lamberti stond op de bres. Hij had het doorzicht van den fijnsten diplomaat, de vastheid en zielskracht van een geloofsbelijder. Bekwaam en wakker onderhandelaar als hij was, deed hij vijftienmaal als ambtshelper nog van Duckweiler, de reis naar Den Haag, om de belangen der Abdij te bepleiten.

Abt Duckweiler stierf 12 December 1650. Daar de Staten vast besloten waren de keuze van een opvolger te beletten, gingen de kloosterlingen zoo vlug te werk, dat Lamberti reeds vijftien dagen later, de goedkeuring zijner keuze, die met algemeene stemmen geschied was, (de namen der vijftien conventueelen, afgeschreven uit het document van het Brusselsch Archief liggen voor ons) van de Spaansche regeering bekomen had. Terecht kon hij dan ook schrijven in een brief van 8 Jan. 1651 (No. 45 der correspondentie van Lamberti met Adriaan de Groot, heer van Strucht, 22 Oct 1649—14 Nov. 1660; in 't Rijksarchief te Maastricht:) **„hoc prandio/ heeft Ruse/ geassistent synde mit Stuck ende Slyp etc. de insinuatie gedaen van de Resolutie genomen by haer Ho: Mo: tegens d' electie van eenen nieuwen prelaat. Sed sero venientibus ossa."** Vrij vertaald: die bij het middagmaal te laat komen, vinden den hond in den pot.

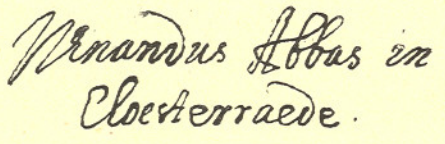

Onderteekening van den Abt.

De toeleg der Staten was mislukt en nu lieten zij geen middel onbeproefd om hem te verleiden.

Beloften en vleitaal om hem te verblinden, bewijzen van achting en voorkomendheid om hem te verstrikken, bedreiging en geweld om hem te doen wankelen,—tevergeefs, alles stuitte af op dien man van staal. Abt Lamberti bleef onwrikbaar als een rots.

Een sluipmoordenaar wordt op hem afgezonden; de Abt ontkomt, en op zijne bede schenkt men genade aan den aanvaller.

Nauwelijks is de Abt ontsnapt aan den dolk of hem wacht de gevangenis, en een zwaar proces voor de Hoofdschepenbank van 's-Hertogenrade.

De aanleiding was deze. De Abt had zich vele moeite en groote geldelijke opofferingen getroost, om het gezag van den koning van Spanje in de drie landen van Overmaas te handhaven. Hij richtte daarom tot den koning een smeekschrift om eenige vergoeding te bekomen. Dit smeekschrift, waarin de Abt tot in de kleinste bijzonderheden vermeldt, wat hij voor 's konings rechten gedaan heeft, werd den Staten, uit persoonlijke wraakzucht, door een der schepenen van Limburg in de hand gespeeld. De Staten vonden er stof genoeg in, om tegen den Abt een proces te beginnen, waarin zij hem van **„wederspannichheyt tegens den Staat der Vereenighde Nederlanden"** beschuldigden. Den 29 November 1656 werd door de Staten een besluit genomen, **dat aan den Drossart Ittersom geschreven sal worden/ dat hij tegens den abt van Cloosterraet sal procederen."**

In schijn tot een onderlinge beraadslaging en een vriendschappelijk middagmaal den 6 Dec. 1656 door den drossaard uitgenoodigd, wordt hij opgeslo-

op den burg van Herzogenrade en daar gedurende tien maanden en tien dagen onder de strengste bewaking gehouden.

Intusschen wordt het proces tegen hem gevoerd. Een afschrift der stukken, welke tot de procedure behoord hebben, werd ons verschaft uit het Archief te 'sGravenhage.

Uit deze stukken blijkt, dat Lamberti den volgenden dag tegen zijne gevangenhouding protesteerde, in zijne hoenigheid van Commissaris van het Hertogdom Limburg, dat hij de bevoegdheid der rechtbank ontkende en zich beriep op de Chambre mi-partie. Daarom weigert hij fier zich te verdedigen tegen

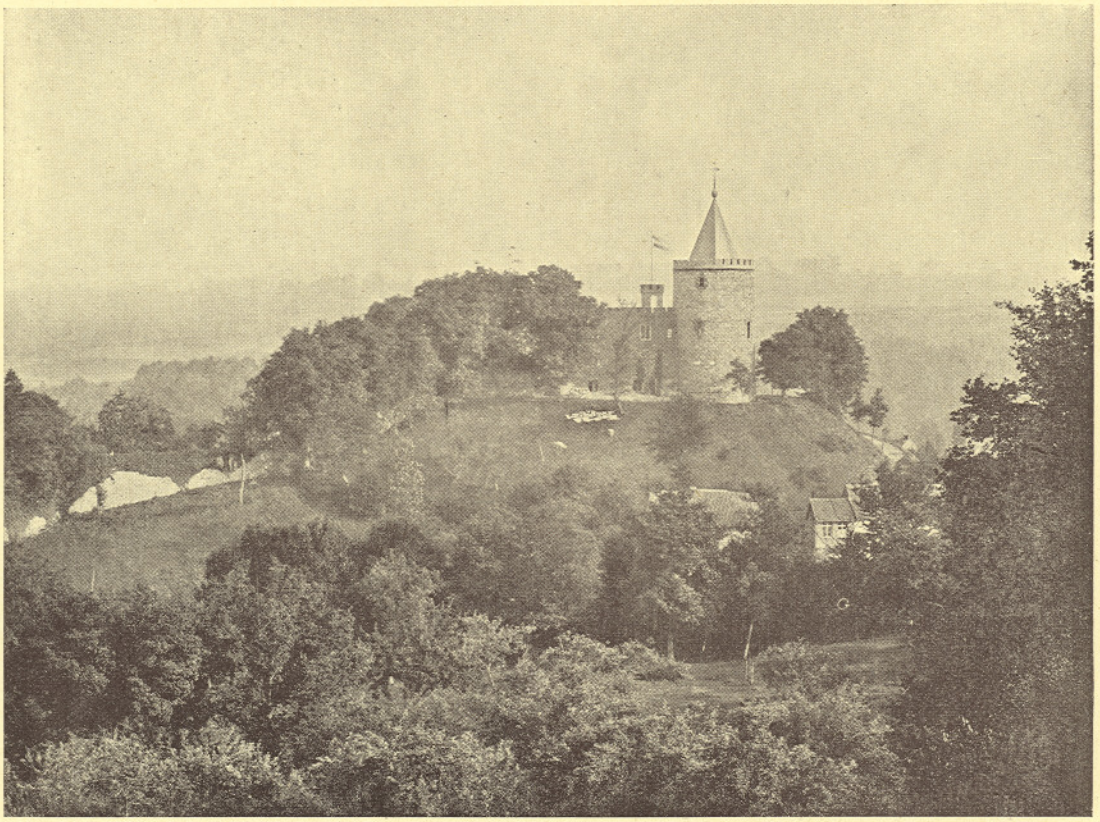

Burg van Herzogenrade.

de aanklacht van den Drossaard, en als de gerechtsbode in zijne kamer verschijnt om hem de besluiten der Schepenen mede te deelen, wil hij de copie ervan niet aannemen, zoodat de bode zich genoodzaakt ziet, ze op zijn tafel neer te leggen.

Alsdan besluit de rechtbank, dat twee Schepenen met den Secretaris zich tot den Abt zullen begeven om de punten van aanklacht op te schrijven. Doch zonder gevolg: zij **rapporteren/ dat gemelde secretaris den beclaegde d' articulen van aenspraeck ende feyten van belastinge/ van beginne tot den eynde distinctelijk voorgelesen hebbende/ sonder dat hy de beclaeghde scheen daernae te willen luisteren/** dese (Lamberti) **eynd'lyck/ naerdat van de voorz. gedeputeerden over syne resolutien naerder gevraegt was/ alleene seyde sine antwoort op ten 7en hujus gegeven te hebben/ niet willende hij beclaeghde meer off min woorden daerby voegen."**

Daags na de gevangenneming van

den Abt had de drossaard Ittersum de Staten ervan in kennis gesteld. De Spaansche Gezant, die weldra het gebeurde vernam, richtte scherpe vertoogen tot Hare Hoogmogenden en dreigde zelfs met retorsiën. De Staten lieten zich evenwel niet intimideeren en in hunne vergadering van 23 December 1656 werd het besluit genomen **„dat aen den voornoemden Drossart Ittersom sal worden gerescribeert/ dat Haer Hoo: Mo: desselffs aengevangene ende vervolgde proceduren tegens denselven Abt van Cloosterraede approberen/ soodals die geapprobeert worden mits desen/ als conform haere resolutie van den 29en Novembris voorsz. ende dat hij Drossart dienvolgens daerinne met ijver sal hebben te continueren ten uijteijnde van de saecke."**

Den 3den Januari 1657 vellen de schepenen hun vonnis. Een afschrift ervan ligt voor ons. In het eerste gedeelte wordt een overzicht van den loop van het proces met de motieven der veroordeeling gegeven. Het tweede gedeelte, het vonnis, laten wij hier volgen:

Scheepenen der hoofftjustitie van de Stadt en de Lande van 's Hertogenraede/ op alles gelet/ waerop in desen eenigsints te letten stonde/ doende recht/ ter maenisse van den heer/ mijsen ende verclaeren den beclaeghde overmannen van 't crimen van mederspannicheijt tegens den Staet der Vereenighde Nederlanden/ ende dienvolgens te sijn vervallen van de beneficiën/ staet ende digniteit/ hij hem onder de hoocheijt van desen lande/ bij tolerantie van Haer Hoog: Mo:/ tsedert derselver interdictie van 21 Decembris 1650/ beseten ende genooten/ mitsgaeders van het innecomen ende provenue van denselven staet ende Abdije/ den beclaeghde op sijne requeste den 20 Decembris 1651 provisionelijck toegestaen/ sullende het gemelde provenue ende opkomen van dien in bemaender hant worden genomen bij den officier deser Hoofftjustitie/ tot Haer Hoo: Mo: naerdere dispositie/ condamnerende voorders den beclaegde binnen acht daegen over te leveren/ volgens placcaet van den 11en Junij 1649/ alle de originele fundatiën/ segelen/ brieven/ pachtcedullen/ reeckeningen ende voordere documenten tot de voorsz. Abdije specterende/ mitsgaeders alle voordere aanmijsingen van deselve Abdije-goederen/ als in denselven placcaete is gelast/ alles op poene van naerdere dispositie/ verclaerende/ mede sijne particuliere goederen/ onder de Hoogheijt van desen lande gelegen/ verbeurt ten behoeve van de Hooge Overicheijt ter dispositie als voren/ condamnerende voorders den beclaeghde de hoocheijt deses lands ende generalijck het gebiet van hoogstgemelde Haer Hoo: Mo: te ruymen/ met interdictie van daerinne oijt meder te komen/ op poene van hondert gouden realen/ voor elcke mael ter contrarie doende/ te verbeuren/ ende daerenboven naer gelegentheijt arbitrairlijck gestrafft te worden/ ten waere hij hadde daertoe geobtineert Haer Hoo: Mo: speciale gratie/ doemende denselven mijders in de costen ende misen van justitie ter taxatie ende moderatie van desen gerichte.

Actum den derden January 1657.

Volgt de onderteekening der zes Schepenen en die van den secretaris A. Slijp.

De drossaard Ittersum haastte zich den afloop van het proces aan de Staten mede te deelen, zeker met verzoek van nadere instructies. De Staten stelden de missive van den drossaard met de daarbij behoorende stukken in handen van den Raad van State met verzoek om advies. Vóór ons ligt een afschrift van dat advies, hetwelk den 30 Januari 1657 bij de Staten werd ingezonden; daaruit blijkt, dat de Raad van State van meening was, dat het vonnis behoorde uitgevoerd te worden.

„Swelk mij meenen dat soude konnen geschieden/ met den drossaert Ittersum te lasten ende auctoriseren/ om ingevolge van de voorsz. sententie alle devoiren aan te wenden/ dat hy de papieren/ rekeningen/ registers ende leggers/ ende tgene tot de Abdye is specterende/ mochte machtig worden/ hetsy dat hy den abt daartoe disponere/ ofte den prior ende conventualen/ die hy ook noch expres sal verbieden geene van de voorsz. behoeften/ off yets tot de abdije behoorende te mogen vervalieneren off verduysteren/ op de hoogste indignatie. Strachtende ook deselve prior ende conventualen met sachtigheit/ te inducren onder belofte van hare wooninge/ onderhout ende exercitie van religie/ voor haar leven aldaer te houden/ indien sij alles ontdecken ende aanwijsen ende getrouwicheijt aen U Ho: Mo: beloven willen. Met verder auctorisatie op den voorsz. drossaert Ittersum/ de meuble goederen der abdije te doen inventariseren/ latende die bij provisie in de abdije onder de bewaringe van den prior/ ook publicatie te laten doen met affictie van billetten/ dat een iegelijck wie yets aan den gemesen abt ofte het clooster schuldich is hetselve binnen 14 dagen aen hem Ittersum sal hebben aan te brengen/ doende ondertusschen off daernae geene betalinge aen denselven gemesen abt/ prior off conventualen/ sonder speciale naender orde/ op poene van des noch eens ten behoeve van den Staet te sullen moeten opbrengen/ ende dat hij Ittersum van tijt tot tijt alhier kennisse sal hebben te geven van sijne ondervindinge ende verrichtinge/ ook soo rasch doenlijck formeren ende overseijnden eenen inventaris van alle goederen totte abdije gehoorende/ omme hiernae gelet te worden op de administratie van al de voorsz. goederen/ soo ende als ten meesten dienste bevonden sal worden te behooren. Ons nochtans gedragende tot U Ho: Mo: dispositie

Hooge Mogende Heeren.

Wij bevelen U Ho: Mo: in de bescherminge Godes. In den Hage den 26 Jan. 1657.

(geteekend) J. v. Borselen van der Hooghe.

De Staten stelden dat advies met bijlagen in handen van de van Hare Ho: Mo: Gedeputeerden **tot de saecken van de Landen van Overmaze „om te visiteren/ examineren en daervan rapport te doen."**

De bijzonderheden van het verdere verloop der zaak zijn ons niet bekend.

Wel weten wij uit de annalen, dat de drossaard de **„sachticheit"** waarvan in het advies van den Raad van State sprake is, aangewend heeft en geslaagd zou zijn bij de conventueelen als Lamberti niet gewaakt had. Te verwonderen is

het niet, dat, terwijl de onbuigzame prelaat in de gevangenis zuchtte, de kudde een bijna zekere prooi der wolven werd.

Door de belofte van een pensioen wisten Lamberti's vijanden sommige kloosterlingen voor hunne inzichten te winnen, en de gelastigden der Regeering verheugden zich reeds in de zekere hoop op het bezit der heerlijke woning. Het hoofd vol plannen doorwandelen zij tuinen en parken, bewonderen de nieuwe gebouwen en spreken onverholen over verfraaiingen, die zij willen aanbrengen: het klooster zal door eene brug met het kasteel verbonden, en de stille wijkplaats van deugd en wetenschap zal in een paradijs van wellust en weelde herschapen worden.

Lamberti verneemt dat de gemoederen wankelen; hij slaakt diepe zuchten in zijn eenzame opsluiting; maar wat te doen? er bestaat geen mogelijkheid zijn wil door een brief te doen kennen. Hij grift in het binnenste van het deksel der kruik, waarin men den gevangene te drinken brengt, de woorden: «maledicta pensio» (dat vervloekt pensioen!)

De kreet van afkeuring, geslaakt uit de heldenborst van den abt, geeft den zwakken moed! Rolduc was gered!

Gered! Wel wordt de Abt, bijzonder door toedoen van Stephanus de Gamarra, den legaat van het Hof van Spanje bij de Republiek, den 16den October 1657, eervol te Rolduc teruggevoerd;—maar de zaak der landen van Overmaas blijft hangende.

De «Camera-bipartita» komt na maanden en jaren werkens tot geen besluit, en in het jaar 1657 blijkt het, dat zij de zaak niet kan afdoen. Eindelijk treedt eene Hollandsche commissie in overleg met den Spaanschen gezant Don Este-van de Gamarra en beide partijen worden het eens, dat de Koning en de Staten ieder de gerechte helft der drie landen van Overmaas **„in vollen vrijen eigendom/ superioriteyt ende souvereineteyt sullen hebben/ houden ende besitten eeuwichlijck ende erflijck."**

Het duurde evenwel lang, eer men tot de verdeeling overging, en eerst in 1661 kwam men overeen, dat de Spaansche gezant twee deelingsvoorstellen zou indienen, waarvan de Staten dan één zouden aannemen. De gezant diende zijne voorstellen in, den 2den Maart, en had de verdeelingen zoo gemaakt, dat het in het belang der Staten was, het deel te kiezen, waarin de Abdij van Kloosterrade niet gelegen was. Doch hij werd in zijne hoop bedrogen. Den 8sten Maart verklaarden de commissarissen der Staten dat deel te nemen, waarin het stadje 's Hertogenrade met al zijne dependentiën, en dus ook de Abdij, gelegen was.

Nu was het met de Abdij gedaan; terstond reeds had zij de geweldenarijen van haar nieuwen meester te verduren; de Hollandsche soldaten verkochten al het vee voor 1400 gulden.

Lamberti bleef onversaagd. Hij rekende op Gods hulp en wendde zijne uiterste pogingen aan bij den Spaanschen gezant, om hem over te halen de gemaakte verdeeling niet goed te keuren. Op eene welsprekende wijze trachtte hij hem te overreden, dat zijne dierbare Abdij voor den koning moest behouden worden. Wij laten hier eenige uittreksels volgen uit een brief, dien hij kort na de beslissing der Hollandsche commissarissen schreef aan den Spaanschen gezant. Het concept ervan is nog in ons archief voorhanden.

.....j'ay mis ordre que touts les jours se celebrent douze messes au S. Esprit,

affin que par la grace de Dieu V. E. puisse porter le remede a tout, ou de ne pas signer le traicté, et avoir le soing qu'il ne soit ratifié en Espaigne, selon qu'on fait courir le bruit qu'il se fera. ..... L' Abbaye de Cloesterrade que V. E. at espousé par sa bonté (comme Elle m'a mandé par ses lettres) sera perduë à jamais. Les òs et cendres des Ducqs et Duchesses de Lymbourgh enterrés dans l'Eglise, illecque par eux fondée, seront profanés.

Je n'oserois rien dire de mon zele et services que j'ay tasché de rendre pour maintenir le droict de la souveraineté dans les trois quartiers d' Outremeuse pour sa Majesté, et voila que je serois le premier perdu et abandonné par un

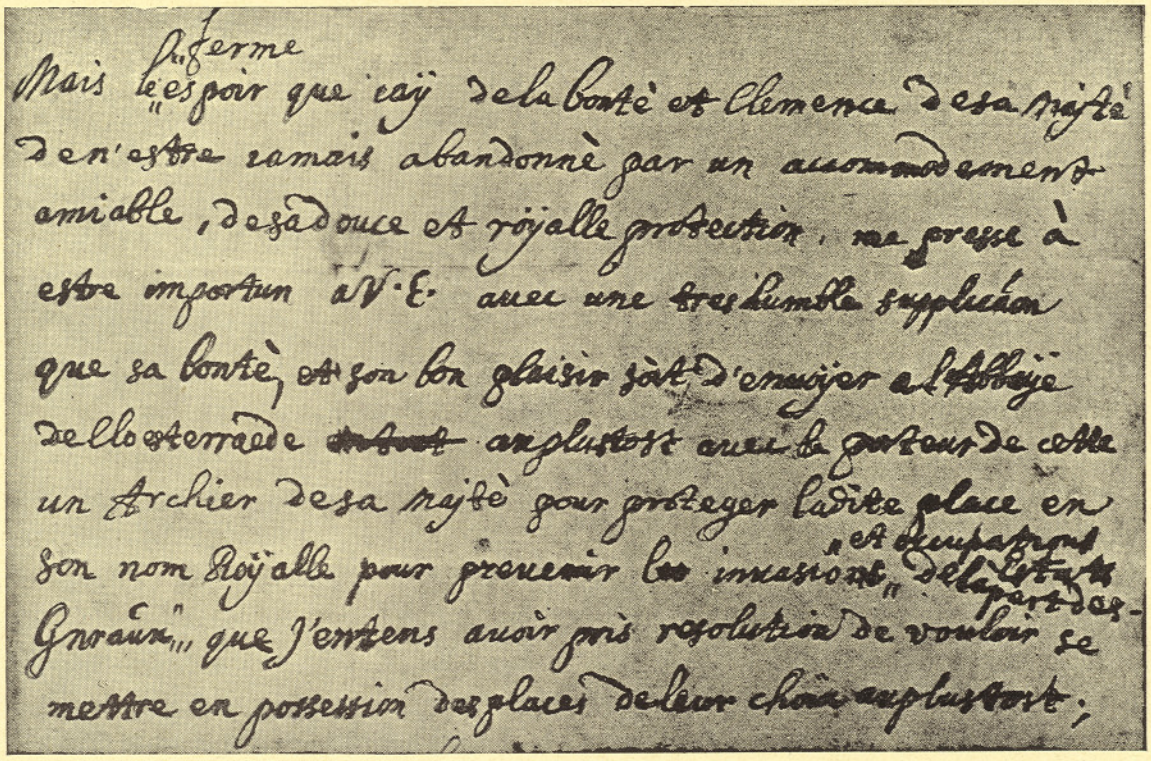

Uit een brief van Lamberti van 5 April 1661.

accommodement amiable, si V. E. n'apporte benignement le remede necessaire....

Ce seroit encores trop peu d'affliger mon Abbaije et mon corps, il faut que mon esprit s'en ressente de ce désastre, le comte de Geleen s'ayant resjouis grandement de mon malheur, lui et des autres dont je ne l'ay jamais merité. Ils témoignent par cela qu'ils ne méritent de porter le charactere de comte puisqu'ils taschent de cooperer a la destruction des pieuses fondations des Ducqs de Lymbourgh.

Mais j' espère que le bon Dieu et Votre Excellence y prendront la vengeance et maintiendront ce que par la grace de Dieu a esté pieusement fondé des Ducqs de Lymbourgh.»

Van een anderen brief van 5 April 1661 geven wij eenige regels in autotypie.

De Gamarra had het den Abt geschreven: «wij willen liever sterven dan u en uwe Abdij in den steek laten.» Hij deed

zijn woord gestand, en na onbeschrijfelijke moeiten en reizen en opofferingen, met bewonderenswaardig beleid en standvastigheid doorgezet, wordt de zaak den 18 October 1662 ten einde gebracht; Spanje doet afstand van een grooter deel zijner bezittingen, Rolduc blijft den Koning. De Abdij is gered!

Wat een gejubel in het kloosters! Wat gelukwenschingen van koning en bisschoppen! Zelfs de Paus geeft blijk van zijn dankbaarheid en schenkt den Abt het recht om den mijter te dragen, een recht, dat geen der vroegere Abten bezat.

Na meer dan twee eeuwen mengen ook wij onze stem in dat koor, en roepen wij den held toe: roem en eer aan den schranderen, moedigen, bewonderenswaardigen Winand Lamberti! Zijn naam blijve in zegening binnen Rolduc's muren!

Wij danken de Voorzienigheid dat zij ons de herinnering aan den grooten man in twee hoogst dierbare voorwerpen bewaard heeft: zijn levensgroote beeltenis op doek, en zijn grafsteen.

Zijn beeltenis! o ja, hij is het!

Dat fier en hoog voorhoofd, omschaduwd door het bruine hoofdhaar, dat in dichten, donkeren bos zwierig over hoofd en hals nedervalt; dat lange, gebruind aangezicht, wiens energische uitdrukking door den langen, forschen neus en den rossigen snorbaard nog verhoogd wordt; die scherpe, strak ter zijde geworpen blik zijner blauwe oogen; die krachtige leest, gedoken in den Augustijnermantel, die met zijn breeden, sierlijken hals- en armkraag wel een Spaanschen riddermantel lijkt, o, 't is een vorstelijke figuur! Het straalt van zijn voorhoofd, het schiet uit zijn blik, het vloeit uit zijn pen: Rolduc is mij toevertrouwd, Rolduc zal niet vergaan! De leeuw, het symbool der kracht, was zijn wapen; «justitia et pietate,» rechtvaardigheid en godsvrucht, was zijn leus; tot aan zijn dood bleef hij er aan getrouw.

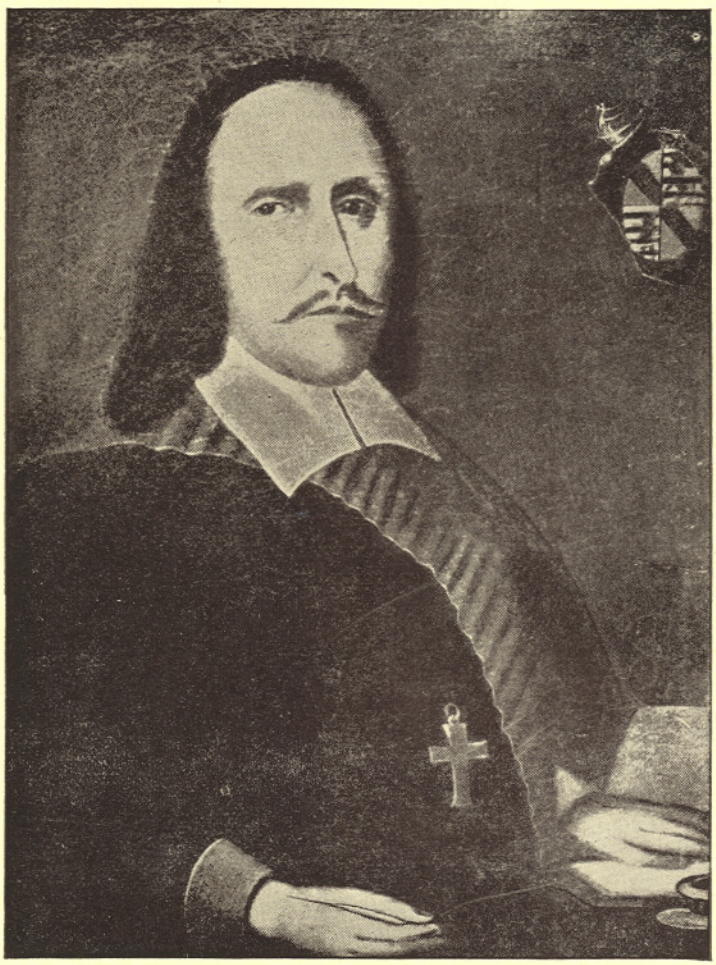

Winand Lamberti, Abt van Rolduc.

Lamberti stierf kort na zijn triomf, in 1664, en, zoo 't schijnt, nog in de volle kracht van zijn leven. Hij werd begraven in de St.-Nicolaaskapel, vóór 't altaar; en allen, zoo sluit de kroniekschrijver zijn leven, en allen, die ooit het voedsel des lichaams of des geestes te Rolduc zullen genieten, zullen zijner ziele in hunne gebeden herdenken.

Het grafschrift luidt:

Hic jacet
Reverendissim. et amplissim. Dominus
WINANDUS LAMBERTI
31[us] et prim. mitrat. hujus Monasterij Abbas.
Qui
turbulentissimis bellorum temporibus
innumeris itinerum periclis
incarceratione
bonorum jactura
sanitatis et vitae dispendio
religioni
et
regi
hoc monasterium et patriam conservavit
et
bIs qVarto IDVs MaIas Leto CessIt.
Requiescat in pace!

Hier ligt
de Hoogeerwaarde, Hooggeroemde Heer
WINANDUS LAMBERTI
de 31[ste] en de eerste gemyterde abt van dit klooster.
Die
in de onrustigste tijden van oorlog
met ontelbare reisgevaren,
inkerkering,
verlies van goederen,
ten koste van gezondheid en leven,
voor godsdienst
en
Koning
dit klooster en vaderland bewaard heeft
en
den 8[sten] Mei 1664 gestorven is.
Hij ruste in vrede!

MATHIAS DE AMEZAGA.

werd den 29[sten] September 1664 tot zijn opvolger door den koning benoemd.

Hij was, zooals blijkt uit een stuk in het staatsarchief van Brussel, ontsproten uit het hoogadellijk geslacht van den hertog van Medina Celi. Zijn vader, Antonius van Amezaga, had in het leger van den koning van Spanje ten tijde van den prins van Parma gediend, en zijne moeder was Agnes Belgens, dochter van Mathias Belgens, stadhouder van de heerlijkheid van Nuth. Zijn broeder Gulielmus de Amezaga was kapitein in het Spaansche leger, en door diens toedoen werd Mathias, destijds proost in Limburg, benoemd tot Abt van Cloosterrade, — niet met zijn wil noch tot zijn geluk.

Grafzerk van Winand Lamberti.

Goedig en vredelievend van aard, was hij niet bestand tegen de moeilijkheden van het nieuwe ambt. Gedurende zijn kort bestuur had hij aanhoudend te strijden met de zoogenaamde «Zeloten» van Kerkrade, die, onder de leiding van een oudorganist der Abdij, zich tot doel had-

den gesteld, het dorp van den Abt, hun leenheer, vrij te maken, om het dominium in eigen handen te krijgen. De twisten, door het drijven van de inwoners van Kerkrade en het toegeven des konings ontstaan, duurden tot groot nadeel van het dorp tot het jaar 1685.

Hoe ernstig de Abt zijne taak ook opvatte en met welk plichtbesef hij de tucht in het klooster wilde herstellen, bewijst een origineel stuk van ons archief, een reglement bestaande uit 13 punten, waarvan wij de laatste regels met de onderteekening van den Abt en een paar jaartalverzen, die eene aanmaning tot broederlijke liefde bevatten, autogra-

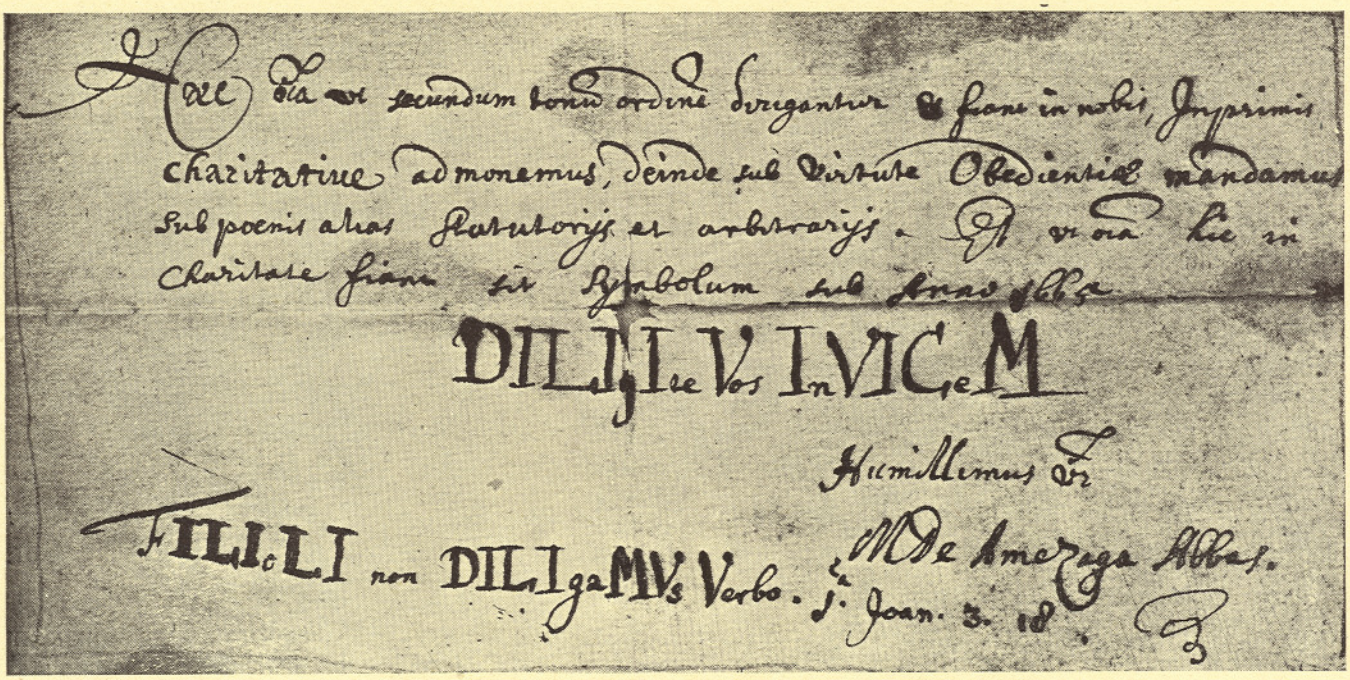

Facsimile der laatste regels van het Reglement van 1665.

phisch weêrgeven. Deze statuten, in inhoud dezelfde als die, welke Abt Lamberti 25 Juni 1663 in het kapittel had voorgelezen, werden aan de conventueelen, den 23 Februari 1665, voorgehouden.

Mathias de Amezaga stierf den 26sten Juli 1666. Eerst na verloop van een heel jaar werd door den koning, op den verjaardag van den dood van den Abt, benoemd:

PETRUS MELCHIOR
VAN DER STEGHE.

Petrus was de man der Voorzienigheid. Wij begroeten hem met de woorden van den dichter:

Sic, sic est, Lamberte parens! quod tute flagranter
Quaesieras cassis, ut deinde et Amesaga, votis,
Gratia mira Dei concessit cernere nobis.
Stat Roda, jucundum recolo, Regique Deoque;
Olli Lambertus, Petrus isti reddidit illam.
Nempe Petri curis dextram praebente Joanne
Disciplina Rodae dudum collapsa resurgit.
O me mirari quos exantlare labores,
Quaeve pericla foras, falsisque a fratribus intus
Pertulerint ambo, densis ut sancta referret
Relligio tenebris caput has in luminis oras!
Relligio nam nata Rodae mox daemonis iras
Atque mali post se traxit molimina mundi;
Infremuere simul coeptumque evertere coeli
Conabantur opus, neque ejus linquere signum.
Jamque inimica Deo gens laeta parare triumphos,
Tartareas subito dum Numen dissipat umbras,
Atque hinc disciplina Rodae, ceu filia coeli,
Pontifici summo Regique probata, coruscans
Gaudia sancta domi et vicinas spargit in oras.

Zoo is 't, Lamberti; ach, waar gij voor hebt gestreden,
Als Amesaga ook, en vruchtloos hebt gebeden,
Wij zien 't door Gods genâ, die 't ons gehengen woû:
Weêr staat Rolduc, o vreugde, aan God en Koning [trouw.
Lamberti schonk 't den een, den ander Petrus weder.
Want lag de kloostertucht vermolmd, vernield terneder,
Joannes hief haar op, met Petrus hand aan hand.
Een reuzentaak voorwaar! Bezwaren te allen kant
Van buiten, ja maar ook van valsche broeders binnen,
Had hun beleid en hunne geestkracht te overwinnen,
Totdat de heilge tucht uit 't duister van den nacht
Weêr straalde in 't volle licht van haar herboren kracht.
Nu wrong de helledraak in razernij zijn klauwen,
Om, met den wereldgeest in bond, nieuw kwaad te [brouwen;
Schuimbekkend wierpen ze, in gewaande grootheid [sterk,
Zich ter verdelging op 't begonnen hemelwerk.
Reeds meende 't godvergeten volk te zegepralen,
Als uit den helschen nacht opeens in zonnestralen
Van Gods genâ de tucht, gelijk een hemelmaagd,
U, oud Rolduc, het waas van 't edel voorhoofd vaagt;
Als Paus en Koning zich u huldigend vereenen,
Herleeft ge in vreugde en spreidt gij blijdschap om [u henen.

De nieuwe Abt vereenigde in zijn persoon al de hoedanigheden, die den waren hervormer noodzakelijk zijn: innige vroomheid, scherp doorzicht, stalen wilskracht, taai geduld, onvermoeibare werkkracht.

Hij zou de zon zijn, die licht en warmte moest brengen in het klooster, waar de liefde en ijver verkoeld waren en de glans der heiligheid taande. Drie sterren stralen in zijn wapen, in het midden een hart, met pijlen doorboord.

Petrus Melchior was geboren in een niet ver van Rolduc verwijderd plaatsje, waaraan hij zijn naam «van der Steghe» ontleent, en was, toen hij tot Abt benoemd werd, pastoor te Baelen, waar men nog zijn wapen boven den ingang der pastorie ziet.

De eerste jaren van zijn bestuur brachten hem groote moeilijkheden, o. a. aanhoudende twisten en geschillen, van den eenen kant met de reeds genoemde «Zelosi» van Kerkrade en Merkstein, bij welke zich de inwoners van Herzogenrath voegden, die zonder grond het geld tot herstel van het dak hunner kerk van den Abt vorderden, van den anderen kant met de kloostervrouwen van Sinnich, die halsstarrig weigerden zijne verordeningen tot hervorming der vervallen tucht aan te nemen.

Het mocht hem een troost in de wederwaardigheden zijn, dat hem en zijne opvolgers voor altijd het voorrecht van den mijter verleend werd.

Van het jaar 1671 tot 1676 bouwde hij den geheelen westelijken vleugel met den breeden hoektoren, die destijds het abbatiaal gebouw uitmaakte.

In het jaar 1678 brak hij de steenen torenspits af, verving ze door de nog bestaande, en vernieuwde tevens den dakruiter boven het koor.

Deze uitgaven aan de torens der kerk werden voor een groot deel gedekt door de overvloedige offeranden, gestort door de geloovigen, die wegens het uitbreken eener dyssenterie, in talrijke processies ter vereering van de H. Lucia naar Rolduc stroomden. Zoo het handschrift der Annalen.

Wij geven een afdruk van een bidprentje der 17de eeuw, dat aan deze vereering herinnert.

Een voor de bouwkunde zeer belangrijk document vonden wij in ons archief, namelijk, de overeenkomst tusschen Petrus Vonder Steegh, abt des Gotteshauszes Klosterrath, en Meister Adam Wynants, Timmerman. 8 Martii 1678. Het voornaamste uit het document volgt hier letterlijk.

Erstlich soll Mr Adam schuldig sein den groszen thurn an hieszige kirch abzubrechen von der steiner krön an bisz

vier fueß unter die erste gallerey, oder so weith als es wird nöthig sein.

2°. Soll er gehalten sein die gehaumen stein und listen ab zu laßen und gutte achtung haben/ daß selbige nicht gebrochen werden in dem ablaßen; diejenige aber so gebraucht konnen werden an den listen auf der gallerey zu laßen.

3°. Die ziegelstein abnemen und liferen biß auf die underste gallerey ..... und daß das eyzer und bley so es aus g^ten thurn wirdt bekommen nicht verbracht werde/ sonder gehalten sein selbiges uns einzulieferen.

De Heilige Lucia,
vereerd te Rolduc als beschermster tegen besmettelijke ziekten.
(17de eeuw.)

4°. Werden Mr Adam von uns beygestalt werden 4 männer 6 tag lang auf unsere köſten.

5°. Wirdt er gehalten sein die eichen und daß holtz abzuhaumen/ zu beschlagen/ zu segen oder schneiden/ allerdings accommodiren/ zu zimmeren und richten/ mit einbegriffen beyde capwercken auf beyde underste gallereyen/ folgens abrieß oder modelle/ außerhalb daß mir ihm zu dem richten g^ten thurns auf unßere köſten leuth zur hulff werden beyschaffen, und seinen leuthen auch die koſt geben durendt dem richten.

10°. Ist abgesprochen daß Mr Adam fur selbigem thurn zu zimmeren .... soll bekommen hondert funff und siebentzig reichsthaler/ zehn tonnen ordinaris dienenbier und drey malter rogh.

De steenen toren, die afgebroken moest worden, was volgens de «Annales Rodenses» door Abt van Horpusch gebouwd (magnam ecclesiae turrim aedificavit et campanis instruxit, bl. 130;) het benedenste gedeelte met de gothieke galmvensters bleef behouden, en de steenen kroon of spits werd vervangen door de houten, die nu nog staat. Het langwerpige vlak van het middendeel was in zijn structuur, zegt Dr. Cuypers, voor een steenen spits niet geëigend. Geen wonder, dat zij na 60 jaren reeds bouwvallig was.

Een schets van de door de constructie gevorderde torens danken we aan de welwillendheid van den beroemden bouwmeester. Of deze torens evenwel ooit bestaan hebben, blijkt uit de jaarboeken niet.

Een heerlijk gebouw, dat de eeuwen trotseert, is de westelijke vleugel der Abdij. Die bouw heeft den naam van den Abt vereeuwigd, en bewijst door zijn prachtige verhoudingen de waarheid der woorden van den Annalist: erat (Petrus, abbas) in omnibus magnificus, solemnis, accuratus, et rei oeconomicae comprimis intelligens.

Maar een veel grootscher en moeilijker

taak was hem weggelegd: het vernieuwen van het gedurende zooveel eeuwen tot op de grondslagen vermolmd geestelijk gebouw van de tucht en de heiligheid van het kloosterleven.

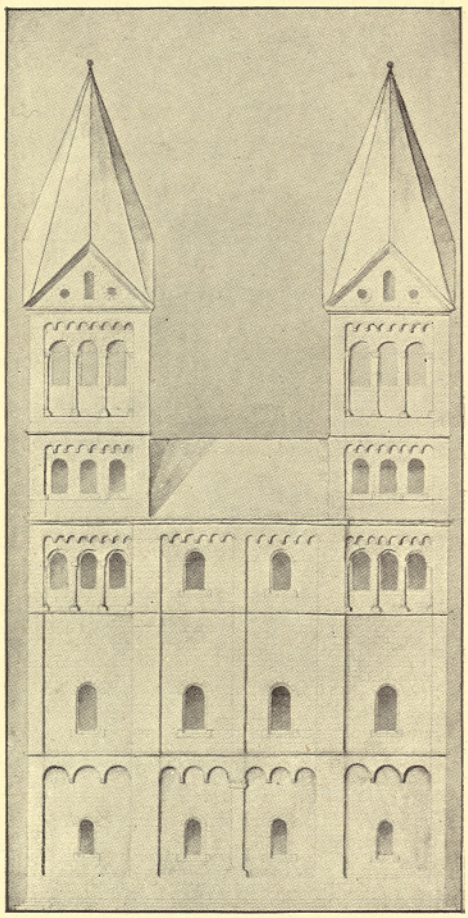

Oorspronkelijk plan der torens van Rolduc.

De harde steen is gewillig onder de hand des bouwmeesters; de wil des menschen is vaak tegenstrevend, soms onbuigzaam onder de behandeling des oversten.

Ofschoon er in het uitvoerig verslag van Heyendal (Historia reformationis Abbatiae Rod.) van zware fouten tegen godsdienst en zeden geen sprake is, althans wat de conventueelen, die in de Abdij zelve leefden, betreft, moeten wij, tot onze groote droefheid, der waarheid getrouw het feit bekennen: er was van de oude kloostertucht en van het streng kloosterleven der eerste eeuwen geen spoor meer te zien, en de bladzijden, die de Annalist aan de hervorming der Abdij wijdt, leveren het treurig bewijs, dat vele kloosterheeren een leven leidden den ordesgeestelijke en den priester onwaardig, en dat velen blijkbaar zonder hoogere roeping dien verheven levensstaat aanvaard hadden.

Op het voorbeeld zijner voorgangers van Ghoer, Dammerscheidt, Straelen, van Horpusch, Lamberti, de Amesaga nam hij de taak der hervorming moedig op; deze taak scheen echter te moeilijk voor één man. Een krachtigen medewerker vond hij in den priester Johannes Bock, die reeds twee jaren te Namen had vertoefd, om daar in den omgang met strenge kloosterlingen den grondslag te leggen van het grootsche werk, dat hij met den nieuwgekozen Abt tot stand zou brengen.

Op last van den Abt vertrekt Joh. Bock den 14 September 1679 weer naar een abdij der orde in Lotharingen, waar de tucht niets te wenschen overliet, met het doel, om, indien de levenswijze aldaar met den algemeenen toestand te Rolduc overeen te brengen was, een of meer ordebroeders mee te brengen, geschikt om de novicen en de jeugd te onderwijzen.

Hoe gaarne de Lotharingers ook op dit voorstel wilden ingaan, kon dit niet geschieden zonder dat de Abdij bij hun provincie werd geïncorporeerd; vandaar dat moest worden uitgezien naar andere middelen: verschillende abdijen werden bezocht, doch zonder eenig resultaat, totdat eindelijk bij toeval vriendschappelijke betrekkingen werden aangeknoopt met de reguliere kloosterheeren van de H. Genoveva, die eene abdij te Luik

hadden en hunne hulp bereidwillig aanboden.

De Abt wilde zich 's Konings goedkeuring der voorgenomen hervormingen verzekeren, en verzocht den Stadhouder, hertog de Villa Hermosa, eenige mannen, met genoegzame volmacht, af te vaardigen, om een onderzoek omtrent de bestaande misbruiken in te stellen, en diensvolgens maatregelen te nemen om de tucht ten minste draaglijk te maken; en daar ook «kapittel en regulieren» hunne klachten bij den koning hadden ingediend, benoemde hij op 15 April 1680 den Bisschop van Roermond, Reginaldus Cools, tot afgevaardigde. Deze nam de opdracht gaarne aan, en voegde zich van wege het hof van Brabant, den Raadsheer Franckheym en den Abt zelf toe «pour prendre les informations nécessaires sur les dits abus et désordres, et concevoir un Règlement pour le rétablissement de la discipline régulière.»

Ten gevolge van een tweede klaagschrift door de ontevredenen aan den koning gezonden, kwamen de Commissarissen op 9 Juli te Rolduc aan, en besteedden vier dagen aan een nauwgezet onderzoek, waarbij allen in alles werden gehoord; zij stelden een reglement op voor een geregeld ordesleven, waaraan allen, geprofesten en novicen zich zouden onderwerpen, en besloten, dat de Abt een prior zou benoemen, dien hij op eigen gezag aan het hoofd zou stellen van het geheele college der kannunniken, en die van allen trouwe naleving zou eischen van hetgeen was vastgegesteld in het nieuwe Regulamentum.

Op 13 Juli riep de Abt het Kapittel bijeen, waarin hij in aller tegenwoordigheid Joh. Bock tot Prior benoemde. Staande de vergadering, die ook werd bijgewoond door de afgevaardigde commissarissen, protesteerde een der Regulieren, van Aken, tegen die benoeming, zeggende dat die aan het kapittel bij stemming toekwam.

De Bisschop vertrok 15 Juli in de zekerheid, dat de werkzaamheden der commissie, wegens de gebleken onwilligheid der Regulieren, geheel en al vergeefsch waren; en nauwelijks had hij de Abdij verlaten, of allen, zelfs zij die de pastoriëen bedienden, kwamen in verzet tegen het Reglement der Commissie, (met uitzondering van Herman Brandt, pastoor te Eupen).

De Abt dan, overtuigd dat er enkel heil te wachten was van buiten de eigen kloostermuren, zond 19 Juli daaropvolgend 8 novicen onder leiding van den Prior naar Luik, om daar de gestrenge en geregelde levenswijze te zien en zich eigen te maken, en er te verblijven tot het feest van S. Augustinus.

Ondertusschen bleven de Regulieren volharden in hun verzet, en schreef de Abt aan den Bisschop van Roermond, dat zij hem 28 September een protestschrijven overhandigd hadden, waarin zij te kennen geven, dat zij niet van plan waren bij den staat van zaken te berusten. Tevens formuleerden zij nogmaals hun grieven tegen den Abt aangaande de administratie der goederen van de Abdij zoowel aan den Koning als aan den Bisschop (11 Oct. en 28 Nov. 1680), terwijl zij met klem opkwamen tegen de nieuwigheden.

De Abt schreef daarover aan den Bisschop den 26 November: «Op het feest van O. L. Vr. Praesentatie heb ik de zeven novicen, die in onze abdij te Luik gedurende drie maanden hebben vertoefd, het ordeskleed gegeven. Die plechtigheid is zonder stoornis afgeloopen, nochtans weigerden vier der ouderen (onwilligen) met ons aan tafel te gaan;

Postero rede hac 4ª 8bris 1600

Illustrissime ac Rme Domine

Quamvis littera non erubescant, erubesco tamen ego, quod tam sae-
pe importunus accedam per easdem ad Illmam Dnationem vram,
importunitatem tamen meam excusabit operis (: quod insignis
intendo :) dignitas. 27ª mensis pteriti certiorem reddi Dnam
de constitutione ptacti operis, et de eiusdem dispositione ad
desideratum effectum, quia licet necdum sit valde notabilis,
spero tamen quod opitulante diuina gratia, et auxilio bono-
rum Patronorum specialiter Illmae Dnationis vrae felicem
habebit successum: Et si opus hoc omni plane careret
difficultate, forte etiam non daret cum tentatione proventu
nec stabilia sunt aedificia quae sine difficultate eriguntur.
Postridie ultimarum mearum ad Illmam Dnationem vram
quae fuit 28ª 7bris mihi ad mensam refectionis prandij,
sedenti, porrectum fuit in orbe praesens Protestationis
Instrumentum, quod tamen Magnis gravi ad aedes Refugii
noi fuit insinuatum, ex quo facile licet coniecturare,
quibus viri male contenti necdum sint intentionis acquies-
cendi, Ego interim non intermittam progredi et prosequi
meum propositum quamdiu fortior obstaculo non impe-
diar, quo casu, etiam fortioribus precibus aggrediar
Illmam vram Dnationem, quam diuina tutela meq eiusdem
gratioso fautori commendatam rogans, maneo humili respectu

Eiusdem Obedientissimus servus

Petrus et Abbas Rodensis

dignetur mihi significare an Anteriores meas receperit, timens ne ad alienas manus pervenerint

reden waarom van dien dag af gemelde novicen met den Prior en Can. Janssen een afzonderlijke tafel hebben in een nieuwe eetzaal. Daags daarna hebben de genoemde ouderen nog meer wrevel betoond:

1°. Omdat ik de orde van het Officie eenigszins volgens het Regulamentum heb gewijzigd, n.l. dat de Metten en Lauden met de Prime achtereenvolgens worden gebeden, terwijl voorheen de Lauden en de Prime afzonderlijk werden gebeden: vervolgens dat de Vespers en Completen tegelijk worden gebeden, die voorheen afzonderlijk gehouden werden.

2°. Omdat ik met de novicen en den Prior het ordeskleed eenigermate eenvoudiger heb gemaakt, door n.l. collaria rotunda cum cincturis te dragen gelijk onze confraters te Leuven en in geheel België, en het rokket zonder plooien, dat vroeger geplooid werd gedragen.

Daarin zoeken zij moeilijkheden, voorgevende dat dusdanige veranderingen slechts met hunne goedkeuring kunnen geschieden. En wat het Officie betreft, onder de uren, wier tijdsorde is veranderd, verlaten zij het koor, hetgeen zonder ergernis en tekortkoming aan den mij verschuldigden eerbied, niet kan plaats hebben, daar zij zulks doen in mijne tegenwoordigheid. Volgens het Regulamentum heb ik weliswaar de bevoegdheid dit te beletten, nochtans heb ik van die macht geen gebruik willen maken, alvorens uw raad te hebben ingewonnen.»—

Doch invloedrijke helpers stonden den onwilligen ten dienst, waaronder vooral de Proost van Limburg en de advokaat Soons; deze brachten door tusschenpersonen den Internuntius Tanarius te Brussel verkeerde inlichtingen over, die hem een geheel en al valsche voorstelling gaven van het optreden en de zoo heilige bedoelingen van den Abt. Vandaar dan ook dat de Internuntius 19 December aan den Abt meldde, dat het Regulamentum, als vastgesteld door eene Commissie, benoemd door den Koning, van geen kracht was, daar de Abdij onmiddellijk aan den H. Stoel was onderworpen; hij gaf hem daarom den welgemeenden raad, zoodra mogelijk alles in het werk te stellen, om op minnelijke wijze te trachten met zijn onderhebbenden de orde te herstellen.

Het kon niet uitblijven, dat door deze en dergelijke onverantwoordelijke handelingen de ontevredenen in hun verzet werden gestijfd, en dat alle orde en tucht te niet moest gaan. Het liep zóó ver zelfs, dat de Abt genoodzaakt was, bij den Stadhouder van Gelderland, den Prins van Nassau, de hulp der militaire macht in te roepen, en de heethoofden afzonderlijk op te sluiten. Het mocht niet baten. Binnen de kloostermuren bleven zij zich aan de meest verregaande bandeloosheid overgeven, daarbuiten werkten zij den Abt en zijn plannen met kracht tegen. Het gevolg was, dat de Internuntius, 16 Oct. 1681, daartoe gemachtigd bij Pauselijke brieven van 22 Febr. 1681, benoemde tot het houden der Visitatio Canonica in de Abdij den H. Stoel onmiddellijk onderworpen: Karel van der Baren, Abt eener abdij te Brussel, den Kanunnik Basserij, Apost. Vicaris van 's Hertogenbosch, en Dr. Ledro, Erem. S. Aug. te Leuven, «Contrariis non obstantibus quibuscumque.»—

Deze commissie begon haar onderzoek op 21 October, en eindigde hare werkzaamheden op 3 November daaropvolgend met de vaststelling van statuta.

De Abt, die nauwkeurig al de stappen

der commissie had gevolgd, en die zoo gaarne den Kanunnik Slusius van Luik of de Schessin van Aken in haar midden had zien zitting nemen, liet aanstonds, 4 November, tegen de door de commissie genomen resolutie's appel aanteekennen «ad S.D.N. Pontificem vel alium judicem superiorem competentem quatenus et in quantum opus» op grond dat die statuta, in plaats van de oude misbruiken uit te roeien, aanleiding gaven om de bestaande te bevestigen niet alleen, maar ook om nog verdere in het leven te roepen en recht van bestaan te geven.

Hoffelijk beantwoordde het Kapittel dit appel door een sprekend protest bij den Abt in te dienen, die zich echter geenszins door al die tegenwerking liet afschrikken, en rechtstreeks te Rome de voorspraak inriep van de Cardinalen de Norfolk en Rospigliosi.

Middelerwijl had hij 10 November het Kapittel saamgeroepen, en het voorstel gedaan, voorloopig om vredeswil de nieuwe statuta te volgen; hij hoopte, dat het reeds op 16 Augustus met aanbevelingsbrieven van bisschop Cools naar Rome gezonden Regulamentum aldaar zou worden goedgekeurd en bevestigd.

Nochtans liet deze bevestiging zich maar al te lang wachten.

De Internuntius had het werk der door hem gezonden commissie hoogelijk geprezen; de agent te Rome, wien de Abt met allen aandrang de zaak had aanbevolen, scheen van de hem geworden opdracht heel weinig werk te maken; derhalve ontving de Abt van Leuven den raad, nogmaals dringende brieven van aanbeveling te zenden om de zaak te bespoedigen.

Eindelijk werd het Regulamentum dan aan het onderzoek onderworpen; de Cardinalen Norfolk, Lauria en Taya brachten hun rapport uit, en in Juli kon de agent den Abt de blijde tijding brengen, dat de Congregatie het Regulamentum goedgekeurd, en de Statuta der tweede commissie als van geen kracht verworpen had.

Blijde tijding voorwaar, maar hij die zoo verlangend haar had verwacht, die het zaad in lijden en vernedering had uitgeworpen, hij zou het niet zien tot rijpheid komen.

Den 25sten November werd Abt Petrus aangetast door een longontsteking, die hem na zes dagen ten grave sleepte.

Zijn geest was tot aan de laatste ademhaling zoo helder, dat hij met alle wijsheid besprak wat na zijn dood in zake van kloostertucht gedaan moest worden.

Toen de weinigen, die zijn streven ter harte namen, hem vroegen: «Eerbiedwaardige Vader, wat zal in de toekomst met ons gebeuren?» antwoordde hij: «Wanneer gij zult denken dat alles verloren is, zult ge eensklaps de hulp des Heeren zien.»

Hij verbeidde den dood niet alleen met gelatenheid, maar met de vurigste begeerte naar het hemelsch vaderland.

Toen hij het H. Oliesel ontvangen had, wendde hij zich tot alle kloosterlingen, oude en jonge, want allen waren tegenwoordig, en verklaarde plechtig, God en zijn engelen tot getuigen nemend, dat noch drift, noch menschelijke beweegredenen de drijfveer zijner handelingen geweest waren; niets anders had hij beoogd dan de eer van God en het heil der zielen; waren er ergernissen voorgevallen, niet hem moest men ze wijten, maar hun, die zich zonder reden tegen de heilzaamste maatregelen verzet hadden.

Daarop verzocht hij aan de ouderen zich te verwijderen, en hield tot de jonge-

ren een lange, treffende toespraak, door het reutelen der pijnlijke ademhaling onderbroken; hij troostte hen met de bemoedigendste woorden en spoorde hen aan tot getrouwheid in 's Heeren dienst.

Het was de vigilie van St. Andreas. De stervende Abt verzocht, dat men hem het partikel van het heilig Kruis zou brengen; immers ook Andreas, zeide hij, was een minnaar des kruises geweest. Hij kuste met de teederste liefde het hout des levens en sprak: «Nu, Heer, laat uw dienaar gaan in vrede naar uw woord» en stierf in de innigste gevoelens van godsvrucht op het feest van den heiligen Andreas, 1682.

Hij werd begraven voor 't altaar van St. Anna, en zijn opvolger liet den grafsteen met het volgend opschrift in den muur plaatsen:

Sta viator.
Audi petram de Petro loquentem.
Si enim homines taceant, lapides loquentur.

Hic jacet
reverendissimus Dominus
PETRUS MELCHIORIS
VON DER STEEG
XXXIII hujus monasterii Abbas
qui
antiqua monasterii aedificia vetustate
collapsa,
novis ab ipso fundamento extructis
splendore, magnificentia, firmitate
renovavit,
collapsam bellorum clade et communi rerum
humanarum conditione
regularis et canonicae vitae disciplinam
restauravit
et in hac duplici aedificatione deficiens
de labore ad requiem
migravit
anno Dni 1682, 1 Decembris,
aetatis LXII,
professionis, XXXIX, sacerdotii XXXVIII,
dignitatis XV.
Requiescat in pace.

Sta wandelaar.
Luister naar den steen sprekend over Petrus.
Indien de menschen zwijgen, zullen de steenen spreken.

Hier ligt
de hoogeerwaarde Heer
PETRUS MELCHIORIS
VON DER STEEG
XXXIII abt van dit klooster
die
op de grondslagen der oude vervallen kloostermuren,
nieuwe gebouwen deed verrijzen,
in den luister, de heerlijkheid en hechtheid van weleer;
die de tucht van het reguliere en kanonieke leven,
door de rampen des oorlogs en de onbestendigheid
van alle menschelijke dingen in verval geraakt,
herstelde,
en, onder den last dezer dubbele taak bezwijkend,
van den arbeid tot de rust
is overgegaan
den 1^en December van het jaar Onzes Heeren 1682
in het 62ste jaar zijns levens,
het 39ste zijner kloostergelofte, het 38ste zijns priester-
schaps
het 15de zijner waardigheid.
R. I. P.

«Wanneer gij zult denken dat alles verloren is zult gij eensklaps de helpende hand des Heeren zien», had de stervende Abt op zijn lijdenssponde met de zekerheid van den ziener gezegd.

Van der Steghe was gestorven; groote wanordelijkheden hadden op den dag der begrafenis plaats gehad. Den Prior Bock, zijn medestander, hadden de kloosterlingen alle waardigheid en gezag ontnomen. Heel het klooster jubelt in de herkregen vrijheid! Men denkt er niet eens aan, dat de strenge Prior aan 't bewind zal komen. Hij zelf vertoeft te Aken, ver van alle bemoeiingen.

Den 29sten December werden door den Stadhouder benoemd om voor te zitten bij de keuze van een nieuwen Abt: de Bisschop Reginaldus Cools, Rijckelvaert, vice-kanselier van het Hof van Brabant en IJsdoren, secretaris van het Hof. En hoort, daar komt de Boodschap: Joannes Bock is benoemd tot Abt van Rolduc!

Het was een donderslag bij helderen hemel. Eenige der ergste tegenstanders, reeds ouderlingen in het klooster, zagen

in die onverwachte benoeming den vinger Gods, en onderwierpen zich aan den nieuwen overste; de anderen wist de Abt, die in de school van zijn voorganger de leiding der zielen, «de kunst der kunsten» geleerd had, door minzaamheid, nederigheid, toegevendheid tot betere gevoelens te brengen.

«Sapide et valenter» was zijn leus; «fortiter et suaviter» zijn spreuk; liefde en kracht zegevierden.

Den 28sten Augustus 1683 werden de statuten door Paus Innocentius XI goedgekeurd, den 23sten October 1684 verkregen zij het placet van Koning Karel II, en toen op 1 December de Abt de statuten voorlas, sprak niemand tegen.

Het groote, moeielijke werk was volbracht! Rolduc trad een nieuw tijdperk in.

Er heerschte weldra in het hernieuwde godshuis een atmosfeer van rust en vroomheid en heiligheid, die aan de eerste eeuwen van het bestaan des kloosters herinnerden.

JOANNES BOCK

werd geboren te Aken 16 September 1641 en genoot zijne eerste opleiding in het Jezuieten-college aldaar. Met welk gevolg hij zich in zijne jeugd aan de studie wijdde, blijkt uit de onderscheiding, hem door den graaf von Hatzfeldt, een der invloedrijkste mannen aan het hof van den keurvorst van den Paltz, toegekend, die hem reeds op 24-jarigen leeftijd tot geheim-secretaris benoemde. Er was voor den jonkman, wiens geest zich meer bepaald op het innerlijke des menschen richtte, in die kringen geen voldoening te vinden, zoodat hij het besluit nam, zich uit het openbare leven terug te trekken; in 1669, den 2den September, nam hij het ordeskleed der regulière kanunniken aan in de Augustijner-Abdij van Rolduc. Wat hij onder de Hervorming alhier werkte, hebben we boven reeds besproken. De Abdij werd onder de voortreffelijke leiding van den vromen en geleerden bestuurder een middelpunt van godsdienstoefeningen; de geloovigen stroomden van heinde en verre toe om hunne zonden te belijden en een godsdienstiger leven te beginnen. De priesters trokken zich daar in stilte terug, om zich in den geest hunner verheven roeping te vernieuwen en tot hoogere volmaaktheid te geraken. Op het initiatief van den Abt hadden overal theologische conferentiën plaats om gemeenschappelijk de moeielijkheden, die in de bediening der parochiën voorkwamen, te behandelen en de gewijde studiën te bevorderen. De Abt zelf schreef tal van ascetische werken, zoowel voor monniken en priesters als voor leeken van elken stand. Wij citeeren:

«Die Liebe Jesu im hochwürdigsten Sacrament des Altars», vertaald uit het Fransch van H. M. Boudon, S. Theol. Dr., uitgegeven bij de Wed. W. Metternichs te Keulen in 1679 in 12°, 295 bladz.

«Ordo et Canon Missae, a gallico idiomate in germanicum translatus», Aken 1687.

«Réflexions morales pour chaque jour de l'année sur 366 versets tirez des Psaumes de David, très utiles pour l'exercice de l'esprit et du coeur du véritable chrétien, à Liége chez F. J. Bronckart 1696 in 8°, 366 pag. «Ditzelfde werk werd in 1698 te Parijs bij J. Baudot uitgegeven onder den titel: Sentimens d'une âme convertie, pour chaque jour de l'année sur 366 versets des Psaumes de David, avec le caracterè de chaque saint;» en in het Duitsch te Keulen bij Johan Alstorff in 1704 onder den titel: «Das tägliche Brod der Seelen oder 366 verslein gezogen aus den Psalmen Davids mit beigefügten moralischen Reflectionen und innerlichen Affecten auf alle Tag des ganzen Jahres.» Vervolgens een algemeene

«Catechismus» voor het bisdom Luik.

«Ein hundert Wahrheiten, in welchen kürzlich begriffen seijn die vornehmste schüldigkeiten des geistlichen Lebens», Aken bij Arnold Metternich 1698, 12°, 200 bladz., een

«Christliches Gebetbuch» enz. uitgegeven te Keulen, 1700, bij Joh. Wilh. Griessen, in 8°, 200 blz.

«Andächtige Seelenseufzer» enz. bij Arnold Metternich, te Keulen 1704, in 8°, 254 blz.

«Prière d'un juge, magistrat ou justicier sur les devoirs les plus importants de sa charge», in 8° 24 blz. en

«Prière d'un avocat» enz. in 8°. 8 blz. waarvan de uitgever onbekend is. Ten slotte,

«Jours évangéliques en trois-cent-soixante-six vérités etc.», te Parijs herdrukt onder den titel van «Pia desideria».

Dit werk gaf de eerste aanleiding tot de beschuldiging van Jansenisme, de bekende dwaalleer dier tijden. Een tweede oorzaak daartoe gaf hij door zijne goedkeuring te hechten aan de vertaling van het Nieuwe Testament onzes Heeren Jezus Christus, welke vertaling op kosten van de Hollandsche Jansenisten werd uitgegeven. De strenge levenswijze volgens den nieuwen regel en wellicht ook de inhoud zijner ons onbekende ascetische werken schenen de beschuldiging tegen Bock te staven.

Joannes Bock.

Onder de 34 onuitgegeven werken zijner hand, alle van ascetischen inhoud, waarvan echter geen enkel handschrift in ons bezit is, maken we slechts melding van eene vertaling der H. Schrift in het Hoogduitsch, die hem van 1702 tot 1708 onverpoosd bezig hield, benevens van twee kleinere werken, geschreven om priesters en geloovigen tot leiddraad te dienen bij de «gedurige aanbidding van het Allerh. Sacrament». Aan de opsomming dezer onuitgegeven werken voegt de Annalist de opmerking toe, dat de Abt Bock de groote bevorderaar, en zeker de eerste in deze streken, van deze godvruchtige godsdienstoefening geweest is.

Wat zijne bemoeiingen op stoffelijk gebied betreft, bouwde Joannes Bock het gedeelte van den noordervleugel, waar vroeger de leetzaal, nu de speelzaal der studenten is; hij richtte een passend lokaal tot bibliotheek in, kocht voor een aanzienlijke som boeken en liet de Abdij in geestelijken en stoffelijken welstand achter.

Hij stierf in de innigste gevoelens van godsvrucht, na eigenhandig zijn grafschrift opgesteld te hebben. Dankbaar plaatsen echter de kloosterlingen naast den grafsteen met zijn eigen, te bescheiden opschrift, een ander met de volgende woorden:

D. O. M.
Reverendissimus et amplissimus Dominus
JOANNES BOCK
Monasterii Rodensis abbas trigesimus quartus
cui per triginta regiminis annos
nec mundi adversantis pressura
nec assiduum studium
orandi legendi scribendi
carnem ac spiritum mortificandi
verbis exemplis praeceptis patientia humilitate
disciplinam restauratam firmandi
statum Abbatiae et pastoratuum meliorandi
suis benevolentia, pauperibus beneficentia
subditis providentia, patriae pietate
consulendi
ullam permisit requiem
hic deteriore sui parte in coelis meliore requiescit
postquam vixit annos 71 et pie defunctus est
2da Maji
M.D.C.C.XII.

D. O. M.
De Hoogeerwaarde en hooggeëerde Heer
JOANNES BOCK
34e Abt van het klooster Rode.
De rust, die de vervolging der vijandige wereld,
zijn onvermoeide ijver in bidden, lezen en schrijven,
zijne aanhoudende versterving van lichaam en geest,
zijn streven om herstelde tucht, door woord
en voorbeeld,
door gebod, geduld en nederigheid te
bevestigen,
den toestand der Abdij en der pastorieën te verbeteren,
de zijnen door welwillendheid, de armen door
weldadigheid,

de onderhoorigen door wijs beleid, het vaderland
door liefde en trouw
aan zich te verplichten, hem, gedurende de
dertig jaren
van zijn bestuur, niet gunden,
die rust vond hier zijn lichaam, in den Hemel
zijne ziel,
na een leven van 71 jaren stierf hij godvruchtig
2 Mei
1712.

NIKOLAAS HEYENDAL.

Bock had tot opvolger Nikolaas Heyendal, een der vermaardste mannen dezer streken, de eer en roem der Abdij.

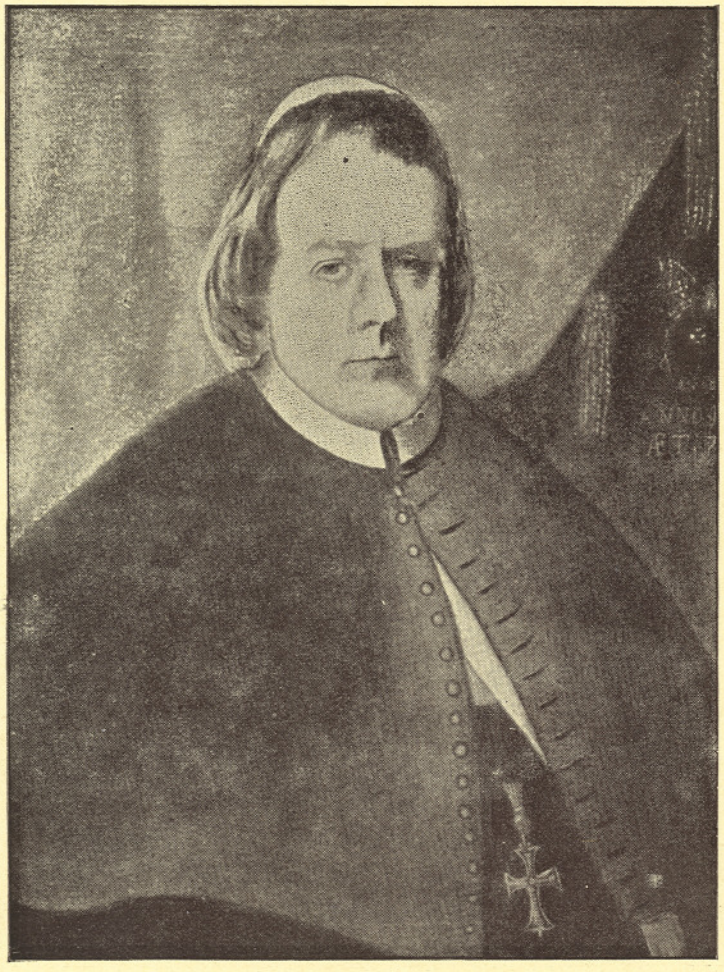

Nikolaas Heyendal.

Heyendal! Laten wij den grooten man leeren kennen!

Rolduc bezit twee portretten van Heyendal, den geleerden, hooggevierden Abt.

Bij den eersten oogopslag is men getroffen door 's mans eenvoud. Eenvoud ligt in de geheele verschijning van den priester, dien gij daar ziet, de breede borst omhuld door den zwarten mantel, waarop alleen het kruis zijne waardigheid aanduidt; het hooge, eenigszins gerimpelde voorhoofd half verborgen onder de zwarte haren, die achteloos en verward nederhangen. Op zijn ronde, bleekroode wangen en fijne lippen speelt vrede en goedheid, en gaarne gelooven wij zijn medebroeder, als hij zegt, dat hij Heyendal nooit, ook niet in 't vuur der twisten, vertoornd heeft gezien, en dat de Abt zijn opgeruimd karakter zelfs op het sterfbed niet verloochende.

Maar wat geest straalt u tegen uit den scherpen blik! Wat ernst en kracht ligt er op het mannelijk gelaat!

Fortiter et suaviter. «Kracht en zachtheid tevens,» o ja, dat was zijn leus, dat is ook de uitdrukking van zijn gelaat. En zijn wapen? 't Is heel eenvoudig, en zinspeelt op den naam: op een veld van goud, een heidebloempje van keel en een stengel van sinopel.

Toch gold die eenvoudige priester eens — en te recht — als het «sieraad der Staten» decus statuum, zoo beroemd was zijn staatkundige bekwaamheid; als de «gouden pen» calamus aureus, zoo gevierd was zijn stijl.

De familie Heyendal woonde weleer te Oud-Valkenberg en vestigde zich in de 17de eeuw te Walhorn. Daar werd Nikolaas in 1658 geboren. De talentvolle jongeling volbracht zijn letterkundige studiën te Aken in het College der Jesuieten; daarna vertrok hij naar Rome om in het middelpunt der katholieke Kerk de studiën te voltooien.

Op reis naar de Eeuwige Stad werd hij door Venetiaansche krijgslieden gevangen genomen, die hem medevoerden naar Corfu.

Vier jaren bleef hij in het leger en benuttigde de ballingschap tot het aanleeren der Grieksche taal, die hij later sprak als zijn moedertaal. De jeugdige banneling had midden tusschen de ruwe krijgslieden zijne vroomheid en onschuld ongerept bewaard. Toen hij later over dien gevaarlijken tijd zijner jeugd sprak, zeide hij, dat hij het behoud zijner onschuld alléén aan Gods barmhartigheid toeschreef en aan de belofte van eeuwige zuiverheid, die hij — in zijn vurigen ijver — op negenjarigen leeftijd had afgelegd.

Nikolaas Heyendal.

Ontvlucht van het eiland, trok hij naar Milaan, waar hij poësis en rhetorica doceerde, totdat hij eenigen tijd later naar Walhorn terugkeerde.

Lang te voren had zich te Walhorn de mare verspreid, dat de jonge Heyendal omgekomen was.

Zijne moeder, die niets meer van haar kind vernomen had, geloofde eindelijk aan het loopend gerucht, en liet in de parochiekerk een plechtigen dienst houden voor de zielerust van haren zoon. Juist terwijl de lijkdienst gehouden werd, kwam Nikolaas in zijn dorp aan, ging ter kerke om God te bedanken voor zijn gelukkige terugkomst, en woonde de zielemis bij.

Een verrassend wederzien voorwaar!

Nikolaas bleef eenigen tijd bij zijne familie en vertrok toen naar Leuven, waar hij in de rechten studeerde, die hem later in de zitting der Staten zooveel roem brachten, en in de Oostersche talen, die hij meesterlijk schreef en sprak.

Zóó met uitgebreide en grondige wetenschap toegerust, vroeg hij om als novice in de Abdij opgenomen te worden. De jeugdige en geleerde Heyendal was een voorbeeld voor allen; niemand was ernstiger dan hij in het volbrengen zijner plichten, niemand vriendelijker in den omgang, innemender van karakter.

Hij verdeelde zijn tijd tusschen oefeningen van studie en gebed. Als novice kende hij geheel het Nieuwe- en een groot deel van het Oude Testament woordelijk van buiten: hij las nooit de heilige Schrift dan geknield en met ontdekten hoofde.

Nauwelijks was hij priester gewijd (1694), of hij werd benoemd tot pastoor te Eupen. Daar viel een harden strijd te strijden. Zijn groote, misschien te groote ijver en het te strenge optreden tegen de misbruiken in de parochie, berokkenden hem vele vijanden. Het ging zoo ver, dat men herhaaldelijk een aanslag op zijn leven beproefde.

De Abt Joannes Bock, van den toestand verwittigd, riep hem terug naar de Abdij, en Heyendal ontving de boodschap met de woorden: «'t Is goed, o Heer, dat gij mij vernederd hebt.»

Hij werd benoemd eerst tot professor der exegese, en weldra tot prior van het klooster.

In deze laatste hoedanigheid trad hij op als verdediger van den Abt en de Abdij, en schreef tegen Pater Desirant: Orthodoxie de la foi et de la doctrine de l'Abbé et des chanoines réguliers de St. Augustin de l'Abbaye de Rolduc.

In 1712 werd hij tot Abt gekozen. Nu ontbrandde de strijd nog heviger. Drie en dertig stellingen uit zijn wer-

ken werden naar Keulen gezonden; zes ervan werden gedoemd.

Heyendal teekende beroep aan naar Rome, — en niet de minste censuur volgde. Er verhief zich dan ook geen enkele stem meer om hem te beschuldigen.

Het ligt niet op onzen weg de aanklacht van Jansenistische dwaalleer breedvoerig te behandelen. Wij verwijzen voor dit punt naar het werk van prof. Neujean: Notice historique de l'Abbaye de Rolduc.

Eéne zaak is zeker: mogen er in de geschriften der Abten van Rolduc dwalingen voorkomen, hun herhaalde betuigingen van volkomen onderwerping aan den Paus bewijzen, dat van formeele schuld geen sprake kan zijn.

Voor ons liggen, in het «Liber Actuum Capitularium Abbatiae Rhodensis» de besluiten en verklaringen des Kapittels als afdoend bewijs voor hun onberispelijke, onvervalschte leer en zeer zeker voor hun goede trouw.

Deze authentieke verklaringen bevatten een duidelijke en nauwkeurige geloofsbelijdenis, en getuigen van een volkomen onderwerping aan alle Constituties en Bullen, door Rome in deze aangelegenheid uitgevaardigd.

Deze besluiten, genomen in een plechtige zitting van het Kapittel, werden onderteekend en onder eed bevestigd zoowel door de kloosterlingen, die in de Abdij vertoefden, alsook door de onderhoorige pastoors der parochies en de priors der kloosters van Mariënthal en Sinnich. Ziehier de onder eed gedane declaraties van het Kapittel den 24sten Mei 1696.

....Wij verklaren, en bevestigen onder eed, nooit wetens en willens iets te hebben gemeend of geleerd, of ook nu, iets te meenen of te leeren, wat eenigerwijze in strijd mocht zijn met de beslissingen der hl. Roomsche Kerk of der Pausen. Integendeel, voor God, den rechter der harten, verklaren wij in volle oprechtheid en zonder voorbehoud te veroordeelen, in 't algemeen en in 't bijzonder, alles wat ooit de Pausen in zake van geloof en zeden hebben veroordeeld, juist op die wijzen en in dien zin, waarop en waarin de Hl. Vader Innocentius XII, de thans regeerende Paus, wil dat wij dat zullen veroordeelen thans en in de toekomst — wij verklaren en betuigen te willen leven en sterven als de nederigste en onderdanigste kinderen der heilige Apostolische en Roomsche kerk.... en wij verlangen daarenboven dat een afschrift, van deze onze geloofsbetuiging worde gezonden aan onzen Hl. Vader den Paus, aan onzen Koning en aan onzen Bestuurder, den Doorluchtigen Hertog, ons verder bereid verklarende, dezen onzen eed persoonlijk af te leggen in handen des bisschops van het Diocees, daartoe af te vaardigen door Zijne Heiligheid onzen Paus. . . . . .

Volgt de onderteekening van Joannes Bock, Abt van Rolduc — (voorzitter dezer zitting) — en die der andere kloosterlingen, waaronder ook N. Heyendal, toen Pastoor te Eupen.

De ware, godvruchtige gezindheid van den Abt Heyendal wordt nog bevestigd door zijne verklaring van 8 Sept. 1730, waardoor ook de goede trouw en algeheele onderwerping zóó van hem zelven als van zijn ondergeschikten aan den Paus en zijne leer boven alle twijfel worden verheven. Dit blijkt uit den verkorten inhoud dezer declaratie:..... Herhaaldelijk hebben wij, tegelijk met de Reguliere Kanunniken onzer Abdij, onder eede aanvaard het formulier van onzen

Hl. Vader den Paus Alexander VII, veroordeelende, gelijk ook wij veroordeelen in zuivere oprechtheid des harten, de 5 stellingen van Jansenius ..... Wij hebben verklaard, zoo in onzen naam als in naam van alle kloosterlingen, met de meest volkomen onderwerping, in de volle onderdanigheid en gehoorzaamheid van ware kinderen onzer Hl. Moeder de Kathol. Kerk, te aanvaarden alle decreten, bullen en constituties van onze Hl. Vaders de Pausen van Rome, en vooral de bullen, welke beginnen met de woorden: «Vineam Domini» en «Unigenitus» — te veroordeelen de 101 stellingen in deze veroordeeld, en wel in den vollen zin waarin de Hl. Stoel dezelve veroordeelt.....

Onderteekend: N. Heyendal, Abt van de Reguliere Kanunniken der Abdij Rolduc.

Een laatste bewijs voor de ongeschonden katholiciteit der Rolducsche kloosterlingen is de verklaring van het Kapittel, gehouden in plechtige zitting, op 9 Febr. 1740, onder voorzitterschap van den Abt Rauschaw, welke declaratie een antwoord was op een door den toenmaligen bisschop van Luik ter onderteekening gestuurd formulier; onder deze declaratie vinden wij de beëedigde onderteekening èn van 't geheele Kapittel, èn van alle andere kloosterlingen, zoo binnen als buiten 't klooster verblijvend.

Daaruit slechts deze enkele aanhaling:.... ten slotte verklaren wij, dat wij niemand van ons allen, of van diegenen welke eenigerwijze tot de onzen behooren, kennen, of tot nog toe gekend hebben als zijnde ook maar eenigszins verdacht in deze niet volkomen van ons gevoelen te zijn, en dat, wanneer ooit iemand gevonden mocht worden, wat God verhoede, die zich in dit punt, ook maar aan de geringste verdenking zou blootstellen, wij dezen nooit of nimmer als medebroeder zullen dulden.

Zijn uitgegeven werken zijn:

1° Litterae ecclesiasticae ad pastores et sacerdotes conferentiae Virginis praesentatae. Aquisgrani apud G. Demen 1703.

2° Orthodoxia fidei et doctrinae Abbatis et canonicorum regularium S. Augustini monasterii Rodensis etc. Leodii F. Bronckart 1710.

3° Apologia pro Abbate et Priore monasterii Rodensis contra em. p. Bern. Desirant, S. Th. D. Antverpiae apud Petrum Iouret 1710.

4° Defensio scriptorum theologicorum de gratia Christi a Rev. Dom. N. Heyendal, Abbatiae Rodensis Priore dictatorum. Lovanii apud a Denique 1712.

5° Sub- et Obreptio demonstrata causa libri cui titulus «Defensio scriptorum theologicorum». Antverpiae apud P. Iouret 1713.

6° Dispunctio censurae Coloniensis eiusque justificationis etc. Bruxellis Eman. de Grieck 1714.

7° Epistola Rev^mi D^ni Nic. Heyendal, Abbatis Rodensis, ad amicum super appendice R. P. Desirant.

8° Notitia Monasterii et Abbatum Rodensium. Gallia Christ. t. III col. 1003-1008.

Van politieken aard zijn de volgende werken:

1° Facti Series Leodiensis scriptoris refutata cum demonstr. iniquitatis ..... per exactionem indebitae sexagesimae etc. 1718. Traj. ad. Mos. apud Lamb. Bertus.

2° Brevis Animadversio pro parte Limburgensium .... in Leodiensium facti seriem praetense vindicatam etc. 1719. Traj. ad Mos. ap. L. Bertus.

3° Duplique pour les Pays-Bas ..... au sujet du 60me Liégeois 1731.

4° Scriptum satisfactorium ad septem sic dicta Puncta Officii, in causa Statuum Prov. Limb. contra Ex-Tribunalistas. Uitgever onbekend.

5° Requête des Etats de la Prov. de Limbourg à S. A. S. l'Archid. Gouvernante pour .... la décision du procès des dits Etats contre les Extribunalistes, etc. 1728.

Van zijn onuitgegeven werken citeeren we:

1° Annotationes in psalmos Davidicos.

2° Reflectiones in Evangelium S. Matthaei.

3° Differentiae inter textum latinum Vulgatae editionis et graecum. N. T.

4° Theologia dogmatico-moralis.

5° Tractatus theologico-catecheticus et moralis in Decalogum.

6° Tractatus de passionibus et affectibus animae.

7° Tractatus de concupiscentiis.

8° Tractatus de oratione in genere.

9° Tractatus de oratione Dominica.

10° Expositio symboli apostolorum.

11° Tractatus ascetico theologicus de quatuor novissimis.

12° Tractatus de summo Pontifice.

13° Dissertatio epistolaris ad virum quemdam heterodoxum de variis fidei controversiis.

14° Opusculum paraeneticum ad eos, qui scrupulose cunctantur jurare formulare Alexandri P. P. VII.

15° Dissertatio qua probatur quod Christiani omnes teneantur Const. Unigenitus pure et simpliciter admittere.

16° Analysis libri S. Augustini de correptione et gratia.

17° Exercitia spiritualia sex dierum servientia Religiosis Rodensibus pro recoll. ann. renovationi vot. praemittenda.

18° Tractatus de spiritu et intentione Ecclesiae circa praecipua festa et tempora anni eccl.

19° Septem dona Spiritus Sanctus, et his contraria, quae inspirat spiritus mundi qui est Diaboli.

20° Meditationes de Passione Domini.

21° Preces pro renovandis votis religiosis, iisque congruis virtutum affectibus.

22° Conciones variae.

23° Disquisitio Historico-critico-dogmatica ad Ill^mum Virum J. B. Bussium .... in quâ ad examen vocatur opus... Desirantii: Honorius Papa vindicatus, salva integritate conc. VI etc.

24° Tractatus Hist.-crit.-dogm. in quo de utilitate et excessu disputationum circa quaestiones theologicas ... agitur etc.

25° Epistola seu dissertatio epistolaris ad quemdam Priorem Cann. Regg. etc. (Over den oorsprong der Reg. Kan. van den H. Augustinus.)

26° Scriptum refutatorium denuntiationis libelli Orthodoxiae consistorio Leodiensi factae.

27° Dissertatio brevis contra P. Desirantii lib.: De oratione Pharisaei et Publicani etc.

28° Epistola ad amicum de lib. P. Desirantii: Quaestio Factorum etc.

29° Notitia Status, rerum, negotiorum, praerogatioarum, onerum .... mon. Rodensis pro instructione Abbatum. (Dit gewichtig hds. wordt te Rolduc nog bewaard.)

30° Annales Monasterii Rodensis ab anno 1157 usque ad annum 1700. (Later door Lavalleye als 7de deel van de Histoire du Limbourg van S. P. Ernst uitgegeven.)

31° Commentarii breves de rebus praecipuis in orbe ab a. 1698 ad a. 1733 gestis praes. de iis quae Abb Rod. et Prov. Limb. concernunt.

32° Notitia rerum gestarum in Monasterio Rod. ab a. 1679 in finem anni 1684: seu Historia Reformationis ejusdem Monasterii.

33° Notitia de rebus Statuum Prov. Limb. servitura pro instructione futurorum Abbatum Rod. (Hds. te Rolduc nog bewaard.)

34° Narré ... de ce qui s'est passé dans la Prov. de Limb. depuis la séparation du Brab.... 1705, jusqu' au comm. de l'an 1717 etc.

35° Persecutio Eupensis ab a. 1694 usque ad a. 1697.

36° Historie van de saecke ende van de opgenomen penninghen doer de zeleusen van Aubel, Kerkrode ende Sanct-Mertens Vouren, van den jaer 1663 tot 1729.

37° Visitatio Apostolica Ill^mi D. J. B. Bussii etc.

38° Synopsis chronologica Historiae sacr. et prof. a mundo cond. usque ad Christum.

39° Dissertatio de ecclesiastica sepultura.

40° Avis des Etats de Limb. contre un mémoire de Mgr. l' Ev. et Pr. de Liege à A. S. A. l' Archid. Elisabeth Gouv. au regard du Cathedraticum.

41° Summaria Deductio causae dismembrationis Ecclesiae de Richterich et ejusdem erectionis in Parochiam factae ... a. 1706. — item alia deductio rationum pro dismembratione etc.

42° Informatio de jure denominandi Abbates Belgii Hispanici etc.

43° Instrumenta seu acta omnia litis, quae Abbatiae Rodensi contra Moniales nobilis conventûs de Sinnich incubuit.

44° Varia scripta ad impediendam cessionem Provinciae Limburgensis.

45° Varia scripta gallice exarata contra adjunctum seu intrusum Procuratorem Gen. Supremi Tribunalis.

46° Plura scripta gallica ad obtinendam iteratam unionem Provinciae Limburg. cum Brabantia; item ad impediendam erectionem supremi cujusdam Concilii in Prov. Limb.

47° Instructio informatoria circa ditiones Brabanticas de Kerpen et de Lommersheim, earumque tentatam ... erectionem in Comitatum Imperii etc.

48° Varia scripta ad impediendam praefecturam in Prov. Limb. erigendam.

49° Varia scripta contra conductorem generalem jurium et redituum regiorum exitus et introitus mercium etc.

50° Varia memorialia, libelli supplices aliaque omnis generis scripta circa negotia cum Abbatiae, tum Patriae.

51° Omnis generis Epistolae tam latinae quam gallicae.

52° Annotationes et fragmenta.

53° Brevis commentarius lib. 1 et 3 Decretalium Greg. IX.

Veel, zeer veel had Heyendal gewerkt.

Zijn onvermoeiden ijver bewijzen niet alleen zijn talrijke uitgegeven en onuitgegeven geschriften op theologisch en politiek gebied, maar ook de vele zaken, die hij in de Abdij zelve tot stand bracht, zooals de lijsten der bezittingen, inkomsten en uitgaven der Abdij, die sedert lang in de war waren, de oorkonden van het huis, die hij opzocht, regelde en met eigen hand afschreef.

Grafzerk van Abt Nikolaas Heyendal.

In zijn laatste levensjaren leed hij vreeselijke smarten, veroorzaakt door eene ingewandsziekte; toch werkte hij gestadig door, en toen de geneesheeren hem de opmerking maakten, dat die bedrijvigheid zijne ziekte verergerde, antwoordde hij: «Abbas sum. Non laborem?» Ik ben Abt en ik zou niet werken?

Eenigen tijd voor zijn dood had hij den grafkelder laten bouwen, en zeide lachend: «Ik bouw een huis voor mijn lichaam.»

De vrome priester stierf den 5^{den} Mei 1733.

Volgens zijn bevel werd hij begraven in de onderste nis beneden de trap.

Het grafschrift luidt:

Reverendissimus et Amplissimus Dominus
NICOLAUS HEYENDAL
Monasterii Rodensis Abbas trigesimusquintus
Vir ad magna natus
Omni virtutum ac eruditionis genere clarus
Et ad omne opus bonum instructus
Postquam in finem usque in promovenda
et firmanda regulari disciplina
Vita perfecte communi et sincera charitate
In monasterii et patriae tractandis negotiis
Tuendis juribus commodisque procurandis
Indefesse pie gloriose desudavit
Anno Dni. 1733, 5^{a} Maii aetatis 75
Regiminis 21 sociatus est his de quibus
Dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

De hoogeerwaarde en hooggeëerde Heer
NICOLAUS HEYENDAL
35ste abt des kloosters
een man tot groote zaken geboren,
beroemd in alle deugd en wetenschap
tot elk goed werk uitgerust,
na tot het einde toe
onvermoeid, ijverig, roemvol
gewerkt te hebben
om de kloostertucht, het gemeenschappelijk leven
en de broederlijke liefde te bevorderen en te
bevestigen,
de zaken van klooster en vaderland te behartigen,
hunne rechten te verdedigen, hunne belangen
voor te staan
werd in het jaar 1733, den 5^{den} Mei, het 75ste
jaar zijns levens, het 21ste
van zijn bestuur, met hen vereenigd van
wie de heilige Geest getuigt, dat zij
uitrusten van hun arbeid.

FRANS WILLEM RAUSCHAW

volgde den grooten Heyendal op.

Hij was geboren te Burtscheid en trad op jeugdigen leeftijd in de Abdij. Na eerst het ambt van Provisor, later dat van Lector in de Godgeleerdheid bekleed te hebben, werd hij benoemd tot Proost te Limburg, en tegen 't einde van 1733 tot Abt van Cloosterrade. Het Liber actuum capitularium meldt zijn naam niet voor 29 Januari 1734. Uit de documenten blijkt, dat hij een man was van een zwak lichaamsgestel, want in de handelingen van het kapittel lezen wij, dat den 14[den] December 1736 het algemeen kapittel gehouden werd niet in de kapittelzaal, doch in het vertrek van den Abt wegens zijne ziekte, en dat wel om te bepalen, wat na het overlijden van den Abt, «sede vacante», gedaan moest worden. Hij bleef aan het hoofd der Abdij tot 1745; meestal echter, zoo zagen wij in een diarium berustende in het Archief te Dusseldorf, werd hij door den Prior Goswinus Fabritius vervangen. Dat geschiedde bijv. in de plechtige missen, gehouden op de gewone hooge feestdagen van het kerkelijk jaar en daarenboven, in de Abdij, op de feestdagen van O. L. V. Boodschap, van den H. Augustinus, van de H. Lucia, van O. L. Vr. Praesentatie 21 November — deze laatste tot dankzegging voor de reformatio van 1680, — en bij de missen van het veertig-urengebed gedurende de vastenavonddagen. Op alle deze dagen droeg in gewone omstandigheden, zooals uit hetzelfde diarium blijkt, de Abt zelf plechtig het H. Misoffer op. Ook in de vergadering van de Staten, die meestal te Henri-Chapelle, te Lichtenberg, ook wel eens te Herzogenrath of in de Abdij zelve plaats had, verscheen de Abt slechts zeer zelden.

Frans Willem Rauschaw.

Zijn bestuur was zegenrijk voor de Abdij. Wij hebben reeds vermeld, hoe in het jaar 1740 door eene plechtige, onder eed bevestigde betuiging van getrouwheid aan de ware leer der Kerk een einde werd gemaakt aan de aanhoudende vermoedens en beschuldigingen van Jansenisme De bisschop van Luik was dan ook zoo overtuigd van de goede gevoelens der kloosterlingen, dat hij 11 Maart 1741 een Lector Theologiae vroeg voor het klooster van Beaufays.

In hetzelfde jaar nam de Abdij het besluit tot ontginning der kolenmijnen op eigen kosten, zooals wij later zullen vermelden. De twee gastkamers in den zijtoren werden onderkelderd. In Juli 1743 werd de steenen vloer op het priesterkoor gelegd, waarvan de kosten 1671 Luiksche guldens beliepen; het volgend jaar werd van 8 Mei tot 6 September door Luiksche werklieden het stukadoorswerk der crypta voltooid «met het doel, de devotie tot de H. Lucia en tevens de godsvrucht jegens het geheim der Menschwording te vermeerderen»; de Annalist (Archief Dusseldorf) noemt dit werk zeer euphemistisch renovatio et illuminatio cryptae!

In hetzelfde jaar 16 Aug., werden met tien vrachtkarren te Scarnen de Naamsche steenen gehaald, die zich nu nog aan de twee hoofdingangen bij de westzijde der kerk bevinden.

Reeds onder het bestuur van Rauschaw werd het land onveilig gemaakt door een bende roovers, die men wel de voorloopers der Bokrijders kan noemen; zoowel te Herzogenrath als te

Kerkrade en Schaesberg, Hoensbroek en Amstenrade, werden de schuldigen op afschrikkende wijze ter dood gebracht.

Abt Rauschaw stierf den 18den Maart 1745. De prior

JOANNES GOSWINUS FABRITIUS

volgde hem den 12 Aug. op. Hij was geboren uit een aanzienlijke en rijke

J. G. Fabritius.

familie te Schinnen in 1692, en legde de kloostergeloften in onze Abdij af den 11 Febr. 1710. Weldra werd hij tot Novicen-meester benoemd en bekleedde reeds onder Abt Heijendal het ambt van prior. Hoe hij in deze waardigheid onder het bestuur van den vorigen Abt op alle gebied werkzaam was, is reeds vermeld.

In het eerste jaar van zijn bestuur luisterde hij door zijne tegenwoordigheid de eerste H. Mis op in de kapel van den H. Antonius, die op het veld tusschen Kerkrade en Rolduc gebouwd was, zegende het kerkje van Nieuwenhagen in, en legde den eersten steen van de kerk te Merckstein; in hetzelfde jaar zette hij het graven der afvoer-kanalen krachtig voort.

Omstreeks het jaar 1752 bouwde hij den oostelijken vleugel van Rolduc, een prachtig en roemrijk gedenkteeken van zijn bestuur en tevens een bewijs van den rijkdom der Abdij.

De dood belette hem, de overige plannen van den herbouw der Abdij uit te voeren. Hij stierf den 3 Aug. 1757.

Zijn wapen zinspeelt op den naam: in het schildhoofd van keel een zwart gekleede arm, houdende een hamer van sabel, in den schildvoet een drieledig klaverblad van sinopel. Zijn wapenspreuk is: fortiter et suaviter.

In een handschrift wordt hij genoemd: «een in elk opzicht groot man, wiens leven een weldaad was voor de Kerk, voor den godsdienst en voor den staat, een man beroemd door zuiverheid van zeden en beoefening aller deugden en onvermoeid in het vermeerderen van Gods eer, in het versieren van Gods huis en het handhaven der kloostertucht.»

JAN JOZEF HAGHEN,

zijn opvolger, was geboren te Walhorn 7 Maart 1699, en legde de geloften af 18 April 1717. Als jeugdig priester en kloosterling besteedde hij vele zijner vrije uren aan de schilderkunst; langen

tijd had hij gewerkt aan een beeld der Moedermaagd. Toen hij het eindelijk had afgewerkt, begaf hij zich naar Abt Heyendal en toonde hem het werk zijner ontspannings-uren. De Abt uitte zijne tevredenheid over het schilderstuk, en de jeugdige priester vroeg als gunst: hem toch nooit eene betrekking in of buiten het klooster te geven, maar hem te veroorloven zich in stille rust op kunsten en wetenschappen toe te leggen.... Eenige dagen later was de dilettant in de schilderkunst bevorderd tot lector in de Theologie.

De vele geschriften, die wij aanstonds zullen opgeven, bewijzen, met wat ijver en talent hij de godgeleerdheid beoefende.

In het jaar 1738 werd de geleerde lector benoemd tot pastoor te Eupen. Geëerd en bemind door zijne parochianen, zoowel wegens zijne deugd en zijn karakter als wegens het stichten van een weeshuis en van andere uitstekende inrichtingen van onderwijs, werd hij tot aller droefheid in September 1757 als Abt naar Cloosterrade teruggeroepen.

Onder geestelijk en tijdelijk opzicht was zijn twee en twintigjarig bestuur een zegen en weldaad voor de Abdij.

Uit eene door hem geschreven statistiek van het jaar 1757 blijkt, dat het getal kloosterlingen destijds zeven en veertig bedroeg, en dat de inkomsten der Abdij op 24.000 franken geschat werden.

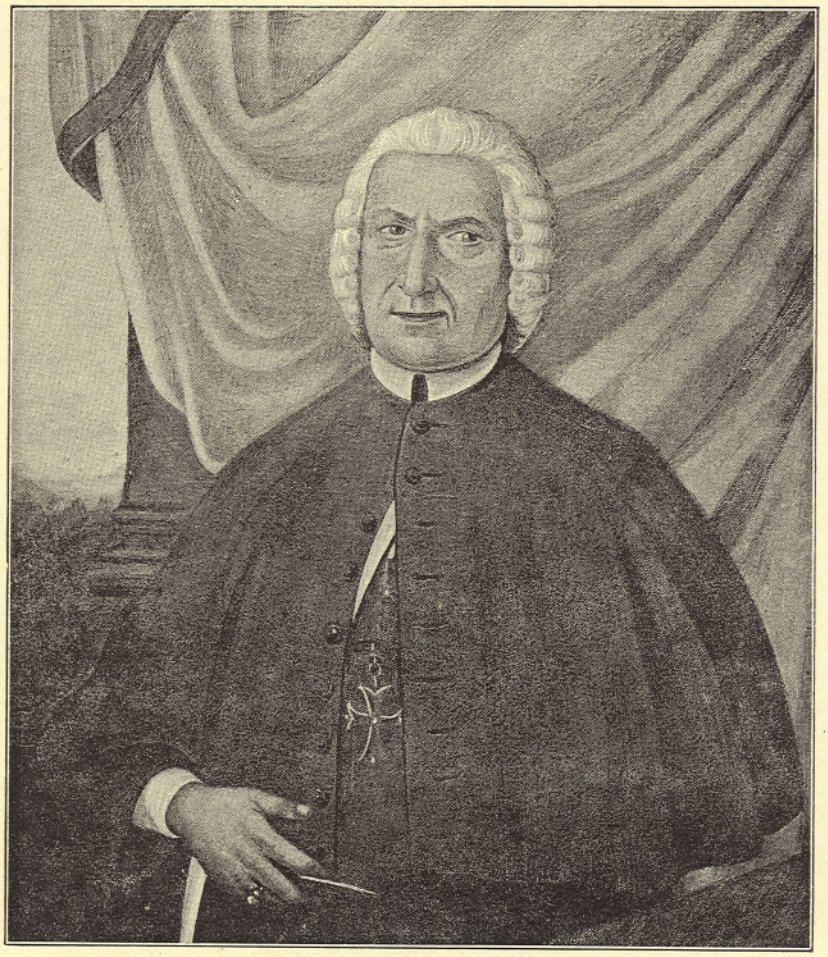

Jan Jozef Haghen.

Het journal historique geeft van hem de volgende getuigenis:

«Homme d'un esprit élevé, d'un jugement sûr et d'un caractère vif et agissant, il a rempli ses jours par d'utiles travaux et de grands exemples.»

Zijn uitgegeven geschriften zijn:

1°. Theses ex universa Theologia, Aquisgrani in Refugio Rodensi die 2 Dec. 1734 defensae. Leodii typis B. Collette, 4° 15 pag.

Theses sacrae ex Scriptura et Theologia universa Rodae in abbatia die 3 Sept. 1737 defensae. Leodii typis Ever. Kints, 4° 15 pag.

2° Déduction d'un cas concernant l'Abbaye de

J. G. Fabritius.

J. J. Haghen.

Rolduc en nature de pensions, fol. 10 pag.

3° Epistola Pastoralis Em^mi Principis et Episcopi Leodiensis Joannis Theodori, S. R. E. Card., 1 Sept. 1756, volgens den annalist, door den Abt Haghen opgesteld.

Als onuitgegeven geschriften van zijn hand vinden we vermeld:

1° Prolegomena in sacram Scripturam.

2° Annotationes exegeticae in librum Psalmorum.

3° Annotationes in epistolas B. Pauli apostoli exegeticae.

4° Acta conferentiae Ecclesiasticae sub titulo Virginis praesentatae in Ducatu Limburgensi renovatae 1756.

5° Observationum Theologicarum ad Summam S. Thomae Aquinatis tomi tres, in fol.

6° Tractatus Historico-Theologicus de gratia Christi.

7° Brevis congestio praecipuorum praeceptorum urbanitatis omni viro Religioso honeste educato comprimis servandorum.

8° Directorium vitae et disciplinae ad usum canonicorum Regularium Ord. B. Aug^i in Ecclesia ad S. Gertrudem Lovanii.

9° Acta Visitationis Ecclesiae et Parochiae de Wylre dioecesis Leodiensis.

10° Institutiones catecheticae.

11° Epistolae omnis generis et argumenti.

12° Varia scripta, Commentarii seu Memorabilia circa negotia Monasterii et Patriae.

Abt Jan Jozef Haghen stierf den 10^den October 1781. Hem volgde als de negen en dertigste en laatste Abt van Cloosterrade op

PETRUS JOZEF CHAINEUX,

geboren te Henri-Chapelle, kapelaan aan de St. Nikolaaskerk te Eupen, vervolgens Receptor hospitum en Provisor in de Abdij. Als Abt bestuurde hij de Abdij niet alleen tot vermeerdering van het geestelijk welzijn harer bewoners, maar bracht haar tevens door zijn buitengewone kennis van het mijnwezen tot nooit gekenden bloei op stoffelijk gebied.

Een uitvoerige behandeling van de ontginning der steenkolen-velden in het Wormsbekken ligt niet in het bestek van dit werk; wij beperken ons tot de hoofdzaken, waaruit de roem der Abdij en op de eerste plaats die van haar laatsten Abt genoegzaaam op den voorgrond treedt.

Uit de Annalen is het duidelijk, dat deze ontginning reeds vóór het jaar 1113 binnen het gebied der Abdij in werking was; bij de jaren 1113, 1114 en 1120 spreekt de Annalist van de landerijen, die tusschen de Worms en Kalculen (Kolenkuilen) gelegen zijn, landerijen, zegt Lavalleye, die liggen in de streek ook nu nog Kohlberg genoemd, omdat de aderen der kolenvelden zich daar bevinden. De oorkonden zoowel als de overgebleven groeven leveren het bewijs, dat van dien tijd af de ontginning ononderbroken heeft plaats gehad. Men mag dus aannemen, dat de kolengroeven der Abdij zijn de oudste in Europa, althans op het vasteland, en dat de eer der prioriteit in dit vak van nijverheid aan de Abdij van Rolduc toekomt. Tot in de laatste helft der achttiende eeuw werd de kolenontginning niet door de Abdij, maar eerst door particulieren, later door vereenigingen ondernomen en uitgevoerd; wegens gebrek echter èn aan kennis, èn aan het noodige kapitaal mislukten de pogingen en werd daarenboven wegens verkeerde behandeling der kolenlagen de onderneming ook voor de toekomst, in groot gevaar gebracht (Ernst I, 113).

In 1742 besloot de Abdij bij gelegenheid van groote tusschen de vereenigingen gerezen twisten, zelve de zaak in handen te nemen en op eigen kosten te drijven. Wij vinden in de Dusseldorfer oorkonden enkele bijzonderheden, die wij meenen te moeten mededeelen.

Den 25sten Augustus 1742 kwam ter Abdij op bezoek de Graaf d' Aspremont van Luik; deze spoorde de kloosterlingen aan, kanalen te graven, om het

water der mijnen naar de vlakte en de rivier af te voeren. Hij gaf hun de verzekering, dat de groote kosten rijkelijk goed zouden gemaakt worden.

Op 3 September van hetzelfde jaar werd met het graven van een kanaal een begin gemaakt, niet ver van den weg, die van Herzogenrath naar Eygelshoven leidt.

In het Kapittel gehouden den 26sten Sept. wordt de ontginning op naam en kosten der Abdij onder de volgende voorwaarden goedgekeurd: dat er geen kapitalen tegen interest opgenomen mogen worden zonder groote noodzakelijkheid en toestemming van het Kapittel, dat alle twisten zooveel mogelijk moeten vermeden worden, en dat daarom bij elk contract met eigenaars, onder wier bezittingen steenkolen ontgonnen worden, eene clausule moet gevoegd worden, waardoor beide partijen zich verbinden, de geschillen te beslechten door van weerskanten te benoemen scheidsrechters; vervolgens dat aan de werklieden elke week in zuiver geld het loon betaald worde; dat buiten den meesterknecht een schrijver aangesteld zij, die alles aanteekene; dat het grootboek door den Provisor nauwkeurig gehouden worde, en dat men bij de uitvoering der onderneming ervaren mannen raadplege.

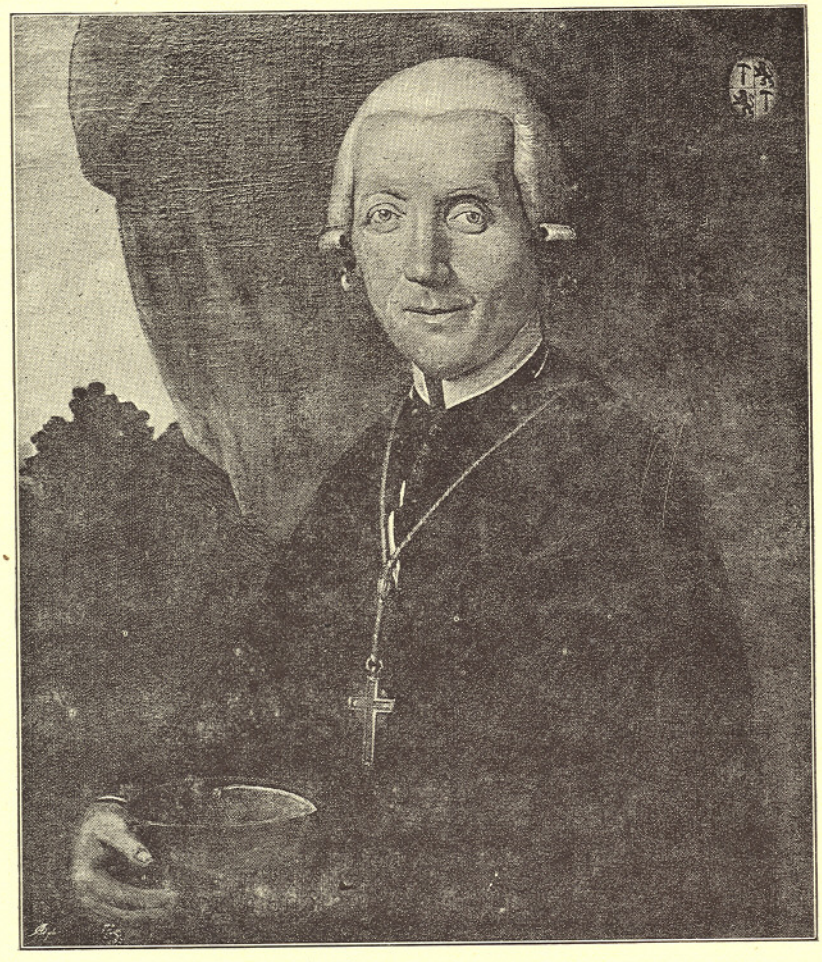

Petrus Jozef Chaineux.

Den 4den Januari 1743 moest het eerste kanaal, dat reeds 60 voet lang was, wegens het toestroomende binnenwater verlaten worden; een nieuw kanaal werd begonnen in den Berenbusch; in den nacht van 6 November 1744 stiet men op het begin van de kolenader en in 't verslag van de maand October 1746 lezen wij: het kanaal is voltooid met een verlies van eenige duizenden imperialen en weinig hoop op inkomst.

Den 29 November van hetzelfde jaar 1746, zegt Abt Fabritius: een nieuw kanaal wordt gegraven dicht bij en boven de hooiweide Heydender Bendelt, opwaarts loopend in de richting der Kapel van St. Wendelinus, een kanaal, dat eerst in hout en later in baksteen zal uitgevoerd worden. In het volgend jaar 13 Febr.: heden is men door het nieuwe kanaal tot aan de bovenste ader (Kopfvena) gekomen.

Met het oog op deze werken zegt Ernst I. bl. 113:

Les premiers essais ne furent pas heureux ; dix-huit années consécutives de travaux ne donnèrent pas un seul denier de bénéfice. D'après une note que j'ai en main, l'Abbaye y avait dépensé jusqu'à l'année 1771 inclusivement la somme de 669316, 80 fr. Une somme à peu près égale fut encore employée depuis à la construction de nouvelles galeries d'écoulement des eaux et à d'autres ouvrages, mais surtout à l'établissement de deux machines hydrauliques mises en mouvement par les eaux de de la rivière du Worm que des canaux en partie souterrains conduisaient sur des roues de 40 à 50 pieds de diamètre.

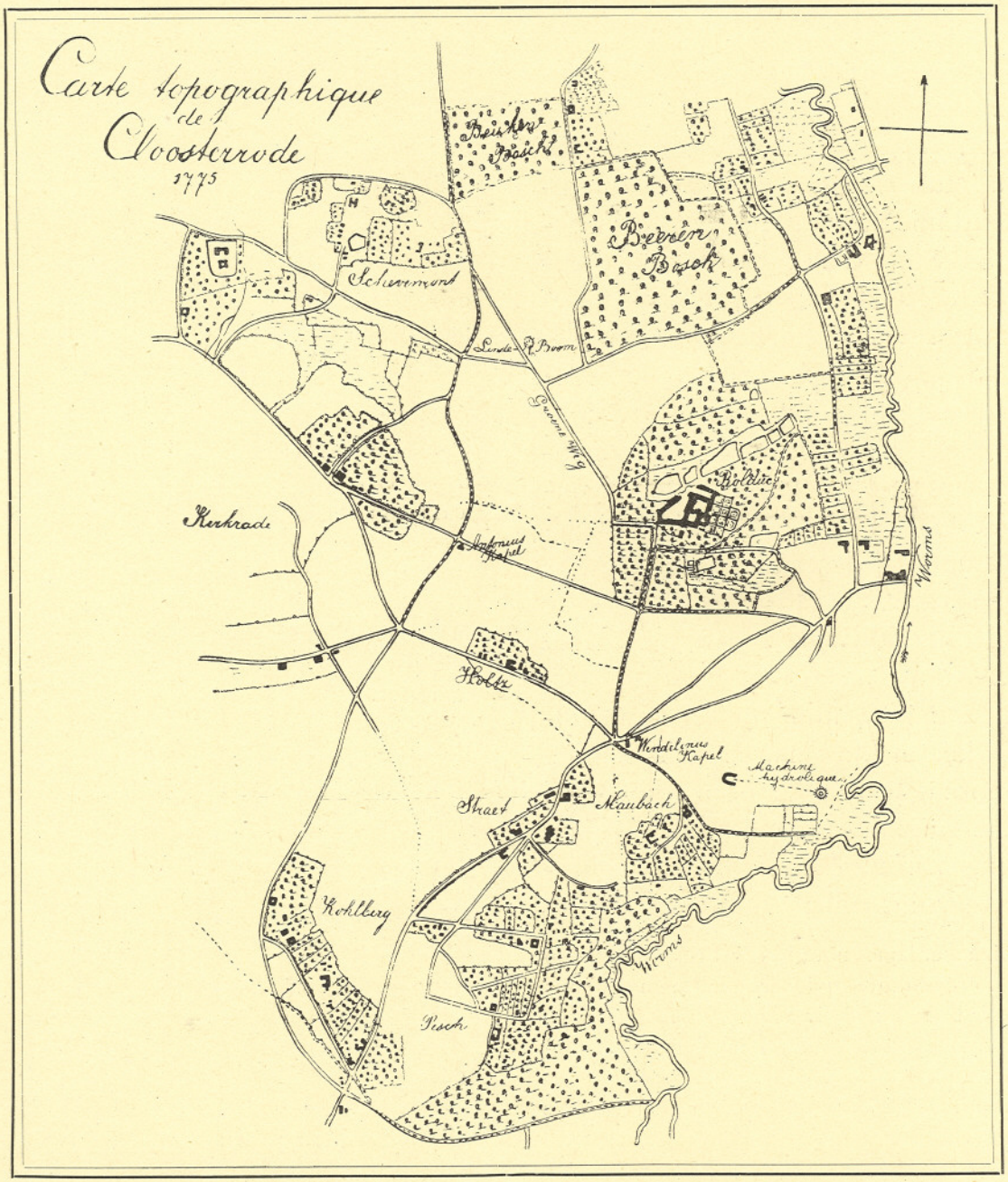

A l'aide de ces machines et d'autres ouvrages, l'abbaye fut mise à portée de poursuivre les veines de houille dans toute leur profondeur au dessous de la dite rivière jusque dans le territoire de Juliers en suite de la permission que l'Electeur Palatin lui avait accordée.

In een algemeenen staat, opgemaakt door Abt Chaineux in het jaar 1786 en blijkbaar gericht tot Keizer Jozef II, die lust gevoelde om met zooveel andere ook dit klooster op te heffen, worden de uitgaven der kolenmijnen gedurende de laatste acht jaren — de groote uitgaven van vroegere jaren worden dus niet vermeld — geschat op 178601, de inkomsten op 185790 pattacons, zoodat een winst bleef van ongeveer 23474 Luiksche gulden.

In hetzelfde jaar — zoo lezen wij in hetzelfde stuk — had de Abdij ongeveer 14 kilometer van de groote heerbanen, die van de grenzen van Geilenkirchen tot Richterich en van het gehucht Holz tot Falkenhausen liepen, een afstand van 20 kilometer, op eene breedte van 18 meter aangelegd en op de helft dier breedte geplaveid; 't was een prachtige verkeersweg tot vervoer der steenkolen en tot nut van de bevolking, waarbij geen andere destijds in het land te vergelijken was.

Ook de landbouw werd met alle kracht bevorderd door de Abdij, die door voorbeeld en stoffelijke hulp een heilzamen invloed op de geheele omstreek uitoefende.

De opbrengst van de door de Abdij zelve bebouwde eigendommen, zegt Chaineux, wordt geschat op 2800 gulden en vervolgt dan:

Il est bien sûr que nous en retirons beaucoup plus par notre culture qui sert en même temps d'exemple à tous les cultivateurs du pays et á laquelle le pays est redevable d'un tiers de l'augmentation de son produit, en faisant fructifier tous les ans les terres qui restaient autre fois pour un gros tiers jachères.

Nadat de Abt de uitgaven en inkomsten der Abdij heeft aangegeven:

Total des charges fl. 26912 - 10 - 11
Total des revenus nets fl. 20716 - 4 - 11

en verklaard, dat het te-kort alleen kan aangevuld worden door de eigen uitstekende bebouwing der landerijen en eenvoud in het dagelijksche leven, voegt hij er bij:

Le cultivateur le plus utile à l'état est celui qui par sa culture en retire le plus grand produit, fait subsister par le travail le plus de monde et procure le plus de grains pour la nourriture des autres. Tout autre fermier de nos fonds avec sa famille et vingt domestiques ferait toute la culture de ces fonds selon la routine du pays. Nous y employons toute une année plus de cinquante domestiques et manoevres, qui maintiennent tous leurs familles, beaucoup plus nombreuses ensemble, que si nos fonds seraient rendus à 5 au 6 fermiers en détail.... Notre interêt est d'y employer le plus de monde que nous pouvons, parceque l' expérience nous a appris que le produit surpasse toujours les avances faites pour culture utile.

Tout le pays rendra cette justice à l' Abbaye que dans toute son étendue et pays voisins il n'est pas de campagnes qui en culture et produits égaleraient celles de l' Abbaye..... C'est elle qui par ses ouvrages publics et particuliers procure la main d'oeuvre à tout le monde, de sorte qu'il n'est personne au pays en état de travailler à une lieu à la ronde à qui l' ouvrage manque..... Il arrive qu'elle en a trente, quarante et plus à son service, que personne ne voudrait occuper à cause de leur âge ou autres défauts, auxquels elle paie tous les jours pleine journée. Elle ne refuse pas même l'ouvrage à beaucoup de mauvais sujets afinque par l'occupation ils aient moins d'occasions de nuire.....

Toute la jouissance que nous recherchons dans les biens de ce monde est d'en user pour nous avec tempérance et de faire vivre le plus grand nombre d'autres, les plus contents, que nous pourrons.

Uit deze aanhalingen blijkt, dat de Abdij, niettegenstaande hare uitgestrekte bezittingen, de heerlijkheid van Kerkrade en Merckstein, de pachthoeven, die uit de middeleeuwen herkomstig nog in haar bezit waren, enz. voor haar eigen een matig en zuinig, voor het welzijn der bevolking een mild en edelmoedig gebruik van hare goederen maakte.

Voegen wij hierbij, dat de armen binnen hare muren een veilige toevlucht vonden, dat hun wekelijks, nadat zij eerst het godsdienstig onderwijs bijgewoond

hadden, acht en dertig brooden elk van 10 tot 12 pond werden uitgedeeld; dat de buitenschool, zooals Joz. Habets schrijft, voor het onderwijs der jongelingen open stond; dat de wetenschap der kloosterlingen hoog geroemd werd, getuigen mannen als M. S. P. Ernst en Van de Wardt d'Oensel, dat de Abdij wegens de godsvrucht en heiligheid der priesters zoowel in het klooster als in de parochiën in hoog aanzien was, — nemen wij dat alles samen, dan mogen wij met den dichter aan het einde dezer glorierijke periode uitroepen:

O vere faustam raro cui munere Christi
Obtigit intemeratam aevo persistere tanto!
Ergo constat honor suus et reverentia templo
Flosque pudicitiae et vota observantia Patri
Atque evangelicae cum paupertatis amore
Quod decus est nostrum, communis vita perennat.
Non nobis, Domine, sed tibi gloria soli.
Serva opus ipse tuum graviori id voce precamur.

Heil U, Rolduc, heil U, dat 's Heeren gunst steeds [spaarde
Waar zooveel eeuwen door de godsvrucht niet [ontaardde
Waar 't zuivre woord weerklinkt door Kerk en Paus [geleerd,
Waar 's vaders hooge wil zoo needrig wordt geëerd!
Waar immer immer door der kuischheid blanke lelie
Op 't veld der armoe bloeit naar 't woord van 't [Evangelie!
Wie dank en roem verdient, niet wij, o Heer, doch Gij!
Bescherm Gij zelf uw werk! Dat bidden, smeeken wij.

Werd die bede verhoord?

Helaas! niets is bestendig op aarde! Daar verdonkert de gezichtseinder; sombere onweerswolken pakken zich samen, en dreigender, immer dreigender nadert de ijzingwekkende storm.

Den kloosterlingen slaat de schrik om het hart.

De Abt stelt hen gerust en zegt, wijzend op de kolenmijnen: «zij zijn voldoende om de Abdij met al haar toebehooren driemaal uit den grond te doen herrijzen!»

Het onweer breekt los, en de cycloon, die in zijn woeste, onweerstaanbare vaart tronen en altaren en alle gedenkteekenen der vroegere beschaving medevoert, rukt ook de eeuwenoude Abdij omver.

In 1793 wordt Rolduc door de Fransche legerbenden in beslag genomen.

De priesters vluchten om hun leven te redden, de altaren worden omver gehaald; alle kostbaarheden, die niet bij tijds in veiligheid zijn gebracht, worden geroofd; de ruime zalen worden veranderd in kazernen, de kerk in een paardenstal! De gruwel der verwoesting heerscht in de heilige plaats.

Wel dienen vijftien der aanwezige kloosterheeren (25 Frimaire, l'an 5) een krachtig protest in tegen den heiligschendenden roof en zeggen:

«Fier op de getuigenis van ons geweten en van het geweten des volks, dat wij nooit iets gedaan hebben, waardoor wij zulk eene behandeling verdiend hebben, beroepen wij ons op de zes eeuwen van ons wettig bestaan, op de erkenning door alle vorsten gedurende die lange tijdruimte, op de erkenning zelfs van het Fransche volk, dat belastingen van ons eigendom heeft geheven, en verklaren wij plechtig niet dan door geweld te scheiden van Rolduc.»

Maar wat vermag recht tegen geweld en dwingelandij?

In 1797 werd Rolduc en zijn onderhoorigheden in 't openbaar verkocht De kloosterheeren kochten hun eigen bezittingen uit de handen der roovers terug.

Nederig smeekten zij om te mogen wederkeeren in het dierbaar oord, in hun eigen woning, — het werd geweigerd.

Dan zou ten minste het huis tot schuil-

plaats en onderkomen dienen voor zieke en afgeleefde priesters, — ook dat werd geweigerd.

Zoo bleef hun niets anders over dan de orde te ontbinden. De twee en dertig overgebleven kloosterheeren lieten zich ontslaan van hun geloften van armoede en verdeelden onder elkander de goederen der Abdij in 1804. De officieele documenten zijn in ons bezit.

En Rolduc? O, ook in dien uitersten nood waakten God, de Moedermaagd en de Engel Gabriël over het oude heiligdom.

Eenparig nemen de kloosterheeren het edelmoedig besluit: Rolduc met zijn pachthoeve mag niet in de verdeeling der goederen vallen. Het zal gemeenschappelijk eigendom blijven, totdat het voor een heilig doel, liefst tot een seminarie zal afgestaan worden.

Die dag zou lang uitblijven!

Een vierde van een eeuw lag Rolduc, het eens zoo rijkbevolkte heiligdom, eenzaam en verlaten. Het was een onbewoond erf, aan de vernielzucht van tijd en menschen prijsgegeven. Slechts een enkel priester, met name Otte, waarde om door de eenzame gebouwen.

Een doodsche stilte heerscht in de ruime gangen. Gods tempel is een bergplaats geworden van hout, steen en stroo; de vensters zijn stuk geslagen en slechts ruwe stroomatten beschutten het eens zoo rijkversierde heiligdom tegen sneeuw- en regenvlagen.

In de ruime kapittel- en bibliotheekzaal, — zoo verhaalden ons de ouden van dagen — vergaderde de jeugd der omliggende dorpen om haar spelen uit te voeren; en zoo weinig werd het oude klooster geëerbiedigd, dat de arme dorper der omstreken er vrij het hout der slaapzalen en de steenen der vloeren wegnam en te zijnen bate aanwendde.

Verlaten, geheel verlaten was Rolduc! Treurend stond de havelooze Abdij op hare heuvelen, zooals eens Davids stede op de bergen van Sion, en menigmaal, zoo wil het ons voorkomen, zal, bij het zien van de onttroonde Vorstin, het klaaglied van den profeet over de lippen der overgebleven kloosterlingen gekomen zijn:

«Helaas! hoe eenzaam zit de stad, die eens vol van volk was! De koningin is weduwe geworden, de beheerscheres gaat gebukt onder schattingen! Zij weent de nacht door, en niemand komt haar troosten! De wegen Sions treuren omdat niemand komt om feest te vieren, haar poorten zijn vernield, haar priesters zuchten en zij zelve is overstelpt van bitteren weemoed.»

Maar op de treurzangen der lijdensdagen zal het Alleluia der verrijzenis volgen!

De eerste stappen om aan Rolduc zijn nieuwe bestemming te geven, werden in 't jaar 1817 gedaan, toen de overgebleven kloosterheeren de Abdij als een vorstelijk geschenk aan Mgr. Barrett, generaal-vicaris van Luik, aanboden, om ze tot Klein-Seminarie in te richten.

In een eerste request aan Koning Willem I vroegen de kanunniken Ernst, Kruyder, Welter en Turck, dat Z. M. het Seminarie van Luik zou machtigen tot het aannemen hunner goederen voor de stichting van een Klein-Seminarie in de voormalige Abdij.

Mgr. Barret, Vicaris Capitularis van het diocees, en de Regenten van het Seminarie van Luik zonden achtereenvolgens drie requesten in denzelfden zin, 1 Aug., 24 Sept., 1817, 9 Febr., 1818.

Eenige maanden later verklaart Ernst, die voor de wet als bezitter optrad, in zijn testament:

«qu'il laisse au Séminaire de Liége, pour l'établissement d'un Séminaire secondaire à l'Abbaye de Rolduc tout ce qui lui appartient dans les biens de la susdite Abbaye, sous la condition que le produit en servît à former la dotation d'i-celui. Il lui laisse aussi pour l'effet susdit 3300 couronnes de France et un capital de 1200 Rixdalers. Il laisse enfin au Séminaire de Liège sa bibliothèque.»

Een koninklijk besluit van 13 Juli 1818 weigert de machtiging tot 't aannemen der schenking,

«parceque l'existence de ces sortes d'établissements cléricaux était contraire aux principes d'un bon régime, puisqu'il est souverainement imprudent et dangereux de déterminer, de former et de préparer des jeunes gens pour l'état ecclésiastique avant qu'ils soient à même de juger s'ils ont la vocation requise pour cet état»(!!)

Deze weigering bracht de kloosterlingen in de grootste verlegenheid, en reeds werden in het naburige Pruisen onderhandelingen aangeknoopt, die tot een noodlottig einde zouden geleid hebben, ware het niet, dat een jong Luiksch geestelijke, de weleerw. Heer Dupont, toen kapelaan later pastoor te Herzogenrath, zich met alle kracht tegen dit plan verzet hadde.

Hulde zij gebracht aan zijne nagedachtenis!

Mgr. Barrett van zijn kant liet den moed niet zinken en stelde aan de voormalige kanunniken voor, de bezittingen onvoorwaardelijk over te geven, «en donation pure et simple.» Hij gaf in eigenhandigen brief zijn eerewoord, dat, zoodra de omstandigheden het zouden toelaten, de Abdij volgens hunne plannen tot Seminarie zou worden ingericht.

Deze schenking had plaats.

Ils s'y déterminent pour entrer dans les vues de sa Majesté désirant toutefois que du moins une partie de leurs revenus fût employée à assister les élèves des environs de leur Abbaye peu moyennés pour subvenir aux frais nécessaires à faire leurs études dans ce séminaire épiscopal.

Dat hier geen sprake was van een werkelijke «donation pure et simple», is duidelijk bewezen door eene verklaring van Pastoor Kruijder, den edelmoedigen vriend van Rolduc en «exécuteur testamentaire» van Ernst, verklaring, die wij lezen in zijn testament gemaakt te Afden, 1 Maart 1845:

«Je déclare que mon intention en donnant l'Abbaye de Rolduc au séminaire de Liége a été de la conserver à la Religion, de la faire servir à tout jamais de petit Séminaire et de favoriser par là les jeunes gens des environs. — Que mon intention en donnant la ferme et les autres biens-fonds a été de les faire servir à l'entretien du petit Séminaire, afin d'en assurer pour toujours l'existence et la conservation. — Je déclare en outre que je n'ai fait la donation pure et simple que ad redimendam injustam vexam de la part du Gouvernement d'alors et sous la promesse formelle tant écrite que verbale de la part de Mgr. Barrett que nos intentions soient ponctuellement exécutées.

De schenking werd bekrachtigd in 1819; de verwezenlijking van het doel der edele kloosterlingen kon echter, wegens de voor de katholieken noodlottige regeering van Willem I, in de eerste jaren niet plaats hebben.

Den 15^{den} November 1829 werd Mgr. Corn. van Bommel tot Bisschop van Luik benoemd. Onder zijn bestuur kwam de eeuwenoude Abdij tot hare nieuwe bestemming en werd zij Klein-Seminarie van het Bisdom Luik.

Abten der Abdij van Rolduc.

1. Richerus, 1111—1122
2. Giselbertus, 1122—1123.
3. Bertholphus, 1123—1124.
4. Borno, 1124—1137.
5. Joannes, 1137—1141.
6. Erpo, van Maastricht, 1141—1178.
7. Rutgerus, 1178—1217.
8. Helmerius, 1217—1222.
9. Marsilius, 1222—1257.
10. Conradus, 1257—1262.
11. Cono, 1262—1301.
12. Theobaldus, 1301—1314.
13. Tilmannus.
14. Wilhelmus van Gulik, † 1330.
15. Cono van Ruve, † 1346.
16. Christianus van Stege, † 1353.
17. Wilhelmus van Mertzenhausen, † 1360.
18. Joannes van Rade, † 1392.
19. Joannes van Berensberg, 1392—1436.
20. Joannes de Vorstheim, † 1469.
21. Joannes Rippelman, bijgenaamd van Bertheim, 1469—1480.
22. Joannes van Huffel, 1480—1485.
23. Joannes van Ghoer, 1485—1508.
24. Arnoldus Vinck, 1508—1515.
25. Joannes Potens, 1515—1521.
26. Leonardus van Dammerscheidt, 1522—1557.
27. Joannes Wormbs, 1558—1600.
28. Mathias Straelen, 1600—1614.
29. Balduïnus van Horpusch, 1614—1635.
30. Casparus Duckweiler, 1635—1650.
31. Winandus Lamberti, 1650—1664.
32. Mathias de Amazaga, 1664—1666.
33. Petrus Melchioris van der Steeg, 1667—1682.
34. Joannes Bock, 1683—1712.
35. Nicolaus Heyendal, 1712—1733.
36. Franc. Gulielmus Rauschaw, 1733—1745.
37. Joannes Goswinus Fabritius, 1745—1757.
38. Joannes Josephus Haghen, 1757—1779.
39. Petrus Josephus Chaineux, 1779—1800.

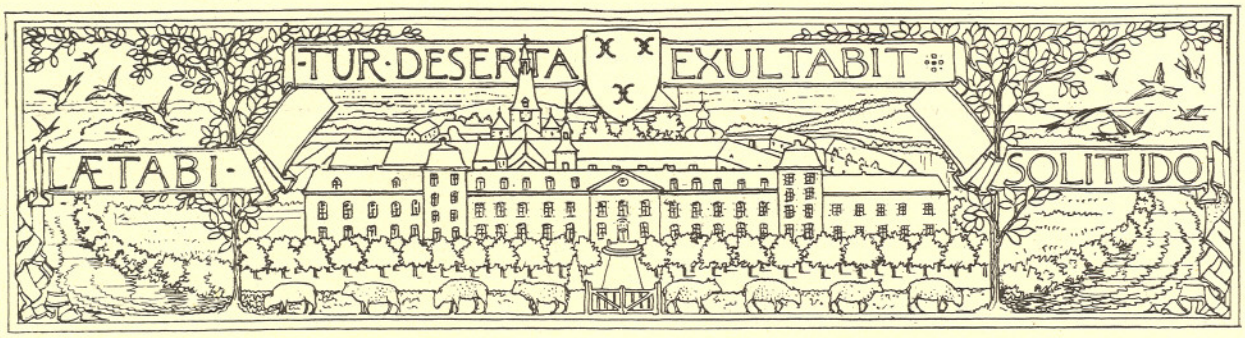

Rolduc, Seminarie van Luik.

NOG geen twee maanden waren verloopen sedert Mgr. van Bommel den bisschopszetel van den H. Lambertus beklommen had, of hij schreef in zijn eersten herderlijken brief, gedagteekend uit Den Haag, 14 Januari, 1830, sprekend over de oprichting van een seminarie:

«Ons hart brandt van verlangen om de hand aan het werk te slaan..... O geliefde jeugd, gij, die steeds het voorwerp waart onzer teederste zorgen en innigste genegenheid, weldra zult gij vernemen, welke plaats gij in ons hart inneemt. Onze eerste pogingen zijn u gewijd!»

Dat weldra werd echter verschoven wegens den opstand van België en de daaruit ontstane verwikkelingen. Maar nauwelijks scheen de vredezon, of den 26 Augustus 1831 weerklinkt voor de geloovigen van Luik het blijde woord des bisschops:

«Gij weet dat het bij ons vast staat ons seminarie te openen in de heerlijke abdij van Rolduc, op zes uren afstands van Maastricht, op tien uren afstands van Luik, op de grenzen der twee provinciën, maar op de uiterste grenslijn van ons bisdom; deze opening zal plaats hebben den 17 October (1831). Niemand zal het tegenspreken, dat de grootsche gebouwen van het gesticht zoo doelmatig ingericht, zoo gezond en luchtig, wedijveren met de schoonheid der ligging, der tuinen en der wandelplaatsen, en er is niemand die het gesticht gezien heeft, die niet in de vereeniging van zoovele voordeelen eene schadeloosstelling vindt voor den verren afstand bij vele onzer diocesanen.»

De opening had plaats, maar in welke omstandigheden! De Bisschop zelf was ter plaatse om het huis bewoonbaar te maken; en later hoorde hij met innige voldoening de verzen van een oud-leerling, die onder het motto: haec olim meminisse juvabit, op luimigen toon de eerste dagen van het eerste schooljaar bezong.

Si l'on dormait son sôul, on ne le mangeait guère;
Du pauvre proviseur la pauvre cuisinière
N' offrait que la choucroute et du salé boudin
Qu' avec nous Monseigneur mangeait d' un plat d' étain,
Tandis qu'en des navets, les cierges de l' église
Eclairaient ce souper sur une nappe grise. —
Cela vous étonne! Ah, une bèche à la main
On voyait Sa Grandeur déblayer le jardin,
On voyait à la cour ses mains épiscopales
Enseigner dans le cuir à découper des balles,
Et dresser à la fois les Régents aux leçons,

**Mgr. Corn. van Bommel,
Bisschop van Luik.**

Les élèves au jeu, au travail les maçons —
Que de faits curieux! Des dortoirs sans chambrettes,
Des chambrettes sans lits, sans rideaux, sans cassettes;
Des coffres renversés parmi des matelas
Formant le lit de camp de ces nouveaux soldats.
. . . . . .

Passons à l'étude. Or, faute d' ameublement,
Sans étude ni classe, on flanait simplement;
Quand les portes, un jour, à leurs gonds arrachées
Sur quatre ais chancelants, se virent attachées.
Voilà la table faite, et puis sur quatre pieux
Un banc improvisé porte nos petits gueux.
. . . . . .
Au lieu de commenter le noir chaos d' Ovide
Qu' on nous dise comment une main intrépide
Fit sortir du désordre et malgré cent revers
Cette maison célèbre, unique en l' univers!

De kosten der nieuwe inrichting — zoo vonden wij in een officieel stuk aangegeven — bedroegen 60.000 franken.

Enkele jaren gingen voorbij, — en Rolduc was een der bloeiendste scholen van het land.

Meer dan driehonderd studenten bevolkten de ruime gebouwen. Niet alleen vermocht het uitgestrekte bisdom Luik met Rolduc's leerlingen de rangen zijner geestelijkheid aan te vullen, maar ook leverde de school aan de maatschappij uitstekende mannen in alle betrekkingen, tot op de zetels van 's lands ministeriën.

Wij bewonderen het groote werk, dat Mgr. C. van Bommel in korte jaren tot stand heeft gebracht: een heerlijke onderwijs-inrichting, waar de jeugd geleid en bestuurd werd volgens een reglement, dat als een meesterstuk ook in andere landen (zie: Nothwendige Reform des Unterrichts von Fr. Jos. Busz. bl. 255) beschouwd wordt, waar zij onderwezen werd volgens een leerplan, dat in volmaakte harmonie

was met de eischen van dien tijd, eene onderwijs-inrichting, waar spoedig in het geheele gemeenschappelijke scholieren-leven een traditie wortelde zóó overeenstemmend met het godsdienstig gevoel, met de opgewekte en edelmoedige natuur der jeugd en daarom zóó krachtig, dat zij tot den huidigen dag, niettegenstaande de wisseling van nationaliteit, taal en karakter, is blijven voortbestaan.

Toch kleeft op het Bestuur van het Seminarie van Luik, tot regeling der stoffelijke aangelegenheden van Rolduc door den Bisschop benoemd, een vlek, die de tijd niet zal uitwisschen.

In het jaar 1834, 29 September, werd de heerlijke pachthoeve, wier gebouwen zich onmiddellijk aan die der Abdij aansluiten, met weilanden, tuinen, akkers en bosschen, samen 104 bunders verkocht aan den pachter, die tot dezen koop was aangespoord door de vrienden van Rolduc, uit vrees, dat anders het schoone eigendom aan buitenlanders zou overgaan.

Op denzelfden noodlottigen dag werden de volgende door de kloosterlingen geschonken goederen door verkoop vervreemd:

Het bosch «Berenbusch», groot 29 bunder, 13 roeden, 8 el, voor 37000 fr. Een akkerland te Speckholzerheide, groot 14 bunder, 84 roeden, 82 el, voor 26000 fr. Een weiland «Hammbend» groot 1 bunder, 60 roeden, 5 el, voor 3500 franken. Reeds was in 1825 ten voordeele van het Seminarie verkocht het «Beukenbosch» voor ongeveer 16000 franken.

De vroegere bestuurders der Abdij, de Abten, waardeerden ook de onder den grond verborgen schatten en behielden zich bij een verkoop het recht van ontginning der steenkolen voor; het bestuur van het Seminarie van Luik schijnt ook zelfs de rijke opbrengst der prachtige, zich hoog in de lucht verheffende boomstammen niet gekend te hebben, daar, zoo verzekerde men ons, na den verkoop van een groot deel der boomen, het bosch nog voor 130.000 fr. opnieuw verkocht werd.

Doch hierover zwijgen wij.

Ook dit willen wij aannemen, dat zonder miskenning van de voorwaarden der schenking de verder afgelegen bosschen en landerijen tot aankoop en inrichting van een tweede Seminarie te St. Truijen konden verkocht worden: 't mocht zijn recht en reden in de tijdsomstandigheden vinden. Maar dat de schoonste hoeve van het land, pas in de laatste jaren der Abdij zoo ruim en rijk gebouwd, de hoeve, die met hare gebouwen en tuinen den zuidkant, met hare akkers en weilanden den westkant der Abdij insluit, dat deze zonder absolute noodzakelijkheid tegen den wensch, om niet te zeggen, tegen de uitdrukkelijke bepaling der edelmoedige schenkers zonder meer van de Abdij afgerukt en verkocht werd, — dat noemen wij een nooit te herstellen misslag, eene kortzichtigheid, waarvoor geen redenen van verontschuldiging te vinden zijn. Geen nood of geldgebrek immers kon tot die daad dwingen; de hoeve met hare prachtige akkers was pand genoeg tot 't opnemen van een veel grooter kapitaal dan de twee ton frs. die de verkoop ongeveer opbracht. Geen wonder dat in latere jaren zelfs een kerkvoogd van Luik onmeedoogend het vroeger gebeurde laakte en afkeurde.

Het doel der schenking was, zegt Mgr. Peters in een protest van 1846, de Abdij te behouden als Seminarie, opdat de jeugd der omstreken zonder te veel kosten dàar gevormd en de naburige parochiën door goede priesters bestuurd zouden worden; de pachthoeve en verdere

bezittingen waren het middel om dat doel te bereiken. Door den verkoop dezer bezittingen verijdelde het Bestuur van Luik het doel der schenking voor altijd.

Gaarne nemen wij aan, dat bij dezen verkoop te goeder trouw en zelfs met een goed doel gehandeld is. Toch kunnen wij het Bestuur niet vrij pleiten van te groote ingenomenheid met de Luiksche Seminariën, van te weinig eerbied voor het koninklijk geschenk, voor het schoone Rolduc en zijne toekomst, van te veel toegeeflijkheid jegens de Belgische regeering, die aan de regeling der zaken niet vreemd schijnt geweest te zijn.

Niet lang zou de oude Abdij aan het bisdom Luik tot opvoedingsgesticht dienen; niet lang, — slechts een tiental jaren, — toch lang genoeg om aan allen, die uit de zuidelijke Nederlanden naar het verre Rolduc heengereisd waren en daar hun jeugd doorgebracht hadden, ik weet niet welk heimwee in het hart te storten, een heimwee zoo roerend geuit, toen op 20 September 1881 vele der Belgische oud-studenten naar Rolduc heensnelden, en daar het gouden herinneringsfeest vierden der oprichting van het Klein-Seminarie van Luik.

In het jaar 1839 kwam door het aannemen der 24 artikelen een deel der provincie Limburg aan Holland, en deze splitsing had ook hare gevolgen op kerkelijk gebied: het afgescheiden deel ging van het bisdom Luik over aan het Apostolisch Vicariaat van Roermond.

Het Seminarie van het bisdom Luik bleef echter te Rolduc tot in het voorjaar 1843. Den 2^{den} Mei van dat jaar werd het Luiksche Seminarie te St. Truijen geopend.

Bij het vertrek welden in veler harten de gevoelens op, die Mgr. Peters destijds leeraar, weldra Directeur der nieuwe Inrichting, later vertolkte in het bekende Rolducsche lied:

Adieu, séjour de mon enfance,
Adieu Rolduc, aimable lieu!
Rolduc, où règne l'innocence,
La paix et le bonheur, adieu!
Je pars pour consoler un père;
Adieu riant séjour des bois!
Je suis au bout de ma carrière
Salut pour la dernière fois!

Adieu vallons, viviers, rivages,
Adieu vergers et prés charmants!
L'écho du fond de vos bocages
Ne répondra plus à mes chants.
Le Ciel m'appelle au sanctuaire,
Adieu riant séjour des bois!
Je suis au bout de ma carrière
Salut pour la dernière fois.

O vous, dont la vive tendresse
Ne se lassa jamais pour moi;
Et vous, amis de ma jeunesse,
Pour toujours recevez ma foi.
Et toi surtout, de notre enfance
Le guide et l'ange protecteur,
Adieu, pour ton amour immense
Reçois mes larmes et mon coeur.

Wij geven hierbij de lijst der leeraren, zooals zij ons op aanvraag door een onzer vrienden uit Luik verstrekt werd.

Lijst der Leeraren van Rolduc, Seminarie van Luik.

In het eerste jaar van zijn bestaan werden benoemd:

Pierre Jean Schrijen, Ridder van den Nederlandschen Leeuw en van de Leopoldorde, Directeur.

Jean Joseph Renardy, Provisor.

Dr. Gerard, Casimir Ubaghs, Professor der Philosophie, later Hoogleeraar te Leuven.

André Jean Lambert Dirix, Professor der Philosophie.

Clément Joseph Auguste Bellefroid, Leeraar der Rhetorica.

Gérard Lonay, Leeraar der Poësis, Eere-Kan. van Luik.

Jean Joseph Nijssen, Leeraar der 3de klasse.

Jean Joseph François de Mal, Leeraar der 4de klasse, Eere-Kan. van Luik.

Jean Hubert Jacques Peters, Leeraar der 5de klasse, later Directeur van Rolduc.

Jean Louis Auguste Leré, Leeraar der 6de klasse.

In latere jaren:

Dr. Arnaud Pierre Tits, Prof. der Philosophie, later Prof. der Theol. Dogm. te Leuven, Eere-Kan. van Luik.

Hubert Gotale, Prof. in Theologie.

Henri Louis Mathias Bellefroid, Prof. der Rhet. en Gewijde Welsprekendheid.

Arnold Morren, Prof. der Theologie.

Jos. Bénoit Leurs, Leeraar in Godsdienstleer; gestorven als Deken van Sittard, Kanunnik van Roermond.

Jean Erens, Leeraar in Wis- en Natuurkunde; gestorven als Pastoor in Nederweert.

Pierre Dominique van Laer, Directeur der Normaalschool, gestorven als Deken van Wijk, Kan. van Roermond, enz.

Buiten deze officieele lijst hoorden wij nog de namen noemen der eerw. Heeren Jeanné, Theunissen, Neijers, Gradus, Van Oijen later Prof. te Leuven, Nicolaï, Meijers later Directeur van St. Truijen, Henrotté, Koemans, Knutz later Groot-Vicaris van Luik, Pernot, van der Rijst, Rubens, Schoofs en Klausener.

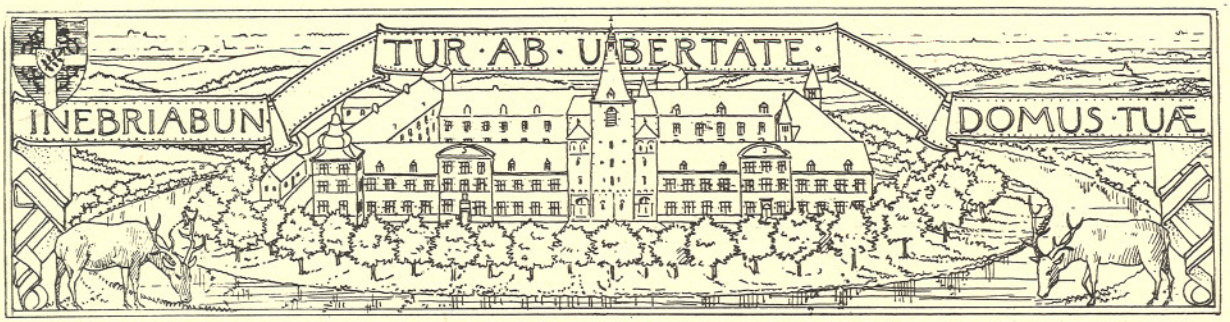

Rolduc, Seminarie,

Inrichting van Hoogen en Middelbaar Onderwijs in het Bisdom van Roermond.

LATEN wij de nieuwe periode van het eeuwenoude Cloosterrade openen met het opgeven van eenige datums, die ons een nauwkeuriger inzicht geven in den oorsprong, en in de met groote moeilijkheden en gevaren gepaarde vestiging van onze inrichting.

Den 19den April van het jaar 1839 werd het eindverdrag gesloten, waardoor een gedeelte van Limburg bij Holland werd ingelijfd; den 2den Juni 1840 had de oprichting plaats van het Apostolisch Vicariaat van Limburg bij breve van Gregorius XVI; 's konings goedkeuring volgde in het besluit van 8 Juli. Tegen het einde van hetzelfde jaar werd Joannes Augustinus Paredis benoemd tot Apostolisch Vicaris, en 30 Juni 1841 tot bisschop van Hirene gewijd door Mgr. van Wijkersloot; den 19den October opende hij plechtig het Groot-Seminarie van Roermond.

In het Klein-Seminarie van Rolduc bleef ondertusschen alles in denzelfden toestand en zette de Luiksche spes ecclesiae, vereenigd met de Roermondsche rustig de studiën voort. Toch broeiden er groote moeilijkheden, daar het bisdom van Luik zijn Klein-Seminarie op eigen bodem wilde en moest huisvesten en het Vicariaat van Roermond tot datzelfde doel een eigen huis moest koopen of oprichten, en dat wel, wegens gebrek aan geldelijke middelen, zonder zware kosten. Dat de Bisschop Paredis en zijn clerus in de eerste plaats het oog op het schoone Rolduc lieten vallen, is natuurlijk. Dàar ook onder de leeraren, geboortig uit het nu Nederlandsche Limburg, had de kerkvoogd den man uitgekozen, die nu de zware moeilijkheden uit den weg moest ruimen om straks als de

Directeur van het nieuwe Seminarie op te treden. Die man was

Mgr. HENRICUS HUBERTUS JACOBUS PETERS,

geboren te Weert 6 Oct. 1806, eerst kapelaan te Thorn en benoemd tot leeraar te Rolduc 17 October 1831.

Uit een brief aan een zijner vrienden 16 September 1842 geschreven, vernemen wij, dat hij door Mgr Paredis belast werd met de keus der Regenten (leeraren) van het toekomstig Klein-Seminarie. «Om u niets te verhelen, schrijft hij, mijn plan is grootsch: ik zou schier voorslaan van het heerlijke Rolduc tot een katholiek Instituut voor geheel Nederland en aangrenzende landen te maken.»

Dat eerste woord van den toekomstigen Directeur teekent den man en openbaart ons zijn doel. Rolduc zal niet verloren gaan! Dat is zijne leus! Daarvoor zal hij, als eens de groote Lamberti, strijden en lijden, maar daarom ook zal zijn naam in onverdoofbare glorie schitteren in de annalen van Rolduc.

Buiten den hoogen invloed, met welken de Bisschop zelf hem steunde in de moeilijke onderneming, vond hij krachtige medewerking tot bereiking van zijn doel bij den edelen Kruijder en den Weleerw. Heer Dom. van Laer, destijds Directeur der Normaalschool van Rolduc, later provisor van het Klein-Seminarie.

De vraag bleef altijd: vorderde zoo niet de strenge rechtvaardigheid dan toch de billijkheid, dat het Bestuur van Luik, met het oog op de schenking van Rolduc, zoo niet wettelijk dan toch in geweten onder de bekende voorwaarden aangenomen, bij de onvoorziene verandering van diocees, de oude Abdij nu als Seminarie gratis aan het Apostolisch Vicariaat afstond? Was het Bestuur gerechtigd in de gegeven omstandigheden om, gehoor gevend aan den drang van het Belgisch Ministerie, de Abdij

Mgr. Joannes Augustinus Paredis.
Bisschop van Hirene.

publiek te verkoopen? Want zoo luidde de bedreiging. In dit laatste geval werd het diocees Roermond in de noodkeuze gesteld: òf Rolduc voor altijd te verliezen òf het huis te koopen zonder kapitaal en zonder zekerheid van de noodige inkomsten.

Reeds den 10den December 1842 schreef Pastoor Kruyder, wellicht op aanraden

van den toekomstigen Directeur, aan het Bestuur van Luik:

Depuis le temps que l'avenir de notre ancienne Abbaye de Rolduc est en question, une inquiétude accablante ne cesse de m'obséder.

Pour m'en délivrer et surtout pour dégager ma conscience, je viens une dernière fois vous déclarer avant de mourir, comme je l'ai fait dans toutes mes lettres précedentes, que mon intention en donnant l'Abbaye de Rolduc au Séminaire de Liège a été de la faire servir de petit Séminaire et de favoriser par là les jeunes gens des environs. . . . . .

Mgr. H. Peters.

Messieurs, vous êtes aujourd'hui les dépositaires de cette donation et partant mes garants pour les obligations que vos prédécesseurs ont acceptées et ratifiées plus d'une fois: veuillez donc examiner devant Dieu si vous pouvez tuta conscientia procéder à la vente de l'édifice sus-nommé. Je veux bien croire que vous vous trouvez comme placés entre les notifications du Ministère et les inspirations de votre conscience; mais j'ai trop de confiance en vous, Messieurs, pour penser un seul instant que votre choix puisse être douteux. . . . . .

Vous savez Messieurs, ce que vous a valu ma donation soit en biens-fonds soit en numéraire et loin de moi l'idée d'un regret quelconque! Vous savez ce qu' aujourd'hui vous vaut ce titre d'indemnité que vous pouvez alléguer pour obtenir des subsides; eh bien, Messieurs, permettez que je vous déclare encore par la présente qu' il me semble que du moins le droit de l'équité demande que vous cédiez gratuitement à l'église naissante du Limbourg des bâtiments qui vous seront peut-être plus qu'inutiles. Je ne vous représenterai pas ici l'état de dénûment où cette église se trouve; mais ce serait, me paraît-il, une garantie des plus sûres pour la conservation de notre Abbaye et de la part de l'Eglise-mère un acte qui assurerait l'éternelle reconnaissance des fidéles du Limbourg . . . . . .

Uit dezen brief blijkt, dat ook volgens pastoor Kruijder, die het best in deze verwarde zaak kon oordeelen, de openbare verkoop een vergrijp zou wezen tegen de bekende meening der schenkers, tegen de mens fundatoris, maar dat het kosteloos overdragen aan het vicariaat van Roermond niet als een daad van strenge rechtvaardigheid geëischt, doch slechts als een daad van billijkheid, edelmoedigheid en liefde jegens de afgescheiden Kerk van Roermond gewenscht wordt.

In een ontwijkend antwoord verzoeken de Heeren van het Bestuur, de zaak niet door ontijdig drijven te bederven en eindigen met de woorden:

Veuillez vous reposer sans crainte sur nous du soin de diriger cette affaire si épineuse et croire que nous sommes tous animés des mêmes sentiments que vous en cette circonstance.

In een brief van 13 Januari 1843 schrijft Mgr. Paredis aan Prof. H. Peters:

«De zaak van Rolduc begint zich op te lossen: met Paschen zal er niets meer overblijven dan de muren!

Arm Limburg ..... maar er staat nog een gebouw, dat zult gij misschien gratis behouden; ach ja, ... daarin ligt uwe hoop geheel opgesloten!.....

Uit een afschrift van een schrijven van den Hoogeerw. Heer Jacquemotte, Groot-Vicaris van Luik, aan den Directeur Schrijen gedateerd 12 Febr. 1843, zien wij, dat de week te voren te Luik eene samenkomst gehouden was van het Bestuur van het Seminarie met Bisschop Paredis.

De overgebleven Kloosterheeren, zegt Jacquemotte, stellen Luik voor, gratis afstand te doen van de gebouwen van Rolduc; dit kunnen wij niet, omdat de Regeering dat nooit zal goedkeuren.

Daarop heeft Mgr. van Bommel aangeboden, de gebouwen van het Seminarie en van de Normaalschool van Rolduc met tuinen, vijvers en bosschen af te staan voor 60,000 fr., in 15 jaren te betalen; ook de meubels, die niet voor St. Truijen bestemd waren, zouden te Rolduc blijven.

In zich beschouwd en met het oog op de waarde der gebouwen en bijbehoorende bezittingen, een geringe som!

Toch kon Mgr. Paredis wegens totaal gebrek aan middelen het voorstel niet terstond aannemen, en vroeg uitstel tot rijper onderzoek en beraadslaging met zijn clerus.

Uit de verdere correspondentie vernemen wij, dat Mgr. Paredis, de moeielijkheid inziende, die het Bestuur van Luik in de regeling der zaken ondervond van den kant der Regeering, op het voorstel van genoemd Bestuur wil ingaan, indien hem van elders finantieele hulp verstrekt wordt.

Middelerwijl is de toekomstige Directeur reeds naar België vertrokken en doorkruist hij het land met den bedelzak, aangemoedigd door den Eerw. Heer van Laer die hem in zijn schrijven van 23 Februari toeroept:

«Bedel maar, goede vriend! Oppertune et importune! Anders is de zaak verloren. Misschien zullen 20,000 fr. niet voldoende zijn.

De Directeur Schrijen heeft naar Luik geschreven om ons gratis te laten: 1° de groote pomp, 2° de inrichtingen om de klassen te verwarmen, 3° de lavoirs en de noodige chambretten, 4° banken, 5° alle houten stoelen. Voila totum et omne! Arm Limburg!

Eenige kisten zijn reeds te St. Truiden. Zaterdag wordt opnieuw geladen. Het wordt ons zoo naar. De studenten vragen elk oogenblik: Waar is de Heer Peters?? Blijft hij nog lang?—»

Een tweede brief van 17 April 1843, is geschreven aan den Zeereerw. Heer Peters, nu Directeur van Rolduc. De juiste datum der benoeming is ons niet bekend.

De Paaschklokken (16 April) hadden het vertrek der Luiksche leeraren en leerlingen geluid. Het was er eenzaam en treurig in het groote gebouw. Rolduc was opnieuw zoo verlaten, zoo arm, zoo naakt. Alles was naar St. Truijen vervoerd.

Toch zouden, zoo klonk het manmoedig besluit, den 1sten Mei de lessen hervat worden en in het huis, dat niet eens eigendom was van het kleine, nooddruftige diocees zou het Klein-Seminarie van Roermond dien dag door Mgr. Paredis plechtig worden geopend.

Auspice Deo! In groote letters hechtte de Bisschop die leus op Rolduc's muren — en onder Gods leiding begint het oude Rolduc den 1sten Mei zijn nieuwe bestemming, met zestig leerlingen!

Wij laten het woord aan Prof. F.

Neujean en vertalen uit zijn Notice historique de l' Abbaye de Rolduc de welsprekende getuigenis, die hij bij gelegenheid van het vijf en twintigjarig bestaan van het Seminarie gaf, over de mannen, wien door Mgr. Paredis Rolduc's toekomst toevertrouwd werd:

«Auspice Deo! Onder Gods zegen! Deze woorden, getuigende van het levendig en krachtig geloof van den Bisschop, werden door zijne priesters gehoord en begrepen. Toen zag men — een heerlijk schouwspel, de schoonste eeuwen der Kerk waardig! — een clerus innig vereenigd met zijn bisschop, met dezen wedijveren in bezorgdheid en liefde jegens de jeugd en het schoone Rolduc. Op deze kleine strook lands, Limburg geheeten, zag men mannen opstaan van geloof, edele harten, stalen karakters. En in die keurbende van priesters, wien Rolduc zijne wonderbare verrijzenis dankt, noemen wij op de eerste plaats na den doorluchtigen Bisschop, zijn meest begaafden en ijverigsten medewerker, Mgr. Peters, eersten Directeur van Rolduc.

Hij, dien het vertrouwen van zijn Bisschop aan het hoofd van Rolduc had geplaatst, om dat groote werk te doen gelukken, was een man van hoofsche vormen, een man, onderscheiden door zijne manieren, edel en beschaafd in zijne uitdrukking, die zich in gewichtige oogenblikken tot de hoogste welsprekendheid wist te verheffen. Aan een helderen geest en een zeker oordeel paarde hij voor professoren en leerlingen een hart van goud. Door deugd en levendig geloof was Mgr. Peters de ware man op de ware plaats; door zijne wetenschap en de kennis van de behoeften der eeuw, de man van zijn tijd. Boven alle waardeering was de adel van dat hart, kloppend in die priesterborst, de edelmoedigheid en toewijding, levend in die ziel. Wie ooit zou waardiger geweest zijn, de stichting van dit huis te leiden, zijn belangrijke toekomst te bevestigen dan Mgr. Peters? Zie hem België doorreizen, aan de huizen der groote families aankloppen en haar een aalmoes vragen voor zijn geliefd Rolduc! Ziet hem daar, den waardigen priester, in de paleizen der machtigen, de zaak van zijn Klein-Seminarie bepleiten, spreken, schrijven, geen enkelen tred sparen, dien de meest ervaren opofferingsgeest maar kan aanraden.»

Maar keeren wij terug tot de geschiedenis van Rolduc: Wien zal de Abdij in eigendom toebehooren?

Lang bleef deze vraag onbeantwoord. Mgr. Paredis deinsde terug voor de kosten van aankoop en onderhoud en dacht aan het college van Sittard en het kasteel van Geulle. Eindelijk den 28sten Mei 1845, viel, na veel aarzelen, de beslissing te Luik. De Abdij met de haar nog toebehoorende gronden werd aan Mgr. Paredis, Apostolisch Vicaris van Limburg, verkocht voor de som van 66000 fr.

Ondertusschen had de nieuwe inrichting, in Mei 1843 onder Gods zegen begonnen, reeds een aanzienlijke uitgebreidheid gekregen, en was in enkele jaren de jeudige bevolking van zestig tot ongeveer driehonderd leerlingen aangegroeid, leerlingen, die uit Nederland en uit alle streken van het naburige Duitschland toegestroomd in de twee afdeelingen van hooger en middelbaar onderwijs, in zes- of driejarigen cursus, hun opvoeding voltooiden.

Op wonderlijke wijze had zich het woord bewaarheid van Pastoor Kruijder,

het woord, dat den Directeur in moeielijke omstandigheden steeds opbeurde: Fürchten Sie nicht: Gottes Segen ruhet ueber diesem Hause.

Dezen edelen grijsaard, wien het lot der Abdij zeer ter harte ging, werd na den aankoop van 1845, eene feestelijke verrassing bereid: in de ontvangstzaal waar hem de gelukwenschen van den Directeur, de leeraren en leerlingen aangeboden werden, las hij het opschrift uit de herdersdichten van Vergilius:

Kanunnik Kruijder.

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt. O gelukkige grijsaard! zoo zal dus uw erf blijven!

Hij had zelf daartoe krachtdadig medegewerkt. Na zijn dood (24 April 1846) las men in zijn testament, reeds dagteekenend van 1842:

En cas qu' aprés la translation à St. Trond du petit Séminaire actuellement établa dans la ci-devant Abbaye de Rolduc, un pareil petit Séminaire y est continué sous sa Grandeur l'Evêque à Ruremonde, et qu'on y continue les études comme maintenant, je donne à cette fin et ce pour y rester toujours:

1° Un capital de 10.400 francs.

2° Le bois dit Raubusch.

Dit bosch belendt het tegenwoordige bosschage en wordt door de leerlingen «Le bosquet des Professeurs» genoemd.

In den brief, waarin Directeur Peters aan den Bisschop deze heugelijke tijding mededeelt, schrijft hij de volgende merkwaardige woorden:

D' après tout ce qui précède, Monseigneur, vous aurez reconnu la pressante nécessité d'avoir au plus tôt l'agréation du Roi pour l'acceptation de notre legs. Or, de ce côté-là nous osons tout espérer. Je vous maintiendrai nous a dit notre Roi lors de sa visite et lors de son passage et cette parole, qui nous fut d'abord un encouragement, ne cessera jamais d'être notre assurance.

De woorden «Je vous maintiendrai» had Koning Willem II den Directeur toegesproken bij de hulde, die heel Rolduc aan Zijne Majesteit bracht bij den doortocht naar Luxemburg in de lente van het jaar 1845.

In het jaar 1848 was de financieële toestand reeds zoo bloeiend, dat de voormalige tiendschuur, aan den Westkant der Abdij gelegen, tot Aula kon herbouwd worden; in het volgende jaar werd de zuidelijke helft van den westgevel van Rolduc, waar vroeger niets dan stallingen waren, in harmonie met den aan den noordkant der kerk gelegen vleugel, door Abt van der Steghe gebouwd, van den grond opgericht; in den nieuwen vleugel werden de klassen der Normaalschool aangebracht. De kosten dezer gebouwen met het effenen van den grond bereikten de aanzienlijke som van ongeveer 25,000 gulden.

Den 17^{den} Juli van het jaar 1850 had Rolduc de hooge eer te ontvangen Ko-

ning Maximiliaan II van Beieren, met zijn gevolg: Generaal Delpy-Laroche, den Graaf van Rechberg, Dr. Grietl zijn geneesheer en zijn secretaris Dr. Fistermeister. Zijne Majesteit bracht den geheelen namiddag van vijf tot negen uren in het gesticht door. Bij zijn vertrek sprak hem de Directeur de volgende woorden toe:

Sire! Le Ciel en vous constituant souverain d'un grand peuple vous a en même temps imposé le devoir sacré de travailler sans relâche à son bonheur. Sire, le bonheur de votre peuple exige avant tout qu'il connaisse et pratique la religion du Christ: laissez donc cette religion éclairer l'esprit et former le coeur de vos sujets, et votre peuple sera heureux.

Twee jaren later bood zich de gelegenheid aan tot een schriftelijk onderhoud. De Directeur schreef aan Zijne Majesteit:

L'éducation du clergé dans le sens catholique-romain et de la jeunesse par le clergé; l'éducation du soldat dans le sentiment de l'honneur et du devoir, tels sont, disait votre Majesté, les deux besoins de l'époque et les remèdes à ses maux; vous l'avez dit, Sire, et vous appliquerez ces remèdes et vous pourvoirez à ses besoins. Sire! Il ne nous appartient point de vous donner des conseils ou des encouragements, mais nous prions le Roi des rois de vous donner la sagesse et la force nécessaires pour l'exécution de vos grands desseins. Le bonheur de la Bavière sera le résultat, la gloire de votre règne sera la recompense et la bénédiction de Dieu sera la sanction de votre oeuvre.

Den 29sten Juli 1853 bezocht de jeugdige Willem, Prins van Oranje († 11 Juni 1879 te Parijs,) onder leiding van Jhr. de Casembroot, zijn gouverneur, Rolduc. De Directeur verwelkomde hem met de volgende woorden:

Prince, c'est en souvenir de votre immortel Aieul, qui daigna nous prendre sous sa protection personelle en s'engageant de nous maintenir; c'est en l'honneur de votre auguste Père, qui tout récemment encore nous daigna donner une marque de sa bienfaisance royale; c'est surtout en vue des grandes espérances que votre Altesse fait naître dans tous les coeurs, que nous vous accueillons avec tout l'empressement dont nous sommes capables.

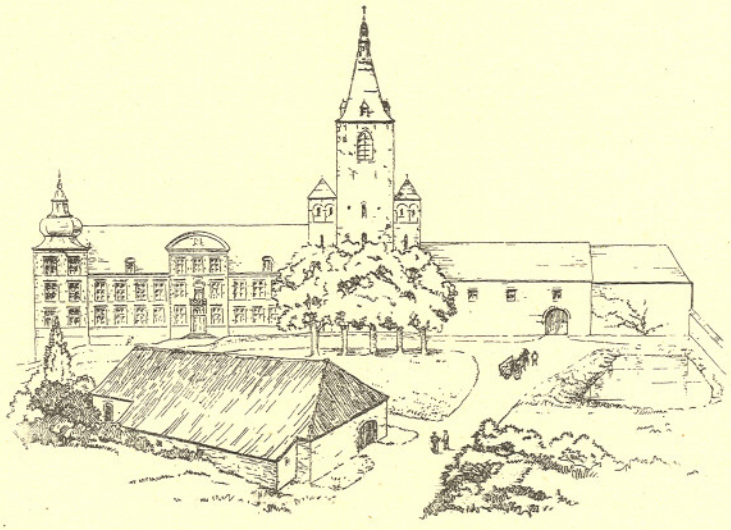

Westgevel van Rolduc vóor 1849.

Soyez donc le bienvenu parmi nous, Prince, et d'autant plus que la démarche dont nous sommes l'objet de votre part, nous révèle une de ces belles qualités du coeur qui plus tard vous feront chérir comme souverain. Prince! votre naissance et votre rang vous assurent des respects et commandent des honneurs; mais l'amour et l'attachement, mais l'estime et la confiance ne se commandent pas: il faut les mériter, qu'on soit né sur les degrés d'un trône ou dans une cabane!

Soyez le bienvenu parmi nous, bien-aimé Prince, et daignez recevoir avec nos remerciements les plus vifs l'assurance et le gage de notre attachement et de notre dévouement. Nos destinées sont entièrement liées aux vôtres: un jour nous serons heureux sous votre sceptre ou nous partagerons vos dangers et vos revers; mais heureux ou malheureux, je vous le déclare à la face du Ciel, notre devise comme chrétiens et comme Limbourgeois sera toujours: Fidèles à Dieu, fidèles au Roi!

Soyez le bienvenu parmi nous, noble rejeton des rois. Puissiez-vous porter dignement la couronne qu'ils vous ont léguée. Puissiez vous avoir en partage l'énergie de Guillaume I, la vaillance et la générosité de Guillaume II, afin de devenir l'honneur, le soutien et la consolation de votre auguste Père, Guillaume III. Vive le Roi! Vive le Prince!

Deze aanhalingen zijn een meer dan voldoende bewijs van de hooge en edele gaven van geest en hart, die Directeur Peters kenmerkten; toch kunnen wij niet nalaten de laatste woorden over te

nemen van zijne hulde gebracht aan Mgr. Paredis bij gelegenheid van zijne benoeming tot Bisschop van Roermond, woorden waarin geheel de gloed van het priesterhart van Mgr. Peters doorstraalt. (17 Aug. 1853)

Dieu seul connaît, Dieu seul prépare et règle l'avenir. La devise avec laquelle Votre Grandeur se présente devant son peuple est une annonce d'épreuves et de succès, un pressentiment de dangers et de triomphes. Le salut est dans la croix, dites vous; eh bien nous acceptons la devise et la croix avec elle: de deux mains nous saisissons l'une et l'autre pour en faire notre signe de ralliement. Le salut est dans la croix, eh bien, quelque périlleux que puissent être les temps que nous réserve la Providence, je vous le déclare au nom de mes collaborateurs ici présents, ils ne vous abandonneront jamais. Puisse ce dévouement de vingt-trois prêtres, à la fleur de l'âge, Vous consoler quelque peu des labeurs et des sacrifices de l'épiscopat! Quant à moi, mes années de service seront peut-être bientôt comptées; mais fort de l'amitié que vous avez toujours daigné me témoigner, fort surtout de la grâce du sacerdoce je me sens le courage de me joindre à mes jeunes confrères pour vous faire l'offre de ce qui me reste de force et de vie, et ce sans retour comme sans partage. Nous sommes vingt-quatre en nombre; nous vous avons tous fait voeu d'obéissance filiale aux pieds des autels: ce voeu, nous demandons à le renouveler en ce jour; souffrez donc, Monseigneur, qu'en baisant votre anneau, je vous fasse, en une fois comme en vingt-quatre fois, la promesse solemnelle de vous aimer, de vous respecter et de vous obéir.

In het jaar 1854 werd het oksaal gebouwd en den 16^{den} Juli 1855 het nieuwe orgel, door de gebroeders Jozef Michael en Christiaan Müller van Reifferscheidt vervaardigd, plechtig ingewijd.

Sedert langen tijd ondermijnde een hartziekte de krachten van den ijverigen Directeur.

In den herfst van laatstgenoemd jaar nam de ziekte zoo hevig toe, dat hij, na enkele dagen bedlegerig geweest te zijn, reeds den 6^{den} November, na het avondgebed, plechtig de laatste Sacramenten ontving. Toen de aanwezige leeraren, knielend voor het heilig Sacrament het «Adoro te» baden, sprak de zieke zelf in zijn levendig geloof met luider stemme de strophe:

Jesu quem velatum nunc aspicio,
Fiat illud quod tam sitio
Ut te revelata cernens facie
Visu sim beatus tuae gloriae.

Na een roerend afscheid aan de leeraren en aan de oudste der leerlingen, bracht hij den nacht zacht sluimerend door en ontsliep in den Heer reeds in den vroegen morgen van den volgenden dag, diep betreurd door allen die hem kenden, in den ouderdom van 49 jaren.

Oksaal.

Zijn lijk werd met groote plechtigheid in den grafkelder der Abdij den 9^{den} November bijgezet; de pontificale uitvaart werd gehouden door Mgr. J. Aug. Paredis, den 27sten November bij

welke gelegenheid de lijkrede uitgesproken werd door den weleerwaarden zeergeleerden Heer

ANTONIUS JANSEN,

Leeraar der Rhetorica, den 6den Januari 1856 als opvolger van Mgr. H. Peters gekozen en benoemd.

De plechtige installatie had plaats den 20sten Januari in tegenwoordigheid van Mgr. Paredis.

Den volgenden dag werd het nieuwe hoofdaltaar der crypta met de steenen altaartafel, waarop eens Norbertus de heilige geheimen voltrok, door den Bisschop geconsacreerd.

Denzelfden dag toonde men den leerlingen de groote Bibliotheek, die vroeger met de studiezaal beneden slechts een geheel uitmaakte.

Het in zijn genre prachtige stukadoorswerk van deze zaal dagteekent, althans gedeeltelijk, uit het midden der achttiende eeuw. Wat de boekerij zelve betreft, van de geheele verzameling der Abdij en van die van het Belgisch Seminarie was geen enkel werk overgebleven: de eerste boeken werden door Mgr. Peters op zijne Belgische reis gebedeld, een poover lijstje! Maar langzaam vulden zich de vakken en rijen zoowel door schenking als door aankoop.

In de Meimaand van het jaar 1856 had voor de eerste maal de bekende bedevaart plaats naar de kleine kapel in het bosch van Schaesberg en wel op de idyllische wijze, zooals zij nog tot heden gehouden wordt. Den 18den Juni bracht ook voor de eerste maal geheel de Inrichting, Directeur, leeraren en leerlingen een bezoek aan de gravin van Nassau, gemalin van Koning Willem I, op het kasteel Rah bij Aken, waar de namiddag in openbare spelen en vermakelijkheden doorgebracht werd. Dit pleiziertochtje werd jaarlijks herhaald tot aan den dood der hoogedele Vrouwe in 1864.

In het jaar 1857 werd het beeld der Onbevlekt-Ontvangene, een geschenk

Directeur Ant. Jansen.

der familie Deutz, naar eene teekening van Dr. Cuypers gebeeldhouwd, plechtig in de nis bij den hoofdingang geplaatst, met het bekende jaartalvers:

Virgo sine labe concepta, aedes hasce defende.

O Maagd zonder erfsmet ontvangen, waak over dit Huis.

Als een bewijs dat onder het bestuur van Directeur Jansen de beoefening der Schoone-Kunsten in hooge eer stond, wijzen wij er op, dat bij gelegenheid

der prijsuitdeeling in 1860, onder leiding van den talentvollen priester en leeraar, B. A. Pothast, de opera «Joseph en Egypte» van Méhul en in 1861 «Lionello» (Fidelio) van Beethoven met verwonderlijk succes uitgevoerd werden. Van die laatste uitvoering schrijft genoemde leeraar: «cette exécution me semble être le nec plus ultra des forces musicales d'une maison d'éducation.»

De groote Bibliotheek.

Wat de wetenschappelijke vorming der jeugd aangaat, daarvan spreekt luide genoeg het feit, dat onder Directeur Jansen de mannen gevormd zijn, die enkele jaren later als leeraren aan 't Gymnasium en de Hoogere Burgerschool van Rolduc den strijd zouden aanbinden met het staatsonderwijs en de eer van Rolduc in die moeilijke omstandigheden hoog hielden.

Met een levendig gevoel van dankbaarheid jegens den edelmoedigen Bestuurder, zeggen wij met Prof. F. Neujean:

«Evenals zijn voorganger begreep Directeur Jansen zijne hooge en edele zending: hij beschouwde de opvoeding van de jeugd als een verheven apostolaat van wetenschap en deugd, welks doel is, goede burgers voor den Staat, uitstekende Christenen voor de Kerk, voorbeeldige leden voor de Priesterschap, toekomstige heiligen voor den hemel te vormen. Onvermoeid was zijn streven om zijne leerlingen tot vroomheid op te leiden, maar groot ook zijne zorg voor degelijke studiën. Wetenschap en godsdienst, waarheid en deugd, dat waren de groote trekken der opvoeding, zooals hij ze verstond. Het werk van Christus bij de jongelieden voortzetten, hen door waarheid en deugd tot het wa-

re geluk brengen, God doen heerschen in hunne jeugdige harten, hen ten eeuwigen leven voorbereiden door hen een goed gebruik te leeren maken van het tegenwoordige leven, dat was zijn vurig verlangen, zijn eenige eerzucht. Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis, deze woorden van den grooten Apostel had hij tot de zijne gemaakt, zij waren zijne leus, zij teekenen den man en zijn werk.»

In den winter van 1868 openbaarde zich bij den door zorgen en werk afgematten Directeur, een hartziekte, die eerst overwonnen, weldra des te heviger te voorschijn trad en onverwacht een einde maakte aan dit zoo verdienstvolle leven. Vol hoop en vreugde vertrok hij Woensdag in de Goede-Week naar Roermond en vandaar op Goeden-Vrijdag naar zijn vriend den Weleerw. Heer Hubert Jacobs, Kapelaan te Haelen; daar viel hij plotseling des avonds in benauwdheid en stierf na enkele minuten. De Hoogeerw. Heer J. Deutz beschrijft de laatste oogenblikken in zijne lijkrede aldus:

Chrétiens! Soyez attentifs à cette dernière heure! A peine le malade a-t-il senti les atteintes de la mort, à peine a-t-il fait son dernier aveu de ses fautes, qu'il prononce ces touchantes paroles: «Mon Jésus, je Vous aime! Mon Jésus, je Vous aime!» Et comme si, par une intuition anticipée, le voile de l'éternité se soulevait pour lui et lui montrait la souveraine beauté du Dieu de son coeur, il répète toujours avec plus d'effusion: «Mon Jésus, je Vous aime! Mon Jésus, je Vous aime!» et son âme s'exhala dans cet acte d'amour commencé sur la terre et continué au ciel dans les éternels embrassements de la divinité.

De pontificale lijkdienst had plaats in de cathedrale kerk te Roermond, den 14den April. Des avonds ongeveer negen uren trok de stoet onder het luiden der klokken van Kerkrade en Rolduc, de muren van het Seminarie binnen en denzelfden avond werd het lijk in den destijds nog bestaanden grafkelder der Abdij bijgezet.

Uit de Bibliotheek.

De plechtige dienst had plaats den 13den Mei.

Wij laten hier het woord aan een oudleerling, die deze plechtigheid in zijne herinneringen op de volgende wijze beschrijft:

Zoo eenvoudig zijn eigen leven geweest was, zoo schitterend was deze ceremonie, waarmede geheel Rolduc, zijn koninkrijk, hem de laatste hulde bracht.

De geheele kerk was veranderd in eene Chapelle ardente. Van uit het hooge koorgewelf daalden in breede golvingen, de zware, zwarte rouwsluiers, waarop zilveren tranen als spangen schitterden, op den hoogen katafalk neder. Ook deze was geheel in zwaren rouw met zilveren franjes bekleed, en op de vier slippen, die breed uitlagen op de blau-

we zerken, lichtten de woorden van zijn laatste gebed, van zijn laatste, eenige gedachte: «Jésus, je Vous aime.»

Het was 'n heerlijk zonnig-warme voorjaars-morgen. De zon zond schuine stralenbundels door de hooge ramen van het koor, waarin stofwolkjes op en neêr zweefden; maar weldra trokken de wierookwolken ze omhoog, en omzoomd met gouden zonneglans, wiegden de doorzichtige geurige sluiers daar heen en weder boven den zwarten katafalk.

De priesters intoneerden hunne sombere, eentonige gezangen; de koren ruischten van daarboven neder onder de gewelven, gedragen op de bevende orgelklanken, bruisende als 'n waterval van droeve akkoorden; daarboven uit jammerden de fijne stemmen der kleine sopraanzangers het «Dies irae», en dan golfde het «De profundis» omhoog, aangeheven door drie honderd van ontroering en weedom sidderende stemmen. Maar vroolijk scheen de zon in 't koor, met blijden feestelijken glans om de met zilver bestikte, zwart fluweelen gewaden der talrijke priesterschaar, op de sneeuwwitte koorhemden der misdienaars, op de flikkerende wierookvaten; deed de vlammetjes der ontelbare gele kaarsen bevende

L. van Boom, W. Everts, P. Slits, Dir. A. JANSEN, B. Pothast, P. Marres, H. Voragen.
J. Timmermans, A. Grubben, J. Mühleberg, J. Deutz, F. Moubis, L. v. d. Winkel, H. v. Buren, F. Ramakers, Ch. Marres, J. Thissen, E. Menten, J. Wijnhoven, J. Geenen, J. Janssen.

verbleken voor hare machtige goudstralen en schoof hare stralenbundels altijd vooruit, altijd nader naar den katafalk.

De dienst der uitvaart liep ten einde. De priesters stonden in breeden kring om den katafalk geschaard, in geluidlooze stilte, waaruit alleen enkele woorden van de door den nieuwen Directeur gefluisterde gebeden opstegen.

«Pater noster» bad hij luide — dan weêr diepe stilte.

Begeleid door twee priesters, die aan weerszijden zijn koormantel vasthielden, schreed hij rondom den katafalk, dezen met 't gewijde water inzegenende...

De kettingen van het zilveren wierooksvat rinkelden — ten tweeden male schreed hij rondom den katafalk, wolken van wierook op dezen neder golvende...

«Et ne nos inducas in tentationem».....

Met half dichtgesnoerde keel antwoordden wij allen: «Sed libera nos a malo»...

«Requiescat in pace» klonk het nog...

Dan daalde de geheele stoet, 't kruis voorop, de trap af van het koor; schreed langzaam, plechtig, met gebed en treurzangen door de gangen van den ouden tempel en trad den grafkelder binnen.

Een laatste gebed — een laatste koorzang — een laatste «Requiescat.» —

Nu had de warme lentezon den katafalk, daar boven op het stille geheel verlaten koor, eindelijk bereikt. — Een gouden stralenbundel, waarin de laatste wierooksluiers bevende opwaarts zweefden naar het hooge, geopende kruisraam, naar buiten, opwaarts naar den blauwen hemel, — een gouden stralenbundel gleed langzaam, teeder voort over den katafalk en kuste met warmen lichtschijn de in teêren zilverglans opflikkerende letters: «Jésus, je Vous aime.»

Zijn opvolger was:

Mgr. Dr. W. EVERTS.

Hij werd geboren te Sevenum, 8 Maart 1827, werd leerling aan de normaalschool van Rolduc 1838, vertrok in October 1840 naar het gymnasium van Venraai en keerde na drie jaren als seminarist naar Rolduc terug.

Hij werd priester gewijd 20 September 1851 en onmiddellijk daarna tot leeraar benoemd te Rolduc.

Een zijner oud-leerlingen spreekt van den leeraar der Rhetorica als volgt:

«Als leeraar der klassieke en moderne talen en letterkunde heeft hij zijne ongewone talenten bijna uitsluitend gewijd aan de letterkundige opleiding en de algemeene artistieke ontwikkeling zijner leerlingen, onder wie menig letterkundige van naam later welverdiende hulde bracht aan de hooge begaafdheden van den docent, die door zijne boeiende voordracht, zijne oordeelkundige verklaringen en opmerkingen zijne jeugdige toehoorders de onvergankelijke schoonheden der meesterwerken van de oudheid en der nieuwere tijden te genieten gaf, hun kunstsmaak vormde, hun schoonheidszin ontwikkelde en hun gevoel veredelde. Door zijn bezielend woord wekte hij geestdrift bij zijne leerlingen, liefde en lust tot eigen studie en moedigde hen aan door stage oefening zoo in gebonden als ongebonden stijl zich meesterschap te verwerven over de taal.

Mgr. Dr. W. Everts.

Wij bezitten van zijne hand slechts enkele opstellen in tijdschriften en zijne Geschiedenis der Nederl. Letteren. Dit werk, een handboek voor gymnasia en burgerscholen, zag in 1869 het licht en heeft zich tot heden onbetwist en met eere gehandhaafd in alle katholieke inrichtingen van Middelbaar en Hooger Onderwijs.

Zijne keurig gestileerde, puntige en geestige brieven, zijne bezielende toespraken op kerkelijke en andere feesten, zoo aangrijpend door hare oorspronkelijkheid, zoo bevallig door hare frischheid en bovenal zoo weldadig door den warmen geest van geloof en liefde, welke er uit ademde, verraden in hem den talentvollen literator en den priester naar Gods hart, die in zich de meest verscheiden gaven van de natuur en de genade zoo harmonisch wist te vereenigen.»

De nieuwe Directeur aanvaardde het bestuur der scholen in moeilijke omstandigheden.

P. van den Goor. L. Janssens. Ch. Marres. B. Pothast. Dr. W. EVERTS. G. Slits. J. Timmermans. M. Billekens. H. Claessen. J. Lienaerts. H. Systermans. P. Wimmers. P. Rutten. H. Reichardt. F. Daniels. P. de Bruyn. F. Spijkers. A. Brouwers. W. L'Ortye. H. van Haeff. P. Franck. J. Rietra. J. Knittel. R. Corten. A. Schmitz. J. Raven. C. Gibbels. E. Batta. J. Schram. J. Hermans. J. Hanöver. A. Ruyten. P. Bollen. J. Roex. M. Herman. J. van de Laer. J. Keuller. W. Jaspar. H. Everts. F. Smits. Alb. Grispen.

Het onderwijs der letteren, zooals de letteren zelve, gedijt onder de stralen der vredezon. Vrede was er in het land en zelfs naijver was er onbekend; de scholen van Kerk en Staat stonden en werkten vreedzaam naast elkander.

Die gelukkige toestand zou veranderen, toen de Staat zich het monopolie van het onderwijs toeëigende en onder de bedriegelijke woorden van neutraal onderwijs eene regeling der scholen ontwierp en doorzette, waarmee een groot deel der bevolking geen vrede kon nemen.

Het is hier de plaats niet om over de heillooze strekking, de noodlottige gevolgen dezer wetten uit te weiden; het Nederlandsche volk heeft de

ongerechtigheid ingezien en gedeeltelijk de rechtmatige eischen van allen, die op godsdienstig onderwijs prijs stellen, ingewilligd.

Wij veroorlooven ons echter deze aanmerking. Men wane niet dat dit zoogenaamd «neutraal onderwijs,» waarin van positieve godsdienstleer en godsdienst geen sprake is, waarin het verband tusschen opvoeding en onderwijs grootendeels opgeheven is, zijn verderfelijken invloed alleen op de lagere school, bij de eerste ontwikkeling der kinderen, uitoefent.

Wij zijn van meening, dat zulk een onderwijs juist den verderfelijksten invloed heeft bij de verdere ontwikkeling in de middelbare en hoogere scholen, waar het kind tot jongeling, de jongeling tot jongen man gevormd wordt. Het is juist dan, als aan den vorschenden geest de uitgebreide velden van waarheid en logen worden geopend, als in het voor iederen indruk zoo ontvankelijk gemoed des jongelings de driften ontwaken, het is juist dan dat de stralen der volle waarheid den jongeling onontbeerlijk zijn; hart en geest kwijnen weg in de koude atmosfeer van godsdienstloos onderwijs.

Men raadplege de ondervinding!

Toen dan door de wetten van 1863 en 1876 de bijzondere inrichtingen van middelbaar en hooger onderwijs in minder gunstige verhouding kwamen in vergelijking met de staatsscholen, rees de vraag, de zoo gewichtige vraag voor het Katholieke volk in Nederland:

Zal de Katholieke Kerk den handschoen in den strijd om de opvoeding des jongelings durven opnemen, en zal het Katholieke onderwijs wedijveren met de zoo bevoorrechte staatsscholen?

Zal de Katholieke Kerk in Nederland de jongelingen, die eens de invloedrijkste betrekkingen in het land zullen waarnemen, aan godsdienstige onverschilligheid prijs geven, of zal zij de jeugd, ondanks alle hindernissen en met de grootste opofferingen, opleiden in hare scholen, in de waarheid harer leer en de heiligheid harer zeden?

De pas benoemde Directeur, de Hoogeerw. Heer W. Everts, die van 't jaar 1851 tot 1868 als leeraar aan het gesticht, de letteren onderwezen had, stond voor de oplossing dezer hoogstgewichtige vraag, te gewichtiger omdat ook het lot van Rolduc-zelf van de beslissing dezer vraag afhing.

De nieuwe Directeur was, — wie erkent het niet gaarne met ons? — de man der Voorzienigheid niet alleen voor Rolduc, maar voor geheel het Katholieke onderwijs in ons vaderland.

«Jeugdige leeftijd, zeide te recht, bij zijn optreden, prof. Neujean, lichaamskracht, wetenschap, — geloof en offervaardigheid, — initiatief en werkkracht, dat zijn de kostbare hoedanigheden, die zich in zijn persoon vereenigen.»

Zoo iemand, dan was hij de man, die aan Nederland zou bewijzen, dat de Kerk niet aarzelt, alle offers voor de wetenschap te brengen en dat deze aan hare handen steeds veilig is toevertrouwd.

Zware moeilijkheden stonden in den weg.

Waar zal men in een zoo weinig uitgebreid diocees als het onze de leeraren voor zoovele vakken van onderwijs vinden?

Waar en hoe zal men de noodzakelijke voorbereiding aan deze leeraren geven? Waar zijn de inkomsten om de vele hulpmiddelen van onderwijs in die leervakken gevorderd, te betalen?

Bestaat er zekerheid dat het Katholieke Nederland zijne zonen naar het uiteinde van het verre Limburg zal zenden?

O zeker, voor een kleinmoedig en zwaartillend man waren er redenen te

Mgr. J. A. Paredis, in de laatste jaren van zijn bestuur.

over om de zaak te laten varen en in stille rust voort te dommelen; maar zoodanig was het karakter niet van den nieuwen bestuurder der school.

Adveniat regnum tuum! Dat was de leus van den priester van zijne jeugd af. En nu hij daar stond als de aanvoerder der jongelingen in den vreeselijken strijd onzer eeuw van geloof tegen ongeloof, was bij den vurigen strijder voor Christus en zijne Kerk aldra de vraag opgelost: Rolduc zal de kansen wagen!

Steunend op de aanmoediging van den grijzen Kerkvoogd van Roermond, op de bescherming van het geheel Episcopaat van Nederland, steunend op de leiding van zijn kundigen en moedigen Directeur, de talenten en de onvermoeide werkkracht zijner leeraren, trad Rolduc zijne nieuwe loopbaan in.

Met welk gevolg?

Wij laten het woord aan de feiten.

Nauwelijks was de wet ter regeling van het middelbaar onderwijs afgekondigd, of op aansporing en gedeeltelijk reeds onder de leiding van den Zeer-Eerw. Heer Everts, destijds nog leeraar, bereidde Rolduc de toekomstige leeraren voor, die van het door den staat gevorderde getuigschrift voorzien, aan de nieuw ingerichte school hun werkkring zouden vinden.

Het studieprogram van de Middelbare school met driejarigen cursus, die reeds lang vóor 1863 bestond en tevens tot handelsschool was ingericht, werd onmiddellijk volgens de eischen der nieuwe wet veranderd.

In 1872 werd ook de vijfjarige cursus geopend. Aan de Zuidzijde werd een nieuwe vleugel aangebouwd met leeszalen, kabinetten voor natuur- en scheikunde en natuurlijke historie, laboratorium met nieuwe teekenzaal, in één woord met al wat voor de nieuwe inrichting noodzakelijk of wenschelijk was.

Na de invoering van de wet tot regeling van het Hooger Onderwijs in 1876, werden ook de klassieke studiën zoo geregeld dat de leerlingen der rhetorica

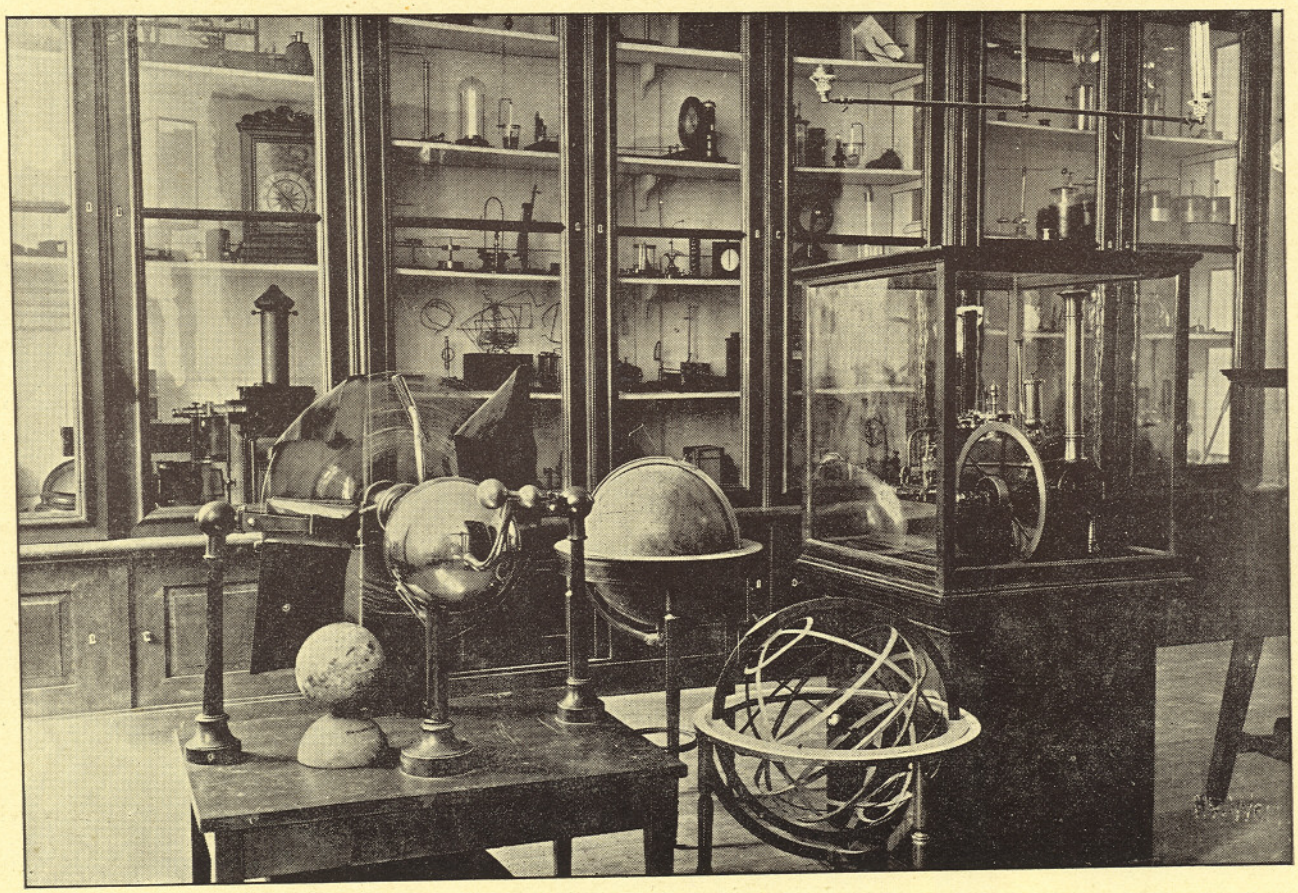

Natuurkundig Kabinet.

(6e klas) het admissie-examen der Universiteit konden afleggen.

«Everts, zegt Prof. J. Keuller, werd Directeur bij het kenteren van 't hooger en middelbaar onderwijs; hij was de eerste, die de bakens verzette.

De wateren van den stroom der wetenschap schenen een nieuwe bedding te volgen; Everts was de eerste, die met vaste hand in de nieuwe richting stuurde.

Maar het scheepje, waarover hij bevel voerde, bleef het Kruis hoog in top voeren, en, al spraken sommige angstige zielen van roekeloosheid en vermetelheid, Everts was, bij al zijne voortvarendheid een voorzichtig gezagvoerder, die door peilingen zich steeds verzekerde, dat er voldoende water onder de kiel bleef.

Toen hij, de eerste, het in de oogen van velen stout, ja al te stout stuk bestond, een priester, die daarna door velen gevolgd is, naar onze niet katholieke en niet godsdienstige universiteit te zenden, om daar te studeeren, opdat de grootere kennis, die men aan de universiteit verwerft, en de ruimere blik, die men zich

daar eigen maakt, dienstbaar zouden worden aan de uitbreiding van het rijk Gods hier op aarde, was dat eene d a a d, die, zich waardig aansluitend aan hetgeen zijne voorgangers deden, te-korten in de wetenschap voorkwam eer van te-korten gesproken was.»

Van dien tijd af gaat de wetenschappelijke opleiding der geestelijkheid hand aan hand met die der leeken, vereenigd waar het kan, gescheiden waar het moet; en terwijl de jeugdige levieten, getrouw aan hunne roeping, niet alleen in de behoeften der kerkelijke bediening in ons bisdom rijkelijk voorzien, maar tevens in aanmerkelijk getal of als ijverige missionarissen èn in de Nieuwe Wereld, èn in het oude Azië aan de uitbreiding des geloofs werken, of in de verschillende kloosterorden zich aan een hoogere volmaaktheid toewijden, verlaten anderen ieder jaar het gesticht om aan de hoogescholen hunne studie te voltooien en zich in alle provinciën van het land te verspreiden, om er de meest verscheiden betrekkingen te vervullen.

Zoo ontstaat tusschen geestelijkheid en burgerij een vriendschappelijke verhouding, die beiden ten goede komt, zoo beantwoordt de school aan het ideaal der opvoeding in onze tijden, waarvan Kardinaal Manning sprak in eene vergadering der Katholieken te Mechelen.

Het katholieke Nederland heeft de zorgen en moeiten op prijs weten te stellen, en steeds zijn vertrouwen aan het Gesticht in ruime mate geschonken.

Het getal der leerlingen groeide dermate aan, dat de ruime gebouwen niet meer toereikend waren. In het jaar 1876 werd de noordelijke vleugel van het huis gedeeltelijk hooger opgebouwd, gedeeltelijk op nieuw van den grond uit, tot ruimere eet-, speel- en slaapzalen, opgetrokken.

Terwijl zoo onder de uitstekende leiding van hun hoogstgewaardeerden Directeur, de leeraren hart en geest der jeugd met deugd en wetenschap verrijkten, verbeterde en verfraaide het bestuur van het gesticht op alle gebied het huis.

Onder het bestuur van Mgr. W. Everts werd het kleine kerkhof aangelegd, (1870) de drie nieuwe klokken gewijd (Juli 1871), de ingang der crypta veranderd (1873), de congregatie-kapel geopend (Oct. 1873), de op 29 Januari 1874 afgebrande aula op nieuw gebouwd en beschilderd.

Helder gaslicht schittert in de uitgestrekte gebouwen (1881), rijkelijk stroomt door de heele ruimte het frissche water der diepe bronnen (1887) en geen moeite wordt gespaard om den jongelingen alles te bieden, wat hun nuttig en tevens, binnen de grenzen eener verstandige opvoeding, aangenaam kan wezen.

Eere wien eere toekomt!

Daarom verhief Mgr. Paredis, Bisschop van Roermond, den hoogeerwaarden Directeur reeds in 't jaar 1883 tot de waardigheid van Kanunnik der Kathedraal, en Paus Pius IX in 't jaar 1876 tot die van Kamerheer Zijner Heiligheid. Daarom verleende de Hoogeschool van Leuven den kundigen en geleerden priester den titel van Doctor in de Letteren in 't jaar 1887. Daarom werd Mgr. Everts bij gelegenheid van zijn veertigjarig priesterschap in 1891 door Paus Leo XIII, den roemrijk regeerenden Paus, benoemd tot Huisprelaat en door Hare Majesteit de Koningin-Weduwe tot Ridder van den Nederlandschen Leeuw.

Eere wien eere toekomt!

Daarom vereenigden zich leeraren, leerlingen en oudleerlingen met den doorluchtigen en beminden Kerkvoogd

van het Bisdom, Mgr. Franciscus Boermans, en brachten bij gelegenheid van het veertigjarig priesterschap, in woord en daad de schitterendste hulde aan den hooggevierden Jubilaris. Daarom herdenken zij jubelend en dankbaar den 9^en^ Augustus het vijf en twintigjarig bestuur van den ijverigen priester en vereeuwigen zijn naam en roem met hun huldeblijk in het gekleurd vensterraam van het nieuwe priesterkoor:

RODA
GULIELMO EVERTS
RECTORI SUO
QUINQUE LUSTRIS GLORIOSE REPLETIS
PIA GRATAQUE
PONIT.

ZOO hebben wij door de lange tijdruimte van bijna acht eeuwen de lotgevallen van Rolduc in roem en rouw gevolgd.

Wie erkent niet bij het lezen dezer vluchtige schets in Rolduc's heden en verleden de beschermende en meedoogende hand der Voorzienigheid, die het Huis en zijne Kerk bouwde en door zoovele stormen heen o n s bewaarde?

En als nu de dag van 't jubelfeest nadert en Rolduc daar staan zal op zijn heuvelen in het feestgewaad der vreugde, omkranst met festoenen, juichend bij het wapperen zijner vlaggen en het weergalmen der vreugdetonen — wie, die Rolduc mint, mengt dan zijn danklied niet in de hymne, die door de gewelven der aloude kerk schallen zal Gode ter eer, den Gever van alle goed?

Wie verheft dan niet zijn hart tot God, smeekende dat Hij, de Machtige, nog eeuwen lang Rolduc spare en beware! «Immers, als de Heer het huis niet bouwt, dan arbeiden de bouwlieden tevergeefs; als de Heer de stad niet bewaakt, dan waken de wachters tevergeefs!»

Mgr. Franciscus Boermans.

Wie beveelt dan het heerlijke Gesticht niet dringend aan de Moedermaagd en den Engel der blijde Boodschap, die van den oorsprong af zoo trouw over zijn muren waakten?

Wie zendt zijn heilwensch niet met ons uit volle ziel, in warme genegenheid, Rolduc toeroepend:

Blijf, o Rolduc, onder Gods bescherming uw eeuwenoude roeping trouw! Ontvang in uwen liefdevollen moederschoot de jeugd, de Bloem der Kerk,

de Hoop des Vaderlands! Verlicht haar geest, en staal haar hart! Ongeloof en twijfel hullen de aarde in duisteren, kouden nevel; verspreid gij de verwarmende stralen der wetenschap, die van God en Kerk uitgaat! Hoogmoed en zinlijkheid verstikken alle kiemen des Christendoms: bevolk gij ons land met een geslacht, dat trouw aan het vaandel des Kruises, geest en lichaam

H. Reighard, P. van den Goor, R. Corten, B. Pothast, DIR. W. EVERTS, F. Spijkers, Alph. Brouwers, H. Systermans, J. Keuller, J. Roex, W. Jaspar, H. van Haeff, J. van de Laar, H. Everts, L. Tijssen, L. Houben, J. Raven, C. Gibbels, F. Smidts, M. Herman. W. Nolens, A. Grispen, P. de Bruijn, H. Derckx, F. Daniels, L. Coenen, A. Schmitz, P. Bollen, A. Ruijten, J. Hänover, P. Marres, F. Madou. L. van Thuijl, G. Scheepers, W. Beckers, J. Schram, J. Schoolmeesters, J. Rietra, P. Franck,

weet te beteugelen in strenge deugdbetrachting!

Dat is uwe roeping! Dat zij uw leven en streven! Dat zij uw glorie nog vele eeuwen lang!

Deze laatste bladzijde schreven wij in het voorjaar van 1893. Het jubelfeest is voorbij en daarna zijn negen andere jaren bijna verstreken. Onze taak is volbracht. Wij sluiten de geschiedenis van zoovele eeuwen met een dankbaar gebed tot God, den Gever van alle goed en eene aanbeveling van Rolduc aan zijne machtige Beschermster, de goddelijke Moeder Maria. Het hier volgend gedicht van Can. J. Deutz vertolkt onze gedachten en gevoelens.

„Gottes Segen ruht über diesem Hause.“*)

Wer schenkte Deinem sanften Blicke/
Zu schauen durch der Zeiten Nacht/
Roldüc's verschleierte Geschicke/
O frommer Greis! des Sehers Macht?

Von heil'ger Stätte mußt Du weichen/
Das Herz im Gram Dir scheidend bricht:
Doch plötzlich/ welche Wunderzeichen
Fern schimmern Dir in ros'gem Licht?

Du sah'st vom alten Ruhm getragen/
Von jugendlichem Glanz erhellt,
Die Zinnen Roldüc's wieder ragen
Bis in der gold'nen Sterne Zelt;

Neu aufgewölbet/ schlank und hehre/
Von der Unsterblichkeit umwallt/
Des grauen Tempels heil'ge Chöre/
Wo fromm einst Deine Stimm' erschallt;

Entrafft dem Graus die theuern Hallen/
Des jähen Untergangs Gefahr;
Und froh/ vor Deinem Auge/ wallen
Hinein der Jugend dichte Schaar.

Von der Bataver reichem Lande/
Vom Rheine und vom deutschen Meer
Sie kommen; von der Ostsee Strande/
Von Gallien und von Albion her.

Der Räume weiter Schooß umschließet
Nicht mehr der Hingeströmten Zahl;
Des Dammes Höhe übergießet
Der unermeß'nen Wogen Schwall.

Du staunest mit verklärten Blicken
Der Wunder all': da rafft's Dich fort/
Ruft aus mit himmlischen Entzücken:
„Dies Haus/ es steht in Gottes Hort!“

Der Tag verkündet es den Tagen/
Ein Jahr ruft es dem andern zu/
Das Heut' wird es der Zukunft sagen:
Roldüc/ wie bist gesegnet Du!

Dich haben Heilige gebauet
Auf heil'gem Grund/ bei heil'gem Seh'n/
Bist unter Himmels Huld ergrauet; —
Wie könntest je Du untergeh'n?

Im Sturm Jahrhunderte hinflohen/
Und mälzten gegen Dich hinan
Des Unheils ungestümes Drohen;
Die Fluth brach; Dir konnt sie nicht nah'n.

Du wiegest Dich so sanft/ vom Harme
Frei/ in der Engel zarter Hut/
Wie in der Mutterliebe Arme
Die holde Unschuld schlummernd ruht.

*) Worte eines ehemaligen regulirten Chorherrn der frühern Augustiner-Abtei Klosterrath/ des hochehrw. Herrn J. J. Kruijder. Er sprach dieselben zur Ermunterung der Vorsteher dieser Lehr-Anstalt/ welche einst bei schwierigen Zeitumständen, für die Zukunft des Hauses bange Besorgnisse hegten.

Wenn zischend auch die Blitze wettern/
In kühner Fahrt Verderben streu'n/
Der Felsen stolze Stirn zerschmettern/
Das Weltall zu entflammen dräu'n:
Uns banget nicht vor des Gewitters Wuth/
Auf diesem Hause Gottes Segen ruht.

Wenn gleich des rohen Krieges Grauen
Verheerend und versengend geht,
Durch Hütt und Schloß/ durch Stadt und (Auen
Verzweiflungsangst und Jammer sä't:
Uns schrecket nicht der rohen Horden (Fluth/
Auf diesem Hause Gottes Segen ruht.

Unglaub'/ schwing' Du des Aufruhrs (Zeichen!
Wag's/ Laster/ schnöder Sohn der Nacht/
Ins Heiligthum verrucht zu schleichen/
Wo Gott die Unschuld selbst bewacht:
Uns grauset nicht der Hölle schwarzer (Brut/
Auf diesem Hause Gottes Segen ruht!

Hört ihr die Sturmglock' heulend schallen?
Die Flamme steigt/ die Funken sprühn'/
Und Speicher/ Scheun'/ Theaterhallen/
In lichter Lohe prasselnd glüh'n.
Du durftest/ Flamme/ weiter fahren
An diesem Gottgeweihten Ort?
Umsonst? Treu halten Engelschaaren
Die alte Wach' an Roldüc's Pfort.

Und wie des Meers empörte Welle
Am Felsgestad' sich machtlos schmiegt/
An Roldüc's unversehrter Schwelle
Der rothe Drache harmlos liegt.
Nein/ nein/ uns bangte nicht des Feuers (Wuth:
Auf diesem Haus ja/ Gottes Segen ruht.

O walle/ walle Strom der Zeiten/
An diesem friedgewohnten Ort/
Sanftschaukelnden Laufs/ von Seligkeiten
Geschwellt/ noch Jahr' und Jahre fort!

Und Du/ o holder Sitz der Wonne/
Blüh' lange lang'/ des Segens reich/
Begrüßt vom jungen Strahl der Sonne/
Auf Deines Hügels Blumenreich.

O Unschuld/ gib ihm Deine Helle!
Der Liebe Sold/ o Dankbarkeit!
Sprudl' immerdar/ des Wissens Quelle!
Flicht ihm den Kranz/ Unsterblichkeit!

Rolduc van 1893 tot 1902.

DE groote dag kwam, een dag van waren, rechtmatigen jubel en blijde, dankbare herinnering. Het was de 9de Augustus 1893.

Rolduc vierde zijn vijftigjarig bestaan als Klein-Seminarie van het bisdom Roermond met het vijf-en-twintigjarig directeurschap van Mgr. Dr. W. Everts.

Het einde van het schooljaar, het overheerlijke Augustus-wêer, alles werkte samen om dezen dag te maken tot een onvergetelijken jubeldag.

Van het uiterlijke feestvertoon, vlaggen en wimpels, festoenen en guirlandes, waarmede vooral de oostelijke vleugel zoo heerlijk zich sieren laat, kunnen we gevoegelijk zwijgen, om meer bepaald in herinnering te brengen de binnenshuis-feestviering, die waarlijk indrukwekkend was.

Toch moeten we met één enkel woord melding maken van het aangrijpend oogenblik der ontmoeting en begroeting op de heuvelhelling van den weg naar Herzogenrath Daar kwamen ze aan uit het dal, onze gasten, mannen in de kracht des levens, sommigen op gevorderden leeftijd, een stoet van eensgezinden op dit oogenblik, een schaar van broeders, een leger van Rolducenaren, met daverend gejuich begroet door de hen wachtende Rolducsche jeugd, en werden in Gods vrije open natuur met een gloeiende toespraak verwelkomd door prof. Corten.

Kan het anders, of de Inrichting, die «Auspice Deo» geopend en begonnen was, moest ook haar gouden jubilé-dag openen met een plechtige H. Mis van dankzegging in de aloude Abdij-kerk, welker koor thans prijkte in oorspronkelijke schoonheid, verhoogd door bloementooi en jubelgroen? Voorafgegaan door de breede scharen van leerlingen en de honderden gasten, aan de Duitsche grens even te voren afgehaald bij het schetteren der fanfare en het luiden der klokken, trok Z. D. H. Mgr. Boermans, bisschop van Roermond, begeleid door Z. E. Mgr. Lorenzelli, internuntius te 's Gravenhage, H.H. D.D. H.H. Mgr. Fischer, wijbisschop van Keulen, en Mgr. Lemmens, bisschop van Victoria op Vancouver-eiland, Mgr. Hoefnagels, vicaris-generaal van het bisdom, en Mgr. Everts, het eerbiedwaardig heiligdom binnen, waar onmiddellijk daarna door den Directeur-jubilaris een plechtige hoogdienst gezongen werd met pontificale assistentie.

Heerlijke oogenblikken waren het, toen te 12 uren door alle aanwezigen het onvergelijkelijk jubileerende Te Deum gezongen werd onder de eeuwenoude gewelven, waar, op een enkele uitzondering na, de meesten eenige onvergetelijke jaren hunner jeugd hadden doorgebracht.

Zullen we nog uitweiden over het gezellig feestmaal, dat nu volgde, en waaraan deelnam de inmiddels aangekomen kardinaal-aartsbisschop van Keulen, Mgr. Ph. Krementz? Genoeg zij het, hier te vermelden, dat toasten werden uitgebracht door Mgr. Boermans, Mgr. Everts, Mgr. Lorenzelli, prof. Corten, Mgr.

Hoefnagels, P. Baron de Bieberstein, Mgr. Fischer, Dr. P. J. F. Vermeulen, lid van de Tweede Kamer, Mgr. Lemmens en den Hoogeerw. Heer J. Deutz, deken van Kerkrade, waardoor, evenals door het voorlezen der aankomende telegrammen van gelukwensching uit alle streken des lands, de feestelijke stemming niet weinig verhoogd werd.

Dat de onvergetelijke jubeldag besloten werd met een feestvergadering in de bekende «aula,» behoeft voor hen, die onze Inrichting kennen, nauwelijks gezegd. Behalve een keurig concert-program werd uitgevoerd een dramatisch gedicht in drie bedrijven, getiteld «Rolduc» door A. H. M. Ruyten, met muziek van B. A. Pothast, beiden leeraren der Inrichting.

En zoo eindigde deze dag van heuglijk wederzien en vreugdevol herdenken.

Rolduc sloot een der tijdvakken, en niet het minst glorieuze, van zijn eeuwenoud bestaan, en Mgr. Everts meende, na een welbesteed leven in dienst van het katholieke onderwijs, eerst als professor, daarna vijf-en-twintig jaren lang als hoofd der uitgebreide Inrichting, den last van het directeurschap op jeugdiger schouders te moeten overdragen.

De nieuwe Directeur kon niemand anders wezen dan de Weleerw. Zeergel. Heer

DR. M. REINIER H. CORTEN,

professor der Rhetorica, die reeds eenige jaren naast zijn vriend en voorganger als conrector had gefungeerd.

Na de herfstvacantie, die op het groote Jubelfeest gevolgd was, begroetten leeraren en leerlingen hun voormaligen collega en leermeester, die inmiddels door Z. D. H. Mgr. F. H. A. Boermans tot dien hoogen werkkring geroepen was, als hun Directeur.

In liefde voor en toewijding aan de schoone en verheven taak, hem opgelegd, behoefde de nieuwe bestuurder der grootsche onderwijs-inrichting voor geen zijner voorgangers onder te doen. Zijn verleden trouwens sprak daarvoor borg. De vijf-en-twintig jaren — prof. Corten had den 1sten Mei deszelfden jaars zijn zilveren priesterjubilé gevierd — te Rolduc door hem met rusteloozen ijver, kloeke volharding en vaderlijk-vriendschappelijke zorg aan de geestesontwikkeling en godsdienstige verheffing der katholieke jeugd besteed, zijn onmiskenbare talenten, zijn warm priesterhart en zijn krachtdadige bemoeiingen voor de herstelling en verfraaiing der hem zoo na aan het hart liggende monumentale Abdij-kerk gaven alle reden voor de hoop, dat het hem dierbare Rolduc veel van hem zou kunnen verwachten.

De plechtige installatie van den nieuwen Directeur geschiedde door Z. D. H. Mgr. Boermans den 25sten October daaraanvolgende. Bij die gelegenheid schreef de Rolducsche Annalist van den nieuweren tijd in zijne kroniek de volgende betuiging van aanhankelijkheid en toewijding, die wij ons veroorloven hier over te schrijven: «Nos autem diligemus optimum nostrum rectorem et pro viribus nostris ei assistemus, ut cum gaudio fungatur munere suo et non gemens, orantes ut Deus aptet nos in omni bono, ut faciamus ejus voluntatem, facientes in discipulis nostris quod placeat coram se, per Jesum Christum. (Hebr. XIII, 17–21.)»

Met frisschen moed en wijs beleid sloeg Directeur Corten de handen aan het werk. Aan ondernemingsgeest ontbrak het hem geenszins, zoowel op geestelijk als op stoffelijk gebied. Een straks tienjarige ondervinding bewijst

het ten volle. Rolduc handhaafde zijn ouden roem niet alleen, doch bevestigde en verhoogde dien. Het aantal leerlingen, 350 in 1893, bedraagt thans over de 400.

Het spreekt van zelf, dat hij, die als professor het plan tot restauratie van het priesterkoor der kerk zoo krachtig had voorgestaan en zoo onvermoeid had doorgezet, na de voltooiing van dat werk in 1893, als Directeur zeker niet rusten zou voordat hij zijn geliefd heiligdom geheel hersteld zou zien in zijn oorspronkelijke ernstige en indrukwekkende schoonheid. Het gaat evenwel niet aan, ter dezer plaatse daarover te weiden; wij gaven de beschrijving van dien grootschen restauratie-arbeid reeds in het eerste gedeelte van dit werk bl. 30 en vlgd. De polychromeering en inwendige verfraaiing der kerk duurt ten huidige dage nog voort.

Het zou het bestek van dit werk overschrijden, indien wij in bijzonderheden wilden beschrijven wat onder het bestuur van Directeur Corten tot dusverre tot stand kwam.

Een eerste poging werd al aanstonds aangewend om het zeer kwijnende zoogenaamd «Duitsch Instituut,» eene «Realschule,» aan onze Inrichting verbonden, zoo mogelijk tot nieuw leven te wekken. Wie evenwel weet, hoe het Duitsche vaderland zijnen zonen het studeeren «im Auslande» voor hun verdere carrière schier geheel onmogelijk maakt, behoeft de verzekering niet, dat die poging faalde. Liever geen dan half werk willende doen, hief Directeur Corten het «Duitsch Instituut» op.

Om Rolduc's eer hoog en den ongelijken strijd met openbare gymnasia en Rijks Hoogere Burgerscholen vol te houden, werd nu vernieuwde zorg besteed aan de vorming van toekomstige leeraren voor de onderscheiden vakken van hooger en middelbaar onderwijs. Een aanzienlijk getal voltooiden hunne studiën of studeeren nog aan onze Nederlandsche Hoogescholen.

Directeur Dr. R. Corten.

Een heuglijke dag in Rolduc's geschiedenis was de 7de Augustus 1895. Verschillende malen reeds, doch telkens vergeefs, waren door Directeur Everts pogingen aangewend, om het gebeente van den eerbiedwaardigen Stichter van Rolduc, Ailbert d'Anthoing, de hem toekomende en waardige rustplaats te geven in de crypta der aloude Abdijkerk. Wat Mgr. Everts niet had vermoogd, wist Directeur Corten te bewerken. Op bovengenoemden dag werden de stoffelijke overblijfselen van den hoogvereerden Dienaar Gods naar zijn hem dierbaar Roda overgebracht. Men zie de beschrijving dier luisterrijke plechtigheid bl. 11.

In hetzelfde jaar werd ten bate der leerlingen, in het belang der studiën, vooral voor den geregelden gang van het onderwijs tegen het einde des schooljaars, eene verandering gebracht in de verdeeling des jaars. De vacantietijd viel van nu af samen met dien der Staatsscholen. «De voornaamste reden dezer wijziging is — zegt de desbetreffende circulaire — dat verscheidene leeraren in de commissiën der eind-examens plegen zitting te hebben en dientengevolge in de laatste helft van Juli hunne lessen niet regelmatig kunnen geven.»

Het behoeft geen bewijs, dat de laatste April-dag 1896 voor Rolduc een zeer belangrijke was, als men weet, dat hij de opening zag van de spoorweglijn Sittard-Herzogenrath, met Kerkrade-Rolduc als grensstation op Nederlandschen bodem. Rolduc vierde de opening meê. Aan genoemd station stonden Directeur, leeraren en studeerende jongelingschap met de harmonie der Inrichting. «De ontvangst hier — dus luidt een dagbladverslag — was het glanspunt van den feestelijken tocht. Reeds de aanblik van die talrijke schare frissche, wakkere jongensgezichten, langzaam opklimmend in lichaamsgrootte van den vóór- tot den den achterkant des perrons, was opwekkend, verkwikkend.» Eerst een, door de harmonie begeleid, uit volle borst gezongen, voor de gelegenheid vervaardigd feestlied, en daarna een rede van Dir. Corten, waarvan dezelfde verslaggever getuigt, dat zij «was een tweede glanspunt der feestviering.» Het zij ons vergund, uit deze redevoering en uit het op haar gesproken antwoord een paar fragmenten aan te halen:

«Op de uiterste grenzen van ons vaderland gelegen — zeide o. a. de eerste spreker — was onze Inrichting tot heden slechts langs vreemde spoorlijnen bereikbaar, en was zij al niet eene verstootelinge in 't eigen land, toch was zij van alle middelen van hedendaagschen vooruitgang in 't binnenlandsch verkeer verstoken.

Wanneer nu onze talrijke, uit alle, ook de verste gewesten van ons land samengestroomde jeugd van heden de afstanden ziet krimpen en vreugdevol over vaderlandschen bodem «ter zaalge stede stoomt, waar de ouderwoon hun tegenlacht,» dan dankt zij dit voorrecht, M. H., aan U, die voor deze onderneming niet teruggedeinsd zijt.»

En na uitgeweid te hebben over de schatten, de vroeger door de Abdij ontgonnen steenkolenvelden, thans helaas niet meer in Rolduc's bezit, en tot welker vervoer de nieuwe lijn o. a. bestemd is, vervolgde spreker:

«Gij moet niet betreuren, dat Gij met het oog op ons aan dit station den naam van Rolduc gehecht hebt.

«Er zijn schatten, welke in elk beschaafd land hooger gewaardeerd moeten worden dan al wat de rijkste mijnen ooit zullen opleveren: de schatten van degelijke opvoeding, van veredeling van geest en hart; er is een licht, dat niet de duisternis der aarde, maar de noodlottige duisternis des geestes verdrijft en door de kille nevels heen van twijfel en dwaling de zon der waarheid doet schitteren, het licht der ware onvervalschte wetenschap; er is een warmtestroom, die alle lagen onzer koude, egoistische maatschappij moet doordringen, wil ze van

den ondergang gered worden, de stroom van oprechte, warme liefde tot God, tot den evenmensch, tot Vorst en Vaderland; — en tot verspreiding dezer weldaden biedt Gij aan onze Inrichting krachtdadige hulp door het verkeer te vergemakkelijken, en voor deze hulp zal Nederland u dankbaar zijn!»

Voor de volgende zinsneden uit het antwoord, door den Heer W. H. Pijls, Lid der Eerste Kamer en Burgemeester van Maastricht, als voorzitter van den raad van Commissarissen der Zuiderspoorwegmaatschappij, zijn wij den edelachtbaren spreker dankbaar:

«Limburg heeft veel, zeer veel te danken aan het uitstekend corps leeraren van Rolduc. Sedert een reeks van jaren toch hebben tal van Limburgs zonen, uit alle streken der provincie, daar hunne opvoeding en onderwijs genoten.

«Die opvoeding en dat onderwijs kenmerkten zich ten allen tijde niet door gezochte weelde in huis en school, maar door gepasten eenvoud, practischen zin en ernstige studie.

»Deze wijze van opleiding is Rolduc blijven volgen en daarbij vaart zoowel de Inrichting als de jongelingschap wel.

«Rolduc heeft in aanzien en beteekenis steeds toegenomen en is tevens op de hoogte gebleven van de eischen des tijds op paedagogisch en wetenschappelijk gebied.

«Moge Rolduc steeds die schoone en vruchtdragende Inrichting blijven!

«Moge door de nieuwe spoorwegverbinding de relatiën tusschen Rolduc, Limburg en de overige provinciën van Nederland worden uitgebreid tot bevordering der Inrichting!

«Moge Rolduc groeien en bloeien! Dat is de wensch van elkeen, die het oprecht meent met Limburg. Dat is ook de mijne. Dat geve God!»

Het spreekt wel van zelf, dat de Directie der Inrichting aanstonds partij trok van den nieuwen, korteren verkeersweg; zij wendde zich tot de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht om een overeenkomst te sluiten betreffende de kosten van het vervoer der leerlingen. Men kwam tot een gunstig resultaat.

In een schrijven der Maatschappij van 4 Juli 1896 werden, behalve een extratrein van Rolduc naar Venloo en omgekeerd tegen vaste som, de volgende faciliteiten aangeboden:

«Van Venloo tot het station van bestemming tegen de helft van de enkele reis-vracht per persoon, waarbij wij dus afstand doen van het in het tarief voorgeschreven minimum van 10 voor dezelfde bestemming.

«Ter besparing van tijd bij het nemen der plaatskaarten te Venloo stellen wij u voor de betaling aldaar te doen geschieden door middel van legitimatiebewijzen door u af te geven aan elk der leerlingen; deze legitimatiebewijzen zullen dus door station Venloo als geld worden aangenomen en daarvoor gratis een kaartje naar bestemming worden afgegeven. De verrekening van het voor het vervoer verschuldigde kan dan na afloop daarvan en aan de hand van de door ons ontvangen legitimatiebewijzen geschieden.

«Ook voor de terugreis kan dezelfde regeling gelden, met dien verstande, dat dus elk station tegen intrekking van een legitimatiebewijs eene plaatskaart zal afgeven naar Venloo, waarvan het bedrag berekend tegen de halve enkele reis-vracht na afloop van het vervoer met u zal worden verrekend.»

Een schoone, idyllisch-romantische streek, de Zuidlimburgsche, die de nieuwe spoorlijn doorsnijdt! Het volgende jaar konden oud-studenten en vrienden van Rolduc, die tot dusverre niet dan langs een omweg de bloeiende Inrichting konden bereiken, zich daarvan overtuigen.

Den 12^{den} Juli 1897 herdacht Rolduc den heerlijken dag, waarop het vóór 50 jaren in het bezit kwam der Relikwieën van S. Daphné (zie bl. 66) en vierde het tevens den vijf-en-twintigsten verjaardag van de oprichting zijner Hoogere Burgerschool met vijfjarigen cursus. Al konden de feestelijkheden uitteraard niet zoo'n omvang hebben en zoo luisterrijk wezen als in 1893, toch was het eene grootsche gezellige plechtigheid, welke de honderden, die er aan deelnamen, niet licht zullen vergeten. In zijn redevoe-

ring bij die gelegenheid gehouden, maakte de Directeur gewag van het inderdaad merkwaardig feit, dat hij het getal der Rolducsche oud-leerlingen, die ontrouw geworden zijn aan de heilige beginselen hunner jeugd, op de vingers der hand kon aftellen; en dat in onzen tijd van zedenbederf en ongeloof! — Aanwezig waren als hooge Gasten o. a. Z. E. Mgr. F. Tarnassi, Pauselijk Internuntius te 's Gravenhage, Z. D. H. Mgr. H. van de Wetering, Aartsbisschop van Utrecht, en Jhr. Mr. G. Ruys de Beerenbrouck, Commissaris der Koningin in Limburg. Het rijke programma der feestvergadering in de Aula bevatte o. m. een eigenaardig «Tableau historique» in vijf tooneelen: «Entrevue de Burchard, Seigneur-Evêque d'Utrecht, avec Ailbert d'Anthoing, fondateur de l'Abbaye de Rolduc en l'an 1107 à Rode (Rolduc),» door den weleerw. zeergel. heer R. Corten.

Als vermeldenswaard teekenen we hier nog aan, het aanstellen van Eerw. Zusters (Pius-Schwestern) in de plaats van knechts voor den dienst in keuken, eetzaal en slaapzalen, en de rechtstreeksche aansluiting van Rolduc aan het Rijkstelegraaf (telefoon) net den 23 Januari 1899.

Dit jaar trouwens was voor Rolduc als onderwijs-inrichting van meer dan gewoon belang. Er moesten noodzakelijkerwijs veranderingen worden aangebracht. De eerste gold het splitsen van de lagere klassen der Hoogere Burgerschool en het organiseeren in de eene afdeeling van een naar de eischen des tijds ingerichten Handelscursus, de andere betreft een zeer gewenschte wijziging van het leerplan voor de voorbereidende klassen.

Een voor het eerste doel aan de ouders en voogden gerichte circulaire om inlichtingen had tot resultaat, dat de helft der belanghebbenden, wier kinderen of pupillen de lessen der H. B. school volgden, hun zonen bestemden voor den handel en dus de voorgestelde wijziging met volle instemming begroetten Van af den tweeden leercursus werden nu de klassen der H.-B.-school gesplitst, en werd het onderwijs in de eene afdeeling uitsluitend en geheel in de handelsrichting gestuurd. Die verandering is ontegenzeggelijk een verbetering gebleken. Het diploma «Eindexamen driejarigen Handelscursus» komt menigeen ten goede.

De tweede verandering betreft het voorbereidend onderwijs.

Overtuigd, dat een hechte grondslag van voorbereidende kundigheden tot het slagen in hoogere studiën onontbeerlijk is, en tevens dat menig leerling, niettegenstaande de vele uitmuntende scholen en inrichtingen in ons land, de gelegenheid tot bedoelde voorbereiding mist, besloot het Bestuur van Rolduc aan de Inrichting een voorbereidende school met twee afdeelingen te verbinden, waarin leerlingen van tien- tot dertienjarigen leeftijd, die voor verdere studiën bestemd en geschikt zijn, volgens een bijzonder en doelmatig leerplan, in een afzonderlijk gebouw, door afzonderlijk onderwijzend personeel van geestelijken, tot de eerste klassen van Gymnasium, H.-B.-School en Handelsschool worden voorbereid.

Na rijp overleg en langdurig beraad gaf Mgr. Boermans op S. Jozefsdag 1898 zijn toestemming en goedkeuring, en maakte Directeur Corten onmiddellijk werk van de ten-uitvoer-legging van het plan, dat hij lang gekoesterd en met warmte verdedigd had.

Een aanzienlijk stuk gronds van de be-

lendende tuinen der aangrenzende hoeve moest worden gekocht; het eene gedeelte daarvan moest dienen om Rolduc aan de zuidzijde vrij te leggen, het andere om te worden ingericht tot speelplaats voor de toekomstige bewoners van «Klein-Rolduc.»

En weldra verrees, als voltooiing van den zuidelijken vleugel van het Huis, een ruim en fraai gebouw van drie verdiepingen met luchtige klas-, speel-, eet- en slaapzalen op de plaats, waar tot dusverre in onoogelijke lokalen de piano's en een paar klassen huisvesting vonden

Klein-Rolduc.

en een nog onoogelijker doorgang communicatie gaf met het andere gedeelte van het Huis.

Zoo was de nieuwe verbetering tevens een nieuwe verfraaiïng. Zoo vormde Rolduc dan een machtigen grooten vierhoek, begrensd door statige gebouwen, omsluitend eigenlijk één heerlijken, breeden pandtuin, door de monumentale prachtig gerestaureerde kerk in tweeën gedeeld doch niet gescheiden, en zoodoende het verkeer binnenshuis gemakkelijk makend en volkomen vrij.

Na de groote vacantie 1899 werd het gebouw door Mgr. Drehmanns, inmiddels benoemd tot wijbisschop van Roermond, plechtig ingezegend.

Directeur Corten had goed gezien. Ook Klein-Rolduc groeit en bloeit.

Hierbij bleef het niet. Ook had de Directeur zijn aandacht gewijd aan een ander belang, en stellig niet het geringste, van ons hooger onderwijs. Op zijn initiatief werd in overleg met de directeuren der colleges van Roermond en Weert, het program der studies en het eindexamen voor het Seminarie naar de eischen des tijds gewijzigd.

De zomer van het laatste jaar der eeuw bracht voor Rolduc een dag van rouw en een dag van vreugde.

Den 8^{en} Juni 1900 was de oud-Directeur Mgr. Dr. W. Everts te Roermond overleden. Het kon niet anders dan dat de overledene, wiens geheele leven zoo innig verbonden was geweest met zijn geliefd Rolduc, Rolduc ook hebben wilde tot zijn laatste rustplaats. Aan dien hartewensch moest natuurlijk worden voldaan.

Den 11^{en} Juni kwam het stoffelijk overschot van den oud-Directeur, begeleid door de familieleden, door een getal professoren der Inrichting met hunnen Directeur en door verschillende andere geestelijken, oud-leeraren van Rolduc, aan het station Kerkrade-Rolduc aan om 3.51 des namiddags.

Het was ongeveer vijf uur, toen de droevige stoet het aloude Rolduc naderde. De eerbiedwaardige Abdij ontving het dierbare lijk met gepaste waardigheid en vromen luister.

Waar de weg van Rolduc naar Kerkrade den binnenweg naar Herzogenrath snijdt, stond de studeerende jongelingschap opgesteld met de eerw. heeren professoren in koorgewaad en een groot aantal belangstellende en bevriende geestelijken, zoowel seculiere als reguliere. Vóór hen ging de harmonie van Rolduc met omfloerst vaandel.

Na de inzegening van het lijk door den zeereerw. heer Directeur ging het nu biddend en zingend — het «Miserere» van het studentenkoor klonk aandoenlijk — de breede poort in, terwijl de harmonie een indrukkenden treurmarsch speelde en de torenklokken in den hooge een lied zongen van weemoed en welkom, van weemoed voor hem, wiens jubeldagen zij zoo vaak verkondigd hadden, van welkom ook voor hem, die hier in de schaduw van zijn heiligdom de groote rust zou vinden.

Langzaam naderde de treurige optocht de oude eerbiedwaardige abdijkerk. Vlaggen wapperden halfstoks uit den toren. Vóór den ingang werd de lijkkist uit den wagen genomen en plechtstatig de kerk binnengedragen, waar de overledene zoovele jaren als leeraar en als Directeur het H. Offer voor zijn jongelingschaar had opgedragen. De Kerk treurde door hare zware rouwversiering; de vensters van het heerlijke koor waren met rouwfloers behangen, en breede, zwarte en witte, guirlandes hin-

gen in kronen van het hooge gewelf langs de machtige pijlers, terwijl opschriften op zwarten grond aan weerszijden van het zangerskoor en om den preekstoel, o.a. met het devies van den ontslapene «Adveniat regnum tuum», waren aangebracht. Ontelbare kaarsen in schitterende groepen verlichtten het koor, en planten en luchters omringden de baar, waar voor 't laatst het stoffelijk overschot van Mgr. Dr. W. Everts zou rusten.

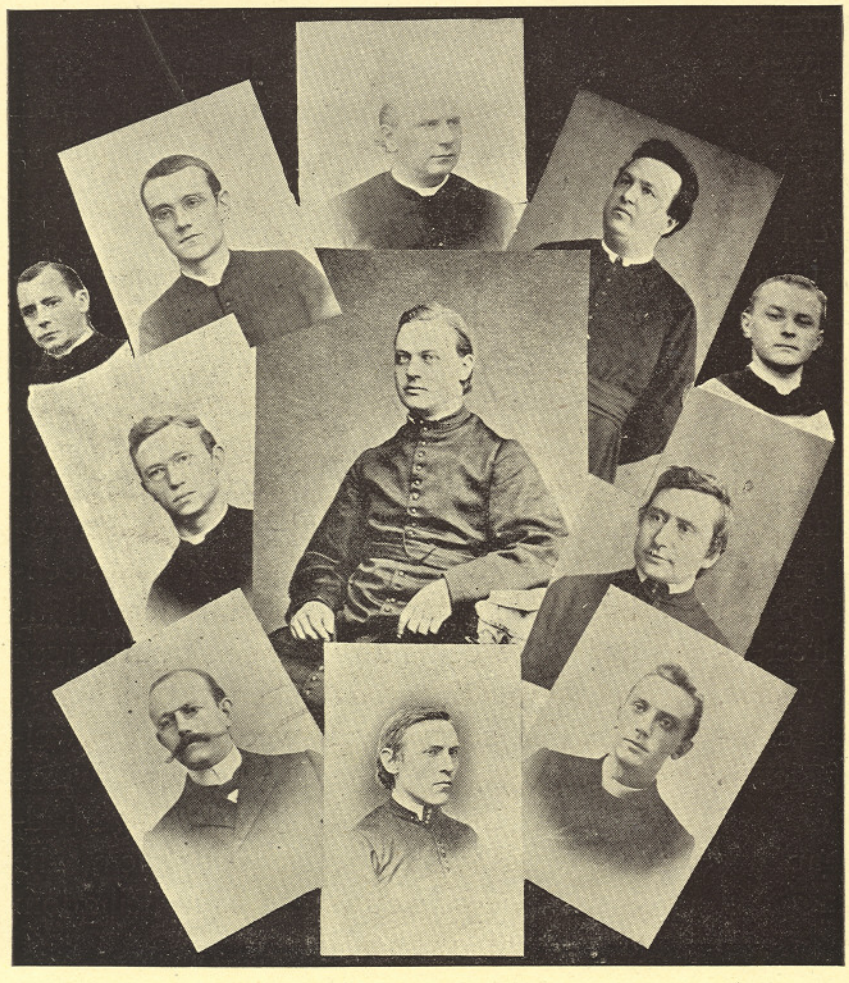

Van Winkel. J. Engels. G. van Poppel.
H. Nillesen. P. Jaspar. J. America.
J. Hilgers. H. Wismans. F. Horsmans. J. Janssen van Son. E. Ribbergh.

Een treffende aanblik, dat priesterkoor met de dubbele rijen van priesters aan beide kanten in de koorstoelen.

Onmiddellijk begonnen nu de getijden der overledenen, in hun welsprekenden roerenden eenvoud zoo onuitsprekelijk schoon. Diepen indruk maakte bij het einde der treurige plechtigheden het aanheffen van het allen studenten en oudstudenten zoo bekende lied «Adieu Rolduc, séjour de mon enfance» door de harmonie gespeeld op het oksaal. Die koperen klanken, als treurmarsch getoonzet, gingen door de ziel.

Het lijk bleef op het hooge koor te midden van groen en kransen, omdat eerst den volgenden morgen de plechtige lijkdienst en begrafenis zou plaats hebben.

Die lijkdienst werd gehouden door Directeur Corten, die, ofschoon hij daags te voren in de kathedrale kerk te Roermond een hartverheffende lijkrede had uitgesproken, na de Absoute, nogmaals, doch thans in het Fransch, het woord voerde, om in treffende bijzonderheden zijn hooggewaardeerden voorganger als leerling en leeraar te herdenken, en aan te toonen hoe Mgr. Everts in zijn lang bestuur de man der Voorzienigheid was, niet alleen voor Rolduc, maar ook voor het katholiek onderwijs in Nederland! Het vaarwel, uit een warm priester-en vriendenhart geweld, drong diep door in de harten der aanwezigen.

Daarna trokken vreemden, leerlingen en priesters, met het zangkoor beurtelings de verzen van het «Miserere» zingend, naar het kleine, weemoed-ademend kerkhof van Rolduc, in welks midden de open groeve het stoffelijk overschot

wachtte van den hoogst verdienstelijken en voortreffelijken Oud-directeur der Inrichting. Daar werden door Directeur Corten de laatste plechtigheden verricht.

Weldra, hopen we, zal een waardig gedenkteeken de plaats aanwijzen, waar Mgr. Everts met een viertal zijner ambtgenooten de ure der opstanding wacht.

Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Mgr. Josephus Hubertus Drehmanns.

«Vreugd is zuster van de smarte.» Geen maand later maakte Rolduc zich gereed voor een ander welkom, een blijde ontvangst. Z. D. H. Mgr. J. H. Drehmanns, die in Februari zijn doorluchtigen Voorganger op Roermonds bisschopszetel was opgevolgd, bracht, bij gelegenheid der plechtige prijsuitdee-

ling, zijn eerste kerkvorstelijk bezoek aan de eerste Onderwijs-inrichting van zijn bisdom. Dat geschiedde den 11^en^ Juli 1900.

Overbodig te zeggen, dat de ontvangst luisterrijk en tevens hartelijk was. Wie eenmaal een feestelijkheid op Rolduc heeft medegevierd of aanschouwd, of wie ook maar een der hier voorafgaande feestbeschrijvingen gelezen heeft, weet wat dat beteekent. We behoeven dus hier niet in herhalingen te vallen. Met warme ingenomenheid en hooge waardeering sprak de gevierde Kerkvoogd over zijn geliefd Rolduc, toen hij een feestdronk instelde op den groei en bloei der Onderwijs-inrichting, die in hare verschillende afdeelingen reeds zooveel gedaan heeft voor Kerk en Staat en maatschappij in ons dierbaar vaderland en zelfs daarbuiten. En met niet minder ingenomenheid en liefde begroette de Directeur onzen nieuwen Bisschop, hem nogmaals de plechtige verzekering gevende van zijne en aller onbegrensde trouw, onwrikbare aanhankelijkheid en diepgevoelde toewijding aan zijn persoon en aan de grootsche, groote en verhevene zaak, die zij voorstaan.

Als gebruikelijk werd de feestdag besloten met eene dramatisch-muzikale vergadering in de Aula, waar, zinspelend op den beschermheilige des Bisschops een toepasselijke cantate met levende beelden werd uitgevoerd: «De heilige Jozef in zijne voorafbeelding en in zijn leven.»

Het jaar 1901. Drie gebeurtenissen op verscheiden gebied vallen daarin te vermelden.

Was het Rolduc niet gegeven, den 31^en^ Augustus 1898 de Inhuldigingsfeesten onzer geëerbiedigde Koningin mede te vieren, omdat die feesten onder de vacantie vielen, het overgroot getal onzer tegenwoordige leerlingen herinnert zich nog met vreugde en voldoening, hoe Rolduc mede instemde met de blijdschap en den jubel van het Nederlandsche volk op den gedenkwaardigen 7^en^ Februari 1901, den huwelijksdag van H. M. Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik van Mecklenburg, thans Prins der Nederlanden. Het herinnert zich nog dien plechtigen hoogdienst in de heerlijk versierde Abdij-kerk, den zang van het dien dag herhaaldelijk opbruisende jubellied, het planten van den «gedenkboom» te midden der sneeuw, met den van nationalen zin en vaderlandsliefde tintelenden speech van den Directeur, en dat indrukmakend, aangrijpend «Te Deum» om 12 uur in de oude Abdij-kerk boven de graven der hertogen van Limburg, voorouders van koningin Wilhelmina.

Bij die gelegenheid rekende Rolduc het zich ten plicht, een adres van hulde en gelukwensch aan te bieden aan H. M.

Dat adres was een stuk van hooge kunstwaarde.

Het werd vervaardigd door den kundigen teekenaar den heer R. A. van de Pavert in de kunstwerkplaatsen van Dr. P. J. H. Cuijpers te Roermond. Het eerste blad perkament is een heerlijke plaat van 56 op 46 cm., waarvan het middenvak wordt ingenomen door de opdracht in fraai gothieke letters met sierlijke initialen: «Hulde aan Hare Majesteit Koningin Wilhelmina der Nederlanden, bij gelegenheid van Hoogstderzelver Huwelijk met Hertog Hendrik van Mecklenburg-Schwerin, door Directeur, leeraren en leerlingen van Rolduc.» Daaronder prijkt, in kleuren geteekend, Rolduc zelf in vogelvlucht, terwijl in den rechter bovenhoek aangebracht is het wapen van den tegenwoordigen Directeur, den Wel-Eerw. Zeergel. Heer R. Corten, met de zinspreuk «Cort en goet»

Om dit middenvak loopt een breede, fijn gestileerde sierlijke lijst van loofwerk en bloemen in heerlijk teêre kleurschakeeringen en tinten. Daartusschen zijn aangebracht aan den rechter- en linkerkant de wapens der voornaamste abten van de voormalige beroemde Abdij van Rolduc, aan den benedenkant de wapens der laatste Roermondsche bisschoppen, Mgr. Paredis, Mgr. Boermans en Mgr. Drehmanns, afwisselend met die der drie vorige Directeurs van de on-

1902.

M. Herman, J. Raven, Can. Goebbels, DIR. R. CORTEN, A. Ruyten, J. van de Laar.
W. Nolens, F. Madou, L. van Thuyl. C. Baert, Alb. Grispen, H. van den Schoor, J. van Gils, G. Scheepers, L. Coenen.
A. Geurts, L. Prevoo, J. Schram, F. Lemmens, H. Verbeek, H. Derkx, J. Hanöver, H. Janssens, L. Tyssen,
H. Latiers, W. Backhuys, J. Thielen, M. Merckelbach, R. de Guasco, J. Cuypers, L. Houben,
V. Frauck. W. Goossens, J. Rietra, E. Petry, A. van de Venne J. Cremers, J. Nagant.

derwijs-inrichting, Mgr. Peters, Mgr. Janssen en Mgr. Everts. Aan den bovenkant prijken in sierlijke medaillons op gouden grond de Stichter van Rolduc, Ailbert d'Anthoing, met zijn broeder, die den grond afbakent om het grootsche werk te beginnen, de H. Gerlacus, die de oude Abdij dikwijls bezocht, de H. Norbertus, die er eens op wondere wijze gered werd, welke gebeurtenis vereeuwigd is in het middelkoorvenster der crypte, de H. Lucia die er vroeger bijzonder vereerd werd, en de H. Daphné, wier overblijfselen, uit de katacomben herkomstig, er met godvruchtigen eerbied bewaard worden. Te midden dier voorstellingen prijkt het wapen van Rolduc, voorstellende de boodschap des Engels aan Maria met de zinspreuk: Te Duce ad Christum.

Het is een wonderfraai geheel, zoowel wat diepzinnige conceptie als artistieke uitvoering aangaat, een compendium, dat in ééne bladzijde de geheele geschiedenis zoowel der Abdij als der onderwijsinrichting bevat.

Het tweede blad bevat als opdracht een gedicht, waarin gedoeld wordt op Rolduc als begraafplaats der hertogen van Limburg, op een bezoek van koning Willem III als kroonprins en op de tegenwoordige bestemming der Inrichting.

Verschillende bladen volgen nu met de handteekeningen van Directeur en Leeraren, en klasgewijs van al de leerlingen der volkrijke Inrichting.

Het geheel is besloten in een fraaie portefeuille van wit satijn met passend opschrift en gebruikelijke versieringen, o. a. het Nederlandsche wapen, in goud.

De tweede gebeurtenis was een feit van belang op onderwijs-gebied.

Tot dusver hadden onze kandidaten voor de Universitaire studiën zich telken jare moeten onderwerpen aan een examen vóór een Staatscommissie te 's-Gravenhage, de twee laatste jaren te Utrecht zetelend. Een welkome beschikking der tegenwoordige Regeering bracht daarin verandering. Voortaan zouden de kandidaten van sommige bijzondere gymnasia het einde-xamen afleggen voor hun eigen leeraren ten overstaan van eenige Rijksgecommitteerden. Dat die maatregel het Bijzonder Onderwijs ten goede komt, behoeft geen betoog. De negen kandidaten onzer Inrichting verwierven alle het diploma.

Om der volledigheid wille zij hier ingelascht, dat, sedert 1868, 113 leerlingen het Eind-examen Gymnasium, 124 het Eind-examen H.-B.-School, 8 het literarisch-mathematisch examen met gunstig gevolg aflegden, en 10 het diploma verwierven tot toelating aan de Rijksveeartsenyschool te Utrecht.

De derde gebeurtenis, indien men de heugelijke verrassing zoo noemen mag, was van anderen aard.

Het was bij gelegenheid der toediening van het H. Vormsel in de kerk van Rolduc aan leerlingen der Inrichting den 9^{en} September. Van die plechtigheid, als zijnde zooal niet alledaagsch dan toch vaak genoeg voorkomende om er in het bijzonder hier van te gewagen, zouden we geen melding maken, ware het niet, dat Z. D. H. Mgr. J. H. Drehmanns voor Directeur, Leeraren en leerlingen een verrassing had meêgebracht, die met algemeene vreugde en gejuich werd begroet. Na in een pittige, geestdriftige rede uitgeweid te hebben over den verdienstelijken werkkring van Rolduc en zijn ijverigen Directeur, deelde de Doorluchtige Kerkvoogd mede, dat het Z. H. Paus Leo XIII, wien het Katholiek Onderwijs zoozeer ter harte gaat, behaagd had, den ZeerEerw. Zeer Gel. Heer R. Corten, Directeur der Scholen te Rolduc, te benoemen tot Doctor theologiae honoris causa.

Daverende toejuichingen onderstreepten die mededeeling en de hartelijk waardeerende woorden, waarin Z. D. H. den nieuwen doctor gelukwenschte met de passende onderscheiding.

En hiermede is onze taak ten einde. Wij sluiten met een wensch.

Moge het Rolduc's geschiedschrijver in latere dagen gegeven zijn, niets anders te behoeven op te teekenen dan de voortdurende vervulling van het woord, dat tot nu toe steeds bewaarheid werd: Gottes Segen ruht über diesem Hause!

Dat geve de Almachtige en Alwijze, de Vader der lichten en Schenker alles goeds!

Hem alleen zij eere en glorie!

Rectores et Magistri Seminarii Rodensis.

RECTORES.

Mgr. Henricus Hubertus Jacobus Peters m. Maio 1843 † 7 m. Nov. 1855.

Antonius Lambertus Jansen, Ecc. Ruraem. Can.; † 11 m. April. 1868.

Mgr. Dr. Gulielmus Everts, Ecc. Cath. Ruraem. Can; Stat.-Gen. Dep. † 8 m. Jan. 1900.

Dr. Rainerius Michael Hubertus Corten.

MAGISTRI.

Mgr. Dominicus van Laar 1843-1849 Eccl. Ruraem. Can. Decanus, Wijck, † 25 Jan. 1883.

Theodorus Ariëns 1843-1854, Parochus, in Bridgeport. (Am.).

Mgr. Petrus Canoy 1843-1852, Eccl. Ruraem. can. Seminarii majoris praeses † 15 Mart. 1865.

Joannes Defauwe 1843-1845, Vicarius in Tegelen † 23 Sept. 1846.

Joannes Muhlenberg 1843-1848, Parochus in Schaesberg † 13 Febr. 1899.

Godefridus Raetsen 1843-1862, Eccl. Ruraem. can., Decanus in Venlo † 30 Mart. 1884.

Franciscus Savelberg 1843-1848, Decanus in Heerlen † 6 Jan. 1888.

Petrus Slits 1843-1883 † 23 Dec. 1883.

Petrus Smidts 1843-1860, Parochus in Maasbracht, † 27 Oct. 1895.

Engelbertus van Haeff 1843-1845, Parochus in Ottersum, † 2 Febr. 1902.

Henricus Beelen 1843-1846, Parochus in Thorn † 21 Mart. 1864.

Joannes Erens 1844-1845, Parochus in Nederweert † 23 Dec. 1879.

Lodevicus Batta 1844-1845, Par. Eccl. S. Mathiae Mosae-traj. † 15 Jan. 1875.

Theodorus Breyen 1845-1850, Parochus in Pier (Dioec. Col.) † 6 Febr. 1898.

Mathias Geurts 1845-1863, Parochus in Mook † 17 Febr. 1889.

Bernardus Pothast 1845-1898, emer.

Franciscus van der Steen 1845-1854, Parochus in Meerlo † 1 Maii 1896.

Petrus Wetzels 1845-1851, Parochus in Spekholzerheide † 1 Julii 1893.

Mgr. Dr. Petrus Hoefnagels 1847-1851, Ecclesiae Ruraem. Can., Sem. majoris praeses., Dioc. Ruraem. Vicarius Generalis.

Philippus Arets 1848-1852, Sem. majoris Professor † 24 Sept. 1861.

Paschalis Frölich 1848-1852, Parochus in Jackerath. (Dioec. Col.) † 1863.

Joan. Jacobs 1848-1851, Col. Rur. Rector, Parochus in Bergen † 18 Mart. 1867.

Leonardus Lexis 1848-1852, Parochus in Herckenbosch.

Josephus Oomen 1848-1858, Parochus in Lottum † 30 Mart. 1894.

Mgr. Franciscus Xav. Rutten 1848-1859, Sem. maj. Professor, Eccl. Rur., can. Decanus Mosae-traj. † 26 Febr. 1893.

Henricus van Buren 1848-1868, Parochus in Maasbree † 19 Nov. 1894.

Joannes B. vande Venne 1848-1857, Parochus in Amstenrade † 16 Febr. 1876.

Henricus Verheggen 1848-1857, Parochus in Nuth † 19 Dec. 1884.

Gust. Verzijl 1848-1865, Eccl. Ruraem. can., Sem. maj. Professor, † 28 Aug. 1898.

Hubertus Jacobs 1851-1856, Parochus in Helden † 11 Maii 1897.

Petrus Marres 1852-1868, Eccl. Rur. can. Sem. maj. Professor, † 3 Jan. 1900.

Eduardus van Boom 1851-1874, Eccl. Rur. can., Parochus in Posterholt.

Hubertus Voragen 1851-1872, Parochus in Vaals.

Christianus Fuss 1852-1854.

Franciscus Ramakers 1852-1882, † 17 Maii 1882.

Franciscus Rousseau 1852-1855, Decanus in Spa (Dioec. Leod.) † 25 Aug. 1890.

Joannes Janssen 1854-1877, Decanus in Gennep † 13 Febr. 1888.

Joannes Wijnants 1854-1856, Vicarius Mosae-traj. S. Math. † 28 Febr. 1873.

Felix Neujean 1855-1878, Parochus in Venray.

Joseph Deutz 1855-1883, Ecc. Ruraem. can., Decanus in Kerkrade.

Gerardus Slits 1855-1888 † 7 Febr. 1888.

Mgr. Godefridus Custers 1856-1864, Eccl. Ruraem. can., Decanus in Weert.

Josephus Muhlenberg 1857-1866, Parochus in Papenhoven † 24 Jan. 1893.

Andreas van Soest 1856-1858, Decanus in Gennep † 16 Jan. 1891.

Augustinus Backhuys 1858-1866, Rector in Steyl † 21 Mart. 1877.

Petrus Corten 1857-1865, Eccl. Ruraem. can., Decanus Ruraemundensis.

Dr. Lambertus van de Winkel 1857-1880, Decanus Venlonensis † 21 Jan. 1892.

Joannes Beys 1858-1861 Parochus in Oud-Vroenhoven † 27 Dec. 1892.

Mgr. Dr. Ernestus Menten 1859-1885, Parochus Mosae-Traj. in eccl. S. Math.

Ferdinandus Moubis 1859-1883, Decanus in Heerlen † 27 Dec. 1898.

Gerardus Wijnhoven 1861-1866, Parochvs in Sevenum.

Jacobus America 1861-1863, Parochus in Ottersum.

Mgr. Carolus Marres 1862-1887 Decanus Venlonensis.

Antonius Grubben 1863-1868, Parochus in Well.

Joseph Thissen 1863-1883, Parochus in Amstenrade.

Joannes Timmermans 1864-1886, Parochus in Heerlerheide † 20 April 1894.

Dr. Joannes Geenen 1865-1878 Parochus in Baerlo.

Martinus Billekens 1865-1888, Parochus in Roosteren † 26 Aug. 1896.

Ludovicus Janssens 1866-1888, Decanus in Horst.

Joannes Engels 1866-1871, Parochus in Maasbracht.

Franciscus Spijkers 1867-1899, Prof. em.

Henricus Claessen 1868-1890, Parochus in Nuth.

Petrus v. d. Goor 1868-1892, Prof. em.

Petrus Jaspar 1879 † 24 Maart 1868.

Joseph Lienaerts 1869 † 30 Aug. 1889.

Alph. Brouwers 1870 † 16 Dec. 1894.

Petrus Wimmers 1871-1890, Decanus in Heerlen.

Joannes Janssen van Son 1873-1874, Vicarius Mosae-Traj. † 14 Dec. 1892.

Petrus Rutten 1874-1895, Parochus in Urmond.

Hubertus Reighard 1874-1892, Rector scholae norm. in Echt.

Henricus Systermans 1874-1894, Parochus in Merkelbeek † 20 Febr. 1896.

Jos. Bloem 1875-1882, C. S. S. R. (Am.).

Petrus de Bruijn 1877-1898, Parochus in Holtum.

Joseph Raven 1877-1877, Scholae min. Rod. Regens.

Joseph Keuller 1878-1897, Professor Sem. maj. Rur.

Antonius Schmitz 1878-1901, Parochus in Oirsbeek.

Aemilius Batta 1879-1890, Parochus in Borgharen.

Henricus Everts 1879-1899, Prof. Sem. maj. Rur.

Hippolytus van Haeff 1879-1900, Parochus in Grubbenvorst.

Joannes Roex 1880-1892, Parochus in Hunsel.
Alphonsus Ruyten 1880.
Mathias Herman 1880.
Gulielmus Jaspar 1881.
Gulielmus L'Ortye 1882-1887, Schol. norm. Echt. professor.
Joannes Schram 1883.
Joseph van de Laar 1883.
Petrus Bollen 1883-1897, Vicarius in Breust.
Felix Smidts 1883-1894, Parochus in Heerlerheide.
Albertus Grispen 1885.
Wilhelmus Scheepers 1886.
Ludovicus Coenen 1887.
Petrus Marres 1887-1895 † 12 Oct. 1899.
Dr. Gulielmus Nolens 1888, Stat.-Gen. Deput.
Dr. Ludovicus van Thuyl 1888.
Ludovicus Tijssen 1888.
Joseph Schoolmeesters 1889-1897, Vicarius in Oirsbeek † 24 Febr. 1898.
Dr. Henricus Derckx 1890.
Leonardus Houben 1890.
Franciscus Madou 1890.
Ludovicus Prevoo 1892 Civ. Ing.
Gulielmus Backhuis 1893.
Docts. Joseph van Gils 1893.
Docts. Antonius Geurts 1893.
Clemens Baert 1893.
Henricus Verbeek 1894.
Joseph Meussen 1894.
Henricus van den Schoor 1894.
Gulielmus Goossens 1894.
Jacobus Thielen 1895.
Joannes Cuypers 1896.
Franciscus Horsmans 1896-1897, Rect. mos. trai.
Aemilius Ribbergh 1897.
Joseph Hilgers 1897.
Aemilius Petry 1897.
Robertus de Guasco 1897.
Hubertus Janssens 1898.
Mathias Merckelbach 1898.
Antonius van de Venne 1898.
Joseph Cremers 1899.
Felix Lemmens 1899.
Henricus Nillesen 1900.
Henricus Wismans 1900.
Winandus Franck 1900.
Dr. Julianus Nagant 1901.
Docts. Henricus Verhagen 1902.
Georgius van Poppel 1902.
Albertus Thywissen 1902.

MAGISTRI LAICI.

J. Knittel 1843-1893.
P. Hamers 1844-1848.
G. Hanöver 1844-1872.
V. van den Weghe 1844-1853.
A. Venth 1844-1855.
J. Coenders 1845-1846.
Ch. Gibbels 1849-1896.
J. Klinkum 1847-1859.
M. Dautzenberg 1848-1852.
D. Schram 1851-1854.
G. Simons 1853-1857.
J. Boers 1855-1856.
F. Hochstenbach 1858-1866.
F. Pulinx 1859-1865.
G. van Ool 1863-1871.
J. Verstraelen 1863-1869
N. Andriessen 1865-1871.
J. Hanöver 1869.
A. Op de Laak 1868-1871.
G. Leus 1872-1875.
J. Schreurs 1872-1875.
L. Straatman 1869-1870.
W. Reyniers 1871-1876
Dr. P. Vermeulen 1872-1881.
E. Kupers 1874-1876.
J. Rietra 1875.
J. Toeller 1876-1877.
J. van Ette 1877-1879.
J. Dusch 1879-1881.
J. Eydems 1880-1886.
Dr. F. Daniëls 1881-1896.
J. Hermans 1883-1892.
P. Franck 1886-1900.
J. Franken 1887-1891.
W. Beckers 1891-1892.
W. Caspersz 1893-1894
H. Latiers 1897.
J. van Winkel Ing. Civ. 1897-1901.

N. Andriessen. H. Jacobs. G. Hanöver
Dr. Vermeulen. J. Beys. L. Batta. W. Reyniers.
G. Leus. L. Lexis. P. Wetzels. F. Savelberg. J. Knittel.
A. Oomen. E. van Haeff. Mgr. P. Hoefnagels. J. Jacobs. A. van Soest.
M. Geurts. Mgr. G. Custers. Mgr. F. Rutten. Mgr. D. van Laar. A. Backhuys
Th. Ariens. G. Verzijl. G. Raetsen. Mgr. P. Canoy. P. Smidts. P. Corten. Ph. Arets.

Aanhangsel. Het godsdienstig Leven te Rolduc. Herinneringen.

GAARNE geven wij als aanhangsel en slot van ons werk het volgende ons door een oud-leerling welwillend toegezonden stuk, dat bij de lezers menige aangename en weldoende herinnering uit het frissche studentenleven zal opwekken.

La religion à la base, au centre, à la cime; la religion, partout, Rolduc!.....
Fel. Neujean.

In stiller, wehmuthweicher Abendstunde
Umklingen mich die längst verschollnen Lieder, . . .

zij klinken zoo zoet, zoo lief, zoo rein mij toe, uit dien tijd van weleer.... Mijn oor wordt dood voor het gegons en geruisch van het leven-van-heden; nu boeien die klanken-van-toen, van tijden terug, toen de ziel nog was zoo jeugdig en levensblij. . . .

En heerlijk leef ik weer het leven des verledens. . . .

Ik voel weer de bekoorlijkheid van die vroegere jaren, toen alles nog was zoo ideaal-waar, zoo ideaal-schoon, zoo ideaal-goed, toen zorgen nog niet kwelden het naar-geluk-hakend gemoed, toen de toekomst nog scheen een wondere dooreenmenging van eer, van vrijheid, van triomfen, van vreugd.

Ik ben weer in Rolduc, in het rijke leven daar, met zijn afwisseling, zijn schakeering, zijn verscheidenheid van feiten, zijn heerlijke reeks van emotierijke momenten — momenten van blijheid, uitgelatenheid òf van zelfvoldaanheid, tevredenheid, of ook... ja van wrevel, smart, maar van een smart, die niet diep sneed in het harte, wijl de onschatbare «Leichtsinn» der jeugd nooit zich verloochende.

Ja, toen was 't zomer in de ziel!

Dat mateloos tal gevoelens, daar gewekt door zoo vele gebeurtenissen, gewone, sober-eenvoudige of zeldzame, heerlijk-verrassende — 't schijnt mij één breed, rijk bloemenveld, geurend en kleurend.

Hoe warm gloeit daar het rood der liefde en genegenheid naast het groen der hope en verwachting; hoe fijn past het blauw der deugdzaamheid naast het wit der reinheid; hoe schoon paren samen het rose der vreugd met het violet der smart!....

Maar glanzender en gloeiender wordt heel de kleurenpracht van die schitterende bloempartijen door de fellichtende «Zon des Geloofs«, die daar in Rolduc niet opkomt en niet ondergaat, maar immerdoor uit het hooge Zenith nederwerpt haar dichtste bundels van licht en warmte, van wijding en heiligheid!.....

De godsdienst, ja, ziedaar wat aan het Rolduc's leven zulk een hoog karakter gaf; ziedaar de bron van zijne warmte en poëzie. Hij drukte op iedere daad, ook de meest gewone, op spel en studie een stempel van waarachtigen adeldom.

* * *

Nauw had in den vroegen morgenstond de «ijzeren professor» het uur van opstaan aangekondigd, of op alle dortoirs klonk het sober, doch schoon invitatorium: Benedicamus Domino, Deo gratias.

En kort daarop, als de geheele jongelingenschaar nederknielde, om de eerste daad van den nieuwgeboren dag te doen zijn een dank- en smeekbede aan den gemeenschappelijken Hemelvader, dan werd aangevangen met dat machtige: Regi saeculorum immortali et invisibili, soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum, Amen. Daarna volgde een reeks van eenvoudige, maar door hun eenvoud juist zoo rijke, zoo innige gebeden, waarin God deemoedig aanbeden werd, Hem dank gebracht voor zijne milde genaden, gesmeekt om bijstand en hulp: Mon Dieu, Vous connaissez ma faiblesse; dans l'ordre du salut, je ne puis rien sans le secours de votre grâce; waarin de lieve Moedermaagd met kinderlijk vertrouwen om voorspraak gevraagd werd: Je me jette avec confiance dans le sein de votre miséricorde, o Mère de bonté, soyez mon avocate auprès de votre adorable Fils; de hulp van Jezus' heiligen Voedstervader ingeroepen bij de gewichtige keuze van den levensstaat: O, ami de Dieu, obtenez-moi la grâce de connaître ma vocation et de la suivre avec courage et fidelité; den Heilige der Jeugd gesmeekt door zijn machtige bede te verkrijgen de genade van een waarachtig boetvaardig leven: Faites, o patron de la jeunesse que, ne vous ayant point suivi dans la voie de l'innocence, je marche au moins dans celle d'une vraie pénitence.

Na dit morgengebed, dat driemaal per week met een korte meditatie besloten werd, woonden allen in de zoozeer tot godsvrucht stemmende Kerk het H. Misoffer bij, opgedragen door den Eerwaarden Direkteur — en dan, gesterkt naar ziel, en weldra ook naar lichaam, werd de studie weer opgevat en blijgestemd de dag met zijn «heerlijkheid van 't ordinaire» of zijn aantrekkelijkheid van het ongewone doorleefd. Maar... geen uur vlood henen, of hetzij vóór studie, hetzij vóór klas of maaltijd, werd de Schepper herdacht in een bede om zegening of in dankwoord voor het genotene. En in den avond als de arbeid geëindigd was, dan gingen zoo velen, na den laatsten maaltijd, uit eigen, vrije beweging, alvorens nog van de laatste recreatie te gaan genieten, op naar de schemerlichtende Abdijkerk, om daar het hooger genot te smaken van de stille bede; om het hart met zijn verborgen geheimen daar uit te storten aan Jezus' Hart en vaak met gestrekte armen te bidden om vergeving voor eigen zwakte, om hulp in deze moeilijkheid, om leniging van gene smart, om zegen en uitkomst voor door-zorgen-gekwelde ouders, om erbarming voor broeders, die de heilige beloften hunner jeugd ontrouw waren geworden. Zij schreden tot Maria, tot Jozef, zij knielden neer aan hunne altaren, aan hen herhalend hunne dringende, vurige smeekingen. Anderen bogen de knieën voor de relieken van de reine Maagd uit Rome's catacomben, en vroegen, angstig aandringend, om bijstand voor een hopeloos-zieke moeder, voor een lijdenden vader, voor een stervenden broeder of zuster.

Werd ooit inniger en vertrouwvoller gebeden dan daar in die oogenblikken?... Daar, in dat doffe licht, in die bekorende stilte, in die rust en dien vrede, alom ronddauwend, moet heerlijk veel verkregen zijn; moet menig karakter geadeld, menige roeping geopenbaard, menige ziel gered zijn en gesterkt voor den bangen tijd der toekomst. Ja, indien iets van Rolduc's heerlijkheden lang nagevoeld wordt, dan is dat het genot, het schier extatisch genot in die oogenblikken gesmaakt.

En hoe schoon werd ten slotte de dag besloten! Wat bekoorlijkheden in die zangen en beden van den avond! Wat blijde jubel, wat heilige gloed in dat hooggestemde lied:

Vive Jésus, c'est le cri de mon âme,
Vive Jésus, le maître des vertus!
Aimable nom, quand ma voix te proclame,
Mon coeur palpite et s'échauffe et s'enflamme
Vive Jésus, Vive Jésus!

Wat blij vertrouwen, wat liefelijk hopen in dat andere:

Salut, o vierge immaculée,
Brillante étoile du matin!
Que l'âme ici-bas exilée
N'a jamais invoqué envain:
De tes enfants exauce les prières;
Du haut du ciel daigne les protéger;
Mère bénie entre toutes les mères,
Sois-nous propice à l'heure du danger.

Hoe heerlijk-door-eenvoud waren de gebeden, die daarop dan volgden en hoe treffend aan het einde dat driemaal, in breede zangtonen, herhaald: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum!..

Zoo was het gewone dagelijksche leven te Rolduc één bekoorlijke dooreenmenging van het godsdienstige en het aardsche, één machtig-tot-daad worden van dezen hoogen veel-omvattenden plicht: «L'élève chrétien doit se sanctifier dans sa vie et ses études.»[1])

Thijm's woord gold volkomen:

«Daar is heiliging, Godwijding aller daden.»

Intenser nog werd die heiliging door de onuitwischbare indrukken, die de onvergelijkelijke viering der hooge kerkelijke feesten in het ontvankelijk gemoed achterliet. Wie die ooit vergeten kan een Kerstfeest, een Goede Week, Allerheiligen, Allerzielen, de Sakramentsprocessie, een rouwplechtigheid of welke solemniteit ook te Rolduc gevierd, aanschouwd en gevoeld? ..,

* * *

Christus natus est nobis, venite adoremus!.....

«Venez, divin Messie,
Sauvez nos jours infortunés;
Venez, source de vie,
Venez, venez, venez.»

Door kristallen kinderstemmen geïntoneerd, en voortgezet en herhaald in blijde verrukking door de gansche schare van jeugdige christenen, fonkelen de klanken dezer hymne langs de lage gewelven van Rolduc's oude crypta. En uit de duistere Abdijkerk dalen rustig, omwolkt door wierookgeuren, priesters en acolythen neder, dragend in hun midden den onder schijn-van-brood verborgen Zoon des Hemels....

Nacht, doffe, kille nacht is 't nog daarbuiten; hier, één breede stroom van licht, omgolvend het heilig teeken der hoogste Liefde-incarnatie; één gloed van liefde, opstralend uit de reine harten van allen, nu aanbiddend neergebogen voor den Heiligste der Heiligen.....

Aan het eenvoudig altaar, waar het wonder des H. Norbertus éénmaal plaats greep, wordt driemaal nu, in den betooverenden Kerstnacht, het Wonderoffer van Golgotha herhaald.

Liefelijke zangen jubelen toe het goddelijke Wicht, dat weldra Spijs-des-Levens zijn zal voor allen, die in brandend verlangen hun beden stuwen nu ten Altaar-troon..... En als het «Kindekijn» dan Zijn intrek genomen heeft in hunne vlekkelooze harten, parelen steeds heller de tonen van zalige verrukking en hemelsche vreugd:

(1) R. Corten. L'élève chrétien.

«O divine enfance
De mon doux Sauveur,
Aimable innocence,
Tu ravis mon coeur.
Que dans sa faiblesse
Il paraît puissant!
Ah, plus il s' abaisse
Ah, plus il est grand.»

En hooger en rijker wordt het zielsgeluk van al die jeugdige discipelen, als de priester in warme taal dan omschrijft de onvergelijkelijke momenten van den triomf-der-Liefde in het kille Bethlehem....

Is het die predikatie, die de Kerstmisviering te Rolduc zoo ongewoon aangrijpend maakt?.... Ik weet 't niet. Maar wel weet ik, dat nooit en nergens een Kerstmisviering zoo vervoert, zoo treft als te Rolduc; dat geen kerkelijk Feest zoo onuitwischbare indrukken groeft diep in het gemoed als Kerstmis te Rolduc: dat in later jaren als het schoone en het lieve der jeugd gewischt kan zijn uit de herinnering, behalve die ééne warme winternacht in de crypte te Rolduc, die Kerstnacht, waarlijk «schooner dan de dagen.» —

* * *

Wat machtig-mooie oogenblikken ook waren er in de uitvoering te Rolduc van de plechtigheden der Goede Week!.....

Zoo op Palmzondag, als het Kruis, door priesters en studenten, allen dragend in de handen den gewijden Palm, onder de juichtonen van het Hosanna, begeleid was door de breede gangen tot voor de Poort der Kerke!... Daar staan allen stil, want gegrendeld zijn de tempeldeuren. In klare klanken klinkt uit de diepte van het gesloten Heiligdom dit heerlijk lofwoord: Gloria, laus et honor tibi sit, Rex Christe Redemptor. En breed en krachtig herhalen de velen, die niet mogen binnentreden, die woorden van vereering en hulde.

Attollite portas, principes, vestras; et elevamini, portae aeternales; et introibit Rex gloriae»[1]) zoo beveelt dan de Priester. Doch, gesloten blijven de poorten..... Slechts de vraag klinkt: Quis est iste Rex gloriae?»[2]) En als een tooverwoord galmt 't dan: «Dominus fortis et potens, Dominus potens in proelio»[3])... Het Kruis treft dan de poorten en deze openen zich. —

Wel treffend is die plechtigheid, want zoo rijk is haar zin. Door het wonderteeken toch van Golgotha zijn ontsloten de poorten van het eeuwig Jerusalem, waarin glans- en glorierijk binnengetreden is de Wereldverlosser, Jezus Nazarenus, Rex Judaeorum. —

1) Ontgrendelt uwe deuren, o vorsten, en gij, eeuwige poorten opent u, opdat de Koning der Heerlijkheid binnentrede.
2) Wie is die Koning der Heerlijkheid?
3) Het is de Heer, sterk en machtig, machtig in den strijd.

Maar treffender nog is, wat kort daarop plaats grijpt. Aan het altaar wordt voor 't eerst het gansche Lijdensverhaal gezongen. Één priester zingt het verhaal van den Evangelist; sonoor en laag zingt een tweede de woorden van Hem, die van zichzelf getuigt, dat Hij zachtmoedig en ootmoedig van harte is; een derde zingt de woorden van 's Heeren vrienden of vijanden en daartusschen vertolkt het onzichtbaar opgestelde zangkoor, in de geniale toonzetting van Pothast, de woeste en schuimende kreten van het bloedeischend Joodsche volk.

Daar is iets — qu'on me passe le mot — dramatisch in de wijze, waarop die uitvoering te Rolduc geschiedt, iets dat machtig ontroert, dat schokt en kil maakt door het schril wisselen van milde droefheidsstemmingen en helle hatelijkheden.

Hoe snijdend klinkt die hoonende eisch: «Crucifigatur!» Wat blinde haat in dat onvergeetlijk wild uitgekreten: Barabbam!» Hoe zielversteenend die vreeselijke zelfvervloeking: «Sanguis ejus super nos et super filios nostros!»

Ja, dat zijn rijke momenten.....

Maar, zouden die vele jeugdige christenmannen, welke die vertolking van het heiligst Lijden en Sterven dan aanhooren, daarvan innig voelen en scherp beseffen de verheven waarde en onschatbare beteekenis?.....

Daar zijn er, en niet weinigen, wier reine zielen trillen van liefde en geluk bij iedere bede, bij iederen jubelklank, bij iederen zang, ten-hemel-opgezonden tot God ot Zijne heiligen. Zij zijn die uitverkorenen, die nauwelijks gekwetst werden door bekoring of verleiding, die, geurige bloemen gelijk, bloeien bepareld door den dauw der goddelijke genaden.

Daar zijn er, die gestreden hebben den strijd tegen het giftig monster, dat met drie grijnzende koppen — duivel, wereld, vleesch — telkens en telkens den aanval vernieuwt; die gevoeld hebben hoe zwaar en hoe moeilijk 't is te blijven goed en braaf en te bevechten den triomf over het kwade; die, dank degelijke opvoeding en gezonde principen, gebleven zijn op den weg, aan welks einde fonkelt de ster van eeuwig geluk of die, soms afgedwaald, moed en kracht hadden op dien wegdes-heils terug te keeren. De strijd heeft hen gehard; het serene en teere verdween in hen; vooral voor krachtige klanken en scherpe kleuren hebben zij gevoel nog.

En zou er nooit iemand zijn die zijn heerlijke jeugd meende te moeten verloochenen; die zich door den vrijheidszin en genotzucht van velen der wereld liet verleiden en vaak, heel vaak weg dwaalde van de ware baan, en die, niet dan schoonvoe-

tend, aarzelend en met tegenzin, toegaf aan den rusteloozen drang van ouders en leermeesters, en dan terugkeerde in het spoor van plicht en deugd? Zijn gevoel voor godsdienst is jammerlijk verzwakt. Wel machtig moet de impressie zijn om hem nog te ontroeren.

Dat voor die allen, die heerlijk-reinen, en die immer-strijdenden en die altoos-zwakken de indrukken verschillen, welke onze kerkelijke plechtigheden op hen maken, is klaar als kristal. Maar zeker kan beweerd worden dat geen, zelfs van deze laatsten, totaal gevoelloos, totaal koud blijft. De onverschilligheid in woord en daad is niet immer uiting van onverschilligheid in de innigheid van het gemoed. En veel wat gezegd en gedaan en geschreven wordt, is..... valsch en ongemeend, doch geschiedt door ellendige zucht naar, wat men pleegt te noemen «aanstellerij.»

Niet denkbaar is 't dat de jonge man, die, weken achtereen, zooals te Rolduc in den heiligen Vastentijd, in preek en meditatie, vaak schitterend door taal en voordracht, dat machtig mysterie van Golgotha heeft hooren verkondigen, het Lijden des goddelijken Meesters in felle kleuren heeft zien malen — kil en ongevoelig zou blijven op dagen als Palmzondag, als Witten Donderdag en vooral Goeden Vrijdag.

Witte Donderdag, als de Kerk in heerlijke vreugd jubelt over het onschatbare Pand-van-Liefde, dat de verlossende Godmensch naliet aan de Hem getrouwen; als het altaar één hel-gele lichtgloed is, waarin glanzen rijke en kostbare misgewaden; als het paars, kleur van rouw en smart, aan het kruis vervangen is door het wit, kleur van vreugd en vlekkeloosheid; als door krachtige orgeltonen en zwaar klokgelui en zilveren bellenklanken begeleid, de magistrale woorden van het Gloria in excelsis Deo galmen langs de trotsch oprijzende kolommen en muren, die van zooveel eeuwen liefde en trouw en vereering getuigen kunnen; als dichte wierookwolken, tusschen de kleurige lichtbundels, die de zon werpt door de gebrande glazen, opwaarts kronkelen; als na het Gloria het orgel zwijgt en zwijgen zal tot den morgen van Zaterdag; als allen, leeraren en leerlingen beklimmen de treden van het Kerkkoor en onder het hooggewelf ontvangen in hunne harten, Jezus den liefdevollen; als na die, immer zoo treffende, algemeene Communie blijde klinkt de liefelijke vreugdezang:

Je l'ai trouvé, le seul objet que j'aime,
Je l'ai trouvé, je ne le quitte plus.
Il est à moi, c'est mon seul bien suprême;
Je l'ai trouvé! Mon coeur dit: c'est Jésus!

als ten slotte in den gedekten kelk onder de tonen van die onvergelijkelijk-schoone hymne des heiligen Aquiners: Pange lingua, gloriosa, de Redder der Menschen, Wiens graf heerlijk zijn zal, geleid wordt naar de sombere rustplaats in de crypta, om daar den ganschen dag aanbeden te worden en vereerd en gedankt — wie in die oogenblikken niet warm wordt in zijn ziel, niet getroffen wordt door zoo zinrijke herdenking van zoo overweldigende momenten uit het Leven van den Christus, wie dan niet voelt, hij is niet waardig Christen zich te noemen.

En dan Goede Vrijdag! Die diepe smart, die snijdende droefenis in alle ceremoniën, dat passieverhaal van Sint Joannes, die lange reeks van beden voor allen, die op deez' aarde leven of leefden, ook voor hen, wier vaderen eens krijschten het wreede «Crucifige, crucifige eum;» dan die vereering van het Kruis, terwijl op wonderschoone muziek klinken de vragen van den lijdenden Jezus: «Mijn volk, wat heb Ik u misdaan? Wat heb Ik meer u kunnen doen» waarop een koor in onvergeetlijke klanken een kreet van ontferming doet hooren: Agios, o Theos, agios ischyros, agios athanatos, eleison imas; en eindelijk die Missa praesanctificatorum, nadat, onder den zang van den hymne Vexilla Regis prodeunt de Kelk met de H. Eucharistie is teruggebracht uit de crypte op het hoofdaltaar; ten laatste, in den middag, als de zon drie uren gedaald is langs de hemelhogen, die innige beden van den H. Kruisweg, met dien roerenden zang: Stabat Mater Dolorosa, waarna de vereering van den kostbaren reliek des door-goddelijk--bloed gewijden houts! Hoe zinrijk, die ceremoniën! Hoe intenser doen zij waardeeren de smart van Golgotha, de Liefde van Hem, die in die smart ons verloste!....

* * *

Indrukwekkend werden ook de andere kerkelijke feesten te Rolduc gevierd.

Ik noem Allerzielen. En bij een ieder, oudleerling en leerling, rijst in den geest de Abdijkerk met haar rijk rouwgewaad; haar duisternis, gestoord door gele plekken van gasvlammen en waskaarsen; haar treurdennen, zoo keurig brekend het egaalzwart; de breede, donkere slingers, neerdalend uit de hooge gewelven en vastgehecht aan de massieve kolommen. Bij eenieder klinken weer na in de ooren, die doffe, diep-droevige tonen van het:

Au fond des brûlants abîmes,
Nous gémissons, nous pleurons;
Et pour expier nos crimes
Loin de Dieu, nous y souffrons.
Hélas, Hélas
Feu vengeur de tes victimes
Les pleurs ne t'éteindront pas.

Ik noem Onbevlekte Ontvangenis. En terstond rijst het beeld van het kerkkoor, zooals 't was des avonds gedurende het plechtig Lof, toen

De kapel in 't veld.

het hoog-altaar hel-glansde in stroomen van licht, uitstralend uit honderden lampjes, die zich hoog opslingerden langs bogen en gewelven.

Ik noem Pinksteren. En een ieder herinnert zich hoe in den vroegen morgen reeds, bij het ontwaken, het invitatorium veranderd werd naar het karakter van den hoogen feestdag en geen Benedicamus Domino, maar Emitte spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terrae gebeden werd; hoe rijk en sierlijk het altaar getooid was, waaraan op hoog-plechtige wijze het H. Misoffer gecelebreerd werd; hoe lange schaar van acolythen de in de rijkste gewaden gehulde priesters daarbij assisteerden; hoe na de consecratie, in schoone regelmaat, vier wierooksvaten geslingerd werden, hoog-op, uitstuwend telkens geurige dampen, die ommezweefden altaar en monstrans; hoe ten slotte des Geestes nederdaling herdacht werd in het lied:

Sur les Apôtres assemblés
Lorsque le Saint-Esprit vint descendre,
Les éléments furent troublés;
Un vent soudain se fit entendre
Devant Dieu marche la terreur,
Quand il veut instruire la terre;
Et pour signal de sa grandeur,
Il a le bruit de son tonnerre.

Ik noem de Meimaand. En een ieder hoort weer klinken in de ooren al die liefelijke Mariazangen, bij Mis en Lof en avondgebed gezongen; ziet weer in den geest na den avondmaaltijd die breede, dichte schare kinderen van Maria voor haar beeld, door een schat van bloemen omgeurd, nederknielen; herdenkt die heerlijke wandeling op de Zondagavonden door gouden korenvelden, in frissche avondlucht naar het arm kapelletje met het oud Moeder-Godsbeeld, die rijke, naïeve liederen, daar in Gods grootsche natuur gezongen; herinnert zich dien langen pelgrimstocht naar Schaesberg, de bede dan in den vroegen morgen om een schoonen dag: donne, donne, donne-nous un beau jour, de tientjes en liedjes gebeden en gezongen voor Kruisen en Beelden langs den golvenden en krommenden weg, de H. Mis in die kleine kapel daarboven op den heuvel, met de heerlijkste natuur rondom, silhouetten van dorpen in het ver verschiet, groen en goud van boomen en bloesem alom, waarheen het oog zich richtte, daarna dat landelijk ontbijt in het frissche gras onder hooge stammen, en eindelijk dien blijden terugtocht naar Rolduc, waar «het genot van grand congé» de belooning was voor de schoone daad der Maria-vereering.

Ik noem het H. Sakraments-feest. En een ieder denkt onmiddellijk aan dien schitterenden feestdag met den Koning der Koningen van Rolduc naar Kerkrade's kerk. Wat stichtende tafereelen dan op die groote heirbaan, in de vrije, heerlijke na-

De kapel van Schaesberg.

tuur: die tallooze vromen, neergeknield op den harden grond, prevelend den Rozenkrans; die eenvoudige, naieve versieringen met kaarsen, bloemen en linten in de vensters der vaak schamele woningen, die lange rijen jongen en ouden, armen en rijken, priesters en leeken, vooraf gaande den Christus, die, gedragen in gouden monstrans, omgeurd

wordt door witte wierookwolken opgestuwd uit acht hoog-opgeslingerde wierooksvaten. Dan die zegen op de dorpsgrens, vóór het hulpaltaar, overwelfd door oude, bonte boomkruinen en hellichtend in fellen zonneglans. Eindelijk die intrede in de kerk van Kerkrade, waar dan dat majestueuze Te Deum, door vierhonderd stemmen gezongen, machtig opbruiste tot den Troon van genade.

* * *

Ach, hoe heerlijk zijn al die herinneringen! Wat gloeit 't weer in ons gemoed, nu al die rijke momenten uit het verleden weer gevoeld en doorleefd worden. Ja, nu wij verre er van zijn, nu waardeeren wij beter nog; nu zien wij beter en scherper wat die tijd van vroeger was, vergeleken bij het heden met het kille proza van het wereldleven, waarin eerzucht en winstjacht het verstand afmatten, maar, o zoo weinig, het hart tot sneller, krachtiger slag geprikkeld wordt.

Wat stemde in Rolduc alles tot eerlijken godsdienstzin! Daar kon men voelen, wat genot bidden is, hoe onmeetlijk wijd het spirituëele leven staat boven het materiëele leven, het leven-van-de-wereld.

«La plus belle face de Rolduc, son plus beau côté, c'est celui par lequel Rolduc regarde le ciel.» Dat schreef Neujean in 1868 in zijn geestdriftige «Notice Historique sur l' Abbaye de Rolduc.» Dat is een onwrikbare waarheid. Zij vooral kunnen haar waardeeren, die het «Adieu Rolduc, séjour de mon enfance» gezongen hebben en nu ondervinden, hoe weinig de wereld stemt tot waarachtig besef van 'smenschen hooge roeping....

* * *

La religion à la base — dan, Rolduc, rust gij op graniet en eeuwen kunnen komen en verdwijnen, gij zult staan, onwrikbaar, roemrijk, glanzend.

Le religion au centre — dan zullen dichte drommen stoere mannen, als onversaagde kruisridders, immerdoor voortstroomen uit uw breede poorten over St.-Willebrord's land, strijdend, biddend, leerend.

La religion à la cime — dan zal het kruis, dat straalt op uw torenspits zijn en blijven een

De groote processie naar Kerkrade.

De groote processie naar Kerkrade.

zegenteeken voor u, voor de landen van Geul en Maas, ja voor gansch het heerlijk zich ontwikkelende Neerlandia Catholica.

QUOD FAXIT DEUS!....

ADR. VAN ROOIJ.

Onderstaande Leerlingenlijst uit Rolduc in Woord en Beeld van begin 20e eeuw is in het boek ROLDUC 1843-1943, verbeterd en aangevuld met de verblijfstijden op Rolduc. Dit Jubileumboek is door de administratie van Rolduc's Jaarboek uitgegeven in 1948. Op deze CD is na het album "Rolduc in Woord en Beeld" dit boekwerk eveneens in zijn geheel opgenomen.

Naamlijst der Leerlingen van Roldur van 1843 tot 1901.

A.

Arets Philippus, Oirsbeek, 1843
Alberighs Herman, Geulle, 43
Aerts Gerard, Beesel, 43
Adenaw Hend., Aken, 44
Arets Fr., Nieder-Bardenberg, 44-45
Ariëns Victor, Den Haag, 45-46
Andrien Jan, Keulen, ,,
Adolph Frederik, Keulen, 46-47
Aldenhoven August, Zons, ,,
Aldenhoven Edmond, Zons, ,,
Alsdorf Jan, Heerlen, ,,
Auweiler Jozef, Lachem, 48-49
Andereya Rudolf, Gelder, ,,
Aymans Herman, Reppelen, ,,
Auweiler Frederik, Lachem, ,,
Andries Jan, Aldegund, 50-51
Anderheggen Frans, Roermond, ,,
Ackermans Leon., Vaasrade, 51-52
Arntzen Eduard, Südlohn, 52-53
Andris Edmond, Gilly, ,,
Ackermans Lod., Vaasrade, ,,
America Jacob, Vaasrade, 53-54
Ariëns Karel, Meerssen (P. U.), ,,
Ariëns Eugenius, Roermond, ,,
A Campo Hend., Hulsberg, ,,
Ackermans Victor, Vaasrade, ,,
Alsdorf Jozef, Heerlen, 54-55
Andris Camillus, Gilly, ,,
Andries Karel, Aldegund, ,,
Auweiler Karel, Lachem, ,,
Albrechts Karel, Eijsden, ,,
Aerts Louis, Vierlingsbeek, 55-56
Adenaw Jozef, Aken, ,,
Arntz Willem, Millingen, ,,
Ackermans Clem., Vaasrade, 56-57
Albert Herman, Vallendar, ,,
Alberts Alfons, Gulpen, 57-58
Albrecht Gustaaf, Willich, ,,
Ackens Karel, Kerkrade, 58-59
Arnheimer Willem, Bittbourg, ,,
Amya Piet., Herdecke, ,,
Albert Piet., Vallendar, 59-60
Alberdingk Thym Jan, Amsterd., ,,
Austen Gerard, Slenaken, 61-62
Augersbach Jan, Dusseldorf, ,,
America Hend., Vaasrade, ,,
Achterberg Jozef, Venloo, 62-63
Arnolds Mathias, Keulen, 63-64
Assion Frederik, Neuenkirchen, ,,
Arits Mathias, Stamproy, 64-65
Aldenhoven Frans, Coblenz, ,,
Asselberghs Victor, Venray, 65-66
Ackens Gustaaf, Kerkrade, 66-67
Alberdingk Thym Fr., Amsterd. ,,
André Hendrik, Parijs, 68-69
Alberts Emile, Gulpen, ,,
Aloffs Hendrik, Hoensbroek, ,,
Ariëns Theodorus, Utrecht, 69-70
Albers Jozef, Fredebourg, 70-71
Ariens Alfons, Utrecht, ,,
Arkestein August, 's Bosch, 71-72
Asselberghs Hend., Venray, 72-73
Albert Hendrik, Vallendar, ,,
Albers Hendrik, Lithoyen, ,,
Alberts Jules, Gulpen, ,,
Adams Mattheus, Heel, ,,
Allofs Jozef, Arcen, 73-74
Althoff Jan, Haarlem, ,,
Arnoldts Oscar, Sittard, ,,
Albers Willem, Grave, ,,
Angenoort Otto, M-Gladbach, ,,
Achterbergh Leopold, Geldrop, ,,
Anderheggen Piet., Roermond, ,,
Adriaens Eugenius, Diest, 74-75
Anderheggen Hub., Roermond, ,,
Alberdingk Thym Kar., Amst. 75-76
Albert Karel, Vallendar, ,,
Arntz Lambert, Utrecht, ,,
Adriaansens H., Hontenisse, ,,
Arnoldy Const., Sidemponang 76-77
Arnoldy George, Siboga, ,,
Ackermans Willem, Driel, ,,
Arnoldts Jozef, Sittard, 77-78
Arnold Christiaan, Gulpen, ,,
Ariens Lodewijk, Utrecht, ,,
Ackermans Hubert, Tilburg, ,,
Ackermans Leo, Roermond, ,,
Arkesteyn Gustaaf, 's Bosch, ,,
Arnoldts Ferdinand, Sittard, 78-79
Ament Jan, Stamproy, ,,
Asselbergs Willem, Bergen-op-Zoom, 79-80
Arnoldts Jan, Sittard, 81-82
Albers Willem, Grave, 82-83
Ansems Jan, Dussen, ,,
Aldeweireldt Ed., IJzendijke, 83-84
Appelman Nic., Hem (bij Hoorn), ,,
Anderheggen Fr., Roermond, 84-85
Arts Antoon, Budel, 85-86
Alberts Jozef, Kerkrade, 86-87
Arts Antoon, Arnhem, ,,
Anderheggen Ern., Uerdingen, ,,
Anderheggen W., Uerdingen, ,,
Ackermans Jozef, Roermond, 87-88
Attout Leo, Châtelet, ,,
Adriaansens Al., Hontenisse, 88-89
Arntz Roland, Kleef, 88-89
Arntz Jan, Millingen, ,,
Alberts Frans, Kerkrade, 89-90
Anderheggen Louis, Roermond, ,,
Abels Theodorus, Utrecht, 90-91
Ackens Otto, Kerkrade, ,,
Asselbergs C., Bergen-op-Zoom, ,,
Albers Alfons, Londen, 91-92
Ariens Karel, Arnhem, ,,
Arntz Stephanus, Millingen, ,,
Arts Gerard, Ottersum, ,,
Alkemade Corn., Noordwijk, 93-94
Alsdorf Laurens, Heerlen, ,,
Amand Gustaaf, Amsterdam, ,,
Arts Piet., Horst, ,,
Arntz Jul., Millingen, ,,
Alberts Alfons, Gulpen, 94-95
America Victor, Valkenburg, ,,
Arntz Willem, Millingen, ,,
Abels Jan, Utrecht, 95-96
Adriaansens Gijsb., Walsoorde, ,,
Alberts Piet., Venloo, ,,
Amiot Victor, Leiderdorp, ,,
Adams Piet., Beegden, 96-97
Alsdorf Mattheus, Heerlen, ,,
Anderegg Willem, Mill, ,,
Anderegg Jan, Mill, ,,
Aldeweireldt Eug., IJzendijke, ,,
Appelboom Frederik, Bergen-op-Zoom ,,
Asselbergs Bernard, ,, 97-98
Asselbergs Jozef, ,, ,,
Asselbergs Laurens, ,, ,,
Austen Gerard, Slenaken, ,,
Alsdorf Arnold, Heerlen, 98-99
Anderegg Jozef, Mill, ,,
Asselbergs Jozef, Breda, ,,
Alberts Karel, Kerkrade, 99-1900
Anderegg Fr., Vierlingsbeek, ,,
Arntz Nicolaas, Millingen, ,,
Absil Theodorus, Kerkrade, 1900-01
Alberts Eduard, Kerkrade, ,,

B.

Baggen Hendrik, Geleen, 1843
Bauer Hendrik, Nieuwenhagen, ,,
Baert Jan, Holset, ,,
Beunen Jan, Ohe en Laak, ,,
Breijen Theodorus, Havert, ,,
Baur Antoon, Aken, ,,
Beckers Frans, Aken, ,,
Brouwers Willem, Margraten ,,

Brock Hendrik, Aken, 1843
Biermans Jozef, Vlodrop 44-45
Bastings Piet., Maastricht, ,,
Bongaerts H., St. Odilienberg, ,,
Bogen Lodewijk, Keulen, ,,
Beltjens Karel, Sittard, ,,
Bleijenheuft Mattheus, Neau, ,,
Berden Jacob, Broekhuizen, ,,
Bouwkens L., Maastricht, ,,
Broens Piet., Steijn, ,,
Busch Jan, Susteren, ,,
Becker Hendrik, Wijck, ,,
Beckers Arnold, Oirsbeek, ,,
Bimmermann Jacob, Kleef, ,,
Baltussen Gerard, Horst, 45-46
Bemelmans Jan, Maastricht, ,,
Brandt Leonard, Neau, ,,
Bemelmans Lodewijk, Hulsberg, ,,
Bosch August, Maastricht, ,,
Büttgenbach Frans, Kerkrade, ,,
Beckers Lodewijk, Kerkrade, ,,
Brocke Victor, Keulen, ,,
Bernegau Bened., Rheinberg, ,,
Borstenbley Willem, Aken, ,,
Berger Frederik, Gerderath, ,,
Breuer Adolf, Keulen, ,,
Breuer Jozef, Keulen, ,,
Berben Hendrik, Meeswijk, ,,
Beckers Piet., Stevensweert, ,,
Bovens Leonard, Maashees, 46-47
Borkelmans Hubert, Roermond ,,
Bury Hendrik, Maastricht, ,,
Becker Mart., Niederbardenberg, ,,
Baur Bernard, Aken, ,,
Breuer Guernard, Giesenkirchen, ,,
Bernegau Karel, Rheinberg, ,,
Bercks Jozef, Hunshoven, ,,
Brandenburg Karel, Osnabruck, ,,
Brouwers Hubert, Schaarn, ,,
Bury Antoon, Maastricht, ,,
Baert Hubert, Roermond, 47-48
Backhuis August, Roermond, ,,
Brückmann Christiaan, Mulheim, ,,
Bercks Frans, Hunshoven, ,,
Bodewig Emile, Keulen, ,,
Beckers Adolf, Well, ,,
Bongaers Hubert, Roermond, ,,
Berents Antoon, Maastricht, 48-49
Beckers Gabriel, Oirsbeek, ,,
Baumann Baudouin, Kleef, ,,
Bayer Karel, Richardshoven, ,,
Bless Jan, Mehr, ,,
Berger Jan, Roermond, ,,
Billekens Gerard, Sevenum, 49-50
Bos Gijsbert, Grubbenvorst, ,,
Becker Antoon, Haselunne, ,,
Bothe Max., Stedingmuhle, ,,
Baertmans Hubert, Maastricht, ,,
Benyssen Leonard, Horst, ,,
Baertmans Willem, Maastricht, ,,
Boost Emile, Heerlen, ,,
Bohnen Gerard, Susteren, 50-51
Bruckwilder Reinier, Kleef, ,,
Burwinkel Frederik, Denklage, ,,
Beulke Karel, Siegen, ,,
Bohnen Lodewijk, Crefeld, 50 51
Brill Albert, Bilstein, ,,
Brüning Jozef, Brakel, ,,
Bücken Leonard, Aken, ,,
Bücklers Herman, Dulken, ,,
Beys Jan-(Bapt.), Nederweert, 51-52
Brocke Gerard, Olpe, ,,
Bartmann Herman, Keulen, ,,
Bartmann Frans, Keulen, ,,
Beekman Albert, Bergen-op-Zoom, ,,
Bollen Jan, Maastricht, ,,
Bots Albert, Helmond, ,,
Brehmen Jozef, Kerkrade, ,,
Baumann August, Bislich, 52-53
Beckmann Jozef, Wezel, ,,
Boucher Hugo, Bieleveld ,,
Boucher August, Bieleveld, ,,
Breuer Andreas, Bonn, ,,
Burggraeff Reinier, Frei-Aldenhoven, ,,
Bouchette Jozef, Dedenbourg, ,,
Bemelmans Jacob, Grondsveld, ,,
Beelen Jan, Nederweert, ,,
Bauduin Otto, Maastricht. 53-54
Barts Jan, Dusseldorf, ,,
Bertoldy Jan, Mulheim, ,,
Breidenbach Theod., Opladen, ,,
Becker Jozef, Fredebourg, ,,
Bibon Eduard, Rudesheim, ,,
Breuer Jules, Aken, ,,
Broich Theodorus, Königshofen, ,,
Bohnen Eduard, Crefeld, ,,
Blanchemanche Eugenius, Maastricht, ,,
Bemelmans Jan, Berg-en-Terblijt, ,,
Bieger Hendrik, Dusseldorf, ,,
Brunsbach Jozef, ,,
Beckers Hendrik, Gulpen, 54-55
Beckers Frans, Mannheim, ,,
Berentzen Jozef, Haselunne, ,,
Bieger Hendrik, Huckingen, ,,
Brückmann Otto, Mulheim, ,,
Bellesheim Hugo, Montjoie, ,,
Braam Antoon, Middelward, ,,
Bachelier Emile, Maastricht, ,,
Baggen Piet., Amstenrade, ,,
Boots Leopold, Amby, ,,
Batta Hendrik, Maastricht, ,,
Boers Jan, Oirlo, ,,
Billekens Martinus, Sevenum. 55-56
Bartscher Arnold, Rietberg, ,,
Baur Jan, Adenau, ,,
Berken Frans, Balve, ,,
Bremm Hendrik, Schweich, ,,
Brüll Lodewijk, Paderborn, ,,
Becker Maximiliaan, Weiden, ,,
Beys Hendrik, Nederweert, 56-57
Besselich Antoon, Wittlich, ,,
Brockhoff Philippus, Essen, ,,
Bovendeerdt Hubert, Sittard, ,,
Baumeister Theodorus, Bontenbroich, ,,
Bertram Jozef, Epen, 57-58
Block Hugo, Essen, 57-58
Borgmann Gerard, Rees, ,,
Beckers Karel, Wisfeld, ,,
Bilden Piet., Eschweiler, ,,
Bemelmans Hubert, Maastricht, ,,
Blezer Hubert, Margraten 58-59
Bollen Theodorus, Blerick, ,,
Beltjens Hendrik, Sittard, ,,
Bachem Jules, Muhlheim, ,,
Biederlack Christoffel, Greven, ,,
Broicher Piet., Lange, ,,
Beckmann Frans, Wesel, ,,
Bommers Jan, Strump, ,,
Brocke Oswald, Olpe, ,,
Brörmann Karel, Oster-Cappeln, ,,
Baetings Antoon, Veghel, 59-60
Baetings Lodewijk, Veghel, ,,
Billekens Jan, Sevenum, ,,
Bogaers Alfons, Helmond, ,,
Beckers Adolf, Bocholtz, ,,
Beckers Nicolaas, Noorbeek, ,,
Böger Alexander, Alfhausen, ,,
Bongartz Herman, Beberich, ,,
Bothe Jan, Den Haag, ,,
Bogaers Egidius, Helmond, ,,
Boosten Egidius, Maastricht, 60-61
Brouwers Willem, Margraten, ,,
Blanchemanche Alfred, Maastricht, ,,
Bauchmüller Nicolaas, Düren, ,,
Bielders Eduard, Amsterdam, ,,
Bielders Hendrik, Amsterdam, ,,
Boesmans Jan, Maastricht, 61-62
Beys Reinier, Nederweert, ,,
Brouwers Alfons, Eysden, ,,
Becker Frederik, Morbach, ,,
Beckhaus Max., Stadtlohn, ,,
Beguin Eugenius, Venloo, ,,
Bartholomeus Hendrik, Maastricht, 62-63
Bongers Jan, Weert, ,,
Bauduin Albert, Maastricht, ,,
Boumans Hendrik, Kunrade, ,,
Blaeser Jules, Trier, ,,
Becker Ernest, Morbach, ,,
Berna Antoon, Frankfort, ,,
Böllert Ernest, Duisburg, ,,
Bovendeerdt Hubert, Sittard, ,,
Baumans Hubert, Mechelen, ,,
Beugels Jozef, Opperen, 63-64
Bischops Jan-Jozef, Heerlerheide, ,,
Bender Eduard, Daun, ,,
Blank Paul, Monheim, ,,
Brauwer Otto, Pannesheide, ,,
Bothe Arnold, Den Haag, ,,
Beaujean Eugenius, Luik, 64-65
Becker Eduard, Maastricht, ,,
Becker Koenraad, Greven, ,,
Becker Willem, Maastricht, ,,
Blesch Karel, New-York, ,,
Boucher August, Baltimore, ,,
Beckers Jan, Noorbeek, ,,
Boots Frans, Venloo, ,,
Boumans Hubert, Voerendaal, ,,
Bothe Antoon, Den Haag, ,,

Beelen Herman, Weert, 65-66
Biesenbach August,
St. Antonio (Texas) „
Berg Martinus, Gereonsweiler, „
Braun Frederik, Walhorn, „
Bolsius August, 's Bosch, „
Berkens Jacob, Venray, 66-67
Bongers Lambert, Beesel, „
Bergstein Aloysius, Kerkrade, „
Bremer Rodolf, Bottrop, „
Bötzkes Hendrik, Breijel, „
Beurskens Jan, Beesel, 67-68
Bloem Jozef, Heerlen, „
Bauduin Mattheus, Maastricht, „
Bauduin Arnold, Duisburg, „
Beenen Hendrik, Emmerich, „
Blissenbach Koenr., Ereshoven, „
Bax Jan, Rotterdam, „
Bolsius Victor, 's Bosch, „
Boshouwers Lambert, Wijlre, „
Boshouwers Frans,
Hoensbroek, 68-69
Brassen Jozef, Menneckrath, „
Brücker Jan, Hönnepel, „
Borgers George, Parijs, „
Bücklers Herman, Ahrweiler, „
Batta Jozef, Maastricht, „
Baggen Jan, Amstenrade, „
Bauduin Jozef, Maastricht, „
Batta Emile, Maastricht, „
Bloemarts Paul, Gennep, 69-70
Bloemarts August, Gennep, „
Bemelmans Eduard, Schimmert, „
Bemelmans Hubert, Epen, „
Brewers, Arnold, Horbach, „
Bierman Karel, Vrasselt, „
Berger Jozef, Crefeld, „
Barendtszen Willem, Tubbergen, „
Breukers Jan, Heijthuizen, „
Bloem Alfons, Heerlen, 70-71
Bogaers Piet., Helmond, „
Baggen Paul, Amstenrade, „
Bosch van Drakestein Hendrik,
Zutphen, „
Boshouwers Jozef, Hoensbroek, „
Beckers Hubert, Nuth, „
Bruinsma Jozef, Leeuwarden, „
Beekmans Ernest, Tegelen, „
Bogaers Jozef, Helmond, „
Baggen Paul, Amstenrade, 71-72
Bongartz Ferd., Herzogenrath, „
Bonati Frans, Fritzlar, „
Boucneau Lodewijk, Brussel, „
Becker Jan, Fredeburg, „
Bergstein Piet., Kerkrade, „
Beelen Jacob, Beesel, 72-73
Bauduin Willem, Maastricht „
Beckers Mattheus, Hulsberg, „
Bouvij Antoon, Amsterdam, „
Baulig Frederik, Aken, „
Biederlack Hendrik, Rotterdam „
Beckers Willem, Maasbracht, „
Bock Bruno, Borcette, „
Beckers Willem, Montfort, 73-74
Bertrams Jan, Roermond, „
Boonen Leonard, Neer, 73-74
Beckers Nicolaas, Sittard, „
Beusmans Karel, Aken, „
Beusmans Frans, Aken, „
Bretherton Jozef, Liverpool, „
Bretherton Arthur, Liverpool, „
Bonehill Emile,
Marchienne-au-Pont, „
Bonehill Gustaaf,
Marchienne-au-Pont, „
Beukers Jan, Schiedam, „
Burghoff Emile, Roermond, „
Buisrogge Jacob, Hontenisse, 74-75
Brandenbusch Frederik, Essen, „
Bardenheuer Laurens, Morsbach, „
Borret, Jozef, Asten, „
Begheijn Arthur, Sas-van-Gent, „
Baring Willem, Wadgassen, „
Baijer Willem, Eilendorf, „
Bemelmans Jozef, Ulestraten, 75-76
Boshouwers Jozef, Wijlre, „
Beckers Caspar, Bocholtz, „
Breuning Hendrik, Juchen, „
Bemelmans Edmond, Maastricht „
Beaumont Antoon, Geleen, „
Becker Antoon, Mook, „
Bartels Hendrik, Venloo, 76-77
Bosch Gustaaf. „
Barros August, Tersana, „
Banning Pius, Vught, „
Beckers Leo, Nuth, „
Becker Ferdinand, Mook, „
Brewers Jan, Horbach. „
Bardenheuer Hend., Morsbach, „
Berden Willem, Blerick, 77-78
Bloem Eugenius, Heerlen, „
Bollen Piet., Maastricht, „
Brune Noël, Meerssen (Rothem), „
Berger Willem, Simpelveld, „
Brand Jozef, Wijlre, „
Beckers Hendrik, Schinnen, „
Brouwers Hubert, Maastricht, „
Beckers Gabriel, Sittard, „
Beukers Jan, Schiedam, „
Benders Jozef, Kunrade, „
Beuijssen Hendrik, Horst, „
Beckers Jan, Sittard, „
Blaesius Jan, Hetzerath, „
Busch Herman, Gouda, „
Busch Herman, Utrecht, „
Bloemen Frans, Venlo, 78-79
Bonhomme Willem, Maastricht, „
Bardenheuer Hubert, Morsbach, „
Biebuijck August, Rheims, „
Bianchi Jozef, Gorichem, „
Beukers Arnold, Schiedam, „
Bloem Ferdinand, Amsterdam, „
Brand Hendrik, Maasbree, „
Buysen Lodewijk, Roosendaal, „
Beuken Willem, Heerlen, „
Bolsius Frans, Roermond, 79-80
Buss Gustaaf, Sögel, „
Beckers Jozef, Sittard, „
Bijvoet Piet., Gemert, „
Bogie Jan, Bingelrade, 80-81
Brune Frans, Meerssen, 80-81
Braun Jan, Winterberg, „
Becker Jules, La Minerie, „
Bloemen Lodewijk, Venlo, „
Beukers Cornelis, Schiedam, „
Bianchi Felix, Gorichem, „
Barendtszen Lod., Tubbergen, „
Biezenaar Jacob, Gouda, „
Biezenaar Jan, Gouda, „
Bosch Andreas, Amsterdam, „
Brouwers Jan, Grevenbicht, „
Breuer Ferd., Bergerhausen, „
Brasseler Hugo, Lobberich, „
Braun Hendrik, Zülpich, „
Braun Piet., Aken, „
Bonhomme Jules, Maastricht, „
Brand Mattheus, Vugt, „
Bijvoet Lodewijk, Overveen, „
Bijvoet Frans, Overveen, „
Bergerhausen Piet, Blatzheim, 81-82
Beukers Willem, Schiedam, „
Beukers Jozef, Schiedam, „
Bink Jozef, Waalwijk, „
Blaisse Alfons, Duiven, „
Blum Frans, Elberfeld, „
Boijmans Hubert, Herbach, „
Breuer Emile, Bergerhausen, „
Broens Leo, Weert, „
Burgers Albert, Thiel, „
Bakker Christoffel, Rotterdam „
Beckmann Frans, Bochholt, „
Bernsen Jan, Weesp, „
Bongartz Jan, Crefeld, „
Billekens Andreas, Weert, 82-83
Billekens Theodorus, Weert, „
Bols Leo, Weert, „
Bongers Frans, Nederweert, „
Boijens Hubert, Sweykhuizen, „
Beukers August, Schiedam, „
Boucqueij Victor, Rijssel, „
Berten Jan, Rotterdam, „
Bleijs Jan, Hoorn, „
Borrenbergen Antoon, Stratum, „
Baggen Henderik, Oirsbeek, „
Becker Jozef, Mook, „
Bollen Martinus, Maastricht, „
Becker Theodorus, Mook, 83-84
Bentein Gustaaf, Cortemarcq, „
Berkelaar Piet, Schiedam, „
Bosch Willem, Schinveld, „
Bovend'eerdt Jan, Berkelaar, „
Breidfeldt Hendrik, Venloo, „
Brouwer Bernard, Hilversum, „
Berger Richard, Viersen, „
Bohnen Leo, Susteren, „
Beukers Eduard, Schiedam, 84-85
Beuijssen Gerard, Horst, „
Blaisse Jozef, Duiven, „
Bontenbroich Andreas, Putz, „
Boulanger Alfons, Eijsden, „
Brouwer Walter, Amsterdam, „
Bertrand Jan, Roclange, „
Brands Alfons, Rotterdam, „
Brans Piet., Rotterdam, „
Bremer Hendrik, Essen, „

Beckers Dominicus, Waubach, 85-86
Beeren Hubert, Heijthuizen, „
Bernegau Caspar, Swolgen, „
Beukers Gerard, Schiedam, „
Bodenstaff Hendrik, Uden, „
Boots Alfons, Cuijk, „
Brabers Jan, Zevenbergen, „
Brabers Piet., Zevenbergen, „
Brounts Paul, Maastricht, „
Beernink Jan, Kampen, „
Backers Jan, Arcen, 86-87
Bartels Leonard, Venloo, „
Bauer Antoon, Zwolle, „
Beckers Gabriel, Waubach, „
Beckers Jan Schinveld, „
Beek Aloysius, Venloo, „
Beguin August, Voorburg, „
Bink Jan, Waalwijk, „
Bollen Thomas, Maastricht, „
Bots Frans, Helmond, „
Brabers Antoon, Zevenbergen, „
Brune Jozef, Rothem, 88-89
Biezenaar Hendrik, Gouda, „
Brauers Jan, Vaals, „
Beckers Eduard, Waubach, 89-90
Beernink Hendrik, Kampen, „
Bemelmans Jules, Maastricht, „
Beukers Karel, Schiedam, „
Beukers Theodorus, Schiedam, „
Boudier Piet., Dordrecht, „
Boijmans Jozef, Schaesberg, „
Brouwers Jacob, Meerssen, „
Brüseker Jan, Amsterdam, „
Bontenakels Emile, Essen, „
Brouwers Adriaan, Rijen, „
Baeten Hendrik, Sevenum, 90-91
Biermans Ernest, Meerlo, „
Bletscher Jan, Amsterdam, „
Brands Jozef, Tilburg, „
Breidfeldt Frans, Venloo, „
Blonden Jozef, Steijn, „
Beunen Piet., Ohe-en-Laak, „

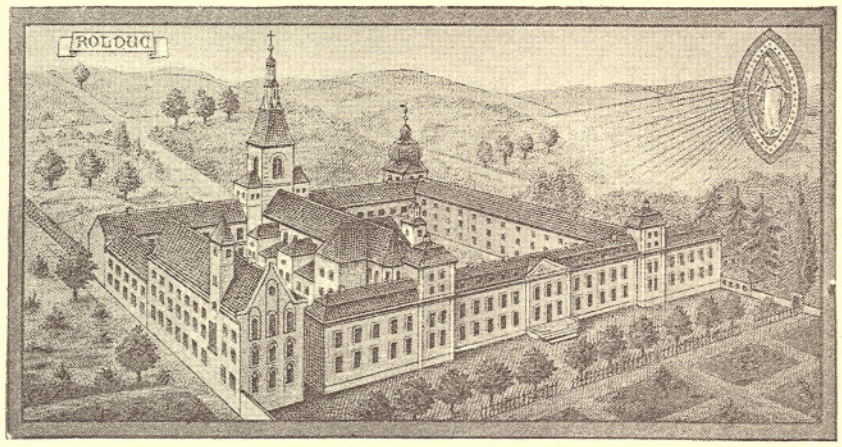

Teekening in vogelperspectief 1891.

Brouwers Jules, Maastricht, „
Bijvoet Antoon, Gemert, „
Bijvoet Medard, Gemert, „
Backhuys Willem, Venloo, 87-88
Baguet Karel, Leuven, „
Beckers Jozef, Spekholzerheide, „
Bellini Frans, Rotterdam, „
Bellini Maximiliaan, Rotterdam, „
Broens Piet., Steijn, „
Bruekers Jan, Nederweert, „
Bruekers Mattheus, Nederweert, „
Brainlage Hendrik, Maastricht, „
Brendel Willem, Nijmegen, „
Blancke Jan, Amsterdam, „
Baert Clemens, Roermond, 88-89
Bauer Hendrik, Zwolle, „
Beckers Frans, Waubach, „
Beckers Jules, Spekholzerheide, „
Berends Ferdinand, Samarang, „
Beukers Antoon, Schiedam, „
Beukers Lodewijk, Schiedam, „
Blanken Hubert, Posterholt, „
Brewers Hendrik, Forsterheide, „
Brüsseler August, Aken, „
Baaten Leonard, Haarlem, 91-92
Bauer Jan, Zwolle, „
Beelen Hendrik, Weert, „
Beeren Hubert, Heythuizen, „
Behrens August, Groningen, „
Bes Jan, Hazerswoude, „
Beukers Frederik, Schiedam, „
Beusmans Jozef, Sittard, „
Bloem Willem, Monnikendam, „
Bonte Clemens, Sinte-Kruis, „
Brom Hendrik, Utrecht, „
Buissink Piet., Gemert, „
Banens Hendrik, Maastricht, „
Bertinchamps Alfred, Marcinelle 92-93
Bertrand Victor, Chatelinau, „
Bloemen Hendrik, Venloo, „
Beukers Arnold, Schiedam, „
Bock Gustaaf, Dusseldorf, „
Bardenheuer Hubert, Aken, 93-94
Beckers Jozef, Waubach, „
Beukers Cornelis, Schiedam, „
Bletscher Herm., Amsterdam, 93-94
Boers Denys, Horst, „
Boers Jozef, Horst, „
Bock Hendrik, Barmen, „
Baptist Willem, Batavia, „
Baert Eugenius, Roermond, 94-95
Baurichter Robert, Enschede, „
Blom Jules, Maastricht, „
Bock Jan, Somborn, „
Bosch Ferdinand, Maastricht, „
Bouman Herman, Breda, „
Besseling Antoon, Den Haag, „
Besseling Bernard, Den Haag, „
Baurichter Willem, Enschedé, „
Bröckers August, Derendorf, „
Baeten Hendrik, Sevenum, 95-96
Besseling Constans, Den Haag, „
Besseling Hendrik, Den Haag, „
Bomert Stephanus, Delfshaven, „
Burgers Adriaan, Leeuwarden, „
Beukers Jan, Schiedam. „
Bruns Jan, Arnhem, „
Batenburg Herman, Soest, 96-97
Batenburg Jan, Princenhage, „
Binck Willem, Leur, „
Bos Constans, Grubbenvorst, „
Brands Hendrik, Tilburg, „
Bücker Theodorus, Almelo, „
Batenburg Piet., Princenhage, „
Bolsius Frans, 'sBosch, „
Backhuys Lodewijk, Venloo, 97-98
Bastings Jan, Vollenhoven, „
Batenburg Antoon, Soest, „
Bloemen Gerard, Oldenzaal, „
Bogaers Hendrik, Helmond, „
Berger Willem, Venloo, „
Betting Marius, Batavia, „
Bomans Jan, Amsterdam, „
Bruns Laurens, Gouda, „
Burgers Constans, Leeuwarden, „
Batta Emile, Maastricht, 98-99
Baudoin Frans, Meester-Cornelis, „
Betting Lodewijk, Batavia, „
Beukers Adriaan, Schiedam, „
Bolsius Emmanuel, 's Bosch, „
Balthazar Joz., Roosendaal, 99-1900
Baltussen Jozef, Rotterdam, „
Bannenberg Hend., Amsterdam, „
Batenburg Jan, Soest, „
Beckers Eugenius, Ambij, „
Berden Willem, Blerik, „
Bloemen Jan, Delden, „
Blom Victor, Maastricht, „
Bocken Clemens, Heerlen, „
Boes Jan, Boxmeer, „
Boes Eugenius, Boxmeer, „
Boes Ferdinand, Boxmeer, „
Bogaers Alfons, Helmond, „
Bolsius Désiré, 's Bosch, „
Bomert Jan, Pasages, „
Bomert Willem, Sliedrecht, „
Bongaerts Lod., Roermond, „
Bots Hendrik, Wilnis, „
Brinkmann Edm., Cloppenburg, „
Brinkmann Berthold, „ „

Broeders Cornelis, Dongen. 99-1900
Broekman Abraham, Utrecht, ,,
Bröcker Jozef, Dordrecht, ,,
Brondgeest Karel, 's Hage, ,,
Baggen Frans, Geleen, 1900-01
Batenburg Leo, Princenhage, ,,
Beckers Leo, Luik, ,,
Begeman Christiaan, Salatiga, ,,
Bemelmans Jan, Oirsbeek, ,,
Blommesteijn Corn., Bodegraven, ,,
Boom August, Alkmaar, ,,
Boom Jan, Alkmaar, ,,
Boom Piet., Alkmaar, ,,
Boonen Mattheus, Kessel, ,,
Boot Hendrik, Leur, ,,
Boumans Willem, Heerlen, ,,
Bretschneider Jozef, Roosteren, ,,
Buckx Jan, Buchten, ,,
Buysen Willem, Roosendaal, ,,
Buysrogge Gijsbert, Kloetingen. ,,

C.

Caris Lambert, Nederweert, 1843
Clocquet Hubert. Roermond, ,,
Coenders Jan, Meerlo, ,,
Cremers Piet., Maashees, ,,
Custers Godfried, Sittard, ,,
Custers Willem, Hoensbroek, ,,
Cleophas Martinus, Venray, 43-44
Cuypers Lodewijk, Heerlen, ,,
Crousen Martinus, Schinnen, ,,
Corneli Frans. Bruchhausen ,,
Coppemath Adelbert, Munster, ,,
Campen Jan, Heel, ,,
Cuipers Jan, Heel, ,,
Canoy Frans, Venloo, 44-45
Crouwers Jan, Sambeek, ,,
Clerx Jan, Kessel, ,,
Claessen Jan, Maastricht, ,,
Conrath Karel, Keulen, ,,
Cleevers Piet., Weert, 45-46
Charôt Jozef, Glehn, ,,
Commans Piet., Ahrweiler, ,,
Coppenrath Alfred, Munster, 46-47
Commer Willem, Uerdingen, ,,
Cremers Constans, Hoensbroek, ,,
Cremers Adolf, Heerlen, ,,
Coenegracht Désiré, Roermond, 47-48
Cöster Robert, Rees, ,,
Custodis Lodewijk, Dusseldorf, ,,
Coenegracht Gustaaf, Maastricht, ,,
Corsten Jan, Oudenbosch, ,,
Cramer Claudius, Fussenich, ,,
Corten Piet., Beek, 48-49
Conzen Jozef, Rondorf, ,,
Conzen Bernard, Rondorf, ,,
Corten Frederik, Beek, 49-50
Cremers Alexander, Hoensbroek, ,,
Colin Karel, Aken, ,,
Canjels Jan, Venloo, 50-51
Cöster August, Rees, ,,
Crone Frans, Coesfeld, ,,
Caris Jan Matthias, Nederweert, ,,
Corten Reinier, Meerssen, 51-52
Claessens Lodewijk, Valkenburg, ,,
Creemers Christiaan, Stamproy, ,,
Cames Willem, Strump, ,,
Christmann Jozef, Munstereifel, ,,
Coppenrath Clemens, Munster, ,,
Coenen Armand, Aken, 52-53
Creuwen Jan, Vaasrade, 53-54
Colen August, Sittard, ,,
Campo Alfred, Opladen, ,,
Coenegracht Alexander, Meerssen, ,,
Corten Jozef, Beek, ,,
Ceesar Frederik, Vechten, 54-55
Cals Bartholomeus, Spaubeek, 55-56
Contzen Karel, Neuhaus, ,,
Contzen Jacob, Nippes, ,,
Cremers Constans, Schinnen, ,,
Claessen Jan, Broeksittard, ,,
Cremers Gerard, Slenaken, 56-57
Cloots Jozef, Hoensbroek, 57-58
Cantador Laurens, Frankfort, ,,
Cohaus Guy, Stadtlohn, ,,
Charlier August, Burvenich, ,,
Cuypers Jozef, Vaasrade, 58-59
Canoy Severin., Baexem, ,,
Corten Reinier, Beek, ,,
Corten Gabriel, ,, , 59-60
Claessen Hendrik, Brunssum, 60-61
Cranen Victor, Roermond, ,,
Cront Alfons, Bocholtz, ,,
Cront Ferdinand, Bocholtz, ,,
Coppenrath August, Munster, ,,
Coppenrath Frans, Munster, ,,
Classen Willem, Crefeld, ,,
Claessen Alfons, Maastricht, 61-62
Crahay Jan, Maastricht, ,,
Copineur Augustinus, Vieille-Montagen, ,,
Cammann Jozef, Schönau, ,,
Crahay Maximiliaan, Maastricht, ,,
Cremers Caspar, Schinnen, ,,
Corsten Jozef, Etgenbusch, ,,
Claessens Jan, Weert, 62-63
Crahay Edmond, Maastricht, ,,
Cloot Piet., Berg en Terblijt, ,,
Clerx Jan, Maastricht, 63-64
Custers Willem, Susteren, ,,
Coenders Felix, Maastricht, ,,
Crabeels Leopold, Antwerpen, ,,
Custers Constans, Ophoven, 64-65
Christan Piet., Graven, ,,
Cloot Jozef, Berg en Terblijt, ,,
Coenders Emile, Maastricht, ,,
Classen Jacob, Aken, ,,
Corbey Alfons, Wittem, ,,
Corbey Hendrik, Wittem, ,,
Chambille Gerard, Maastricht, 65-66
Chorus Alfons, Heerlen, ,,
Conen Jozef, Kerkrade, ,,
Cremers Jacob, Schinnen, 66-67
Canoy Emile, Luik, 67-68
Caselli Lodewijk, Spaubeek, ,,
Cloot Hendrik, Berg en Terblijt, ,,
Collet George, Parijs, ,,
Cikot Cornelis, Gorcum, 67-68
Cools Jacob, Tilburg, ,,
Corten Hendrik, Ulestraten, ,,
Corthals Jozef, Roosendaal, ,,
Canoy Richard, Steyl, ,,
Cloot Emman., Berg en Terblijt ,,
Corten Frans, Beek, 68-69
Cloots Thomas, Geleen, ,,
Colvenbach Jan, Bruhl, ,,
Cramer Patricius, Amsterdam, ,,
Cals Hubert, Sweykhuizen ,,
Coenen Frans, Weert, 69-70
Conrath Karel, Bittburg, ,,
Conrath Bernard, Neuerburg, ,,
Conrath Jozef, Neuerburg, ,,
Claassen Jules, Buer, ,,
Courtheoux Adolf, Aken, ,,
Collaes Isidoor, Sittard, ,,
Crahay Piet., Maastricht, ,,
Cremers Frans. Bingelrade, 70-71
Corten Jozef, Maastricht, ,,
Cremers Paschalis, Schinnen, ,,
Crousen Mattheus, Schinnen, ,,
Cremers Frans, Lottum, 71-72
Clemens Hendrik, Maastricht, ,,
Cremers Willem, Schinnen, ,,
Croon Jan, Maastricht, ,,
Custers Jan, Ophoven, 72-73
Cromme Hendrik, Haselunne ,,
Cremers Gerard, Lottum, ,,
Conijn Everard, Alkmaar, ,,
Corten Frederik, Beek, ,,
Cuijpers Jozef, Roermond, ,,
Caris Hubert, Weert, 73-74
Claessens Mattheus, Stockem, ,,
Coppenrath Max., Regensburg, ,,
Clasen August, Buderich. ,,
Conrath Jozef, Neuerburg, ,,
Claessens Karel, Voerendaal, 74-75
Coolen Godfried, Hunsel, ,,
Cals Hendrik, Sweykhuizen, ,,
Croon Albert, Maastricht, ,,
Cals Jozef, Sweykhuizen, ,,
Coolen Piet., Weert, 75-76
Cambrésy Leo, Gent, ,,
Corr Jules, Aken, ,,
Cramer Jozef, Amsterdam, ,,
Czerwinski Piet., Rotterdam, ,,
Cremers Alfons, Lottum, ,,
Corbey Laur., St. Odilienberg, 76-77
Conijn Adriaan, Alkmaar, ,,
Cornely Piet., Elchenrath, ,,
Czerwinski George, Rotterdam, ,,
Coonen Piet., Ohe en Laak, ,,
Ceunen Jacob, Limbricht, 77-78
Cremers Willem, Schinnen, ,,
Coenen Lodewijk, Weert, ,,
Crousen Willem, Schinnen, ,,
Chorus Arnold, Wurselen, ,,
Corbey Paul, St. Odilienberg ,,
Cornelisse Jan, 's Bosch, ,,
Coppenrath Ger., Amsterdam, 78-79
Coenegracht Alex., Eysden, ,,
Corman Jacob, Vlijmen, ,,
Coolen Piet., Veghel, ,,

Cramer Willem, Fussenich, 79-80
Chambille Hendr., Maastricht, „
Corten Jan, Beek. „
Cornelis Lodewijk, Roermond „
Clercx Roger, Boxtel. „
Claessens August, Sittard, „
Creusen Gerard, Hoensbroek, „
Coolen Martinus, Weert, 80-81
Cromme Herman, Haselunne, „
Cremers Piet., Maashees, „
Croes Alfons, Amsterdam, „
Corbeij Antoon, Wessem, „
Cupers Hendr., Herkenbosch, „
Coumans Jan, Nederweert, „
Chappin Jozef, Limmel, „
Calten Jan, Vlissingen, 81-82
Cremers Jan-B., Wanssum, „
Caroli Hector, Luik, 82-83
Creemers Theod., Stamproy, „
Croes Gerard, Overveen, „
Crombach Jozef, Luik, „
Coolen Leo, Veghel, 83-84
Corten Jozef, Beek, „
Caumanns Theodoor, Putz, 84-85
Coolen Jan, Veghel, „
Corten Gerard, Beek, „
Cremers Jan, Jabeek, „
Cremers Lodewijk, Wanssum, „
Croughs Arn., Stevensweert, 85-86
Colson Alfred, Jupille, „
Casperez Willem, Djokjokarta, 86-87
Corten Reinier, Beek, „
Coenen Gerard, Dremmen, „
Capune Frederik, Aken, 87-88
Cloots Willem, Geleen. „
Camp Frederik, Gouda, 88-89
Cavadino Jozef, Den Haag, „
Collard Jules, Anthisnes, „
Cartel Alfred, Verviers, 89-90
Coenaes Kar., Solo (Soerakarta), „
Coolen Antoon, Helvoirt. „
Cortenbach Frederik, Brussel, „
Cavadino Coenr., Amsterdam, „
Crasborn Jan, Thorn, „
Croonen Antoon, Geisteren, 90-91
Cuijpers Jan, Laurensberg, „
Czerwinski Jozef, Rotterdam, „
Cloots Albert, Londen, „
Crevels Hendrik, Roermond, „
Cals Emile, Sittard. 91-92
Camp Karel, Gouda, „
Canoy Willem, Venloo, „
Claessen Karel, Breda. „
Cloot Leo, Berg-en-Terblijt, „
Coenders Frans, Lottum, „
Collard Hendrik, Anthisnes, „
Coenders Jan, Meerlo, 92-93
Corten Piet., Beek, „
Cremers Jozef, Hoensbroek, „
Carpreau Gerard, IJzendijke, 93-94
Conraedts Piet., Maastricht, „
Cramers Hubert, Thorn, „
Caspers Jules, San Fernando, „
Cavadino Adolf, Zutphen, „
Clocquet Theophile Roerm., 94-95
Corten Hendrik, Ulestraten, 94-95
Coerts Adolf, Uithuizen, „
Clocquet Alfons, Roermond, „
Consemulder Will., Den Haag, „
Claessens Aug., Valkenburg, 95-96
Coerts Jan, Uithuizen, „
Cortvriendt Camillus, Hoek, „
Cortvriendt Florimundus, Hoek, „
Crijns Leo, Maastricht, „
Cammaert Cam., Hoofdplaat, 96-97
Coppes Herman, Venloo, „
Crobach Lodewijk, Oss, „
Camps Martinus, Sittard, 97-98
Camps Theodorus, Sittard, „
Corten Gabriel, Beek, „
Corten Lodewijk, Maastricht, „
Crolla Jozef, Valkenburg, „
Crolla Xaverius, Valkenburg, „
Clercx Herman, Echt, 98-99
Clercx Piet., Boxtel, „
Coovels Gerard, Helmond, „
Cramer Piet., Amsterdam, „
Cuijpers Hubert, Vaals, „
Clercx Leo, Echt, 99-1900
Crespin Leo, Stavelot, „
Clemens Mattheus, Sittard, 00-01
Clemens Leopold, Sittard, „
Coovels Jan, Helmond, „
Corthals Alfons, Roosendaal. „

D.

Dentjens Hendrik, Blerick, 1843
Daelen Jozef, Afden, „
Deutz Jozef, Kerkrade, „
Diederen Barthol., Schinnen, „
Dortants Egidius, Rimburg, „
Drummen Hub., Voerendaal, 43-44
Dassen Leonard, Steijn, „
Dautzenberg Hendrik, Heerlen, „
Debye Leonard, Wijnandsrade, „
Dings Jan, Venloo, „
Dinraths Jozef, Stevensweert, „
De Jacquier de Lompret Ed., Bergen-op-Zoom, „
Dremmen Hubert, „
Dolmans Ferdinand, Puffendorf, „
Disch Herman, Keulen. „
Dreessen August, Simmerath, „
Düngelhoff Hendrik, Venloo, „
De Beer Alfons, Tilburg, „
Drummen Jan-Willem, „
De Mersseman Jan-B., Roermond, 44-45
Dietzenbacher Lamb., Roggel, „
Deutz Dominicus, Kerkrade, „
Drummen Willem, „
Diederen Reinier, Schinnen, 45-46
Debye Leonard, Wijnandsrade, „
Daelen Ignatius, Kerkrade, „
De Borman Karel, Sittard, „
Dapper Emile, Neuss, „
Dünwald Jan. Ingendorf, „
Déjozé Albert. Aken, „
De Negri Clemens, Brunssum, „
De Croes Lambert, Empelen, 45-46
Dunckel Bernard, Broeksittard, 46-47
De Pollaert Eduard. Beesel, „
Dohmen Hendrik, Einighausen, „
Driessen Jan. Beek, „
Decker Jozef, Keulen, „
Dautzenberg Ant, Merkstein, „
Dülken Jozef, Knechtstede, „
Defresne Jozef. Maastricht, „
Dautzenberg Math., Waubach, „
Drabbels Hendrik, Horst, 47-48
Dols Andreas, Munstergeleen, „
De Bieberstein Karel, Maastricht, „
De Hessele Frans, Kerkrade, „
Dahmen Adolf, Ramrath, „
Düster Jozef, Keulen. „
Dömens Leopold, Geilenkirchen, „
Douwen, Merkelbeek, „
Diederen Jan, Puth, „
Deutz Adolf, Kerkrade, 48-49
Doen Ernest, Löningen, „
De Rijckholt Isidoor, Grathem, „
Drummen Lod., Wijnandsrade, „
Dusch Hubert, Wijlre. „
Diesfeld Jacob, Amsterdam, 49-50
Diekmann Bernard, Borken, „
Dautzenberg Willem, Aken, „
Dumont Michel (major), Keulen, „
Dumont Michel (minor), Keulen, „
De Rijckholt Lod., Grathem, „
Driessen Adolf, Bocholt, 50-51
Delno Jacob, Eschweiler, „
De Fiège Eug. Henri, Chapelle, „
Duisberg Hubert, Aken. „
De la Haye Hubert, Hulsberg, „
De Groot Herman, Utrecht, 51-52
Driver Itelius, Vechta, „
Delimon Albert, Bonn, „
Duesberg Antoon Goch, „
De la Haye Jan, Hulsberg, „
De Rijckholt, Alfred, Grathem, „
Dusch Piet, Wijlre, „
Dupuis August, Wald-Böckelheim 52-53
De Wampe Caspar, Hermalle, „
De Wampe Gerard, Hermalle, „
De Volder Eduard. Venloo, „
Demandt Piet., Berg, „
Drykoningen Aug., Roermond, „
Daemen Jan, Bingelrade, 53-54
De Croij Engelbert, Boppard, „
De Croij Hendrik, „ „
Deymann Willem, Meppen, „
Diepenbrock Aloysius, Bocholt, „
Dornheim Hugo, Aken, „
Dornheim Jules. Aken, „
Dinnenthal F. R., Huttrup, „
Driver Karel, Vechta, 54-55
Daltrop Mauritius, Paderborn, „
De Torck Lodewijk, Brussel, „
Dupont Antoon, Roermond, 55-56
De Groot Antoon. Utrecht, „
De Negri Felix, Brunssum, „
Deubel Willem, Coblentz, „
De Groot Balthasar, Utrecht, „

De Negri Ferd., Brunssum, 55-56
Dämkes Frans, Horst, 56-57
De Warrimont Bern., Noorbeek, „
Dolff Jan, Keulen, „
Dübbers Hendr., Düsseldorf, „
Dickers Hedrik, Kleinenbroich, „
Den Hertoch Steph., Nijmegen, „
Dohmen Jan-Piet., Schinveld, „
Dohmen Jan, Schinveld, 57-58
Dobbelhoff Kar., Neuenkirchen, „
Doerenkamp Hendrik, Keulen, „
De Grand'Ry Alfred, Néau, „
De Grand'Ry Willem, Néau, „
De Gruyter Hendrik, Mörs, „
Dickmann Koenraad, Crefeld, „
De Haas Jozef, Arnhem, „
De Bruijn Melch., St. Agatha, 58-59
Dohmen Antoon, Schinveld, „
Driessen Theodoor, Horst, „
Dijckhoff Jan, Osnabruck, „
Dreessen Hubert, Bonn, „
Dickmann Frederik, Crefeld, „
De Fooz Jozef, Verviers, 59-60
De Warrimont Andr., Noorbeek, „
Dübbers Villem, Dusseldorf, „
Dupierry Jozef, Roggendorf, „
Dohmen Jan, Schinveld, „
D'Olne Willem, Baarlo, 60-61
Darius Emile, Dulken, „
De Grand'Ry George, Néau, „
Dreessens Jan, Distelrath, „
Drehmanns Jozef, Roermond, „
Dohmen Frans, Schinveld, 61-62
Delhaye Amedeus, Seraing, „
Dornhoeffer Frans, Coblentz, „
De Kuijper Eugenius, Veghel, „
Dohmen Theodoor, Buchten, „
Dubois Theodoor, Margraten, 62-63
Dufrasne Ferdinand, Maastricht, „
Dufrasne Leo, Maastricht, „
Domschke Otto, Berlijn, „
Dumoulin Jérôme, Wijck, „
Dautzenburg Willem, Heerlen, „
Diekmann Karel, Amsterdam, „
Diekmann Jozef, Amsterdam, „
Damoiseaux Jan, Elkenrade, 63-64
Demelinne Jules, Meerssen, „
De Warrimont Remi, Noorbeek, „
Dick Albert, Stadtkyll, „
Darius Iwan, Dulken, „
Dederding Richard, Hamm, „
Dengler Maximiliaan, Bonn, „
Dortants Piet., Rimburg, „
Dyckhoff Eduard, Osnabrück, „
Dautzenberg Hubert,
Voerendaal, 64-65
De Bruijn Piet., St. Agatha, „
Dernen Willem, Bonn, „
De Man Jan, Hilversum, „
Dufrasne Albert, Maastricht, „
Dirix Theophile, Wijck, 65-66
Diederen Piet., Schinnen, „
De Wael Lucien, Waterloo, „
Dick Karel, Stadtkyll, „
Daamen Arnold, Tilburg, „
Dothée Ferdinand, Glons, 65-66
De Beer Jan, Tilburg, „
De Grand'Ry Marcel, Néau, „
Dols Alfons, Sittard, 66-67
Dortants Eduard, Brunssum, „
De Bruijn Jozef, Roosendaal, „
De Wael Xaverius, Waterloo, „
Douven Jan, Merkelbeek, „
Diekmann Jan, Amsterdam, 67-68
Dols Godfried, Munstergeleen, 68-69
Damoisseaux Servaas,
Leyenbroek „
De Haas Nicolaas, Zwolle, „
De Poorter Vincent, Tiel, „
Deurvorst Frans, Terborgh, „
Deurvorst Gerard, Terborgh, „
Dirkzen Jacob, Alkmaar, „
Diekmann Hendrik, Amsterdam, „
Dreising, Jozef, Aken, 69-70
De Willebois W., Maastricht, „
Driessen Gerard, Horst, „
De Louw Willem, Helmond, 70-71
Delrez Eduard, Luik, „
De Jong Maurits, Soestdijk, „
De Bruijn Jan, Oeffelt, „
De Wever Alexander, Nuth, 71-72
Dirix Justin, Wijck, „
Dobbelaere Jan, Best, „
Dubois Victor, Brussel, „
De Louw Piet., Helmond, „
De Browne Constant,
Deurne (bij Antwerpen), „
Delhez Victor, Brussel, „
Doemens Regnard, Horrig, „
Dankelman Jozef, Amsterdam, „
De Beaumont, Hendrik,
Maastricht „
De Meijer August, Terneuzen „
Dijckhoff Jan, Teeffelen, „
Drehmanns Frans, Roermond, 72-73
Diepen Arnold, 's Bosch, „
Diepen Hubert, 's Bosch, „
De Ruyter Jan, Amsterdam, „
Delhez Oscar, Luik, „ „
D'Aguin Hendrik, Rotterdam, „
De Kuijper August, Dinther, „
De Sain Frans, Amsterdam, „
D'Oldenneel Albert, Houthem, „
De Wever Hubert, Nuth, „
De Wijs Christiaan, Tilburg, „
Daamen Theodorus, Kekerdom, „
Dols Jozef, Munstergeleen, 73-74
Dols Piet, Munstergeleen, „
Duysens Emile, St. Geertruid., „
Deelen Karel, Druten, „
De Testa Caspar, Mannheim, „
Doutrelepont Karel, Malmédy, „
Darimont Ferdinand, Daleiden, „
Denenbourg Clem., Châtelineau, „
Dosogne Karel, Jemeppe, „
Dosogne Leo, Jemeppe, „
Drossaerts Jozef, 's Bosch, „
De Lange Lodewijk, Delft, „
Dohmen Jan, Schinveld, 74-75
Drummen Jan, Wijnansdrade, „
Doemens Karel, Horrig, 74-75
Dechamps Modeste, Dolhain, „
Deckers Vincent, Dusseldorf, „
De Hesselle Germain, Heerlen, „
Desonay Jan, Clermont, 75-76
Durst George, Keulen, „
Daniels Frans, Nijmegen, „
Daelen Willem, Kerkrade, „
De Jong Zegers, Wamel, „
De Mol Bernard, Amsterdam, „
Deelen Frederik, Oijen, „
Dols Felix, Munstergeleen, „
Dirix Karel, Wijck, 76-77
Drummen Jozef, Wijnandsrade, „
De Bont Karel, Amsterdam, „
De Kuijper Prosper, Veghel, „
Dorbeck Adriaan, Alkmaar, „
Dirkzen Andreas, Alkmaar, „
Dirix Emile, Heerlen, 76-77
Dorthans Piet.,
Ubach-over-Worms, „
De Ras Emmanuel, Roermond, 77-78
Dohmen Antoon, Schinveld, „
Derckx Hendrik, Arcen „
Dillinger Jozef, Berncastel „
Driessen Piet., Viersen, „
De Bie Jan, Oud-Gastel „
Duijnstee Piet., Den Haag, „
De Wit Martinus, Dussen, „
De Swert Lodewijk, Breda, „
Durlinger Ed., Heerlerheide, 78-79
Debije Jozef, Kerkrade, „
De Wever Jacob, Nuth, „
Driessen Antoon, Aalten, „
De Mol Jacob, Amsterdam, „
De Wolf Cornelis, Purmerend, „
Diepenbrock Willem, Amsterdam „
Dieteren Piet., Puth, „
Diepenbrock Jozef, Munster, „
De Hesselle Piet., Heerlen, „
Daniels Arnold, Echtz, „
De Lara Karel, Londen, „
Deussen Jacob, Keulen, „
De Haes Alfons, Eindhoven, „
De Keijzer Jozef, Lith, „
Den Ouden Piet., Zevenbergen, „
De Hesselle Hubert, Heerlen, „
De Wildt Hendrik, Nijmegen, „
De Wildt Jacob, Nijmegen, „
De Wildt Lambert, Nijmegen, „
Deumens Frans, Schinveld, „
Dullijé Herman, Heinsberg, 80-81
Debye Leonard, Vaasrade, „
Droog Eduard, Schipluiden, „
De Rijcke Eduard, Stolberg, „
Diris Gustaaf, Luik, „
De Haes Edmond, Eindhoven, „
De Poorter Leonard, Oldenzaal, „
Drummen Hub., Wijnandsrade, „
De Kien Achilles, Kortrijk, „
De Wever Frans, Nuth, „
Diepenbrock Mauris, Amsterdam, „
De Beer Antoon, Amsterdam, 81-82
De Beer Jan, Amsterdam, „
De Lang Mattheus, Hilvarenbeek, „

De Vlam Jan, Eindhoven, 81-82
Donders Hendrik, Tilburg, ,,
Dresse Edmond, Luik, ,,
Dumoleijn Emile, Westdorpe, ,,
De Hesselle Hendrik, Heerlen, ,,
De Roever Lodewijk, Utrecht, ,,
De Lom de Berg Lodew., Venloo, ,.
Donkers Jan, Aarle-Rixtel, ,,
Dörner Otto, Hitdorf, ,,
Dessen Theodorus, Viersen, 82-83
Duijnstee Thierry, Den Haag, ,,
Dhomen Alfred, Yocohama, ,,
Dubbelmann Frans, Rotterdam, ,,
De Leijer Hendrik, Boxtel, ,,
Deelen Adriaan, Druten, 83-84
De Leijer Frans, Eindhoven, ,,
Den Ouden Rudolf, Zevenbergen, ,,
De Temmerman Jan-B., Brussel, 84-85
De Block Remi, Stratum, 85-86
De Bruijn Hendrik, Balgoij, ,,
De Lange Jacob, Delft, ,,
De Lom de Berg Ferdin., Venloo, ,,
Depenheuer Willem, Keulen, ,,
De Klijn Lodew., Zevenbergen, ,,
Decker Piet., Muntz, 86-87
De Haes Jozef, Eindhoven, ,,
Demelinne Victor, Maastricht, ,,
Deussen Hugo, Inrath, ,,
De Wolf Victor, Antwerpen, ,,
De Charro Frans, Den Haag, ,,
Donders Piet., Amsterdam, ,,
Dijkhoff August, Helmond, ,,
De Bruijn Leon., Roosendaal, 87-88
De Wit Jacob, Steenbergen 89-90
Drummen August, Berg en Terblijt, ,,
Derx Hendrik, Blitterswijk, ,,
Daamen Hendrik, Duiven, ,,
Daverveldt Joz., Bergen-op-Zoom, ,,
De Block Lodewijk, Stratum, ,,
Daamen Hendrik, Leuth, 90-91
Daverveldt Eduard, Roosendaal, ,,
Daverveldt Emile, Roosendaal, ,,
De Hosson Bernard, Veendam, ,,
De Doncker George, Rouler, ,,
De Waijer Antoon, Amsterdam, ,,
Doljé Jan, Limbricht ,,
Dolmans Jozef, Puffendorf, ,,
De Doncker Jozef, Ostende, 91-92
De Lange Hendrik, Delft, ,,

Rolduc. Westfaçade. Wintergezicht.

De Steenhuijsen Willem, Pankal Pienang, ,,
De Vos Jacob, Jutphaas, ,,
Dirix Hubert, Wijck, ,,
Dohmen Victor, Yokohama, ,,
Driessen Alfons Padang, ,,
Driessen August, Batavia, ,,
Drummen Frans, Wijnandsrade, ,,
Dumoleijn Arthur Westdorpe, ,,
Driessen Antoon, Helden, ,,
De Bruijn Jacob, Rotterdam, 84-85
Degens Willem, Valkenburg, ,,
De Groof Jan, Antwerpen, ,,
De Lahaije Lodewijk, Houthem, ,,
De Vanderschueren Karel, Nijmegen, ,,
De Wit Barthol., Veldhoven, ,,
De Wit Hendrik, Veldhoven, ,,
Driessen Eduard, Leiden, ,,
Driessen Hendrik, Padang, ,,
De Guasco Robert, Valkenburg, ,,
De Lange Robert, Delft, ,,
De Coune Karel, Bergerstraat, ,,
Demelinne Alfons, Maastricht, ,,
Dericks Karel, Druten, ,,
De Wever August, Nuth, ,,
Driessen Leonard, Weert, ,,
Deert Andreas, Ter Neuze, ,,
Duijsens Hubert, St. Geertruid, ,,
Dumoulin Albert, Maastricht, ,,
De Boer Vivien, Bolsward, 88-89
Defaïs Willem, 's Bosch, ,,
De Hosson Bernard, Oude-Pekela, ,,
De Kerf Cyrillus, St. Jan-Steen, ,,
De Maurissens Eduard, Kerkrade, ,,
De Roij Rudolf, Oss, ,,
Dortants Jozef, Rimburg, ,,
Durt Arthur, Antwerpen, ,,
Didden Lodewijk, Luik, ,,
Daalmans Jan, Gouda, 89-90
Daniels Mattheus, Nijmegen, ,,
De Bruijn Piet., Veghel, ,,
Dericks Lodewijk, Druten, ,,
De Rijk Theodorus, ,,
Derckx Adolf, Arcen, ,,
Diepen Oscar, Tilburg, ,,
Drehsen Gerard, Mariadorf, ,,
Driessen Reinier, Weert, ,,
Daamen Gerard, Leuth, 92-93
Daelen Karel, Kerkrade, ,,
De Charro Karel, Den Haag, ,,
Defauwe Jan, Weert, ,,
De Haes Karel, Eindhoven,
De Wit Adriaan, Kladde, ,,
Dadder Piet., Crefeld, ,,
De Klerk Paulus, Roozendaal, ,,
De Booij Bernard, Tilburg, 93-94
De Kadt Jan, Druten, ,,
De Vries Dominicus, Makkum, ,,
Dohmen Eugenius, Roosteren ,,
De Booij Theodorus, Tilburg ,,
De Charro Frederik, Den Haag, ,,
Dazert Jozef, Maastricht, 94-95
De Hesselle Piet., Kerkrade, ,,
De Hosson Jan, Stadtskanaal, ,,
Duijsens Emile, Heerlen, ,,

Dröge Herman, Wertle, 94-95
Derckx Robert, Arcen, „
Drenth Godelief, Oude-Pekela „
Daelen Hendrik, Kerkrade, 95-96
Dazert Ernest, Maastricht, „
Demmers Hendrik, Deventer, „
Drenth Raoul, Oude-Pekela „
Dupuits Hubert, Margraten, „
Duijsens Hendrik, Eijsden, „
Dröge Reinier, Wertle, „
Dröge Theodorus, Wertle, „
Dassen August, Maastricht, 96-97
De Boer Jan, Bolsward, „
De Meijer Frans, Terneuzen, „
Dröge Jan, Winschoten, „
Dröge Willem, Winschoten, „
De Quai Caspar, Vlaardingen, „
Dassen Lodewijk, Maastricht, 97-98
De Bouter Jan, Rotterdam, „
Dijstelbergen Jan, Amsterdam, „
Deurvorst Willem, Terborg, „
Dröge Jan, Wertle, „
D'Aguiar Willem, Paramaribo, 98-99
Daniels Jacob, Nijmegen, „
Daniels Piet., Rotterdam, „
Daniels Willem, Rotterdam, „
De Bouter August, Rotterdam, „
Derkx Hendrik, Venlo, „
Deurvorst Frans, Terborg, „
Douffet Laurens, Luik, „
Duffels Gerard, Amsterdam, „
Duffels Jan, Amsterdam, „
Dassen Willem, Maastricht, 99-00
De Kruijff Herman, Batavia, „
De Wild Hendrik, Alkmaar, „
Dierkes Jozef, Groenlo, „
Drabbe George, Den Haag, „
Drehmanns Jozef, Roermond, „
Dupuits Jozef, Wijlre, „
Dassen Antoon, Maastricht, 00-01
De Bie Jozef, Zundert, „
Deenen Antoon, Vierlingsbeek, „
Determan Antoon, Abcoude, „
Determan Piet., Abcoude, „

E.

Erens Frans, Schaesberg, 1843
Engelen Hendrik, Kessel, 43-44
Everts Willem, Sevenum, „
Elfen Hendrik, Keulen, „
Erlenwein Balth., Uerdingen, 44-45
Engels Willem, Helden, „
Elissen, Amsterdam, „
Elders, Well, 46-47
Ervens Jozef, Aken, 47-48
Esser August, Borcette, 48-49
Einhaus Lodewijk, Dulmen, „
Einhaus Jozef, Dulmen, 49-50
Eymael Willem, Heerlen, „
Eyck Jacob, Sittard, „
Esleben Hendrik, Olpe, 50-51
Engelmann Antoon, Lohne, 51-52
Engels Jan, Helden, 52-53
Ernst Leonard, Montzen, 53-54
Esser Frans, Borcette, 53-54
Ellinghaus Karel, Buer, 55-56
Ernon Jan, Mheer, 56-57
Erpenbeck Frans, Papenburg, „
Esleben Jozef, Olpe, „
Esser Willem, Honingen, „
Eyssen Andreas, Schinnen, 67-68
Erens Frans Schaesberg, 68-69
Ernon Cornelis, Mheer, „
Ellinghaus Frans, Buer, „
Engelhardt Bernard, Dortmund, „
Exler Jan, Schiedam, „

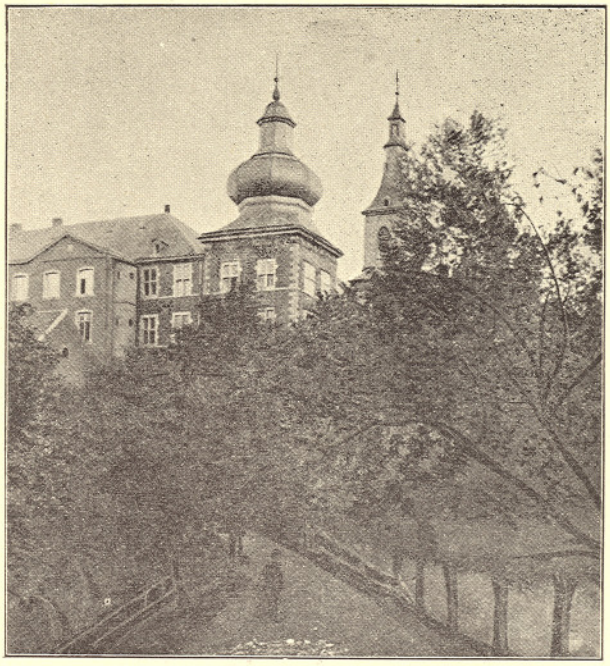

Noordwestelijke gevel van Rolduc.

Engels Leo, Helden, 57-58
Emonds Willem, Wijnandsrade, „
Esser Christiaan, Schaaphuyzen, „
Engelberts Lodewijk, Endenich, „
Engelen Aug., Oldingbergen, 58-59
Ehemann Karel, Wursburg, „
Engels Nicolaas, Wiesdorf, „
Ellinghaus Theod., Oberhausen, „
Eygelshoven Kar., Simpelveld, 59-60
Ellerhorst Koenraad, Vechta, 60-61
Eymaal Jozef, Heerlen, 61-62
Everken Frederik, Paderborn, „
Esser Robert, Arnoldsweiler, „
Eyckheuvels Frans, Neeritter, 62-63
Eckerling Karel, Berlijn, „
Erkelenz Victor, Aken, „
Eymael Willem, Eys, 63-64
Eggemann Hendrik, Linden, „
Eggemann Karel, Linden, „
Ervens Jozef, Aken, „
Evenschor Jan, Hehlrath, „
Emmermann Jan, Néau, 64-65
Ebel Hendrik, Dortmund, „
Eykeler Maximiliaan, Dusseldorf, „
Everts Hendrik, Sevenum, 65-66
Everts Piet., Sevenum, „
Erdmann Godfried, Aken, „
Engelen Ferdin., Oedingberge, 66-67
Evenschor Paul, Hehlrath, „
Eussen Lodewijk, Spaubeek, 67-68
Erkens Nicolaas, Geleen, 69-70
Everts Hubert, Sevenum, „
Évrard Jozef, Grâce-Berleur, 71-72
Ewald Frederik, Keulen, „
Eerdmans Arnold, Soerabaija, „
Engering Theodorus, Schiedam, „
Eussen August, Spaubeek, „
Eijmael Leo, Heerlen, „
Eyck Frans, Voerendaal, 72-73
Eggels Jacob, Buggenum, „
Ernon Jan, Sibbe, „
Eussen Jan, Wylre, „
Eul Albert, Kierberg, 73-74
Everts Pius, Sevenum, „
Engering Jacob, Schiedam, 74-75
Engelbert Otto, Barmen, „
Étienne Marcellin, Ligny, „
Eycken Hendrik, Geldrop, „
Erkens Willem, Geleen, 75-76
Esser Hendrik, Venray, „
Everts Hubert, Sevenum, „
Ehses Otto, Zeltingen, „
Erz Jan, Berncastel, „
Ehrenfeld Alfons, Rees, „
Eichhorst Coenraad, Aken, „
Eyck Hendrik, Voerendaal, „
Eyck Mattheus, Voerendaal, 76-77
Erens Hubert, Schaesberg, „
Ebels Jozef, Grefrath, „
Exler Jacob, Schiedam, „

Eygelshoven Lod., Simpelveld 77-78
Everts Theodorus, Sevenum, ,,
Eras Jan, Tilburg, ,,
Esser Leonard, Helden, 78-79
Erens Emile, Schaesberg, 79-80
Elsen Bernard, Wamel, ,,
Eyck Coenraad, Heerlen, ,,
Edwards Hendrik, S. Francisco, ,,
Edwards Willem, S. Francisco, ,,
Engering Hendrik, Schiedam, 80-81
Esser Amaury, Venray, 81-82
Esser Jan-B., Helden, ,,
Esser Frans. Gennep. ,,
Esser Jan-B., Blatzheim, ,,
Eydems Leonard, Eygelshoven, ,,
Erens Frederik, Schaesberg, 82-83
Everts Theodorus, Sevenum, ,,
Egloff Lodewijk, Saarlouis, ,,
Eysvogel Hendrik, Rumpt, 83-84
Exler Piet., Schiedam, ,,
Eijgenraam Willem, Dordrecht, 84-85
Eijgenraam Lambert, Dordrecht, ,,
Egelie Antoon, Rotterdam, ,,
Erens Hendrik, Schaesberg, 85-86
Eskens Jan, Breda, ,,
Eskens Nicolaas, Breda, ,,
Evers Leo, Roermond, ,,
Eich Jan. Vaals, 86-87
Everts Hendrik, Horst, ,,
Elst Jacob, Wouw, 87-88
Eykelen Jan, Niftrik, ,,
Eck Willem, Kerkrade, 88-89
Ellerbeck Frans, Venray, ,,
Eras Hendrik, Tilburg, ,,
Eijgenraam Karel, Dordrecht, ,,
Endemann Hendrik, Bochum, 89-90
Eras Gabriel, Tilburg, ,,
Eschweiler Willem, Alsdorf, ,,
Eysvogel Cornelis, Drumpt, 90-91
Egelie Hendrik, Rotterdam, ,,
Evers Cornelis, Amsterdam, 91-92
Elsen Willem, Druten, 93-94
Elsen Jan, Druten, ,,
Engelke Karel, Londen, 94-95
Emonds Willem, Ubachsberg, 95-96
Emonds Jozef, Ubachsberg, ,,
Essink Bernard, Oldenzaal, 97-98
Eyck Jacob, Heerlen, ,,
Essink Albert, Tubbergen, 98-99
Evers Jules, Meersen, 99-1900
Essink Gerard, Oldenzaal, 1900-01
Essink Jan, Tubbergen, ,,
Everts Piet., Sevenum, ,,

F.

Frusch, Maastricht, 1843
Franssen Caspar, Tegelen, ,,
Farina Frans, Keulen, ,,
Fell Philippus, Aken, ,,
Fuss August, Borcette, 44-45
Franssen Andreas, Eijnatten, ,,
Frölke Karel, Ancum, ,,
Finken Hendrik, Roermond, 45-46
Fouquet Gerard, Roermond, ,,
Franssen Willem. Kerkrade, 45-46
Flamm Willem, Aken, 46-47
Fraipont. Maastricht, 47-48
Forckenbeck Frans, Ahaus, 49-50
Fritzen Ever., Aarle-Rixtel, 50-51
Farwerck Frans, Schöppingen, ,,
Fuchsius Eduard, Olpe, ,,
Feldhagen Richard, Néau, ,,
Förster Hubert, Kerkrade, ,,
Fraikin Lambert, Bassenge, 51-52
Fuchsius Frederik, Olpe, ,,
Frentzen Jozef, Braunsrath, ,,
Franssen Reinier, Vaals, ,,
Ferrari Andreas, Paderborn, 52-53
Frank Herman, Aken, ,,
Froidmont Philippus, Lische, ,,
Fussbahn Robert, Dusseldorf, 53-54
Florenz Frederik, Oberwörmter, ,,
Franssen Richard, Schiefbahn, 54-55
Frentrop Maxim., Bocholt, 55-56
Feldwisch Ferdinand, Munster, ,,
Frauenrath Jozef, Renholt, 56-57
Freericks Everard, Papenburg, ,,
Friling Karel, Bonn, ,,
Fuchs Karel, Minden, ,,
Frohn Robert Langewehe, ,,
Fraikin Hendrik, Bassenge, 57-58
Fackeldey Hendrik, Emmerik, 58-59
Fillinger Antoon, Sayn, ,,
Floeck Piet., Kärlich, ,,
Frey Jozef, Frei-Aldenhoven, ,,
Frölich Antoon, Meppen, ,,
Foecking Leopold, Sudlohn, 59-60
Frorath Piet, Sayn, ,,
Floeck Jozef, Kärlich, 60-61
Franck Karel, Schaesberg, 61-62
Freusberg Max., Munster, ,,
Finger Jozef, Bocklemund, ,,
Fleck Christiaan, Coblens, ,,
Flooren Frederik, Breda, 62-63
Franssen Jan, Kerkrade, ,,
Franckenhoff Jan, Tilburg, ,,
Faber Piet., Minheim, 64-65
Fitzen Antoon, Hitdorf, 65-66
Fidon Gustaaf, Amiens, 66-67
Franz Jozef, Keulen, ,,
Friedrich Nicolaas, Trier, ,,
Fischer Willem, Dortmund, 67-68
Fusshöller Karel, ,,
Fusshöller Philbert, ,,
Faes Piet., Breda, 69-70
Frencken George, Oosterhout, ,,
Fick Piet., Oosterhout, ,,
Foragien Matthieu, Kerkrade, ,,
Frenken Martinus, Weert, ,,
Frische Jan, Thorn, 70-71
Frencken Jan, Oosterhout, ,,
Fock Antoon, Amersfoort, ,,
Fock Karel, Amersfoort, ,,
Flohr Julius, Bendorf, 71-72
Franck Venant, Schaesberg, 72-73
Faymonville Lod., Cronenburg, ,,
Feldbrugge Victor, Groningen, 73-74
Frencken Karel, Oosterhout, ,,
Fijen Jan, Mechelen, ,,
Franssen Arnold, Eygelshoven, 73-74
Fritz Lodewijk, Aken, 74-75
Filz Clemens, Brühl, ,,
Franck Joseph, Schaesberg, ,,
Fischer Jacob, Linn, 75-76
François Gustaaf, Sibret, 76-77
Fock Albert, Amersfoort, 77-78
Florijn Daniel, Rotterdam, 78-79
Freiburg Philippus, Hitdorf, ,,
Fleerkamp Theo., Noordhorn, 80-81
Fasen Jan, Hillesheim, ,,
Frenken Martinus, Roermond, ,,
Fleerkamp Jacob, Noordhorn, 81-82
Franke Willem, Amsterdam, ,,
Frieding Aloysius, Gerresheim, 82-83
Fonteijn Karel, Lede, ,,
Frijns Jacob, Epen, 83-84
Fickermann Norbertus. Werl, ,,
Finken Hendrik, Vlodrop, 84-85
Frank Theodoor, Keulen, ,,
Finken Jacob, Vlodrop, 85-86
Frederix Godfried, Afferden, 86-87
Frencken Jan, Asten, 87-88
Förster Mathias, Trier, ,,
Fruytier Piet., Hontenisse, 88-89
Fattorini Eduard, Bradford, ,,
Forthmann Jozef, Gelderen, ,,
Franck Winandus, Heerlen, 89-90
Fidon Armand, Brussel, 90-91
Francotto Lucien, Luik, ,,
Filott Jan, Susteren, 91-92
Fattorini Hendrik, Bradford, 92-93
Frings Jozef, Vorweiden, ,,
Feeger Willem, Crefeld, 93-94
Frenken Willem, Breberen, ,,
Freusberg Adolf, Samarang, 94-95
Feldbrugge Vict., Groningen, 95-96
Fey Julius, St. Pieter, ,,
Fruytier Aloysius, Hontenisse, ,,
Fruytier Leonard, ,, ,,
Frenken Piet., Weert, 97-98
Feldbrugge Jan, Groningen 98-99
Fick Siegbert, Oosterhout, ,,
Fick Willem Oosterhout, ,,
Frencken Jan, Amsterdam, ,,
Frencken Jozef, Amstendam, ,,
Fontane F. Roelof-Arendsveen, ,,
Fornier Gerard, Groenlo, 1900-01

G.

Greven Hendrik, Uden, 1843
Gielen Christiaan, Stevensweert, ,,
Geelen Jan, Thorn, ,,
Gibbels Charlemagne, Kerkrade, ,,
Gerards Ferdinand, Ruhrberg, ,,
Grooten Paul, Lurken, ,,
Güdden Eduard, Kleef, ,,
Gielen Xaverius, Amstenrade, ,,
Gilta Jan, Gennep, 44-45
Gielen Karel, Heythuizen, ,,
Grachten Theodorus, Vlodrop ,,
Grubben Piet., Baarlo, 45-46
Goossens Felix, Venloo, ,,
Görts Eduard, Dusseldorf, ,,

Grieff Andreas, Keulen, 45-46
Gorissen August, Aken, ,,
Guisez Mattheus, Aken, ,,
Geurts Herman-J., Maasbracht, ,,
Geelen Gerard, Roermond, ,,
Grispen Jan, Weert, 46-47
Gilliam Martinus, Kohlscheid, ,,
Görts August, Dusseldorf, ,,
Görtz Eduard, Neuwerk, ,,
Galiart Eduard, Stevensweert ,,
Geelen Jan, Thorn, ,,
Geraedts Jan, Swalmen, 47-48
Gielen Lod., Heythuizen, ,,
Geenen Lod., Heythuizen, ,,
Gierlings Karel, Montjoie, ,,
Girkens Jozef, Hochbrucke, ,,
Göbbels Jozef, Aken, ,,
Güsgens Jozef, Vaals, ,,
Graven Karel, Borcette, 48-49
Grouven Guernard, Bickendorf, ,,
Grieff Hendrik, Keulen, ,,
Grütering Bernard, Münster, 49-50
Greving Bernard, Vechta, ,,
Gatzen Piet., Aken, ,,
Gaspari Hendrik, Altenahr, ,,
Gatzen Piet. Jozef, Esch, ,,
Geenen Jan. Sint Odiliënberg, ,,
Grüter Adolf, Schermbeek, 50-51
Groppe Eduard, Höxter, ,,
Groppe Theodorus, Höxter, ,,
Gröning Christoffel, Coesfeld, ,,
Gerbaulet Herman, Münster, ,,
Gunst Frans, Hembsen, ,,
Goossens Bernard, Sittard, ,,
Grouwels Gerard, Itteren, 51-52
Grüter Julius, Schermbeek, ,,
Goossens Willem, Meyel, ,,
Güsgens Leonard, Vaals, 52-53
Grooten Willem, Mechelen, ,,
Grouwels Piet., Itteren, ,,
Gemmenich, Wylre, ,,
Grouwen Jozef, Bickendorf, ,,
Geerligs Jan, Maasbommel, ,,
Geelen Hendrik, Utrecht, ,,
Geelen Eduard, Utrecht, ,,
Groos Hendrik, Bocholt, ,,
Gunst Karel, Hembsen, ,,
Giese Frans, Paderborn, 53-54
Grubben Antoon, Blerick, 54-55
Goris Gerard, Bemmel ,,
Gompertz Willem, Crefeld, ,,
Gieliam Eduard, 's Bosch, ,,
Grothaus Ferdin., Alfhausen, 55-56
Gerards Marcel, Erkelenz, ,,
Görtz Antoon, Langbroich, ,,
Giessing Eduard, Bocholt, ,,
Gulikers Ernest, Maastricht, 56-57
Gerz Jacob, Vallendar ,,
Galuzzo Oswald, Buonaventura, ,,
Göbbels Eduard, Vorweiden, ,,
Gulikers Alfons, Haelen, ,,
Goffin Jozef, Maastricht, 57-58
Gieske Lodewijk, Oldenburg, ,,
Göbbels August, Vorweiden, ,,
Geuer Lodewijk, Dimmersheim, ,,
Gunst Julius, Hembsen, 57-58
Grieff, Jacob, Keulen, ,,
Grutters Antoon, Venray, 58-59
Gille Jules, Dampremy, ,,
Gibmeyer Jozef, Langerich, ,,
Güldenberg Karel, Muhlheim, ,,
Geurts Bartholomeus, Schinnen, ,,
Geelen Jan, Rotterdam, ,,
Goffin Frans, Maastricht, ,,
Goffin Hubert, Maastricht, ,,
Grüter Lodewijk, Schermbeek, 59-60
Gibmeyer Thibaud, Lengenich, ,,
Gröner Godard, Vallendar, ,,
Graaf Bernard, Kels, 60-61
Greven Ferdinand, Styrum, ,,
Gadet Jozef, Eckelrade, 61-62
Grubben Lodewijk, Maasbree, ,,
Gelsing Jozef, Stadtlohn, ,,
Götting Piet., Hoengen, ,,
Graff Richard, Andernach, ,,
Gründemann Jacob, Leiden ,,
Geevers Jan, Weert, 62-63
Gensterblum Jozef, Neau, ,,
Grieff Piet., Keulen, ,,
Gerards Jacob, Bocholtz, 63-64
Gerz Jozef, Vallendar, ,,
Gillissen Frederik, Aken, ,,
Gronderath Matth., Garzweiler, ,,
Gründemann Gerard, Leiden, 64-65
Günther Jan, Nieuwediep, ,,
Gooren Lodewijk, Swolgen, ,,
Grooteclaes Thomas, Itteren, ,,
Goertz Frans, Schaufenberg, ,,
Gommich Denys, Utrecht, ,,
Geijen Frans, Sittard, 65-66
Grouwels Jozef, Itteren, ,,
Guthnick Herman, Hitdorf, ,,
Gatzen Christiaan, Frolmhofen, ,,
Gatzen Hendrik, Frolmhofen, ,,
Goossens Jozef, Oorsbeek, 66-67
Grieten Emile, Hasselt, ,,
Goebbels Hendrik, Geleen, 67-68
Goossens Frans, Venloo, 68-69
Garé Alfons, Beek, 69-70
Gilles Jacob, Suchteln, ,,
Goertz Walter, Hunshoven, 70-71
Gampenrieder Lod., Munchen, ,,
Gehlen Hubert, Aken, ,,
Goertz Willem, Giesenkirchen, ,,
Goertz Hendrik, Giesenkirchen, ,,
Gemmeke Jozef, Heerlen, ,,
Goossens Gerard, Gennep, ,,
Grispen Jan, Ittervoort, 71-72
Grooten Hubert, Mechelen, ,,
Galama Fulgence, Bolsward, ,,
Grans Joseph, Wessem, ,,
Grutters Alfons, Gennep, ,,
Geurts Alfons, Roermond, 72-73
Grodemange Eduard, Munchen, ,,
Görres Jan, Viersen, ,,
Grandin Frederik, Parijs, ,,
Gottschalk Willem, Aken, ,,
Goossens Ferdinand, Venloo, ,,
Gelhard Karel, Ransbach, ,,
Geurts Jan, Wessem, 73-74
Geusens Hendr., Nederweert, 73-74
Goossens Lodewijk, Venloo, ,,
Gooyen Frans, Schinveld, ,,
Gielen Karel, Sittard, ,,
Goossens Jan, Waalwijk, ,,
Geich Jozef, Frenz, ,,
Goossens Frans, Geldrop, ,,
Geispitz Lodewijk, Saarlouis, ,,
Gelhard Piet., Ransbach, ,,
Goldschmitz W., Herkenbosch, ,,
Geich Willem, Frenz, 74-75
Goris Jozef, M.-Gladbach, ,,
Geurts Jan, Horst, 75-76
Greymans Herm., Nederweert, ,,
Gelhard, Frans, Ransbach, ,,
Graffweg Hugo, Aken, ,,
Gompertz Eugen., Amsterdam, ,,
Gompertz Hendrik, Amsterdam, ,,
Gompertz Felix, Amsterdam, ,,
Geloudemans Jan, Weert, 76-77
Gubbels Cornelus, Weert, ,,
Guddden Hubert, Venloo, ,,
Geerligs Evrard, Nijmegen, ,,
Gudden Gerard, Venloo, 77-78
Gillissen Matth., Eijgelshoven, ,,
Goulmij Hugo, 's Bosch, ,,
Grimmelt Ferdin., Winterswijk, ,,
Gussenhoven Lambert, Delft, ,,
Goossens Felix, Venloo, 78-79
Geusens Lodewijk, Nederweert, ,,
Geurts Antoon, Swolgen, ,,
Gitmans Jozef, Tegelen, 79-80
Grispen Albert, Weert, ,,
Geurts Frans, Maashees, ,,
Geelen Godfried, Thorn, ,,
Gerardts Karel, Roermond, ,,
Goossens Aloysius, Waalwijk, ,,
Gudden Hendrik, Venloo, ,,
Geurts Jozef, Maashees, ,,
Gottschalck Jan, Zalt-Bommel, ,,
Groot Gerard, Burgerbrug, 79-80
Geloudemans Jozef, Weert, 80-81
Gillissen Jozef, Eijgelshoven, ,,
Gussenhoven George, Delft, ,,
Gribling Jan, Batavia, ,,
Gudden Christiaan, Venloo, ,,
Geurts Jan, Maasbracht, 81-82
Giessen Antoon, Dinter, ,,
Goedhart Jan, Hontenisse, ,,
Grootjans Jozef, Heerlen, ,,
Goossens Karel, Waalwijk, ,,
Gerardts Julius, Roermond, 82-83
Godfried Kar., Vieille-Montagne, ,,
Gervers Frans, Velp, ,,
Gunnewegh Hend., Rotterdam, ,,
Groenewegen Bruno, Hof v. Delft, ,,
Gudden Antoon, Venloo, ,,
Geenen Egidius, de Weert, ,,
Guillon Clemens, Roermond, ,,
Guillon Eugenius, Roermond, ,,
Geurts Piet., Swolgen, 83-84
Geijer Bernard, Leiden, ,,
Gillard Ernst, Luik, ,,
Gasper Michel, Duren, ,,
Galiart Matth., Stevensweert, 84-85

Gradus Reinier, Echt, 84-85
Guldemont Rudolf, Gestel, ,
Grah Frits, Solingen, 85-86
Geenen Emile Heythuizen, 86-87
Goossens Will., Berg en Terblijt, ,,
Graus Willem, Stevensweert, ,,
Gadiot Ernst, Maastricht, 87-88
Gilissen Nicolaas, Maastricht, ,,
Goeres Alfred, Rheijdt, ,,
Grabig Piet., Gebhardshain, ,,
Galiart Leopold, Stevensweert, 91-92
Genders Mattheus, Mechelen, 91-92
Gielen Aloysius, Maastricht, ,,
Goyarts Jan, Steenbergen, ,,
Geller Arnold, Vaals, ,,
Gradus Jozef, Echt, ,,
Gomes Hendrik, Rotterdam, 92-93
Goyarts Antoon, Steenbergen, ,.
Gussenhoven Jozef, Delft, ,,
Goessens Jan, Oirsbeek, 93-94

De groote laan langs de vijvers.

Goraets Piet., Buggenum, 88-89
Goumans Jacob, Venray, ,,
Greijmans Hendrik, Nederweert, ,,
Godfried Jozef, Kerkrade, ,,
Gielen Jozef, Oudenbosch, 89-90
Göbbels Ewald, Bochholtz, ,,
Gootzen Jozef, Melick, ,,
Grispen Piet., Thorn, ,,
Guust Willem, Amsterdam, ,,
Grond Piet., Eijgelshoven, 90-91
Geuer Frits, Utrecht, ,,
Geuer Hendrik, Utrecht, ,,
Gussenhoven Jan, Delft, ,,
Goyarts Henri, Steenbergen, 93-94
Groteclaes Matth., Meersen, ,,
Grothausen Jan, Meersen, ,,
Gelens Adriaan, Dordrecht, ,,
Gefken Engelbert, Druten, 94-95
Grispen Jozef, Maasbracht, ,,
Gründemann Antoon, Leiden, ,,
Gründemann Gerard, Leiden, ,,
Gerritzen Karel, Kleef, ,,
Goffin Clemens, Maastricht, 95-96
Goossens Jozef, Berg en Terblijt, ,,
Groutars Alfred, Maastricht, ,,
Groutars Leo, Maastricht, ,,
Gründemann Willem, Leiden, 95-96
Geelen Eduard, Dordrecht, 96-97
Geelen Frits, Dordrecht, ,,
Gelhard Piet., Deventer, ,,
Gerards Gerard, Venloo, ,,
Gerards Jozef, Vaals, ,,
Grol Willem, Ter-Apel, ,,
Govers Hubert, 's-Bosch, 97-98
Greijmans Alfons, Nederweert, ,,
Grijseels Felix, Eindhoven, ,,
Goossens Hub., Bergen-op-Zoom, ,,
Geldens Lod., Druten, 98-99
Goijen Piet., Bergen en Terblijt, ,,
Geers Jozef, Grave, 99-1900
Goossens Gerard, Reuver, ,,
Goijaarts Leo, Tilburg, ,,
Gouverne Frans, Bergen, ,,
Gouverne Willem, Alkmaar, ,.
Greijmans August, Nederweert, ,,
Geldens Mattheus, Druten, 1900-01
Goessens Jan, Oirsbeek, ,,
Goorissen Gerard, Rotterdam ,,
Gussenhoven Lod., Delft, ,,

H.

Heckmanns Jozef, Kerkrade 1843
Haeren Leonard, Wijnandsrade, ,,
Heynen Willem, Sichem, ,,
Houbiers Hubert, Breust, ,,
Horsmans Hend., Ubachsberg, ,,
Herry Hend., Kerkrade, ,,
Hermans Piet., Weert, ,,
Habets Jan, Oirsbeek, 43-44
Heuts Piet., Schinnen, ,,
Hoenen Andreas, Heerlerheide, ,,
Hanckart Lod., Maastricht, ,,
Hummelsheim Jozef, Keulen, ,,
Hamakers Hend., Heel, ,,
Hoffmann Jacob, Herten, ,,
Holtman Christiaan, Zutphen, 44-45
Huntjes Leonard, Mechelen, ,,
Hillen Piet., Blerick, ,,
Habets Jozef, Oirsbeek, ,,
Horsmans Jan, Klimmen, ,,
Huppertz Willem, Neuss, ,,
Hocklenbroich August, Erkelenz, ,,
Hölscher Arnold, Aken, ,,
Hanser Herman, Amsterdam, ,,
Hustinx Victor, Maastricht, ,,
Hamspohn Willem, Keulen, 45-46
Heinen Christiaan, Gusten, ,,
Houben Jozef, Aken, ,,
Haesen Hend., Oud-Vroenhoven, ,,
Hennekens Willem, Beek, ,,
Hoenen Piet., Heerlerheide, ,,
Huijben Theodorus, Thorn, ,,
Houben Jozef, Munstergeleen, 46-47
Honnée Jan, Meerssen, ,,
Hamers Willem, Munstergeleen, ,,
Hocks Frederik, Aken, ,,
Hofsümmer Arnold, Stockheim, ,,
Hanf Rodolf, Bensberg, ,,
Hollman Jozef, Bemelen, ,,
Henrard Eugenius, Maastricht, ,,

Haffmans Jozef, Horst, 47-48
Heldens Willem, Besel, ,,
Honigmann Frans, Dusseldorf, ,,
Hoffmann Willem, Lich, ,,
Holthans Rodolf, Elberfeld, ,,
Horstmann Piet., Kerkrade, ,,
Heinrigs, Aken, ,,
Haex Jozef, Weert, 48-49
Haerten Jan, Utrecht, ,,
Habets Laurens, Oirsbeek, ,,
Holtmann Theod., Gelderen, ,,
Heppert Jan, Ehrenbreitstein, ,,
Hollman Leopold, Bemelen, ,,
Heusch Jan, Hulsberg, ,,
Haffmans Theophile, Horst 49-50
Huesker Herman, Gescher, ,,
Hertel Jan, Bonn, ,,
Höfer Hend., Hulst, ,,
Hölzer Frans, Daun, ,,
Haerten Lod., Utrecht, ,,
Haerten Théodorus, Utrecht, ,,
Hensch Leo, Hulsberg, ,,
Henfling Leo, Gulpen, ,,
Hollman Maximiliaan, Bemelen, ,,
Hafmans Gerard Lottum, 50-51
Hundt Jozef, Olpe, ,,
Habets Antoon, Spekholzerheide, ,,
Hasemackers Jozef, Venray, ,,
Höppener Jozef, Waubach, ,,
Hermans Jan, Nuth, ,,
Heindricks Jan, Vaals, 51-52
Henfling Willem, Gulpen, ,,
Hackebram Frans Dulmen, ,,
Hardenacke Felix, Olpe, ,,
Hünerbein Piet., Duren, ,,
Holtmann Frederik, Gelderen, ,,
Houtappel Hippol. Maastricht, ,,
Hesemans Hend., Lommel, 52-53
Hamaekers Hub., Heijthuizen, ,,
Hassert Bernard, Gurzenich, ,,
Hungelmann Antoon, Lingen, ,,
Heijl Willem, Emden. ,,
Hölling Jozef, Buer, ,,
Havestadt Jozef, Dulmen, ,,
Heijl Jan, Meppen, ,,
Horsmans Jan, Klimmen, ,,
Hoenen Gerard, Heerlerheide, ,,
Hillen Willem, Blerick, 53-54
Horst Karel, Aken, ,,
Haas Frederik, Lennep, ,,
Hausen Willem, Dusseldorf, ,,
Hesse Herman, Paderborn, ,,
Hausmann Jozef, Willich, ,,
Herber Eberhard, Eltville, ,,
Hochs Hendrik, Alphen, ,,
Haffmans Emile, Horst, ,,
Houben August, Thorn, ,,
Hochstenbach Frans, Kerkrade, ,,
Hennen Willem, Voerendaal, 54-55
Heinen Jozef, Spaubeek, ,,
Heuser Lodewijk Stieldorf, ,,
Hannen Richard, Krefeld, ,,
Happ Albert, Fredeburg, ,,
Haegens Gerard, Horst, ,,
Hasselbach Adriaan, Arnhem, ,,

Henckens Willem, Blitterswijk, 55-56
Heuts Willem, Kunrade, ,,
Horst Lodewijk, Aken, ,,
Hartges Robert, Waldmiel, ,,
Hammenstede Hendr., Barmen, ,,
Hofsümmer Frans, Stockheim, ,,
Hüllen Sebastiaan, Mehlem, ,,
Humann Willem, Steele, ,,
Harpe Jan, Steele, ,,
Humann Albert, Spillenburg, ,,
Habets Jacob Meerssen, ,,
Haenen Alexander, Eijsden, ,,
Higlij Isid., S. Odiliënberg, 56-57
Hillenkamp Ferdinand, Geseke, ,,
Houben Frans, Mörs, ,,

Hoven Jozef, Morschenich, 56-57
Hausmaun Hendrik, Willich, ,,
Hurst Richard, Mainz, ,,
Hobus Gerard, Nederweert, ,,
Höppener Hendrik, Muhlheim, 58-59
Helmus Jozef, Dortmund, ,,
Hoeijnck Karel, Emmerich, ,,
Hilgers Karel, Horst, ,,
Humann Theodorus, Steele, ,,
Helmus Willem, Dortmund, ,,
Hortmann Willem, Xanten, ,,
Heuveldop Bern., Leeuwarden, ,,
Haenen Clemens, Eijsden, 59-60
Hilberg Hugo, Becklinghausen, ,,
Haas Hendrik, Emmerich, ,,

Noordelijke wandelgang.

Hülsken Felix, Niedermörmter, 56-57
Hüsken Jozef, Kempen, ,,
Hausmann Frans, Borbeek, ,,
Hover August, Willich, ,,
Hamecker Eduard, Krefeld, ,,
Heimeshoff K., Corschenbroich, ,,
Houtappel Edmond, Maastricht, ,,
Habets Frans, Hulsberg, ,,
Hohmann Jozef, Coblenz, ,,
Hoeijnck Clemens, Emmerich, ,,
Hessling Rodolf, Minden, ,,

Hendricks Karel, Aken, 59-60
Hendrix August, Neniges, ,,
Hengehold Felix, Furstenau, ,,
Hövelmann Jan, Xanten, ,,
Huising Herman, Papenburg, ,,
Held Albert, Kirchheiten, ,,
Herber Frans, Eltville, ,,
Houtvast Jan, Mechelen, ,,
Hendriks Jan, Roermond, 60-61
Hennus Jan-B., Ambij, ,,
Heijnen Hubert, Roermond, ,,

Hennus August, Ambij, 60-61
Hanssen Eugenius, Maastricht, „
Hemmers Frans, Amsterdam, „
Hupsch Jan, 's Bosch, „
Herben Frans, Bunde, 61-62
Hoester Gerard, Maastricht, „
Hamers Hubert, Heerlen, „
Hollman Ernst, Maastricht, „
Hörkens Karel, Venrath, 61-62
Hörkens Theodoor, Venrath, „
Hörkens Frans, Venrath, „
Haffmanns Rodolf, Grefrath, „
Hermans Lambert, Cuijk, „
Hustinx Emile, Maastricht, 62-63
Heijdenis Frans, Arnhem, „
Heinen Karel, Hastenrath, „
Hörkens Hugo, Venrath, „
Holz Theodorus, Mülheim „
Hafkenscheid Hendr., Amsterd. „
Hafkenscheid Michel, „ „
Hamers Willem, Hoogland, „
Houtvast Caspar, Mechelen, „
Houben Willem, Alsdorf, 63 64
Harling Cornelis, Neumagen, „
Harmsen Gerard, Amsterdam, „
Hustinx Hendrik, Maastricht, „
Houba Mattheus, Baarlo, „
Hermans Andreas, Cuijck, 64-65
Houben Piet., Eijs, „
Huesker Frans, Gescher, „
Heijl, Lambert, Emden, „
Holz Jozef, Hemmerden, „
Hüpges, Karel, Viersen, „
Hurkens Jan, St. Agatha, „
Hochstenbach Lod., Kerkrade, „
Hermans Christiaan, Cuijck, 65-66
Hermans Martinus, Well, „
Hanöver Jozef, Kerkrade, „
Hencken Piet., Stoffelen, „
Hamacker August, Kaarst, „
Habets Adolf, Hulsberg, 66-67
Habets Jozef, Hulsberg, „
Halmans Christ., Munstergeleen, „
Horsmans Xaverius, Klimmen, „
Heinen Lambert, Keulen, „
Hermens Paulus, Wevelinghoven, „
Hirtz Hendrik, Coslar, „
Hirtz Nicolaas, Coslar, „
Hermsen Theodorus, Bemmel, „
Hendrickx Frans, Tilburg, 67-68
Huijnen Michael, Mheer, „
Houben Jan, Munstergeleen, „
Heisterkamp Ger. Beilerward, „
Hoffmann Jacob, Kinheim, „
Höppener Mathias, Waubach, „
Houtvast Hubert, Mechelen, „
Haenen Eduard, Maastricht, „
Houben Alph., Munstergeleen, 68-69
Hanssen Gijsbert, Grubbenvorst, „
Hustinx Nicolaas, Maastricht, „
Hünerbein Hubert, Duren, „
Herbert Lambert, Rothe-Erde, „
Höppener Jozef, Waubach, „
Hagen Antoon, Rotterdam, „
Henkus Hendrik, Amsterdam „
Herman Antoon, Vorweiden, 69-70
Herman Mathias, Vorweiden, „
Hermanns Adolf, Aken, „
Hustinx Piet., Maastricht, „
Hartmann Koenraad, Venloo, „
Hüsgen Jozef, Glehn, 70-71
Hendrikx Frans, Asten, „
Huijvenaer Arthuur, 's Bosch, „
Hustinx Gustaaf, Maastricht, „
Hodeige Jozef, Eschweiler, „
Hahn Jozef, Gürzenich, 71-72
Hommes Jozef, Hontheim, „
Hassbach Laurens, Rossbach, „
Heinemann Willem, Neuss, „
Hüsgen Hubert, Glehn, „
Huijsmans Jan, Helmond, „
Hafkenscheid Bern., Hilversum, „
Hofman Piet., Woerden, „
Huijvenaer Arthuur, s Bosch, „
Habets Jan, Hulsberg, „
Haffmans Alexander, Broekhuizenvorst, „
Hüpperichs Stephanus, Wijlré, 72-73
Hubar Adriaan, Maastricht, „
Henkelmann Egidius, Aken, „
Hendriks Karel, Sittard, „
Hoefnagels Hendrik, Lent, „
Hillen Piet., Blerick, „
Habets Willem, Schin-op-Geul, „
Huijgen Gerard, Bergen „
Heuvelmans Caspar, Swalmen, „
Huijsmans Frans, Helmond, 73-74
Huesker Aloysius, Gescher, „
Hilgers Leonard, Immenrath, „
Hömberg Frederik, Essen, „
Haerten Jozef, Gelderen, „
Hüsgen Frederik M Gladbach „
Hellebrekers Hendr., Rotterdam, „
Hermans Leo, Nuth, „
Holla Hubert, Arcen, „
Hennus Mattheus, Voerendaal, 74-75
Houben Alph., Munstergeleen, „
Houben Christ., Stevensweert, „
Hansen Herman, M Gladbach, „
Helbach Willem, Wiesbaden, „
Hoster Willem, Gelderen, „
Houben Jacob, Zweibrüggen, „
Hendrick Julius, Dolhain, „
Haffmans Leop., Broekhuizenv. „
Halewijn Jozef, 's Bosch, „
Hombach Ferdinand, Hulst, „
Hermans Jan B., Brunssum, „
Hensch Karel, Londen, „
Heemskerk Piet., Haarlem, „
Heijen Willem, Roermond, 75-76
Houtvast Mattheus, Mechelen, „
Hoho Paulus, Wittem, „
Hamm Jozef, Essen, „
Huppertz Willem, Aken, „
Hammels Karel, Simpelveld, „
Houben Noël, Sittard, „
Huijser Frans, Amsterdam, „
Haan Willem, Millen, „
Houben Felix, Ulestraten, „
Haeren Jacob Schinnen, „
Heldens Piet., Besel, 75-76
Haffmans Alphons, Broekhuizenvorst, 76-77
Hamers Jozef, Vaals, „
Herberichs Frans, Simpelveld, „
Homborg Julius, Bochum, „
Hermans Jan, Boxmeer, „
Harte Antoon, Rotterdam, „
Holtschneider Henri, Wesel, „
Huisgen Willem, Rotterdam, „
Hauser Julius, Dulken, „
Herman Alphons, Wittem, „
Hoho Constant, Wittem, „
Hesper Jozef, Wesel, 77-78
Huhnen Hendrik, Dulken, „
Heckmanns Hugo, Straalen „
Hermans Jan, Arcen „
Höppener Arnold, Ubach o. W., „
Hermans Adolf, Aken, „
Hermans Leonard, Eijs, „
Heggen Karel, Ophoven, 78-79
Hendriks Willem, Meijel, „
Houben Leonard, Kerkrade, „
Hartzheim Leopold, Keulen, „
Heusker Jozef, Gescher, „
Houtappel Lodewijk, Maastricht, „
Hoefnagels Paulus, Rotterdam, „
Hollman Gustaaf, Maastricht, „
Hendrikse Antoon, IJzendijke, „
Hurkens Petrus, St. Agatha, „
Heijmans Jozef, Kerkrade, „
Hofman Karel, Buggenum, „
Hommers Emile, Meersen, „
Heijmans Hubert, Heijthuizen, 79-80
Haffmans Albert, Roermond, „
Heumakers Jozef, Maastricht, „
Hubar Jacob, Hilvarenbeek, „
Houben Jan, Stevensweert, „
Hoggelman Jan, Schiedam, „
Heijen Piet, Voerendaal, „
Hermans Jozef, Brunssum, „
Heijmans Mattheus, Leveroij, 80-81
Horsmans Willem, Ubachsberg, „
Haarzelhorst Nicolaas, Obdam, „
Horstmans Albert, Hoensbroek, „
Haas Hendrik, Emmerich, „
Hauptmann Ferdinand, Fritzlar, „
Hauptmann Herman, Fritzlar, „
Horrichen Willem, Blatzheim, „
Hasse Richard, Rheijdt, 81-82
Hendrikse Victor, IJzendijke, „
Hermans Hendrik, Venloo, „
Hilbers Jozef, Zutphen, „
Hoppe Theodorus, Schiedam, „
Houben Mattheus, Stevensweert, „
Hohendahl Hendrik, Alten-Essen, „
Hulshof Jan, Lichtenvoorde, „
Hafkenscheid Aloy., Hilversum, 82-83
Harzing Jan, Zeist, „
Hennekens Maximiliaan, Beek, „
Hanssen Mattheus, Broekhuizenvoorst, „
Hermans Frans, Kerkrade, „
Hennekens Karel, Beek, 83-84
Hennekens Leo, Beek, „

Hens Antoon, Zwolle, 83-84
Hens Jacob. Zwolle, ,,
Hermans Christiaan, Broekhuizenvorst, ,,
Hoho Hubert, Wittem, ,,
Hoogenstraaten Jozef, Leiden, ,,
Hoppe Herman, Amsterdam, ,,
Houtappel Laurens. Maastricht, ,,
Heunges Karel, Venloo, ,,
Hupperetz Emile, Gulpen, ,,
Hamm Willem, Aken, ,,
Hamers Xavier, Oppeven, 84-85
Hanssen Hubert, Rimburg, ,,
Hebben Leo, Meijel, ,,
Hennekens Theophilus, Beek, ,,
Hermens Jan, Roermond, ,,
Hillen Jozef, Blerick, ,,
Horstmans Karel, Hoensbroek, ,,
Huntjens Jozef, Keer, ,,
Hensen Franc X., Rotterdam, ,,
Heijl Frans, Banjowangie, ,,
Hammel Antoon, Mainz, 85-86
Herold Jozef, Nuss, ,,
Heijnen Jozef, Buchten, ,,
Hillen Jozef, Blerick, ,,
Hoho Servatius, Wittem, ,,
Houben Henri, Stevensweert, ,,
Hallot Robert, Brussel, ,,
Horbach Jozef, Aken, ,,
Huer Julius, Bawinkel, ,,
Huysmans Hendr., Groot-Zundert ,,
Heiligers Christiaan, Borcette, 86-87
Hermans Canisius, Sittard, ,,
Heijl Lodewijk, Bandar, ,,
Heijnen Hendrik, Roermond, ,,
Holrah Hendrik, Megen, ,,
Hoogers Jozef, Horst, ,,
Hoppe Theodoor, Amsterdam, ,,
Hustinx Jozef, Maastricht, ,,
Heijnen August, Boxmeer, ,,
Heijnen Jozef, Schimmert, ,,
Hamers Hubert, Maastricht, 87-88
Hamers Jozef, Amersfoort, ,,
Hendriks Hendrik, Meijel, ,,
Hoeberechts Eugen., Maastricht, ,,
Hupperetz Eugenius, Gulpen, ,,
Hustinx Eugenius, Maastricht, ,,
Hages Jozef, Loverich, 88-89
Hamers Piet., 's Gravenhage, ,,
Hermans Willem, Sittard, ,,
Hermans Jan-B. Nuth, ,,
Hermans Jan-B. Rotterdam ,,
Hohn Paulus, Montjoie, ,,
Hoijng Henri, Utrecht, ,,
Haakman Henri, Amersfoort, ,,
Haakman Jan, Amersfoort, ,,
Houben Jozef, Amersfoort, ,,
Hermans Hubert, Brussum, ,,
Halmans Leo, Doenrade, 89-90
Hanrath Hendrik, Roermond, ,,
Hermens Martinus, Ambij, ,,
Hermes Alfred, Crefeld, ,,
Heijl Jan, Bandar, ,,
Heijnen Albert, 's-Bosch, ,,
Hillen Piet., Grave, ,,
Holtackers Jan, Baarloo, 89-90
Horstmans Eug., Hoensbroek, ,,
Hoijng Rodolf, Utrecht, ,,
Huf Alexander, Amsterdam, ,,
Höttges Eugenius, Crefeld, ,,
Hubar Marcel, Luik, ,,
Hangx Jan, Weert, 90-91
Holmken Antoon, Neuenkirchen, ,,
Hennekens Constant Beek, ,,
Heuveldop Jan, Batavia, ,,
Heuveldop Lod., Batavia, ,,
Heijnen Jozef, Roermond, ,,
Hennissen Mathias, Elsloo, ,,
Hodiamont Jan, Gulpen, ,,
Holdert Lod., Amsterdam, ,,
Höppener Jan, Roermond, ,,
Houben Gijsbert, Sevenum, ,,
Hupperetz Julius, Gulpen, ,,
Huijs Thomas, Bergen-op-Zoom, ,,
Holdert Willem, Amsterdam, ,,
Huijs Gerard Steenbergen, ,,
Heijl Hendrik, Palembang, 91-92
Hillen Cornelis, Rotterdam, ,,
Holtel Jan, Oldenzaal, ,,
Huf Leo, Amsterdam, ,,
Huijnen Toussaint, Margraten, ,,
Harinx Theodorus, Venloo, ,,
Haesen Hendrik, Oud-Vroenhoven 92-93
Heesen Hendrik, Bockum, ,,
Hermkens Piet., Grubbenvorst, ,,
Hilgers Jozef, Roermond, ,,
Hupperts Jozef, Gulpen, ,,
Hamers Mattheus, Spekholzerheide, ,,
Hamerlinck Ern., Ter Neuzen, 93-94
Hanraets Leo, Grubbenvorst, ,,
Hencken Jacob, Hilden, ,,
Henket Nicolaas, Delft, ,,
Hennissen Piet, Elsloo, ,,
Hermans Mattheus, Kelpen, ,,
Hustinx Joz., Wijck-Maastricht, ,,
Hoogeland Hendrik, Maastricht, ,,
Hermans Engelbert, Wellerlooi, ,,
Hermes Karel, Keulen, ,,
Hermes Oscar, Keulen, ,,
Hagens Jozef, Horst, 94 95
Halders Lambert, Rijckholt, ,,
Hendriks Cornelis, Tiel, ,,
Henfling Lambert, Simpelvelt, ,,
Hoogers Mattheus, Horst, ,,
Horbach Frans, Schaesberg, ,,
Houtvast Jan, Mechelen, ,,
Huf Emile, Amsterdam, ,,
Huf Frans, Amsterdam, ,,
Huismans George, Rotterdam, ,,
Hustinx August, Maastricht, ,,
Heijnen Karel, Roermond, ,,
Heijnen Jan, Roermond, ,,
Haex Emile Maastricht, 95-96
Hendricks Jan, Tiel, ,,
Hendricks Marius, Tiel, ,,
Hermans Antoon, Leiden, ,,
Hoeberechts George, Maastricht, ,,
Houben Jan, Kerkrade, ,,
Huijben Jozef, Neer, 95-96
Haakman Jan Amsterdam, 96-97
Habbig Willem, Pissenheim, ,,
Hellwig Jan, Maastricht, ,,
Hermans Jan, Venloo, ,,
Hoefnagels Hendrik, Nijmegen, ,,
Hofkens Jan, Maastricht, ,,
Holdert Hendrik, Amsterdam, ,,
Hollman Maximiliaan Caberg, ,,
Hoomans Karel, Horst, ,,
Hermans Jan, Leiden, ,,
Hinrichs Gerard, Wertle, ,,
Horbach Clemens, Wittem, ,,
Habets Emile, Valkenburg, 97-98
Hagemeijer Hendrik, Rotterdam, ,,
Halsema Eus., Kloosterburen, ,,
Hensen Leonard., Schildwolde, ,,
Höppener Jozef, Roermond, ,,
Hoijng Antoon, Utrecht, ,,
Huitink Gerard, Rotterdam, ,,
Hagemeijer Frans, Rotterdam, 98-99
Henriette Camillus, Leuze Longchamps, ,,
Hermans Frans, Maasbracht, ,,
Horbach Piet., Eijgelshoven, ,,
Houben Gustaaf, Stevensweert, ,,
Hustinx Ferdinand, Maastricht, ,,
Hustinx Reinier, Maastricht, ,,
Hagemeijer Eng., Rotterd., 99-1900
Hagemeijer Jan, Rotterdam, ,,
Hellebrekers Jan, Rotterdam, ,,
Henfling Eduard, Beek, (L.) ,,
Henfling Karel, Beek, (L.) ,,
Hennus August, Amby, ,,
Hermans Nicolaas, Sittard, ,,
Höfte Antoon, Amsterdam, ,,
Hoppe Herman, Amsterdam, ,,
Hoppe Willem, Amsterdam, ,,
Houben Willem, Horst, ,,
Hawinkels Gerard, Groenlo, 00-01
Heldt Jan, Beek, (L.) ,,
Herkuleijns Hendrik, Arnhem, ,,
Hermens Gerard, Ulestraten, ,,
Hochstenbach August, Kerkrade, ,,
Hoppe Jan, Amsterdam, ,,

I.

Ingendael Hubert, Echt, 1843
Indemans Sim., Stevensweert, 43-44
In 't Groenenwolt Th., Horst, 54-55
Ingemanns Jozef, Willich, 57-58
Isenkrade Caspar, Muntz, ,,
Ibels Jozef, Rheijdt, 62-63
Imkamp Gerard, Roermond, 72-73
Immink Willem, Hoogwoud, 73-74
Iserief Gerard, 's-Hage, 77-78
Indemans Jac., Ohe en Laak, 83-84
Iserief Jozef, 's-Hage, 86-87
Imkamp Jozef, Roermond, 89-90
Iserief Bernard, 's-Hage, 92-93

J.

Jaspar Willem, Beek, 1843
Jongen Hendrik, Kerkrade, ,,

Janssens Leonard, Weert, 43-44
Jansen Adam, Keulen, ,,
Jansen Arnold, Keulen, ,,
Janssen Jan, Besel, ,,
Jansen Paulus, Kleef, ,,
Jansen Herman, Keulen, ,,
Jacobs Jan, Venray, 44-45
Jacobs Hubert, Grathem, ,,
Janssens Jozef, Maastricht, ,,
Janssens Jerome Maastricht, ,,
Jansen Hendrik, Keulen, ,,
Jungen Hendrik, Keulen, ,,
Janssens Jozef, Maastricht, ,,
Janssen Jacob, Well, 46-47
Jansen Jozef, Aken, ,,
Jansen Leo, Aken, ,,
Jetten Jan, Susteren, ,,
Jansen Karel, Keulen, 47-48
Jansen Theodorus, Munster, ,,
Jacob Bernard, Dulmen, 48-49
Jüsgen Jozef, Keulen, ,,
Janssens Jan, Halster, ,,
Jeurgens Willem, Siebenzewald, ,,
Jenniskens, Mattheus, Helden, 49-50
Janssens Constant, Vaals, ,,
Janssens Adolf, Weert, 50-51
Jaegers Arnold, Heerlen, ,,
Jansen Albert, Kleef, ,,
Jennissen Hubert. Roermond, ,,
Japs Jacob, Gelderen, 51-52
Jansen Arnold, Rollesbroeck, ,,
Janssen Leonard, Bingelrade, ,,
Jetten Frans, Susteren, ,,
Jungen Jozef, Keulen, 53-54
Johnen Ernest, Lennep, ,,
Jacobi Hendrik, Barmen, 54-55
Japs August, Gelderen, 56-57
Jozef Oscar, Koblenz, ,,
Joly Jan, Luik, ,,
Jungbecker August. Gelsdorf, ,,
Janssen Jacob, Horst, 57-58
Jonkergouw, Piet., Meersen, 58-59
Judermanns August, Aken, ,,
Janssen Lod., Bingelrade. ,,
Jaspar Petrus, Limmel. 59-60
Jennissen Jozef, Peij, ,,
Jennissen Herman, Roosteren, ,,
Jötten Frans, Mühlheim, ,,
Janssen Alfons, Roermond, ,,
Jockin Willem, Venloo, ,,
Janssens Lod., Roermond, ,,
Jenneskens Petrus, Venray, 60-61
Joebges Theodorus, Venrath, ,,
Jolmen Frans. Aken. ,,
Jungbecker Willem, Höhr, ,,
Janssen Lambert, Maastricht, 61-62
Joosten Theodorus, Besel, ,,
Janssen Mattheus, Bingelrade, ,,
Jecker Alexander, Aken, ,,
Janssen Bernard, Horst, 62-63
Janssen Jozef, Roermond, ,,
Janssen Mattheus, Steijn, ,,
Janssen Gerard, Maarland, ,,
Jansen, Piet., Aken, ,,
Joesten Eduard, Much, ,,
Janssen Jozef, Crefeld, 63-64
Jansenius Hend., Geilenkirchen, ,,
Jongen Willem, Opperen, ,,
Jongen Willem, Streithagen, ,,
Janssen Antoon, Venray, ,,
Jonkers Frans, Nederweert, 64-65
Janknecht Lodewijk, Venlo, 73-74
Jaegers Victor, Heerlen, 74-75
Janssens Ernest, Linne, ,,
Jansen Piet., Stamproij, ,,
Jaspar Willem, Beek, 75-76
Janssen Piet., Schiedam, ,,

Hoofdingang der Inrichting.

Jacobs Petrus, Klimmen, 64-65
Janssen Alexander Lohn, ,,
Joesten Frederik, Hinsbeck, ,,
Joosten Hendrik, Weert, 65-66
Janssen v. Son Jan, Heijthuizen, ,,
Junk Emile, Trier, ,,
Jacques Herman, Dusseldorf, ,,
Jaegers Isidorus, Heerlen, ,,
Janssen Hendrik, Steijn, 66-67
Jeghers Jozef, Henri, Chapelle, ,,
Jongen Hubert, Welkenraedt, 67-68
Janssen Paulus, Susteren, 68-69
Jongen Ernest, Oorsbeek, ,,
Jansen Alphons, Afferden, ,,
Jonkergouw Hendrik, Meersen, ,,
Janssens Alphons, Lille, ,,
Janssens Antoon, Lille, ,,
Johnen Antoon, Inelles, ,,
Janssen Willem, Terborgh, ,,
Janzen Stephanus, Nieuwediep, ,,
Janssens Eugenius, Reuver, 69-70
Jaegers Otto, Heerlen, ,,
Jennissen Antoon, Echt, ,,
Janssen van Son Hendrik, Heythuizen 70-71
Jeuken Jan, Nunhem, ,,
Janssens van Buren K., Tilburg, ,,
Janssen Van Vosselen J., Venray, ,,
Jongen Eduard, Heerlen, 71.72
Janssen Jan, Helden, ,,
Janssen Piet., Ottersum, 72-73
Jansen Willem, Schiedam, ,,
Jäger Theodorus, Amsterdam, ,,
Janssen Herman, Medem, 75-76
Joeris Jozef. Aken, ,,
Janssens Emile, Tilburg, ,,
Joosten Andreas, Panningen, 76-77
Joosten Mattheus, Heel, ,,
Janssen Jozef, Raath, ,,
Janssen Philippus, Raath, ,,
Janssens Frans, Tilburg, ,,
Janssens Piet., Maastricht, ,,
Jacobi Aloysius, Weijer, ,,
Jessen Nicolaas, Overhoven, 77-78
Janssen Jacob, Raath, ,,
Jansen Frans, Tilburg, ,,
Jansen Piet., Schiedam, 78-79
Janssen Hubert, Schinnen, ,,
Janssens E., Oud-Vroenhoven, ,,
Janssens Jan, Oud-Vroenhoven, ,,
Jansen Frans, Aken, 79-80
Joosten Piet., Haelen, 80-81
Jansen Willem, Schiedam, ,,
Jongen Jozef, Schaesberg, ,,
Jansen Jan, Leuwarden, 81-82
Jansen Theodorus, Amsterdam, ,,
Janssen Frans, Schinnen, ,,
Jenniskens Jozef, Vierlingsbeek, ,,
Jenniskens Petrus, Vierlingsbeek, ,,
Joosten Jan, Sevenum, ,,
Janssen Antoon, Grave, 82-83
Jansen Leo, Schiedam, ,,
Jansen Piet., Schiedam, ,,
Janssen Jozef, Berg en Terblijt, ,,
Jorissen Jacob, Heerenveen, ,,
Jansen Cornelis, Schiedam, 83-84

Janssen Frans, Raath, 83-84
Janssen Jan, Rotterdam, ,,
Janssen Jozef, Grave, ,,
Janssens Cornelis, Tilburg, ,,
Janssens Frans, Herten, ,,
Janssens Lodewijk, Herten, ,,
Jenniskens Lod., Vierlingsbeek, ,,
Jeukens Mattheus, Eijsden, ,,
Joosten Piet., Besel, ,,
Jorritsma Jan, Sneek. ,,
Jüngerkes August, Viersen, ,,
Janssen Arsenius, Roermond, 84-85
Janssen Gerard, Lent, ,,
Joosten Karel, Maastricht, 85-86
Janssens Bernard, Tilburg, ,,
Jochems Hubert, Hünshoven, ,,
Jansen Gerard, 's-Bosch, 86-87
Janssen Egidius, Tegelen, ,,
Janssen Piet., Maarland, ,,
Jansen Piet., Schiedam, ,,
Janssens Hubert, Wijk, 87-88
Janssens van Buren Cornelis, Tilburg, ,,
Joosten Jan, Helden, ,,
Jorritsma Andreas, Sneek, ,,
Jorritsma Hilarius, Sneek, ,,
Jansen Hendrik, Schiedam, ,,
Janssen Cornelis, Lent, 88-89
Janssen Hubert. Bree, ,,
Janssens Frits, 's-Bosch, ,,
Jansen Floris, Schiedam, 89-90
Janssen Theod., Stevensweert, ,,
Janssen Jozef, Palembang, ,,
Janssen Leo, Geulle, ,,
Jurrissen Jacob, Naarden, ,,
Jansen Willem, Geilenkirchen, ,,
Jansen Jan, Wageningen, 90-91
Janssen Jan, Zevenaar, ,,
Joosten Egidius, Maastricht, ,,
Janssen Jozef, Geulle, ,,
Janssens de Horion W., Tilburg, ,,
Jonkers Koenraad, Lottum, ,,
Janssen Jacob, Maasbracht, ,,
Jenniskens Antoon, Wanssum, ,,
Janssen Mattheus, Baarlo, 91-92
Jennissen Jacob, Arcen, ,,
Joosten Jozef, Maastricht, ,,
Janssen Piet., Belfeldt, 93-94
Jaspers Hendrik, Valkenswaard, ,,
Joosten Frans, Maastricht, ,,
Junker Jan, Holzheim, ,,
Janssen Karel, Roermond, 94-95
Janssen Jozef, Belfeldt, ,,
Janssen Albert, Roermond, ,,
Jenniskens Lodewijk, Horst, ,,
Jurgens Victor, Oss, ,,
Jacobs Antoon, Roermond, 96-97
Jacobs Jan, Amersfoort, ,,
Janssen Piet., Maastricht, ,,
Janssens Luciaan, Tilburg, ,,
Jacobs Jacob, Roermond, 97-98
Janssen Thierry, Zevenaar, ,,
Jacobs Jan, Schinveld, 98-99
Janssens Alfons, Maastricht, ,,
Janssens George, Linne, ,,
Joseph Jan, Den Helder, ,,
Jurrissen Alfons, Naarden, ,,
Juten Antoon, Bergen-op-Zoom, ,,
Jacobs Willem, Maastricht, 99-1900
Jansen Andreas, Hengelo, ,,
Jansen Bernard, Hengelo, ,,
Jansen Jozef, Weert, ,,

De Vijver met het Eilandje.

Jägers Jan, Lonneker, 90-91
Janclaes Julius, Verviers, ,,
Jansen Walter, Schiedam, ,,
Jansen Hendrik, Rotterdam, 99-1900
Janssen Leo, Kerkrade, ,,
Jansen Emile, Beek, 1900-01

K.

Kerckhoffs Jozef, Schinnen, 1843
Kehrens Willem, Maastricht, ,,
Keulen Mattheus, Weert, ,,
Kaeuffer Alfons, Herzogenrath, ,,
Koeken Willem, Sittard, ,,
Klinckenberg Lod., Curatsfeld, 43-44
Keijbets Hubert, Nieuwenhagen, ,,
Kleijnen Jozef, Ubachsberg, ,,
Keulen Nicolaas, Weert, ,,
Keischgens, Kesternich, ,,
Kribs Mattheus, Wessem, ,,
Kerckhoffs Willem, Beek, 44-45
Kaeuffer Otto, Herzogenrath, ,,
Klijsters, Stamproy, ,,
Kochs Piet, Nieuwenhagen, 45-46
Kerckhoffs Alex, Schinnen, ,,
Kerff Maurits, Erkelens, ,,
Keuven, Duren, ,,
Kreitz Jan, Stolberg, ,,
Krier Herman, Keulen, ,,
Kehres Karel, Neuss, ,,
Kleijnen Jozef, Geleen. ,,
Kruchen Paul. Juchen, 46-47
Kallen Hubert, Geleen, ,,
Kruchen Frans, Alrath, ,,
Kruchen Theodorus, Alrath, ,,
Klören Karel Neuss, ,,
Kerckhoffs Phil., Schinnen, ,,
Keijbets Jan Holzweiler, ,,
Koch Theodorus, Keulen, ,,
Kloubert Jozef, Aken, ,,
Kock Piet, Santa-Rosa, ,,
Klinkum Jan-B., Grathem, ,,
Koeken Willem, Sittard, ,,
Kokkelkoren Frans, Hoensbroek, ,,
Konen Jacob, Roermond, 47-48
Knieriem Karel, Neuwied, ,,
Kamps Hugo, Broeksittard, ,,
Klaessen Jan, Posterholt, ,,
Kerckhoffs August, Nuth, ,,
Kaufmann Jozef, Heerlen ,,
Kaufmann Alb., Welschenennest ,,
Körner Andreas, Aken, ,,
Kannegiesser Adolf, Horst, ,,
Kerckhoffs Willem, Schinnen ,,
Kiven Frans, Steinstrass, 48-49
Krewel Jozef, Zievel, ,,
Kahr Hendrik, Aken, ,,
Kirsch Gerard, Aken, ,,
Kerckhoffs Ferdinand, Schinnen, ,,
Kallen Andreas, Ophoven, ,,
Kremer Andreas, Loevenich 49-50
Kessels Jozef, Hulsberg ,,
Kemper Eduard, Olpe, ,,
Krapp Antoon, Steinstrass, ,,
Kübel Benedictus, Herbstein, ,,
Kuijpers. Helmond, ,,
Keulen Jan, Maastricht, ,,
Koch Herman, Bocholt, 50-51
Koester Frederik, Hedebach ,,
Kemper Jozef, Olpe, ,,
Kerres Hendrik, Aken, ,,
Knops Piet, Aken, ,,

Knorr Edmond Ratheim, 50-51
Kratz Jan, Loevenich, ,,
Kraijmborg Gustaaf, Bremen, ,,
Kolfschoten Jan, Gendringen, ,,
Kleuters Jan, Jabeek, ,,
Kerckhoffs Lod.. Schinnen, 51 52
Kleine August, Lippstadt, ,,
Klossen Hendrik, Uerdingen, ,,
Kraijmborg Jozef, Lohne, ,,
Kraijmborg Frans, Lohne, ,,
Kübel Theod., Herbstein, ,,
Kübel August, Herbstein, ,,
Koeken Jozef, Sittard, ,,
Kaeuffer Karel, Herzogenrath, ,,
Kenny Jacob, Liverpool. 52-53
Keulen Laurens, Maastricht, ,,
Keutner Herm. Jos., Rüdesheim, ,,
Kötter Otto, Barmen, ,,
Körfer Hendrik Merzenich, ,,
Kückhoven Piet, Welldorf, ,,
Klein Gerard, Keulen, ,,
Klerx Alexander, Brussel, ,,
Kerckhoffs Mart., Maastricht, 53-54
Künster August, Lendersdorf, ,,
Külm Gustaaf, Luik, ,,
Keller Jacob, Rüdesheim, ,,
Kerssemakers Jacob, Gestel, ,,
Kessels Emile, Roermond, ,,
Kallen Jozef, Geleen, ,,
Kleijn August, Dusseldorf 54-55
Kaatzer Jozef, Aken, ,,
Kapp Jozef, Weiler, ,,
Korn Paulus, Niederwalluf, ,,
Koullen Gerard, Aken, ,,
Kaiser Jan, Huckingen, 55-56
Kleijn Ferd., Dusseldorf, ,,
Kenning H. Rome, (New-York) ,,
Klasen Herman, Papenburg, ..
Krüse Frederik, Hickingen, ,,
Kaatzer Ernest, Aken, ,,
Kemperdick Daniël, Erckrath, ,,
Kemperdick Jozef, Erckrath, ,,
Knaben August, Rath, ,,
Kammann Hendrik, Steele, ,,
Kusters Gerard, Sevenum, 56-57
Kaiser Lodewijk, Huckingen, ,,
Keller Frans, Trier, ,,
Kircher Xaverius, Keulen, ,,
Kistemann H., Dobrzeymiemo, ,,
Koester Karel, Thier, ,,
Krudewig Ferdinand, Neuss, ,,
Kuhlmann Theodorus, Ancum, ,,
Keesmeakers Joz., Limbricht, 57-58
Kuppens Antoon, Breda, ,,
Kramer Jan, Lengerich, ,,
Kersten August, Aken, ,,
Klumbeck Bernard. Steele, ,,
Koopmann Willem, Alten-Essen, ,,
Kaiser Constantijn, Dusseldorf, ,,
Keulen, Maastricht, ,,
Kampmann Herman, Diledorf, 58-59
Kirfel Hendrik, Néau, ,,
Klein August, Aken, ,,
Klötergens Karel, Willich, ,,
Koene Pascal, Geertruidenberg, ,,
Kuypers Antoon, Swalmen, 59-60
Küster Frederik, Feldhausen, ,,
Klasen Lambert, Papenburg, ,,
Krantz Piet., Soller, ,,
König Karel, Eltville, ,,
Koerfer Arnold, Duren, ,,
Kretzer Jacob, Sayn, ,,
Koenen Jan, Gennep, 60-61
Kocks Piet., Merzenich, ,,
Krupp Jozef, Vallendar, ,,
Kleyn Willem, Maastricht, ,,
Körner Frans, Roermond, 61-62
Kleyn Frans, Epen, ,,
Kratz Antoon, Coblenz, ,,
Kars Egbert, Weert, ,,
Kallen Hubert, Munstergeleen, ,,
Krudewig Karel, Linden, ,,
Knops Piet., Schin-op-Geul, ,,
Kerbosch Gerard, Roermond, 63-64
Kracht Frans, Burtscheid, ,,
Kremer Jozef, Aken, ,,
Klep Jan, Breda, 64-65
Köning Willem, Bielefeld, ,,
Kalkbrenner Evrard, Stolberg, ,,
Küppers Frederik, Dusseldorf, ,,
Korn Hendrik, Niederwalluf, ,,
Kies Hendrik, Maastricht, ,,
Klep Frans, Breda, ,,
Krijnen Frans, Leeuwen, ,,
Keijzer Julius, Sittard, 66-67
Keuller Jos., Venloo, ,,
Klomp Jan, Herkenbosch, ,,
Kallen Math., Sittard. ,,
Kissels Gautier, Klimmen, ,,
Knops Jozef, Wijlre, ,,
König Felix, Keulen, ,,
Klostermann Karel, Munster, ,,
Kampmann Ferdinand, Bonn, 67-68
Kerckhoffs Hubert, Nuth, ,,
Küppers Gustaaf, Durwiss, ,,
Kissels Jan, Klimmen, ,,
Kloppenburg Piet., Nijmegen, 68-69
Kalkbrenner Albert Stolberg, ,,
Klinkenberg Piet., Haeren, ,,
Kesters Bernard, Breda, ,,
Koldeweij Jan, Dordrecht, ,,
Keyzer Const., 's Bosch, 69-70
Kraemer Norbertus, Willesheim, ,,
Küppers Martinus, Venrath, ,,
Kimpen Antoon, Suchteln, ,,
Köller Frans, Westerholt, ,,
Königstein Jan, Först, ,,
Kalfsterman Hendrik, Tjilatjap, ,,
Kupers Emmanuel, Heijthuizen, ,,
Keuller Lodewijk, Venlo, 70-71
Koth Hendrik, Dulken, ,,
Kirsch Maximiliaan, Aken, ,,
Kübel Regnard, Herbstein, ,,
Kohnen Jozef, Aken, ,,
Kerckhoffs Willem, Beek, ,,
Kerckhoffs Hubert, Beek, ,,
Koten Piet., Grevenbicht, ,,
Klijn Hendrik, Amsterdam, ,,
Krips Eduard, Brunssum, 71-72
Klotz Laurens, Coblenz, ,,
Kleinholz Jozef, Aken, 71-72
Klöckener Frederik, Fritzlar, ,,
Kentzler Rudolf, Hattingen, ,,
Kirch Justinus, Posterholt, ,,
Kalfsterman Otto, Tjilatjap, ,,
Kamp Hubert, Steyl, ,,
Kerbosch Gerard, Roermond, 72-73
Klein Bernard, Hetzenholz, ,,
Koenen Hendrik, Veghel, ,,
Kamphuis Simon, Zaandam, ,,
Kuyper Lambert. Soest, ,,
Kessels Karel, Eschweiler, 73-74
Klostermann Gerard, Lindern, ,,
Kloth Piet, Aken, ,,
Koldewey Bernard, Dordrecht, ,,
Kegelaer Lodewijk Hulst, ,,
Kaanen Herman, Vierlingsbeek, ,,
Kramers Hendrik, Schiedam, ,,
Kolkmann Fred., Lichtenvoorde, ,,
Keulen Andreas, Heythuizen, 74-75
Küttelwesch Walter, Baal, ,,
Knipping Victor, Roermond, ,,
Karthaus Willem, Munster, ,,
Kehrer Frederik, Cochem, ,,
Koenaart Alfons, Rotterdam, ,,
Kuypers Gerard, Thorn, ,,
Kusters Lodewijk, Neer, 75-76
Kaempfer Wolfgang, Vaals, ,,
Keybets Hubert, Kerkrade, ,,
Knops Frans, Laurensberg, ,,
Kesseler Hendrik, Wesel, ,,
Kesseler Herman, Wesel, ,,
Kamp Alf., Steijl. ,,
Kervel Antoon, Sourabaja, ,,
Kerkhofs Michel, Veldwezelt, ,,
Krekels Piet., Spekholzerheide, ,,
Kerkhofs Hubert, Veldwezelt, 76-77
Kessels Hubert, Beugen, ,,
Kerckhoffs Alfons, Beek, ,,
Klemmer Willem, Keulen, ,,
Kötter Frans Rittershausen, ,,
Kreuels Adolf, Buderich, ,,
Keulen Leonard, Schinnen, ,,
Kessels Gerard, Eijgelshoven, ,,
Knuyver Willem, Tegelen, ,,
Kleintjens Jan, Maastricht, ,,
Kissels Jozef, Klimmen, 77-78
Krings Willem, Aken, ,,
Knops Albert, Herzogenrath, ,,
Kanters Willem, Echt, 78-79
Kleynen H., Spekholzerheide, 79-80
Karthaus Paulus, Samarang, ,,
Kramers Marius, Schiedam, ,,
Knops Frans, Herzogenrath, ,,
Kipp Willem, Mill, ,,
Keller Jacob, Nijmegen, 80-81
Korsten, Jan, Ool, ,,
Klein Hendrik, Bonn, ,,
Kerstens Andreas, Tilburg, 81-82
Kruitzer Hubert, Heerlen, ,,
Knittel Jozef, Kerkrade, ,,
Kissels Jozef, Hulsberg, 82-83
Köster Clemens Hoorn, ,,
Kochx Piet., Beverwijk, ,,
Koenen Jacob, Veghel, ,,

Kanters Jan, Rotterdam, 82-83
Kersten, Frans, Sevenum, 83-84
Kappert Aloysius, Kray, „
Klinkum Emmanuel, Wijck, „
Koens Emile, Goes, „
Klötsch Christ , Stammheim 84-85
Kneepkens Mattheus, Weert, „
Knittel Eduard, Kerkrade, „
Kraakman Jan, Alkmaar, „
Kück Walter, Duren, „
Kwisthout Hendrik, Breda, „
Kaulen Chr., Wiedenfeld, 85-86
Kengen Mattheus, Valkenburg, „
Keybets Frans, Kerkrade, „
Kissels Edmond, Meerssen, „
Kok Gerard, Delft, „
Koopmans Bernard, Almelo, „
Kats Jozef, Singkel, 86-87
Kengen August, Saarlouis, „
Knittel Frans, Kerkrade, „
König Willem, Amsterdam, „
Kreyelmans Herm., Nederweert, „
Kuyper Frans, Soest, „
Klep Frans, Breda, „
Knols Willem, Ulestraten, „
Kuyper Eligius, Soest, „
Keulen Karel, Kerkrade, 87-88
Keulen Gaston, Kerkrade, „
Kissels Victor, Meerssen, „
Kraux Karel, Dusseldorf, „
Krekeler Lodewijk, Aken, „
Krekeler Michel, Aken, „
Kissels Victor, Klimmen, 88-89
Kramer Herman, Terneuzen, „
Kusters Willem, Soest, „
Kloeren Jan, Kaarst, „
Krebber Jacob, Xanten, „
Keunen Hendrik, Eindhoven, 89-90
Knitel Frans, Goes „
Knittel Karel, Kerkrade, „
Koch Antoon, Groningen, „
Koch Nicolaas, Groningen, „
Kuinders Piet , Groningen, „
Kusters Andreas, Einighausen, „
Kuyper Willem, Helmond, „
Kennis Edmond, Roosendaal, 90-91
Kaiser Lodewijk, Huckingen, „
Keuss Eduard, Dordrecht, „
Kleibank Willem, Neuss, „
Kock Frans, Breda, „
Kraakman Jan, Zwaag, „
Kaulbach Ernest, Magelang, „
Kleindorf Frederik, Oberhausen, „
Knipping George, Roermond, 91-92
Knitel Karel, Goes, „
Knops Frans, Kerkrade, „
Kok Leo, Delft, „
Küper Arthur, Aken, „
Kaufmann Isidoor, Heerlen, „
Kusters Matthias, Heerlen, „
Kallen Willem, Sittard, „
Kaulbach Ferdin., Bondawoso, 92-93
Kerssemakers Jan, Eindhoven, „
Keunen Jan, Eindhoven, „
Korst Jacob, Steenbergen, „
Keet Albert, Beverwijck, 93-94
Kemper Bernard, Amsterdam, „
Kemper Lodewijk, Rotterdam, „
Kerstens Rudolf, Boxmeer, „
Klep Arthur, Breda, „
Klep Hubert, Breda, „
Kuinders Herman, Groningen, „
Koning Mattheus, Schermer, „
Keet Cornelis, Wormer, „
Klarenaar Eugenius, Grieth, „
Kegelaer Th., Hontenisse, 94-95
Kellenaers Arnold, Meerlo, „
Kerpen Jozef, Wijck, „
Koning Jan, Watergraafsmeer, „
Kreykamp Jozef, Steijl, „
Klinkum Alfons, Maastricht, „
Kloppenburg Gerard, Samarang, „
Kwisthout Jozef, Stratum, „
Kerckhoffs Matth., Spaubeek, 95-96
Kortmann Bernard, Leijden, „
Kraakman Theod., Curaçao, „
Kreijelmans Jacob, Nederweert, „
Krijns Jacob, Guttecoven, „
Kuinders Jan, Groningen, „
Kanters Adriaan, Dongen, 96-97
Klep Hubert, Breda, „
Klompé Jan, Den Haag, „
Kloppenburg Aug., Passaroean, „
Kneepkens C., Meester-Cornelis, „
Koning Gerard, Goor, „
Kronenburg, Michel, Kuilenburg, „
Kuypers Aloysius, Wouw, „
Kriess Ferdinand, Aken, „
Konert Frans, Rotterdam, „
Kallen Hubert, Geleen, 97-98
Kruisman Herman, Hoorn, „
Karthaus Paulus, Perning, 98-99
Kaulbach Max., Soember-Agoong „
Kerckhoffs Jan, Wijlre, „
Kissels Martinus, Sittard, „
Klep Willem, Breda, „
Knippenberg Herman, Wijck-M., „
Knops Matth., Heerlen, „
Koop Antoon, Medemblik, „
Koten Piet, Grevenbicht, „
Kramers Hendrik, Rotterdam, 98-99
Kristen Maurits, Amsterdam, „
Karthaus Frans, Perning, 99-1900
Klinkenbergh Emile, Sittard, „
Klinkenbergh Reinier, Sittard, „
Konings Leo, Swalmen, „
Koten Matth., Grevenbicht, „
Kuiper Corn., Amersfoort, „
Kaiser George, Brussel, 00-01
Kengen Julius, Geulle, „
Kerckhoffs Alfons, Stein, „
Kessels Jozef, Roermond, „
Knops Willem, Oirsbeek, „
Kock Jan, Oldenzaal, „
Krijn Jozef, Samarang, „

L.

Lexis Leonard, Roermond, 1843
Langohr Willem, Vijhlen, „
Lemmen Jacob, Stamproy, 1843
Loyens Jan, Mheer, „
Lom Hendrik, Venlo, 43-44
Lemmelijn Hendrik, Noorbeek, „
Lausmann Theod., Spillenburg, „
Lefils Julius, Gangelt, 44-45
Leruth August, Aken, 45-46
Ludwigs Gerard, Aken, „
Lacroix Jozef, Chapelle, „
Lenaerts Christiaan, Put, „
Langohr Eduard, Herzogenrath, „
Lindemann Jan, Essen, „
Leurs Lodewijk, Roermond, „
Lauten Frans, Roermond, 46-47
Lemmens L., Munster-Geleen, „
Lohmann Willem, Delbrück, „
Longreé Karel, Kohlscheid, „
Lensing Victor, Kleef, „
Lingens Frans, Aken, „
Lambert Jozef, Eijsden, „
Leenders, Roosteren, „
Limper H., Welschenennest, 47-48
Loock Maurits, Kleef, „
Lambertz Willem, Deutz, „
Loyens Reinier, Sittard, 48-49
Lancelle Arthur, Wezel, „
Louwens Frederik Walhorn, „
Louwens Jozef, Walhorn, „
Lammeretz Lambert, Heerlen, „
Leurs Julius, Roermond, 49-50
Lancelle Emmanuel, Wesel, „
Lancelle Theodoor, Wesel, „
Laumen Jan, Selsten, „
Lagemann Paulus, Munster, „
Lück Aloysius, Borken, „
Lienaerts Leopold, Merkelbeek, „
Luchtmann Leo, Heek, 50-51
Lenders, Hubert, Maastricht, 51-52
Linzenich Jan, Eicherscheid, „
Lüttgen Willem, Ronsbusch, „
Limbeek Bernard, Utrecht, „
Limbeek Antoon, Utrecht, „
Limbeek Arnold, Utrecht, „
Lambrechts Jan, Danielsweert, „
Leblanc Andreas, Boxmeer, „
Lammersmann Fred., Coesfeld, 52-53
Löffelman Karel, Paderborn, „
Litjens Mattheus, Wanssum, 53-54
Lauffs Willem, Aken, „
Leeuw Antoon, Kevelaar, „
Lindemann August, Essen, „
Leblanc Karel, Boxmeer, „
Lemaire Emile, Maastricht, „
Lambrechts Jer., Danielsweert, 54-55
Laatsman Jan, Maastricht, „
Lambrechts Leo, Danielsweert, „
Lambertz Piet., Dahlen, „
Lienaerts Felix, Merkelbeek, „
Lienaerts Lodewijk, Merkelbeek, „
Lilly Frederik, Maastricht, „
Langs Jan, Bocket, 55-56
Lippe Albert, Buren, „
Leek Hendrik Keulen, „
Loyens Lambert, Kevenberg, „
Lemmers Piet., Lutterade, „

Lacroix Lod., Henri-Chapelle, 56-57
Laurentius Piet., Crefeld, ,,
Lindemann Antoon, Essen, ,.
Lex Frederik, Werl, ,,
Langohr Jozef, Vijhlen, 62-63
Leesberg Ant., 's Gravenhage. 63-64
Linklater Thomas, Londen, ,,
Lob Karel, Aken, ,,
Lunter Willem, Franeker, 67-68
Lauten Willem, Roermond, 68-69
Lemmens Eugenius, Beek, ,,
Loomans Piet., Maastricht, 69-70

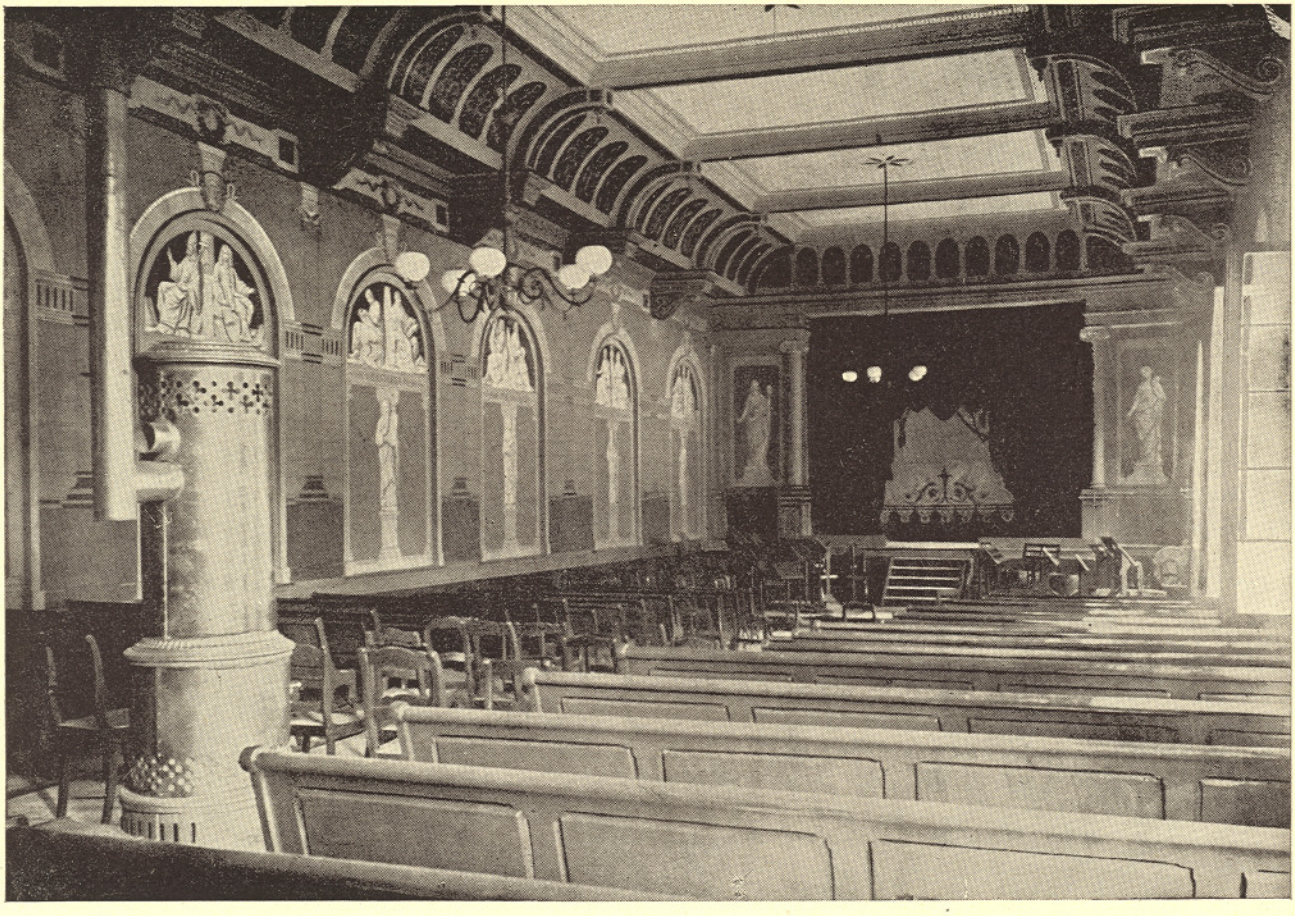

De Aula.

Loefken Hendrik, Herdecke, 56-57
Leyten Lodewijk, Helmond, ,.
Lips Jozef, Waspick, ,,
Lienaerts Jozef, Merkelbeek, ,,
Leurs Gerard, Echt, 57-58
Lintjens August, Valkenhuizen, ,,
Lauman Gerard, Stevensweert, ,,
Lemmens Reinier, Lutterade, ,,
Lienaerts August, Merckelbeek, ,,
Lucas Hubert, Roermond, 58-59
Laverrière Eduard, Elberfeld, ,,
Lammerretz Jozef, Heerlen, 59-60
Liebler Antoon, Eltville, ,,
Lintzen Piet., Mechelen, ,,
Leonard Lod., Maastricht, 60-61
Lechanteur Alfons. Schulder, ,,
Loyson Jan, Nieuwenhagen, ,,
Langohr Piet., Heerlen, 61-62
Letschert Piet., Ransbach, ,,
Loevenich Julius, Düren, ,,
Lemmens Gerard, Venray, 62-63
Lennings Herman, Dortmund, ,,
Lieven Piet., Adam, Gladbach ,,
Letschert Jan, Ransbach, ,,
Lipgens Willem, Gerresheim, 63-64
Louvrier Jozef, Maastricht, ,,
Lomans Bernard, Amsterdam, ,,
Linssen Hendrik, Venloo, 64-65
Linssen Martinus, Venloo, ,,
Lemmens Jozef, Lutterade, ,,
Lemmens Herman, Beek, ,,
Lijnen Hendrik, Maastricht, ,,
Laarman Jan, Amsterdam. ,,
Langemeijer Lamb., Leeuwarden, ,,
Luttger Jan, Bonn, 65-66
Le Bron Laurens, Maastricht, 66-67
Lemmens Jan, Schimmert, ,,
Lemmens Hubert, Schimmert, ,,
Luijten Andreas, Munstergeleen, ,,
Lemmens Arn., Munstergeleen, ,,
Lemmens Will., Munstergeleen. ,,
Lijbart Hendrik, Luik, ,,
Lintzen Hendrik, Mechelen, ,,
Langenhoff Jozef, Roermond, 67-68
Langenhoff Frans, Venloo, ,,
Lemmens Hendrik, Schimmert, ,,
Linklater Karel, Londen, ,,
Laakman Herman, Schermbeek, ,,
Leers Willem, Heerlerheide, 69-70
Lunter Theodoor, Harlingen, ,,
Lesmeister Leo, Aken, ,,
Langemeijer Germ., Leeuwarden, ,,
Leus Theo., Almelo, ,,
Lucas Jan, Roermond, 70-71
Leroy Lambert, Sart, (Spa) ,,
La Croix Egidius, Grondsveld, ,,
Lill Frans, Lemberg, ,,
Litjens Piet, Wanssum, ,,
Leesens August, Bemelen, ,,
Linssen Willem, Roosteren, ,,
Loomans Albert, Maastricht, ,,
Lemmens Hubert, Beek, ,,
Lurasco Frans, Amsterdam, 71-72
Leiss Frederik, Aken, ,,
Lörkens Jozef, Borschenich, ,,
Lederle Otto, Fritzlar, ,,
Lagerwey Willem, Amersfoort, ,,
L' Ortije Jozef, Wijlre, 72-73
Lybart Frans, Luik, ,,
Lijnen Mattheus, Maastricht, ,,
L' Ortije Willem, Wijnandsrade, ,,
Luijpen Frederik, Hoofdplaat, ,,

Lagerweij Piet., Schiedam, 72-73
Leeuwenberg Jan, Delft, „
Lucas Karel, Roermond, 73-74
Lemmens Willem. Beek, „
Lijnen Theodorus. Maastricht, „
Lövenich Willem, Merken, „
Laeven Jan, Klimmen, „
Leuwik Gerard, Tubbergen, „
Linssen Hendrik, Beegden, „
Lanckohr Jan, Vijhlen, 74-75
Litjens Ferdinand, Wanssum, „
Linssen Willem, Echt, „
Levedag Piet, Leiden, „
Levedag Gerard, Leiden, „
Langmann Hendrik, Trillendorf, „
Luijben Jan, Hedikhuijzen, „
Langemeijer Lod., Amsterdam, „
Lijnen Theodorus, Dieteren, „
Linssen Herman, Echt. 75-76
Leesens Désiré, Bemelen, „
Laloux Amedée, Maubeuge, „
Linnenbrink Sebast., Schiedam, „
Leemars Lodewijk, Arnhem, „
Luchtman Emman., Heek, „
Lebesque Hub., Stevensweert, „
Litjens Herman, Wanssum, „
Lemmens Vincent, Heerlen, 76-77
Lauffs Leonard, Aken, „
Langhoff Willem, Wezel, „
Langhoff Theodorus, Wezel, „
Levedag Rodolf, Leiden, „
Lambeek Jan, Amsterdam, „
Leesens Hendrik, Bemelen, „
Lebens Jan, Munstergeleen, 77-78
Linssen Frans, Neeritter, „
Lemm Theod., Kirchtroisdorf, „
Latour Lodewijk, 's Bosch, „
Lommen Maximiliaan, Tilburg, „
Lommen Leo, Tilburg, „
Leesens Mattheus, Bemelen, 78-79
Le Maire Frans, Nijmegen, „
Linssen Martinus, Haelen, „
Laloux Alfred, Maubeuge, „
Laloux Paulus, Sousle-bois, „
Lemire Karel, Udenhout, „
Laubuhr Leopold, Amsterdam, „
Luijke Willem, 's Bosch, „
Lan Willem, De Rijp, 79-80
Lemmens Alfons, Heerlen, „
Louven Hendrik, Chaineux, „
Ludwig Antoon, Dentz, „
Leijgraaf Hendrik, Renkum, 80-81
Langemeijer Lod., Leeuwarden, „
Lamberts Andreas, Venloo, 81-82
Ledel Andreas, Workum, „
Ledel Henri, Franeker, „
Leeuwenberg Aloysius, Delft, „
Luijckx Herman, Grave, „
Leeuwenberg Antoon, Delft, „
Littmann Frans, Falkenstein, „
Linnenbrink Hend., Schiedam, 82-83
Luyckx Willem, Grave. „
Lausmann Lod., Frankenthal, „
Lindemann Ferd., Schonnebeck, „
Lambriex Jan, Maastricht. „

Lucas H., Fort Willem (Java) 82-83
Laumans Paulus, Tegelen, „
Lemm Hendrik, Kirchtroisdorf, „
Leers Jozef, Heerlerheide, 83-84
Levelt Karel, Havre de Grâce, „
Luijten Hubert, Geleen, „
Ladner Sebastiaan, Coblenz, „
Linssen Jozef, Thorn, „
Laschet Leo, Burtscheid, 84-85
Lauwers George, Antwerpen, „
Legrand Camillus, Luik, „
Lijnen Gerard, Dieteren, „
Leijsten Jan, Sevenum, „
Lambooij Jan, B. Maastricht, 85-86
Lans Bernard, Haarlem, „
Lemno Willem, Kirchtroisdorf, „
Lemmens Karel, Mechelen, „
Linges Antoon, Oberempt, „
Lumens Arnold, Einighausen, „
Luijckx Franc. X., Grave. „
Luijpen Constant., Hoofdplaat, „
Lauwers Karel, Antwerpen, 86-87
Leclerc Julius, Parijs, „
Leclerc Paulus, Angers, „
Le Cocq d' Armandville Idisbald, Maastricht, „
Loyson Willem, Nieuwenhagen, „
Laeven Jan, Klimmen, „
Langenbergh Godfried, Amsterdam, 87-88
Laumans Caspar, Tegelen, „
Lennings Hendrik, Hamburg, „
Leijendekkers Fr., Maasbracht, 88-89
Lommen Hendrik, Tilburg, „
Laane Willem, Roosendaal, „
Lurasco Theodorus, Eindhoven, „

Lücker Eugenius, Roermond, 89-90
Lips Bernard, Dordrecht, „
Lucassen Bernard, Amsterdam, „
Lanckohr Willem, Heerlen, „
Leismann Frits, M Gladbach, 90-91
Lemmens Felix, Sittard, „
Lecluse Jan, Beek, „
Licok Philippus, Lindern, „
Looman Jozef, Grave, „
Larose Désiré, Sittard, 91-92
Lips Bernard, Prinsenhage, „
Lüttger Paulus, Hamburg, „
Lane Gautier, Port Elisabeth, 92-93
Lane Jan, Port Elisabeth, „
Lane Thomas, Port Elisabeth „
La Rose Leo, Maastricht, „
Laumans Quirinus, Tegelen, „
Loven Frans, Steenbergen, „
Laffertée Jan, 's Bosch, „
Lienaerts Felix, Douvengenhout, „
Lammerts H., Warfhuizen, 93-94
Lanckohr Guernard, Heerlen, „
Lemmens Herman, Beek, „
Le Cocq d' Armandville Will., Amboina, 94-95
Lemmens August, Merkstein, „
Lemmens Eugenius, Schimmert, „
Lespire Armand, Hodimont, „
Levie Emile, Charleroi, „
Lang Hendrik, Burtscheid, „
Laurentius Paulus, Crefeld, „
Leijzers Vis Emm., Pontianak, „
Lejeune Julius, Verviers, 95-96
Lenders Antoon, Blerick, „
Lips Karel, Nijmegen, „
Lips Gautier, Nijmegen, „

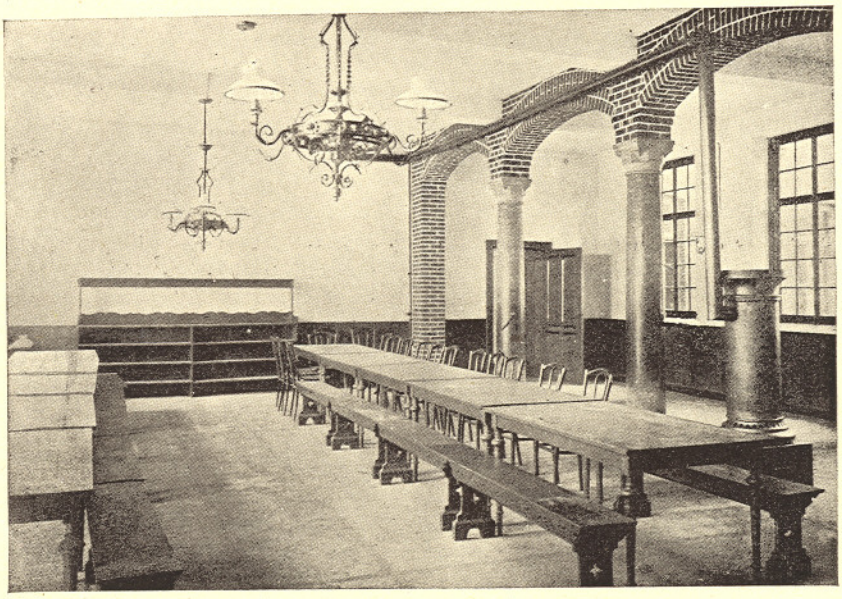

De speelzaal van Klein-Rolduc.

Langerfeld Gust., Dusseldorf, 89-90
Lienaarts Arth., Douvengenhout, „
Lienaarts Ern., Douvengenhout, „

Lange Reinier, Palembang, 95-96
Lurmans Gerard, Eindhoven, „
Lane Frans, Port Elizabeth, 96-97

Lange Jan, Palembang, 96-97
Leenders Marcel, Guttecoven, „
Lenders Alfons, Meijel, „
Lohle Jan, Amsterdam, „
Lorrewa Leo, Delft, „
Laceulle Jan, Padang, „
Laceulle Florentius, Muntok, „
Laceulle Willem, Padang, „
Lips Jan, Dordrecht, 97-98
Lambermont Jozef, 's Bosch, „
Lambooij Jan, Maastricht, „
Lammerschop Gaston, Luik, 98-99
Lemmens Lodewijk, Schimmert, „
Lemmens Willem, Schimmert, „
Linsen Jan, Nederweert, „
Leijgraaf Jan, Tienray, „
La Chapelle Felix, Batavia, 99-1900
Leesberg Arnold, Den Haag, „
Lemmens Willem, Schimmert „
Lenders Gerard, Maasbree, „
Lippmann Jan, Rotterdam, „
Lücker Jan, Linn, „
Linsen Gerard, Grave, 1900-01

M.

Meuwissen Gerard, Echt, 1843
Meuwissen Antoon, Echt, „
Meuffels Reinier, Susteren, „
Merkelbagh Jan, Heerlen, „
Mannens Paulus, Hoensbroek, 43-44
Maessen Frans, Bruchhausen, „
Mühlenberg Jozef, Vaals, „
Michels Lodewijk, Aken, „
Mintjens Philippus, Echt, „
Miller Hendrik, Keulen, „
Meuter Piet. Jozef, Besel, „
Moors Walter, Maastricht, 44-45
Maassen Ferdinand, Erkelens, „
Meuwissen, „
Mostart Arnold, Kerkrade, „
Meijers, „
Marres Petrus, Maastricht, 45-46
Michels Aloysius, Aken, „
Meuwissen Willem, Echt, „
Mosterts Gerard, Rees, „
Mazzorati Alfred, Eupen, „
Milliard Hendrik, Roermond, „
Meissen Frans, Keulen, „
Merckelbach Mathias, Wittem, „
Mücher Jozef, Kerkrade, „
Muselaers Martinus, Maastricht, „
Meeuws Piet., Venray, 46-47
Maessen Jan, Maasniel, „
Marres Jan, Maastricht, „
Monheim Hendrik, Keulen, „
Meller Rodolf, Düren, „
Mentrop August, Kleef, „
Mertens Hendrik, Neuss, „
Muhr Paulus, Braunsberg, „
Muijlkens Jan, Spaubeek, „
Mostart Dominic., Waubach, 47-48
Meulenberg Godfr., Süsterseel, „
Meijers Jozef, Laurensberg, „
Michels Jozef, Aken, „
Moormann Bernard, Herzlacke, 47-48
Meijs Lambert, Geleen, „
Munnecum Piet., Weert, 48-49
Maessen Hubert, Peij, „
Meuwissen Antoon, Echt, „
Moors Arnold, Maastricht, „
Meul Lambert, Buchheim, „
Moubis Ferdinand, Steijl, 49-50
Melcher Emmanuel, Uerdingen, „
Mellinghaus Hendrik, Keulen, „
Maassen Willem, Erkelens, „
Marres Lodewijk, Maastricht, „
Martens Lambert, Sittard, „
Muckermann, Clem. Gescher, 50-51
Muckermann Richard Gescher, „
Müller Robert Aldenhunden, „
Müller Victor, Aken, „
Muckermann Felix, Gescher, „
Magnée Marcel, Bergen op Zoom, „
Mohren Jozef, Durmiss, 51-52
Mottu Frans, Brussel, 52-53
Meuwissen Alexander, Echt, „
Mosler Caspar, Keulen, „
Meller Piet., Düren, „
Mathijsen Willem, Tilburg, „
Moers Antoon, Thorn, „
Meuwissen Reinier, Susteren, „
Mertens Ant., Gereonsweiler, 53-54
Mesters Adolf, Maastricht, „
Manz Herman, Regensburg, „
Moll Frans, Andernach, „
Martinengo Frans, Remagen, „
Mentrop Karel, Kleef, „
Müller Frans, Bevergern, „
Mentrop Eduard, Kleef, „
Merkelbach, Aken, „
Majolée Jozef, Echt, „
Mulder Antoon, Venlo, „
Moers Willem, Nuth, „
Marres Karel, Maastricht, 54-55
Meertens Jan, Jabeek, „
Merry Jan, Helden, „
Moors Piet., Maastricht, „
Müller Willem, Birkesdorf, „
Müller Eduard, Groningen, „
Melchers Karel, Wehl, „
Moubis Bernard, Steyl, „
Mostart August, Sittard, „
Mols Adam, Schinveld, 55-56
Meijer Karel, Osnabruck, „
Mittweg Hendrik, Trier, „
Mosel George, Camp, „
Muysers Jan, Camp, „
Manel Marcel, Stotzheim, „
Melzenbach Antoon, Kochem, „
Mobers, Piet., Bruchhoven, „
Möllenbrock Clemens, Ancum, „
Marx Piet., Trier, „
Magris, Echternach, „
Meens Jozef, Schinnen, „
Marcotty Frans, Luik, 56-57
Meller Jacob, Osterath, „
Mertens Frans, Neuss, „
Mühlenberg Hendrik, Aken, „
Mohr George, Rondorf, „
Melchers Eduard, Wehl, 57-58
Meuwissen Albert, Susteren, „
Menz Alexander, Osnabruck, „
Mommer Adolf, Eupen, „
Meijer Eduard, Osnabruck, „
Michel Bernard, Stolberg, „
Müller Herman-J., Reifferscheid, „
Marres Jacob, Maastricht, „
Meijermann Willem, Bocholt, 58-59
Meulenbergh Karel, Hofstadt, „
Mohr Ferdinand, Keulen, „
Mähler Adolf Zutphen, „
Mähler Antoon, Zutphen, „
Moubis Jozef, Steyl, 59-60
Meulleners Leonard, Born, „
Maeskes Frans, Crefeld, „
Matzorath Ferdinand, Linnich „
Mühlemeier Herman, Mühlheim, „
Meuwissen Frans, Roermond, „
Meens Lodewijk, Schinnen, „
Melchers Rodolf, Golkrath, 60-61
Meijers Theodorus, Muthagen, „
Mannheims B., Schaufenberg, „
Müller Jacob, Coblenz, „
Moog Albert, Gerolstein, 61-62
Müllem Gustaaf, Aken, „
Mannheims Jozef, Schaufenberg, „
Marbaise Jozef, Herzogenrath, „
Meeker Frans, Bristol, „
Mülfarth Mathias, Hasselsweiler, „
Mosel Antoon, Camp, „
Mähler Guernard, Zutphen, „
Maubach Julius, Aken, 62-63
Massion Karel, Montjoie, „
Mertens Reinier, Höngen, „
Mommersteeg Lod., Vlijmen, „
Marie Julius, Marchieme-au-Pont, „
Mulder Hubert, 's Gravenhage, „
Mallebranche M., Maastricht, „
Meuffels Gerard, Susteren, „
Melen Julius, Noorbeek, 63-64
Mennicken, Nicolaas, Eynatten, „
Moeller Otto, Dusseldorf, „
Moeller Albert, Dusseldorf, „
Manns Jan, Hillscheid, „
Meuwissen Jan, Susteren, „
Meyer Hendrik, Drumpt, „
Meyer Hendrik, Twistringen, 64-65
Müllem Julius, Aken, „
Marres Constant, Maastricht, „
Marres Eugenius, Maastricht, „
Mascheck Jan, 's Gravenhage, 65-66
Mündnich Ferdinand, Coblenz, „
Michels Andreas, Keulen, „
Meuwissen Alfons, Susteren, 66-67
Moubis Ignatius, Steijl, „
Mäkler Julius, Vallendar, „
Meuser, Balth., Klein-Troistorf, „
Meens Dominicus, Brunssum, 67-68
Meyer Piet, Drumpt., „
Mannens Paulus, Merkelbeek, 68-69
Mingels Theodorus, Kessel, „
Munninghoff Karel, Deventer, „
Malherbe Frederik, Luik, „
Meyer Jacob, Schiedam, „

Meyer Piet., Schiedam, 68-69
Mertens Alfons Leveroij, 69-70
Müller Nicolaas, Stadtkyll, „
Manz Oscar, Augsburg, „
Meuwissen Hilarius, Echt, 70-71
Müller Frans, Dusseldorf, „
Müller Jan, Dusseldorf, „
Meuleman Mathias, 's Bosch, 71-72
Mahr Aloysius, Aken, 72-73
Muris Albert, Stein, „
Meyer Piet., Kerkrade, „
Moitzheim Piet., Mariendorf, „
Müller Karel, Eschweiller, „
Mes Gomer, Zierikzee, „
Maessen Jacob, Peij, 73-74
Meuffels Jozef, Susteren, „
Moersheim Piet., Millen, „
Meijer Leonard, Kralingen, „
Muller Piet., Kloosterburen, „
Maessen Hendrik, Schin-op-Geul, „
Meens August, Amsterdam, „
Mertens Octave, Brussel, 74-75
Merckelbach Jozef, Wittem, „
Merckelbach Lodewijk, Wittem, „
Moerkerk Bernard, 's Bosch, „
Mertens Greg., M Gladbach, 75-76
Mertes Jacob, Andel, „
Mubert, Herman, Haselunne, „
Maeyer Everard, Lieshout, „
Mücher Casper, Speckholzerh., „
Munnecom Reinier, Weert, 76-77
Marres Piet., Maastricht, „
Merz Jacob, Ransbach, „
Mercken Maximiliaan, Aken, „
Meuser Herman-Jozef, Putz, „
Molsberger E., Bain-Wildungen, „
Minkenberg H., Schaf hausen, „
Marres August, Maastricht, 77-78
Malmberg Lod., Paramaribo, „
Mutsaerts Walter, Tilburg, „
Meuwissen Willem, Montfoort, „
Munnecom Hendrik, Weert, 78-79
Madou Fransc. Xav. Horst, „
Meentz Ulric, Simpelveld, „
Markers Bernard, Groningen, „
Mes Eduard, Middelburg, „
Meyer Jacob, Kralingen, „
Merl Conrad, Keulen, „
Moureau Xaverius, Gulpen, „
Murray Gijsbert, Engelen, „
Mulder Andreas, Nieuwendam, „
Marsé Jozef, Tilburg, 79-80
Meens Hendrik, Heerlerheide, „
Maessen H., Schin-op-Geul, 80-81
Merckelbach Mathias, Wittem, „
Matthiji Petrus, Maastricht, „
Michel Adriaan, Rotterdam, „
Muller Jozef, Maastricht, „
Madou Gerard, Horst, „
Meussen Jozef, Horst, 81-82
Mooren Jan B., Gennep, „
Müller Aloysius, Gerresheim, „
Mutsaerts Frederik, Tilburg, „
Munnecom Gerard, Weert, 82-83
Meens Hendrik, Schinnen, „
Meuser Jozef, Pütz, 82-83
Michiels George, Roermond, „
Meddens Jan, Rotterdam, „
Melchers Frans, Münster „
Meeuwissen Jozef, Valkenberg, „
Michel Jacob, Schiedam, „
Mooren Jacob, Gennep, „
Meijs Alfons, Geleen, „
Martin Frederik, Sluze. „
Mekel Jacob, Waalwijk, 83-84
Molkenboer Ant., Leeuwarden, „
Molkenboer Th,, Leeuwarden „
Morrenberger, Werden. „
Melchers Lambert, Schiedam, 84-85
Meijer Albert, Schiedam, „
Moet, Herman, Dordrecht, „
Maussen Lod , Nieuwenhagen, 85-86
Meertens Jozef, Gulpen, „
Metz Jan, Leeuwarden, „
Müller Jan, Kleintroisdorf, „
Mohren Willem, Berzdorf, „
Meens Felix, Brunssum, 86-87
Majolée Willem, Echt, „
Marres Edmond, Maastricht „
Menger Jozef, Utrecht, „
Menger Phillippus, Utrecht „
Marres Piet, Maastricht, 87-88
Marcelis Willem, Rotterdam, 88-89
Marquet Julius, Ans, „
Marquet Richard, Ans, „
Martens Jozef, Geisteren, „
Meijer Alfons, Venloo, „
Meulenbergh Godfr., Süsterseel, „
Mathiji Hubert, Wijck. 89-90
Moors Cornelis, Steenbergen, „
Marres Eugenius, Maastricht. „
Meulenbergh Karel, Süsterseel, „
Moerbeek Corn., Alkmaar, „
Maassen Jozef, Valkenberg, 90-91
Meens, Dominic,, Brunssum, „
Moonen Andreas, Spaubeek, „
Mantel Jozef, Soest, „
Maassen Jozef, Wessem, 91-92
Marres Jozef, Maastricht, „
Michiels Willem, Roermond, „
Mignot Remigius, Eindhoven, „
Munnecom Jozef, Weert, „
Musolf Hendrik, Vaals, „
Müller Jozef Hunshoven, „
Marres Eduard, Maastricht,, 92-93
Meddens Arnold, Groningen, „
Meuskens Gerard, Venloo, „
Moubis Ferdinand, 's-Bosch, „
Müter Jan, Amsterdam, „
Mähler Hubert, Zutphen, 93-94
Maris Jozef, Maastricht, „
Meertens Leo, Jabeek, „
Melchers Adriaan, Schiedam, „
Meijers Herman, Crefeld, „
Moet Lod. 's-Gravenhage „
Moonen Rumold, Steenbergen, „
Meeuwissen Isid., Valkenberg, 94-95
Mulder Theod., Maastricht, „
Marres Constant, Maastricht, 95-96
Middendorf Gerard, Rotterdam, „
Motké Hendrik, Roermond, 95-96
Müller Willem, Utrecht, „
Malingré, Jan, Heusden, 96-97
Maussen Hubert, Veghel, „
Middendorf, Th., Rotterdam, „
Müter Hendrik, Breedevoort, 97-98
Meens Hendrik, Brunssum, „
Mulder Willem, 's-Gravenhage, „
Maas Jan, Amsterdam, „
Maassen Gerard, Reckheim, „
Morissaux Karel, Morlanwelz, „
Mesker Hendrik, Loemoedjang, „
Misonné Hendrik. Gilly, „
Meur Lod., Brussel, 98-99
Mol Jan. Utrecht, „
Maas Jozef, Meersen, 99-1900
Marchant Camillus, Brussel, „
Mencke Gustaaf, Amsterdam, „
Mencke Jan, Amsterdam, „
Middelhoff Karel. Purmerend, „
Molle Claudius, Brussel, „
Mostard Willem, Waubach, „
Moormans Albert, Rotterdam, „
Mulder Aloysius, Oldenzaal, „
Mannaerts Hendrik, Tilburg, 1900-01
Marres Arthur, Maastrlcht, „
Meelis Adriaan, Tilburg, „
Mestrum Lambert, Maasbracht, „
Meuter Jozef, Sittard, „
Middendorf Jacob, Rotterdam, „
Middendorp Gerard, Ulrum, „
Mol Antoon, Utrecht, „
Muermans Hendrik, Roermond, „

N.

Nabben Petrus, Sevenum, 1843
Nicolaije Jozef, Holset, „
Neumann Karel, Aken, 43 44
Neuhans Germanus, Aken, „
Neuss Karel, Aken, „
Neuss Hendrik, Aken, „
Nabben Lambert, Sevenum, „
Nicodème Antoon, Herck-la-Ville.
Nelis Petrus, Kerkrade, 45-46
Neujean Felix, Horst, 46-47
Nelis Jan, Kerkrade, „
Neuhaus Ant., Welschenennest 47-48
Nicolaes Reinier, Wilre, „
Nass Theodorus, Salmorth, „
Nijs Karel, Roermond, 48-49
Nijst Leopold, Wittem, „
Nijst Lambert, Maastricht, 49-50
Notermans Willem, Roosteren, „
Nass Lambert, Salmorth, „
Nenij Willem, Cranenburg, „
Neuhöffer Otto, Heumar, „
Neuhaus Hendrik, Munster, 50-51
Notermans Karel, Roosteren, 51-52
Nijssen Hendrik, Nederweert, „
Nücker Martinus, Aldenhoven, 52-53
Neiss Michel, Bonn, „
Neuhausen Alfons, Aldekerk, 53-54
Nelissen Mathias, Jabeek, „
Nenij Gerard, Gent, 54-55

Neijssen Willem, Brunssum, 54-55
Neumann Frits, Aken, ,,
Nass Hendrik, Salmorth, ,,
Noster Frits, Wardhausen, ,,
Nelissen Leonard, Jabeek, ,,
Nieberg George, Ancum, 55-56
Niemann Gustaaf, Sögel, ,,
Nijssen Hendrik, Limbrich, 56-57
Neijssen Alfons, Brunssum, ,,
Niedzwetzkij Frans, Trier, ,,
Nettekoven Willem, Bonn, ,,
Nelissen August, Jabeek, 57-58
Neumann Hubert, Aken, ,,
Neunerdt Hendrik, Xanten, 58-59
Nanen Frans, Crefeld, ,,
Neijssen Alexius, Brunssum, ,,
Nelissen Lodewijk, Jabeek, ,,
Neutgens Christiaan, Holtum, 59-60
Nicolaes Jan, Oud-Vroenhoven, ,,
Nicolaije Jozef, Holset, 60-61
Nelissen, Jacob, Bunde, 61-62
Neujean Xaverius, Horst, ,,
Nuchelmans Leo, Hulsberg, ,,
Nanen Petrus, Crefeld, 62-63
Niessen Jan, Aken, ,,
Noppen Mathias, Mechelen, ,,
Nelissen Lodewijk, Jabeek, ,,
Naus Jozef, Kerkrade, 63-64
Nuchelmans Julius, Hulsberg, 65-66
Nijssen Mathias, Sittard, 66-67
Neijs Julius, Maastricht, ,,
Neijs Emile, Maastricht, ,,
Nickes Jozef, Kerkrade, 67-68
Nelissen Piet., Heerlen, 72-73
Nautet Jozef, Verviers, ,,
Nijs Leonard, Weert, ,,
Noppen Jan, Mechelen, ,,
Neibecker Jozef, Saarlouis, 73-74
Nooren Frans, Nijmegen, 74-75
Nicolaije Jan Holset, 75-76
Notermans Eugenius, Gulpen, ,,
Neujean Clemens, Echt, ,,
Neujean Maximiliaan, Echt, 76-77
Nieuwenhuijs Jozef, Amsterdam, ,,
Nolens Willem, Venloo, 78-79
Nolet Antoon, Schiedam, 79-80
Nolet Jan, Schiedam. ,,
Nusselein Petrus, Roermond, 80-81
Nijsten Petrus, Geleen 81-82
Nittel Jan, 's Gravenhage, 82-83
Nieuwerkerk Laur., Noordwijk, 83-84
Nabben Petrus, Sevenum, 84-85
Nolet Karel, Schiedam, ,,
Niesten Mathias, Caberg, 85-86
Nabben Hendrik, Sevenum, 87-88
Nieuwland Nicolaas, Amsterdam, ,,
Nolet Willem, Schiedam, ,,
Netten Antoon, Alkmaar, 88-89
Nabben Jozef, Sevenum, ,,
Nivel Willem, Maastricht, ,,
Nagant Julianus, Maastricht, 89-90
Nillesen Hendrik, Gennep, ,,
Nolet Jan, Schiedam. 90-91
Nagant Adriaan, Maastricht, 91-92
Nolet Christiaan, Schiedam, ,,
Nicoläi Karel, 's Gravenhage, 92-93
Nijssen Hendrik, Maasniel, 94-95
Nijst Lodewijk. Maastricht, ,,
Nagant Hendrik, Hulsberg, 95-96
Nicolaï Paulus, 's Gravenhage, ,,
Nies Petrus, Weert, ,,
Nolet Vincentius, Schiedam, ,,
Notermans Karel, Einighausen. ,,
Nuchelmans Leo, Hulsberg, ,,
Noordman Nicolaas, Leiden, ,,
Nelissen Andreas. Rotterdam, 96-97
Neijs Petrus, Weert, ,,
Niehsen Jozef, Kerkrade, 97-98
Nolet Willem, Schiedam, ,,
Nijst Leopold, Maastricht, ,,
Nicolai Jan, 's Gravenhage, 98-99
Naessens Const., Soerabaja, 99-1900
Naessens Lod., Soerabaja, ,,
Neles Willem, Helmond, ,,
Nijsen Jacob, Weert, 1900-01
Nauwens Willem, Zevenbergen, ,,
Nelissen Gustaaf, Limbricht, ,,

O.

Ortmans Caspar, Bocholtz, 1843
Oomen Jozef. Xanten, 43-44
Oberjé Paulus, Brunssum, ,,
Olbertz Karel, Keulen, 44-45
Ostler Mehsdorf, ,,
Olligs Hendrik, Höningen, 47-48
Ostrop Hubert, Dulmen, ,,
Oebel Jan, Aken, 48-49
Offergeld J., Klein-Troisdorf, 49-50
Oldenkott Bernard, Ahaus, 50-51
Omes Frans, Middelaar, 51-52
Obladen Guern., Kühlseggen, 56-57
Otten Maternus, Gangelt, 57-58
Otero Raphaël, Buonaventura, ,,
Otto Alexander, Xanten, 58-59
Osterkamp, Robert, Muhlheim, 59-60
Oberje August, Brunssum, 60-61
Obers Jan, Grubbenvorst, 61 62
Oomen Jozef, Ginneken, ,,
Ortmans Hubert, Eygelshoven, ,,
Offenberg Frans, Amsterdam, 62-63
Otten Clemens, Heyen, 64-65
Otten Koenraad, Heyen, ,,
Obermann Lodewijk, Amsterd., ,,
Oberje Jozef, Brunssum, ,,
Obladen Frits, Keulen, 66-67
Otto Paulus, Trier, ,,
Op de Laak Aug., Horst, ,,
Olmer Lodewijk, Rotterdam, ,,
Oster Caspar, Keulen, 71-72
Oliviers Christiaan, Wijk, 75-76
Offergeld Lodewijk, Aken, ,,
Op Hey Jan, Baexem, 77-78
Ogier Leonard, Gouda, ,,
Op de Boert Jozef, Zwolle, ,,
Otten Jan, Heijen, 81-82
Overmeer Jan, Leeuwarden, ,,
Oberje Gerard, Nieuwenhagen, 82-83
Osse Willem. Weerseloo, ,,
Opfergelt Julius, Keulen, 83-84
Op de Coul Petrus, Echt, ,,

Omstreken van Rolduc. Dorp Eygelshoven.

Nuijens Hendrik, Westwoud, 68-69
Nijssen Hendrik, Nederweert, 69-70
Nijssen Lambert, Sittard, 70-71
Nierendorf Jan, Meckenheim, ,,
Noij Herman, Gennep, 71-72
Nolten Ferdinand, Crefeld, 93-94
Nettesheim Petrus, Aken, ,,
Nabben Jan, Sevenum, 94-95
Neyss Chr., Munstergeleen, ,,
Nicolaije Jozef, Holset, ,,

Oldewelt Thierrij, Amsterd., 84-85
Onghena Jozef, Zuiddorpe, ,,
Otterbeek Jozef, Amsterdam, ,,
Oor Hendrik, Roermond, 85-86

Omstreken van Rolduc. Steengroeven van Nivelstein.

Op de Coul, K., Roermond, 87-88
Otermans Eug., Heerlerheide, ,,
Otten Egbert, Heijen, 90-91
Overman Hendrik, Echt, ,,
Offenberg Jozef, Kralingen, 91-92
Otten Frits, Heijen 91-92
Oor Lucien, Brussel, ,,
Offergeld Willem, Broich, ,,
Oebel Hendrik, Keulen, 92-93
Offergeld Emile, Roosteren, ,,
Op Hey Martinus, Baexem, 93-94
Okhuijsen Frans, Utrecht, 94-95
Oor George, Brussel, ,,
Op de Laack H., Venloo, 95-96
Op Hey Jan, Heijthuizen, ,,
Otten Hendrik, Duiven, ,,
Op 't Root Jan, Ospel, 96-97
Oidtmann Jozef, Maastricht, 98-99
Okhuijsen Gauthier, Utrecht, ,,
Obers H., Grubbenvorst, 99-1900
Ortmans Frans, Vaals, ,,
Ortmans Leonard, Vaals, ,,

P.

Pothast Bernard, Sittard, 1843
Pijls Willem, Geisteren, ,,
Pijls Nicolaas, Oirsbeek, ,,
Pieters Hendrik, Eijsden, ,,
Pinckaerts Christiaan, Eijsden, ,,
Paulussen Hendrik, Beek, ,,
Penners Leopold, Heerlen, ,,
Pieters Hendrik, Ambij, 43-44
Plaumen Hendrik, Bocholtz, 43-44
Pass Paulus, Kleef, ,,
Pass Hendrik, Kleef. ,,
Perselaert Theoph., Maastricht, 44-45
Pijls Arnold, Schinnen, 44-45
Pijll Jan, Kleef, ,,
Peeters Gerard, Tegelen, 45-46
Pelman Petrus, Keulen, ,,
Pennings Frans, Kessel, 46-47
Peusens Hubert, Puth, ,,
Peters Julius, Monheim, ,,
Peters Hendrik, Walderath, ,,
Pijll Frits, Kleef, ,,
Perselaert Paulus, Maastricht, ,,
Peters Jacob, Weert, 47-48
Piepers Leo, Geulle, ,,
Petazzi Balthasar, Bonn, ,,
Patron Aloysius, Burtscheid, ,,
Perselaert Julius, Maastricht, ,,
Peters Everard, Vijhlen, ,,
Peters Herman, Weert, ,,
Piron Godfried, Wijck, 48-49
Peerenboom Alexand., Wissel, 49-50
Peters Karel, Hückelhoven, ,,
Plantz Jacob, Deutz, ,,
Pfennings Adam, Sittard, ,,
Peters Leonardus, Well, 50-51
Praessar Karel, Ahrweiler, 50-51
Peerenboom Willem, Wissel, ,,
Porten Jozef, Mundt, ,,
Praessar Eduard Ahrweiler, ,,
Penners Jozef, Heerlen, ,,
Poels Jan, Venraij, 51-52
Pijls Willem, Spaubeek, ,,
Prinzen Frans, Gemert, ,,
Pubben Gerard, Nederweert, ,,
Poell Jan, Nederweert, ,,
Pijls Roger, Herten, ,,
Paessens Jan, Uedem, 52-53
Pielsticker Albert, Keulen, ,,
Pluymakers Mathias, Heerlen, ,,
Penners Martinus, Heerlen, ,,
Peters Robert, Eupen, 53-54
Peters Theodorus, Gennep, ,,
Palmen Leopold, Merkelbeek, ,,
Peters Jacob, Weert, 54-55
Pluymakers Jozef, Soureth, ,,
Pluymakers Leonard, Heerlen, ,,
Pluymakers Frans, Heerlen, ,,
Paulussen Hendrik, Caberg, ,,
Prick Hendrik, Wijck, ,,
Pape Herman, Paderborn, 55-56
Pohlhausen, Ratingen, ,,
Panken Norbertus, Duizel, ,,
Pluymakers Frans, Soureth, ,,
Pluymakers Fr. Rem., Soureth, ,,
Poell Jan, Weert, ,,
Peeters Jan, Maasbree, 56-57
Peeters Hendrik, Tegelen, ,,
Paus Herman, Borbeck, ,,
Peiner Hubert, Urfeij, ,,
Peiner Leonard, Commern, ,,
Peters Gerard, Gennep, ,,
Princen Arnold, Weert, 57-58
Provaes Martinus, Schimmert, ,,
Pluymakers Leonard, Soureth, ,,
Pfeiffer Maximiliaan, Duisburg, ,,
Palmers Will. Val, St. Lambert, 58-59
Puttgens Jozef, Euchen, ,,
Poell Piet., Nederweert, ,,
Princen Hubert, Weert, ,,
Peters Mathias, Weert, 59-60
Pöppinghaus Hendrik, Buer, ,,
Peerenboom Gerard, Wissel, ,,
Pohl Mathias, Eltville, ,,
Preuss Mernard, Oberwezel, ,,
Peeters Hendrik, Nieuwstad, 60-61
Peerenboom August, Wissel, ,,
Probst Koenraad, Brodenbach, ,,
Püttgens Leonard, Euchen, ,,
Pluymakers Gerard, Heerlen, ,,
Pöppinghaus Jozef, Buer, ,,
Peters Gerard Venloo, 61-62
Pasch Eduard, Kempen, ,,
Pennrich Antoon, Bingen, ,,
Peerenboom Karel, Wissel, ,,
Pollet Frans, Tilburg, ,,
Palmen Hubert, 's Gravenhage, ,,
Peters Lodewijk, Well. 62-63
Pennings Theodorus, Kessel, ,,
Pies Jan-Bapt., Trier, ,,
Pies Jozef, Trier, ,,
Pingen, Jozef Geilrath, ,,
Peeters Alfons, Nieuwstad, 63-64
Peters Sigebert, Well, 64-65
Palinckx Cornelus, Breda, ,,
Priekaerts Leo. Itteren, ,,
Peerenboom Eduard, Wissel, 65-66
Peerenboom Herman, Wissel, ,,
Pesch Frans, Dusseldorf, ,,
Püttgens Frans, Euchen, ,,
Pollet Jozef, Tilburg, ,,
Palmen Jan, Merkelbeek, ,,

Pelzer Mathias, Simpelveld, 65-66
Penners Jozef, Bocholtz, 66-67
Pennings Jan, Bingelrade, ,,
Peusens Petrus, Puth, ,,
Pijls Jacob Buggenum, 67-68
Pringmann Jozef, Geilenkirchen, ,,
Pasteger Celestin, Luik, 68-69
Planker Aloysius, Otzenrath, ,,
Palmen Jozef, Merkelbeek, ,,
Pluijmakers Arnold, Afden, 69-70
Pijls Jozef, Schinnen, ,,
Putters Theodorus, Huissen, ,,
Proot Laurens, Leiden, ,,
Petry Leo. Ulestraten, ,,
Peusens Michel, Puth, ,,
Pijpers Frans, Heerlerheide, 70-71
Poels Jacob, Venray, ,,
Pleunis Hendrik, Baexem, ,,
Penners Gerard, Heerlen, ,,
Putters Frits, Huissen, ,,
Peusen Frans, M-Gladbach, ,,
Pauwen Clemens, Spaubeek, 71-72
Pourbaix Jozef, Marchienne, ,,
Potjes Eduard, Nijmegen, ,,
Peerbooms Felix, Geulle, 72-73
Penders Leonard, Dieteren, ,,
Portz Frans, Wijnandsrade, ,,
Pekel Hendrik, Keeken, 73-74
Pijls Noël, Schinnen, ,,
Plenkers Paulus, Katzberg, 74-75
Proost Lambert, Commern, ,,
Pessers August, Tilburg, ,,
Phlippeau Frans, Amsterdam, ,,
Peters Jan, Stoppenberg, ,,
Peerbooms Jozef, Geulle, 75-76
Petry Jan, Ulestraten, ,,
Pommerenke Adolf, Luik, ,,
Pommerenke Jozef, Luik, ,,
Patte Leo, Amsterdam, ,,
Pijls Hendrik, Schinnen, 76-77
Peters Frans, Horst, ,,
Putmans Adolf, Keulen, ,,
Pessers Hendrik, Tilburg, ,,
Proot Hendrik, Leide, ,,
Prevoo Lodewijk, Valkenburg, 77-78
Prompers Nicolaas, St. Geertrui, ,,
Piette Maximiliaan, Malmedy, ,,
Palinckx Jozef, Breda, ,,
Pantenburg Lod., Manderscheid, ,,
Pijls August, Spaubeek, ,,
Pijpers Leonard, Geulle, 78-79
Peters Philippus, Sambeek, ,,
Paimans Willem, Wagenberg, ,,
Packbier Jozef, Brunssum, 79-80
Pelt Alfons, Heerlen, ,,
Peeters Willem, Neer, 80-81
Pering Theodorus, Keulen, ,,
Peusens Hendrik, M-Gladbach, ,,
Prinzen Willem, Helmond, ,,
Piels Lambert, Nijmegen, ,,
Poels Hendrik, Venray, ,,
Pieters Frans, Born, ,,
Peeters Piet., Heerlen, ,,
Padberg Jan, Utrecht, 81-82
Peeters Ant, Broekhuizenvorst, ,,
Pieters Emile, Eijsden, 81-82
Poell Matheus, Nederweert, ,,
Perriens Walter, Roosteren, ,,
Phillipona Karel, Amsterdam, ,,
Prinzen Alfred, Helmond, ,,
Packbier Jozef Heerlerheide, 82-83
Pijpers Jan, Delft, ,,
Poels Jan, Venray, ,,
Pennings Frans, Doenrade, 83-84
Prinzen Hendrik, Helmond, ,,
Pijpers Leo, Geulle, ,,
Packbier Reinier, Alsdorf, ,,
Pelt Victor, Heerlen, ,,
Plum Jozef, Herbach, ,,
Paulussen Hendrik, Caberg, 84-85
Phlippeau Lodewijk, Samarang, ,,
Pijls Lodewijk, Schinnen, ,,
Pijls Victor, Schinnen, ,,
Peek Theodorus, Utrecht, ,,
Pijls Theodorus, Hillensberg, 85-86
Peerbooms August, Geulle, 86-87
Pillot Herman, Groot, ,,
Pillot Jules, Zundert, ,,
Piters Rudolf, Eijsden, ,,
Pourbaix Maurits, Wavre, ,,
Pubben Jan, Ottersum, ,,
Peek Hendrik, Utrecht, ,,
Pasch Jan, Venloo, 87-88
Poels Hendrik, Venray, ,,
Pastor Willem, Emmerich, ,,
Palmen Eugenius, Sittard, 88-89
Petry Emile, Ulestraten, ,,
Porri Baldisaro, Shipton, ,,
Pons Nicolaas. Rotterdam, ,,
Poell Jan. 's Bosch, 89-90
Poels Willem, Venray, ,,
Pijls Constant, Puth, ,,
Pluijmakers Jan, Meersen, 90-91
Petit Jules, Aij (Mame Champ,) ,,
Paulssen Frans, Heerlen, 91-92
Paulussen Piet., Caberg, ,,
Peters Jan, Holtum, ,,
Pieters Hubert, Schaesberg, ,,
Pieters Piet., Schaesberg, ,,
Poels Frans, Venray, ,,
Poels Laurens, Venray, ,,
Pilgram Albert, Maasbracht, ,,
Ponjé Jan, Hermen, ,,
Poulissen Jozef, Venloo, 92-93
Peters Ferdinand, Hoensbroek, ,,
Pieters Willem, Schaesberg, ,,
Pierey Jozef, Meerssen, ,,
Pike Arthur, Londen, ,,
Pijls Felix. Puth ,,
Philippe Ferdinand, Neuville, ,,
Philippe Reinier, Neuville, ,,
Pasch Jozef, Venloo, 93-94
Peeters Leonard, Bergen, ,,
Pontur Jozef, Wauw, ,,
Platte Theodorus, Amsterdam, ,,
Pluijmaekers Frans, Spekholz, ,,
Penders Hendrik, Geulle, 94-95
Pirard Hubert, Verviers, ,,
Prick Theophilus, Maastricht, ,,
Pijls Jozef. Geleen, ,,
Peeters Elbert, Bergen, 1895
Parren Jozef, Roermond, 95-96
Pelganta Antoon, Utrecht, ,,
Pinckers Jan, Berghem, ,,
Pernis Hendrik, Amsterdam, 96-97
Peters Jozef, Venlo, 96-97
Piels Hubert, Roermond, 97-98
Poels Hendrik, Venray, ,,
Princen Hendrik, Boxtel, ,,
Paanakker Jan, Groningen, 98-99
Pauwen Frans, Doornenburg, ,,
Pauwen Jozef, Doornenburg, ,,
Peters Jacob, Schinveld, ,,
Polis Hendrik, Maastricht, ,,
Polis Robert, Maastricht, ,,
Prevoo Matth, Berg-en-Terblijt, ,,
Prevoo Silvester, Maastricht, ,,
Provaes Theodorus, Schimmert, ,,
Paternotte Jozef, den Haag, 99-1900
Pieters Gerard, Batavia, ,,
Poelma Willem, Eenrum, ,,
Poth Christiaan Samarang, ,,
Pelle Rudolf, Lisse, 00-01
Peters Jozef, Susteren, ,,
Pinckers Hendrik, Berghem, ,,
Piret Constant, Hasselt, ,,

Q.

Quix Willem, Holtum, 47-48
Quaedvlieg, J., Berg-en-Terblijt 52-54
Quix Chr., Hoensbroek, ,,
Quaedvlieg H. Berg-en-Terblijt, 53-54
Queck Frans, Aken, ,,
Quaedvlieg Jan, Maastricht, 56-57
Quaedvlieg Leonard, Heerlen, ,,
Quaedvlieg Aug., Maastricht, 57-58
Quaedvlieg Matth., Schaesberg, 61-62
Quix Hubert, Eijs. 65-66
Quaedvlieg Rich., Roermond, 66-67
Quaedvlieg Piet, Schaesberg. 71-72
Quix Michaël, Holtum, 73-74
Quaedvlieg Matth., Schaesberg, 74-75
Quix Theodorus, Holtum, 75-76
Quadvlieg Jozef, Merkstein, 78-79
Quaedvlieg Frans, Schaesberg, 79-80
Queck Jacob, Aken, 81-82
Quant Frits, 's-Gravenhage 83-84
Quaedvlieg Justin., Maastricht, 89-90
Quix Hendrik, Voerendaal, ,,
Quaedvlieg Felix, Maastricht, 90-91
Quaedvlieg Felix, Eckelrade, 97-98

R.

Rutten Xaverius, Sittard, 1843
Ramakers Frans, Maastricht, 43-44
Raven Hendrik, Nuth, ,,
Raetsen Antoon, Heythuizen, ,,
Romans Jan, Beek, ,,
Raaymakers F., Zeeland, 44-45
Rusel Piet., Burtscheid, ,,
Reynen Jan, Echt, ,,

Richter Dusseldorf, 44-45
Rusel Laurens, Burtscheid, „
Ruttenberg Jozef, Aken, „
Rijken Gerard, Broeksittard, „
Raedts Cornelis, Sevenum, 45-46
Riga Jan, Voerendaal, „
Rijke Frans, Roermond, „
Rommel Emile, Dusseldorf, „
Russel Jozef, Sittard, „
Rohr Jozef, Keulen, „
Rahier Mattheus, Kerkrade, „
Ritzen Jozef, Schinnen, „
Rath Jan, Neuss, 46-47
Ruyters Hendrik, Maastricht, „
Raetsen Siegbert, Heythuizen, „
Rutten Hendrik, Heel, „
Rijs Hendrik, Sevenum, „
Ramaekers Lodewijk, Horst, 47-48
Reinartz Gerard, Waubach, „
Rings Hendrik, Keulen, „
Reij Bernard, Kels, „
Rijcken Jan, Weert, 48-49
Roersch Karel, Afferden, „
Riesselman Karel, Lohne, „
Rubens August, Borghorst, „
Reij Frans, Walhorn, „
Rolshoven Héribert, Herrig, „
Rüttgers Constantius, Bergheim, „
Reij Lodewijk, Kels, „
Raetsen Jozef, Heythuizen, „
Russel Karel, Eygelshoven, „
Rutten Eduard, Sittard, 49-50
Rose Jules, Coesfeld, „
Ronsberg Herman, Beeck, „
Roghmann W., Cranenburg, „
Rubens Bernard Borghorst, „
Robbers Willem, Kleef, „
Rijcken Jan, Weert, „
Reynen Jacob, Weert, „
Regout Gustaaf, Maastricht, „
Rouck Leopold, Steyl, „
Roosen Emile, Gladbach, 50-51
Rutten Lodewijk, Maastricht, „
Reigers Ernest, Bocholt, „
Rolshoven Hendrik, Herrig, „
Riga Reinier, Voerendael, „
Rosenboom H., Voerendael, „
Ramakers Roger, Nederweert, 51-52
Roettgen Karel, Bonn, „
Roebroek Lodewijk, Beek, „
Rutjes Jan, Duiven, „
Riveaux Jacob, Nijmegen, 52-53
Russell Jan, Haselünne, „
Russel Ferdinand Eygelshoven, „
Rassaerts Frans, Roermond, 53-54
Reigers Antoon, Bocholt, „
Ronnewinkel Karel, Bever, „
Rubarth Lodewijk, Eilern, „
Reuss Herman, Aken, „
Rheinen Hendrik, Hönnepel, „
Roymans Hendrik, St. Pieter, „
Roelofsen Jan, Bemmel, 54-55
Ross Gustaaf, Heerlen, „
Rikkers Jan, Groningen, „
Reindorp Piet., Mannheim, „
Routs Felix, Roermond, 54-55
Rutten Jan, Maastricht, „
Roersch Alfons, Maastricht, 55-56
Roersch Jozef, Afferden, „
Rieter Antoon, Velden, „
Rieter Piet., Velden, „
Roksch Hendrik, Dusseldorf, „
Roskothen Th., Mundelheim, „
Richter Antoon, Fredeburg, „
Rubarth Jan, Eilern, „
Rath Hendrik, Fischeln, „
Ruland Karel, Willids, „
Raymakers Leonard, Eindhoven „
Raymakers Jan, Eindhoven, „
Rendorp Christiaan, Weert, „
Rutten Martinus, Sittard, „
Riveaux Willem, Nijmegen, 56-57
Roth Jozef, Meckenheim, „
Routs Laurens, Roermond, „
Rouyer Jozef, Luik, 57-58
Raymakers-van-Moll, Leonard, Eindhoven, „
Rendorp Jan, Weurt, „
Romen Lambert, Roermond, 58-59
Reuffer Jozef, Dortmund, „
Rössmann Willem, Wülfen „
Regnier Jozef, Aken, „
Roebroek Jozef, Kerkrade, „
Ross Jozef, Heerlen, „
Routs Frans, Roermond, „
Rings Karel, Dusseldorf, 59-60
Rössel Bernard, Cloppenburg, „
Reigers Eduard, Bocholt, „
Roedelstürtz Hendrik, Coblenz, „
Ropertz August, Crefeld, „
Roosen Karel, Heerlen, 60-61
Rentzing Hendrik, Paderborn, „
Reiff Michael, Mengenich, „
Rittel George, Coblenz, „
Roeckx Hendrik, Maastricht, „
Rutten Reinier, Broeksittard, „
Raymakers Hend., Eindhoven, 62-63
Raymakers Jan, Eindhoven, „
Ramakers Willem, Swalmen, 63-64
Roebroek Jan, Kerkrade, „
Romans Jan, Beek, „
Ristelhüber Baudewijn, Hosingen, „
Raueiser Jozef, Coblenz, „
Ritzen Leo, Beek, „
Regouin Lambert, Cuyk, „
Reichmann Bernard, Zieuwent, „
Rutten Antoon, Well, 64-65
Roeben Hubert, Gereonsweiler, „
Rombouts Karel, Nijmegen, „
Roholl Bernard, Amsterdam, „
Rypens Gustaaf, Anvers, „
Rutten Piet., Maastricht, 65-66
Reyn Nicolaas, Hilversum, „
Raymakers Frans, Eindhoven, „
Rutten Martinus, Sittard, 66-67
Reinartz Jozef, Nieuwenhagen, „
Roebroek Alfons, Kerkrade, „
Rech Heribert, Keulen, „
Ruypers Hubert, Schin-op-Geul, „
Rutten Piet., Stevensweert, 67-68
Rutten Xaverius, Sittard, 67-68
Rensing Adolf, Parijs, „
Raaymaakers Prosp., Roosendaal, „
Reighard Hubert, Weert, 68-69
Raven Jozef, Amstenrade, „
Reijnen August, Roermond, „
Roex Jan-B., Schinveld, „
Rutten Piet., Broeksittard „
Raat Frans, Batavia, „
Raat Jan, Batavia, „
Rohr Frederik, Rösrath, 69-70
Rensonnet Desiderius, Luik, „
Ritz August, Niedermerz, „
Ritz Piet., Niedermerz, „
Rientjes Jan, Ootmarsum, 70-71
Ritzen Oswald, Amstenrade, „
Richter Jozef, Fredeburg, „
Römkens J., Ubach-o-Worms, 71-72
Raymond Ernest, Moscou, „
Rener Gaston, Spa, „
Rener Reinier, Spa, „
Richter Paulus, Fredeburg, „
Rütt Jozef, Afden, „
Rypens Frederik, Antwerpen, „
Rypens Jan, Antwerpen, „
Reinkens Willem, Aken, „
Rikkers Simon, Groningen, „
Ritzen Hendrik, Amstenrade, „
Raetz Lodewijk, Venray, „
Rietbergen Jan, Leiden, „
Raven Maurits, Amstenrade, „
Reijnders Hubert, Roermond, 72-73
Russel Hendrik, Geleen, „
Russel Erwin, Geleen, „
Röselaers Lucas, Brunssum, „
Rohling Lodew., Amsterdam, „
Robinet Zenon, Sivry, „
Reuther Antoon, den Haag, „
Rikkers Reinier, Groningen, „
Runtz Theod., Haaksbergen, „
Rutten Lodewijk, Sittard, 73-74
Rieter Jan, Blitterswijk, „
Russel Karel, Geleen, „
Ritzen Leo, Amstenrade, „
Römkens P., Ubach-over-Worms „
Ramaekers Jan, Klimmen, „
Ruyten Alf., Roermond, 74-75
Reijnen Herman, Meerlo, „
Raymakers Antoon, Helmond, „
Ribbergh Hendrik, Roermond, „
Roozen Bernard, Haarlem, „
Rebbelmund Hendrik, Gladbeck, „
Reijnen Bernard, Meerlo, „
Rieter Jan, Blitterswijk, 75-76
Reniers Leonardus, Nijmegen, „
Rikkers Willem, Groningen, „
Reniers Herman, Nijmegen, „
Rutten Eduard, Maastricht, „
Rutten Frans, Wamel, „
Rutten Casimir, Luik, 76-77
Roes Hendrik, Winssen, „
Rutten Martinus, Sittard, 77-78
Römkens D., Ubach-over-Worms, „
Raymakers Jacob, Helmond, „
Raymakers Jan, Helmond, „

Rutten Gerard, Stevensweert, 77-78
Römkens Piet, Ubach-o-W., ,,
Reballio Albert, Rotterdam, ,,
Römkens Matth., Nieuwenhagen, ,,
Roes Stephanus, Winssen, 78-79
Ross Adolf, Aken, ,,
Roebroeck Victor, Heerlen, ,,
Roebroeck Jozef, Houthem, ,,
Ruland Iwan, Vaals, 79-80
Ripp Jacob, Blatzheim, ,,
Ruppertzhoven A., Düsseldorf, ,,
Ruppertzhoven Hendrik, ,, ,,
Redelé Lodewijk, Eindhoven, ,,
Raupp Jan, Bergeijk, ,,
Russel Alfred, Geleen, ,,
Ruyters Paulus, Maastricht, ,,
Rulkens Willem, Herckenbosch, ,,
Rutten Piet, Afferden, ,,
Ruyten Willem, Roermond, 80-81

Omstreken van Rolduc. In het Wormsdal.

Rogmans Theod., Amsterdam, 80-81
Rogmans Alfons, Amsterdam, ,,
Redelé Eduard, Eindhoven, 81-82
Reinards Jan B. Maastricht, ,,
Rieter Willem, Blitterswijk, ,,
Rubbens Gerard, Waalwijk, ,,
Ruppertzhoven Theod. Düsseldorf, ,,
Rutten Nicolaas, Sittard, ,,
Reniers Bernard, Nijmegen, ,,
Rubbens Adriaan, Waalwijk, ,,
Roebroeck Matth., Heerlen, 82-83
Raijmann August, Roermond, ,,
Reniers Ferdinand, Nijmegen, ,,
Roebroeck Piet, St. Gertrui, ,,
Reinartz Dominicus, Waubach ,,
Raven Constant Amstenrade, ,,
Raupp Alexis, Bergeijk, 83-84
Reinards Willem Maastricht, ,,
Reinartz Jozef. Schinnen, ,,
Rhoen, Jacob, Bocholtz, ,,
Richel Emile, Ensival, ,,
Richter Adolf, Gotteskirchen, ,,
Ramaekers Lambert, Horst, 84-85
Ramaekers Piet, Maastricht, 84-85
Reijnders Lambert, Den Bosch, ,,
Reijnen Piet, Waalwijk, ,,
Ritzen Frans, Schinnen, ,,
Rogmans Piet, Amsterdam, ,,
Ronca Karel, Middelburg, ,,
Remmers Bernard, Ootmarsum, ,,
Roebroeck Jan, Heerlen, ,,
Roes Theodorus, Winssen, 85-86
Ramakers Nicolaas, Maastricht, ,,
Ribbergh Emile, Well, ,,
Roebroek Lodewijk, Beek, ,,
Roukens Nicolaas, Kerkrade, ,,
Ramaekers Bernard, Horst, 86-87
Raven Ernest, Amstenrade, ,,
Ritzen Constant, Schinnen, 86-87
Rongen, Hubert Maastricht, ,,
Roosen Willem, Heerlen, ,,
Richardson Willem, Rotterdam, ,,
Raymakers J., B., Eindhoven, 87-88
Reballio Herman, Rotterdam, ,,
Reichmann Willem, Crefeld, ,,
Reinartz Jules, Waubach, ,,
Roebroeck Eugenius, Heerlen, ,,
Rys Jan, B., Sevenum, ,,
Raaymaakers Piet., Roosendaal ,,
Rieter Leonard, Venloo, 88-89
Roebroeck Piet., Heerlen, ,,
Roosen Victor, Heerlen, ,,
Rutten Herman, Grotenrath, ,,
Rameckers Mattheus, Sittard, ,,
Robert Jacob, Oosterhout, ,,
Rademaker A., Scheveningen, 89-90
Reuvekamp M., Amsterdam, ,,
Reiners Jan, Vyhlen, 89-90
Radelet Leo, Mont-St.-André 90-91
Roebroeck Frans, Eysden, ,,
Roufs Antoon, Sittard, ,,
Ryke Christiaan, Boxmeer, ,,
Reuser Bernard, Den Haag, 91-92
Romen Willem, Roermond, ,,
Royen Oswald, Valkenburg, ,,
Rutten Jacob, Grotenrath, ,,
Roholl Karel, Amsterdam, ,,
Ranke Jan, Schagen, 92-93
Roebroeck Gustaaf, Houthem, ,,
Rutten Edmond, Maastricht, ,,
Raymakers Frans, Eindhoven, 93-94
Receveur Karel, Venloo, ,,
Roholl Jozef, Amsterdam, ,,
Roothaan Theod , Amsterdam, ,,
Roth Willem, Kempen, ,,
Ravestein Karel, Doornik, 94-95
Renaud Victor. Soignies, ,,
Reyers Hendrik, Arnhem, ,,
Robbers Hendrik, Leiden, ,,
Ramaekers Piet., Maastricht, 95-96
Rieter Paulus, Venloo, ,,
Riga Hendrik, Beek, ,,
Roebroek F., X., Beek, ,,
Roovers Hendrik, Maastricht, ,,
Rottier Aloysius, St Jan-Steen, ,,
Rottier Jozef, St. Jan-Steen, ,,
Reyers Lambert, Arnhem, ,,
Rolf Antoon, Leeuwarden, 96-97
Routs Emile, Maastricht, ,,
Rycken Jan, Geldrop, ,,
Ryckholt Jan, Groningen, ,,
Raymakers W., Eindhoven, 97-98
Rieter Jozef, Venloo, ,,
Rucquois Albert, Brussel, ,,
Reyntjes August, Meerssen, ,,
Riesselmann Frans, Den Helder, ,,
Rups Lodewijk, Nijmegen, ,,
Renardy Eugenius, Epen, 98-99
Renardy Jozef, Epen, ,,
Retera Jozef, Beek, ,,
Rhoen Willem, Bocholtz, ,,
Ritten Willem, Kerkrade, ,,
Roebroek Jozef, Beek, ,,
Raymakers W., Helmond, 99-1900
Reuten Dirk, Amersfoort, ,,
Reuten Jozef, Zeist, ,,
Riga Felix, Beek, ,,
Roosen Arthur, Heerlen, ,,
Rossing Jan, Groningen, ,,
Rijmer Frans, Mechelen, ,,
Raeven Jan, Ulestraten, 1900-01
Raymakers Jozef, Eindhoven, ,,
Roebroek Hendrik, Beek, ,,
Roes Jan, Wageningen, ,,
Russel Erwin, Echt, ,,
Rutten Felix, Sittard, ,,

S.

Savelberg Piet, Heerlen, 1843
Smeets Jan B., Buggenum, ,,

Sappin Lambert, Morsbach, 42-43
Steegmans Hubert, Heijthuizen ,,
Sijben Andreas, Schinnen, 43-44
Smidts Jozef, Weert, ,,
Savelberg Jozef, Heerlen, 43-44
Spies Albert, Aken, ,,
Sevenich Jan, Harbach, ,,
Snijders Willem, Voerendaal, ,,
Startz Edmond, Maastricht, 44-45
Smeets Jan Hubert, Weert, ,,
Sniekers Jacob, Stamproij, ,,
Straatman Gerard, Maasbracht, ,,
Senden Jan, Hoensbroek, ,,
Sassen Lodewijk Geleen, ,,
Spijkers Jan, Nuth, ,,
Strom Cornelis, Burtscheid, ,,
Sijben Jacob, Schinnen, ,,
Slenter Jozef, Holset, ,,
Slits Gerard, Horst, 46-47
Smeets Aloysius, Posterholt, ,,
Swart Bernard, Maastricht, ,,
Selner Jozef, Düsseldorf, ,,
Stöck Hendrik, Merzig, ,,
Smits Baarlo, 47-48
Snijders Jacob, Stamproy, ,,
Sax Jozef, Venloo, ,,
Settemaier Clements, Plantlünne, ,,
Sack Ferdinand, Kleef. ,,
Senden Frans, Voerendaal, ,,
Smiets Michaël, Maastricht, 48-49
Sweron Karel, Weert, ,,
Sürth Jan, Deutz, ,,
Soiron Hendrik, Gimmenich, ,,
Sassen Adriaan, St.-Oedenrode, ,,
Sistermans Jan, Deventer, 49-50
Seijpgens Emile, Roermond, ,,
Startz Engelbert, Maastricht, ,,
Strom Antoon, Burscheid, ,,
Snijders Leo, Klimmen, ,,
Stoltzenberg Frans, Roermond, ,,
Sieben Jan, Schimmert. ,,
Slenter Jozef. Holset, 50-51
Sarrezin Jozef, Bocholt, ,,
Sax Jozef. Roermond, ,,
Simonis Antoon, Boxmeer, ,,
Straetmans Gustaaf, Maastricht ,,
Simons Casper, Maasniel, ,,
Strasser Hendrik, Losheim, ,,
Stassen Jan, Beek, 51-52
Steck Herman, Velen. ,,
Sijronval Frans, Herve, ,,
Spee Jozef, 's-Hertogenbosch, ,,
Smeets Jan. Simpelveld, ,,
Snijders Jozef, Weert, ,,
Sevriens Leonard, Echt, 52-53
Straetmans Laurens, Maastricht, ,,
Sanders Antoon, Horst, ,,
Sniepers, ,,
Stratmann Frederik, Keulen, ,,
Sieben Willem, Schimmert, ,,
Simons Jan, Maasniel, ,,
Starren Andreas, Wijck. 53-54
Sabeij Hendrik, Münster, ,,
Sabeij Jozef, Münster, ,,
Sopers Piet., 's-Hertogenbosch, ,,
Smits Antoon, Breda, 53-54
Stelkens Alb., Kaldenkirchen, 54-55
Soltau Paulus, Euskirchen, ,,
Sartorius Jozef, Willich, ,,
Simons Hendrik, Reek, ,,
Seijpgens Arsenius, Roermond, 55-56
Sagehomme Hendrik, Moresnet, ,,
Santz Adolf, Altema, ,,
Steinkamp Hendrik, Haste, ,,
Steinlage Ferdin. Osnabrück, ,,
Stürtz Willem, Röttgen, ,,
Sippmann Jozef, Düsseldorf, ,,
Steffen Otto, Essen, ,,
Spijkers Frans, Nuth, ,,
Smeijers Theod., Stamproy, 56-57
Swart Marius, Maastricht, ,,
Swillens Jan, Vissersweert, ,,
Smits Jan, Roermond, ,,
Salm Lodewijk, Bielefeld, ,,
Stock Lodewijk, Beur, ,,
Santz Karel, Altena, ,,
Stephani Piet., Croer, ,,
Spielmans Jozef, Langerwehe, ,,
Slangen Willem, Nuth, 61-62
Stassen Willem, Hulsberg, ,,
Senden Willem, Voerendaal, 62-63
Sijstermans Hend., Heerlerheide ,,
Smeets Karel, Valkenburg, ,,
Simons Jacob, Maastricht, ,,
Streur Theodorus, Amsterdam, ,,
Sassen Frederik, Anrath, ,,
Stoffels Frederik, Rurick, ,,
Striethorst Hendrik, Amsterdam, ,,
Sesterhenn H., Munster-Maifeld, 63-64
Striethorst Bern., Amsterdam, ,,
Sijstermans Martininus, Luik, ,,
Sleuven Jan, Hinsbeck, ,,
Streur Cornelis, Amsterdam, ,,

Omstreken van Rolduc. Oud-Ehrenstein.

Strunck Fred., Gelsenkirchen, 56-57
Steffen Hugo, Essen, ,,
Specken Jacob, Helden, ,,
Stienon Jozef, Roermond, 57-58
Straten Jozef, Haaren, ,,
Sabeij Albert, Munster, ,,
Sabeij Ferdinand, Munster, ,,
Salm Ernest, Bielefeld, ,,
Servais Frans, Stolberg, ,,
Stahl Gerard, Rheijdt, ,,
Stercken August, Baexem, 58-59
Stercken Emile, Baexem, ,,
Sijmes Hendrik, Wegberg, ,,
Smeets Emile, Schulder, 59-60
Stassen Hendrik, Echt, ,,
Stassen Jan, Berg-en-Terblijt, ,,
Sudkemper Willem, Dusseldorf, ,,
Stevens Prosper, Maastricht, 59-60
Slangen Jan, Maasbracht, ,,
Stoffels Albert, Donck, 60-61
Straatman Lamb., Maasbracht, 63-64
Starren Hendrik, Wijck, 64-65
Smeets Jan, Bree, ,,
Stassen Andreas, Swijckhuizen, ,,
Stock Frederik, Melle, ,,
Stürtz Leo, Eschweiler, ,,
Simons Theodorus, Haps, ,,
Stevens Hendrik, Schin-op-Geul, ,,
Savelberg, Dom., Kerkrade, 65-66
Siegwart Frans, Stolberg, ,,
Simons Jan, Vijhlen, ,,
Stassen Gerard, Hulsberg, ,,
Stassen Frans, Heerlen, ,,
Smits Antoon, Amsterdam, 66-67
Stox Jozef, Kessel, ,,
Spielmanns August, Breijel, ,,
Siegen Jozef, Rheidorf, ,,
Stassen Jan, Hulsberg. ,,
Stassen Piet, Berg-en-Terblijt, ,,
Suijlen Hendrik, Valkenburg, ,,

Stübben Maxim., Düsseldorf, 66-67
Stoffelen Hendrik, Ottersum, 67-68
Smeets Bernard Besel, ,,
Sieben Willem, Ubachsberg, ,,
Smeets Edmond, Gulpen, ,,
Smeets Laurens, Valkenburg, ,,
Servatius Frans, Adenau, ,,
Swertz Frans, Amsterdam, ,,
Sanders Cornelis, Elst, ,,
Sterck Bernard, Amsterdam, ,,
Smits Adriaan, Bergen-op-Zoom, ,,
Savelberg Jozef, Kerkrade, ,,
Smeets Alfred, Gulpen, ,,
Sarton Ferd., Sittard, 69-70
Smidts Felix, Weert, ,,
Stollenwerk Jan, Nievelstein, ,,
Sanders Jan, Lent, ,,
Stassen Willem, Stevensweert, ,,
Savelberg Leopold, Heerlen, ,,
Stercken Alfons, Baexem, 70-71
Steinbach Edmond, Eschweiler, ,,
Stein Adam, Burscheid, ,,
Smeijsters Willem Beek, ,,
Straeten Michaël, Eys, ,,
Smeets Mattheus, Simpelveld, ,,
Sterck Jan, Amsterdam, ,,
Sanders Jacob, Leiden, ,,
Stassen Cornelis, Stevensweert, ,,
Swinkels Jan, St.-Oedenrode, 71-72
Simons Rudolf, Keulen, ,,
Siepe George, Fredeburg, ,,
Smits Jan, Amersfoort, ,,
Slits Mattheus, Horst, ,,
Snackers Jacob, Oirsbeek, ,,
Simons Frans, Roermond, 72-73
Savels Eugenius, Kleef, ,,
Sieuwe Theodorus, Amsterdam, ,,
Simonis Jacob, 's-Gravenhage, ,,
Smit Jan, 's-Hertogenbosch, ,,
Stassen Thomas, Stevensweert, ,,
Starren Jozef, Wijck, 73-74
Savelberg Eugenius, Heerlen, ,,
Smits Antoon, Oosterhout, ,,
Sormani J., Nieuw-Schoonebeek, ,,
Smolders Lod., Geertruidenberg, ,,
Savelberg, Hend., Kerkrade, ,,
Saes Jozef, Weert, 74-75
Simons Lod., Roermond, ,,
Smeets Jan-Baptiste, Schinveld, ,,
Strijdhagen, Willem, Geleen, ,,
Smeele J., Willemstad (Curaçao) ,,
Soons Lod., Maastricht, ,,
Smulders Leon., Leiden, ,,
Stephanik Jan, Amsterdam, ,,
Smit Piet, s'-Gravenhage ,,
Smeets Piet, Melick, ,,
Snackers Hendrik, Oirsbeek, ,,
Savelsberg Leopold, Aken, ,,
Smit L. 's-Hertogenbosch, ,,
Smeele Th., Willemstad, (Curaçao) 75-76
Smeets Jacob, Haalen, ,,
Savoye Lodewijk, Oran, ,,
Simin Jozef, Vervier, ,,
Snijders H.,'s-Hertogenbosch, ,,
Steinbacher St.. Amsterdam, 75-76
Swagemakers, Jozef, Tilburg, ,,
Senden Jan, Voerendaal, ,,
Slits Theodorus, Venray, ,,
Soons Jan, Krawinkel, 76-77
Savelberg August, Heerlen, ,,
Smeets Lambert, Roermond, ,,
Siepmann Jules, Günnigfeld, ,,
Sassen Prosper, Roermond, ,,
Smeets Theod., Roermond, ,,
Smulders Jozef, Leiden, ,,
Senden Jozef, Voerendaal, ,,
Stassen Hendrik, Maastricht, ,,
Scklin Jozef, Luik, ,,
Steuder Frans, Ransbach, ,,
Seerden Frans, Weert, ,,
Smits Jan, Oosterhout, 77-78
Sistermans A., s'-Hertogenbosch, ,,
Speek Frans, Prinsenhage, ,,
Stevens Andreas, Rotterdam, ,,
Stevens Gijsbert, Delft, ,,
Seelen Piet, Venloo, 78-79
Senden Félix, Voerendaal, ,,
Sax Antoon, Venloo, ,,
Snijkers Constant, Klimmen, ,,
Stienon, Leo, Roermond, ,,
Smeets Frans, Va kenburg, ,,
Salden Jan, Obbicht, ,,
Siegbringhaus L., Hagen, ,,
Stappen Hendrik, Ummer, ,,
Servais August, Mersch, 79-80
Simons Jan, Buggenum, ,,
Smeets Piet, Vaesrade, ,,
Savelberg Leo, Heerlen, ,,
Steinweg Hugo, Viersen, ,,
Smulders H., s'-Hertogenbosch, ,,
Suys Jan, 's-Hertogenbosch, ,,
Smeets Hubert, Moerveld, ,,
Stassen Chr., Stevensweert, ,,
Stallinga Adriaan, Leiden, 79-80
Stallinga Piet, Leiden, ,,
Simons Gerard, Besel, ,,
Simons Hubert, Buggenum, ,,
Spée Jan, Neer, ,,
Stroux Frans, Heel, ,,
Stassen Lod., Hulsberg, 80-81
Suren Laurens, Winterberg, ,,
Siebert Frans, Amsterdam, ,,
Stuyt Piet, Purmerend, ,,
Storms Frederik, Nunhem, ,,
Soffers Jan-B., Hoogerheiden, ,,
Soeten Frans, Steijl, ,,
Stock Lod., Dusseldorf, ,,
Sax Raphaël, Venloo, 81-82
Smeets Sebastiaan, Buggenum, ,,
Smits v. Waesb. Jan, Breda, ,,
Sormani Victor, Groningen, ,,
Steegh Adolf, Horst, ,,
Swane Albert, Waalre, ,,
Siersma H., Leeuwarden, 82-83
Steeneken Frans, Rotterdam, ,,
Smits Frans, Oosterhout, ,,
Spée Willem, Neer, ,,
Steijns Willem, Maastricht, ,,
Swildens Jan, Leeuwarden, 82-83
Saes J-B., Roermond, 83-84
Sieben Hendrik, Heijthuijzen, ,,
Soons Jozef, Maastricht, ,,
Snijders Piet, Baarlo, ,,
Sabbe Daniël, Poperinghe, 84-85
Sassen Alfons, Breda, ,,
Sassen Karel, Breda, ,,
Sauter Cornelis, Wouw, ,,
Smeets Theod, Roosteren, ,,
Smits van Waesb. A., Breda, ,,
Smeets Victor, Wijlre, ,,
Sassen Leon.. Oosterhout, 85-86
Sieben Jan, Heijthuizen, ,,
Smeets Hendrik, Roermond, ,,
Soer Jozef, Tilburg, ,,
Souren Matthias, Nuth, ,,
Steinbusch Jozef, Mechelen, ,,
Storms H., Stevensweert, ,,
Siegmund C., 's-Hertogenbosch, ,,
Strom Martinus, Aken, ,,
Simonis Willem, Batavia, 86-87
Smitz Antoon, Stratum, ,,
Smitz Jan, Stratum, ,,
Smits Leonard, Oosterhout, ,,
Smoor Cornelis, Oud-Gastel, ,,
Stassen Leonard, Hulsberg, ,,
Story Hubert, Roermond, ,,
Swane Frans, Waalre, ,,
Specken Arthur, Helden, ,,
Specken Jozef, Helden, ,,
Smits v. Waesb. Frans, Breda, 87-88
Snijders Eugenius, Baarlo, ,,
Stassen Hendrik, Maastricht, ,,
Steegh Richard, Horst, ,,
Stevens Elias, Schaarbeek, ,,
Strivay Adolf, Brussel, ,,
Struben Hendrik, Venloo, ,,
Stubbé A., Sas-van-Gent, ,,
Savelberg Jozef, Heerlen, ,,
Slits Hendrik, Venray, ,,
Smeets Piet., Posterholt, ,,
Smets Lodewijk, Statendam, ,,
Sträter Frederik, Amsterdam, ,,
Suron Karel, Winterberg, ,,
Stubbé Frans, Sas-van-Gent, ,,
Slingeland Aug., 's-Gravenhage, ,,
Smeets Jozef, Maasbracht, ,,
Stähn Hendrik, M-Gladbach, ,,
Steegh Arthur, Horst, ,,
Stevens Willem, Kralingen, ,,
Steyns Theodorus, Breda, ,,
Straetmans Philippus, Maastricht, ,,
Struyk Hendrik, Maastricht, ,,
Stevens Frans, Schaarbeek, ,,
Stevens Jozef, Schaarbeek, ,,
Spitzen Chrys., Steenwijkerwold, ,,
Sauveur Jan, Groningen, 90-91
Segers Aloysius, Roosendaal, ,,
Smulders August, Utrecht, ,,
Soffers Adriaan, Rijsbergen, ,,
Sonnen Eustachius, Echt, 91-92
Spiekermann Lodewijk, Born, ,,
Staal Thomas, Eemnes, ,,
Stols Jacob, Wijck-M. ,,
Streng Piet., Aarlanderveen, ,,

Systermans Hubert, Heerlen, 91-92
Seegers Jan, Stevensweert, 92-93
Sengers Hendrik, Rotterdam, ,,
Sonnen Rudolf, Echt, ,,
Stenmans Theophilus, Weert, ,,
Sadée Gustaaf, Rotterdam, 93-94
Slijpen Alfons, Maastricht, ,,
Smithuysen Willem, Amsterdam, ,,
Smolders M., Geertruidenberg, ,,
Spitzen Hendrik, Heino, ,,
Swarte Hendrik, Groningen, ,,
Symes Arnold, Rickelrath, ,,
Symes Karel, Rickelrath, ,,
Smeets Richard, Gulpen, 94-95
Smits Frans, Padang, ,,
Smits Hendrik, Buitenzorg, ,,
Smits Victor, Dongen, ,,
Spauwen Victor, Eijsden, ,,
Staal Jan, Maastricht, ,,
Staelenberg Michaël, 's-Bosch, ,,
Stols Frans, Wijck-Maastricht, ,,
Stubbé Theod., Sas-van-Gent, ,,
Suren Paulus, Winterberg, ,,
Suys Frans 's-Hertogenbosch, ,,
Sauter Karel, Boxmeer, 95-96
Sanders Emile, Amersfoort, ,,
Sassen Willem, Beek, (Nijm.) ,,
Sassen Ignatius, Dongen, ,,
Simons Jacob, 's-Gravenhage, ,,
Slijpen Lodewijk, Maastricht, ,,
Smeets Clemens, Maastricht, ,,
Smithuyzen Frans, Amsterdam, ,,
Souren Frans, Vaals, ,,
Stassen August, Terblijt, ,,
Struben Emile, Venloo, ,,
Steinhart Hubert, Kerkrade, ,,
Sprengers Christ., Heusden, 96-97
Sieburgh Frederik, Brussel, ,,
Smeets Frans, Gulpen, ,,
Smulders Jan, Rotterdam, ,,
Spierts Hubert, Vijhlen, ,,
Sprengers Cornelis, Heusden, ,,
Streur Jan, Amsterdam, ,,
Simons Frans, Maastricht, 97-98
Sindorf Frans, Venloo, ,,
Smits Jan, Dongen, ,,
Sonnen August, Echt, ,,
Straatman Gerard Kerkrade, ,,
Stubbé Frans, Hulst, ,,
Sijmes Robert, Rickelrath, ,,
Sapart Leo, Huy, 98-99
Simonis Theodorus, Den Haag, ,,
Smulders Lodewijk, Utrecht, ,,
Sougnez Gerard, Maastricht, ,,
Stassen Piet., Schimmert, ,,
Servais Karel, Hilversum, 99-00
Servais Jozef, Hilversum, ,,
Slijpen Emile, Maastricht, ,,
Smeele Piet., 's Gravenhage, ,,
Spaan Hendrik, Arnhem, ,,
Speekenbrink Arn., Bergen-op-Z., ,,
Stevens Amadeus, Limmel, ,,
Stubbé Jan, Hulst, ,,
Swakhoven Martinus, Sittard, ,,
Swarte Jan, Groningen, ,,

Sars Leo, Kerkdriel, 00-01
Smit Adriaan, Utrecht, ,,
Sonnen Arthur, Echt, ,,

SCH.

Schijns Egidius, Vijhlen, 1843
Schrijen C., Broeksittard, 43-44
Schmitz Karel, Herzogenrath, ,,
Schrijnen Laurens, Venloo, ,,
Scheymans Jan, Ell, ,,
Schram Dionisius, Buggenum, ,,
Schraven Gerard, Broekhuizen, ,,
Schreurs Piet., Margraten, ,,
Schiffers Theodorus, Aken, 45-46
Schöning Karel, Keulen, ,,
Schnorrenberg Antoon, Keulen, ,,
Schmitz Rodolf, Neus, ,,
Schmitz
Schmitz Hendrik, Roermond, 46-47
Schmitz Leonard, Grefrath, ,,
Schmitz Mathias, Garzweiler, ,,
Schücking Jozef, Dülmen, ,,
Schiffers Jozef, Aken, ,,
Schreurs Jan, Grathem, 47-48
Schmitz Frans, Elfgen, ,,
Schneider Clemens, Steinfeld, ,,
Schmitz Adolf, Elfgen, 48-49
Schmitz Karel, Heistartburg, ,,
Schmitz Hendrik, Garzweiler, ,,
Schücking Hubert, Dulmen, ,,
Scheffers Lambert, Weert, 49-50
Schmitz Frans, Waldniel, ,,
Schmitz Willem, Aken, ,,
Schnock Nicolaas, Aken, ,,
Schmill Godfried, Niederzier, ,,
Schügt Piet., Bonn, ,,
Schrijen Mattheus, Limbricht, ,,
Schmitz Hubert, Vetschau, 50-51
Schoenmakers Jan, Klimmen, ,,
Schmitz George, Keulen, ,,
Schruff Willem, Hillesheim, ,,
Schwarz Karel, Dusseldorf, ,,
Schwelzer Alfred, Bilstein, ,,
Scholl Piet., Walheim, ,,
Schmelzer Gustaaf, Oberhunden, ,,
Schmitten Frans, Strump, 51-52
Schmitz Willem, Winnenthal, ,,
Scholten F., Grind unter Wald, ,,
Schwarz August, Merckstein, ,,
Schonlau Lodewijk, Brakel, ,,
Schwick Jozef, Munster, ,,
Schrijen Leonard, Broeksittard, 52-53
Scheyven Piet., Hunsel, ,,
Scheffer Theodorus, Hembsen, ,,
Schürbrock Karel, Vechta, ,,
Schürbrock Gustaaf, Vechta, ,,
Schütjens Jan, Spaubeek, ,,
Scheeren Frans, Kerkrade, ,,
Schils Edmond, Heerlen, 53-54
Schiffers Martinus, Aken, ,,
Schlags Jacob, Hildesheim, ,,
Schüller Willem, Bodenheim, ,,
Schulte Hugo, Hattingen, ,,

Schiffers Piet., Aken, 53-54
Schumacker Herman, Willich, ,,
Schwarz Karel, Dusseldorf, ,,
Schols Justinus, Maastricht, 54-55
Schmitz Jozef, Liessem, ,,
Schumaker Jozef, Bonn, ,,
Schmitz Hendrik, Keyenberg, ,,
Schrijnen Hendrik, Venloo, 55-56
Scherpenzeels Jozef, Schinveld, ,,
Schloethel Jan, Essen, ,,
Schüholz Hendrik, Olpe, ,,
Schwartz Willem, Crefeld, ,,
Schnitzler Paulus, Dusseldorf, ,,
Schouten Gerard, Wychen, ,,
Scheeren Dominicus, Kerkrade, ,,
Schmitz Willem, Aken, 56-57
Schmitz Hendrik, Frentz, ,,
Schoenefeld Jozef, Kerkrade, 57-58
Schmitten Michaël, Strump, ,,
Schneider Erwin, Rudesheim, ,,
Schmitz Leo, St.-Tönis, ,,
Schoffelen Jan, Jabeek, 58-59
Schraeder Hubert, Senden, ,,
Scharrenbroch August, Rösrath, ,,
Schlickum Karel, Gladbach, ,,
Schiffelers Jacob, Nyswiller, ,,
Schils Piet., Maastricht, 59-60
Schijns Frans, Gulpen, ,,
Schilp Maximiliaan, Warburg, ,,
Schückes K., H., Helenabrunn, ,,
Scherkamp Jan, Westerholt, ,,
Schiffer Frans, Blumenthal, ,,
Schumacker Jan, Crefeld, ,,
Schaeffer Frederik, Bonn, 60-61
Scherkamp Hubert, Westerholt, ,,
Scharrenbroch Frans, Rösrath, ,,
Schlembach Alexander, Aken, ,,
Schmitz Jozef, Aken, ,,
Schmitz Eduard, Keulen, ,,
Schulte August, Borbeck, ,,
Schmitz Norbertus, Thorn, ,,
Schreurs Lodewijk, Schimmert, 61-62
Sherkamp Jan, Westerholt, ,,
Schulgen Karel, Dusseldorf, ,,
Schell Hubert, Aken, ,,
Schnitzler Piet., Merzenich ,,
Scheijven Theophil., Malines, 62-63
Schumacher Hendr., Maastricht, ,,
Schiffmann Valentinus, Bingen, ,,
Schmitz Adolf, Gohr, ,,
Schmitz George, Vorst, ,,
Schmitz Karel, Neumagen, 63-64
Schiffers Willem, Aken, ,,
Schloeder Jozef, Neumagen, ,,
Schlupp Ernest, Aken, ,,
Schoenen Albert, Aken, ,,
Schumachers Karel, Viersen, ,,
Schaeken Mattheus, Weert, 64-65
Schmitz Frans, Aken, ,,
Schulgen Robert, Dusseldorf, ,,
Schlenter Mathias, Broich, ,,
Schmelzer Karel, Trier, ,,
Schroeder Alfons, Heerlen, 65-66
Scherkamp Leo, Westerholt, ,,
Scheurs Jan, Halen, ,,

Schamari Piet., Johannisberg, 66-67
Schiffelers Willem, Speckholzerheide, 67-68
Schoener Lodewijk, Aken, 65
Schermer Walter, Amsterdam, 67-68

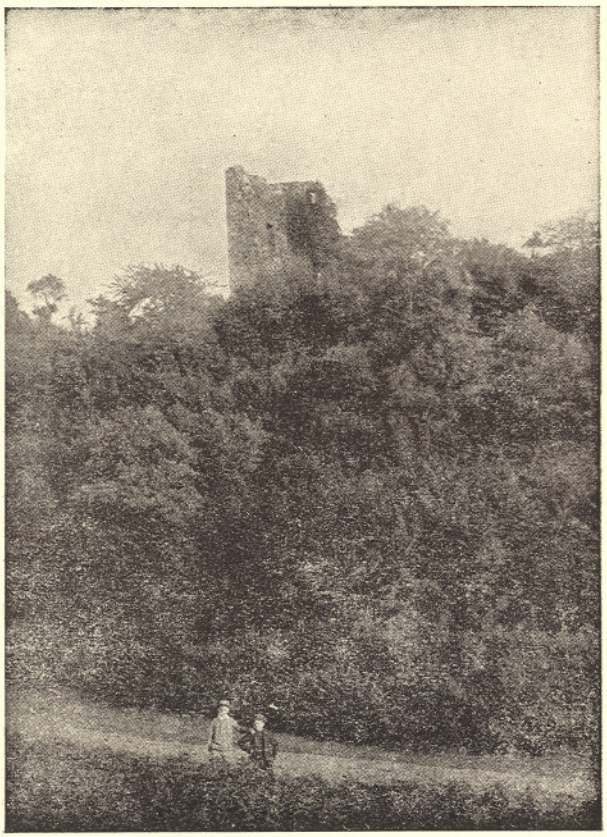

Omstreken van Rolduc. Ruïne van Wilhelmstein.

Scheijlen Jan, Simpelveld, 68-69
Scholl Felix, Aken, ,,
Schott Hugo, Pfaffendorf, ,,
Schröder Jozef, Bevergern, ,,
Schründer Antoon, Greven, ,,
Schaepman Alexander, Zwolle, ,,
Schaepman Hendrik, Zwolle, ,,
Schraeder Frans, Deventer, ,,
Schraeder Willem, Deventer, ,,
Schmeitz Pascal, Sittard, 69-70
Schmitz Jozef Kerkrade, ,,
Schmitz, Jozef, Amsterdam, ,,
Schöningh Herm. J. Appingedam, ,,
Schrakamp Hend., Leeuwarden, ,,
Schroeder Arnold, Heerlen, 70-71
Schijns Leonard, Ambij, ,,
Schmitz, Willem, Afden, ,,
Schoenbrod Jozef, Aken, ,,
Schumacher Karel, Coblentz, ,,
Schmeitz Jozef, Sittard, 71-72
Schmidt G., Bergen-op-Zoom, ,,
Schurkes Eduard, Helenabrunn, 72-73
Scharrenbroch Hendrik, Rösrath, ,,
Schauerte Willem, Fredeburg, ,,
Schiffers Jozef, Aken, ,,
Schmitz Reinier, Roermond, 72-73
Schreurs Emile, Roermond, ,,
Schoolmeesters Will., Roosteren, ,,
Schreurs Godfried, Halen, ,,
Schils Hendrik, Heerlen, 73-74
Schmitz Antoon, Thorn, 73-74
Schnitzler Karel, Duren, ,,
Schomus Adolf, Weismes, ,,
Schmitz Max., Dusseldorf, ,,
Schorn Emile, Dusseldorf, ,,
Schmier Adriaan, Leiden, ,,
Schmalbach Piet., Vaals, 74-75
Schrijnen Piet., Venloo, ,,
Schreurs Willem, Halen, ,,
Schrijnen Laurens, Venloo, 75-76
Schaefer Frans, Dusseldorf, ,,
Schwartz Jozef, Laurensberg, ,,
Schreinemacher Vict., Maastricht, ,,
Schumacher Fred., Amsterdam, ,,
Schoffelen, Gabriel, Jabeek, 76-77
Schumacher Lodew., Sonsbeek, ,,
Schaefer Ferdinand, Brühl, ,,
Schaepmann Jozef, Zwolle, ,,
Scheefhals Piet., 's-Bosch, ,,
Schatten Adolf, Cartels, (Wittem) ,,
Schulze Frans, Bokum, 76-77
Schulze Willem, Bokum, ,,
Schram Jan-B., Süchteln, 77-78
Scheffer Antoon, Rotterdam, ,,
Schreinemacher Paul., Maastricht, ,,
Schmitz Willem, Schlossdijck, 77-78
Scheeren Hendrik, Arcen, 78-79
Schott Piet., Crefeld, ,,
Schulze Richard, Geschier, ,,
Scheepers Hubert, Gulpen, ,,
Schlüter Jozef, Goor, ,,
Schrijnen Willem, Venloo, ,,
Schmitz Hendrik, Dusseldorf, ,,
Schaffrath Piet., Rimburg, 79-80
Scheepers Willem, Gulpen, ,,
Schatten Jozef, Wittem, ,,
Schlenter Michael, Aken, ,,
Schmitz Jozef, Birkesdorf, ,,
Schrakamp Bern., Leeuwarden, ,,
Schrakamp Theod., Leeuward., ,,
Scheffer Antoon, Maastricht, ,,
Schepers Hend. Maastricht, 80-81
Schroeders Leo, Heerlen, ,,
Schrijnen Dionisius, Venloo, ,,
Schaaf Alfred, Rotterdam, ,,
Scheepers Alphons, Utrecht, ,,
Schoffelen Jan, Jabeek, ,,
Schreinemacher Fr., Roermond, ,,
Schepers Paulus Maastricht, 81-82
Schermers Jan, Groote Noord Hoorn, ,,
Schoolmeesters Vict., Roosteren, ,,
Schreuder Frederik, Noorbeek, ,,
Schönbrod Jozef, Vaals, 82-83
Schaepman Hendrik Zwolle, ,,
Schmid Jacob, Breda, ,,
Schaepman Andreas, Zwolle, ,,
Schaepman Antoon, Zwolle, ,,
Schepers Leonard, Maastricht, ,,
Schneider Frederik, Delden, ,,
Schols Karel, IJsselstein, ,,
Schöneveld Jacob, Kerkrade, ,,
Schreuder Leo, Noorbeek, ,,
Schoenmaekers Arthur, Heek, 84-85
Schoolmeesters Jozef, Roosteren, ,,
Schaaf Emile, Rotterdam, 85-86
Schulte Gustaaf, Helmond, ,,
Schellen Fred., Rotterdam, 86-87
Schoenmaekers Ernest, Klimmen, ,,
Schous Leo, Grevenbicht, ,,
Schrijnen Jozef, Venloo, ,,
Schulte Lodewijk, Eindhoven, ,,
Schaede, Jan B., Maastricht, 87-88
Schneider Hubert, Echt, ,,
Schellings Jacob, Helenaveen, 88-89
Schoenmaekers M., Maastricht, ,,
Schreij Jozef, Sittard, ,,
Schröder Karel, Stratum, ,,
Schaefer Eugenius, Dusseldorf, ,,
Scheijven Albert, Mechelen, ,,
Scheijven Jan, Leveroy, 89-90
Schoenmaker Frederik, Batavia, ,,
Schoonhof Swibert, Amsterdam, ,,
Schütz Hendrik, Amsterdam, ,,
Schellings Jan, Helenaveen, 90-91
Schrijnemakers, Hub., St. Gertrui ,,
Schulpen Willem, Roosteren, 90-91
Schreinemakers Hend., Vlodrop, ,,
Schrammen Ars., Maastricht, 91-92
Schul Karel, Roosendaal, ,,

Schul Frans, Roosendaal, 91-92
Schellekens Jan-B., Vught, „
Schuttelaar Antoon, Raalte, „
Scholl Jozef, Jülpich, 92-93
Schraven Frans, Lottum, „
Schrijen Theodorus, Limbricht, „
Schenk Jan, Maastricht, 93-94
Schepens Willem, Maarheeze, „
Schmitt Adr., Bergen-op-Zoom, „
Schauerte Fr., Wattenscheid, 94-95
Scholtens Jan, Kloosterburen, „
Scholtens Jan, Kloosterburen, „
Schraven Aug., Broekhuizevorst, „
Schillings Jacob, Wehr, 95-96
Scholtens Hendr., Kloosterburen, „
Scheepers Alfons, Heerlen, „
Schneider Frans, Delden, „
Schoenmakers Jozef, Maastricht, „
Schraven H., Broekhuizevorst, „
Schenk Willem, Maastricht, 96-97
Schleinhege Jan-B, Helmond, „
Schnabel Rudolf, Schiedam, „
Schoenmaeckers Frans, Heek, „
Schweigmann Christ., Hopsten, „
Schoemaker Hendr., Deventer, „
Schmitz Hendrik, Venk, 97-98
Schellekens Antoon, Vught, „
Schellekens Hendrik, Vught, „
Schermer Antoon, Hoorn, 98-99
Schermer Piet., Hoorn, „
Schneider Gerard, Delden, „
Schnebbelie Piet., Dordrecht, „
Schreij Willem, Sittard, „
Schröder Frans, Eindhoven, „
Schul Emile, Roosendaal, 99-00
Schilte Lambert, Delft, 00-01

T.

Theelen Hendrik, Neer, 1843
Truyens Jozef, Weert, „
Tielens Philippus, Maastricht, „
Theunissen Mattheus, Eijsden, „
Teney Gerard, Noorbeek, „
Teney Jan, Noorbeek, „
Thomassen Jan, Venray, 43-44
Timmermans Jan, Kessel, „
Theybers Hendrik, Kinroy, „
Theelen Theodorus, Neer, „
Terkatz Karel, Roermond, 44-45
Tijssen Gerard, Wessem, „
Theijbers Piet., Ell, „
Tummers Lodewijk, Goch, „
Thiel Otto, Westerholt, „
Trouwen Piet., Nederweert, „
Ter Borgh Jacob, Geldrop, 45-46
Tulleners Frans, Itteren, „
Tielen Jozef, Horst, 46-47
Truyens Frans, Weert. „
Thelen Hendrik, Aken, 47-48
Talbot Frans, Reymersdaal, 48-49
Timmermans Jan, Sittard, 49-50
Talbot Hugo, Aubel, „
Theissen Jozef, Lutzerath, 49-50
Timmermans Gerard, Heel, 50-51
Timmer Jozef, Aschendorf, „
Tüshaus Frederik, Tüshaus, „
Tielens Victor, Maastricht, „
Thiessen Jozef, Maastricht, „
Theunissen, Weert, „
Timmermans Jan, Maastricht, „
Theissen Richard, Lutzerath, „
Tigges Herman, Hagen, „
Tinnefeld Bernard, Rhede, „
Thomassen Thom., Eckelrade, 63-64
Telders Theodorus, Weert, „
Theylen Karel, Burtscheid, „
Teney Lodewijk, Noorbeek, „
Thijssen August, Beers, „
Taylor K., Ton-Bridge-Wells 65-66
Teuwen Leo, Maastricht, „
Troistorff Walter, Konstans 66-67
Thoren Antoon, Aldenhoven, „
Thywissen Frederik, Aken, „
Thijssen Herman, Mook, „

Omstreken van Rolduc. Ruïne Wilhelmstein. Ingang.

Tinnefeld Frans, Rhede, 52-53
Tonnaer Frans, Thorn, „
Travers Adolf, Lorch, 53-54
Trip Theodorus, Utrecht, „
Tacken Hendrik, Horst, 54-55
Takken Willem, Grubbenvorst, „
Terwindt Arnold, Doorneburg, „
Terkatz Theodorus, Dulken, 56-57
Tigges Hendrik, Hagen, „
Todt, Paderborn, „
Thissen Jozef, Roermond, 57-58
Triebels Jan, Heerlen, „
Theegarten Willem, Wersten, „
Trettner Leopold, Neuhaus, „
Timmermans Jan, Roermond, 58-59
Timmermans Mart., Maastricht, „
Timmermans Piet., Maastricht, „
Thomas Albert, Crefeld, 58-59
Troistorff Michaël, Konstans, „
Thewald Willem, Bendorf, 59-60
Tijssen Lodewijk, Wessem, „
Tho-Pesch Piet., Viersen, 60-61
Thomassen Piet., Maastricht, 61-62
Torfs Napoleon, Gulpen, „
Tyssen-Linssen H., Roermond, 62-63
Tans Jozef, Hommert, „
Thomassen Matth., Eckelrade, „
Trines Hendrik, Venray, 67-68
Tholen Ferdinand, Sittard, 68-69
Teuwen Frans, Maastricht, „
Tönnes Lodewijk, Duren, „
Te Welscher W., Lichtenvoorde „
Thijsen Gerard, Rotterdam, „
Tielens Jules, Maastricht, 69-70
Teunissen Alfons, Herkenrade, „
Thorbecke Victor, Moskou, „
Tielens Leo, Maastricht, „
Truyens Piet., Weert, 70-71
Taphorn Godfried, Amsterdam, „
Timmermans Jacob, Meerssen, „
Terwindt Jozef, Nijmegen, 71-72
Terwindt Alfons, Nijmegen, „
Thul Nicolaas, Schweich, „
Thorbecke Armand, Brussel, „
Tielens Victor, Maastricht, „
Thijsen Hendrik, Rotterdam, „
Tack Jozef, Wittem, 72-73
Thijsen Jan, Maasbracht, „
Tielens de Corswarem Jules, Maastricht, „
Tielens Edmond, Maastricht, „
Timmermans Matth., Posterholt, „
Tombrink Ernest, Nangasaki, 73-74
Teunissen Willem, Reuver, 74-75

Tielens Clemens, Maastricht, 74-75
Temmerman Th., Hoofdplaat, 75-76
Tielens Karel, Maastricht, ,,
Thelen Paul, Keulen, ,,
Trauten Jacob, Berncastel, ,,
Tuttmann Jan, Caternberg, ,,
Thijsen Willebrord, Rotterdam, ,,
Ten Dijck Willem, Schilberg, ,,
Thunnissen Jan, Amsterdam, 76-77
Tack Hubert, Ratingen, ,,
Thissen Jozef, Sittard, 77-78
Teunissen Cornelis, Nijmegen, ,,
Tonnaer Clemens, Thorn, ,,
Tonnar Lambert, Aken, ,,
Tielen Antoon, Helmond, 78-79
Teneij Aloysius, Noorbeek, ,,
Tielens Amadeus, Maastricht, ,,
Tielen Willem, Helmond, ,,
Teulings Antoon, 's-Bosch, ,,
Thijsen Karel, Rotterdam, ,,
Teheux Nicolaas, Grondsveld, ,,
Tergau Willem, Padang-Pandjang, ,,
Tonnaer Antoon, Thorn, ,,
Truijen Frans, Deurne, ,,
Tighe Michaël, Trinquemole, 79 80
Tighe Vincent, Cornigall, ,,
Tenenti Karel, Dordrecht, ,,
Thys Jules, Maastricht, ,,
Theunissen Hendrik, Eysden, ,,
Timmers Albert, Sittard, ,,
Timmerman B., Eindhoven, 80-81
Teulings Frans, 's-Bosch, ,,
Thomeer Xaverius, Horst, ,,
Temmerman A., Hoofdplaat, 81-82
Temmerman Const., Hoofdplaat, ,,
Temmerman Emile, Hoofdplaat, ,,
Thijssen Lodewijk Aken, ,,
Theunissen Hendrik, Eysden 82-83
Timmermans Piet, Rotterdam, ,,
Ten Brink Bernard, Leeuwarden, ,,
Trapmann Ernest, Broich, ,,
Timmermans Jan, Rotterdam ,,
Ten Bos Herman, Tubbergen, ,,
Terwindt Gerard, Doornenburg, ,,
Thirij Frans, Maastricht, ,,
Tijssen Lodewijk, Wessem, ,,
Ten Berge Hendrik, Leens, 84-85
Ten Berge Jan, Kloosterburen, ,,
Timmermans Lodew., Sevenum, ,,
Timmers Theophilus, Sittard, ,,
Tacksen Jan, Steenbergen, 85-86
Tasset Jacob, Vessem, ,,
Tellegen Reinout, Zwolle, ,,
Temmerman Hon., Hoofdplaat, ,,
Terburg Theodorus, Arnhem, ,,
Terwelp Hendrik, Burgwaldniel, ,,
Terwelp Jozef, Burgwaldniel, ,,
Theissing Alfons, Brussel, ,,
Theissing Willem, Manchester, ,,
Theunissen Hendrik, Venloo, ,,
Thijs Emile, Maastricht, ,,
Toebosch Hubert, Venloo, ,,
Trip Jan, Dedemsvaart, ,,
Temmerman Hippolytus, Hoofdplaat, 86-87
Thijs Frans, Maastricht, 86-87
Timmermans Henri, Posterholt, ,,
Theissing Alex., Amsterdam, ,,
Thijssens Willem, Elsloo, ,,
Tasset Jan, Beauraing, 87-88
Thijwissen Paul, Venloo, ,,
Tindemans Leonard, Ospel, ,,
Trienekens Hubert, Baarlo, ,,
Thissen Jan, Echt, 88-89
Timmermans Bern., Waalwijk, ,,
Timmermans W., Waalwijk, ,,
Timmers Oscar, Heerlen, ,,
Takkenberg Hendrik, Noordhorn, 89-90
Thielen Jacob, Horst, ,,
Thijssen Jozef, Roermond, ,,
Talmasse Camillus, Thimister, ,,
Ten Berge Fr., Kloosterburen, ,,
Thewissen Willem, Kerkrade, ,,
Tiel Groenstege Albert, Steenwijkerwold, ,,
Temmerman Jan, Hoofdplaat, 90-91
Ten Horn Piet., Veendam, ,,
Taminiau Jan, Zutphen, 91-92
Tripels Ferdinand, Maastricht, ,,
Tripels Marcellinus, Maastricht, ,,
Thien Hendr., Gross-Roscharden, ,,
Tops Matthias, Nieuwstadt, ,,
Tummer Antoon, Viersen, ,,
Ten Bos Frans, Tubbergen, 92-93
Ter Beek Bernard, Almelo, ,,
Thomeer Raphaël, Horst, ,,
Thuis Jan, 's Heerenberg, ,,
Trienekens Piet., Sevenum, ,,
Tripels Paul, Maastricht, ,,
Taminiau Lod., Zutphen, 93-94
Temmerman Aug., Hoofdplaat, ,,
Ter Beek Karel, Almelo, ,,
Teubner Conrad, Doesburg, ,,
Theunissen Willem, Eijsden, ,,
Thomaes Honorius, Hoofdplaat, ,,
Thijssen Karel, Aken, ,,
Timmermans Bern., Waalwijk, ,,
Titulaer Conrad, Blerik, ,,
Timmermans L., Sevenum, ,,
Ten Horn Fred., Veendam, 94-95
Teubner Leo, Doesburg, ,,
Thuis Theod., 's Heerenberg, ,,
Timmers Emile, Heerlen, ,,
Toben Antoon, Wertle, ,,
Truijen Piet., Neerkant, ,,
Trynes Hendrik, Venray, ,,
Ten Horn Jacob, Veendam, 95-96
Terstappen Hendrik, Neer, ,,
Terwindt Th., Doornenburg, ,,
Timmermans Th., Sevenum, ,,
Tummers Lod., Panningen, ,,
Tans Alfons, Hommert, 96-97
Ten Horn, Fred., Veendam, ,,
Ten Brink Jan, Leeuwarden, ,,
Thomaes August, Hoofdplaat, ,,
Thomaes Theophile, Hoofdplaat, ,,
Thywissen Albert, Venloo, ,,
Tiebackx Frans, Roosendaal, ,,
Timmermans Jacob, Amsterdam, ,,
Tromp Gijsbert, Montfoort, 96-97
Testa Rudolf, Tripolis, 98 99
Toben Herman, Werltle, ,,
Trienekens Willem, Baarlo, ,,
Ten Berge Jozef, Groningen, 99-00
Ten Horn Leo, Veendam, ,,
Terstappen Antoon, Neer, ,,
Thissen Arnold, Schinveld, ,,
Tielens Jozef, Maastricht, ,,
Tielens Philippus, Maastricht, ,,
Tienrien Leo, Mouscron, ,,
Tienrien Maurits, Mouscron, ,,
Toben Jan Wertle, ,,
Tonella Jacob, Groningen, ,,
Troisfontaine Victor, Oud-Valkenburg ,,
Teeuwen Jan, Nederweert, 00-01
Ten Holder Leo, Terborg, ,,
Ten Horn Karel, Veendam, ,,
Timmerman Hendrik, Leiden, ,,
Timmermans Hendr., Boxmeer, ,,
Tulleners Antoon, Leeuwarden, ,,

U.

Unger Bénedictus, Keulen, 45-46
Ulrichs Bartholomeus, Aken, 46-47
Uribe Emmanuel, | Republiek 53-54
Uribe Reimond, | Venezuela. ,,
Ubaghs Jan, Parthey, 64-65
Ubachs Hendrik, Nieuwstadt, 80-81
Ubachs Theod., Nieuwstadt, 82-83

V.

Veltmans Leonard, Stamproy, 1843
Vroemen Jan, Beek, ,,
Vullers Willem, Nederweert, ,,
Voragen Hubert, Heerlen, ,,
Vogels Jan, Buggenum, ,,
Verheggen Theod, Buggenum, ,,
Verzijl Gustaaf, Venloo, 43-44
Verzett Piet., Gennep, ,,
Vaessen Hendrik, Kerkrade, ,,
Vreuls Jozef, Nieuwenhagen, ,,
Vaessen Hendrik, Borcette, ,,
Voss Laurens, Kleef, ,,
Vaessen Frans, Horbach, ,,
Vinken Jacob, Stevensweert, ,,
Vrancken Jan, Weert, 44-45
Voragen Willem, Kerkrade, ,,
Verheggen Piet., Wessem, ,,
Verzijl Frans, Venloo, ,,
Visser Eduard, Amsterdam, 45-46
Vullers Karel, Nederweert, ,,
Verheggen Hendrik, Leuken, 46-47
Vrancken Cornelis, Weert, ,,
Vaessen Mattheus, Susteren, ,,
Vaessen Frans, Kerkrade, 47-48
Veithen Antoon, Keulen, ,,
Velthuyzen Hubert, Rees, ,,
Verhaagh Jacob, Velden, 48-49
Verwaaijen M., Griethausen, ,,
Verhuyzen Jan, Gemert, ,,
Vreuls Hubert, Nieuwenhagen, ,,

Vijgen Eugenius, Heerlen, 49-50
Verschueren Arnold, Weert, 50-51
Vollmer Frans, Velmede, ,,
Voss Frans, Hagen, ,,
Voss Willem, Hagen, ,,
Valckenberg F., Eugelshoven, ,,
Verheggen W., Roermond, 51-52
Verlinden Martinus, Grathem, ,,
Vaessen Jozef, Kerkrade, 52-53
Visser Jan, Schiedam, ,,
Verhulst Antoon, 's-Bosch, 53-54
Vennewitz Willem, Paderborn, ,,
Vroemen Hubert, Bies, ,,
Verhaagh Coenraad, Grubbenvorst, ,,
Vocke Lodewijk, Amersfoort, ,,
Voncken Hubert, Schimmert, 54-55
Verwer Lodewijk, Sneek, ,,
Vallendar Werner, Cuchenheim, 55-56
Vijgen Hubert, Heerlen, ,,
Valentin Hendrik, Gelder, 56-57
Verheggen Richard, Haelen, 57-58
Vennemann H., Quackebrück, ,,
Voss Clemens, Hagen, ,,
Voss Jan, Warbeyen, ,,
Vermeulen Jacob, Beuningen, ,,
Vierhaus Karel, Gromme, ,,
Verzijl Karel, Venlo, ,,
Voss Paul, Susteren, 58-59
Verhaagh Jan, Grubbenvorst, 59-60
Vermeulen Alex., Beuningen, ,,
Voss Willem, Steele, ,,
Vermeulen Karel, Venray, ,,
Vaessen Piet., Maasbree, ,,
Verhaagh L., Grubbenvorst, 60-61
Voncken Alfons, Schimmert, ,,
Verstraelen Jan, Grathen, ,,
Visser Jules, Lemmer, 61-62
Verhulst Bernard, 's-Bosch, ,,
Vrijens Hendrik, Wanbach, 62-63
Vivario Leo, Luik, 63-64
Verstraaten Theodorus Mill, ,,
Verstraaten Rudolf, Mill, 64-65
Vercauteren, Desiderius, Luik, ,,
Vom Kolke Frans, Steele, ,,
Vaessen Gerard, Maasbree, ,,
Verstraelen Hubert, Grathen, ,,
Vorstermans, H., Grubbenv., 65-66
Viehoff Eug., Corschenbroich, ,,
Verhoeven Laurens, Heusden, ,,
Vencken Frans, Grevenbicht, 66-67
Vaessen Piet., Hoensbroek, ,,
Vergroesen Jan, Bergen-op-Z., ,,
Verhulst Hendrik, 's Bosch, ,,
Vermeulen Norbert, Waalwijk, ,,
Verlinden Godf., Bergen-op-Z., 67-68
Verhulst Jozef, 's-Bosch, ,,
Verzijl Jan, Venloo, ,,
Vleugels Jacob, Wijck, 68-69
Vrijens Alfred, Gulpen, ,,
Vaessen Jan, Elsloo, ,,
Verbunt Piet., Boxmeer, ,,
Vrancken Jacob, Scharn-Heer, 69-70
Vaessen Constant, Hoensbroek, ,,
Voncken Florens, Schimmert, 69-70
Verbunt Hendrik, Boxmeer, ,,
Verkouteren Karel, Samarang, ,,
Vaessen L., Laurensberg, 70-71
Venskij Martinus, Aken, ,,
Vaessen Jan, Gulpen, 71-72
Vijgen Karel, Heerlen, ,,
Voncken Jozef, Gulpen, ,,
Voss Albert, Bigge, ,,
Vaessen, Lodewijk, Maasbree, ,,
Valette Theodorus, Tegelen, ,,
Veltmans Jacob, Stamproy, 72-73
Verzijl August, Venloo, ,,
Vreuls Jozef, Heerlen, ,,
Verhaagh Frans, Grubbenvorst, ,,
Valentin Jacob Neuerberg, ,,
Vlek Jan, Delft, ,,
Vogten Willem, Born, 73-74
Vrancken Jozef, Weert, ,,
Vijgen Jozef, Heerlen, ,,
Vos Jozef, Haarlem, ,,
Vallen Alfons, Venloo, 74-75
Verheggen Piet., Buggenum, ,,
Volkhemer Eugenius, Hoesselt, ,,
Volkhemer Marcell., Hoesselt, ,,
Vieler Bernard, Nijmegen, ,,
Voss Piet., Gelder, ,,
Valcke Hendrik, Roubaix, ,,
Verbeek Mattheus, Velden, 75-76
Vrouenraets Martinus, Geleen, ,,
Verheggen Jacob, Buggenum, 76-77
Voesten Piet, Venray, ,,
Voncken Hubert, Schimmert, ,,
Vaessen Adolf Horbach, ,,
Versteegh P., Passaroean, (Java) ,,
Verberne Alfons, Banjermassing, (Borneo) ,,
Verlinden Frans, Dussen, ,,
Verlinden Gerard, Dussen, ,,
Vermolen Cornelis, Amersfoort, ,,
Vinken Nicolaas, Nieuwediep, ,,
Vogels Herman, Den Haag, ,,
Vieler Frans, Nijmegen, ,,
Verbeek Martinus, Venray, 77-78
Vermeulen Gijsbert, Kralingen, ,,
Vollebregt Cornelis, Delft, ,,
Versteeg Caspar, Rotterdam, ,,
Vaessen Jozef, Valkenhausen, ,,
Verpoorten Frans, Heinsberg, 78-79
Vrancken Hubert, Meerssen, ,,
Vogels Willem, Kerkrade, ,,
Voncken Reinier, Schinnen, ,,
Vorage Willem, Kerkrade, ,,
Verschure Jan, Rotterdam, ,,
Vreugde Piet., Roosendaal, ,,
Vaalman Egbert, Elst, ,,
Vijgen Hubert, Heerlen, ,,
Vermeulen Jan, Rotterdam, ,,
Vrijdal Jan, Maastricht, 79-80
Verstappen Antoon, Horst, ,,
Verlinden H., Bergen-op-Zoom ,,
Vijgen Piet., Heerlen, ,,
Vreeburg Piet., Schipluiden, ,,
Veltmans Leonard, Stamproy, 80-81
Viegen Frans, Maastricht, ,,
Vissers Adriaan, Eindhoven, 80-81
Vossen Jozef, Valkenberg, ,,
Vreuls Eugenius, Heerlen, ,,
Vijgen Jozef, Heerlen, 82-83
Vrancken Mattheus, Weert, ,,
Vissers Herman, Blitterswijk, 82-83
Voncken Leo, Hoensbroek, ,,
Verbeek Piet., Velden, 83-84
Verhagen Hendrik, Groningen, ,,
Verheijen Frans, X. Groningen, ,,
Vischkens Matthias, Eijs, ,,
Voncken Alfons, Schimmert, ,,
Vaessen Xavier, Horbach, ,,
Veugelers Willem, Venloo, ,,
Vrancken Willem, Maastricht, ,,
Verstraaten Lambert, Mill, 84-85
Vogel Piet., Dusseldorf, ,,
Vreuls Constant, Heerlen, ,,
Vreeburg Piet., Den Haag, ,,
Voght Will., Mülheim (a/d Rijn,) ,,
Verzett Hendrik, Gennep, 85-86
Vencken Jacob, Papenhoven, 86-87
Verheggen Jozef, Beegden, ,,
Verheijen Honor., Rupelmonde, ,,
Vreeburg Hugo, Delft, ,,
Verbunt Bernard, Tilburg, ,,
Verhoeven Theodorus, Rindan, ,,
Vorstman Fidelio, Samarang, ,,
Vorstman Heribert, Samarang, ,,
Verdonk Antoon, Terheijden, 87-88
Verheijen Ernest, 's-Hertogenb., ,,
Verschuuren Polycarp., Tilburg, ,,
Vogels Jozef, Gangelt, ,,
Vos Arnold, Stevensweert, ,,
Verbeek Hendrik, Velden, 88-89
Verlinden Julius, Grathem, ,,
Verstraelen Eugenius, Sevenum, ,,
Verzijl Karel, Venloo, ,,
Vissers Bernard, Eindhoven, ,,
Vlekke Piet., Oud-Gastel, ,,
Verbeeten Jacob, Aijen (Bergen,) ,,
Vernimmen Jan, Apeldoorn, ,,
Verwer Jan, Leeuwarden, 89-90
Vijgen Eugenius, Heerlen, ,,
Vrins Cornelis, Oud-Gastel, ,,
Veraart Christiaan, Amsterd., 90-91
Verheggen Jozef, Beegden, ,,
Vossen Eugenius, Valkenberg, ,,
Vroom Bernard, Groningen, ,,
Vaessen Hubert, Gulpen, ,,
Verhagen Adriaan, 's-Bosch, ,,
Vroom Willem, Groningen, ,,
Vranken Alfons, Bunde, ,,
Vermeulen Roland, Breda, 92-93
Verpalen Hendrik, Leur, ,,
Vosters Jan, Woensel, ,,
Veeger Lucas, Groningen, 93-94
Veraart August, Amsterdam, ,,
Verlinden Leo, Bergen-op-Z., ,,
Vermeulen Piet., Kerkrade, ,,
Verstijnen Frans, 's-Bosch, ,,
Verstijnen Hend, Soekaboemie, ,,
Vroom Gerard, Groningen, ,,
Vijgen Hub., Wijnandsrade, 94-95
Verhagen Stephanus, Laken, ,,

Verheggen Jan, Sittard, 94-95
Vermeulen Piet., Amsterdam, „
Vorderman Jan, Soerabaija, „
Verhaegh Emile, Maastricht, 95-96
Vlekke Andreas, Oud-Gastel, „
Vijgen Arthur, Heerlen, „
Vernimmen Karel, Arnhem, „
Vernimmen Piet., Arnhem, „
Voeten Adriaan, Bergen-op-Z., „
Verheijen Jan B., Roosendaal, „
Vullinghs Lambert, Sevenum, 97-98
Verheijen Antoon, Roosendaal, „
Veugelers Frans, Venloo, „
Verheijen Will., Roosendaal, 98-99
Vliexs Jozef, Amsterdam, „
Vogels Arthur, Reuver, „
Vullinghs Jacob, Sevenum, „
Verstraelen Emile, Sevenum, 99-00
Vliexs Piet., Hulsberg, „
Voorbij Emile, Tegal, „
Van Haeff Frans, Meerlo, 44-45
Van Meijel George, Venloo, „
Van Wersch Frans, Kerkrade, „
Van Ophoven Jan, Montfort, „
Van Meerbeek Emm., Brussel, 45-46
Van Els Jules, Dusseldorf, „
Van Wersch Lodew., Simpelveld, „
Van Aerssen Sever., Bergen, 46-47
Van Lansweerde Alex., Zutfen, „
Van Aerssen Jan, Bergen, 47-48

Groote speelplaats van Rolduc.

Vergroesen Kar., Bergen-op-Z, 96 97
Verstraaten Hendrik, Beuningen, „
Verwer Gelasius, Zorgvliet, „
Veugelaers Piet., Horn, „
Vullinghs Hendrik, Sevenum, „
Verheijen Herman J., Roosendaal, „
Vervoort August, Leiden, „
Vervoort Constant, Leiden, „
Vervoort Ignatius, Leiden, „
Veeren Frederik, Winterswijk, 97-98
Verheijen René, Nijmegen, „
Vermeulen Leo, Amsterdam, „
Versteegh Willem, Pengasih, „
Viegen Nicolaas, Maastricht, „
Vogels Jozef, Weert, „
Vos Gerard, Beugen, 99-00
Vullinghs Jacob, Horst, „
Verder Jan, Vinkeveen, 1900-1901
Verstraaten Willem, Mill, „

VAN

Van Buren, Hendrik Weert, 1843
Van Oppen Lodew., Hulsberg, „
Van Laer Coenraed, „
Van Haeff Herman, Meerlo, 43-44
Van Boom Eduard, Venloo, „
Van Mulken Jacob, Steijn, „
Van Reijmersdaal Jan, Beek, „
Van Soest Andreas, Lottum, 47-48
Van Voorst tot Voorst Leopold, Zutfen, „
Van Ackeren Eduard, Mehr, „
Van Hinsberg Frans, Echt, 48-49
Van Oppen Eugen., Schimmert, „
Van Hees Jozef, Maastricht, 49-50
Van Lamsweerde Fr., Zutphen, „
Van Appevén H., Roermond, 50-51
Van Ophoven Domin., Montfort, „
Van Gulick Gerard, Weeze, 51-52
Van Blaricum Frederik, Utrecht, „
Van Reij Willem, Vaels, 52-53
Van Rossum Frans, Cleef, „
Van Wylick Felix, Kessel, „

Van Egeren Lamb., O.-Zevenaar, 51-52
Van Eijckelen Bern., Nijmegen, „
Van Voorst tot Voorst, Frederik, Zutphen, 52-53
Van Lamsweerde Ad., Zutphen, „
Van Laer Jan, Roggel, 53-54
Van Bünnigen Ant., Mannheim, „
Van Oppen Ferdin., Schimmert, „
Van Embden Karel, Herwen, „
Van Embden Godfried, Herwen, „
Van Oppen Leo, Schimmert, 54-55
Van Calker Adriaan, Engelen, „
Van Hegelsom Jan, Grubbenvorst, 55-56
Van Holtum Piet., Kaiserswerth, „
Van Roer Frederik, Grave, „
Van Gladbeek Arnold, Helmond, „
Van Eyck Hendrik, Bredevoort, „
Van Eyck Jozef, Bredevoort, „
Van Hinsberg Willem, Echt, „
Van Ham Frederik, Gelder, 56-57
Van Beek Cornelis, Amersfoort „
Van Gameren Christiaan, Zalt-Bommel, „
Van Lamsweerde Clemens, Arnhem, „
Van Oppen Jan, Hulsberg, 57-58
Van Treeck Ernest, Emmerich. „
Van Woerden Jan, Rotterdam, „
Van Pelt, Theodorus, 's-Hertogenbosch, „
Van Wylick Caesar, Kessel, „
Van Hasselt Constant., Maastricht, 58-59
Van Liebergen Antoon, Venloo, „
Van Aerssen Gerard, Uedem, „
Van Rey Leonard, Aken, „
Van Haagen Piet., Nijmegen, „
Van Laer Jozef, Margraten, 59-60
Van Oppen August, Heerlen, „
Van 't Groenewolt Leon., Helden, „
Van Boekel Lod., Zalt-Bommel, „
Van Liebergen Hendrik, Venloo, „
Van Haarlem Jan, 's-Bosch, „
Van Liebergen Jozef, Venloo, „
Van Willige Willem, Zaandam, „
Van Cranenburg Frans, Cuyk, „
Van Liebergen Karel, Venloo, 60-61
Van Koolwijk Richard, Dinslaken „
Van Liebergen Jozef, Venloo, „
Van Wersch Jac.. Simpelveld, 61-62
Van Ool Gerard, Roermond, „
Van Halbeek Reinier, Echt, 62-63
Van Ophoven Jan, Montfoort „
Van Laar Frans, Ohe en Laak, „
Van Ophoven W., Montfoort, „
Van Romunde Frans, Kampen, „
Van Kesteren Em., Rimburg, 63-64
Van Oppenraay Willem, Bemmel „
Van Haagen Richard, Utrecht, „
Van Schevichaven Hendrik, 's- Hertogenbosch, „
Van Moll Frans, Cuyk, „
Van Ewijk, Leopold, Elden, 64-65
Van Oppen Alfons, Heerlen, 64-65
Van Wersch Arn., Simpelveld, „
Van Beers Gerard, Wamel, „
Van Haagen Antoon, Utrecht, „
Van Haagen Jan, Utrecht, „
Van Swam Jan, Leeuwen, „
Van Oppenraay Rud., Bemmel, 69-70
Van Schevighaven A., 's-Bosch, „
Van Liebergen Lod., Venloo, 70-71
Van Oijen Karel, Panningen, „
Van Rosendaal Karel, Nijmegen, „
Van Wamel Piet, Cuyk, „

Omstreken van Rolduc. Kerkrade.

Van Veghel Arnold, 's-Bosch, 64-65
Van Liebergen Ferd., Venloo, „
Van Liebergen Hub., Venloo, 65-66
Van Hauten Jozef, Vieille-Montagne „
Van Calker Piet, Engelen, „
Van Haagen Arnold, Utrecht, „
Van Mook Theod.. Rhenoy, „
Van Wamel Jan, Heusden, „
Van Laack Hend., Niedermörmter, 66-67
Van Goch Frans, Bergen op Z. „
Van Nederhasselt Bernard, Oosterhout, „
Van Berkel, Gerard, Utrecht, „
Van Geleuken Hubert, Weert, 67-68
Van Leent Karel, Breda, „
Van Haeff Hippolytus, Meerlo, „
Van Gool Gerard, 's-Bosch, „
Van Waardenburg Adriaan, Hurwenen, „
Van Haagen Aloysius, Utrecht, „
Van Haagen Lod., Utrecht, „
Van Heusden Jan, Zalt-Bommel, „
Van Cuyk Godfried, Sittard, 68-69
Van Soest Jacob, Lottum, „
Van Ginneken Karel, Gr.-Zundert, „
Van Maaren Willem, 's-Bosch, „
Van Veen Steph., Amsterd., „
Van Lier, Willem. Z.-Bommel, „
Van Vree Jan, Zevenaar, „
Van Weede Jan, Alkmaar, „
Van Romondt Will., Utrecht, 69-70
Van Berckel Willem, Delft, 70-71
Van Vessum Frans, St.-Oedenrode, „
Van Liebergen Adolf, Venloo, 71-72
Van Opbergen Mart., Venray, „
Van Wersch Corn, Simpelveld, „
Van Berkum Ant., Amsterdam, „
Van Etten Hubert, Amsterdam, „
Van Niekerken, Folk., Utrecht, „
Van Utenhove Karel, Arnhem, „
Van Rooij Hendrik, Oss, „
Van Horn Ferd., Padang, 72-73
Van Munster Herman, Groningen, „
Van Leeuwen Paul, Den Haag, „
Van Berckel Piet., Rotterdam, „
Van Swieten Ger., Steenbergen, „
Van Basten-Batenburg, Karel, Lichtenvoorde, „
Van Wamel Antoon, Cuijk, „
Van Rossum Jan, Deest, 73-74
Van Berckel Cornelis, Delft, „
Van Bree Leonard, Meijel, „
Van Berckel August, Delft, „
Van Genabeth Frans, Wessem, 74-75
Van Aefferden Edm., Roermond, „
Van Gameren Piet., Leerdam, „
Van Nooten, Antoon, Ginneken, „
Van Steenacker Kar., Ossendr., „
Van Basten-Batenburg Willem, Lichtenvoorde, 75-76
Van Houten Piet., Aken, „
Van Moorsel Will., Eindhoven, „
Van Meeuwen Ger., Haarlem, „

Van Lamsweerde Joz., Arnhem, 75-76
Van Straaten Jacob, Utrecht, „
Van Crugten Servatius, Roer, 76-77
Van Oppen Eugen., Maastricht, „
Van Os-Keuls Theod., 's Bosch, „
Van Soest Jan, Lottum, „
Van Beers Jan, Wamel, „
Van Mechelen H., Voerendaal, „
Van IJzeren Theod., Heerlerheide, „
Van Ass Antoon, Herten, 77-78
Van Haagen Jacob, Utrecht, „
Van Everdingen Theod., Huissen, „
Van Moorsel Adolf, Eindhoven, „
Van Meerwijk Leo, Orthen, „
Van Bergen Hendrik, Gennep, „
Van Haaren Hend., Oosterwijk, „
Van Riel Corn., Prinsenhage, „
Van Lamsweerde Kar., Arnhem, „
Van Herk Kar., Salok (Sumatra,) „
Van Erp Jan, Erp, „
Van Schuijlenburch Eduard, Maniendjoe, „
Van Meeuwen Paul, Haarlem, „
Van Winkel Jan, Rotterdam, „
Van Boven Rien., Stevensweert, 78-79
Van Nuijs Frans, Schinveld, „
Van Wintershoven Edm., Thorn, „
Van Rubel Eugenius, Wijck, „
Van Hoebroek Jul., Tirlemont, „
Van Catz Jacob, Gouda, „
Van Meeuwen Frans, Haarlem, „
Van Glabbeek Fred., Helmond, „
Van Oostaijen Willem, Meijel, „
Van Lamsweerde Jacob, Arnhem, „
Van Ophoven Alphons, Karken, „
Van Gilse Leo, Roosendaal, „
Van Soest Frans, Lottum, „
Van ter Velden, Clem., Horst, 79-80
Van Haaren Bruno, Nijmegen, „
Van Rooij Jan, Rotterdam, „
Van Zutphen Antoon, Berkel, „
Van Alfen Jacob, Zalt-Bommel, „
Van Haaren Robert, Nijmegen, „
Van Heel Frans, Dieteren, „
Van Nispen Lodewijk, Zevenaar „
Van Riel Jozef, 's Prinsenhage, „
Van Thuyl Lodewijk, Weert, „
Van Moorsel Amand., Eindhoven, „
Van Meeuwen W., Haarlem, 80-81
Van Gorkom Jan, Utrecht, „
Van Meerwijk Lodewijk, Oss, „
Van Beers Gijsbert, Wamel, „
Van Son Jozef, Sittard, „
Van Oppenraay Jan, Bemmel, „
Van Alfen Piet., Zalt-Bommel, 81-82
Van Gendt Theodorus, Elst, „
Van Haaren Jan, Rotterdam, „
Van Hoogstraten G., Utrecht, „
Van Jole Desiderius, Graauw, „
Van Rijswijck Piet., Well, „
Van Turenhout Leon. Dinteloord, „
Van Arcken Jan, Batavia, „
Van Arcken Ernest, Batavia, „
Van Wees Hendrik, Breda, „
Van Aubel Karel, Maastricht, 82-83
Van Kan Hendrik, Schimmert, 82-83
Van Rooy Antoon, Rotterdam, „
Van Wylick Armand, Kessel, „
Van Lith Victor, Batavia, „
Van Meurs Piet., Nijmegen, „
Van Erven-Dorens W. Amsterd. „
Van Haaren Piet., Rotterdam, „
Van Heusden Bern., Z.-Bommel, „
Van Gent Jan, Schiedam, „
Van Roer Frederik, Grave, „
Van Ewijk Alex., 's Heerenberg „
Van Soest Gerard, Broekhuizen, „
Van Arcken Daniël Batavia, 83-84
Van Baaren H., Schoonhoven, „
Van Bergen Jan, Gennep, „
Van Erp Leo, Erp, „
Van Erp Lodewijk, Erp, „
Van Gils Frederik, Waalwijk, „
Van Hout Lambert, Veghel, „
Van Iersel Adriaan, Waalwijk, „
Van Moorsel Emile, Eindhoven, „
Van Thiel Will., Loon-op-Zand, „
Van Waesberghe F., Antwerpen, „
Van Gils Jozef, Waalwijk, „
Van Haagen Jacob, Utrecht, „
Van Alfen Hend., Z.-Bommel, 84-85
Van Eechoud Jozef, Horst, „
Van Erven-Dorens A., Amsterd., „
Van Haaren Jacob, Herpt, „
Van Heusden Hend., Z.-Bommel, „
Van Hout Hendrik, Veghel, „
Van Ophoven Ign., Longerich, „
Van Wijmen, Piet., Dordrecht, „
Van Eysden Fr., Fort-de-Kock, „
Van Berckel H., Banjoemaas, 85-86
Van Gils Jozef, Waalwijk, „
Van Kemenade Math., Gemert, „
Van Laer Theod., Swalmen, „
Van Rooy Jozef, Rotterdam, „
Van Spaendonck Bern., Tilburg, „
Van Willige Evrard, Zaandam, „
Van Aubel Emile, Maastricht, „
Van Munnekrede Piet., Delft, „
Van Aken Jozef, Venloo, 86-87
Van Boom Hendrik, Venloo, „
Van Embden, Stef., Lobith, „
Van Erven-Dorens Ernest, Amsterdam, „
Van Iersel Antoon, Waalwijk, „
Van Kempen, Leo, Echt, „
Van Wersch Jan, Kerkrade, „
Van Loon Jacob, Steenbergen, „
Van Aernsbergen, Jac., Cuyk, 87-88
Van Eygen Frans, Neeritter, „
Van Hoogstraten Fr., Zutphen, „
Van Loon Antoon, Oosterhout, „
Van Voorst tot Voorst Jan, Nijmegen, „
Van Waesberghe Jozef, Hulst, „
Van Wintershoven, Ad., Thorn, „
Van Aernsbergen Andr., Cuyk, 88-89
Van Beers Willem, Makasser, „
Van Cranenburgh Reinier, Cuyk, „
Van Eys Jan-B., Schin-op-Geul, „
Van Gastel Const., Roosendaal, „
Van Gorkom Piet., Utrecht, 88-89
Van Haaren Will., Nijmegen, „
Van Kesteren Aug., Houthem, „
Van Kesteren Emile, Rimburg, „
Van Mens Jozef, Breda, „
Van Romondt Hendrik, Utrecht, „
Van Romondt Jan, Utrecht, „
Van Schaik Gerard, Delft, „
Van Embden Jozef, Lobith, „
Van Kan Mattheus, Berghem, „
Van Swieten, Theod., Amsterd., „
Van Gastel Ant., Roosendaal, 89-90
Van Gent Lambert, Schiedam, „
Van Kesteren Paul, Rimburg, „
Van Loon Jozef, Steenbergen, „
Van Rijt Gerard, Meijel, „
Van Sonderen Hend., Maastricht, „
Van Betteraeij Jan-B., Kevelaar, „
Van Geffen Gerard, Kralingen, „
Van Oppen Alfons, Maastricht, „
Van Arcken Eduard, Batavia, 90-91
Van Berkel Antoon, Rotterdam, „
Van Erkelens Bern., Amsterdam, „
Van Glabbeek Jan, Tilburg, „
Van Moll Jan, Bergeijk, „
Van Nispen Leo, Zevenaar, „
Van Turenhout Corn., Dinteloord, „
Van Voorst tot Voorst Eduard, Kampen, „
Van Voorst tot Voorst Willem, Kampen, „
Van Loon Arnold, Steenbergen, „
Van Blarkom Jozef, Kampen, 91-92
Van Geffen Hendr., Kralingen, „
Van Haelst Arthur, Hoek, „
Van Kalmpthout Piet., Goes, „
Van Liebergen Antoon, Oosterhout, „
Van Meerwijk Felix, Oss, „
Van Rompu Dom., Ter Neuze, „
Van Kempen Willem, Gennep, „
Van Ormelingen Willem, Verlautenheide, „
Van Waterschoot Willem, Groenendijk, „
Van Geffen Jacob, Kralingen, 92-93
Van Loon, Ant., Steenbergen, „
Van Meer Gerard, Zevenbergen, „
Van Remortel Piet., Hontenisse, „
Van Velsen Kar., 's-Gravenhage, „
Van Gent Piet., Schiedam, „
Van Blarkom Paul, Kampen, 93-94
Van Embden Frederik, Herwen, „
Van Liebergen Willem, Venloo, „
Van Motman Rodolf, Batavia, „
Van Mulken Martinus, Elsloo, „
Van Nispen Hubert, Zevenaar, „
Van Puijenbroek Hendr., Goorle, „
Van Woerden Corn., Amsterd., „
Van Poppel George, Reuver, „
Van Embden, Fred., Herwen, 94-95
Van Hootegem Felix, Kruiningen, „
Van Lamsweerde Adolf, Hees, „
Van Rooij Adriaan, Rotterdam, „
Van Rooij Bernard, Rotterdam, „

Van Alfen Herm., Z.-Bommel, 94-95
Van Baaren Bern., Schoonhoven, „
Van Hooff Jan, Bloemendaal, „
Van Es Theod., Amsterdam, 95-96
Van Grinsven Antoon, 's-Bosch, „
Van Haastert Willem, St. Michiels-Gestel, „
Van Hogerlinden Mattheus, Zalt-Bommel, „
Van Lierop Theod., Eindhoven, „
Van Oppen Leo, Gulpen, „
Van Rompu Jan, Ter-Neuze, „
Van Velsen Hendr., Den Haag, „
Van Velsen Theod., Den Haag, „
Van Turnhout Jozef, Breda, „
Van Wensen Herman, Leiden, „
Van Lamsweerde Frans, Hees, „
Van Baarle Antoon, Eindhoven, „
Van Acker Piet., Hansweert, „
Van Balen Gerard, Franeker, „
Van Hoof Caspar, Oudenbosch, „
Van Leuven Aloys., Hontenisse, „
Van Loon Alfons, Steenbergen, „
Van Rooij Alfons, Rotterdam, „
Van Cranenburgh P., Leiden, 97-98
Van Gasselt, Hendrik, Venloo, „
Van Grinsven Mart., s'-Bosch „
Van Haaren Fr., Beek (Nijmegen) „
Van Hemert Corn., Breda, „
Van Hoeck Rodolf, Helmond, „
Van Kan Hubert, Schimmert, „
Van Kempen Jan, Ohe en Laak, „
Van Rompu Corn., Ter Neuze, „
Van Rijn Antoon. Venloo, „
Van Zeeland Hend., Eindhoven, „
Van Hegelsom Gerard, Grubbenvorst, „
Van Waesberghe Lod., Hulst, „
Van Oppen, Julius, Maastricht, 98-99
Van Soest Armand, Erquelinnes, „
Van Turnhout Alfons, Breda, „
Van Waterschoot van der Gracht Jozef, Amsterdam, „
Van Haastert Hendrik, St.-Michiels-Gestel, 99-00
Van Houdt Hendrik, Beek, „
Van Kan Hubert, Venloo, „
Van Loon Laurens, Steenbergen, „
Van Luyk Adr., Rotterdam, „
Van Oppen August, Maastricht, „
Van Reuth Adolf, Stratum, „
Van Schijndel Lod., Rotterdam, „
Van Baar Antoon, Bladel, 00-01
Van Dijck Antoon, Venray, „
Van Haagen Chr., Leeuwen, „
Van Laer Lod., Swalmen, „
Van Lierop Jan, Steenbergen, „
Van Nieuwkuijk Corn., Dongen, „
Van Oostveen Piet., Arnhem, „
Van Oppen Joz., Klimmen, „
Van Reemen Dirk, Lobith, „
Van Voorst tot Voorst, Erik., 's-Hage, „
Van Woerden Lambert, Bergen-op-Zoom, „

VAN DE

Van de Venne L., Maasbracht, 1843
Van de Venne Jan, Herten, 43-44
Van Damme Roch, Maastricht, 44-45
Van de Ven Maurits, Boxtel, 46-47
Van de Laer Ger., Stevensweert, „
Van de Venne, Frans, Echt, „
Van de Winkel L., Roermond, 47-48
Van de Weijer Eug., Thorn, „
Van de Venne Jan, Echt, „
Van de Sandt Theod. Brienen, 49-50
Van de Laer Felix, Beringen, „
Van de Weijer Victor, Thorn, „
Van de Pasch Matth., Well, 50-51
Van de Kamp Piet., Oud-Zevenaar, 51-52
Van de Loo Hubert, Asperden, 52-53
Van de Weijer Karel, Thorn, „
Van Dijk F., Broekhuizenvorst, 53-54
Van de Winkel H., Roermond, 59-60
Van de Loo Lodew., Venloo, 63-64
Van de Loo Alfons, Venloo, „
Van de Loo Hubert Venloo, „
Van de Loo Karel, Venloo, 64-65
Van de Loo Hendrik, Maasbree, „
Van de Ven Hendrik, Bunde, 67-68
Van de Berg Jacob. Kettenis, „
Van de Laar Alfons, Sittard, 68-69
Van Dionant Will., Venloo, 69-70
Van de Vorst Theod., Sittard, „
Van de Loo Alfons. Maasbree, 70-71
Van de Loo Ger., Ottersum, 71-72
Van de Loo Jozef, Venloo, 72-73
Van de Loo Willem, Wetten, „
Van de Venne Jacob, Maasbracht „
Van de Weijer Frans, Oirsbeek, 73-74
Van Dijk Adriaan, Terheijden, „
Van Ditzhuijzen Willem, 's Heerenberg, 74-75
Van de Laar Jozef, Nuth, 77-78
Van de Venne Ant., Maasbracht, „
Van de Sandt Bernard, Elst, „
Van Ditzhuijzen H., 's Heerenberg, „
Van de Loo Gustaaf, West Pannerden, 78-79
Van Douveren Leon., Bergen, 79-80
Van Ditzhuijzen Frans, 's Heerenberg, 80-81
Van de Voordt Jan, Beugen, „
Van de Loo Willem, West Pannerden, „
Van de Ven Will., Wanstum, „
Van Dijk Jan, Amsterdam, „
Van de Sandt Maximil., Elst, 81-82
Van Deventer Leon, Wateringen, „
Van de Ven Martinus, Lith, 83-84
Van Dijck G., Broekhuizenvorst „
Van Ditzhuijzen Zen., Terborgh, 84-85
Van de Ven August, Boxtel, „
Van de Ven Hendrik, Boxtel, „
Van de Venne Th., Maasbracht, „
Van de Mortel August, Tilburg, 85-86
Van de Loo Willem, Lobith, 86-87
Van de Venne Herman, Bree, 86-87
Van de Venne Jules, Echt, „
Van de Venne Antoon, Echt, 87-88
Van de Venne Frans, Echt, „
Van de Loo Hendrik, Doornenburg 88-89
Van Duijnen Frans, Dordrecht, „
Van de Sande Karel, Helmond, 89-90
Van de Venne Andreas, Echt, „
Van de Mortel Jozef, Tilburg, „
Van de Berg Hendrik, „
Van de Kar Will., Steenbergen, „
Van Ditzhuizen Th, Terborg, 90-91
Van de Pas Lod., Middelaar, „
Van de Walle Willem, Brugge, „
Van de Venne Jozef Bree, 91-92
Van de Loo Felix, Venloo, 92-93
Van Dooren Piet., Tilburg, 93-94
Van de Loo Richard, Goch, 94-95
Van de Voort Piet., Venray, „
Van de Loo Richard Dieren, 95-96
Van de Loo Hugo, Venloo, 97-98
Van de Loo Maxim., Eindhoven, „
Van de Loo Remigius Woensel, „
Van Duijnen Jan, Dordrecht, „
Van de Loo Eug., Zevenaar, 98-99
Van de Loo Oscar, Venloo, 99-1900

VAN DEN

Van den Weghe, Paschendale, 1843
Van den Eerdwegh Willem, Heijthuizen, 43-44
Van den Dungen Fr., Helmond, 50-51
Van den Dungen Ed., Helmond, „
Van den Broek Hend., Heugem, 51-52
Van den Zand Jan, Hunsel, „
Van den Boogaart Fr., Venray, 52-53
Van den Berk Willem, Mierlo, 53-54
Van den Heuvel L., Ravenstein, 55-56
Van den Boogaart Jan, Venray, „
Van den Heuvel Jan, Den Haag, 56-57
Van den Boogaart Jozef, Venray, „
Van den Goor Piet., Sevenum, 60-61
Van den Boer Adriaan, Someren, „
Van den Heuvel Adriaan, Geldrop „
Van den Heuvel Fr., Wanroij, 62-63
Van den Bosch Jacob, Baarlo, „
Van den Wijngaert F., Passow, 63-64
Van den Heuvel Antoon, Wanroij, „
Van den Heuvel W., Wanroij, 66-67
Van den Boogaard Jan, Gennip, „
Van den Homberg A., Velden, 67-68
Van den Bergh R., Susteren, 68-69
Van den Heuvel Vinc., Geldrop, „
Van den Bosch Lambert, St. Agatha, 69-70
Van den Bosch Piet., St. Agatha, „
Van den Munckhoff W., Venraij, 70-71
Van den Goor Hend., Sevenum, 70-71
Van den Boer Piet., Someren, 71-72
Van den Boogaart, K., Well, 74-75
Van den Bosch P., St Agatha, 75-76
Van den Heuvel Jan, Uden, 77-78

Van den Bergh Ger., Pannerden, 77-78
Van den Heuvel Piet., Geldrop, „
Van den Boogaart Alfons, Well, 78-79
Van den Bergh Greg., Wijck, 79-80
Van den Elshout, Philip., Breda, „
Van den Boogaart Leon., Well, 80-81
Van den Heuvel Hendrik, Uden, „
Van den Boogaart Herm., 's Bosch, „
Van den Wildenberg Lambert Meerlo, 88-89
Van den Boorn Eugenius, Gronsveld, 89-90
Van den Bergh Fr., Demen, 91-92
Van den Bosch Hend., Alfen, 92-93
Van den Berg Jacob, Geertruidenberg 94-95
Van der Bom Jan, Oudenbosch, 47-48
Van der Piepen Fr., Weert, 50-51
Van der Ven Laur., Rotterd., 51-52
Van der Plaat Hend., Roosmalen, „
Van der Velden Hendrik, Woensel, 54-55
Van der Velden Bernard, Woensel, 55-56

Kleine speelplaats van Rolduc.

Van den Bosch Piet, Sevenum, 81-82
Van den Heuvel Fr., Kuilenburg, „
Van den Dungen, G., Deurne, 84-85
Van den Bergh Jan, Demen, 85-86
Van den Elft Jan, Nijmegen, „
Van den Brink Joz., Overschie, „
Van den Dungen P., Nijmegen, „
Van den Berg L., Maastricht, 86-87
Van den Berg Nic., Ostrum, „
Van den Broek Will., Rotterdam, „
Van den Broek Hend., Rotterdam, „
Van den Boorn Alf., Gronsveld, 87-88
Van den Brink Jan, Roermond, „
Van den Berg Will., Haarlem, „
Van den Dungen Fr., Deurne, 88-89
Van den Schoor Hend., Baexem, „
Van den Bergh Hub., Wijck, 95-96
Van den Bergh, Piet., Veghel, „
Van den Heuvel Joz., 's-Bosch, 98-99
Van den Heuvel, Jan, Delft, 1900-01

VAN DER

Van der Steen Fr., Meijel, 1843-44
Van der Stein Gerard, Aken, „
Van der Stein Hendrik, Aken, „
Van der Heijden Lod., Weert, 45-46
Van der Meulen Aug., Beek, 46-77
Van der Broeck Christiaan, Valkenburg, 47-48
Van der Heijden Simon, Aken, „
Van der Velden Jan, Eindhoven, 55-56
Van der Heyden Hendrik, Heusden, 62-63
Van der Marck Th., Grave, 63-64
Van der Putten Theodorus, Berchems, 65-66
Van der Heyden Nicolaas, Mijdrecht, „
Van der Sijp Hend., Wamel, 66-67
Van der Sijp Jan, Wamel, „
Van der Kun Emile, Rotterdam, 68-69
Van der Kun Jan, Rotterdam, „
Van der Harten Hend., Gestel, „
Van der Heyden J., Hilversum, „

Van der Heijden Hubert, Mechelen. 71-72
Van der Heijden Theodorus, Heusden, „
Van der Weegen Jan, Tilburg, „
Van der Sijp Gijsb., Wamel, 76-77
Van der Kolk Frits. Zwolle. 77-78
Van der Valk Theodorus, Delfshaven, 78-79
Van der Meer Adolf, Ternate, „
Van der Meer Karel, Muntok, „
Van der Broeck Alfons, Geich, 79-80
Van der Grinten Antoon, Venloo, „
Van der Loo Mattheus, Rotterdam, „
Van der Pluijm Piet., Utrecht, „
Van der Heijden Jozef, Ravestein, 84-85
Van der Zijl Jeroen, Wijck, „
Van der Elst Leo, Samarang, 85-86
Van der Elst Victor, Batavia, „
Van der Velden Alfons, Roermond, „
Van der Voort August, Amsterdam, „
Van der Lande Antoon, Deventer, „
Van der Vaart Jan, Oud-Gastel, 86-87
Van der Drift Jozef, Schiedam, 87-88
Van der Marck Theodorus, Helmond, „
Van der Vaart Hendrik, Oud-Gastel, 88-89

Herzogenrath.

Van der Zander Guernard, Gangelt, 80-81
Van der Grinten Frans, Venloo, „
Van der Voort Karel, 's-Bosch, „
Van der Voort Jan, 's-Bosch, „
Van der Loo Rodolf, Rotterdam, „
Van der Waart Piet., Rotterdam, „
Van der Drift Piet., Schiedam, 81-82
Van der Voort-Rouppe Frans, 's-Bosch, „
Van der Waarden Theodorus, Nijmegen, „
Van der Waart Lodewijk, Rotterdam, 82-83
Van der Grinten Willem, Venloo, 83-84
Van der Voort Theodorus, 's-Bosch, „
Van der Biesen Theodorus, Zwolle, „
Van der Voort Ant., 's-Bosch, 88-89
Van der Pluijm Gerard, Rotterdam, 89-90
Van der Linden Alfons, Margraten, 90-91
Van der Pijl Frits, 's-Gravenhage, „
Van der Voort Victor, 's-Bosch, „
Van der Aa Gerard, Amsterdam, „
Van der Broeck Jozef, Susteren, 91-92
Van der Staaij Frans, Woerden, „
Van der Wielen Stephanus, Druten, „
Van der Pijl Karel, 's Gravenhage, 92-93
Van der Pijl Frits, 's Gravenhage, „
Van der Voort Lod., 's Bosch, „
Van der Pijl Jan, 's Gravenhage, „
Van der Pluijm Frans. Rotterdam, 93-94
Van der Pluijm Jozef, Rotterdam, 93-94
Van der Pijl Jan, 's Gravenhage 94-95
Van der Pol Lamb., Gouda, 95-96
Van der Weijden Clemens, Helmond, „
Van der Veen Hendrik, Meester Cornelis, „
Van der Elst Hendrik, Batavia, 96-97
Van der Weijden Joz., Helmond, „
Van der Steenstraaten Jan, Breda, „
Van der Kallen Hendrik, Sneek, 97-98
Van der Vossen Andreas, Benkulen, „
Van der Vossen Jozef, Benkulen, „
Van der Waag Willem, Amsterdam, „
Van der Smissen Paulus, Luik, „
Van der Steenstraten Herman, Breda, 99-1900
Van der Waag Jan, Amsterdam, „

VON

Von Grävemitz, Maximiliaan, Munster, 1844-45
Von Winkler Will., Dusseldorf, „
Von Sieberg Frans, Aken, 45-46
Von Beesten Guernard, Osnabrück, 46-47
Von Reij Jozef, Aken, „
Von Raesfeld Alfons, Bocholt, 47-48
Von Noël August, Dülmen, 49-50
Von Heijden Frits, Nieuborg, 50-51
Von Linde Leopold, Dreijs, 52-53
Von Linde Boudew., Dreijs, „
Von Berg Hendrik., Loevenich, „
Von Waldbott Bassenheim Otto, Bocholt, 53-54
Von Mirbach Hugo, Geilenkirchen, „
Von Itter Jan, Stetternich, 55-56
Von Itter Jan, Grosswinkelhausen, „
Von Gabain Const., Meilbrück, „
Von Holling Karel, Laurensberg, 57-58
Von Cler Ignatius, Bonn, 60-61
Von Saher Eduard, Breda, „
Von Pelser Gustaaf, Lemiers, 63-64
Von Pelser Karel, Lemiers, „
Von Lommessen Ant., Haeren, 65-66
Von Bokern Bern., Amsterdam, „
Von Fuchsius Engelbert, Dusseldorf, 66-67
Von Zandt Egon, Münchweiler, „
Von Bokern Fr., Amsterdam, 67-68
Von Schwedler Theod., Anholt, „
Von Clermont Willem, Hamburg, 68-69

Von Bönninghausen Egon, Tubbergen, 69-70
Von Bönninghausen Paulus, Tubbergen, ,,
Von Bönninghausen Sebastiaan, Tubbergen, 70-71
Von Pelser Adolf, Oud-Valkenburg 73-74
Von Pelser Felix, ,, ,,
Von Pelser Gustaaf, ,, ,,
Von Bönninghausen Meinrad, Tubbergen, 75-76
Von Pelster Heribert, Neu-Lemiers, 76-77
Von Raesfeld Rich., Harreveld, 77-78
Von Bönninghausen Lodewijk, Tubbergen, 80-81
Von Heyden Menzo, Tubbergen, ,,
Von Bönninghausen Egon, Middelaar, 84-85
Von den Hoff Hend., Afden, 89-90
Von Geusau Eug. De Helder, 90-91
Von Couven Hugo. Dusseldorf, 92-93
Von Holtum Herib., Merscheid, 94-95

W.

Wardenberg Jan, Gennep, 1843
Welters Piet., Echt, ,,
Wetzels Piet., Kerkrade, ,,
Wolters Albert, Venloo, ,,
Wismans Engelb., Venray, 43-44
Wismans Simon, Venray, ,,
Wolters Karel, Venloo, ,,
Wolters Lodewijk, Venloo, ,,
Wijnants Jan, Noorbeek, ,,
Wetzels Piet., Noorbeek, ,,
Werth Jozef, Lolm, ,,
Wings Hubert, Aken, ,,
Werth Hendrik, Lohn. 44-45
Wetzels Gerard, Noorbeek, 45-46
Wülfing Constantijn, Keulen, ,,
Weinfort ,,
Werbrunn Eduard, Keulen, ,,
Wirtz Daniel, Keulen, ,,
Wetzels Willem, Kerkrade, ,,
Westhoff Willem, Sterckrath, 46-47
Watrin Willem, Erzelbach, ,,
Willemsen Michel, Venloo, 47-48
Wahlers Adolf, Oeckhoven, ,,
Werth Frans, Bonn. ,,
Witthoff Maximiliaan, Aken, ,,
Welters, Echt, ,,
Wijnants Michel, Oudenbosch, ,,
Weijn Cornel., Lichtenvoorde, 48-49
Weijn Jan, Lichtenvoorde, ,,
Weck Viaele, Sittard, ,,
Wellens Jozef, Middelaar, 49-50
Wegmann Bernard, Rhede, ,,
Weijden Matth., Herzogenrath, ,,
Wessel Coenraad, Deutz, ,,
Wülfing Willem, Borken, ,,
Wöbeke Frederik, Löningen, ,,
Wemans Isidorus, Sittard, ,,
Widdershoven Arnold, Simpelveld, 50-51
Willems Willem, Nuth, ,,
Wijnants Victor, Noorbeek, 51-52
Wijnhoven Gerard, Broekhuizenvorst, ,,
Wülfing Hendrik, Borken, ,,
Wolters Jan, Venloo, ,,
Wilhelmi Hubert, Kerkrade, ,,
Wolters Hendrik, Venloo, 52-53
Welters Hendrik, Echt, ,,
Weissweiler Willem, Gürzenich, ,,
Wilms Piet., Pampelfort, ,,
Wijnen Hendrik, Beek, 53-54
Waibröhl Hendrik, Wittlaer, ,,
Wenders Theodorus, Rath, ,,
Wirtz Napoleon, Keulen, ,,
Wignij Alfons, Luik, ,,
Wever Willem, Dusseldorf, ,,
Willemsen Jan, Arnhem, ,,
Wijnants Leo, Noorbeek, 54-55
Wijnants Lodewijk, Noorbeek, ,,
Wolters Lodewijk, Venloo, ,,
Wirtz George, Adenau, ,,
Wirtz Jozef Keulen, ,,
Witte Maximiliaan, Amsterdam, ,,
Weijn Hendrik, Groenlo, 55-56
Welters Will., Niederkrüchten, ,,
Weenen Bernard, Arnhem, ,,
Wetzels Andreas, Noorbeek, ,,
Weustenraed Hubert, Nuth, 56-57
Wijnants Alfons, Noorbeek, ,,
Wolfgarten Jozef, Aken. ,,
Walter Xaverius, Grave, ,,
Weijn Frans, Groenlo, ,,
Wüsthoff Jozef, Olpe, 57-58
Wirichs Willem, Krefeld, ,,
Wallraff Jac., Niederdollendorf, 58-59
Weckbecker George, Münster-Maifeld, ,,
Wrede Jozef, Theten, ,,
Wimmers Piet., Eijgelshoven, ,,
Wilberts Albert, Geisteren, 59-60
Walter Felix, Grave, ,,
Walter Adriaan, Grave, 60-61
Weinsheim Nicolaas, Prüm, ,,
Wingender Richard, Höhr, ,,
Wouters Willem, Gulpen, 61-62
Wetzels Gerard, Noorbeek, ,,
Wirtz Piet., Morschenick, ,,
Wimmers Jozef, Eijgelshoven, ,,
Wolters Eugenius, Venloo, ,,
Wolters Karel, Venloo, ,,
Weijn Lodewijk, Groenlo, ,,
Willems Jan, Velden, 62-63
Wijnhoven Fr., Broekhuijzenvorst, ,,
Welters Lodewijk, Echt. ,,
Waelen Victor, Schin-op-Geul, ,,
Willms Hubert, Kerkrade, ,,
Weitz Philippe, Holtzweiler, ,,
Wierdels Cornelis, Amsterdam, ,,
Wahlen Emile, Brussel, ,,
Weihs Romain, Parijs, 63-64
Wenders Hubert, Flingern, ,,
Wittelings Jozef, Maastricht, ,,
Waelen Hubert, Schin-op-Geul, 64-65
Wetzels Arnold, Noorbeek, ,,
Weylandt Karel Venloo, ,,
Waelen Alex., Schin-op-Geul, ,,
Welters Ferdinand, Havert, 65-66
Wessels Theodorus, Osnabrück, ,,
Wieland Adam, Keulen, ,,
Wieland Frits, Keulen, ,,
Wouters Cornelis, Tilburg, ,,
Wreesman Jan, Groningen, ,,
Wintgens Eduard, Heerlerheide, ,,
Woodlock Arthuur, Dublin, ,,
Willems Jozef, Herzogenrath, ,,
Waelen Jozef, Oensel, 66-67
Weckbecker Emile, Koblenz, ,,
Wilms Piet., Horst, ,,
Welter Alfons, Aken, ,,
Wolters Antoon, Venloo, 67-68
Willinck Willem Stevensweert, 68-69
Woltring Laurens, Dokkum, ,,
Wildt Theodorus, Aken, ,,
Waelen Jozef, Schimmert, 69-70
Warin Jozef, Büsbach, ,,
Weijn Vincentius, Groenlo, ,,
Widdershoven Will., Hoensbroek, ,,
Wouters Gerard, Elst, ,,
Weijn Bernard, Groenlo, ,,
Willemsen Piet, Roermond, 70-71
Wouters Jan, Weert, ,,
Wübbe Germain, Amsterdam, ,,
Wijnans Arthur, Gulpen, ,,
Wibaut Jan, Vlissingen, ,,
Wibaut Florentius, Vlissingen, ,,
Winter Jan, Herbede, ,,
Wilms Jan, Maasbracht, 71-72
Wagemans Hub., Maastricht, 72-73
Wentzky Isidorus, Utrecht, ,,
Wienen, Willem, Viersen, ,,
Wirtz Willem, Hattingen, ,,
Werden Frans Voerendaal, ,,
Wilberts Barthelom., Geijsteren, ,,
Wakkers Willem, Oss, 73-74
Wimmers Mart, Eijgelshoven, ,,
Wackers Lambert, Kerkrade, ,,
Wouterlood Martinus, Schiedam, ,,
Widdershoven Jan, Voerendaal, 74-75
Wildenbeest Bernard, Doesburg, ,,
Wijers Piet., Roermond, ,,
Wagner Gerard, Amsterdam, ,,
Weber Arnold, Andernach, 75-76
Werhahn Jozef, Büderich, ,,
Winkelmann Hend., Bochum, ,,
Wolters Jozef, Venloo, ,,
Weijerhorst Frans, Heerlen, ,,
Weijerhorst Jozef Heerlen, ,,
Willemsen Hend., Roermond, 76-77
Wolters Lodewijk, Venloo, ,,
Wessels Willem, Appeldoorn, ,,
Weijers Alfons, Dordrecht, ,,
Woltering Antoon, Dokkum, ,,
Woltring Jan, Dokkum. ,,
Wolters Hendrik, Montfoort, 77-78
Wijnans Emile, Gulpen, ,,
Wiemert Jozef, Dinslaken, ,,
Wijnhoven Piet., Sivolgen, ,,

Willinck Matth., Stevensweert, 78-79
Winckels Hendrik, Nederweert, ,,
Wreesman Alfons, Amsterdam, ,,
Wierts Willem, Gennep, ,,
Wolters Emile, Venloo, ,,
Wouterlood Jan, Schiedam, ,,
Wackers Ferd., Herzogenrath, ,,
Wijnhoven Alfons, Velden, 79-80
Wauters Ferd., Sas-van-Gent, ,,
Wackers Alfred, Afden, ,,
Weijerhorst Antoon, Heerlen, ,,
Willemse Piet., Rotterdam, ,,
Wils Lodewijk, Parijs, 80-82
Wittelings Willem, Venloo, ,,
Wouters Hendrik, Elst, ,,
Widdershoven Mat., Voerendaal, ,,
Wierts Jan, Gennep, 82-83
Wolters Alfons, Venloo, ,,
Wreesman Jan, Amsterdam, ,,
Walpot Gustaaf Maastricht, 83-84
Wackers Rudolf, Afden, ,,
Weller Leo, Leeuwarden, ,,
Weijers Marinus, Nijmegen, ,,
Willems Isidorus, Ambij, ,,
Wijnants Victor, Luik, ,,
Wenneker Jan, Schiedam, 84-85
Wösten Karel, Almelo, ,,
Wijnhoven Hendrik, Velden, ,,
Willinck Jozef, Stevensweert, 85-86
Wierts Jozef, Weert, ,,
Windhausen Jozef, Burgwaldniel, ,,
Wouters Gerard, Weert 86-87
Wilmart Eugenius, Luik, ,,
Wetzels Alfons, Beek, 87-88
Wismans Hendrik, Venray, ,,
Wolters Hendrik, Venloo, ,,
Walter Cornelis, Grave, 88-89
Walter Rudolf, Grave, ,,
Weijers Hendrik, Appingedam, ,,
Wiertz Aloysius, Kerkrade, ,,
Witkam Jozef, Goes, ,,
Walter Felix, Grave, 89-90
Weijden Hubert, Kerkrade, ,,
Wilmshorst Jan, Londen, ,,
Welschen Reinier, Rotterdam, 90-91
Weijnen Karel, Hoofdplaat, ,,
Wildenbeest Jan, Lent, ,,
Wirtz Jan, Dusseldorp, ,,
Wansart Jan, Ehrang, ,,
Wald Hendrik, Groningen, 91-92
Wentholt Martinus, Amsterdam, ,,
Wergen August, Nideggen, ,,
Werner Leo, Rotterdam, ,,
Weijs Jan, Blerick, ,,
Weijs Lodewijk, Horst, ,,
Wolters Oscar, Venloo, ,,
Warnars Bernard, Den Haag, 92-93
Widdershoven Gerard, Hulsberg, ,,
Wolfs Jan, Roermond, ,,
Welschen Arnold, Rotterdam, 93-94
Wilking Richard, Hulst, ,,
Wirtz Frederik, Leiden, ,,
Wouters Hendrik, Luik, ,,
Weijers Jan, Dordrecht, ,,
Wurth Albert, Niederottenscheid, ,,

Windhausen Karel, Burgwaldniel, 94-95
Wouters Lodewijk, Hulst, ,,
Wijers Frans, Dordrecht, ,,
Wijers Jan, Dordrecht, ,,
Warnars Willem, Den Haag, 95-96
Wauters Maurits, Sas-van-Gent, ,,
Wentholt Hendrik, Amsterdam, ,,
Wintgens August, Voerendaal, ,,
Wolters Willem, Venloo, ,,
Welters Frans, Dordrecht, 96-97
Witte Karel, Arnhem, ,,
Wilking Robert, Hulst, ,,
Wilking Ernest, Hulst, ,,
Willemse Adriaan, Naarden, ,,
Weijers Lodewijk, Dordrecht, 97-98
Welling Antoon, Utrecht, 98-99
Welling Arnold, Utrecht, ,,
Welters Marius, Echt, ,,
Wiegerinck Frans, Sas-van-Gent, ,,
Widdershoven Lod., Heerlen, ,,
Willemse Hendrik, Naarden, ,,

IJ.

IJselstein Gerard, Leiden, 70-71
IJerna Arthur, Maastricht, 75-76
IJpma Jan, Arum, 79-80
IJpma Swibertus, Almenum, ,,
IJpma Jan, Almenum, 81-82
IJpma Sobel, Almenum, 84-85
IJoung Smelter, Mansfield, 87-88
IJzermans Frans, Vlaardingen. 98-99

Z.

Zehnpfennig Jozef, Brühl, 47-48
Zander Jozef, Nensen, 49-50
Zehnpfennig Andreas, Bühl, ,,
Zimmermann Hendr., Grevenberg, ,,

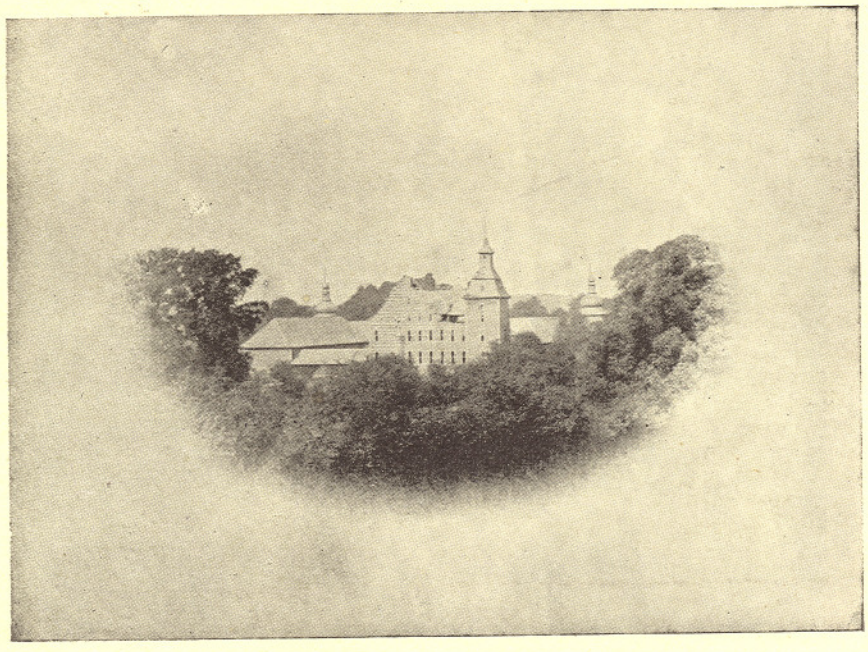

Kasteel Schaesberg.

Wouterlood Will., Schiedam, 98-99
Weijland Emile 's-Bosch, 99-1900
Weijland Gustaaf 's-Bosch, ,,
Widdershoven Aug., Heerlen, ,,
Wiegerinck August, Groenlo, ,,
Wiegerinck, Bern., Amsterdam, ,,
Wiegerinck Leo, Groenlo, ,,
Willemse Cornelis, Naarden, ,,
Wismans Theodorus, Venray, ,,
Witte Jan, Arnhem, ,,
Wolff Jacob, Rotterdam, ,,
Waelen Hubert, Schimmert, 00-01
Widdershoven Jozef, Heerlen, ,,
Willems Gerard, Horst, ,,
Wittkampf Theod., Schiedam, ,,

Zeppenfeld Frits, Olpe, 49-50
Zumloh Andreas, Warendorf, 50-51
Zumloh Bernard, Warendorf, ,,
Zimmermann Boudew., Keulen, ,,
Zimmermann Maurits, Keulen, ,,
Zaunbrechers Martinus, Schaesberg, 52-53
Zimmermann Nicolaas, Eupen, ,,
Zentiss Leo, Afden, ,,
Zigenhorn Frans, Afferden, 56-57
Zaunbrechers Willem, Gilrath, 57-68
Zimmermann Frans, Aken, ,,
Zanders Robert, Neersen, 58-59
Zentner Emile, Ehrenbreitstein, 59-60
Zimmermann Jac., Coblents, 61-62

Zaunbrechers Venant, Schaesberg, 62-63
Zimmermann Piet., Mettman, 63-64
Zierden Jan, Heuem, 65-66
Zoetmulder Frans, Schiedam, 68-69
Zoetmulder Th., Schiedam, ,,
Zabeau Alexander, Malmedy, 71-72
Zimmermann Karel, Aken, ,,
Zoetmulder Steph., Schiedam, ,,
Zoetmulder David, Schiedam, 73-74
Zoetmulder Jan, Schiedam, 73-74
Zoetmulder Piet., Schiedam, 75-76
Zoetmulder Theod., Schiedam, ,,
Zoetmulder Jozef, Schiedam, 77-78
Zumbroich Karel, Bonn, ,,
Zeelen Lodewijk, Kessel, 78-79
Zuithof Daniël, Haarlem, 80 81
Zoetmulder Adri., Schiedam, 81-82
Zoetmulder Arn., Schiedam, 82-83
Zeegers Eduard, Eindhoven, 84-85
Zell Karel, Munster-Maifeld, 84-85
Zijlmans Simons, Raamsdonksche Veer, 86-87
Zijlmans Jan, Raamsdonksche Veer, 87-88
Zielkens Lamb., Arcen, ,,
Zech Paul, Antwerpen, 90-91
Zellekens Alexander, Delft, 96-97
Zwart Herman, Sappemeer, 00-01
Zweipfennig Karel, Venloo, ,,

Rolduc. Oostzijde.

Lijst der nieuwe Leerlingen na 1900 - 1901.

SCHOOLJAAR 1901-1902.

Alberts Gustaaf, Kerkrade.
Alberts Theodoor, Venloo.
Alsdorf Hendrik, Samarang.
Alsdorf Jozef, Maastricht.
America Martinus, Nuth.
Aussems Jacob, Margraeten.
Barij Willem, Dokkum.
Beckers Marcel, Luik.
Bemelmans Hendrik, Berg en Terblijt.
Bergmans Antoon, Weert.
Bocage Hendrik, Amsterdam.
Bocage Nicolaas, Haarlem.
Bocken Arnold, Heerlen.
Bos Jacob, Uithuizen,
Bozon Andreas, Horst.
Brounts Lodewijk, Maastricht.
Colen Hendrik, Utrecht.
Cloquet Jean, Roermond.
Coppin Antoon, Ath.
Creusen Jozef, Eis-Wittem.
Damerau Henri, Berlin.
De Klijn Andreas, Oudenbosch.
Deschepper Gustaaf, Vlissingen.
Dirix Aemilius, Heerlen.
Dols Jacob, Sittard.
Fabry Paul, Namur.
Fleischeuer Arthur, Heerlen.
Fleischeuer Richard, Heerlen.
Franssen Jozef, Kerkrade.
Goossens Frans Reuver,
Hanöver Willem, Kerkrade.
Hermans Antoon, Kerkrade.
Hermans Willem, Limbricht.
Herkuleijns Martinus, Arnhem,
Heijnen Xaverius, Nuth.
Hillen Jan, Brée.
Houtman Christiaan, 's Bosch.
Jeurissen Jan, Merckelbeek.
Kengen Jozef, Meersen.
Kerckhoffs Jozef, Beek (L.)
Kerckhoffs Willem, Beek (L.)
Kerbosch Jacob, Roermond.
Klaphaak Jozef, Rotterdam.
Knoops Jozef, Maasniel.
Knops Hubertus, Heerlen.
Kocken Theodoor, Utrecht.
Koolen Piet, Rotterdam.
Krijnen Adriaan, 's-Gravenhage.
Kuijlaars Frans, Tiel.
Lanckohr Ernest, Heerlen.
Lecocq Albert, Nielles.
Liégeois Louis, Petit-Rechain.
Lips Hendrik, Dordrecht.
Lobelle Camille, Roulers.
Mareschal Edmond, La Roche.
Mareschal Etienne, La Roche.
Marres Karel, Maastricht.
Martens Frans, Bockholt.
Merckelbach Jozef, Mechelen.
Merckelbach, Matthias, Mechelen.
Meuwissen Isidoor, Echt.
Middelhoff Jozef, Purmerend.
Nelissen Victor, Limbricht.
Noordman Gerard, Zoeterwoude.
Otten Rudolf, 's-Gravenhage.
Peeters Jan, Nijmegen.
Petit Charles, Verviers.
Peutz Jan, Uithuijzen,
Peutz Reinier, Uithuijzen.
Philippens Jan, Maastricht.
Plasschaert Camille, St. Jansteen.
Plouvier Eugenius, Vlissingen.
Proot Frans, Helmond.
Proot Jacob, Helmond.
Quaedvlieg August, Eckelrade.
Rademacher Mathias, Sittard.
Regout Amedeus, Maastricht.
Regout Armand, Heer.
Regout Ferdinand, Maastricht.
Regout Gustaaf, Heer.
Regout Lucien, Heer.
Riga Jozef, Beek.
Roeslein Othon, St. Louis (Missouri).
Rutten Frans, Horst.
Scheepers Paul, Luik.
Schellekens Walter, Vucht.
Schilte Cornelis, Delft.
Schleijpen Frans, Wijlre.
Schoenmaeckers Andreas, Ambij.
Schute Jan, 's Bosch.
Smeets Willem, Maastricht.
Smeets Jozef, Wijk.
Staelenberg Cornelis, 's-Bosch.
Tirion Karel, Poerworedjo.
Tollens Hendrik, Dordrecht.
Ummels Arthur, Maastricht.
Van Cleef Jan, Belfeld.
Van de Moortele Robert, Brussel.
Van d. Bogaert Eduard, Amsterdam.
Van der Meulen Hendrik, Aken.
Van der Velden Eduard, Eindhoven.
Van Groenendael Jan, Aywaille.
Van Haaren Bruno, Antwerpen.
Van Haaren Jozef, Beek (G.)
Van Oppen August, Hulsberg.
Van Waes Oscar, Westdorpe.
Verheijen Lodewijk, Holwerd.
Verhoeven Antoon, Deventer,
Vermeer Lodewijk, Terborg.
Verstraelen Jan, Sevenum.
Vervoort August, Leiden.
Visser Dominicus, Lemmer.
Vlamings Hendrik, Dinteloord.
Vliegen Jozef, Voerendaal.
Vos Karel, Maastricht.
Welters Adolf, Echt.
Wijers August, Dordrecht.
Wijers Jan, Roermond.
Willemse Ferdinand, Hengelo (O.)
Wismans Martinus, Venray.

SCHOOLJAAR 1901-1902.

Derde trimester.

Daniels Paul, Rotterdam.
Leygraaf Jozef, Meerlo-Tienray.
Schuurmans Willem, Hilversum.
Symes Hendrik, Rickelrath.
van Reemen Hendrik, Lobith.

SCHOOLJAAR 1902-1903.

Aalders, Matthaeus, Nijmegen.
Beek Adriaan, Venlo.
Beek Antoon, Venlo.
Beek Jan, Venlo.
Begheijn Arthur, Rotterdam.
Berger Bernard, Venlo.
Beys Lambert, Nederweert.
Bodewes Wynand, Martenshoek.
Boumans Frans, Heerlen.
Brenninkmeijer August, Hopsten.
Brenninkmeijer Clemens, Hopsten.
Brouns Paul, Geulle.
Chambille Leo, Maastricht.
Corten Gustaaf, Beek (L.).
Corten Jozef, Beek (L.).
Cramer Pieter, Rijswijk.
Cremers Frans, Blitterswijck.
Cremers Leo, Broeksittard.
Crespin Paul, Stavelot.
de Jong Hendrik, Amersfoort.
Deronchêne Eugène, Luik.
Determan Karel, Abcoude.
de v. d. Schueren Jan, Rotterdam.
De Wolf Jérôme, Haesdonck.
Dhaudt Hendrik, Amsterdam.
Doppler Servaas, Maastricht.
Finken, Ernest, Roermond.
Friederich Ernest, Arnhem.
Friederich Karel, Arnhem.
Friederich Marcel, Arnhem.
Goossens Arthur, Berg en Terblijt.
Goossens Jozef, Helenaveen.
Goseling Adriaan, Amsterdam.
Habets Jozef, Klimmen.
Hanckx Jacob, Venlo.
Hanot Hendrik, Luik.
Hanot Lodewijk, Luik.
Hegge Hendrik, Kloosterburen.
Heitkönig Paul, Amsterdam.
Hellebrekers Hendrik, Rotterdam.
Hellegers Clemens, Amsterdam.
Hensgens Matthaeus, Schinnen.
Hermans George, Maasbracht.
Hermans Pieter, Maasbracht.
Hoyng Frederik, Utrecht.
Janssens Octave, Linne.
Kerckhoffs Eugène, Beek (L.).
Kieckens Herman, Tilburg.
Kirsch Hendrik, Maastricht.
Klerk de Reus Hendrik, Meppel.
Knols Leo, Ulestraten.
Leesberg Frans, 's-Gravenhage.
Leesens Maximiliaan, Emmerich.
Lemmens Jozef, Valkenberg.
Maassen Arnold, Wessem.
Maat Cornelis, Leiden.
Martens Gerard, Blitterswijck.
Mathijsen Jan, Rotterdam.
Merckelbach Albert, Mechelen.
Merckelbach Frans, Mechelen.
Michel Reinier,
Mont s/Marchiennes.
Huynen Jacob, Mheer.
Moineau Martial, Gilly-Charleroi.
Musers, Matthaeus, Roermond.
Nooijens Cornelis, Etten-Leur.
Nolet Marius, Schiedam,
Nolet Martinus, Schiedam.
Oomens Antoon, Dongen.
Peters Jan, Veghel.
Poels Antoon, Gorinchem.
Pubben Mathias, Nederweert.
Raaijmakers Jan, Amsterdam.
Regout Leopold, Hoesselt (B.).
Regout Reinier, Maastricht.
Regout Xaverius, Maastricht.
Roebroeck Eugène, O.-Valkenberg.
Roebroek Alfons, Beek (L.).
Römer Arthur, Wijk-Maastricht.
Roes Paul, Wageningen.
Ruigrok Adriaan, Leiden.
Schrijnemaekers Jozef, Maastricht.
Schulte Jan, Bourtange.
Schuurmans Jan, Hilversum.
Smit Antoon, Asten.
Smit Frans, Rotterdam.
Steffens Frans, Luik.
Stoot Arnold, Eindhoven.
Swarte Bartin, Groningen.
Symes Jacob, Rickelrath.
Trienekens Lambert, Venlo.
Vaesen Antoon, Rotterdam.
van Daal Alfons, Horst.
van Beek Gerard, Dordrecht.
van de Loo Jozef, Dieren.
van de Loo Karel, Eindhoven.
van den Goor Pieter, Heel.
van der Pol Gerard, Gouda.
van Dormolen Willem, 's-Hage.
van Ewijk Leopold, Arnhem.
van Gemert Rudolf, Helmond.
van Gent Emile, Arcen.
van Haagen Hendrik, Leeuwen.
van Haeff Alfons, Meerlo.
van Hooydonk Pieter, Breda.
van Oppen Eugène, Maastricht.
van Schijndel Herman, Rotterdam.
Vermeulen Leo, Amsterdam.
Versondert Andries, Helden.
Vullinghs Hendrik, Horst.
Waltmann Pieter, Utrecht.
Welters Frans, Echt.
Wiegerinck Gerard, Groenlo.
Wijers Reinier, Roermond.
Wolfs Hubertus, Heer.

SCHOOLJAAR 1903-1904.

Aguilar Jacob, Voorburg.
Alsembach Gaston, Arras.
Athmer Antoon, Tiel.
Awick Willem, Amsterdam.
Backhaus Hendrik, Nuth.
Baeten Jozef, Sevenum.
Beaumont Jacob, Lutterade.
Beukers Lodewijk, Schiedam.
Boerma Willem, Martenshoek.
Bours Andries, Broeksittard.
Bours Matthaeus, Broeksittard.
Castermans Hendrik,
Oud-Vroenhoven.
Claessens Paul, Posterholt.
Claessens Pieter, Posterholt.
Corbey Karel, Eindhoven.
Cramer Patricius, Breukelen.
Cremers Jan, Blitterswijck.
Damoiseaux Jozef, Bunde.
de Jong Jan, Apeldoorn.
de Jong Willibrord, Apeldoorn.
Derks Theodoor, Mill.
de Meulder, Maximiliaan, Utrecht.
Dols Hendrik, Sittard.
Esser Eugène, Venray.
Esser Jozef, Venray.
Esser Paul, Venray.
Everts Matthaeus, Sevenum.
Fornier Frans, Groenlo.
Gadiot Jozef, Utrecht.
Gambon Lodewijk, Venlo.
Gillissen Jozef, Rimburg.
Gerards Jozef, Heerlen.

Grond Alfons, Heerlerheide.
Grijs Matthaeus, Grevenbicht.
Hanöver Victor, Kerkrade.
Hanrath Frans, Roermond.
Havens Hendrik, Vierlingsbeek.
Hutschemakers Karel, Noorbeek.
Houben Hendrik, Aken.
Janssen Hubertus, Stein.
Kamps Emile, Sittard.
Leclercq Frans, Wijlre.
Lenglet Gerard, Tilburg.
Lenglet Jan, Tilburg.
Leygraaf Hendrik, Venlo.
Loven Jozef, Veghel.
Maissan Jan, Arnhem.
Mannaerts Jozef, Tilburg.
Maris Lodewijk, Maastricht.
Mohr Willem, Rheinberg.
Muskens Lodewijk, Gennep.
Neujean Jozef, Roermond.
Olthaus Nicolaas, Werlte.
Otten Jozef, Heyen.
Peek Herman, Middelburg.
Peerboom Jozef, Bemelen.
Poelmann Hendrik, Amsterdam.
Poelmann Walbertus, Amsterdam.
Raat Hendrik, Batavia.
Raedts Hendrik, Sevenum.
Remijn Albert, 's Heer-Arendskerke.
Roerich Bretislav, Polna (Boh.).
Roes Albert, Wageningen.
Roes Stephan, Wageningen.
Roeslein Hendrik, St. Louis.
Rouhard Andries, Amsterdam.
Schetters Hubertus, Valkenberg.
Scholtens Reinier, Uithuyzermeeden.
Smit Bartholomeus, Rotterdam.
Sormani Jozef, Haren (Gr.).
Standaert Jan, Terneuzen.
Strijbosch Hendrik, Asten.
Sijpkens Willem, Enschedé.
ten Horn Laurens, Veendam.
ter Steege Jan, Amsterdam.
Thier Jozef. Hoenkoop.
Thomassen Jan, Cadier en Keer.
Thomassen Jozef, Cadier en Keer.
Thomassen Jozef, Valkenberg.
van Bergen Theodoor, Gennep.
van den Boogaart Hendrik, Venray.
van den Boogaart Frans, Venray.
van den Muysenberg Frans, Breda.
van der Maesen de Sombreff Emile, Amboina.
van der Grinten Lodewijk, Roermond.
van der Waag Willem, Amsterdam.
van Eijs, Ernest, Bunde.
van Haastert Gustaaf, St. Michielsgestel.
van Kan Gustaaf, Maastricht.
van Kessel Jozef, Roermond.
van Kleef Emile, 's-Gravenhage.
van Lijpzigh Jan, Venlo.
van Rompu Hubertus, Terneuzen.
van 't Westeinde Albertus, 's Heer-Arendskerke.
van Wessem Frederik, Sittard.
van Wessem Jozef, Sittard.
Veraart Jan, Steenbergen.
Verheggen Pieter, Haelen.
Verhey Willem, Maastricht.
Vermaten Frans, Venray.
Verstraelen Jozef, Sevenum.
Vervoort Herman, Leiden.
Visschers Hubert, Beek (L.).
Vroemen Pieter, Geleen.
Vullinghs Frans, Sevenum.
Welters Jozef, Echt.
Willemars Jan, Utrecht.
Willems Jozef, Oirsbeek.
Wittkampf Constant, Schiedam.
Zwart Jacob, Tripscompagnie.

SCHOOLJAAR 1904-1905.

a Campo Emile, Merkelbeek.
Ahsmann Jan, Delft.
Ameling Adriaan, Rotterdam.
Asselbergs Erik, Lottum.
Athmer Hendrik, Tiel.
Beckers Jozef, Eijgelshoven.
Beckers Nicolaas, Jabeek.
Bloem Theodoor, Monnikendam.
Bocken Alfons, Heerlen.
Bongers Jozef, Stevensweert.
Boumans Jozef, Heerlen.
Brentjens Hendrik, Herten.
Bröcker Willem, Dordrecht.
Büttgenbach Paul, Parijs.
Daniels Herman, Rotterdam.
Dautzenberg Leo, Voerendaal.
de Bont Victor, Breda.
Dinckels Jan, Venlo.
Dols Pieter, Munstergeleen.
Esser Sigismund, Venray.
Geurts Jules, Schinnen.
Giussani Antoon, Amsterdam.
Goes Jan, Castricum.
Goldschmitz Jan, Roermond.
Gorissen Jozef, Kerkrade.
Hell Jan, Goor.
Herberz Karel, Nuth.
Hermesdorff Bernard, Kerkrade.
Hetterscheid Hendrik, Zevenaar.
Hillen Eugène, Rotterdam.
Hobus Hendrik, Nederweert.
Houben Jan, Eijs-Wittem.
Ingendael Jan, Echt.
Janssen Willem, Venray.
Janssens Bernard, Weert.
Jenniskens Michiel, Meerlo.
Kaufholz Frans, Orb (Hessen).
Kerckhoffs Emile, Beek (L.).
Keuller Edmond, Maastricht.
Keunen Karel, Eindhoven.
Klep Raymundus, Amsterdam.
Klinkenbergh Albert, Sittard.
Klinkenbergh Paul, Sittard.
Kockelkorn Dominicus, Kerkrade.
Koenen Hendrik, Eindhoven.
Konings Georges, Roosendaal.
Konings Nicolaas, Roosendaal.
Kruijtzer Matthaeus, Vinkel.
Lemmens Emile, Valkenberg.
Limpens Pieter, Kerkrade.
Martens Antoon, Boxmeer.
Martens Hubert, 's-Gravenhage.
Michiels van Verduijnen Edgar, 's-Gravenhage.
Middendorp Willem, Ulrum.
Penners Arnold, Heerlen.
Penners Ernest, Heerlen.
Penners Jozef, Heerlen.
Peeperkorn Hendrik, Heemstede.
Pijls Noël, Geleen.
Poels Antoon, Venray.
Remarque Jan, Vaals.
Rijk Cornelis, Heinkenszand.
Roebroek Egidius, Beek (L.).
Roerich Karel, Breda.
Roerich Rudolf, Bergen-op-Zoom.
Rouhard Jan, Amsterdam.
Ruigrok Antoon, Leiden.
Scheepers Frans, Heerlen.
Schik Hendrik, St. Anthonis.
Schul Ferdinand, Roosendaal.
Schulten Adriaan, Rotterdam.
Siebelink, Emile, Wouw.
Smitshuijsen Eduard, Roermond.
Sormani Bernard, Haren (Gr.).
Speetjens Lodewijk, Roosendaal.
Spoorenberg Hendrik, Arnhem.
Stevens Frans, Sas van Gent.
Straeten Ferdinand, Epen.
Symes Maximiliaan, Rickelrath.
ter Steege August, Amsterdam.
ter Steege Gerard, Amsterdam.
Thoolen Jozef, Heemstede.
van Daal Lambert, Horst.
van den Boogaart Robert, Venray.
van der Weijden Albert, Helmond.
van Dooren Gerard, Helden.
van Esser Pieter, Hunsel.
van Ewijk Jan, Arnhem.
van Haastert Ernest, Leeuwen.
van Haeff Michiel, Meerlo.
van Hussen Lambert, Dreumel.
van Iersel Antoon, Raamsdonk.
van Lokven Willem, Venlo.
van Weerelt Willem, Rotterdam.
Vogels Laurens, 's Gravenhage.
Vossen Willem, Valkenberg.